EROL TOY

TOPRAK ACIKINCA

TOPRAK ACIKINCA / Erol Toy / Kapak: Mehmet Sönmez
Kapak Baskısı: Tekin Ofset / Tomurcuk Matbaasında dizilip basılmıştır.

Roman Dizisi

68

2. Basım - Mart 1977

MAY YAYINLARI
Babıâli Caddesi No: 19
Cağaloğlu/İSTANBUL
Telf.: 27 71 61

EROL TOY

TOPRAK ACIKINCA

(2. Cilt)

MAY YAYINLARI

Parti Pehlivan iri adımlarla yürüyor. Ardında yirmi gölge. İki ayrı kola ayrılmış, gidiyorlar. Her Kolda ikişer çerkez var. Kolbaşı gibi. Kollardan birinin en başında Parti Pehlivan, ötekinde ise, Koko Mehmet. Koko Mehmet'in hemen ardında Topal Ali.. Sekiyor gecenin karanlığında.

Mustafa Bey, göndermek istemedi o'nu. Ama, buraya niye geldiğini sorunca, sesi çıkmadı. Peki, dedi. Diğer milislerin istekli kıpırdanışlarını da görünce iyice keyiflendi. Akşamdan kararlaştırmamış bulunsalardı, en başa kendi geçerdi. Olmadı. Kumandanlık gereği, karargâhta kalacaktı o.

İki tepenin aralığından, ovaya çıktılar. Birden bağlar başladı. Ahmetli düzlüğünün bağlarıydı bunlar.

Yıldızlar, asma yapraklarında parlıyordu. Su yollarının kıyısında diz boyu otlar. Ve çakıllar üzeride, durmaksızın ilerliyen ayakların hışırtısı.

Çevre öylesine sessiz ki, kendi adımlarının tıpırtısı, yüreklerine bir gürültü gibi vuruyor. Parti Pehlivan, bir bağ kulesinin gölgesinde durakladı. Çevresine toplandılar. Gece, yarıyı aşıyordu.

— Biraz mola verelim yoldaşlar. Dinlenelim. Hem bu arada, silâhımızı, cephanemizi kolaçan ederiz.

Omuzuna, birbirine bağlanmış iki sıra el bombası asmıştı Pehlivan. Bunları çözdü. Koko'nun kolunda bombacılar vardı. Daha baştan ayrılmıştı onlar. Beşer bomba verdi herbirine. Kalanları da milisler arasında paylaştırdı. Kulenin iki ucuna nöbetçiler koydu.

Tabakasını çıkararak, bir sigara sardı. Hemen izlediler Pehlivan'ı. Avuçlarının içinde birer sigara içtiler. Kendilerininki biterken, nöbeti değiştirip, nöbetçilerin de sigara içmesini sağladılar.

Dinlenmişlerdi.

Aralarında çokak arkasında yiterek, çişini edenler de dönmüşlerdi.

Daha bekliyordu Pehlivan. Niye acaba?

Bilmiyorlar.

Yüzünde de hiç bir şey belli olmuyor ki bu iri adamın. Suratında bir bıçak izi gibi duran ince bıyıkları, kalın kaşları, çizgileri hiç belli etmiyor. Bir mavi gözlerinde durmadan artan alazıyla belli yaşadığı. Bir oradan anlaşılıyor aklından geçenler. Anlayabilene.

Topal Ali, Koko Mehmet'le, ikisinin arasına çökmüş. Bir gölge gibi. Nefeslendik, diyecek. Ama demiyor. Bir bildiği, bir beklediği olmalı.

Çünkü sabahleyin, kendi adamlarından birini bu yöne salarken gördü. Adam, Ahmetliliymiş. İyi bilirmiş buraları. Herhalde bir düşündüğü var. Sen durumu öğrenmek istiyor olmalı. Yoksa neden dursun. Kumandandan buyruk çıktı. Milisler vurguna geldi. Ve gecenin içinde, sadece ayak tıpırtılarını dinleyerek yürüdüler bunca zamandır. Şimdi niye dursunlar?

Gözlerini gezdirdi milislerin üstünde. En fazla ilgisini çekenlerin yüzüne bakıyor. Bombacı çerkez, dünyayla ilişkisini kesmiş. Yeni bir oyuncağa dalmış çocuklar gibi. Bombanın mısır koçanına benzeyen yüzünü okşuyor. Fünyesi, tıpasıyla oynuyor başparmağının usta kıpırdanışlarıyla.

Ötekiler, fişekliklerinin yanına sallandırıvermişler bombaları.

Sonra, Kadri'ye takılıyor gözleri. Bir silâhşör gibi, bir zeybek gibi oturuşu. Bir dizini altına almış. Ötekini hafif bükerek basmış yere.

Müezzin Sabri'nin dudaklarında belli belirsiz bir kıpırtı. Süllü Dayımın gençliğine ne denli de benziyor, diye geçiriyor içinden O da böyle, hep kıpırdatır dudaklarını. Ama, savaşta, eşi bulunmaz bir dövüşçüymüş. Hacı Musa anlatırdı. Bir kez salâvat çekti de, dikildi mi siperden, makinalı gibi çalıştırırmış mavzeri. Hem de her kurşunu, bir düşmanı yıkarmış. Bakmadan atıyor sanırlarmış ilk zamanlarda Görmeden savuruyor.

Sonra bir dikkat etmişler ki, hiç biri eline su dökemez nişancılıkta. Ya boğaz boğaza kavgalar... İşte onları anlatmakla bitiremezdi.

Bakarsın bu müezzin Sabri de öyle çıkmış. Gündüzleyin yol alırken alay edenlerin parmağı ağzında kalmış. Hiç belli olmaz.

Çerkezlerin biri, dal gibi dikilmiş kulenin köşesine. Atmaca burnu, ince boynuyla, yükseklerden av gözetler gibi.

Koko Mehmet, yerde çizgiler çizip bozuyor. Parti Pehlivan, sessiz bağdaş kurmuş.

Nöbetçi çerkez, dikildi birden. Silâhını omuzuna götürerek büküldü. Bunu beklermiş gibi kıpırdandı milisler. Duvarın dibine bir iyice sokuldular.

Bir keklik kıbradı bağın arasından. Meşk kıbramasıyla. Parti Pehlivan elini büzdü dudaklarının üstünde. Erkek keklik gibi kıbradı. Ve hemen ardından nöbetçiye seslendi.

— Bırak gelsin. Bizdendir...

Zayıf, kara kuru bir gölge sıyrıldı kulenin köşesinden. Nöbetçiye selâm verdi.

— Sen misin Tahir?

— Benim, ağa.

— Gel bakalım. Haberler nasıl?

— Dediğin gibi ağa. Bugün akşamüstü Ahmetli'yi vurmuşlar. Molada şimdi gâvur.

— Hele gel anlat bakalım.

Tahir, Pehlivan'ın tam karşısına çöndü. Bir iki yutkundu. Milisler, çember oldular çevresinde. Kesik ama, anlaşılır bir sesle, gördüklerini sıralamaya başladı.

— Konuştuğumuz gibi, ezana yakın daldım köye. Tıs yok. Vay, dedim. Bizim köylü öldü'mola. Meğer karalar bağlayıp, damlarına kapanmışlar. Bir korku sardı içimi ağa. Anlatılmaz. Ya şu kapıyı vurduğum gibi, bir kefere askeri çıkar, namluyu dayarsa sırtıma. Ya köyün tümünü, kesip, bıraktılarsa. Bir de ardında kaldık mı gâvurun. Bak sen işe. Bin düşünce, ziplenip duruyor ki kafama... Sonunda dedim ki, benim ne haberim olacak? Tarladaydım, bir şey görmedim, bir şey duymadım derim. Daha olmadı, kaldırıveririm ellerimi. Ağam, bilir gerisini. Anlar gayrı... Demedi miydi bana. Dönmezsen öcünü komam. Komaz. Alır mutlaka. Öylelikle bir yüreklilik geldi bana. Muhtarın kapısını tıkılattım. Ses vermez gâvur muhtar. Meğer korkusundanmış. Muhtar, beri bak muhtar, diye seslenince, dırlanma Deli Tahir, vardım demez mi? Bir su serpildi yüreğime. Bir hoşluk geldi ki başıma... Deme ağam. Hani senin küçüğün düğününde, rakıyı su diye içmiştim de...

— Delioğlan, düğünümden de, sarhoşluğundan da başlıyacağım şimdi. Ahmetli'yi anlat sen.

— Ha, ne diyordum. Bir sevindim ki ağalar... Vardım, kapının annacına dikildim. Bekle açılmaz. Hay domuz muhtar, sanki duvar örmüş kapı yerine. Girdik velhasıl. Girdik ki, ne göreyim. Kapının ardında bir bağlık dayak sürmelenmiş. Ulan muhtar, dedim. Gâvur korkar bu dayaklardan ya... Sus, dedi elini dudağına bastırıp. Sus, delilenme. Olan biteni bilmez gibi. Ne olmuş ki, demeden başladı. Dövünüyor. Koca adam ağlıyor inan olsun. Haber salmış kumandan. Yunan kumandanı, yarın sabahleyin erkenden, köyde ne kadar erzak varsa, askere teslim edilsinmiş. Bizim muhtarda bir ambar dolusu buğday

ve de çuval çuval üzüm var. Malı gidecek diye yanmaz mıymış adı batası.

— Yunan girmemiş mi köye?

— Ha bak asıl helecanlı yerini unuttum. Nah kafa bendeki.

— Ulan Tahir. Şimdi kafandan...

— Dedim ağam. Dedim, kafama dokunma Tanrı hakkı için. Yunan daha girmemiş köye. Bir pusu falan vardır diye korkmuş kimbilir. Akşam olmak üzereymiş zaten. Karanlık bastı basacak. Arka tarafta çay yatağı var ya. Kumçayı yatağı.

— Eee, bildim.

— İşte oraya karargâh kurmuş. Zaten dediklerine göre, hiç bir yere gece karanlığında girmiyormuş kefere. Hep gündüz gözüyle. İşini biliyor. Kasaba'ya da öyle. Gün doğarken girmiş.

— Sen ne yaptın. Onu anlat.

— Anlatıyorum be ağam. Fırsat vermiyorsunuz ki... Yakaladım muhtarın kolunu. Dedim, durum vaziyetlerini anlat bakalım bana. Anlattı ya, ambar elden gidiyor diye aklı şaşmış muhtarın. İnanmadım. Bir kez de kendi gözümle göreyim istedim. Dolandım arkadan. Çay yatağının tümseğine kadar sokuldum. Bir de ne göreyim. Aman Allah...

Parti Pehlivan, eliyle yer açtı. Bir bağ çubuğu kırarak, çay yatağını çizdi. Sonra bir avuç kum alıp, tümseği yerleştirdi kıvrıma. Tahir'e...

— Şimdi buna göre anlat bakalım. Sen burada, tümseğin üstündesin.

— Hah. Ben oradayım. Tümseğin tabanında, geniş bir killik var ya, iyi bilirsin. Hani Döndü'nün düvesini püryan etmiştik.

— Ulan Döndüsünden de, düvesinden de başlatma beni. Sen gördüğünü anlat, geçmişte olanları değil. Bilmez olur muyum killiği. Ne var orada?

— Vallah ne olduğunu ben de bilmem. Ama, bir dünya sandık var. Çevresi de çepeçevre nöbetçi. Da-

ha ileride, havuz dediğimiz yerde çanak çölmek, kazan karavana gibi eşya. Onun arkasında, çayın Ahmetli yönündeki düzlüğünde de, bu dediklerimi bir yarım ay biçiminde çevreliyecek elli yüz tane çadır.

— Demek öyle sandığımız gibi güçlü değil asker, öyle mi?

— Bilmem. Ama, çadırlar kocaman. Bir evden büyük. Ben diyeyim on kişi alır içi, sen de yirmi...

— Kaç alırsa alsın. Arkadan ummuyor mu dersin şimdi?

— Umup ummadığını bilmem. Ama, pek güvenli duruyordu. Bilirsin, tümseğin üstünden killiği, kursun menziline girer. Ama, bana sorarsan, hafsiz kefere. Pek hafsiz hem de... Çadırların ortasında bir koca ateş yakmış ki... Alazı göğe değiyor sanırsın. Türkü söyleyip, oyun oynuyorlardı benim gittiğimde. Şimdi çoktan, düşe dalmış olmalılar.

— Daha arkada bir şeyler göremedin mi? Bunlar öncü olmasın?

— Göremedim ağam. Geç kalıyorum diye, daha ötelere de gitmedim zaten.

— Peki peki. Sağol. Al tüfeğini bakalım.

Tahir, tüfeği kaptı. Kalkarken, yeni bir şey hatırlamış gibi dizini tuttu Pehlivan.

— Köylünün durumu nasıl?

— Bilmem ki. Ben sadece muhtarla konuştum. Sonra da, tümseği dolandım. Geç kalırım diye ödüm patlıyordu. Parti Pehlivan'ın kafası bir kızarsa, yok mu ağalar? Derisini yüzer kişinin.

— Yüzerim delioğlan. Muhtar bir şey demedi mi? Konuşsana...

— Aman bize dokunmasınlar diyor ırzı kırık. Malımıza dokunmasınlar da... Ama, sanırsam, bir direniş olabilir. Köylü kısmısı, elinden bir şey gelmez ağam. Gelmez ya, hiç olmadı, aç komaz bizi. Anladığım, bildiğim bu. Şimdi mal derdine düşmüş muh-

tar bile, malımı gâvura mı yedirecektim diye dövündüğüne bakılırsa...

— Ulan sen de mal derdine kardın ha. Yoksa, muhtarla ortaklığın mı var?

— Sen, bizim muhtarı bilmezsin ağam. O, yalnız ekin kurduyla ortaktır anlayacağın.

Birden ayağa dikildi Parti Pehlivan. Hemen izlediler o'nu. Söz burada bitmişti. Daha doğrusu, yeni başlıyordu. Ve bakalım nerede bitecekti.

Koko'yu çevirdi Pehlivan. Uzun süre bir şeyler konuştular. Sonra, iki kol halinde ayırdı adamlarını. Topal Ali'yle bombacıları, bir de Deli Tahir'i yanına alarak, köye yöneldi kendisi. Ötekiler, dağ yöresine vurdular. Anladı Ali... İki yandan çevirecekler Yunan'ı.

Tümseğin altında siperlendiler ilkin. Sonra sürünerek tırmanmaya başladılar. Tepe düzlüğüne gelince, ortalığı kolaçan etti Pehlivan. Tahir'in hakkı vardı. Öylesine hafsizdi ki askerler, nöbetçiler ayakta uyuyacaktı neredeyse.

Dişlerinin arasından yere tükürdü. «Ulan,» dedi. «Bunlar, bizi adamdan saymıyor olmalılar. Sanki babasının mülkünde ilerliyor kefere...»

Gözleri kısıldı. İnce bıyıklarının uçları kendiliğinden buruluyormuş gibi dikildi. Düzlüğün ucuna kadar süründükten sonra, tamsiper ettiler.

Bulundukları yer, derenin ay biçiminde oyduğu tepenin tam ucuydu. Ve gerçekten, çevresinde en çok nöbetçinin bulunduğu çadır, tam kurşun menziliydi buradan. Deli Tahir, sokuldu Pehlivan'ın yanına.

— Akşamüstü çadır değildi burası. Sandıklar vardı. Şimdi çadır germişler.

— Gece çiğden koruyacaklar akılları sıra.

Sustular.

Gece uzuyor, suskunlukta daha bir ürkütücü oluyordu. İleride nöbetçiler, yorgun yorgun dolaşıyorlar. Çadırlar, o büyük çadırı kuşatmışlar. Tahir'in dediğinden fazla çadır var. Asker de çok olmalı.

Birden, Nif yolu üzerinden bir cayırtı duyuldu. Karıştı ordugâh. Askerler, doncek fırladılar. Çadırlarla, insanlar birbirine karıştı. Bir kafalarından ayırmak mümkün. Beyaz üstünde siyah birer nokta.

Koko iyi giriyor. Durmadan karışıyor ortalık. Nöbetçiler şaşkın. Tümü yönünü yola dönmüş. Pehlivan, göğsünü veriyor yamaca. Adamları da aynını uyguluyorlar. Başaşağı, iniyorlar yokuştan. Sürünerek. Hışırtı çıkarmaktan çekinerek.

Düşman şaşırmış, Koko iyi dövüşçü. Tüm nişancıları da çevresine toplamanın gücüyle ver yansın ediyor. Baskın, başarılı. Durmadan biçiyorlar askeri. Uyku sersemi, güvenli olmanın boşluğuna eklenince, kırılıyor Yunan. Ummadığı kadar hem de...

Çay yatağı siper olmuş. Ama, ateşin nereden geldiğinden habersiz. Dört bir yanına çeviriyor tüfeğini. Yararsız. Durmadan kırılıyor.

Pehlivan, yamacın altına indi. Nöbetçiler, yol yönünde sipere yatmışlar. Korkudan olacak, hepsi bir araya toplanmışlar. Bir eski su oyuğunda bekleşiyorlar.

Artık vuruşma başladı. Asker kendini toplamadı. Düzensiz atışından belli bu. Ama, yönü kestirdi. Nif şosesi yönüne veriyor kurşunu. Cephanelik nöbetçileri su oyuğunda pısmışlar. Parti Pehlivan'ın elinde bomba. Ağzıyla kopardı fünyeyi. «Bismillah, ya Allah...» diyerek atıverdi su oyuğuna...

Ötekiler de hazırladılar bombalarını. Tam fünyelerini çekerken, Ali atıldı.

— Ağa, silâhlar...

Birden durakladılar. Su oyuğu nöbetçilerle birlikte havaya uçmuştu. Ve asker yönünü bir kez daha şaşırmıştı.

Koko bunu bekliyordu. Daha yaklaştı askere. Ve daha arttı tüfeklerin patlaması. Arkadan, önden sarıldığının kuşkusuna kapıldı asker. Dönmek istiyor, dönemiyordu sanki. Bir koca tabur, olduğu yerde döneniyor, debeleniyor sadece.

Pehlivan, çadırın içine daldı bir gölge gibi. Kuşkusuz. Ve durdu. İki göz parlıyordu içerde. Gözler kaynaştı. İki çıtırtı aynı anda duyuldu. Pehlivan kendini yana atmıştı. Ama, öteki beceremedi bunu. Feri söndü gözlerinin. Yığıldı kaldı.

Bombacı Çerkezler, Topal Ali ve Tahir, kucaklayabildikleri kadar silâh ve mermi sandığı yüklendiler. En değerli armağan oydu Sart'takilere. Sonra bombaların fünyelerini çekip, var güçleriyle düzlüğü geçtiler. Tümseğin arkasına sığındılar. Aynı anda bir püskürmeyle irkildi toprak. Sonra büyük bir patlama, geceyi yardı. Çadır çevreye alev fışkırtarak büyüdü...

Ali, kucağında silâh demetiyle tümseği tırmandı. Hemen, uzanıp, tüfeğini aldı kucağına. Keyifli keyifli kurşun sıkmaya başladı. Pehlivan yetişti yanına. Uzandı. Asker bir iyice şaşırdı. Her bir yandan ateş başlamıştı. Hem de kurşun menzilinin içine düştüğü için, durmaksızın kırılıyordu. Silâh ve cephaneleri arka tarafa yığmışlardı. Ali'nin sağ yanında iki kişi, sol yanında da iki kişi daha vardı. Durmaksızın ateş ediyorlar...

Koko iyice sıkıştırıyor. Bir dalga gibi yeniden başladı ateşe. Bu kez daha bir yakından ve cepheden.

Pehlivan, işaret verdi yoldaşlarına. Gerileyip, ardını açacaklardı. Ezilmek işten değildi. Çünkü, yılmıştı Yunan. Besbelliydi. Geriliyor, fakat ancak sürünebiliyordu şimdilik. Çay çukuruna inince, fırlayıp geleceği belliydi. Beş kişiydiler. Tümünü kırmanın da mümkünü yoktu ki...

Yandan ateşe tutarak, geriledi̇ler. Çerkezlerden biri doğrulayım dedi. Demesiyle, yüzükoyun uzanı-

verdi yere. Topal Ali omuzundan kavradı O'nu. Kafası delik deşik olmuştu. Bıraktı. İlk kez ölüm korkusuyla yapıştı toprağa. Sonra dişleri sıkıldı. Oturdu. Kurşun sıkmaya başladı. Parti Pehlivan, fişekliğinden tutup sürüklemese, kalacak orada.

Asker, korkuyla geriliyor. Koko ve adamları, çadırların yanından ateş ediyorlar artık. Tümseğin altına geldi asker. Tahir, fişekliğinde asılı bombalardan birini savurmak için fırladı. Bombayı attı... Attı ya, kendi de bir döndü iki bacağının üstünde. Toprağa saplandı sanki. Topal Ali bakmadı artık. Biliyordu ki, o da yitikler arasındaydı.

Silâhlarla, kaldırabildikleri cephaneyi yüklendiler. Bağlara daldılar hemen. Çokakların arasında, hışırdayarak, köy yönüne doğru ilerlediler ilkin. Sonra arkadan dolanıp, Koko'nun yanına gitmek amacıyla Nif şosesinin üstüne çıktılar.

Orada atlılar vardı. Bağlardan çıkmadan, eğildiler. Kim ola bunlar? Parti Pehlivan, gözlerini kısarak baktı bir süre. Paşazade, diye fısıldadı. Yetişti. Yeni bir güç gelmiş gibi dikildiler. Silâhları, cephaneyi hemen paylaştılar. On altı silâh, iki sandık da mermi kaçırabilmişlerdi. Mustafa Bey, cephaneliği siz mi uçurdunuz, diye sorunca, sırıttı Pehlivan.

— Nasıldı beyim, alan ateşi gibi tutuştu gâvur değil mi?

— Eline sağlık Pehlivan. Koko nerde?

— İleride vuruşuyor.

— Durmayalım öyleyse...

— Gâvur kaçıyor beyim.

İnanamıyorlardı. Hiç kimse inanamıyordu ki... Kendileri bile. Gözleriyle görmüşlerdi. Yunan askeri, birbirini çiğneyerek üstlerine gelmişti bir kurşun menzilinden. Ama, inanamıyorlardı yine de... Onca askerin, yirmi kişinin önünden kaçacağına akılları kesmiyordu.

Vuruşma tüm hızıyla sürüyor. Koko, çadırların arasında. Ama, bu yandan duyulan tarakka giderek azalıyor. Atlılar, önden seyirtmiş. Başta Paşazade, Koko'nun yanında yerlerini almışlar. Asker, ateşi sıklaştırdı artık.

Topal Ali ve yanındakiler, vuruşma çizgisine geldiklerinde, dağların doruğunda beyaz bir çizgi belirdi. Sabah olacaktı neredeyse.

Çay kıyısına kadar ilerledi milisler. Tek sıra halinde, durmaksızın ateş ediyorlardı. Yunan askeri, çadırlarını, yatağı yorganıyla bırakmıştı milislere. Geriliyordu durmaksızın. Kasaba'ya atmak istiyordu kendini. Besbelli. Ve arkası vardı Kasaba'da...

Çay yatağını geçer geçmez, toparlandı Yunan. Ama, ilerlemek için değildi bu. Artık kurşun menzilinin dışında, kımıl kımıl bir kitle haline gelmişti. İlerlemediler. Paşazade, tümünü tuttu çayın bu yanında.

— Yeter bu kadar.

— Vuralım be beyim. Kıralım gâvuru bire kadar.

— Kıramayız. Bu ders yeter ona. Ardı var. Kasaba'ya çekmek istiyor bizi. Gidişi o. Hem toplandı baksana.

— Doncek kaçırdık ama.

Bir sevinç kapladı tümünü. Kollarını kaldırıp zıpladılar oldukları yerde. Yenmişlerdi. Umulmayacak bir başarıydı bu. Ama, olmuştu işte.

Gün açarken, çay yatağındaki cesetler belli oldu.

— Iyi kırmışız.

Parti Pehlivan, acılı bir sesle söylemişti bu sözü. İyi kırmışlardı. Kırmışlardı ya, onlardan da, Tahir ve Çerkezlerden biri gitmişti. Koko'nun hiç sesi çıkmıyor. Neden acaba? Bakınca anladılar. Koko Mehmet, yanlarından ayrıldığında, on altı kişilik bir müfrezenin kumandandanıydı. Ama, sekiz kişi kalmıştı şimdi. Paşazade ve öteki milisler gelince durum bir an gözlerden gizlenir gibi olmuştu.

Olmuştu ya, gün ışır ışımaz belirivermişti yitiklerin alın yazısı. On şehit vermişlerdi. İki de cephanelik baskıncılarından, on iki... Bir suskunluk kapladı tümünü. Sonra hırs oldu bu. Koko Mehmet, dünyayla ilişkisini kesmiş gibi gözünü dikmişti karşıya.

Kaslarında bir atılım geriliyor. Paşazade'nin eli, bir pençe gibi omuzuna bastırmasa, fırlayıp gidecek, Mustafa Bey anlıyor onların içinden geçenleri. Anladığı için de, hiç birini bırakmıyor.

Topal Ali, akşamki arkadaşlarının üstünde gezdiriyor tekrar bakışlarını. Müezzin Sabri yok, Kadri hafif bir yarayla atlatmış kavgayı. Daha noksanlar, kalanlardan fazla...

Döneniyor Kadri...

— Yahu ne adammış şu molla bozuntusu. Ölüme gülerek gitti be... Böylesi yiğiti görmedim ben. Pazar camisinin minaresine çıkıp, horoz gibi öttüğünde, böyle bir yürek taşıdığına hiç inanmazdım. Gözlerimle görmesem. Bizi sürükleyen Allah Allah'larla tümümüzün önünde seyirttiğini, durmadan kurşun yaktığını bilmesem, korkudan gitti diyeceğim. Ama, görecektiniz yoldaşlar. Yiğit dediğin yiğit, ölümün karşısında belli olur. Şurada yandaydık biz. Koko Ağa, sağ baştan vurdu geçti. Bir takım kadar asker sinmiş şu oyuğa. Veryansın ediyor. Ulan diyoruz. Kızanlar gitti. Biz kaldık burada. Bırakmaz bizi kefere. Bırakmazsa sabahacek, azınlığımız ortaya çıkacak. Vuralım. Olmuyor ki... Adamlar sinmiş. Öyle bir sinme ki, bizi ayna gibi seçiyor. Ve her attığı, ya yanımıza, ya yöremize geliyor. Hey namussuzlar. Nasıl edeceğiz, nasıl geçeceğiz bu ateş çizgisini derken, bir kalktı bizim Molla. Bir salâvat çekti ki, benim yüreğim ağzıma geldi. Gayri düşün gâvurcuklar nasıl apışıp kaldılar. Bir an sustu silâhları. Ve o an, şimşek gibi parladı Molla. Nasılsa bir bomba geçirmiş eline. Daha doğrusu biz bombaları savurduğumuzda, o atmamış. Beceriksizliğinden sanırdım. Bilirmiş me-

ğer başımıza böyle tekinsiz bir iş gelecekmiş. Bekletmiş. Tıpayı kopardı dişleriyle. Bastı başparmağını. Bastı ya, kurşunu yedi o an. Durur mu Molla. Yaktı bizi diyoruz. Yaktı ki... Ama, yakmamış. O, öyle bir şeyi bekliyormuş sanki. Bir iki sendeledi. Sonra bir koşu tutturdu. Allah sizi inandırsın yoldaşlar, kurşun atsam ardından tutamaz. Göz açıp kapayıncaya, düştü çukura. İşte şu solda gördüğünüz oyuk var ya... Oraya düşüverdi. Keferecikler orada gizlenirlermiş meğer. Bir pof sesi duyduk kurşun vınlamaları arasında. Sonra havada kollar, bacaklar. Kafa, göz diye bir şey kalmadı kimsede. Yardık geçtik. Hiç birinde hayır yok. Yok ya, bizim Molla Sabri de ortalıkta yok. Uçtu billâh. Hem öyle bir uçuş ki...

Kalçasından, bir de kolundan iki sıyrık almıştı Kadri. Bir düzen tuttu Paşazade. Birlikte getirdiklerinden bir takım yaptı. Çay başına gözcü bıraktı onları. Olup biteni haber versinler diye. Öteki yaralıları da kucakladılar. On iki ölü vardı. Dört hafif yaralı. Ağır yaralı yoktu hiç. Çok garip bir durumdu bu... Daha önceden savaşa girmiş olanlar bile inanamıyorlardı. Bir savaşta, hafifi, ağırı, yaralı olurdu. Bu baskında yoktu ağır yaralı. Ya sıyırmıştı paçayı savaşçı, ya da yitmişti tümden. Amma iş...

Durmaksızın aynı öyküyü anlatıyordu Kadri. Molla bozuntusu diye başlıyordu. Sürdürüp gidiyordu gerisini.

İnce uzun Çerkez de yitikler arasındaydı. Marmaralı Osman'da o'nun öyküsünü tutturmuş yol boyunda. Gözcüleri bırakınca, Nif şosesinde, kuşkusuz, başarı kazanmış olmanın onuruyla rap rap ayaklarını vurarak Sart'a dönüyorlardı.

Marmaralı, sağ bacağından bir kurşun yemişti. Kolunu, Topal Ali'nin omuzuna attı.

— Eh Ali ağa, üzülme, bunca milis arasında seken bir benim diye. Şimdi bir de ben varım.

— Keşke benim topallık da seninki gibi olsaydı yeğenim. Benim üzüldüğüm o...

— Yok, öyle deme. Senin nasıl güçlü bir yiğit olduğunu tümümüz biliyoruz.

— Hadi zevzeklenme. N'ettin Çerkez yoldaşı, onu de bakalım...

— Ne yaman vuruşçuymuş be Topal Ağa... Yılan gibi kıvrılıyor çokakların arasından. Ve her kıvrılışta, bir kez basıyor tetiğe. Hiç nişan almadan. Öyle sanıyorum ben. Bir de gözüm kaydı. Nişana gereği yok ki adamın. Silâh, kendi kendine buluyor hedefini. Ve o tetiğe bastığında, beyaz donlulardan biri, kavak gibi yıkılıyor yere. Hay anan öle Marmaralı, ben bunu görünce, dalmamış mıyım seyre. Ağzım açık, bir Çerkez'in eline bakıyorum, bir de kımıldayan kalabalıktan ayrılacak kaza... Birden bir şaplak geldi enseme. Koko Ağaymış. Toparlandım. «Seyrana mı çıktın ulan,» dedi. Haklı adam. Seyran yeri değil ki, bura. Can pazarı. Sıkıştırdım mavzerin dipçiğini omuz başıma. Ben de katıldım savaşa. İlkten oturduğum yerde, vuruldum sanmış Koko ağa. Bakmış ki, ben işin dalgasındayım, şaplağı yapıştırıvermiş. O hızla, yalan olmasın, beş altı Efzun devirmiş olmalıyım. Birden sağ bacağımda bir sıcaklık hissettim. Ulan Marmaralı, yakar bakalım Tanrı'na şimdi. Öldün ki... Demeye kalmadı, tam annacımda bir el bombası parlamaz mı? Hay babasının canına... Tam kıstık şimdi. Bir koca çukur açıldı önümüzde. Sonra bir makinalı başladı ki... Topal ağa be, bir makinalı yürütemediniz mi oralardan?

— Yürütemedik.

— Etme be, bacağını sevdiğimin ağası. Adam boşa kaçırır mı? Nasıl da tıkırdıyor geçmişi kınalı. Sanırsın ki, meşke çıkmış dişi keklik. Tıkır da tıkır. Sonra bir bakıyorsun, asmayı bile ters getirivermiş. Adama ne yapmaz ki... Tanrı'nın işi işte. Bir türlü yetişmiyor bize. İşte senin Çerkez, gözünü dik-

miş bu makinalıya. Diyor ki durmadan, bekle hele. Tara hele. Yettim gâvurun malı. Yettim ki... Ulan yiğit Çerkez diyorum. Dur şimdi sırası mı? Bırak elin gâvurunu. Boşa atıyor, atsın işte. Dinleyen kim. Seninki, kıvrıla kıvrıla yitti asmaların arasında. Meğer bir tümsek bellemiş. Makinalı onun üstündeymiş. Çerkez gözüne kestirmiş mi orayı. Ulan gitti gider bizimki. Nasıl etsem. Durur muyum, ben de veriyorum kurşunu beriden. Efzun kızdı bana. Sinek vızıltısı gibi geliyor besbelli benim ateşim ama, kızdı işte. Nasıl kızarız sineğe, öyle... Dayadı benim yöreme makinalıyı. Durmadan savuruyor kurşunu. Zaten ayağı sakatmetlemişiz. Yattım sırtüstü, anasını belliyeyim. Hizaladım tümseği. Gâvur ateşi kestikçe değdiriveriyorum kurşunu. Hadi yeniden başlıyor benim orayı dövmeye. Bağ seti, delik deşik oldu. Ağzım, burnum toprakla doldu. Dolsun. Biliyorum ki, makinalının işi biraz sonra bitiktir. Bekliyorum. Bizim Çerkez'den ses çıkmaz. Ulan dedim, yitti bu herif. Karanlıkta savaş alanını şaşırdı. Kasaba'ya, ya da Sırt'a indi gitti. Değilmiş meğer. Arkadan vurmak istermiş. Bunca efzunun arasından geçecek. Çerkez aklı. Ne demiş eskiler. Kırk Çerkez'in aklını bir incir çekirdeğine koy...

Yandaki Çerkez atıldı.

— Höst. O senin dediğin Araplar içindir.

— Ha öyle, ha böyle ne çıkar be ağa. Akıl mı şimdi bizim yiğit Çerkezimizin yaptığı. Ulan, para kadar yerini görsen herifin, gözü kapalı indiriyorsun aşağı. Ne işin var elin gâvurunun arasında. İndiriver karşıdan değil mi? Değil işte. Akıl ermez ki, Çerkez aklına. Bir ara sustu makinalı. Burnumu çıkardım ki, bizim Çerkez abanmış üstüne. Ulan dedim. Kalk Marmaralı, yatma zamanı değil. Ayak zorlamıyor pek. Sıyırmış geçmiş. Ama, ben kaltabanlığımdan yatarmışım meğerse. Fırladım ki, gâvurcuğun biri, Çerkezi makinalıdan atmaya uğraşır. Bak domuzun

oğluna. Bırakır mıyım... Verdim kurşunu. Bir bir daha... Yığıldı kaldı. Sonra yetiştim ki... Çerkez çoktan kavuşmuş Mevlâsına. Oturdum makinalının başına...

Tökezledi Osman. Topal Ali, yapıştı beline.

— Makinalı n'oldu?

— N'olacak. Çerkez yoldaşımın hatırına bir güzel tıkırdattım. Sonra sizin Paşazade, gözcülere bırakmaz mı? Beyim dedim, benim hakkım bu. Daha doğrusu Çerkez yoldaşımdan bana kaldı. Bırak gözcülükte ben kalayım. Olmazmış. Tımar gerekliymiş. Ulan biz eski eşek değil miyiz. Tımar neyimize. Ama, dinlet kumandana. Askerlik yapmış adamız ne olsa. Buyruk nedir, kumandan nedir biliriz. Çaktık selâmı istemeye istemeye, düştük Topal Ali'nin omuzuna işte.

Güldü Ali... Çerkez de güldü... Kesik kesikti gülüşlerdi. Acılı bir kıvancı belirtiyordu. Ayaklarını sürüdüler. Kadri sekti... Paşazade yanlarında bitti.

— Bana bak Osman. Sakın üzülme makinalıyı kaptırdım diye ha. Senin o. Hele bir iyileş.

— Üzülmem beyim. Üzülmem ya. Çerkez yoldaşın alını aldırmadın bana. Kalsaydım orada, kefere gelince bir biçiverseydim hasıl gibi. Belki o zaman hıncımı alacaktım. Olmadı...

— Sen, daha gereklisin bize. Dur bakalım.

Gözlerinin içi gülüyordu Paşazade'nin. Bu ilk gerçek direniş, kısa zamanda yayılırdı çevreye. Yayılır ve güçlendirirdi direnenleri. Onun düşündüğü buydu şimdi. Ötesi vızıltı. Yunan yürüse bile korkmuyordu artık. Geçemiyecekti işte. Gözlerinde büyüttükleri güç, bir gecenin içinde, önlerine düşüvermişti. Demek biraz daha güçlenseler, biraz daha toparlansalar, sürüp atabilirlerdi.

Sart'a girer girmez, habercileri koşturdu. Ahmetli baskını başarılı olmuştu. Parti Pehlivan ve Koko Mehmet, yanlarına aldıkları yirmi kişiyle, bir

koca Yunan taburunu bozmuşlar, yiğitçe çarpışmaları sonucu, bir çok da ganimet ele geçirmişlerdi.

İkindi okunurken, Ahmetli'deki gözcülerden haber geldi. Yunan tamamen çekilmişti Kasaba'ya. Korkutmuşlardı. Asıl sevinç o zaman kapladı tümünü. Şehitlerin acısı çöreklenmişti içlerine. Ve Sart yöresinde, elde silâh siper kazmışlardı durmaksızın yol kıyısına. Yunan toparlanıp, saldırıya geçecek diye bekliyorlardı. Kasaba'ya çekilmesi gerçekten boş bulunduğunu gösterirdi. Ama, siperden adam çekmek olmazdı. Bakarsın, yarın gelir. Yeni yeni siperler kazmak gerek hatta. Gerek ya, bir baskında on iki kişi yitirdiler. Yüz elli kişiyle yapılacak iş değil bu savunma. Yeni adamlar gerekli. Yeni silâhlar bulmalılar.

Parti Pehlivan'a bıraktı yönetimi Paşazade. Topal Ali'nin altına bir at çektirdi. Siperler kazılıp, gözcüler nöbete girerken. Salihli yönünde mahmuzladılar atları.

Kentli, onların geldiğini haber almıştı. Yolda karşıladılar. Ahmetli baskınının kahramanları geliyordu. Birden insanüstü kişilikler kazanmış gibi oldular. Kentli yollarda duruyor, hemen kenara çekilerek saygıyla selâmlıyordu onları.

İstasyonun ardındaki Eskihan kahvesindeymiş beyler. Hemen orayı bir toplantı salonu şekline sokmuşlar. Yolda karşılayan haberci öyle demişti. Paşazade, Topal Ali'yle oraya vurdu Ayıt mahallesi mezarlıklarının arasından.

Başta Eşref Bey, Salihli ulusları toplanmışlardı. Anlattı olup biteni birkaç kelimeyle. Yunan, Kasaba'ya geri döndü, dedi. Sonra, gözlerinin içine bakarak ekledi.

— Ama, bu dönüş, tekrar gelmek içindir bilesiniz. Destek alacak. Belki topları sürecek öne. Aldanmamalıyız bu baskının başarısına. Boş bulundu. İzmir'den Kasaba'ya elini kolunu sallayarak, yerli

Rumların alkışları ve öpücüklerini alarak geldi asker. Hep böyle sürecek sandı. Temkinsizdi. Hafsizdi. Yakaladık boşluğunu. Ve vurduk. Bundan sonra, çok daha başka gelecektir. Bir daha avlamak böylesi kolay olmaz. Siz hazırlığınızı görün. Toplayabileceğiniz kadar adam toplayın. Silâh ve cephane de tabiî. Biz bir Alaşehir yapalım. Oradakileri zorlayalım. Ne getirirsek, olanağımız o kadar artar.

Sonra başka haberler verdiler. Ödemiş yakasında da vuruşmalar başlamış. Vurup geçmiş ilk vuruşmayı Yunan. Ama, zendelenmiş de... Korkmuş aynı biçimde. Yürüyüşünü durdurmuş. Dün sabah olmuş vuruşma. Ödemiş'e varmadan. Zincirlikuyu köyünde. Efeler bir tutmuşlar ki Yunan'ı yaylım ateşine, deyme keyfine. Ama, çoğu şehit olmuş. Hacı İlyas köyünü yakıp yıkmış Yunan. Efelerin karagâhı orasıymış çünkü. Sonra da Ödemiş'e girdi girecek duruma gelmiş, dediklerine göre. Bu gün bekliyorlar işgali Ödemişliler.

Bu iyi haberdi işte. Bir kez kurşun patladı mı, ardı gelirdi. Şimdi Ahmetli baskını da yayılacaktı her bir yana. Direnme gücü daha bir artacaktı. İlk kez boş bulunmuştu Yunan. Demek bu yöreden hiç direnme beklemiyor, ummuyordu. Ummasındı bakalım.

YİRMİSEKİZ

Başarının haberi kendilerinden önce gelmişti kente. Beyler ve cemide direnme kararı alanların tümü, Mustafa Bey'in konağının önünde toplanmışlardı. Hele geldikleri duyulunca daha bir kıvançlandılar. Kendi ağızlarından duyacaklardı. Olanları bir iyice öğreneceklerdi. Kaçırmışlardı Yunan'ı. Hem de bir avuç insan. Bir koca Yunan taburunu bozup, gerisin geriye dönmeye zorlamışlardı.

Ne iyi etmişlerdi o gün karar aldıklarına. İlk direniş eyleminde kendi kentleri bulunmuştu. Ne denli öğünseler azdı ya, kent karışıktı bir haftadır. Onlar gideli, Şeyh Mehmet Efendinin çenesi açılmıştı. Kentliyi kırdıracaklarından, Yunan'ı bir iyice kızdırıp, üstlerine hörleteceklerinden söz ediyordu. Akşam, başarı haberi gelince, tıs kesilmişti karşı tarafta. Bir anlık suskunluktu bu. Bir şeyler yapmalıydılar.

Topal Ali dışarıda bekleyenlere, Paşazade içeridekilere kısaca anlattılar Ahmetli olayını. Ayrıntılarını soruyordu kentli. Ama, bir şey öğrenemedi. Sanki hiç biri o olayların içine girmemiş gibiydiler. İşte şöyle, ya da böyle oldu deyip geçiyorlardı. Önemli olan, sonuç değil miydi nasılsa. Yunan geri dönmüştü işte. Tekrardan Kasaba'ya sığınmıştı. Artık, Manisa yönüne vururdu kuşkusuz. Burasının tekinsiz olduğunu görmüştü. Manisa zaten çıkmıştı elden. Kasaba'da oturup duracak değildi ya. Nif dağlarını aşar aşmaz, en yakın yer olduğu için oraya girmişti. Yol arıyor olmalıydı kendine. Salihli yakası, geçit vermemişti şimdilik. Başka yerde arıyacaktı geçiş yolunu.

Kumandan Süleyman Bey, görünürlerde yoktu. Mustafa Bey, dolu gözlerle baktı Akif Bey'in yüzüne.

— Kumandan Bey'i göremedim.

— Bir telgraf varmış Kolordudan. Gecikti diyordu. Hemen şunu çözeyim, geleceğim.

— Ne telgrafı ki bu?

— Bilmiyor. Ama, hayırlı bir haberdir diye dua ediyordu. Bakalım öğreniriz biraz sonra.

Daha sözleri bitmeden yetti Kumandan. Elinde bir kâğıt vardı. Üzerinde yazılar. Sallayarak girdi salona. Geniş asker adımlarıyla, topuklarını vura vura ilerledi. Sarıldı Mustafa Bey'e. Kollarının bütün genişliğiyle kucakladı.

— Kumandan kardeşim. Gazan mubarek olsun.

— Teşekkür ederim beyefendi.

Sonra oturanlara döndü. Kâğıdı sallayarak.

— Sizlere, pardon bizlere yeni işler düştü arkadaşlar. Şimdi Mustafa Kemal Paşa'dan bir telgraf aldım. Bilenleriniz bilir bu adı. Çanakkale kahramanı da derler. Dokuzuncu Ordu Müfettişi ve geniş yetkilerle Samsun'a çıkmıştı 19 Mayıs'ta. Havza'da dinleniyor görünüşte. Ama, bakın. Biraz sonra okuyacağım telgraf, o'nun ne gibi işlerle uğraştığını gösterecek sizlere. Demedim mi, konuşulurken söylemedim mi ben size. O'nun Anadolu'ya, hem de geniş yetkiler alarak geçmesi, kurtuluşumuz için bir başlangıç sayılabilir, diye. Benim hem okul arkadaşımdır o, hem de Suriye cephesinden kumandanım. Çok değerli bir önderdir.

Yutkundu. Başarı sevinciyle kabarmış yüreklere yeni bir heyecan ekler gibi, bekledi bir süre. Sonra gözlüklerini taktı. Bir iki öksürdü. Telgrafı kaldırdı. Başını okuyacakmış gibi eğdi ilkin. Sonra dikildi.

— Kaymakamlığa da gönderilmiş bu telgraf ya, ne hikmetse, elime geçmedi diyor kaymakam bey. Benim elime geçti. Okuyorum arkadaşlar. Dinleyiniz. Bana, Ankara'dan Yirminci Kolordu geldi. He-

men çözdüm şifresini. İletiyorum size. Gereğini yapmak, tümümüzün görevi artık. «İzmir'in ve çok acıdır ki, bunu izleyerek Manisa ve Aydın'ın işgali, gelecekteki tehlikeyi daha açık olarak belirlemiştir. Topraklarımızın tümünün korunması için, millî galeyanın daha canlı olarak, açıklanması ve devam ettirilmesi gereklidir. Hayat ve bağımsızlığımızı yaralıyan işgal ve ilhak gibi olaylar, ulusun tümüne acı çektirmektedir. Acılar zaptolunamıyor. Hazmı ve dayanması mümkün olmayan bu durumun derhal giderilmesini, tüm uygar uluslarla, büyük devletlerin adalet ve etkisinden sabırsızlıkla bekler, her yerde önümüzdeki hafta içinde ve değişik illere göre pazartesi başlayıp, çarşamba günü, müracaatın arkası alınmak üzere, büyük ve heyecanlı mitingler düzenlemesiyle millî tezahuratta bulunulması ve bunun tüm yöreye de yayılması ve büyük devletler temsilcileriyle, Babıâli'ye etkili telgraflar verilmesi ve yabancı olan yerlerde yabancılara da etki yapılmakla birlikte, millî tezahuratta âdap ve sükûnetin en iyi şekilde korunması ve Hristiyan halka karşı bir saldırının yapılmaması gereklidir.» Bundan sonrası bana ait artık. Buraya kadar olanı, birlikte yapacağımız iş.

Bir sessizlik kapladı çevreyi. Onlar, çoktan yapmışlardı bunu. Gerçi, telgrafta denildiği gibi, toplantılar yapıp, telgraflar çekmemişlerdi. Ama, gidip Ahmetli'de Yunan'ı durdurmuşlardı işte. Doğrusu böyle bir şey de hiç akıllarına gelmemişti. Akıllı bir adam olmalıydı bu Mustafa Kemal Paşa...

Bir kıpırdanma oldu toplulukta. Hemen toplanalım. Telgrafta yazanları uygulayalım, dediler. Ama, umutsuzdu Kumandan. Yüzünü buruşturdu. Kollarını iki yana salladı. Sonra başını dikti yeniden.

— İki kere sıkıştırdım Kaymakam'ı. Her ikisinde de, böyle bir telgraf almadığını söyledi. Şimdi izin almaya giderseniz, korkarım Babıâli'ye sormaya kalkar. Ve vermez izni.

Vermesin. Kim nedir anlamış oluruz. Biz, iznimizi isteyelim. Bir taraftan da, telgrafı çekelim denilen yerlere. İzmir'deki İngiliz Kumandanlığına, Fransız temsilcisine, İstanbul'a Padişah'a, ve hatta büyük devletlerin başkentlerine hemen çekelim.

Akif Bey ayağa kalktı.

— Kalaycı, Cevdet, Nazmi ve Galip, siz benimle gelin. Kaymakama gidip, izni isteyelim şimdiden.

— Daire kapalı der atlatır.

— Olsun. Bir ağız yoklamış oluruz.

— Siz bilirsiniz.

— Kumandan Bey, sizden rica ederim. Telgrafları da siz hazırlayın artık.

Süleyman Bey, gözleri kıvılcımlanarak elini kaldırdı. Düğmelerini çözüp, iç cebinden yazılı kâğıtlar çıkardı.

— Ben hazırladım bile telgrafları. Buyrun imzalayın.

— Hazırladınız mı? Bizim, hemen çekelim diyeceğimizi nereden biliyordunuz?

— Bilmiyordum.

— Öyleyse...

Kararlıydı Kumandan. Bakışlarının yumuşaklığına gömmek istedi bu kararını. Güldü.

— Emindim imzalayacağınızdan...

Akif Bey başını salladı. İmzalamasalar zorla imzalatacaktı anlaşılan. İlk imzayı bastırdı. Sonra ayırdığı kurul, imzaladılar birer birer. Onlar çıkarken, Topal Ali kaptı kâğıtları. Mustafa Bey'den başlayarak dolaştırmaya başladı.

Herkesin önünde duruyor, imzalamasını bekledikten sonra yandakine uzatıyordu kâğıtları. Kâğıdın üstünde beş satır kadardı telgraf. Altı kocaman kocaman imzalar, mühürlerle donanıyordu. Hiç kimse çekinmiyor, imzalamam demiyordu.

Kumandan daha ilk telgrafı okurken, kalabalık selâmlığın kapısına kadar sızmıştı. Biliyorlardı olan-

ları. Bildikleri için de, bir şey sorma gereği duymadan imzayı basıyorlardı. Çoğu, milise yazılmış yakınlarından haber almaya gelmişlerdi. Bazılarının şehit düştüğünü biliyor, kimlerin olduğunu soruyorlardı durmaksızın.

Saydı Topal Ali... Adı sanıyla on iki kişiyi. Ve ekledi isimler bitince.

— Bakın yoldaşlar, gözlerimle gördüm gidenleri. Oylesine yiğitçe gittiler ki, yerindim. Yerinmeliyiz tümümüz. Bir kavgaydı ki, o gecenin karanlığında. Ve bir şey daha söyliyeyim mi, vurulan, vurulduğunun farkında değildi inan olsun. Bizim Kadri anlattı Sabri Molla'yı. Ezan okur gibi gitmiş Tanrı'nın karşısına. Böylesi yiğite üzülünmez ve de şehit anası, avratı ağlayamaz. Bunu bilesiniz.

Mustafa Bey, o'nun imza veren kalabalığa bir şeyler anlattığını duyunca, kulak kabarttı. Ötekiler de o'nu izlediler. Bir süre dinledi Paşazade.

— Yaman oldu bu Topal. Ha ne dersiniz?

Kumandan sevgiyle baktı.

— Yaman değil miydi eskiden?

— Yamandı. Yamandı ya, böylesi düzgün konuşamıyordu. Şimdi bir söylevci kesildi başımıza. Düşünüyorum ki, bunu köylere göndereyim. Asker yazmak. erzak ve silâh toplamak için. Başarır bu işi. Hiç kuşkum yok.

Başını salladı Kumandan. Görevini de yapmıştı Paşazade'nin anlattığına göre. Gidip bir kez vuruşmuş, paçayı da kurtarmıştı işte. Daha fazlası olmazdı. Hem sadece bu kadar da değildi. Hele bir toplasınlardı milisleri. Ayırsınlardı kol kol, dağ tepe. Daha iş çıkardı Topal Ali'ye...

Dışarıdakiler bitince, Kumandan'ın önüne gelip bekledi Ali. Az olmuştu imzalar. Daha da olmalıydı. Telgrafı eline alan, kentli bu kadar mı demesin. Bütün bu yörenin en büyük kentinden yirmi imzalı tel-

graf mı gönderilir. Bekliyor bir şey desinler diye. Kendi aralarında konuşmaya dalmışlar. Dayanamadı.

— Beyim, tümünü imzalattım bunları. Ama, yirmi kişi vardı topu topu. Diyorum ki, bir kaç arkadaş ayrılalım. Camiin önüne duralım. Çıkana imzalatalım. Çoğalsın. Madem o büyük kumandan kentlinin tümü demiş. Tümüne yakın olsun hiç olmazsa. Ne dersiniz?..

— İyi akıl derim. Yalnız imzalamayan olursa ne yapacaksın?

— Ben bilirim işimi beyim. Kumandan Beyin selâmı var. İmzalamayana da yüz değnek, derim usullacık. Bak gör, paşa paşa tümü imzalar.

— Eh, sen bilirsin artık. Hadi göreyim. Sabaha iyice allanıp pullanmış olsun.

— Hiç tasa etme beyim. Bu işi bitmiş bil sen...

Deminden beri ağzına bakanlardan üç kişi daha ayırdı. Sonra birden aklına geldi. Döndü. Kumandanın önüne dikildi.

— Beyim, nasıl ayıracağız bunu?

— Tüh. Az daha unutuyorduk. Durun, biz onları çoğaltalım. Mustafa Bey, biraz kâğıt kalem bulunur mu? Hemen yazıverelim.

Kâğıt, kalem koşturuldu. Yazma bilenler, oturdular telgrafların başına. Her birinden, dörder tane çoğaltıldı. Topal Ali'nin ayırdığı adamların eline tutuşturuldu. Ayrı ayrı verdiler ki, ileri gelenlerin imzasını görsün ötekiler diye...

Akif Bey, umutsuz döndü Kaymakamın yanından. İlkin çalışmanın sona erdiğini, dairenin kapandığını söylemiş. Dinlememiş, sıkıştırmışlar. Daire açık, kapalı önemli değil ki... Onlar, yarın açılır açılmaz müracaatı yapacaklar. Önemli olan, bu isteğin karşılığı ne olacak. İlk direnme eyleminde bulunmuş bir kentte, ayrıcalıklara neden olmak istemezler.

Kaymakam izin vermiyecekse, açık söylemeli. Yarın izin isterler, olmaz derse, yine de yapacaklar toplantıyı. O zaman, hükümetin halk üzerindeki etkisi zayıflar. Sanki varmış gibi. Bunu düşündükleri için geldiklerini söylemişler. Nazlanıyormuş adam. Durumumu anlayın diyormuş. Ben burada, hükümeti temsil ediyorum. Ve hükümet, Yunan işgaline taraftar. Görevim gereği, benim de öyle düşünmem şart.

Kumandanın hakkı var. O, hepsinden önce ve daha iyi tanımış kaymakamı. Tavşan pisliği gibi bir adam. Ama, şimdi nasıl edecekler. Bakarsın bir zorluk gösterir. İzin vermeyecek. Kesinlikle bildirdi bunu. Ama, engel olabilir mi?

Elinde gücü yok ki, nasıl engel olur? Bir güç sahibi bulunsa, o zaman belki bir şeyler yapabilir diyelim. Ama, şimdi, güç onlarda. Yine de düşünceli Süleyman Bey.

— Bakarsın bir de ters tutum içine girer. Güçle önleyemiyeceğine aklı keserse, tutar bir telgraf da o çeker. Halkın böyle bir isteği olmadığını, tüm olayların bir kaç kişinin başının altından çıktığını bildirir. Hem bizim mitingin, hem de telgrafların etkisi sıfıra iner.

— İnanmazlar ki... Telgrafın altında yüzlerce imza olacak.

— Olsun. Bir resmî kurum, ancak bir başka resmî kurumun sözüne inanır. Hem imzayı zorla topladığımızı söyleyebilirler.

— Ne yapacağız o zaman?

— Hiç izin istemiyeceğiz. Davet edeceğiz sadece Kaymakamı da... Gelir, gelmez kendi bileceği bir iş. Ama, Belediye sınırları dışında yaparsak mitingi, önleme olanağı da olamaz.

— Benim aklıma bir yer geliyor. Sarıkız çeşmesinden hemen yukarıda Hüseyinoğlu deriz bir yer var Kumandan Bey. Toplantı yapmaya elverişlidir. Orasına ne dersiniz?

-- Çok güzel derim.

— Öyleyse, hemen Çarşamba günü toplanalım orada.

Sâtlı Hoca sakallarını karıştırıyordu.

— Pazar camiinde toplasak yine halkı. Orada yapsak toplantıyı.

— Bu da olur ya, söz çıkar sonra. Halkın namazından yararlanıyor derler. En iyisi, Hüseyinoğlu'dur yine...

Karar kesildi. Çarşamba günü, öğle namazından sonra. Hüseyinoğlu'nda toplantı yapalım. Yunan'ın İzmir, Manisa ve Aydın'ı işgali yerilecekti. Artık rahat bıraksınlardı Mustafa Bey'i. Rahat bıraksınlardı da, bir güzel dinlensindi.

Yağhane camiinin önünde bekliyor Ali... Namazı bitip de çıkana uzatıyor ak kâğıtları. Kimi hiç bir şey sormadan, alıp bakıyor bir süre. İmzaları, mühürleri görünce, kendininkini de basıyor bir yer bulup. Kimi de, sorup soruşturuyor uzun uzun. Anlatıyor Ali... İmzalayın ağalar diyor. «Çok bir yararlı bir iş bu...»

Şeyh Mehmet Efendi, yatsı namazlarını genellikle Yağhane camiinde kılar. Eteklerini toplayıp kapıya vardığında Ali'yle burun buruna geliyor.

— Gene ne var uğursuz Topal?

Hah yandık, diye geçiriyor içinden. Çattık mı belâya şimdi. Tut, diyor kendi kendine. Tut şunun sakalından. Sürüyüver. Olmaz ki... O bir yüce ermiş. Şeyh. Topal Ali'yse, yaptığının farkında olmayan bir yoksul. Nasıl değil. Bu adam, tümüyle ermiş olsa, böyle mi davranır. Bir sürü korkak gâvurun önüne atar mı Müslüman Ümmetini... Atmaz...

— Kumandan Bey'in selâmı...

Sözünü kesiyor şeyh.

— Selâmı o'nun olsun. Ver bakayım ne yazıyor burada?

Çekip alıyor telgrafı. Okuyor bir güzelce. Sonra kaşlarını çatıyor. Kapıdan çıkanlar yığılmış çevrelerine. Şeyh efendi bir şeyler yapacak gene. Hem bu kez yalnız yakaladı Topalı. Mutlak bitirir.

— Vay vay vay vay... Neler de döktürmüşsünüz. En büyük kumandanlara, Padişahımız efendimize, büyük devletlere... Ulan siz ne dinsiz, imansız insanlarsınız be. Camiye girmeye korkar oldunuz değil mi? Neden? Çünkü, şeriata aykırı işler peşindesiniz. Ne demektir bu biliyor musun sen? Bizim işgal yoluyla akıllanmamıza karar vermiş tüm büyüklere kafa tutmak demektir. Yunan askerini çağrılamak, gel bizi kes demektir. Biliyor musun yaptığın işi?

Tepesi attı Ali'nin.

— Çok da bir iyi biliyorum şeyh efendi. Ben, Yunan'ın annacından geliyorum. Anasını belledik. Ahmetli çukurunda. Ödü patladı ki... Kasaba'ya dar attı kendini. İşte bu yüzden iyi biliyorum ki, ağlamayan çocuğa meme vermezler. Vermeyince... Şimdi biz diyoruz ki, yeter dövdüğünüz. Köşeye kısıyoruz. Bir kedi köşeye kıstıktan sonra da, dayak yemeye devam ederse ne yapar? Adamın gözüne atlar şeyh efendi. İşte durum bu bizde. Bunu bildiriyoruz. Ve de çekilin gidin bizim toprağımızdan, ayranımızı kabartmayın diyoruz.

Başını salladı Şeyh efendi. Topal'dan bu sözleri ummuyordu. Bu milislerin tümü böyle olurlarsa, artık ne din kalırdı, ne de diyanet. Büyük saygısı kalktı mı, her bir kötülük kapıyı çalardı. Daha bir hafta önce, karşısında dili tutulurdu bu Topal'ın. Ama, şimdi bak. Çatır çatır cevap yetiştiriyor.

— İnnallah-u ferdan, sakın kendini körden, topaldan, dedi. Topal Şeytan, nerden öğrendin bunları sen. Kim kurdu da gönderdi seni. De bakalım hele. Hangi gâvur belletti bu sözleri sana. Mutlak Moskof gâvurudur. Başkasıyla bir ilginiz olamaz sizin.

— Hiç kimse belletmedi. Sen sordun Şeyh efendi, ben diyorum cevabını. Sen bir büyük şeyhsin. Ermiş adamsın. Bilmez misin ki, Müslüman ülkesinde gâvur eğleşmez. Elbet bir gün gidecek. Ve de süngünün ucunda gidecek. Bunu iyi bil. İşte o zaman görürüz bu sözleri kimin bellettiğini. Ya al imzala, ya da benden günah gitti. Ver kâğıtlarımı.

Çekti aldı elinden telgrafları. Baktı kaldı Şeyh Mehmet efendi. Behlül'e bakındı. Kaş işaretiyle, indir şunu aşağıya, dedi. Ama, Topal Ali görmüştü işareti. Yan verdi Behlül'e. Kuşağından, Paşazade'nin armağanı sedef kakmalı tabancayı çekip, bağrına tutuverdi.

— Geri bas Şeytan Mollası. Bağrını deşiveririm yoksa.

Behlül tabancayı görür görmez döndü. Cüppesini havalandırarak geriledi. Şeyh, ağzını açacak oldu. Ali, tabancanın namlusunu yavaş yavaş o'na çevirdi. Korkmuyordu artık. Şeyh, hoca dinleyecek durumda değildi. Ölümü görmüştü o. Ölümden bile korkmuyordu. Mehmet Efendi başını salladı tekrar. Küçük adımlarla uzaklaştı belli etmeden.

Bekleşenler irkildiler birden. Topal Ali'nin kötü duruma düşeceğini, telgrafları kendi eliyle yırtacağını sanıyorlardı. Yanılmışlardı. Şeyh Mehmet Efendi yılmış, kaçmıştı işte. Eller uzandı ak kâğıtlara. Mühürler çıkarıldı. Tükrüklenip, hohlanarak basıldı.

Ali kıvançla uzattı kâğıtları. Başarmıştı. Şeyh efendinin itibarını iki paralık etmişti mahallelisinin gözünde. Pek de iyi etmişti doğrusu. Anlatsa inanmazlardı buna. Keh keh gülerdi beyler. Hele Sâtlı Hoca, gözlerini kocaman kocaman açar, sakalını sıvazlayarak, tıpkı şeyh efendinin dediğini derdi kuşkusuz. «İnnallah-u ferdan, sakın kendini körden, topaldan...»

Daha camiin köşesini dönerken, Behlül'ün koluna yapıştı Şeyh.

— Ben üzgünüm. Sen olanları var Vasili'ye anlat. Durmasın. Gece gündüz demesin, iletsin bu haberi yukarıya. Yarın sabah telgrafı çeker bu imansızlar. Aslı var sanırlar. Bilsinler ki, tabanca zoruyla imzalatılıyor halka. Onların bir şeyden haberi yok. Bir şey istedikleri de... Bir kaç çalakakacı, başa düşmüş, bin tehlike yaratıyor.

Behlül, arkadan dolanıp, Kurşunlu hanın önünden çarşıya girdi. Vasili belki bir haber çıkar diye, geç saatlere kadar dükkânında oyalanıyordu.

O oyalanıyor diye, Keçeci Salih de iş buluyordu kendine. Bir de kızıyordu ki, kefereye. Kaç gün vardı ki, yatsı namazlarının tümünü evinde kılmak zorunda kalıyordu. Oysa, geleneğiydi onların ailesinin. Sabah ve yatsı namazı, taş çatlasa camide kılınırdı. Öğle ve ikindi, genellikle bereketi artırsın diye dükkânda. Akşam namazı da, yemek arasına rastladığı için evde. Oysa, şimdi öyle miydi ya. Vasili domuzunu gözetliyecek diye, dükkândan ayrılamıyordu ki... Bir bakıma da iyi oluyordu ama. Çırakları, kalfaları gönderdikten sonra, kendi bildiğince, ya bir semer altlığı çıkarıyordu, ya da bir kepenek.

Kör ışıkta rende süren Vasili'nin dükkânına Behlül'ün girdiğini görünce dikildi. Gene bir olumsuz iş vardı. Bu Behlül, geldi mi, yerinde duramıyordu Vasili. Ve mutlaka mezarların arasından istasyona savuşuyordu. Bekledi.

Behlül çıkıp, Vasili önüne kâğıt kalem çekince duramadı. Mustafa Bey'in döndüğünü biliyordu. Bir koşu, konağın yolunu tuttu. Vasili raporunu bitirinceye, yetişirdi.

Konağın kapısından, Topal Ali'yle birlikte girdiler. Uçuyordu Ali. Uçuyordu ya, bir sessizlik vardı konakta. Selâmlığa çıktıklarında, Bey'in banyo yaptığını öğrendiler. Salih, bekleyemiyeceğini söyleyin-

ce, haber gitti Bey'e. Hamamlığın bulunduğu odaya aldılar ikisini de.

Mustafa Bey, boynuna sardığı bir havluyla, hamamlığın kapısını açtı. Salih'e baktı ilkin. Dinledi söylediklerini. Öfkeyle buruşturdu yüzünü.

— Eceli gelen it, cami duvarına işermiş. Runsat sana Keçeci, Topal Ali'yi de al. Bitirin şu köpeğin işini. Sonra da yazdıklarını getirin bakalım. Neler demiş.

Ali bir şey söylemedi. Telgrafları, yandaki komidinin üstüne bıraktı. Birlikte çıktılar. Kapıya vardıklarında, seslendi Bey.

— Çok eğlenme Ali... Sana da su ısıttırıyorum.

— Aman Beyim...

Vasili, mektubun bulunduğu cebini koluyla bastırarak, gölgelerden yürüyordu. Tam zamanında yetişmişti haber. Kostapulos'un kondüktör olduğu tren, yarım saate varmaz, geçerdi İzmir yönünde. Haberi iyi gidecekti. Enayiler. Halkı, halkla birlikte büyük devletleri de kandıracaklarını sanıyorlar. Sen tut, tabanca zoruyla imza topla, sonra da, işgali istemiyoruz, de... Yutarlardı bunu. Hazırdılar yutmaya...

Mezarların başına geldi. Hiç istemiyordu buradan geçmeyi. Ne yapsın ki, aşağıda demiryoluna inmek çok zaman alırdı. Trenlerin saati belirli değildi ki... Bakarsın beş dakika önce gelip gitmiş. Bakarsın bir saat gecikmiş. Eskiden, savaş olmadan ne güzeldi. Şu saatte diye ilân ederdi Fransız Kumpanyası. O saatte gelirdi tren. Şimdi öyle mi...

Şu Müslüman mezarları da hiç tekin değil. Taşların duruşu bile ürküntü veriyor içine kişinin. Bakımsız, eğri büğrü. Sanki altındakiler diri gömülmüş de, çıkmaya zorlanıyorlar.

Islık çalmayı denedi. Dudakları kurumuştu. Korkuyu düşündü mü, böyle oluyordu nedense. Ah, de-

diğini bir yapabilseydi. Bir çete kurabilseydi. Bu kadar korkmazdı. Bu saatlerde, mezar arasından geçmek zorunda kalmazdı. Olmamıştı ki... Kime gittiyse, Kostas ne oldu diyorlardı? Hele dünden beri... Büsbütün gözü yılmıştı Rumların. İşte, bir avuç insan durdurmuştu yürüyüşü. Aslı varsa, geri bile püskürtmüştü düzenli orduyu.

Aslı olur muydu hiç? Aslı vardı da, gidenler haniydi? Bir Mustafa Bey, bir de yanındaki kuyruğu Topal, kurtarmışlardı paçayı. Bir o ikisi döndüğüne göre... Ama, tümü de yalan olamazdı ki... Yine bir doğru tarafı vardı mutlaka. Belki birlik Salihli'yi almaktan vazgeçmişti. Kasaba'da bir iyice dinlenip, tüm kıyıyı aldıktan sonra içeri taraflara ilerleyecekti. Hem Salihli'nin sözü mü olurdu. Aydın'ı almışlardı ya işte. Daha neydi?

Mezarlığın ortasına gelmişti ki, kendi ayak tıpırtılarından ürktü. Durakladı. Hiç böyle olmazdı o. Böylesine korktuğunu ansımıyor hiç. Bu gün bir başkalık, ürkütücü bir korku var mezarlıkta. Bir geçse. İstasyonun ışığına bir kavuşsa. Hareket memuru Yani'yle sohbeti bir kursa yok mu...

İlerisi daha da karanlık. Hem de dar. İki kişi güç geçer o irim aralığından. Tüm mezar keser insanın her bir tarafı.

O dar boğazı da bir atlat...

Tamamlayamadı düşüncelerini Vasili. Bir el kapadı ağzını. Gözleri iri iri açıldı korkuyla. Sonra bir bıçak parıldadı. Bir an kadar gözlerinin önünde. Ve kaburgalarının kütürdediğini duydu. İçinde ince bir sızı belirdi. Kasıldı bir an. Sonra gevşeyiverdi vücudu.

Keçeci Salih, bıçağı Topal Ali'ye uzattı. Kan tutmasın düşüncesiyle, ucunu diline deydirdi önce. Sonra kucaklayıp, mezarlığın ortasına taşıdılar Vasili'yi. Üstünde, koluyla durmadan bastırdığı mektubu bulunca, aldılar. Cesedini yüzüstü bırakıp, konağa doğru yöneldiler karanlıklardan.

YİRMİDOKUZ

Süllü tekrar görününceyedek dua ettiler Karaayakoğlu'na. Sevinçleri güneşli, yıldızlı gökyüzüne uzadı gitti. Yemeklerini yemişler, az şekerli kahvelerini yudumluyorlardı. Süllü, ortak oldu keyiflerine. Kahvesini bitirinceyedek, hiç bir şey söylemedi.

Sonra, anlattı ağanın dediklerini. Ben artık, ağız aramaya değil, Satı'yı Tanrı'nın buyruğu, Peygamberinin düzeni gereğince, Karaayakoğlu Halil Ağa'ya istemeye geldim, deyinceye dualar sürdü . Sonra bir tuhaf oldu Dudu. Burkuldu. Satı dondu olduğu yerde. Cam gibi gözlerle baktı Süllü'ye. Cam gibi gözler buğulandı giderek. Sulandı. Yanağında iki damla yaş halinde aktı sanki...

Eliyle arkasındaki kapıyı gösterdi.

— Getirdiklerin orda duruyor. Süllü Dayı. Al geri götür. Ben kimseye varmam. İster söz için, ister gerçekten, isterse de yalancıktan olsun. Hiç kimseye varmam ben. Bir kez, Kayalarlı Garip Hasan'ın avratı dedirmişim kendime. Bundan sonra kimsenin avratı dedirtmem. Ağa, bey isterse Padişah olsun isteyen. Toz kondurmam yiğitimin üstüne. Nerde kaldı bir yaban adı konduracağım. Var git aynen söyle ağaya. Satı böyle böyle dedi de... Hem de yolladıklarını da götür giderken. İstemiyorum.

«Çocuk,» diye başladı söze Süllü. «Hasan için mutlu bir yarın açıyordu önüne. Kentlerde, en derin bilginlerin yanında okutacaktı. İsterse yapardı bunu. Olanağı vardı. Hasan'ın da aklı. Kaçırılır bir fırsat değildi bu. Derin bir bilgin olursaydı Hasan, katı katına sevap kazanırdı Satı. Hem efesi yönünden, hem yavrusu yönünden. Kıskanılacak bir durumdaydı

şimdiden. Şehit karılığına, bilgin hoca analığı katışacaktı böylece. Süllü, Süllüyken, Tanrı'nın, Cennetinde hangi katı vereceğini bilemezdi. Bilse bile anlatamazdı. Anlasındı gayri kazanacağı sevabı. Biliyordu. Bir başına olsa, kendini yardan atar, belli etmezdi ersizliğini. Açlığını, kendi etini yiyip, kendi kanını emerek giderirdi. Bunu da biliyordu. Ama, bir onunla bitmiyordu ki... Hasan vardı. Ve Hasan kadar sevap vardı işin ucunda. Düşünsündü bir. Hemen fırlayıp kalkmasındı yerinden.»

Tanrı sözü, Cennet muştusu biraz düşündürdü Satı'yı. Başını eğdi. Kirpiklerinin ucunda dolanan yaşları, gözkapaklarını sıkarak akıttı. Umutlanmıştı Süllü. Bu sessizliğin sonunda olumlu bir cevap alacağına inandı hemen. Ve kendi içinden, kadın kısmının ısrara dayanamıyacağını geçirdi. İşte, Satı gibisi bile bir yerde direnemiyordu ersizliğe. Boynunu büküveriyordu. İş, istemesini bilmekte, direnmeyi sürdürmekteydi. Karayakoğlu, tümünden ustaydı bu konuda. İlkin sevap sorununu sokmuştu kadının aklına. Ardından ersizliğin kötülüğünü düşündürür olmuştu mutlaka. Düşünmesin olmazdı. Bunca zamandır, er gölgesi, yoldaşsızlık zorluğu denilip durulmuştu. Elbet bir yer etmişti bu sözler. Bir yerlerde bir patlama yaratmıştı ki...

Şimdi hazır bir gerekçe de çıkacaktı o'na. Diyecekti ki, oğlum, Şehit Yetimi için katlandım. Bir başıma olsa, etimi kesseler varmazdım. Ama, ne yaparsınız ki, babası yitti, bir köye sevap taşıyarak. Şimdi oğlu da, başka köylüleri kurtarsın hiç olmazsa. Bundan güçlü gerekçe olur muydu? Olmazdı. Kimseler de ağzını açıp bir şey diyemezdi ki... Diyen olsa yırtardı Süllü ağızlarını. Hangi biriniz bir günden bir güne hatırını sordunuz aç köpekler, der çıkardı. Susarlardı hemen. Kısarlardı ağızlarını.

Sessizlik uzuyor. Uzadıkça, kendi kendine kestirip atıyor Süllü. Bitti bu iş gözüyle görüyor. Ve ağayı

düşünüyor şimdi de... Kimbilir ne armağanlar verir Süllü'ye. Sen bana sevap kazandırıyorsun. Al bakalım, bunu benim şanıma afiyetle ye, derdi, hiç bir zaman da unutmazdı. Karılıklı kadındı Satı. Derler toplardı ağayı bir güzel. Mutlu oldukça da insafı artardı ağanın. İyiliği artardı.

Dudu gözlerini Satı'nın durmadan değişen yüz hatlarına dikmiş. En küçük kıpırtıları kaçırmaksızın izliyor değişimleri. Olur, demez bu kız. Şuncacık akıl olsa, sevincinden göklere fırlaması gerekli. Ama, akıl yok ki bunda. Yürek var. Hem de şu koca Bozdağ kadar.

Satı başını kaldırdı.

Ağlaması çoktan durmuş. Gözlerinde yağmur sonrası bir gökyüzü duruluğu. Kuru, parlak, ama köz gibi gözleri. Yakıcı. İki çelik alazı uzuyor bakışlarında. Öfke değil bu... Acı da değil. Bir başka şey. Kesin bir karar... Alaz gibi ama, soğuk çünkü. İliklerine değin donduruyor karşısındakini.

— Yanayım Süllü Dayı. Eğer Tanrı, Karayakoğluna avrat olmadın diye yakacaksa beni, yanmaya kayloldum ben.

İrkildi Süllü. O, bu cevaba hazırlıklı değildi. Bekliyordu ki, mızıldanacak. Nazlanacak. Elbette o kadarı olur. Ama, siz bilirsiniz, diyecek. Tam tersi. Buz gibi cevabı. Alışmadığı, ummadığı bir cevap. Yekindi. Kalkamadı. Satı, sessiz bırakıyordu. Dudaklarını büzmüş, sanki daha söyleyecekleri varmış da, dudaklarının büzüğüyle onları hapsediyormuş gibi...

Dudu, Satı'dan da, Süllü'den ses çıkmayacağını anlayınca, karıştı söze.

— Duydun işte Süllü. Ne yekinip duruyorsun. Var git ilet cevabı. Çok bir iyi karar verdi benim kızım. Verdi ya, tek durmaz Karayakoğlu. Bir halt karıştırır Satı'mın başına. Biz buna çare düşünelim. Hadi durma.

Bu kez, düşünme sırası Süllü'deydi. Başını o eğdi. Damarları, maviye boyanmış bayram çubukları gibi belirdi yüzünde, ellerinde. Sakallarını sığazladı. Başını kaldırdığı zaman, Süllü'nün fersiz gözlerinde de Satı'nın gözlerindeki ışık yansıyordu. Böylesini hiç görmemişti bu. Yıllar boyu yoksullukta süren sevdayı hiç işitmemişti. Madem görüyor, işitiyordu şimdi. Çaresini de bulmak onlara düşüyordu.

— Doğru dedin Dudu abla. Bir kez kafaya koduysa bunu Karayakoğlu, tek durmaz gayri Eğerkim niyeti iyilik ve de sevap değil de, Fadime kadının yıllar önceki niyeti ise, Satı hayretmez.

Satı, bir Dudu'nun çaresiz bükülmüş boynuna, bir Süllü'nün ihtiyar gözlerindeki gün vurmuş kılıç ucu parıltısına baktı.

— Tasa etmeyin siz. Ben durmam buralarda. Giderim. Kaçar, sığınacak bir yer bulurum elbet. Hiç tasa etmeyin.

Yeni bir sessizlik kapladı damın içini. Süllü gelince, Hasan oyuna gitmişti. Döndü. Sanki üçü de uyuyordu. Başları omuzlarına düşmüş, çeneleri göğüslerine kapaklanmıştı. Bir kez çevrelerinde dolandı. Hiç ses yok. Şimdi biri uyanıverirse, tutar yanına oturturdu. Fırsat bu fırsat, fırladı kapıdan. Yamaçta akranları çelik çomak oynuyorlardı. Uzağa atıyor diye almamışlardı oyuna o'nu. Ama, girerdi artık. Madem anası, ninesi uyuyordu. Alınazlarsa döverdi tümünü. Görsünlerdi bir.

Dudu hıçkırık gibi bir nefesin ardından konuştu.

— Nereye?

— Nereye olursa... Ova aşağı vurur giderim.

— Ova olmaz. Orda Yunan var.

— Öyleyse dağ yukarı giderim.

Dudu telâşla atıldı.

— Delirdin mi sen. Dağ tüm Karaayaklar dolu. Tutar getirirler, daha adını ünlemeden.

Hey Tanrım. Nasıl bir işti bu. Öyle bir zamanda yakalamıştı Karaayakoğlu. Ne dağ yöresinde. Ne de ova aşağıda gidecek bir yer yok. Karaayakların kıskacı her yandan sarmış Satı'yı. Kıskıvrak bağlamış. Sanki bir tek yol var koca dağda. Karaayakların hanayına gidiyor o da.

Süllü, başını kaldırmadan yüzünü buruşturdu.

— Karaayakların yetişemiyeceği bir tek yer var Satı...

Sevinçle doğruldu Satı. Hemen ardına düştü yeni umut kapısının.

— Nere orası?

Düşünceliydi yine de. Bir sakıncası mı vardı? Yoksa, istemiyor muydu Satı'yla elli olmayı? Dudu dayanamadı sessizliğe.

— Desene Köpekdöven. Nere orası?

Süllü, yavaş yavaş başını kaldırdı. Kelimeler tek tek çıktı ağzından. Ezer gibi, üstüne basa basa söylüyordu her kelimeyi.

— Burdan bir keçi yolu vardır. İlkin dağ yukarı gider. Ardından kıvrılır Satı. Avra patikasıyla kesişecekmiş gibi olup, Derbent yönünde kıvrılır. Bilmem bildin mi? Düş o yola. Seni, Dayımoğulların köyü Dırazlı'ya götürür. Bir günden fazla yol gidersin. Tehlikeli bir yolculuk edersin. Kurt kuş çıkabilir önüne. Yılan çıyan yapışabilir yenine. Aldırmayacaksın. Bu yürek var sende. Bu güç var. Eziyete katlanabilirsin. Bir kişide böylesi sevda olursa, acı duymaz o kişi. Ve eğer umduğum gibi, yolu düz tutabilirsen. Eskimiştir. Bazı yerlerde belli belirsizdir. Şaşmadan bulabilirsen ucunu, Karaayakların gazabından kurtulursun. Hüsüğün Hüsmen derler Dayımoğluna. Benden selâm et. Anlat olanları. O gereken her bir şeyi yapar. Ve de en önemlisi, Karaayakoğlu şahin, sen bir serçe olsan, inip kapamaz bunu bil. Yeter ki, korkma yolda. Üzülme...

Sevindiler.

Satı, Karaayakların pençesinden kurtulmuştu. Aslan pençesinden kelle alıyorlardı. Kolay değildi işleri. Değildi ya, sonunda bulmuşlardı çareyi işte. Hüsüğün Hüsmeni buldu mu Satı, kurtarmıştı paçayı. Hem de ne kurtarış. Süllü'nün selâmının koca kentte bile büyük değeri vardı. Değil Dayısıoğlunun yanında.

Hem bir başka öge daha vardı. O patikayı, Süllü'den başkası bilmezdi köyde. Çünkü, bilenlerin tümü öbür dünyada başka yollar arıyorlardı kendilerine. Eskiden, ormancı, kömürcüyken bilirlerdi. Az mı gelip gitmişlerdi oradan. Ama, orman tükeneli, Tanrı bilir ya, tek kul geçmemiştir. Tam patikanın ortasında bir mağara vardır. Ağzında bir meşe bitmiş, ağzını kapamıştır. Aldanmasın Satı. Meşenin dallarını ayırıp girsin. Çok temiz, çok rahat bir yerdir. Meşe, ağzını kapattığı için, kurt kuş da girmez içine. Yıllar önce, ormancılar erzaklarını koyar, geceye kaldıklarında uzanıp yatarlardı orada. Şimdi Satı'ya konut olacak.

Hiç şaşmasın. Şimdi yola çıktı diyelim. Akşam, dağlar gölgelenip kararırken, kadın ayağıyla hesaplarsak, karardıktan hemen sonra, top meşenin yanına varır. Aralasın dallarını. Bir besmele çekip girsin içine. Hiç kuşkusuz. Vursun kafayı, yatsın. Dualıdır orası. Cin peri uğramaz. Hem, Süllü'ye kalırsa hemen yola çıkması iyi olur. Karaayakoğlu, kötü haberi alır almaz bir oyun düzer bakarsın. Tüm düşündükleri uçar gider.

O patikayı, kendinden başka kimse bilmediği için de, kendi elceğiziyle götürüp, yola salacaktı onları Süllü. Yarına kalsa da sabahtan yola çıksaydı çok iyi olurdu. Ama, Halil yolunu gözlüyordu. Hemen ikirciklenir. Bir eyleme kalkışıverirdi. Bu yüzden, durmak zamanı değildi. Hemen pılısını, pırtısını toplasındı Satı. Toplayıp yola düşsündü. Ki, Karaayakoğlu'na vardığında bir yalan düzebilsindi Süllü.

Bir yalan aradılar üçü birlik olup. Bulamadılar. Bir söz atıyorlardı ortaya. Beğenmiyorlardı. Karaayak'ı oğlu hemen ucundan yakalar bunun diyorlardı. Bir başka söz atıyor, yeni bir punt buluyorlardı. Birden gözleri parladı Dudu'nun. Demin, Avra'dan söz etmişti Süllü.

Öyleyse, yalanı da bulmuşlardı. Nasılsa, birlikte ebeliğe gitmiyorlar mıydı? Başka köylerin kendi ocakları vardı. Avra'nın da... Ama, bir güçlükle karşılaştıkları zaman Dudu'ya gelmiyorlar mıydı? Geliyorlardı. Bunu Karaayakoğlu da bilirdi. Dudu gidemedi Avralıya, Satı'yı gönderdi derlerdi.

Olmuştu sonunda. Yalanı bulmuşlardı. Hem Karaayakoğlu'nun kötülük yapacağı belli değildi ki. Bakarsın hiç üstünde durmaz. Unutur giderdi kendi ağzından çıkanı. O zaman haber iletirdi Süllü. Dönsün, diye haber uçururdu kuşun kanadıyla. Ama, tedbirli olmak gerekti. Ne yapacağı, ne edeceği belli mi olurdu Karaayakoğlu'nun? Böylesi daha iyiydi. Köyde yok, derlerdi. Cevabını alamadık. Bir cevaplık zaman tanırdı onlara. Beklerdi. Bu bekleme de, Satı'yı Dırazlı'ya atardı.

Satı, Süllü'nün coşkusunun bitmesini bekledi. Sonra başını salladı.

— Bir iyi haber de gelse Süllü Dayı. Ben gelmem artık köye. Kalırım oralarda. Siz hakkınızı şimdiden helâl edin. Karaayakların yarası, durur durur kanar derdi rahmetli babam. Bakarsın şimdi hiç sesini çıkarmaz da, sonradan alıverir öcünü. En iyisi, her daim güven içinde olmaktır.

Hasan, çelik çomak oynadığı çocukları, ilkin oyuna almıyorlar, sonra da mızıyorlar diye dövmüş, çevrelerinde dolanmaya başlamıştı. Kalktı Satı. Bileğinden kavradı. Hasan'ı. Hemen bir bohça dürdü, ilk ağızda gerekli olanlardan. Biraz yiyecek aldı.

Dudu'yu hıçkırıklarla ağlar bırakarak yola düştüler. Çengelleşmiş parmaklarını sıkıyor Dudu. Göç-

müş ağzında beddualar uçuşuyor. «Kızımı yerinden, yurdundan edenin ocağında kül koma Rabbim,» diyor. «Tez gün içinde ciğeri bağcağızını cayır cayır yak. Kan kustur öksürdükçe.» Diye devam ediyor.

Satı, bir elinde Hasan'ın eli. Ötekinde bohçası, Süllü'nün ağır yürüyüşüne uymaya çalışıyor telâşla. Adımları dolanıyor. Adımları geri geri gidiyor. Köyden ayrılmak ölüm. Bilinmez bir yolda, beşini yeni bitirecek bir çocukla bir başına kalmak kötü. Arkadakiler ağlıyor. Süllü belli etmese de, Dudu'yu ağlar bırakmadı mı? Boşanıyor. Hıçkırıklarını tutuyor. Ama, gözyaşlarının akmasını engelleyemiyor bir türlü.

Hasan, bu telâştan şaşkınlaşmış. Bir şey sormuyor. Ama, kıpır kıpır anasının elindeki eli. Dikilmiş anasının yüzüne gözleri. Buruk bir acılık akıyor suratından Satı'nın. Neden acaba? Sorsa mı? Sorsa biliyor söylemiyecek. Böyle zamanlarında konuşulmaz anasıyla. Şaplağı yer. Öğrendi artık bunu. Anasının yüzü ekşidi mi ekşidi, dolanacaksın. Ya da sessiz yapacaksın dediğini. Yoksa, şaplak hemen gelir.

Yürüyorlar. Hemen sol başlarında, Karaayakoğlu'nun tarlaları uzanıyor. Uzakta belli belirsiz gidip gelmeler var. Irgatlar çifte girmiş olmalılar. Tanıyabilse, selâm verir Süllü. Tanıyamadığı için görmemiş gibi geçiyor.

Satı da bakıyor o yöne. O bile seçemiyor kaç kişi olduklarını. Değil ki, kim olduğu anlaşılsın. Selâmsız geçmek doğru değil belki. Ama, nelerine gerek. Olmadı, Süllü dönüşte bir uğrar. Gönüllerini alır.

Patikanın başına vardıklarında, Süllü bile şaştı. Artık patika yok buralarda. İnce bir çizgi denilebilir belki. Yoksa, patika asla. Belli ki, yıllardır unutulmuş burası. Üstü, tüm pıtrağa kesmiş. Topbaşlı kabara gibidir pıtrak. Mazının küçüğü de denilebilir. İğnesi öyle güçlü ve serttir ki... Yumuşak bulursa, çarığı deler geçer. Bir de acıtır ki, battığında.

Durdular.

Süllü, pıtrak kaplı o ince izi gösterdi Satı'ya.

— İşte. Dediğim yolun ağzı bura. Doğru git kızım. Bu yolu yün yumağı gibi sağ. Hiç elinden bırakma. Seni Dırazlı'ya götürür. Hadi yolun açık olsun.

— Sağlıcakla kal Süllü Dayı. Hakkını helâl et.

— Benden yana helâl-i hoş olsun kızım. Sen et...

— Benim bir hakkım yok sende Dayı. Yok ya, yine de bir karınca ayağı kadar varsa, bin kez helâl olsun.

İlkin uzun uzun köye baktı Satı. Sonra, Süllü'nün elini öpüp başına kodu. O bırakır bırakmaz, Hasan yapıştı Süllü'nün eline. Deminden beri bir şeyler döndüğünü sezinliyordu. Şimdi bir de el öpmek girince araya, duramadı artık. Anası ne yaptıysa, o da aynını tekrarladı.

Süllü başını yıkmıştı omuzuna. Ana oğul el ele, Dırazlı yoluna düştüler. Bir süre arkalarından baktı. Sağ esen Dırazlı'ya varmaları için dua etti bu süre içinde. Sonra ellerini yüzüne sürerek, köye yöneldi.

Halil erkenden kalkmıştı. Çorbasını içip, Süllü'yü beklemeye başlamıştı. Artık, yüzünü kızdırmış, açıkça istemişti Satı'yı. Eğer yine «a'a» derseydi bu kadın, zora binecekti bu iş. Ve zora binince, kurtuluş yoktu Halil'in elinden. Kafa tutmaktı bu. Kaç köyün ağasına, tüm köyü dudadığının bir kıpırdanışıyla açlıktan kurtarmış bir kişiye nankör gelmekti. Bunun hesabını kim olursa olsun, vermek zorundaydı. Verecekti. Ve hem de alacaktı Halil.

Köylü kendisiyle birlikti nasılsa. Daha verdiklerinin ilk lokmalarını yeni yiyordular. Korumazlardı ağaya karşı geleni. Ve ağaya karşı gelmenin ağır cezasına katlanmasını salık verirlerdi. Bir kez kendi kesin kararına karşı geleni bağışlarsaydı ağa, bir daha sözünü dinletemezdi. Bu yüzden, yoketmek gerek-

se, yapacaktı bunu. Yapmalıydı ki, ötekiler sözünü tutsun. Bir dediğini ikiletmesinler.

Oysa, kaçtır geri çeviriyordu şu Satı Kadın. Her ağız aratışında kesin bir olmaz haberi geliyordu. Artık sondu bu... Açıkça istettiğine göre, anlamalıydı Satı. Anlamalı, bir yaramaz iş yapmamalıydı. Yaparsa, bundan zararlı çıkacak olan kendisiydi. Ağa, sabırla, güzellikle elde etmeyi kurarken o'nu, işi zora bindirmekti.

Bindirirseydi de, zararlı çıkan kendisi olurdu. Ne gücü yeterdi Halil'e, ne de aklı. Yenilecek, zorla koynuna girecekti işte. Bir başka çıkarı yoktu. Nikâhla, Tanrı izniyle olsun istiyordu bunu. Olmazsa...

Ağa kurallarını işletecekti artık. Çekip alacak, sürüp götürecekti. Kodunsa bul Satı'yı. Kesin kararı buydu. Ne demekti Halil'in geri çevrilmesi. Yapamazdı bunu Satı. Öncekileri bir yoklama sanmış olabilirdi. Ama, şimdi... Şimdi bir tek cevap sunabilirdi Süllü'ye. Madem siz istiyorsunuz, benim sözüm geçmez. Ağama baş kaldırmak haddim mi?

Gün yükseldikçe yeni bir umutsuzluk sarıyor içini. Belli olmaz bu kadın. Bakarsın yine olmaz, demiş. Önünü ardını bildiği yok. Bunca gün görmüş, bunca kadının eri olmuş Halil, bir türlü anlayamıyor. Bir türlü inanamıyor Satı'nın dayanabileceğine. Olası değil bu. Olası değil ki... Yoksa... Yoksa bir bilip, duymadıkları mı var? Gizli gizli bir işler mi işler Satı?

Onlardan habersiz, bir yiğitle mi pişirdi işi? Olamaz. Hemen haber alırdı öyle bir takıntısı bulunsa. Onun, köyde olup bitenlerden, köylüden önce haberi olmaz mı her zaman? Olur. Öyleyse bu ihtimali bırakmalı bir kıyıya. Ama, nasıl olur? Nasıl dayanır? Kadın değil mi yoksa bu?.. İstek olukları kapanmış bir melek mi? Haydi canım sen de... Köylü dulunda meleklik aramak, Şeytandan Cennet ummaya benzer.

Kuşluk, öğleye sarkacak neredeyse. Artık yerinde duramıyor Halil. Dursa, gönlünü kıracak hanayda-

kilerin. Köyün alt başındaki tarlalarına bir göz atsa bari. Irgatlar, bu günlerde oraların tava geldiğini, çifte başlayacaklarını söylemişlerdi. Bir kolaçan etmiş olur çevreyi. Hem de zamanı, istediği gibi geçirmiş olur. Nasılsa, öğle namazında camide bulur Süllü'yü. Öğrenir sonucu.

Bakarsın bir aksilik çıkmıştır da, ondan gelmemiştir. Hem, bu gün cevap isterim demedi ki adama. Bitir bu işi dedi. Dünürlük, dünürcülük kolay değil. Satı bir başına. Anababası sağ olsa, onlarla kotarırsın işi. Ama, bunda ne olduğu bilinmez bir kadın eskisinin gönlünü etmek zorunluğu var.

Kahveye uğramadan, alt baştan dolaştı. Satı'nın damına yaklaştığında, Dudu'nun sesli sesli ağladığını duydu. Önce yaklaşıp, ağlamasının nedenini sormak istedi. Sonra, bir zırıltıya tutulurum düşüncesiyle durakladı. Tarlalarına doğru yürümek üzereydi ki, irkildi birden.

Bir kıpırtı vardı yol üstünde. Bu yaz sıcağında kimseler gitmezdi oraya. Ne ola ki, bu? Yürüdü. Bir dolap dönüyordu ya, ne? Süllü'yü tanıyınca, geri döndü. Damın gölgesine verdi kendini. Tamam. Hiç düşünmemişti bunu. Süllü bir oyun etmişti galiba o'na. Bir oyun ki...

Bekledi damın gölgesinde. Şimdi öğrenirdi. Hele bir gelsindi iyice. Bir konuşsundu Dudu'yla. Yapışacaktı ensesinden hemen. Dudu'nun ağlaması, Süllü'nün ıssız yerlerden dolanıp gelmesi, tekin değildi. Dur hele bakalım Halil. Bilmediğin ne dolaplar dönüyor.

Süllü yaklaştı. Dudu, o'nu görünce ağlamasını kesti. Tam önüne geldiğinde,

— Gel otur, dedi.

Süllü omuzlarını kıstı.

— Namaz yaklaştı iyice. Camiye varayım.

— Gitti mi?

— Gitti. Tanrı, sağ esen kavuştursun.

Satı bir yerlere gitmiş olmalıydı. Kaçmasın? Nereye kaçabilir ki Halil'in elinden? Belli olmaz. Süllü de bu işin içindeyse, gider ki, gelmez...

Döndü. Camiden çıkınca öğrenirdi durumu. Daha iyisi hemen öğrenirdi. Daha zaman vardı namaza. Abdest alırken sokulurdu Süllü'ye. Sokulur ve sorardı ne cevap aldığını.

Caminin önüne geldiğinde, Süllü abdestini almış, kolunun sularını sızdırıyordu. Yaklaştı. Süllü o'nu görünce duaya oturdu. Hanayda bekleyecekti hani. Neden düştü arkasına. Yoksa gördü mü Satı'nın gittiğini? Gördüyse ne çıkar? Yalanı hazırladı o... Kandırır Halil'i. Nasılsa inandırır. Bir gün kazansa. Hatta, bir vakit daha kazansa, zor bulur Halil, Satı'yı artık. Bize öyle dedi, der, zora gelirse. Avra'dan haber geldi, oraya gidiyorum, dedi Yitip gitmiş. Nereden bilelim ağam. Bağışlar. Bağışlamasa bile, bir iki söylenir. Olmadı çeker vurur be. Ölüme ne kaldı şurada.

Duayı bitirdi. Halil sabırsızlanıyordu. Kızdırmanın âlemi yoktu. Başını kaldırdı. Gözlerine baka baka,

— Bir cevap alamadım Ağam.

— Neden?

— Avra'ya gitti. Çok acele bir doğum varmış. Dudu'yu almaya geldiler. O gitmeyince, Satı'yı yolladı. Yarı yola kadar birlikte gittim. Ama, bir cevap alamadım ağzından. Dönüşte artık.

Kaşları çatıldı Halil'in. Bıyıklarını kemirerek düşünceye daldı. Hiç yalana benzemiyordu söyledikleri. Tanrı, sağ esen kavuştursun, demişti dönüşte Dudu'ya. Eğer dönme ihtimali olmasa. Eğer kaçmış bulunsaydı Satı, böyle demezdi. Neden ağlıyordu öyleyse Dudu... Belki kendi gidemeyip, uzak işleri gençlere bırakmak zorunda kalmasına. Ama, yine de belli olmazdı bu Süllü. Adamın gözünün içine baka baka yalan söylerdi. Ucunda bir sevap olduğuna aklı kessin, babasını aldatırdı hiç kuşkusuz.

Yalnız mı gitti?

— Yalınız.

— Neden saldın?

— Salmasam olmaz ki, Ağam. Dinimizin buyruğu. Hastaya, bir de yoksula yardım gerek.

— Yetim ne yaptı?

— Onu ninesi uyuttu.

Öyle de kuşkusuz söylüyordu ki kelimeleri. Halil bile ardında bir giz bulamıyordu. Başını salladı. İçindeki ikirciklenmeyi bastırmak umuduyla, abdest aldı. Nedenini bir bulabilseydi bu ikirciklenmenin. Satı'ya söylemişti Süllü. Cevap alamadım dediğine göre, tam gitmek üzereyken söylemiş olmalıydı.

Eğer gönlü yoksa, eğer ağa karısı olmayı istemiyorsa, bırakıp giderdi bir yerlere. Avra, der, bir başka yerden haberi gelirdi... Yetimi... Onu burada bıraktığına göre, bilmez miydi ağanın acıyı ondan çıkartacağını. Bilirdi... Öyleyse, ikirciklenmenin gereği yoktu. Yetimi de birlikte almış olsaydı, hiç bir bağı kalmazdı köyle. Dağ yukarı giderse, getirtmek kolay olurdu o'nu. Ama, bilmediği, tanımadığı bir yerlere sığınırsa.

Bütün iş bu yetimdeydi. Namazdan sonra bir kolaçan etmeliydi. Eğer Yetim yoksa, o zaman oyuna geldiği apaçık ortaya çıkacaktı. Varsa, dönecekti Satı. Cevabı dönünce alırdı, ne çıkar.

Yine de devam etti sorulara.

— Hiç bir şey demedi mi?

— Demedi.

— Yüzünden de bir şey çıkaramadın mı?

— Çıkaramadım.

— Peki. Sen görevini yaptın. Teşekkür ederim. Şimdi bir iş daha kalıyor. Gelince cevabını öğrenip bana bildirmen. Ne kadar zahmetse, bunu da sen yap artık.

— Başımüstüne Ağam. Elbet yaparım. Bir hayır iş değil mi bu...

Birlikte girdiler camiye. Namaz bitti. Köylüler Adsız'ın kahvesine taşındılar, Halil, iki dizinin üstünde oturuyor. Bir kolaçan edecek Satı'nın evini. Yetim yoksa, çıkaracak acısını bunun. Namazda aklına takıldı bu. Gidip bakmalı. Bir söze bırakmamalı işi.

Süllü, o'nu oturur bırakıp savuştu. Bir kez de ikindiyi atlatsalar Halil buralardayken. O zaman kolayladı kaçağın işi. Karaayakoğlu, kuş olsa tutamaz artık. Ama, daha tehlikeli durum. Gitse, Dudu'ya anlatsa mı dediklerini? Ama, bakarsın o da kolaçana gelir. Güven olmaz ki... Karaayakoğlu, hele kendisine hiç güvenmez... Onu oralarda görürse daha bir ikirciklenir. En iyisi kahveye gitmek yine. Ağa, işin farkına varıncaya, Satı uçar...

OTUZ

Behlül, Vasili'nin dükkânının önünden geçerken, bir göz attı. Yoktu dükkânda Vasili. Demek, haberi iletmek için kendisi gitmişti. Bu kadar önemli miydi bu? Şeyhi söylediğine göre, çok önemliydi anlaşılan. Öyle ya... Şimdi bunlar telgraflar çekecekler her bir yere. O telgrafları alan sanır ki, dedikleri doğrudur. Halk gerçekten kıyama kalkacaktır neredeyse. Oysa, kimseler katılmıyor bu savaşa. Şeyhi katılıyor mu? Hayır. Ya kendisi? Behlül, kavganın olabileceği yerden bile ırak durur. Arkadan vurmak. Eh, o kadarı da olur. Salih Efendinin adamı olunca, uyuyana kıyacaksın bazen. Arkadan vuracaksın. Ve keseni doldurucaksın bu bozgunda. Keseni doldurduktan sonra da, ortalıkta görünmeyecek, ayak altına gelmeyeceksin.

Geceleri boğdukları adamın cenazesinde en çok kim koşunuyor. En çok kim ağlıyor. Yine onlar. Biliyor mu bunu halk? Nereden bilecek? Bilse bile kim gidip haber verecek? Diyelim ki, haber verdiler. Silâh kimin elinde? Bizim, diye geçirdi göğsünü gere gere. Öyleyse güçlü de biziz. Hükümet kim oluyor. Bilmem kim neci oluyor. Hiç...

Şeyhi, Yunan'la işbirliği ediyordu. Sait Molla öyle demiş. «Biz, İngiliz'in kanadı altına girersek, her bir şeyimiz geri gelir. Bak, Araplar savaştan beri İngiliz kanadının altında. Şeyhler ne diyorsa, mollalar, seyitler ne söylüyorsa kanun bellemiş İngiliz. Hemen uyguluyor. Biz de eski itibarımızın, eski gücümüzün geri gelmesini istiyorsak, İngiliz'le iyi geçinmeliyiz. Hem kim verdi Ege'yi Yunan'a?... İngiliz. Tümümüzün efendisi olan, istediğini istediği yere sa-

lamaz mı? Salar. Öyleyse, ses çıkarmayalım. Dediklerini yapalım ki, uslu durduğumuza inan getirip, o da bizim dediğimizi yapsın. Tez zaman içinde Yunan'ı yine kendi topraklarına salsın. Hem salmasa bile zararı yok. Bize dokunamaz Yunan. Dinimiz, diyanetimize karışmaz.

Daha önceden Yunan toprağına geçmiş kentlerimizde, hemen Şer'i Şerif'i uyguluyormuş. İzmir'de âyin seyretmiş Yunan Kumandanı. Şapkası koltuğunun altında ve de hazırol durumunda saatlerce ayakta durmuş. Sonra demiş ki, sizin bu töreninizi gördükten sonra Müslüman doğmadığıma pişman oldum. Yandım...

Ya, elin keferesi bu kadar saygılı, bu kadar içten bizim dinimize karşı. Ama, İttihatçı gâvurları, aman Allah. Bir numaralı din düşmanı onlar. Tümü Mason. Tümü dinsiz ve Allahsız. Şimdi bir de Mustafa Kemal çıktı. Bu da eski İttihatçı. Sakın olasınız, kanmayasınız benim Şeyh biraderim, diyor mektubunda. Bu Mustafa Kemal, tümünden de daha tehlikeli bir İttihatçı. Üstelik, Masonluğunun, Dinsiz ve Allahsızlığının üstüne bir de Bolşevik bu...

Kim, o'na uyarsa, bilesiniz ki, hemen dinden, imandan sıyrılmış, kıpkızıl kâfir olup çıkmıştır. Bunları iletesiniz kentlinize. Sizin orası bir büyük kent ve şimdilik işgalden uzak olduğu için, direnme çalışmaları yoğundur. Yazdığınız raporda siz de öyle diyorsunuz. Korkmayınız. Hemen karşı durunuz. Güzel konuşmalarınız, canalıcı söylevlerinizle önleyiniz direnişi. Deyiniz ki, bir toplantı daha olursa, bunlara uyan, kâfir olur. Katli vaciptir. Ve de bir Müslüman evlâdı, bir İttihatçıyı, bir çeteciyi ve de Kuvvay-ı Milliyeciyi öldürürse, doğru Cennet-i âlâ'ya gider.»

Öyle demişti şeyhi. Bunları söyleyeceğiz bir toplantı falan olursa. Sende yardım edeceksin. Unutma...

Şimdi, bunları aklından geçirirken, Vasili'nin dükkânda olmadığını, şeyhine haber iletmesi gerektiğini az daha unutuyordu.

Tellâl'ın sesiyle irkildi.

— Eeey ahali... Duyduk duymadık demeyin. Çarşamba günü, öğle namazından sonra, bütün kentli, Hüseyinoğlu'nda toplanacaktır. Eeey ahali... Duyduk duymadık demeyin...

Delirdiler, bunlar, diye geçirdi. Daha sabahın seherinde, kuşlar pişliğini temizlemeden, tellâl çıkarıyorlar. Hemen haberleri iletmeyelim Şeyhime. İletmeliyim ki, bilsin. Aradığı fırsat eline geçti işte. Yararlansın bu fırsattan. O söyledikçe, ben bağırırım. Bir karıştırırız ki ortalığı. Şenliği seyreyle...

Topal Ali, gece döner dönmez durumu bildirdi Mustafa Bey'e.

— Ben her zaman derim de, gülersiniz Beyim. Bu kentli yaman adam. Hiç yüreği tıpırdamadı Salih Ustanın. Sanırsın keçe dövüyor. Hallaç atıyor. Gizlendik mezarın darlığına. Vasili gâvuru önümüzde biter bitmez ağzını tutuverdi Salih Usta. Sonra bir iki mısmılladı bıçağı. İşi bitik. Buyur cebindeki mektup bu.

— Sağol Ali efe. İyi iş gördünüz yine. Bakalım kefere neler yazmış. Hadi sen durma. Bir temizlen. Sabaha işimiz çok. Tellâl çıkaracağız toplantı için. Telgrafları çekeceğiz. Sahi o işi sen görürsün artık.

Bir kese bıraktı komidinin üstüne, telgrafların yanına.

— Üstü sende kalsın. Bir yerlere para harcamak gerekirse, buradan harcarsın.

— Başüstüne beyim.

— Erkenden dal postaneye. Memurlar mırın kırın ederse, bilirsin yapacağını.

— Merak etmeyin beyim. Ben bitiririm bu işi.

— Sonra da başka bir iş verecektim sana ama, kalsın şimdilik. Çarşamba günü bir büyük toplantı

yapmayı kuruyoruz. Olursa, hemen arkadan çıkarsın o işe.

— Siz nasıl isterseniz.

Temizlenip, yumuşak yatağı bulunca, sabah namazına kalkamadı Ali. Yorulmuştu bir iyice. Günlerdir gece uyumamaya alışmış, gündüzleri, silâhının üstünde bir iki kestirmişti o kadar. Sıcak suyun gevşettiği bedeni, yatağın ılıklığında mıhlanmış kalmış. Kimse de kaldırmamış o'nu. Bey, tembihlemiş olmalı.

Güneş gözlerine girince, fırladı yataktan. Namaz çoktan geçmişti. İşini bir bitirsindi hele. Öğleyin tümünü birlikte çıkarırdı namazların.

Herşeyi de düşünüyordu bu Mustafa Bey... Kendi pusatlarını arandı, bulamadı. Yeni pusatlar bırakmışlardı. Biraz uzun, biraz bol geliyordu bunlar ama, kentlilere benzemişti Ali. Pantalon giymişti ayağına. Çakşırını aradı. Yadırgadı. Sonra gülerek, düğmelerini iliklediı. Üstüne de ceketi çekti. Beline kuşak sarmasa, tam bir kentli olacak. Ama, işlemeli kuşağını olduğu gibi bırakmışlar. O da pantolunun kemeri üstüne bir güzel sardı. Para kesesini, tabancasını yerleştirdi kuşağının arasına. Bir yokladı kendini. Kentli olmuştu. Böyle köye gitse, kimbilir nasıl şaşarlardı.

Mavzeri odanın köşesinde asılıydı. Kent içinde yalnız tabanca taşıyorlardı. Beyin buyruğu böyle.

Telgrafları aldı. Postaneye yollandı. Konak boşalmış gibiydi. Selâmlık kısmında kimseler yok. Sokaklar tenha. Herkes işine gücüne başlamış olmalı.

Köşeyi dönünce, bir simitçiyle karşılaştı. Çıtır gevrekleri ayrı, yumuşak simitleri ayrı dizelemiş, açık tablayı başının üstüne yerleştirerek önünde yürüyordu. Arada bir türkü söyler gibi bağırıyordu.

— Simiit ...Gevreek... Peynir gevrek...

Adımlarını sıklaştırdı. Simitçiye yetişince,

— Dur hele ağanın oğlu.

Simitçi durdu. Tablayı başından indirdi. Şaşılacak işti. Tablanın üstü doluydu. Ve simitçi bunu başının üstünde hiç tutmadan taşıyordu.

En yumuşağından iki simit seçti. İki dilim de tulum peyniri aldı eline. Kuşağının arasından kendi kesesini buldu. Kocaman bir yüz paralık çıkarıp uzattı. Simitçi üstünü vermeye hazırlanırken, ardına bakmadan yürüdü.

Bir koca lokma aldı simitten. Peyniri dişledi. Susam ve tulum peyniri kokusu doldurdu boğazını. Bey yemeklerinden daha tatlı geldi Ali'ye bu...

Postanenin önüne geldiğinde, simitleri bitirmiş, sigarasını sarmıştı yürürken. Yeni açılıyordu daha postane. Birinci müşteri olarak girdi geniş kapıdan. Telgrafçının yanına sokuldu. Altı kâğıdı da uzattı önüne.

— Bunları hemen çekeceksin bey.

Telgrafçı, manupleyi tıkırdatıyordu. Bakmadı yüzüne. Bekledi Ali. Ayağını değiştirdi.

— Bey, bunları acele çekeceksin, dedim.

— Duyduk. Patlamadın ya?

— Patlamak üzereyim Beyim. Bana verilen buyrukta hemen çekeceksin dediler.

— Devlet işi mi bu?

— Devlet işi ya... Bir önemli iş ki, anlatılamaz.

Telgrafçı kâğıtları aldı... Bir göz atar atmaz, bıraktı bankonun üstüne.

— Ben bunları çekemem.

— Neden ağa. Telgraf değil mi bunlar?

— Vallahi emir var hükümetten. Böyle telgraflar çekilmeyecek.

— Etme güzel ağam. Bak işte yazıları okunaklı. Her bir şeyi tamam. İmzası, mühürü de var. Neden çekemez mişsin? Ha, anladım. Para İstiyorsun. Keseye davrandı.

— Al işte. Ne kadar tutuyorsa, buradan alırsın. Hiç sakınma. Bol bol al, ama hemen çek şunları ki, ben varıp beyime alın akıyla cevap verebileyim.

— Yahu ne söz anlamaz adamsın sen. Hükümetten emir var, dedim. Paralı da olsa, parasız da, çekemem böyle telgrafı ben.

— Yoksa böylesini çekmeyi bilmiyor musun?

Telgrafçının tepesi attı. Herşeye katlanırdı da, mesleğine söz gelmesine dayanamazdı. Kaç kişiydiler onlar koca İmparatorlukta... Telgrafçı demek, kimsenin anlamadığı tıkırtılardan kelimeler, cümleler kurmak sanatı demektir. Kilometrelerce uzaktan haber taşımak hüneridir bu... Şu kendini bilmez dağlı gelmiş, neler söylüyor sabah sabah.

Başını salladı.

— Git işine adam. Kızdırma kafamı. Emir var diyoruz, anlamıyor musun?

— Bende diyorum ki, bana da emir var. Çek şu telgrafları diye. Ne edeceğiz şimdi. Hangi emri uygulayacağız? De bakalım hele...

— Demesi bu... Elbette bana verilen emri uygulayacağız.

— Ağa be, sana bir şey soracağım.

— Sor bakalım.

— Canın kıymetli mi, senin canın?

Kuşkulu gözlerle baktı telgrafçı. Ne demek istiyordu bu adam? Güpegündüz. Kentin göbeğinde ölümle mi tehdit ediyordu yoksa. Yok canım Ardı gelecek herhalde bu sözün. Dur bakalım ne çıkacak gerisinden. Biraz alay eder.

— Canı kıymetli olmayan var mıdır bu yeryüzünde?

— Yoktur ya, seninkinin keyfi ne âlemde diye sordum.

— Elbet benimki de kıymetlidir. Ne yapacaktın? Yoksa alacak mısın?

— Eh, telgrafı çekmezsen niyetim o da...

Buz gibi oldu çevre. Telgrafçı hiç böyle tehdit duymamıştı. Ortalık bozulalı, bozulmadan önceleri, çeşitli davranışlarla karşılaşmıştı. Ama, böylesine ikirciksiz, böylesine soğuk şakayla ilk kez karşılaşıyordu.

— Yok canım, dedi yine de? Nasıl alacaksın canımı? Azrail misin sen?

Ali yine yumuşadı. Sanki deminki sözleri eden o değildi.

— Bak ağam. Sen okumuş kişisin. Bir bakışta bilirsin bu telgrafların önemini. Sana anlatmanın gereği yok. Mutlaka bu gün yerlerine varması gerekmiş. Kaç kişiler, kentin tüm yiğitleri imza ettiler buna. Kumandan Bey, tüm beyler ve de ahali... İnadetme de, çekiver işte. Bak, parasını da getirdim. Bakma sen benim sözlerime. Bunun mutlaka gitmesi gerektiğini anla yeter. Olmaz mı?

— Olmaz dedik. Anlamıyorsun. Üstelik tehdit ediyorsun adamı. Tüyün kuruyken, geldiğin yere gitsen iyi edersin. Yoksa, tepem atıyor dağlı. Tepem atıyor, çıkarım şimdi dışarı. Tekmeyle kovalarım seni. Hükümet emri nedir bilmez misin sen?

İyilikle olmayacaktı bu iş. Ne demişti Mustafa Bey... Zorluk gösterirlerse...

Gösteriyorlardı işte. Kararını vermesi gerekti. Tehdit etmiş, yalvarmış, olmamıştı. Ne yüzle giderdi Beyin karşısına. Beyim, almıyorlar mı diyecekti? Sonra ayıplamazlar mıydı o'nu. Ayıplarlardı ki...

Kuşağının arasından tabancayı çıkardı. Eliyle üstünü kapatarak, bankonun üstüne koydu. Soğuk namlu, tam göğsüne geliyordu adamın. Ve birden titremeye başladı telgrafçı. Şakası yoktu anlaşılan. Sallanayım dedi, Ali sertleşti.

— De len, zevzeklendiğin yeter. Otur makinenin başına bakalım. Çek şu telgrafları

Tabancanın horozu yavaş yavaş kalkıyordu. Dirense, kurşunu yiyeceğinden öylesine emin oldu ki

telgrafçı. Oturdu hemen makinanın başına. Çekti kâğıtları önüne... Bir tıkırtıdır başladı. Ali keyifle dayandı sağlam bacağının üstüne. Gözlerini kıstı.

Neden zora koşarlardı insanı, aklı almıyordu. İşte çekecekti sonunda. Ölüm ölüm, çektirecekti bu telgrafları. Beyi, o'na güvenmişti. Güvendiği için de, sen çektir demişti. Bunca kişizade vardı bu işi görecek. Neden vermişlerdi o'na. Yapacağını bildiklerinden. Oyleyse bu telgrafçının inadı neydi. Akılsızlık işte...

Mezarlıkta saklambaç oynayan çocuklar, Vasili' nin ölüsünü buldular akşama varmadan. Arandı. Tarandı, öldüren bulunamadı. Para için yapınışlardı bu işi besbelli. Tüm cepleri araştırılmış, tersine çevrilmişti. Kim olabilirdi ki... Yolcu sanmışlardı Vasili' yi... İstasyona gittiğine göre, yolcu sanmışlar, soymak istemişlerdi.

Kısa zamanda yayıldı haber.

Ve hemen ulaştı Şeyh Mehmet Efendinin kulağına. Bir örgüt vardı karşılarında. Tam yeraltı örgütü. Kiminle ilişki kursa, iki gününe varmadan yitiyordu adam. Akıl alacak iş değildi bu. Kim haber verebilirdi. Kim bilebilirdi Vasili'nin bir işler karıştırdığını. Kosti zehirlendi demişlerdi. Vasili'yi parası için vurdular. Kiminle ilişki kuracaktı şimdi?

Bundan sonra kimseyle ilişki kuramayacaktı. En iyisi buydu. Doğrudan Sait Molla'ya yazacaktı olanları. O kursun ilişkiyi. Tekin değil bu kent. İyice çığırından çıktı. Dün sapasağlam olan insanlar, ertesi gün bakıyorsun yok.

Hem sadece o kadar da değil. Daha on gün öncesine kadar tekkesinin kapısında şifa diye diz çöküp yalvaranlar, kendisine silâh çeker duruma geldi. Bir halt karıştırıyor bu İttihatçılar. Bir şeyler

yapıyor ya, ne? Bir türlü bunu öğrenemiyor. Bir öğrense. Bir bozuverse işlerini.

Hem direnmeyi de önleyemedi. Daha bir azar artık bunlar. Ahmetli baskınında başarı gösterdikleri iyice anlaşılıyor. İlkin inanmamıştı buna. Yalan kıvırıyorlar. Götürdüklerini yitirip geldiler demişti. Ama, doğruydu. Yunan kaynaklarından gelen haber de, şimdilik ilerlemeyi durdurduklarını söylüyordu. Ahmetli'den Kasaba'ya döndükleri de doğruydu. Ama kıyı yönünde ilerliyorlardı. Aydın'a girmişlerdi. Ödemiş'e de gireceklerdi yakında. Çok sürmezdi bu. Çok sürmez, ortada bir ada gibi kalırdı Alaşehir.

Bakalım o zaman nasıl direnecekler? Kestirecekler bunlar tüm kentliyi. Bile bile Yunan süngüsünün altına atıyorlar. Şimdi de miting yapacaklarmış. Neyin mitingini yapıyorsunuz a avanaklar? Padişahımız Efendimiz kaylolmuş. Büyük devletler, bizim yerimize karakol görevini siz yapın, demiş. Daha ne... Oturup dininiz, diyanetiniz, işiniz gücünüzle uğraşsanıza... Kuvvay-ı Milliye'ymiş... Millicilik size mi kaldı? Aklınız nerdeydi baştan? Ülkeyi işgal ettirip, canınızı yabancı ülkelere atacağınıza, o zaman vuruşsaydınız ya.

Olup bitenleri bir mektuba döktü. Sait Molla'nın adresini yazarak, İstanbul'a gönderilmek üzere, Behlül'ün eline sıkıştırdı. O, sokağı tutarken, kendi de kalktı.

Canı sıkılıyordu. Bey kabul ederse, bir iki söz ederlerdi. O da dertliydi geçen olaylardan. Ayrı fikirleri savunuyorlardı. Biri İngiliz Muhipleri Derneğinin eylemci üyesi, öteki, Amerikan Mandacılığının savunucusuydu. Olsun. Bir yerde birleşiyorlardı yine. Kendi başlarına bir şey yapamazdı onlar. Bir başka koruyucu gerekliydi...

Konağın kapısından haber gönderdi.

Hemen buyur ettiler.

Tevfik Bey, kapıda karşıladı o'nu.

— Buyrunuz efendim, buyrunuz mîrim. Hangi rüzgâr attı sizi buralara. Görüşemez olduk ne zamandır. Böyle buyrunuz.

Birlikte selâmlığa çıktılar. Rahat koltuklara oturdular karşılıklı.

— Canım sıkıldı Bey. Şu son olan işler hiç hoşuma gitmiyor.

— Benim de hoşuma gitmiyor efendi hazretleri. Ama, söz geçiremez olduk. En başta bizimkiler azdı. Kaç kez söyledim. Bey kısmısı, avamın önüne düşmez. Onlarla birlikte davranışlar içinde bulunmaz. Bulunursa, Beylik ününü yitirir. Dinleyen kim.

— Benim asıl düşündüğüm o değil Beyim. Beylik, güçlü olunca, eski düzenini yine kurar. Beni asıl üzen, yapılan işlerdir. Sen git, elin Ahmetli'sinde pusu kur. Olacak iş mi bu. Kimbilir nasıl kızıyor Yunan. Nasıl öfkeleniyor bize. Yarın gelecekler. Hiç kuşkumuz olmasın ki yarın çıkıp gelecekler. Top onlarda. Tüfek en yenilerinden hem de... Duyduğuma göre uçak falan da varmış. Eh, askeri yıllardır bu fırsatı beklemiş.

— Bizimse hiç bir şeyimiz yok. Ülkemiz harap. İnsanlarımız bitkin. Kendi başımıza bir şey yapamayız biz. Yapmaya kalktıkça, batarız. Kendimizi savunmak olanağımız yok. Hiç yüz, yüz elli milisle bir koca ordunun önüne durulur mu? Ölümdür bu. Durduğu yerde kendi kendini yitirmektir. Akıl olsa insanlarımızda, diyoruz işte. Bizim düşmanla başetmemiz olanaksız. Çiğner geçer bizi. Ezer. Yok eder. Bir tek yolu vardır bunun. Onun karşısına daha güçlüsünü, en güçlüsünü çıkarmak. Siz de aynı fikirde değil misiniz?

— Hem de nasıl beyim. Müslüman ümmetini durduğu yerde kırdırmanın ne gereği var? Kalıcı değil ki Yunan. Geçen gün haber aldım Sait Molla biraderimden. Diyordu ki, İngiliz, Efendimize söylemiş. Oralarda asayiş düzelsin, İttihatçılar sindirilip, eşkiya temizlensin, Yunan'ı çekeceğim, demiş. Siz hiç me-

rak buyurmayın. Daha ne değil mi? Ama, bizimkiler karşı durur, çeteciliğe devam ederlerse, sonu nereye varır bu işin? Gerekçe bulur İngiliz. Bakın, der. Aşayiş bir türlü düzelmiyor. Düzelmeyince de, çekemiyorum Yunan'ı...

— İngiliz'e kalırsa çekmez pek Yunan'ı ya, benim duyduğuma göre, Amerika ağır basıyormuş. Başkanları Wilson, karar vermiş. Türkleri ben adam ederim diyormuş. Onları, korunmamın altına alacağım. O zaman selâm durur İngiliz de, Yunan da... Görün bakın.

— Elbette beyim. Bilmez miyim. Siz bu konuları bizlerden daha iyi bilirsiniz. Ama, benim demem şu. Amerika uzak bize. Oradan yetişinceye, İngiliz içimize girmiş durumda. Onlarla iyi geçinirsek daha başka olur değil mi? Hiç olmazsa, Amerika gelip de bizi kurtarıncaya kadar, kimsenin burnunu kanatmamış oluruz.

— O büyük ve güçlü ülke için uzak, yakın diye bir şey söz konusu olamaz ki... Hemen yetişir. Yeter ki, biz isteyelim. Çünkü, orada demokrasi varmış. Bir halk, bir şeyi istemedi mi, öldür Allah, o yapılamazmış. Bu bakımdan, bizim karar vermemiz gerekiyor. Toplanıp, biz Amerikan Mandası istiyoruz diye kararlar almamız, bunu onların yönetimine bildirmemiz gerek. Kaç kez söyledim. Gelin işin doğrusu budur, bunu yapalım dedim. Dinleyen kim. Zaten bu ulus neden adam olmuyor. Köpekler gibi dalaşmaya pek teşne de ondan. Vuruşmayı duydu mu, akılı da, mantığı da bir kıyıya bırakıveriyor. Haydi savaşa...

— Bir de son zamanlarda öğrendiğime göre, yalnız İttihatçıların işi değilmiş bu. Hayır, yine açıkta İttihatçılar görünüyor, yönetimi onlar yapıyormuş da, asıl Bolşevikler sızmış aramıza. Savaşta anlaştığı ülkeleri koyup kaçan Bolşevikler. Tüm yeryüzüne yayılmak istiyorlarmış. Din, iman yokmuş onlarda. Kiliseleri hayvan ahırı yapmışlar. Karı koca-

lık diye de bir şey yokmuş. Isteyen, istediğinin karısını çekip alıyor, kocası bir şey diyemiyormuş.

— Dünya bir bozuldu ki, efendi hazretleri. Önlemek mümkün değil.

— Peki hiç bir şey yapmıyacak mıyız biz?

— Çarşamba günü miting yapacaklarmış. Niyetim, çıkıp bir kez de doğruları orada söylemek. Ondan sonra hiç karışmayacağım artık. Ne halleri varsa görsünler. Ben müracaatımı yaptım. Kendi adıma, Amerikan Mandasını istedim. Yakında cevap gelir. O zaman bizimkiler yansınlar, yalvarsınlar bakalım.

— Ben de bunu düşündüm Beyim. Çarşamba gününe bir iyice hazırlanmalıyız. O gün dağıtır, hiç olmadı kuşku salarsak içlerine, bir daha zor direnir bunlar.

Keyifle içtiler kahveleri. İkisi birleşirse, çok şeyler yaparlardı. Belki dağıtırlardı bile mitingi. Konuşarak, tümünü kandırırlarsa toplananların, eli kolu bağlanırdı Millicilerin. Ne asker toplayabilirlerdi. Ne de kimseden bir avuç erzak. Açlık ve adamsızlık, sonunda kırardı dirençlerini. Bir kez aç kalsın milis. Seyreyle sen durumu. İlk kendi kumandanını vurur. Sonra da başlar çapulculuğa. Tabanı çete değil mi bunun? Eşkiya değil mi?

Hemen bir düzen tutmalıydılar. İlkin Tevfik Bey konuşacaktı. Sonra, Şeyh Mehmet Efendi çıkacaktı kürsüye. Anlatacaktı. Yapılan işleri ve bunun dindeki yerini. Bolşeviklik iyiydi. «Bir kez tutturdu mu bunu, kitle çözülürdü. Neden direniyorlardı. Neden savaşıyorlardı şimdi. Yunan askerinin densizliğinden değil mi? İzmir'de iki kıza saldırmışlar. Asker bu. Tümüne söz geçirmenin mümkünü var mı? Bakarsın bir densiz çıkar. Olmadık işler yapar. Fatih Sultan Mehmet Han efendimiz, Bizans'ı aldığı zaman, bu yüzden kaç kişinin kellesini uçurmamış mı? Uçurmuş. Ama, gel anlat bizimkilere bunu. Tutturmuşlar bi r ırz masalı. Sürüp götürdüler. Hep o to-

palın başının altından çıktı ya bunlar Beyim. O zaman, sen, Bey arasına nasıl karışırsın diye, sürüp atmak vardı yankeşi. Duydunuz mu, geçen gün bana bile silâh çekti utanmadan. Bir şeycikler de yapamadım. Ha, ne diyordum. Irz işi diyorlar madem, biz de anlatırız Bolşeviklikte ırzın olmadığını. Deriz ki, kimin kızı, kimin karısı hiç belli değil. Siz, Yunan saldırıyor diye savaşa giriyorsunuz ama, bunlar kazanırsa, Bolşeviklik gelecek. Ve tümden gidecek ırzınız.»

— Bakın bu iyi efendi hazretleri. Siz bunu söylersiniz. Ben de durumu anlatırım açık açık. Hiç biri karşı duramaz. Sorarız. Hani cephanemiz. Ordularımız nerde? Hiç biri yok. Neyle karşı duracağız düşmana? Korunmaya muhtacız biz. Bir koruyucu mutlak gerekli. Öyleyse, bu en güçlüsü olmalı. Gelin hazır toplanmışken karar alalım. Diyelim ki, o en güçlüye. Gel, bizi kurtar. O zaman gelecekmiş. Söz vermiş temsilcisi. Yeter ki biz isteyelim.

— Oldu beyim. Toplantı yarın. Varayım gideyim ben. Müridleri toplayayım. Başlarına da Behlül'ü katarım. Biz konuştukça, onlar onaylar. Sonunda kazanırız kenti. Kazanır ve eşkiya takımının elinden kurtarırız.

Kalktı Şeyh efendi. Kapıya kadar geçirdi Tevfik Bey. Gülüyordu selâmlığına dönerken. Söz dinlemezlerdi ha. Büyük sözünden anlamazlardı. Görsünlerdi. Kentin insanı toplanmışken rezil, kepaze olsunlardı da bir, anlasınlardı dünya kaç bucakmış.

İsmail. Yavançeşmeden iki kez su taşıdı anasına. Sonra Mariya ablası seslendi. Çamaşır yıkayacakmış. Biraz su da o'na taşıyıverir mi? Dönüşte anası tembihledi.

— İsmail, bak Mariya ablan çamaşır yıkayacakmış. Hadi oğlum biraz su taşıyıver. Dul kadındır. Sevaba girersin. Bana yeter getirdiğin.

Sesini çıkarmadı İsmail. Mariya ablası çağırıyordu. Ne doymaz kadındı bu... Artık geceler yetmiyor, gündüzleri de bir bahane bulup çağırıyordu İsmail'i. Olsundu ama. Mutluydu.

Sekerek gitti. Mariya elinde kovalar kapının arkasında karşıladı o'nu. Ellerini tutup sıktı.

— Hani akşam gelecektin domuz.

— Mustabey amcam döndü akşam. Karşıya gittim.

— Beni hiç düşünmedin mi?

Güldü İsmail. Çapkın bir muziplik gölgelendi bakışlarında. «A'a,» dedi.

Kapıyı kapadı Mariya. Çekti İsmail'i göğsüne. Kana kana öptü. Sonra iteledi göğsünden.

— Utanmıyorsun değil mi? İnsan ablasını tek başına kor mu? Söyleyeceğim anana işte. İsmail iyi çocuk değil, geceleri tek başına dolanıyor diyeceğim.

— Söyle. Anam karışmaz ki bana. Amcamı sever o...

— Hadi ordan kopil. Ben bir kışkırtayım o'nu da, bak nasıl dayak yersin.

— Küserim ama sonra.

Korkuverdi Mariya. Tekrar sarıldı. Okşadı sıktı.

— Sakın ha... Bak suları getir, ne yapacağım sana?

— Ne yapacaksın?

— Sen getir hele. Şimdi söylemem.

— Söylemezsen gitmem. Söyle, öyle...

— Görürsün o zaman. Hadi durma. Koş...

Daha fazla nazlanmadı İsmail. Kovaları kaptı. Çeşmenin altına yerleştirdikten sonra çevreye daldı. Deminden beri dikkat etmemişti hiç. Ama, durmadan girenler oluyordu tekkeye. Bir şeyler dönüyor olmalı. Tören günü mü yoksa bu gün? Tören günü bile olsa, böylesine kalabalık gidip gelmeler olmazdı.

Hem, genellikle âyini akşamları yapardı bunlar.

Yatsıdan sonraları. Az mı gidip seyretmiş, hatta on beş yaşına girince onlar gibi olmayı az mı istemişti?

Bir şeyler vardı bu gidiş gelişlerde. Bir yoklamalıydı. Kimse kuşkulanmazdı o'ndan. Girip bir baksa mıydı? Kova dolmuştu İsmail bunları düşünürken. Değiştirdi.

Sonra bir koşu gitti tekkenin ağzına. Kapı arkadan sürgülüydü. Yandan dolaştı. Bahçe kapısını hafifçe açarak, gözetledi olup bitenleri. Âyin yoktu. İyi bilmişti. Öyleyse bunca kişinin işi ne burada?

Bekledi. Kapıyı hafif aralıyarak dinledi konuşmaları. Şeyh Efendi konuşuyordu.

— Dediğim gibi Müslümanlar. Önce Tevfik Bey konuşacak. Sonra ben başlayacağım konuşmaya. Ben başladım mı, siz de tekbir getirmeye, salâvat çekmeye başlayacaksınız. Behlül'e iyi dikkat edin. O ne yaparsa, siz de onu yaparsınız.

Daha fazla duramadı. Biri, kapının açık olduğunu görmüştü. Hemen kalktı yerinden. İsmail kendini kümesin ardına attı. Kapı kapandı. Çeşmeye döndü tekrar.

Kovaları bıraktı kapının önüne. Bir iki vurdu tokmağa. Sonra var gücüyle irimden çıkıp, Mustafa Bey'in konağına doğru koşmaya başladı.

Beyler toplanmışlardı yine. Babası da oradaydı. Eğildi babasının kulağına. Gördüklerini, duyduklarını anlattı. Sırtını sıvazladı babası. «Peki sen git, ben söylerim,» dedi.

Bir koşu döndü yine İsmail.

Mariya, kapının vurulmasıyla koşmuştu. Kovaları İsmailsiz görünce, yeni bir üzünç kapladı içini. Yine aklına bir şeyler esmişti deli çocuğun. Bırakıp gitmişti. Nereden kaptırmıştı gönlünü şuncacık sübyana. Böyle olurdu işte sonu. Tam istekle dolduğu zamanlar, eli böğründe kalakalırdı.

Kovaları aldı. Bakındı bir süre. Anası bir yere göndermiş olmasındı. Olabilirdi. Eğer öyleyse, ge-

lirli nerdeyse... Hele bir gelsin. Bilirdi yapacağını. Salmayacaktı akşamadeğin. Tuttuğu gibi çekecekti içeriye. Anası bile çağırsa bırakmıyacaktı artık.

Haberi duyunca yüzleri buruştu beylerin. Ne de çok uğraşıyorlardı onlarla. Bıraksınlardı işte. Kimseye bir şey dedikleri yoktu ki... Gönüllü istiyorlardı kentten. Veriyordu... Zorla bir iş mi yaptırdıkları vardı?

Madem zora biniyordu bu iş. Ellerinden geleni ardlarına komasınlardı. Mutlaka bir yol bulacaklardı. Mustafa Bey, tavuk kokusu almış tilki gibi sırıttı. Bir oyun edecekti ki, görsünlerdi. Yarın olsundu bir. Yarın görürlerdi oyunu onlar. Şimdi hazırlıkları tamamlasınlardı iyice. Bir kürsü gerekliydi çınarların altına. Konuşmacılar bu kürsüden vereceklerdi söylevlerini. Kaymakamı, tüm hükümet memurlarını çağrılasınlardı sektirmeden. Gelen gelir, gelmeyen belli olurdu.

Artık bundan sonra, belirli bir yönetim kurmalıydılar. Bozukluktan kurtulmalıydı bu iş. Kimin ne dediği, ne diyeceği bir belli olsundu.

Akif Bey atıldı.

— Hazır ahali toplanmışken, bir Kuvvay-ı Milliye Kurulu seçelim. Bundan sonra, halk adına kararları bu kurul versin.

Olumlu karşıladılar bu düşünceyi. Belirli olurdu kimlerin ne iş yapacağı. Kimse kendiliğinden bir eylemin içinde bulunmazdı hiç olmazsa. Bir önerge hazırladılar. Başta Akif Bey olmak üzere, Mustafa, Galip ve Hacı Ali Beylerin adını yazdılar bu listeye. Ahali kabûl ederse bunlar, olmazsa daha başkaları görev alırdı. Ve ondan sonra, tüm Milliciler bunların isteklerine göre hareket ederlerdi.

Ulu çınarların altı, umduklarından daha kalabalıktı. Kentli, mesireye gelir gibi buraya koşmuştu

sanki. Namazdan çıkanlar, akın akın geliyor. Kadınlarla çocuklar, Sarıkız çeşmesinin arkasındaki yamacı, Kemikasar ve Kırkdamla üstlerini doldurmuşlar. Kadınlarla çocuklar belli ki, sabahtan gelmişler. Yer yer kurulmuş sofralar, açılmış bohçalar görünüyor. Ağaçların dallarında ipten salıncaklar. Yeşil çimenlerin üstünde öbek öbek giysilerin çiçeklenmesi.

Erkekler gelmeye başlayınca, kadınlar ve çarşaflık kızlar tüm siyaha büründüler. Çocuklar, olan biteni daha iyi görmek amacıyla sırtlardan aşağı kayıyorlar. Kalabalığa sokulmak, onlarla birlik olmak istekleri tutuşuyor. Ama, analar, ablalar bırakmıyor ki...

Kürsü, dört çınarın arasına kurulmuş. Hüseyinoğlu çeşmesinin soğuk suyunda serinleyenler, bir gölgede yer bulup, çönüyorlar. Daha Pazar camisi gelmedi. Onlar da gelirse, dolar bu alan. Kuşkusuz, alınacak kararlar ve verilecek söz, kenti bağlar burada.

Pazar camisinden çıkanlar, başta Sâtlı Hoca olmak üzere, dizelendiler kalabalığın arasına. Beyler ilk sırayı almışlardı. Toplantıyı Akif Bey açacaktı. Kürsüye çıktı. Tam konuşmaya başlayacağı sırada, bir kımıldama oldu kalabalıkta. Mustafa Beyin milisleri, Şeyh Mehmet Efendinin müridlerini sarmışlardı.

Topal Ali, tabancasının namlusunu, Behlül'ün yağlı ensesine dayamış, dibine çönmüştü.

— Yavrum Molla, ağzını açtın mı bu gün, bir daha yumamazsın. Ense köküne patlatırım kurşunu. Sonra sen ölü, ben esen. Bunu bilesin. Ve de hiç kıpranmayasın. Sakın medet umma bir yerden. Ötekiler de senin gibi. Kıskıvrak bağlandınız. Bağlandığınız için de, kıprandınız mı yandınız. Tamam mı?

Behlül, tabancanın namlusu altında soğuk terler dökerek homurdandı.

— Tamam Topal Şeytan. Dediğin gibi olsun.

— İstersen olmasın. Senin bileceğin bir iş bu...

Tevfik Bey olan bitenden habersiz, köşede yer etmiş. Çevresinde adamları. Duruşlarından onların da silâhlı oldukları hemen anlaşılıyor.

Akif Bey, Topal Ali'nin işini iyi becerdiğini görünce yüzü gülerek açtı konuşmayı.

— Değerli hemşehrilerim. Bugün burada toplanmamızın nedeni, İzmir, Manisa ve Aydın gibi en gözde illerimizi, haksız, insanlıktan uzak ve alçakça bir taarruzla ele geçiren Yunan işgalini protesto etmektir. Andlaşmalar gereğince, sadece inzibati görev yapmak amacıyla galip devletlerin askerleri çıkabilir iken, ortada hiç bir anlaşma ve neden olmaksızın Yunan askerleri İzmir'e çıkmış, çıkmakla kalmayarak, bu güzel beldeyi, Yunanistan topraklarına kattığını ilân etmiştir. Biz Türk çocukları olarak, bundan büyük acı duymaktayız. Görülmüş, işitilmiş değildir ki, bir ülkenin toprakları, bir başka ülkeye hibe edilsin. Toprak verilmez kardeşlerim. Alınır. Oysa, şimdi tersine olmuştur her şey. Türkün, yüz yıllardır kanını akıttığı, yüzyıllardır bu kan bahasına egemen olduğu topraklar, yabancıların kararıyla, başkalarına peşkeş çekilmiştir. Biz burada, bunun insanlığa aykırı olduğunu ve derhal topraklarımızın iadesi gerektiğini haykırmak için toplandık. Ya topraklarımızı derhal geri verirler, ya da bire kadar kırılsak da dövüşe dövüşe alırız...

Kentlinin sesi, çınarların yapraklarında yankılanıp tepelere ağdı.

— Alırız...

— Biz, bu topraklar için yüz yıllar boyu vuruştuk. Şimdi gerekirse, yine yüz yıllar boyu vuruşmaktan bir an ikirciklenmeyiz.

— Vuruşuruz...

— Bunu bildireceğiz her tarafa arkadaşlar. Bildirdik bile. Dün yine sizin imzalarınızla güç kazanmış olan telgrafları çektik. Bu gün, bu büyük top-

lantımız, o telgrafların doğruluğunu gösteren bir belge olmaktadır. Ne var ki, aramızda bazı hainler var. Bizim, sizin zor altında imza verdiğinizi, inanılmaması gerektiğini söylüyorlar... Bu doğru mudur?

— Yalan. Allah onları kahretsin. Kimse, öğrenip yok edelim...

Şeyh Mehmet Efendi bembeyaz oldu. Demek, Vasili'yi temizleyenler bunlardı ha. Para için öldürmüşlermiş. Mektubu ellerine geçirdilerse, mektupta kendisinden de söz ediliyorsa, şimdi yanmıştı işte. En iyisi kimseye görünmeden buradan sıvışmak. Bakarsın Vasili keferesi adını vermiştir. Bakarsın, bu haberi ondan aldığını söylemiştir. En iyisi gözlerden uzaklaşıp, kendini tekkeye atmak. Orada kimse dokunamaz o'na.

Kalabalık ayağa kalkmış, yumruklarını sıkıyor. Ustüne doğru geliyordu sanki. Kudurmuş bunlar, diye düşündü. Bir anlarlarsa durumu, hemen paralarlar. Yemin para etmez burada. İnsanların, hele böylesine yığınların öfkesini iyi bilir o. Şimdi insan sürüsü değil buradakiler. Kurt sürüsü...

Elleriyle karnını bastırdı. Yüzü sakallarının altında kül gibiydi zaten. Hasta sandılar. Yol açtılar. Kıyıdan sıyrıldı. Elleri karnında koştu bir süre. Sarıkız çeşmesinin başına gelince derin bir nefes aldı. Ve tekkeye kadar yeni bir koşu tutturdu.

Tevfik Bey, söz sırasının kendine gelmesini boşuna bekledi. Öteki beyler, toplantıyı iyi ayarlamışlardı. Dediklerini demişler, başka kimsenin konuşmasına fırsat vermeden, listeyi sürüvermişlerdi halkın onayına. Eller kalktı. Eller indi... Ve Milliciler, başarılı bir toplantı yapmanın kıvancıyla el sıkıştılar.

Bundan sonrasını kurul götürürdü artık. Belirli bir kurul olduktan sonra, işler bir iyice kolaylaşmıştı. Halk adına toplantılar yapıp, kararlar alacaklardı.

Tevfik Bey, öfkeyle kalktı oturduğu taşın üstünden. Kentin yolunu tuttu. Şeyh efendinin daha ilk konuşmalar sırasında sıvıştığını görmüş, nedenine akıl erdirememişti. Ama, bunun, Akif Beyin çıkarıp salladığı bir kâğıtla ilişkisi olması çok akla yakındı.

Topal Ali, tabancasını çoktan indirmişti. Ama, Behlül yine de kıpırdanamıyordu olduğu yerden. Ayakları uyuşmuş, beline sancılar saplanmıştı. Belli olmazdı bu Topal Şeytan. Bir kez kurtulmuştu elinden. Şimdi bakarsın kalabalığın arasında kim vurduya gidebilirdi hiç yoktan. Dönüp, acılı acılı baktı. Ali gülerek kalk işareti yaptı.

— İşimiz bitti Molla. Vargit şeyhinin yanına. O, senden tabansızmış. Çoktan tüydü...

Kurul ilk toplantısını oracıkta yaptı. Topal Ali'yi dağ köylerinden asker toplamakla görevli kıldılar. Ova, için, oraları bilenleri seçeceklerdi. Ali isterse, hemen yola çıksındı. Mustafa Bey gelirken, bir at, bir de mavzer getirmişti o'na. Oyalanmadan giderse, belki adam toplamakta güçlük çekmezdi... Hiç çekmezdi. Biliyorlardı. Şimdiye değin becerdiği işlerden bir iyice tanımışlardı artık o'nu. Ama, eğlenmeye gelmezdi. Yunan hazırlığını bitirir, bastırıverirdi bakarsın. Topladıklarını doğru Şahyar'a götürsündü. Süleyman Bey, orada eğitim yaptıracak.

Ali, al ata bindi. Tevfik Bey'in oturduğu taşa basarak. Bir selâm çaktı.

OTUZBİR

Halil, cami boşalıncaya bekledi. Sonra kalktı. Satı'nın evine uğradı. Kapıyı açtı. Kimseler yoktu. Dam, olduğu gibi duruyor. Sahibi pınara su doldurmaya gitmiş sanki. Hiç bir şeye dokunulmamış. İnanamıyor. Her şey Süllü'yü doğruladığı halde, o'nun doğru söyleyebileceğine aklı yatmıyor bir türlü.

Kendisiyle bir tutuyor Süllü'yü. Kurnazlıkta en az kendisi kadar ustalık tanıyor o'na. Aldatırsa beni bir o aldatabilir, diye düşünüyor.

Fakat, evin durumu inandırıcı. Gelmeyesiye gitmiş bir kişi, evini böyle bırakmaz. Bir yerler karışık olur. Bir şeyler noksan kalır. Oysa, böyle bir karışıklık ve noksanlık yok evin düzeninde.

Dudu'nun damına yöneldi. Dudu, arkasını kapıya vermiş, topal bacağını uzatmış, mırıl mırıl bir şeyler söylüyor. Dinledi bir süre. Söylediklerine ninni de denilebilirdi, dua da. Hem Hasan büyümüştü artık. Köy çocuklarının bir ikisinin birden hakkından geliyordu kafası atınca. Ninniyi neylesin. Duadır bu. Oğlanı uyutmuş olmanın sevinciyle, belki de türkü söylüyordur Dudu. Dişsiz ağzı, kelimeleri yuttuğu için, bir mırıltı geliyordur kulağına.

Araştıran gözlerle damın içini süzdü. Dudu'dan başka bir canlı olduğunu belirtecek tek kıpırtı yok. Dışarısı yanıyor. Güneş, en küçük ayrıntıları büyütüp, insanın gözüne sokacak nerdeyse. Ama, damın içi karanlık. Belki ondan göremiyor.

İçini bir kurt kemiriyor. Aldatılmışlık kurdu girmiş bir kez içine. Başı zonkluyor. Bu iki karga bana bir oyun ettilerse, çekecekleri var elimden, diye geçiriyor. Burunlarından getiririm ki, yaptıklarını...

Bir inanç doluyor içine. Köylüsü kolay oyun edemez o'na. Bilir başına geleceği. Halil bir kez kızdı mı, Çakıcı'nın Hacı Mustafa'sı, çırak kalır yanında. Öylesine işkence eder ki insana, yaşamak ağırlık gelir. Ölüm kurtuluş...

Rahatlıyor bu düşünceyle. Kırçıl bıyıkları gevşeyip düşüyor. Ve birden selâmlıyor Dudu'yu. Ses duyunca hopladı Dudu. Zıplayıp, çiğ aydınlığa dikti gözlerini.

— Kim var orda?

Ağa'yı tanıyınca buyur etti. Toplandı. Halil bir adım attı. Deminden beri karanlığa alışmıştı gözleri. Bir bakışta odanın içini taradı. Hasan yoktu.

— Süllü, Satı'nın ebeliğe gittiğini söyledi de, Yetim'e bir uğrayayım dediydim. Nerde o?

Dudu boş bulundu. Halil'in herşeyi öğrendiğini sanıp, umutsuz umutsuz baktı gözlerine. Pireliydi zaten Halil. Bir iz arıyordu durmaksızın. Bu bakışlardan anlayıverdi oyuna geldiğini. «Kara dinini,» dedi ilkin. Sonra hırsla kapıya yöneldi.

— Bana oyun ha...

Yaşından umulmayacak bir çeviklikle hanayına doğru koşmaya başladı.

Daha kapıdan girerken bağırdı. «Atımı...» diye... Koşturdular.

Bir sıçrayışta bindi hayvana. Özengileri bütün gücüyle bastırdı karnına. Hayvan ilkin direndi. Sonra bir ok gibi fırladı kapıdan. Köyün içinden aynı hızla geçti. Eski patikanın başında gözden yitti.

Süllü, Halil Ağa'nın at üstünde patikaya doğru seyirttiğini görünce acıyla baktı arkasından. Dizlerini dövdü.

— Eyvahlarım olsun. Gitti taze...

Satı, oğlunun elinden tutmuş, durmadan yürüyor. Öğle güneşi, saçlarından ter olup akıyor. Hasan,

geri geri çekiştiriyor. Homurdanıyor. Yorulduğunu söylüyor ikide bir. Ama, bırakmıyor Satı. Sürükler gibi çekiyor kolundan. Zorluyor.

Bir kurnazlık geliyor o zaman Hasan'ın aklına. Ayaklarını gerip, dikiliyor olduğu yerde. Omuzlarını kasıyor.

— Ana, çişim var.

O zaman duruyor Satı. Bırakıyor Hasan'ın elini Hasan yolun kıyısına dikiliyor bir süre. Nefesleniyor. O zaman tekrar yapışıyor eline anası. Tekrar başlıyor sürüklenmek. Ve kaykılarak gittiği için, kocaman kocaman adımlar atmak zorunda kalıyor Hasan. Satı'ya bir iyice ağırlık oluyor. Aldırmıyor Satı. Çekiştiriyor.

Sonunda mızıldanıyor Hasan. Hiç yoktan hıçkırmaya başlıyor. Duruyor Satı. Önünde çömelip sırtını alıyor oğlunu. Yürüyüşü ağırlaşıyor. Ama, durmuyor ya... Bu bile yarar Satı için.

Hasan ilkin keyifle sarılıyor anasının omuzlarına. Sonra, içinde kıpırdayan bir şeylere uyarak, yeni bir mızıldanma tutturuyor.

— Ana, karnım aç.

— Biraz daha Hasan'ım. Azıcık daha dayan. Hele şu dönemeci dönelim. Karnımızı doyururuz.

Karnı kazınıyor sanki. Oyunda olsa, böylesine acıkmaz. Zorla tutup dama götürür anası. Ama, şimdi öyle değil. Dönemece bakıyor. Yaklaşacağına uzaklaşıyor. Hiç yemek yiyemiyeceklermiş, karnı hiç doymayacakmış gibi geliyor Hasan'a. Sarsıyor anasını.

Öfke ve acı dolu bir sesle indiriyor o'nu sırtından.

Hadi biraz yürü. Daha kolay varırız dönemece.

Teri sırtına çıkmış anasının. Bakıyor Hasan. Güneş yakıcı. Tam tepelerinde fırıldak gibi döneniyor.

Gözleri kararıyor ana oğulun. Gözlerinde bencik bencik siyahlıklar uçuşuyor. Durmuyorlar yine de... Gözleri pıtrak kaplı yolda habire yürüyorlar.

Satı'nın ince burunlu, parlak siyah sahtiyandan zenne papuçları patlak patlak. Pıtrak, arada bir kavrayıveriyor o patlaklardan. Tökezliyor Satı. Hemen doğruluyor. Ne yürümekten kalıyor bir an, ne de oğlunun elini bırakıyor elinden.

Elindeki bohça, omuzunu çökertiyor sanki. Yol uzayıp, güneş kızdıkça ağırlaşıyor. Dönemece varıyorlar sonunda. Tepenin burnunu dönünce, Kayalar görünmez oluyor artık. Tuz karışığı toprak damların ışıltısı yitiyor. Yol daralıyor. Patika, belirsiz bir çizgi haline geliyor. İyice yitiyor gözden. Tüm pıtrak kesiyor her yan.

Bir yanları, yükselip giden yamaç. Bir yanlarında karanlık bir uçurum. Dibi görünmüyor. Daha patikanın kıyısından bakarken, gözü kararıyor kişinin. İncecik bir patikanın üstünde ip cambazları gibi ana oğul. Kayıp yolda, kurtuluş umudunun ardına düşmüşler.

— Karnım aç ana... Karnım çok acıktı...

Bir adım daha atmam, karnımı doyurmazsan der gibi. Acılı acılı bakıyor anasına. Hadi diyor bakışlarıyla. Yay artık sofrayı. Aç şu bohçayı da, bir karnımızı doyuralım. Yoksa, dermanın kalmadı. Ayaklarımın bağı çözüldü açlıktan.

Satı hemen diz çöküyor toprağa. Bohçanın ucuna sardığı bazlamayla, tulum peynirini çıkarıyor. Bir baş da soğan kırıyor yumruğuyla. Sürüyor oğlunun önüne. Hasan önceleri büyük bir hızla saldırıyor sofraya. Kocaman kocaman lokmalar alıyor ağzına. Ama, çok geçmeden tıkanıveriyor.

Yorgunluk, iştah bırakmamış. Bir uyku basıyor sofranın başında. Gözkapaklarına değirmen taşı bağlanmış sanki. Bir türlü açamıyor. Ve bırakıveriyor kendini uykunun kollarına Hasan.

Satı, çabucak topluyor bohçayı. Oğlunu uyandırmaya kıyamıyor. Sırtlanıyor hemen. Birazcık oturmanın yararı olmuş. Bacakları güçlenmiş. Oğlu sır-

tında olduğu halde bile, oturmadan önceki ağırlığı vermiyor.

Güneş, tepenin ardına geçince, uçurum daha bir karanlık, daha bir korkunçlaşıyor. Kaf dağının ardındaki devin ağzı gibi, diye geçiriyor Satı. Yutmaya hazır bizi. Açılmış tüm genişliğince. Büyümüş, büyüyebileceği kadar.

Patika loşlaşmış. Pıtrakların arasında, beyaz bir donukluk halinde.

Üstelik sarplaşıyor giderek. Kayalar, kayaların yıllardır sivrilmiş uçlarına vuruyor. Ve adımladıkça, tüm taşa kesiyor artık. Sivri, keskin ve yıllardır süren yalnızlığının öcünü Satı'nın patlak papuçlarından almak isterce amansız.

Satı, tüm gücünü ayaklarıyla, gözlerine vermiş. Ufacık bir dalgınlık, ağzını açmış bekleyen deve lokma olmak. Parçasını bile bulamazlar bu uçuruma düşenin. Bir tek parçası bile ele geçmez. Unutulur gider. Buralarda ölene Fatiha bile okunmaz. Kimsenin aklından geçmez ki dua okumak. Daha doğrusu kimse geçmez ki buradan. Belki ölen kalan olmuştur diye ellerini kaldırsın gökyüzüne.

İstese bile yapamaz bunu. Patika öylesine dar, uçurum öylesine korku verici ki... Her an tutunmaya hazır durmaktan, duayı, duayı bırak, Tanrı'yı unutur kişi...

O dönemeçten sonra, incecik patika uzayıp gidiyor. Yamaca dolanmış ince bir ip gibi. Satı'nın gözleri keskin olmasa farketmeyecek bunu. Ama, ne olsa çiğnenmiş toprak başta. Hemen ayrılıyor dikkatli bakınca.

Artık patika da gölgeler içinde. Akşam burada köydekinden çok daha erken olacak. Ah, bir varabilseler Süllü'nün söylediği mağaraya. Bir girebilseler. Yarı yolu ettiler demektir. Yarıyı buldular mı bir kez, Karaayakoğlu'nun eli ulaşmaz artık. Kurtuldular ki...

Bir eziklik var içinde. Köyden. Alıştığı, bildiği, yaşantısını birlikte sürdürdüğü insanlardan temelli uzaklaşmanın ezikliği bu. Bir özlem doluyor içine. Efesi askere gittiğinde nasıl olmuşsa, işte öyle... nüp gitmek geliyor içinden. Döneyim. Öldürürse, öldürsün Karaayakoğlu. Ama, köyümde, kendi insanlarımın arasında, diyor bir an.

Sonra, bedduaya dönüyor kini.

«Ah, Karaayakoğlu. Beni rahatımdan, köylümden ettin. Dilerim Tanrım'dan, seni de en sevdiklerinden etsin.»

İleniyor. İlenmek daha artırıyor özlemini. Açlık gibi bir acı dikiliyor içinde. Giderek artıyor. Ve o acıyla dönüp bir kez daha yitirdiği köyüne bakmak istiyor Satı.

Köy yok ortalıkta. Ama, dönemecin başında bir karaltı asılı.

Demin, yanından geçerlerken öyle bir karaltı yoktu oralarda. Tüm çıplak kayalar ve belli belirsiz toprakta dikenli pıtraklardan başka bir şey yoktu. Yanılmış olmasın.

Gözlerini ovalıyor.

Bir kez daha bakıyor.

Yanılmadı. Durmadan yaklaşan bir bencik var patikanın üstünde. Uzaklarda daha. Ama, geliyor. Ve irkildi birden. Kim olabilirdi bu... Mutlaka Halil Ağaydı. Kaçtıklarını öğrendi. Öğrenir öğrenmez de atladı atına. Çevirdi başını bu yana. Gelen o... Başkası bu kadar yolu, bunca kısa zamanda alamaz.

Koşmaya başladı Satı. Ne var ki, yolun koşmaya izni yok. Ayakları dolanıyor. Sendeliyor. Ve her sendeleyişte, uçurum biraz daha açıyor ağzını. Yine de durmuyor. Atılıyor ileri doğru. Mağara takılmış aklına. Bir oraya varabilse. Bir gizlenebilse Karaayakoğlu'nun gözünden.

Ayakları kaydı.

Papucunun patlak yerinden ayaklarını kesti kayalar. Aldırmadı. Korktu sadece. Kendinden değildi korkusu. Hasan sırtındaydı. İlk o kayardı uçuruma. İlk o yiterdi. Ve sonra Satı için durmak olmazdı artık. Mağaraya bir varsalar. Top meşenin ardına bir gizlenseler. Bulamaz onları Karaayakoğlu. Geçer gider.

Dönüp dönüp bakıyor Satı. Uzaklardaki nokta, giderek büyüyor. Daha belirli olunca, düşüncesinde yanılmadığını anlıyor. Karaayakoğlu bu. Hızla geliyor. Hem de atlı. Koşmak, uçmak isteğiyle, ayaklarına kemend olmuş korku birbirine karışıyor. Kurtuluş yok.

İçine çöreklenen umutsuzluk, zınk diye durduruyor Satı'yı.

Hasan kurtulsun hiç olmazsa. İndiriyor sırtından. Anası koşarken uyanmış zaten. Patikayı işaret ediyor nefes nefese.

— Hasan'ım, uğrular bastı. Ben onları durdururum. Sen kaç. Hiç ardına bakma. Hiç durma. Var gücünle koş. İleride bir köy var. Oraya kadar sakın durayım deme olmaz mı ?

Hasan, uğru sözünü duyunca, daha fazla dinlemiyor anasını. Ninesinin masallarında, öykülerinde tüm uğru dinlemiş. Bir yakalarsaymış kişiyi uğru, çarparmış. Yamıkırmış her bir yanı. Ve adam denmezmiş o'na artık.

Bekliyor Satı. Bir adamışlık içinde, boynunu bükmüş. Olacaklar kendisiyle ilgili değil sanki. Bir acılı olayı seyretme hazırlığıyla, kararlı bekliyor.

Halil iyice yaklaşınca, atından atlıyor. Yer dar. Atlar atlamaz ayakları kayıyor. Bir iki sendeledikten sonra dengesini buluyor. Bir süre öfkeli bir bakışla alazlamak istiyor Satı'yı. Duruşu öylesine ilgi-

siz ki, Karaayakoğlu ürküyor bu kez. Yine de öfkeyle çıkışıyor.

— Benden kaçılmayacağını bilmiyor musun?

Cevap vermiyor Satı. Büyümüş gözlerle bakıyor yüzüne. Yalnız gözlerinde korku var. Belki korku değil bu bakışlar. Bir kararın açıklanması. Ama, anlamıyor Halil. Kırmızı kırmızı gözleri. Karaları akına karışıp kızarmış. Yemini parçalayacak bir sırtlan gibi yalanıyor. Ve yan yan yaklaşıyor Satı'ya. Daha sert, daha öfkeli devam ediyor.

— Ha... Benden kaçılmayacağını bilmiyor musun?

Satı, bir yalvarış gibi cevaplıyor o'nu.

— Ben, kimsenin olmam ağam. Ne senin, ne başkasının.

— Görürüz bakalım. Benim istediğimi vermemek nasıl oluyormuş anlarız şimdi. Benim sözümden çıkmak, buyruğumdan kaçmak nasılmış gösteririm sana. Nankör cibiliyetsiz.

Ses yok Satı'da. Sadece bir kaç adım geriliyor. Yan gözle bakıyor patikaya. Hasan alabildiğine koşmakta. Hasan olmasa önde... Tam yarın başında şimdi. Kendini atıverir aşağı. Ama, hiç olmadı Hasan kurtulmalı. Kurtulmalı ki, Şehidine hesap verebilsin. Ben öldüm. Ama, oğlumuz aşağıda. Yaşıyor. Büyür, bilirse olanları öcümüzü komaz. Alır mutlaka, diyebilsin. Yoksa yaşamanın bir değeri, bir gereği yok ki zaten. O, Hasan'ıyla birlikte ölmüş.

Ölüm düşüncesinin böylesine kolay gelmesi, yüreklendirdi Satı'yı. Ayaklarını gerip, patikanın ortasına dikildi. Ölürdü ölmeye. Ölürdü ya. Hasan'ı için de gerekli zamanı kazanırdı. Kendini öldürse bile, Hasan'ın ardına düşecek hal kalmazdı bu imansızda. Bir kaya gibi dikilip, kaldı yerinde. Bekliyor. Boğuşacak. Ama, yine de alttan alıyor.

— Ağam, ah alma şehit dulundan. Ah almak iyi değildir. Yoksulun ah'ı tutar. Per perişan eder ada-

mı. Ah alma. Bırak beni yoluma gideyim. Ömrüm boyunca dua ederim sana. Olmaz mı benim yiğit ağam. Ha olmaz mı?

Onun alttan alması daha bir öfkelendiriyor Halil'i.

— Sus kız kenef. Köpeğin duası kabûl olsa, gökten kemik yağar. Ben şimdiye kimseye etmediğim iyiliği ettim sana. Ağalık şanımı ayaklar altına alıp, dul başına, kocaman piçine aldırmaksızın nikâhıma almak istedim. Ne cevap aldım. Hiç... Senin gibilerin ah'ından ne olurmuş. Bir hakkın mı var üstümde? Bir alacağın mı var?

Yürüyor. Satı geriliyor. İki adımda kolundan yakalıyor o'nu. Sarsıyor.

— De bakalım şimdi. Şuracıkta, gönlünle benim oluyor musun? Yoksa, zor mu kullanayım. Söz sana işte. Dediğimi yaparsan, ben de seni görmemiş, bulmamış olurum. Dilediğin yere git. Dilediğin gibi yaşa. Ama, olmaz dersen, bil ki ölümüne karar verdim. Hem ölümüne, hem de benim olmaya. Ölsen bile bırakmam bu hıncı içimde. Bilmiş ol...

Satı direniyor. Kolunu kurtarmak istiyor. Boşuna. Kerpeten gibi sıkılmış Halil'in parmakları. Kolu bir mengene olmuş. Sarmaya çalışıyor Satı'yı. Kurtulmak için yine de çırpınıyor kadın. Ve birden bir tokat patlıyor suratında.

— Anlaşıldı. İyilikle olmayacak bu iş. Madem kendin arandın.

Daha çok çırpınıyor Satı. Kendini yana atmak istiyor Başaramıyor. Onun çırpınması, iştahını kabartıyor Halil'in. Daha sıkıyor. Daha sarılmak istiyor. Ve tam saramadıkça, öfkesinden, isteğinden, çılgına dönüyor. Durmadan tokatlıyor. Durmadan sövüyor ana avrat.

Bir an kurtulur gibi oldu. Ama, hemen yakaladı Halil. Bir eliyle saçlarını kavramış. Büküyor başını. Öteki eliyle, üstündekileri çıkarma çabasında. Elini

her uzatışında, üç eteğinden bir parça koparıyor. El el beyaz teni görünüyor Satı'nın.

Daha artıyor saldırısı Halil'in. Beyaz etlerin pembeleşen kıpırtısını gördükçe, bir iyice kuduruyor. Satı çırpınıyor. Göğsünden yakalıyor entarisini. Bir çekişte indiriveriyor. Satı'nın diri yuvarlak göğüsleri sallanıyor açıkta. Utançla kabarcıklanıyor. Ve başını kanırtarak, göğüslerine uzanan eli ısırıyor Satı.

Bir feryat bırakıyor Halil. Can havliyle yana sıçrıyor. Ve Satı, çıplaklığına aldırmaksızın, koşmak istiyor.

Ama, boğuşma, tüm sinir yapmış Halil'i. Gerilmiş iyice. Bir yay gibi. Atılıyor. Belinden yakalayıp, altına alıyor Satı'yı. Bacaklarının arasına sıkıştırıyor. Kapanıyor diri göğüslerin üstüne, öpüyor, ısırıyor insafsızca.

Yumrukluyor Satı. Çırpınıyor. Boşuna. Bacakları, Halil'in bacakları arasında. Daha ilk yumrukta, kollarını büküp, sırtında kenetlemiş Halil. Öpüyor göğüslerini. Dişlerinin arasında kıyık kıyık kıyıyor.

Homurdanıyor. Bir köpek gibi. Ve bir ara, başı Satı'nın ağzına yaklaşıyor. Kulağını yakalıyor Satı. Koparıyor hiç acımasız. Ve Halil kopuk kulağına yapışarak acıyla irkiliyor. Fırlıyor Satı. Çırpınmaktan sırtı kıyılmış sivri kayalarda. Halil'in diş izlerinden, kayaların ince kesiğinden kan sızıyor. Beyaz teni, ala bulanmış.

Parçalanmış elbisesini toplayarak, kaçmaya çabalıyor Satı. Halil biraz ovunduktan sonra, tekrar yetişiyor ardından. Vuruyor. Tekrar altına alamadığı için, tüm gücünü avuçlarında toplayıp, yüzü, göğsü, bedeni demeksizin durmadan indiriyor şaplağı. Kulağının kanı, yüzünü korkunçlaştırmış. Satı, kendini korumak istiyor. Elini kaldırıyor halsiz halsiz.

Halil tekrar atılmış. Ve tam yakalamak üzeken, gözlerini parmaklarının ucunda görüv

in. Uzatıveriyor parmaklarını. Yeni bir uluma. Yeni bir gerileme. Ve yeni bir fırsat Satı için.

Ama, kaçmaya dermanı kalmamış. Tam yarın başında dikilip kalmış. Satı, bir gölge Halil'in gözlerinde. Görmüyor. Sadece sezinliyor. Gözleri biber gibi yanıyor. Öfkesi iyice azdırmış Halil'i. Artık tek düşüncesi, Satı'ya sahip olmak. Ölü, ya da diri...

Atılıyor birden. Sendeliyorlar. Ve iki çığlık uzuyor uçurumun içinde...

Hasan, uğru korkusundan durmadan koşuyor. Dönüp arkasına baktığında, anasını göremiyor. Ağlamaya başlıyor. Anasını uğrular aldı. Burnundan sümükleri akarak hıçkırıklarla boğularak bir yas kaldırıyor ki...

Karanlık çöktükçe, korkusu artıyor. Uğrular anasını aldılar. Şimdi sıra kendinde. Ya geldi, ya gelecekler. Yoldadırlar. Gizlenecek bir yeri de yok ki... Demek ardından gelen homurtu ve bağırtılar, onların sesiydi. Anasını yediler, bayram ediyorlardı. Oysa, ne düşünmüştü o. Anası güçlüdür. Anasının yüreği, uğruları kaçıracak kadar yücedir.

Olmadı demek. Uğrular anasını kaçırdılar. Kaldı mı yalnız bu yollarda. Ninesi olsaydı yanında, korurdu o'nu. Bir okur üflerdi. Uğrular tuz buz olurdu.

Yaralayıp, ya da çarpıp bırakmasınlar anasını.

Dönüyor. Biraz önce koşarak geçtiği yolları çiğniyor tekrar. Ve bağırıyor durmadan.

— Ana... Ana...

Gözlerinde damla damla yaş. Anası yok ortalıkta. Uğrularla yitti. Oğlunu bırakıp, yitiklere karıştı. Peki, uğrular nerde? Çıksalar ya karşısına? Neden bıraktı anasını? Bir de ben efe olacağım diye yiğitlenir köyde. Çocukların başını yarar durmadan. İşte uğrulardan korktu. Kaptırdı anasını. Neden sen kaç, ben

tutarım onları ana demedi. Neden bıraktı uğruların eline biricik anasını.

— Ana... Ana...

Yok işte. Kimseler yok. Ne anası var, ne de uğrular.

Köy de öyle uzak ki...

Köye gitmesin anası. Uğruları kandırıp, uzaklaştırmasın Hasan'dan. Neden olmasın. Koskoca kadın. Kolay yiter mi? Hem uğrular adam yemezmiş. Bakarsın bunlar yiyen cinsindendir. Yemedilerse hani anası...

— Ana... Ana...

Ve giderek boğuklaşan hıçkırıklarla, kendi ayak seslerinden korkan Hasan'ın hızı durmadan artıyor köy yönünde.

Halil atını mahmuzlayarak kahvenin önünden geçince, köylüler dışarı fırladılar. Süllü bu geçişten hemen pirelendi. Kahveden çıktı. Dudu'nun yanına gitti. Karaayakoğlu'nun geçişini anlattı. Bir süre avunmak istediler. Ama, gidiş yönü yüreklerini oynattı. Nereden haber alabilirdi? Nereden anlayabilirdi o yöne gittiğini?

Dudu, basıldım sanarak yakaran bakışlarla baktığını anlattı Süllü'ye. O zaman dizini dövdü Süllü.

— Tüh, dedi. Tüm emekler yabana gitti.

— Belki bulamaz.

— Bulur. Ne hin oğlu hindir o... Bulamaz olur mu hiç. Atı da yavuz.

Dövünmekten başka bir şey gelmiyordu ellerinden. Bir de dua etmekten. Tüm umutları Tanrı'daydı. Bakarsın bir tavuk karası verirdi Halil'in gözlerine. Bakarsın Avra patikasını aşmış olurdu Satı da, oraya dalardı Halil. Bulamazdı. Bir bulamasaydı. Bir boş dönüp gelseydi.

O zaman da bunlara sarardı. Ölümden beter işkence ederdi ikisine de... Bir korku kapladı yaşlı yürekleri. Ölüm korkusu. Canın böylesine tatlı olduğunu bilmiyorlardı. Satı'yı bulmuş bile olsaydı Karaayakoğlu, yine de işkence ederdi onlara. Etlerini kıyık kıyık kıyar. Lokma lokma edip, köpeklere yedirirdi. Yanmışlardı. Bir iyice yanmışlardı ki...

Akşamadek beklediler. Süllü oturduğu kilimin üstünden, bir camiye gitmek için kalktı. Ve namazını bitirir bitirmez, koşarak geldi yine. Bir haber var mıydı? Gelen giden oluyor muydu patika yönünden?

Yok...

Gece oldu... Bir karaltı belirdi. Dikkatle izlediler. Karaayakoğlu'nun atıydı bu. Boş dönüyordu. Bir umuttu. Patika dar ve tehlikeliydi. Karaayakoğlu daha Satı'ya yetişemeden uçuruma mı düşmüştü ki... Olamazdı ama. Bir iş vardı atın boş dönmesinde. Karaayakoğlu, bu yörenin en usta binicisiydi. Ata bir şey olmayacak da o düşecek...

Bir oyun var yine. Ama, ne?

Hanay ayaklandı. Karaayakoğlu'nun atı boş gelince, telâşa düştüler. Kimse ne yana gittiğini de bilmiyordu ki... Dudu'yla Süllü, kilimin üstünde durmadan tesbih çekiyorlar. Hanaylı, sabaha diri çıkıyor. Erkenden arıyacaklar yolları. Atın izini sürüp, bulacaklar babalarını.

Dudu'nun gözlerine yeni bir karaltı geliyor. Patika yönünde bir kımıltı var. Süllü dikiliyor hemen. Fakat, seçemiyor. Tin tin seyirtiyor patikaya doğru.

Gelen Hasan.

Dudakları, burnunun altında sarkmış sümükleri kurumuş. Kabuk bağlamış. Yüzü pancar gibi. Sadece yaş akıyor gözlerinden. Ve bir hırıltı geliyor göğsünden. Süllü'yü görünce, yıkılıveriyor olduğu yere.

Kucaklıyor Süllü o'nu.

Getirip ninesine teslim ediyor.

Düşündükleri gibi.

Halil'in atı ve Hasan döndüğüne göre. Karaayakoğlu yakaladı bunları. Ve Satı, teslim olmaktansa, ölümü yeğ buldu. Belki Karaayakoğlu'nu da ardından sürükleyerek.

Derin bir nefes aldılar.

Dudu, ocaktan su gövecini indirdi. Hasan'ın ayaklarını, yüzünü sildi yaş bezle. Soğan dövüp sardı ayaklarına. Şişmişti.

Hasan belli belirsiz sayıklıyordu. Eğilip kulak verdiler.

— Anam yok. Uğrular aldı anamı...

OTUZİKİ

Köylü, kahvede toplanmış kendi arasında konuşuyor. Savaşı, Topal Ali'nin bu savaşta aldığı görevi, kentlinin tutumunu tartışıyorlar. Kimse kesin bir şey bilmediği için, tüm konuşmalar havada kalıyor. En gerçeği, yine Gazi Kerim'in anıları.

En çok da Topal Ali'ye kızıyorlar. Gidişinin ardından neredeyse ay geçecek. Sağ, esen olduğunu öğrendiler Bayındıroğlu'ndan. Ama, tüm bildikleri o kadar. Yunan geldi mi? Vuruşma oldu mu? Bilmiyorlar. İnsan, bir kez de köylüsünü düşünür. Bir fırsat bulup, atlar gelir.

Der ki, böyle böyle oldu. Aydınlatır onları. Ama, gelmiyor. Bir gelse, yapışacaklar yakasına. Haydi bu yılı geçirdik, diyecekler. Karaayakoğlu insafa geldi. Bir yıllık nafakamızı verdi. Sonra da, uğrulara karıştı gitti. Ne izini bulabildik, ne de bir haber var bunca gün geçmesine karşın. Ağa değişti köyde. Senin haberin yok. Satı da yitikler arasında. Hasan hem öksüz, hem yetim kaldı. Tüm Dudu'nun eline bakıyor artık. Dediğine göre, Avra patikasına kavuşacakları sıra, uğrular basmış. Hasan kaçmış, ama Satı'yı götürmüşler geldikleri yere...

Haydi gelemiyorsun. Bir kişiler de mi bulamıyorsun köye gönderecek? Göndersene. Bir haber iletsene köylüne. Yok... Hiç bir haber yok Topal Ali'den. Hani neredeyse, o da uğrulara karıştı diyecekler. Karaayakoğlu Hasip Ağa'nın şimdiden verdiği gözdağı da cabası.

Babası yiter yitmez, hanaya kuruldu Hasip. Ve hemen ertesi günü kahveye gelip, babasının verdi-

ği ekinleri, hasad zamanı bir tamam geri istediğini bildirdi.

Söz buradan açılınca, yürüyüp gitti artık. Gelen gideni aratır, demiş eskiler. Ne de güzel bilmişler. İşte, geldiği gün arattı daha babasını. O, bir iyilik etmiş, köylüsünü açlıktan kurtarmıştı. Bu hemen, gözünü çıkarıyordu köylünün. Ya sağsaydı ağa. Dönüp gelirseydi. Dönüp gelmese bile, örnek almıyor muydu babasından. Sapasağlamdı. Yiğit kişiydi. Ama, atının üstünde uçar gibi bir gitmiş, bir daha görünmemişti. Hem de atı boş döndüğü halde. Aramışlar, iz sürüp bütün patikayı kollamışlardı da, bulamamışlardı. Bunu da mı düşünmüyordu Hasip Ağa... Düşünmezdi. Neyine gerekti o'nun. O, biri iki etmeye bakardı. Öteki vızıltı...

Daha uzayacaktı konuşmalar. Ama, birden kahvenin kapısı ardına dayanıverdi. İrkildiler. Topal Ali mi gelmişti yoksa...

Değildi. Kapıdan başını eğerek dağ gibi bir zeybek girdi içeri. İrkildi köylü. Korku karışımı bir saygıyla ayağa fırladılar. Zeybek bir adım girdi, ardından iki zeybek daha göründü. Kalın bacaklarının yanığından belli ki, eski dağlı bunlar. Selâm verdiler. Ve köylünün has köşede açtığı yere varıp, bağdaş kurdular.

Adsız, kahveleri koşturdu. Zeybek, kahvedekileri tek tek süzdü. Ve sessiz yudumladı kahvesini. Bir kıpırtı dolaştı içeride. Söyleseydi ya niye geldiğini. Hem tanımıyorlardı da bunları. Kimin kızanı idiler acaba? Yoksa efe, şu iri yarı ortada oturan mı?

Süllü gözlerini kıstı. Bir süre, aklındaki, unuttuğu zeybek isimleriyle karşılaştırdı bu üç yabancı yüzü. Çıkaramadı. Çıkaramayınca, sıkıntıyla sordu.

— Hayırdır İnşaallah efe. Bir emriniz mi var?

Zeybek, sertliği ve kesinliği yumuşaklığında bir sesle konuştu.

— Hayır ağa. Köyde ne kadar erzak, ne kadar silâh tutabilecek er varsa, toplamaya geldik.

Köylüden hiç ses çıkmadı. Şaşkın şaşkın bakıştılar. Erzak ve silâhı anlarlardı. Ama, adam istemek neyin nesiydi. Zeybeklik töresinde görülmüş değil di ki bu. Hatta içlerinden biri zeybekliğe soyunmak isterse, bir efenin yanına girinceye kadar, Mevlevî çilesinden daha ağır sınavlar vermek zorunda değil miydi? Oysa, şimdi gelmişler, hemen zeybekliğe soyunun diyorlardı. Olacak iş değildi bu. Demek ortalık, zeybeklik törelerinin bile unutulacağı kadar büyük bir bozgun içindeydi ha...

Zeybek, bu sessizlikten tedirgin oldu. Sesinde aynı tonu saklamaya çalışarak.

— Davranın, dedi. İşimiz acele ağalar. Bir an önce gitmemiz gerek buradan. Daha uğrayacağımız yerler var. Eğlemeyin bizi. Çünkü, eğlenebilecek gibi değiliz.

Yine ses yok köylüde. Ne diyebilirler ki... Bu sözlerin altında, gönlünüzle, ne varsa getirin, yoksa biz kalkıp almasını biliriz tehdidi yatıyor. Alırlar da... İsterlerse kalkıp alırlar. Bebeklikleri ninnisi, çocuklukları masalı, gençlikleri de efe hayali ile geçmiş dağ köylü için, bu sözlerin anlamı büyük. Büyük ya, verecekleri bir şey yok. Bunu söyleyemiyorlar bir türlü. Söyleseler de belki inanmaz Zeybek.

Sessizliğin iyice yoğunlaştığı bir sırada, kapı tekrar açıldı. Gazi Kerim, koltuk değneğini eşikten geçirirken, omuzunu dayadı söveye. Ve selâm verdi köylülerine.

— Selâmun aleyküm köylü...

Birden yabancıları gördü. Devam etti.

— Selâmun aleyküm efeler. Hoş geldiniz.

Zeybek, bu da nereden çıktı gibilerden yüzünü buruşturup, selâmını aldı.

— Aleyküm selâm. Hoşgördük.

Köylüler kaş, göz ediyorlar. Kerim anlamıyor. Anlamayınca, Süllü söylüyor Zeybeğin istediklerini.

Kerim, koltuk değneğini bir silâh gibi kaldırıyor omuzu düzeyine. Zeybeği işaretleyerek,

— Adam, erzak ve silâh istiyorsunuz ha efeler? Hangi hayır iş için bu?

Zeybeğin böyle bir soruyla karşılaşacağını, hem de sakat bir adamdan geleceğini hiç beklemediği hemen belli oluyor. Bir irkiliyor. Gözlerine bedeninin tüm korkunçluğunu verme çabasıyla, söver gibi bakıyor. Kerim aldırışsız. Aynı şekilde cevap veriyor bakışlara. Bu bakışlarda, korkunun zerresi yok. Çetin bir adam olduğu belli sakatın. Zeybek, gözlerini yere indiriyor. Ötekiler, tüfeklerinin tetiğiyle oynuyorlar. Hafif bir el işareti. Tüm eylem duruyor. Sorguya alışkın değiller. Şimdiye değin istemişler ve almışlar. Ama, bu adamda bir şeyler var. Gözleri söylüyor bunu. Bir zeybeğin gözünün içine böylesine yürekli bakabilmek için, ya deli olmalı kişi, ya da ölüme kanıksamış biri.

— Hayır iş için ağa. Çok bir hayır iş için.

Kerim, köylüsünün gözünde büyüyüvermiş. Tüm konuşmayı ele almış artık. Zeybeği susturdu. Zeybeğe soru sorup, cevabını aldı. Devam ediyor üstelik.

— Köylü yoksul efe. Köylü bu yıl kışı ödünçle geçirecek. Hayır işi öğrenirse, belki kendi nafakasını verir. De bakalım hele sen şu işi de, helâl etsin lokmasını.

Zeybek dişlerini sıktı. Sıkıntılıydı. Böyle uzun uzun konuşmanın bir gereği yoktu. Parmağının bir oynayışında, tepesi üstü dikilirdi şu sakat adam. Ama, o bakışlar. Bir başkalık vardı ki, engel oluyordu Zeybeğe. Açıkladı.

— Yunan, İzmir'e asker çıkardı. Orada dursa iyiydi ağa. Durmadı. Üç koldan ilerliyor. Salihli, Aydın bir de Akhisar yönüne vurdu. Kasaba gitti ağa-

lar. Manisa düştü. Yalnız, Ahmetli'de bizimkiler vurdular Yunan'ı. Biraz durakladı. Ama, Aydın'ı da aldı. Ödemiş zorlandı. Seksen efe şehit verdik, Hacılyas'ta. Şimdi karşı hareketi hazırlıyoruz. Mustafa Kemal Paşa Samsun'da... Koman, diyor. Yunan'ı vurun. Efem, Demirci Mehmet Efe, Paşa'nın buyruğuna girdi. Onun buyruğu üzerine asker toplayıp, cephe açacak. Kaptırdığımız yerleri tekrar alabilmek için savaş başlıyor ağa. Ve de alacağız verdiğimiz her yeri. Bunun için de adam gerekli, silâh gerekli ve de en önemlisi askeri aç komamak gerekli. Anladın mı?

Kerim daha Mustafa Kemal adını duyar duymaz, yerinde duramaz olmuştu. Atıldı.

— Efen, Mustafa Kemal Paşa'nın buyruğunda mı yiğit efe?

Zeybek şaşkın. Başını sallıyor. Sonra bu yetersizmiş gibi.

— Evet. Buyruğunda, diyor.

Kerim bu söz üstüne, değneğine dayanarak üç adımda zeybeğin yanına atıyor kendini.

— Ağa'dan kendim ve de ayâlim için on ölçek erzak aldım. Üçünü öğüttüm. Ama, yedi ölçeği el vurulmadık duruyor. Madem Kumandan Kemal. Madem başınızda o var. Gel benimle efe. Durma kalk. O yedi ölçek erzak, anamın ak sütü gibi helâl olsun size. Sonra durma, yaz beni zeybeğe. Hem de en başa. Çanakkale gazilerinden, en birinci avcı neferi Kerim diye kaydet.

Sonlarına doğru sesi boğulmuştu Kerim'in. Hıçkırık gibi geliyordu boğazından. Yerinden fırladı Zeybek. Kerim'in ellerini tutarak, kendi yerine oturttu.

— Sen otur ağam. Sen sıranı savmışsın. Şimdi biz varız. Siz, yedi düvele kafa tutup, boyun büktürdünüz. Bizim karşımızda bir Yunan var. Tanrı'nın izniyle o'nun hakkından gelmeye biz yeteriz. Ve de size iş düşürmeyiz, tasalanma.

Kerim yine atıldı. Sesinde umut muştusunun, güveni var.

— Elbet yetersiniz efe. Elbet hakkından gelirsiniz Yunan'ın. Başınızda o varken, değil Yunan, tüm gâvur askeri birleşip gelse, süngünün uçunda sürer atarsınız. Biz öyle ettiydik. Hem de, pek azdık o zaman. Yine tümüyle başettik. Şimdiyse, başınızda o, yanınızda Mehmetcik var. Yunan'ın sözü mü olur.

Tüm bakışlar camlaştı kahvenin içinde. Kimse baktığı yeri görmüyor. Bir anda boşaldı kahve. Köylü, ipi kopmuş tesbih taneleri gibi dağıldı köyün içine. Bir Kerim, bir de zeybekler kaldı içeride.

Zeybek, Kerim'in elini tutmuş, bırakmıyor.

— Anlat ağa. Mustafa Kemal'i anlat bize...

— Sen önce beni yaz başa, sonra anlatırım. Bakma ayağımın tekini yitirdiğime. İş görürüm ben Sen güçlüsün. Bir bayırda, bir taş ardına taşırsın beni. Oturduğum yerden, kurşunum bitene, dizelerim Yunan'ı toprağa. İngiliz bir oyun etti, bacağımın tekini aldı diye, saplanıp kalacak mıyım? Hem öcümü aldım İngilizden. Kor muyum. Anasını belledim Conkbayırında. Bastım kurşunu ardından. Bastım kurşunu... Yine öyle yaparım. Otururum bir yere. Verederim kurşunu. Şunu bilesin ki, boşa atmam. Hiç boşa atmam hem de... Benim namlumdan çıkan kurşun, gâvurun doğru canevine gider. Destek olursunuz bana. Savaş yerine kadar götürürsünüz. Biz öyle yapardık Çanakkale'de. Birbirimize destek olurduk. Olmasanız da olur ya... Bir siper bulurum kendime ben. On Yunan temizlerim ölünceye...

Güldü... Bacağını okşadı.

— Bu sakat bacak yok mu, bu sakat bacak. Bir tepemi attırdı ki savaş yerinde. Sorma... Süngüyü takıp salıvermişiz kendimizi. Mıhladı mı beni İngiliz. Oturttu mu merminin annacına. Ulan etme, tutma... Dinleyen kim. Bir tepem attı ki, efe, acıyı unuttum. Gelene sıktım kurşunu, gidene verettim ardından.

Yıktım tümünü de... Sonra, Kemal geldi. Sırtımı sıvazladı. Aferin, dedi bana. Aferin Kayalı, kaya gibiymişsin. Ya... Benim bir bacak gitti efe. Olsun. Biri var daha. Kemal için istersen şimdi veririm ötekini de... Hem de gık demeden.

— Biliyorum ağa. Biliyorum ki, bu dediğini yaparsın. Ama, buyruk var bize. Sen yiğit bir adamsın. Savaş görmüşsün. Buyruk nedir bilirsin. Efemden buyruk var ki, gazileri almayacaksın der. Şimdi seni götürürsem, bitirir beni efem. Buyruğundan çıkmış olurum.

— Gazileri değildir o buyruk efe. Sakatlarıdır. Ondan almıyorsun beni. Sakat olmasam, en başa yazmakta bir an durmazsın. Ama, dedim sana. İş görürüm ben. Hem de sağlamlardan daha bir iyi iş görürüm.

Gözleri dolu dolu olmuştu. Sakatlığın böylesine koyduğunu ansımıyordu Kerim. İlk kez, içi gidiyordu. Madem Kumandan O'ydu... Kerim vuruşmasın olmazdı. Olmazdı ya, işte almıyorlardı o'nu askere.

— Sen götür beni yiğit efe... Kumandanın karşısına varayım ben. Kemal'e bir selâm çakayım. Diyeyim ki, ben yine geldim. Bak nasıl alır askere beni. Gör o zaman.

— İsterdim ağam. Gerçekten isterdim bunu. Ama, Paşa çok uzaklarda şimdi. Samsun'da. İlkin Havza'ya gitmişti. Sonra Samsun'a dönmüş. Oradan buyruk verir. Yakında da Erzurum'a geçecekmiş diye işittik. O yüzden, mümkünü yok isteğinin.

Boynunu büktü Kerim.

— Sen emir kulusun efe. Bir şey diyemem. Askerliği bilirim. Zeybeksin ama, madem O'nun buyruğundasın, askersin sen. Bir kişi buyruğundan çıktı mı, çok kızar O... Küplere biner. Biz, ne dediyse yaptığımız için kazandık Çanakkale'de... Yoksa, kazanabilir miydik? Ama, eğer bir gün görürsen O'nu. Karşılaşırsanız, selâm ilet benden. De ki, Kayalarlı

Kerim böyle böyle, dedi. Çok selâm yolladı sana. Gine buyruğunda vuruşmak istedi. Biz almadık. Anlasın ki, ben kaçmadım.

— Olur ağam. Hiç tasa etme. Bir bir söylerim dediklerini.

— Dersen, göreceksin bak nasıl sevinir kumandanım. Nasıl bilir beni. Hemen ışılar gözleri. Keşke, der. Keşke alsaydınız. İyi nişancıdır o. Attığını indirir.

Onlar konuşurken, köylü, damında ne varsa yığmış alana. Gençler, hemen saf tutmuşlar.

Zeybek, erzaka bir göz attı. Tarhanası bulguru, arpa karışık buğdayıyla çuvallar, torbalar, çıkınlar üstüste... Yine de beğenmedi. Köylünün durumu hiç iyi değildi demek. Bir kışlık dediği erzakı buysa...

Sormadan edemedi.

— Tüm erzakınız bu mu?

— Bu efe. Evde bir şey komadık. Biz aç kalalım zararı yok. Ama, düşman önündeki yiğitlerin aç kalması olmaz. Götür sen bunu. Anamızın ak sütü gibi helâl olsun.

Birbirini tamamlayarak konuşuyordu köylüler. Belliydi ki, deminki suskun kişiler değildi bunlar. Eski mavzerleri, doksanüç savaşından kalma çakaralmazları yüklenmiş gençler de saf tuttuğuna göre, yürektendi söyledikleri. İçtenlikle konuşuyorlar. Korku yitmiş artık. Yerine, sevgi ve bir şeyler yapabilmenin kıvancı gelmiş.

Zeybek, seviyle baktı köylülere.

— Alın bunları aldığınız yere götürün. Çoluk çocuk aç mı kalacaksınız?

Köylü adına Süllü bir adım öne çıktı.

— Biz aç kalmayız efe. Köy yerindeyiz. Asker aç kalır. Dağ taş, gâvurla vuruşacak. Onun aç kalması demek, elinin, ayağının kesilmesi demektir. Biz ölmeyiz ya... Asker yoksulluk çekmemelidir, derdi rahmetli Osman Paşa... Biz çok yoksulluk çektik de Plev-

ne'de... Al götür sen. Bakma bize. Olmadı, ağaya yakarırız. Yeniden ödünç alırız.

Zeybek, yüzünü buruşturdu son söz üstüne. Elini salladı olumsuz anlamda.

— Ağanız Karaayaklar değil mi sizin? Zor alırsınız.

Hiç ses vermedi köylüler. Yutkundular. Hasip Ağa biraz önce aralarındaydı. Şimdi kaybolduğuna bakılırsa, bir oyun düzüyor olmalıydı. Ya da bakarsın, can kuşkusuyla, ambarda nesi var, nesi yok getirip yığacak alana.

Bu zeybeklerin de bilmediği yoktu hani. Dağda, kara taş üstünde yürüyen kara karıncanın eyleminden haber alıyorlar doğrusu. Şaşılacak iş. Şaşılacak iş ya, dağlar, sırrını bilene her bir şeyi açık etmez mi? Eder. Öyleyse niye şaşıyorlar. Kendileri öyle değil mi? Şu Bozdağ'da kaç köy varsa olan bitenden hemen haber almazlar mı? Alırlar...

Köylünün ses vermemesi, zeybeğin tam üstüne vurduğunu gösteriyordu. O, daha çok, Ödemiş yöresindendi. Ama, buralarda kaç köyün ağası olduğu bilinmeyen Karaayakoğullarının bulunduğunu söylemişlerdi. Köyünü tam kestirememişti. Tüm dağ köylerini dolaştığı için, karıştırıyordu. Ama, iyi vurdurmuştu.

Karaayakların dolu ambarı duruyorken, köylülerin ödünç erzaklarına el koymayı yediremedi. Ambardan alabildiğince erzak götürürdü. Yüzü gülerdi zeybeklerin. Sevinirlerdi.

— Hanayı ne tarafa düşer ağanızın?

Cevap alma umudu yoktu. O bir kez geliyordu buraya. Ama, ağa tüm başlarındaydı. Bir aykırı iş yaparlarsa, burunlarından getirirdi köylülerin. Bu yüzden cevap ummuyordu ya, yine sordu işte.

Süllü, parmağının ucuyla hanay yönünü gösterdi. Göz kırptı zeybek. Biliyorum, anlamına. Bilmez miyim hiç. O da köylüydü. Ve dağköylü olduğu için

de, ağanın ne demek olduğunu iyi bilirdi. Zeybekliğe soyununcaya kadar, Tanrı'dan daha fazla korkardı ağadan. Şimdiyse... Şimdi her şeyi bir kurşunla ölçtüğü için, ağalar ondan korkuyorlar. Ne tersti şu dünyanın işi. Tüm yaşamın boyunca ağa korkusundan titre sen. Sonra bir soyun zeybekliğe, ağalar senden korksun. Sanki dünyanın düzeni, korku üstüne kurulmuş...

Hanaya doğru bir kaç adım attı.

— Gönüllüler benimle gelsin...

Yürüdüler.

Şimdiden, içlerindeki bazı korkuları atmalıydılar. Zeybek yamağıyken, efelerin çoğunun neden ilk kendi ağaları üstüne hörlettiğini bilmiyordu. Anlamıyordu ilk zamanlar bunu. Ama, dağlarda eskiyip, kızanlığa, başkızanlığa yükselince, anlamıştı her bir şeyi. Kişi içindeki en büyük korkuyu atmalıydı ilkin. Bunu başarabilirse, yüreklenirdi.

Hanaya vardılar.

Kâhya, yerlere değin eğilerek karşıladı onları.

— Ağan nerde?

— Ağam az önce kente indi efe. Buyur bir emrin mi var?

— Kente mi indi? Aç bakalım ambarı.

— Aman, efe, ayağının turabı olayım. Ambarın kapısını bir güzel kilitledi ağam. Anahtarı da yanına alıp, ben gelinceye, kimseye bir kıynam bir şey vermeyeceksin buyurdu.

— Ya, demek öyle...

— Öyle efem. Buyrun eğlenin. Başımızın üstünde yeriniz var. Ağam gelesiye konuğumuz olun.

— Biz, konukluk etmeye değil, iş görmeye geldik. Dök bakalım ambarda ne varsa ortaya.

— Efem. Yiğit efem, sen bilirsin artık. Bekleyin ağam gelesiye. Acele bir iş için gidiyorum, dedi. Gelene bekleyiverin bir zahmet. Bir iki güne kadar gelir.

Zeybeğin gözlerinde bir öfke balkıyor ki... Kente inmiş. Kaçmış düpedüz. Ve tembihlemiş kâhyasına. Ben dönünceye kimseye bir kıynam bir şey verme diye... Bak sen kurnaza.

— Aç şu ambarın kapısını, diye gürledi Zeybek.

— Açamam ki efem. Anahtar ağamda...

Daha ilk bağırmada gözleri yuvasından çıkmıştı kâhyanın. Korkudan yüreği göğsünden taşmak istiyor, derin derin nefes alıyordu Zeybek, gülerek baktı arkadaşlarına. Gözleriyle konuştular bir an. Sonra kâhyaya döndü.

— Biz açmasını biliriz. Sen ambarı göster...

— Aman efe...

Ensesinde bir dipçik patladı kâhyanın. Yere yıkıldı o an. Ve sürünerek, öne düştü. Hiç şakaları yoktu. Eğer direnirse, eğer karşı durmaya kalkarsa, kurşunu sıkıverirlerdi. Sayıyla teslim etmemişlerdi ya.

Emekledi. Dört ayak oldu ilkin. Sonra dizlerinin üstünde doğruldu. Önlerine düşüp, ambarı gösterdi.

İki kızan, geniş adımlarla ilerlediler. Kapıya omuzlarıyla yükleniverdiler. Bir iki gerileyip, tekrar omuzladıklarında, ardına kadar dayandı iki kanat da... İçeriden yığın yığın erzakın, hafif kokusu geldi. Zeybek, boş çuvallara ekin doldurturken, kızanlar tavlaya yöneldiler. Katır, beygir ve merkep, ne bulduarsa çıkarıp, semerlerini vurdurttular ırgatlara. Doldurulan çuvallar, hemen sarıldı hayvanlara.

Önde Zeybek ve kızanlar, ardında çakaralmazlı gönüllüler, bir kervan halinde, dağ yukarı ağıp yittiler.

İmamlık yine Süllü'nün omuzlarına kalıyor.

Dursun, gönüllülerin en başında.

Ve Topal Ali'nin kızı, hıçkırıyor ardından. Babası köyde değildi. Kavuşamamıştı yavuklusuna. Şimdi yitikliğe gidiyordu. Zeybekliğe soyunuyordu.

Belki hiç kavuşamıyacak. Ya, o da Satı ablası gibi beklerseydi yıllar yılı. Ya uğrulara çatarsaydı sonunda.

Meryem, kolunu kızlığının boynuna doluyor. Bağrına basıyor o'nu. Tuğrasının altından taşmış saçlarını okşuyor bir süre. Ve kendi ateşini bastırırmış gibi mırıldanıyor.

— Namusumuz için gidiyorlar kızım. Asker ardından ağlanmaz. İyi değildir. Bak göreceksin; dönecek. Ve sana öyle bir düğün yapacağız ki... Ne mutlu. Baban kentte uğraşıyor Yunan'la, yavuklun dağ yöresinde. Yiğit kızı, yiğit karısı olacaksın. Sevinmen gerek.

— Neyliyeyim ben yiğitliği abla. Babam da, efem de yanımda olsalardı ya...

— Olacaklar güzel kızım. Hiç tasa etme. Olacaklar ve de senin kıvancını paylaşacaklar.

Kalanlar, birbirlerini avutuyorlar sözleriyle. Analar, bacılar ve karılar, ya da yavuklular, üzünçlü başeğişlerle toprağı süzüyorlar. Gözlerinden akan damlalar, belli belirsiz bir nem bırakıyor sıcak toprakta. Sonra hemen yitiyor.

Süllü öğle namazını kıldırıyor. Eski ustalığını yitirmiş. Dursun'a güvendiği için, cemaatten biri olmaya öylesine alışmış ki... İmamlık yükümü birden ağır geliyor. İlk ağızda yadırgıyor. Kelimeler belli belirsiz çıkıyor ağzından. Sonra ansıyor birden. İmamlık ettiğini. Sesli alıyor tekbirleri.

Namaz bittiğinde, ellerini göğe kaldırıp, gidenlerin başarısı, onlardan yardımı esirgeyenlerin de kötülemesi için dua ediyor. Tam ellerini yüzlerine sürecekleri sırada Hasip giriyor camiden içeri.

Demek kâhya yalan söyledi ha. Kandıracağım sandı.

Hasip'in yüzü allak bullak. Kararmış. Bir öfke bulutlanmış alnında. Çizik çizik.

Köylüyü omuzlayarak en öne geçiyor. Dursun'un minber olarak kullandığı tümseğe tünüyor. Ve kızarmış gözlerini köylünün üstünde dolaştırdıktan sonra, öfkeyle konuşmaya başlıyor.

— Din düşmanı bu zeybekler. Irz düşmanı. Padişahımız efendimizin buyruğundan çıkmış kâfirler. Tümü âsi. Tümü günahkâr. Yurdu ve ulusu bilinmez bir büyük tehlikenin kucağına atıyorlar. Akılları ermiyor desem, değil. Her bir şeye eriyor akılları. Bile bile yapıyorlar yapacaklarını. Düşmana zorla kılıç çektiriyorlar. Tümümüzü kestirecekler durduk yerde. Tümümüzün ırzını parça parça ettirecekler. Bunları asmak gerek. Asmak yetmez. Tümünü toplayıp, birer sivri kazığa çakmak gerek. Padişah buyruğu, ulus yararı düşünmeyen kişilere başka türlü ölüm iyiliktir. Ya sizler köylüler. Hele sizler... Bir şey bildiğiniz yok. Olup bitenden hiç haberli değilsiniz. Silâhlı bir adam gördünüz mü, uçkurunuz çözülüyor belinizden. Ayranınız kabarıyor. Yardım ediyorsunuz hemen. En başa yazılmak istiyorsunuz. Hiç sormuyorsunuz, yolları hak mı? Bu yol nereye götürür bizi? Hiç aklınıza bile gelmiyor.

Gazi Kerim'e bakıyor yiyecek gibi.

— Hele sen Gazi. Din yolunda, Padişahımız efendimiz uğrunda bir bacağını yitirmiş bir yiğit olarak nasıl kanarsın bir zeybeğe. Adam iki söz etmekle nasıl yamanıverirsin yamacına. Sen ki, savaşı görmüş, ölümü bilmiş kişisin. Kendin anlatıyordun. Yanımdaydı. Gözümün akıyla karası kadar yakındı bana ölüm, diyordun. Nasıl kalkar da bilmediğin, tanımadığın dağ eşkiyasına teslim edersin köylünü.

Süllü ters ters bakıyordu ağaya. Duası yarım kalmıştı. Kerim, sağlam bacağının üstünde kıpırdandı. Ve ağa susar susmaz yapıştırdı cevabını.

— Bilmediğim, tanımadığım mı ağam? Nerden çıkarıyorsun bunu? Hepiniz sus pus oturuyordunuz zeybeklerin karşısında. Biriniz ağzını açıp tek söz

edemiyordunuz. Kim soru sordu onlara? Kim cevap aldı? Ben değil mi? Işte o saat tanıdım tümünü. Dedi ki Zeybek, efem, Kemal'in buyruğundadır. Ben Kemal'i iyi bilirim. Eksik iş yapmaz. Kötü iş yapmaz. Onunla birdim ölümle karşılaştığımda. O buyurmuştu bana ölmeyi. Gerekirse bir değil, bin kez ölürüm O'nun buyruğu altında. Çok bir iyi. tanıdığım için, böyle yaptım ağam. Ateş yakar değil mi? Bunu kundaktaki bebekler bilir. Ben de bilirim. Ama, biri buyruk getirsin O'ndan. Desin ki, Kemal diri diri ateşe atılmanı istiyor. Gözümü bile kırpmam Hasip Ağa. Bunu bilesin. Bilesin ki, gidenler hiç bir kötü yolda değildir.

Ağa omuzlarını silkti.

— Sen kendinden sorumlusun Kerim. Bir şey diyemeyiz. Ama, kendin dedin işte. Ateş yakar. Bilirim dedin. Ve de at desin kendini ateşe, atayım, dedin. At. Tutuş istersen bir çıra gibi. Döne döne yan. Kimsenin bir şey diyeceği olmaz Tanrı'dan başka. Ne var ki, köylünün canını sen vermedin. Hele malını hiç bir zaman. Nasıl onlar adına konuşursun? Nasıl malını, mülkünü vermeye zorlarsın onları? Senin Kemal dediğin, Padişah buyruğundan çıkmış bir adam. Söz dinlemezin biri. Askeri, silâhı, ekmeği ve de parası yokken en bir güçlü düşmanlarla savaşa kalkışan, aklını yitirmiş demektir. İşte böyle biri o dediğin. Şimdi kalkmış, sen, o'nun buyruğuyla tüm köylüyü bir savaşın içine sokmak istiyorsun. Hani beratınız elinizde. Hani Padişahın buyruğu. Başsız sürü, köpeksiz köy mü burası?

Süllü dikildi sonunda. Ağa, ambarın acısını köylüden çıkartmanın hazırlığındaydı. Şimdi ortalık karıştırmanın sırası mıydı ki... Olan olmuş, giden gitmişti. Malı gitti ya, canı yanıyor. Söylenecek elbet. Kime çatar bir ağa, köylüsüne. Ama, onları şaşırtamaz. Şaşırtmaya hakkı yok. Zaten üzüngülü insanlar. Zaten, yavrularının, kardeşlerinin ve de efelerinin

yitiklere karışmasından kuşkulu. Şimdi bir de gâvur mu edecek onları.

— Köylülerim. Biraz da beni dinleyin şimdi. Zeybeklerin anlattığına ve de Topal Ali'nin yolladığı haberciye bakılırsa, Padişahımız Efendimiz, kâfirin buyruğuna girmiş. İngiliz keferesi ne diyorsa, onu yapıyormuş. Burası Müslüman ülkesidir. Burada yalnız bir Müslüman emîrin buyruğu geçer. Atalarımız, dedelerimiz ve de eski Padişahlar hep kâfire buyruk vermişlerdir. Bizim paşalarımız karşısında bile kâfirin kralları tir tir titremiştir. Şimdi bir nasıl iştir ki, bunca Müslümanın Halifesi olan Padişahımız, İngiliz keferesi ne derse onu yapsın. Ve de biz boyun bükelim. Ne Tanrı kaylolur buna, ne de Peygamber. Hatta içine soracak olursanız, efendimiz bile kaylolmaz. Dıştan öyledir. Öyle görünüyordur. Madem tutsak. Tutsakların söz hakkı yoktur ki... Öyleyse, biz yardım etmeliyiz zeybeklere. Yalnız zeybeklere değil, düşmana karşı durmayı kim kurarsa içinden, tümüne. Irzımızı çiğnerlermiş. Paramparça ederlermiş. Varsın etsinler. Gelip elin keferesi çiğneyeceğine, dili, dini bir kardeşlerimiz, yoldaşlarımız yapsın bu işi. Yarın azaptan korkusu yoksa...

Köylü kıpırdandı. Başını salladı tümü. Ağa, baktı ki, Kerim'le Süllü ağır basacak. Tekrar yükseltti sesini.

— Yahu ne izansız insanlarsınız siz. Elinizdeki erzak bu yılı çıkarır mı? Adamlar, benim olduğu kadar, sizin malınızı da çaldılar. Damımı basıp, ambarının kapılarını kırdılar. İşte ben varıyorum kente. Kaymakama, candarma kumandanına anlatacağım olanları. Şikâyette bulunacağım. Siz de tanıksınız. Tanıklık edeceksiniz gelenlere. Etmezseniz, bilin ki, götürdüğü sizin nafakanızdır.

Hasip, kahveden erken kaçmıştı. Köylünün, evindekini getirip bıraktığından habersiz. Bir şey demediler. Öyle bilsindi yine. Nasılsa, kâhyası yetiştirirdi

biraz sonra. Gitsin, şikâyet etsindi bakalım. Bir efenin candarmaya şikâyet edilmesi, edene ne kazandırırdı ki...

Yazıklar olsundu ağaya. Ne iyi etmişti Zeybek. Nasıl bilmişti ağanın mal kaptırmamak için gizlendiğini. Oh olsundu. Bu deyiyordu işte. Gelecek yıl, bir buğday tanesi vermezdi onlara Karaayakoğlu. Vermezdi ya, canlarına değiyordu Zeybeğin yaptığı. Hem gerçekten Yunan'ı ürkütebilirse bunca insan, gelecek yıl yine ovaya inerlerdi bakarsın. Yine çıkarırlardı ekmeklerini. Olmazsa, Tanrı verirdi dertlerinin dermanını.

Hasip, bir ses gelsin, bir katılan olsun diye bekliyor. Ses yok. Olmadığı gibi, yerinden kalkan, camiden çıkıyor. Çaresizlikle arkalarından bakıyor sadece. «Hata ettim diyor. Buğz bağladı bunlar bana. Babam yitince, erzakı gelecek yıl bir tamam isterim dedim ya, ondan hep. Kızdılar. Kinlendiler bana. Şimdi de, alay ediyorlar içlerinden. Etsinler bakalım. Ben bilirim yapacağımı. Şu kargaşa bir geçsin. Şimdi köylünün çoğunluğu zeybekliğe soyundu. Bir kez zeybekliğe soyundu mu köylü, bir başkalaşır. Dün önünde dört ayak yürüyen ırgat, ense köküne daldırıverir kurşunu. Hele bir bitsin şu savaş yaygarası. Hele bir dönüp, silâhları bıraksınlar kıyıya. O zaman, yavrulu koyuna dönerler. İstediğim gibi oynatırım.»

Babası her zaman demez miydi? Köylü bir kez yüzüne konuşmaya başladı mı, duracaksın. Ardından demediklerini komasınlar. Duyma. Ama, yüzüne diklendi mi, hemen uzaklaş oradan. Ve lâkin korktuğunu sakın belli etme. Fırsat kolla. Zaman bekle. Gün gelir, o yiğitliğinden geçer köylü. Unutur her bir şeyi. İşte o zaman, yapacağını yaparsın. Hele köyden birinin zeybek soyunduğunu duydun mu, en tedbirli adam sen olacaksın. En yumuşak adam da. Tüm köylüyü kendine bağlamanın yolunu bulacaksın. Öyle de kolaydır ki bu... Yoksulu kandırmak çok kolaydır oğ-

lum Hasip. Bir ölçek buğday, ya da bir cepkenlik bez, o'nu satın almaya yeter. Önemli olan, giysi ya da yiyeceğin miktarı değildir. Ağanın o'nu düşünmüş olmasıdır unutma.

Bu sözler aklına gelince, babasının bu işleri ne kadar iyi bildiğini düşündü Hasip. O sağ olsaydı, hiç bir zaman bu duruma düşmez, Kerim'den, Süllü'den böyle karşılık almazdı. Nasıl bükülürlerdi o'nun önünde. Neden? Her bir işin zamanını iyi bilirdi de ondan. Kızmıştı. Köylüye erzak dağıtıyor diye kızmıştı. Zaten o öfkeyle geri alacağını söylememiş miydi? Ama, biliyormuş meğer babası. Ortalık bozgun olunca, dağın taşın eşkiya keseceğini çok bir iyi biliyormuş hem de...

Verdiği, iyilik olsun diye değilmiş. Kendi malını korumak içinmiş aslında. Eğer geri istemeseydi erzakı, bu köylüler, ağamız tüm erzakını bize dağıttı derlerdi. Dağıttığı için de ambarında bir şey kalmadı. Bağışla efe. Bağışlardı.

Çünkü, köylüyle takışmazdı Zeybek. Takışmayacağı için de, bağışlar, bırakır giderdi. Adam alsındı köyden. Dilediğince. Hatta isterse, sakalının akına bakmadan Süllü'yü, bacağının tekliğine bakmadan da Kerim'i alsındı. Umurunda değildi bunlar. Umurunda olan, ambarının, tavlasının boşalmasıydı. Bir daha mı, böyle hatalar tövbe...

— Siz bilirsiniz. Benden, durumu açıkça anlatması. Ağanız olarak görevimi yaptım. Seçmek size kalmış artık. İsterseniz, Halifemiz efendimizi seçer, buyruğu üzere davranırsınız. İsterseniz dağ eşkiyasının avucuna düşer, inim inim inilersiniz. Sizin bileceğiniz iş...

Oturanları çiğner gibi çıktı camiden.

Bunu iyi oturtmuştu. Korktuğu belli olmamıştı hiç. Hatta sözünü dinlemedikleri için, gücenikliğini belli ederek çıkmıştı. Artık bundan sonrasını onlar düşünsün.

O gider gitmez, derin bir nefes aldı kalanlar. Ummazlardı bunu. Babası sağ olsaydı. Başlarında bulunsaydı, köylüsünden ayrılmazdı. O da onlarla birlik savaşa katılırdı gerekiyorsa. Hanay yönünde acılı işler dönmüş olmasındı. Dönse, gelemezdi Ağa. Böylesine çatınamazdı. Demek, sadece ambarda ne kadar erzak varsa onu almışlardı. İyi de yapmışlardı doğrusu. Ağanın tutumunu tartışarak kahveye girdiler. Hasip, atının üstünde önlerinden geçti. Bir süre ardından baktılar.

Gerçekten şikâyete mi gidiyordu? Sonra tartışma uzadı. Ve hiç bir yere şikâyet edemiyeceğine karar kıldılar. Demirci Mehmet Efe, Çakıcı'nın yerine hüküm sürüyordu dağlarda. O'nun kadar ünlü, o'nun kadar yaman bir efeydi. Bir duyarsaydı ki, Karaayakoğlu kendini dava etmiş. Hiç bakmaz, çözümleyiverirdi bu davayı. Bir takım zeybek gönderirdi hanaya. Karaayaklar sülâlesini kazıyıncaya, duman attırırdı artık.

Bilmez mi bunu hiç Hasip Ağa. İyi bilir. Kendilerinden iyi bilir hem de...

Topal Ali, Derbent'e kadar tüm köyleri dolaştı. Gece demiyor, gündüz demiyor. Gittiği her yerde olanları, gördüklerini ve yaşadıklarını anlatıyor. Kentin durumunu. Oradaki ayrıcalıkları. Sonra Ahmetli baskınını. Hem öyle bir anlatıyor ki, köylü hop oturup, hop kalkıyor o'nu dinlerken.

Sonra gönüllü istiyor. Gençleri, iyi silâh kullananları diziyor karşısına. İçlerinden birini sen, baş ol, diye ayırıyor. Kat ardına köylülerini. Kozluca üstünden, Şahyar'a, Paşazade'nin çiftliğine vur. Benden selâm et Murtaza Kâhya'ya. Bakar size o. Sonra Kumandan Süleyman Bey ne derse yapın. Bir iyice öğrenin milisliği. Yurt sizi bekliyor. Vatan görevi yapacaksınız. Durmayın. Ben bir iki köy daha dolaşayım.

Ve onlar, kent yönünde giderken, atına atlayarak yeni bir köye doğru yola düşüyor Ali. Derbent'e kadar böyle bu. Asıl niyeti Derbent'tekileri de yanına katarak, tekrar Şahyar'a, Paşazade'nin yanına dönmek. Ama, oraya çıkınca, dağ havasından mıdır? Yoksa bir aya yaklaşan Meryem özleminden mi? Bilmiyor. Canı köye çıkmak istiyor. Hemen de bir gerekçe buluyor bu isteğine. Onca köy dolaşıp, adam toplamıştı. Şimdi kendi köyünden kimseyi götürmese, Topal Ali, köylüsünü kayırıyor, derlerdi.

Neden desinler. Asıl kendi köylüsü gidip vuruşmalıydı. Kentle en sıkı ilişkisi olanlar onlardı. Onlardı ya, daha çok kentlinin Rum kesimine iş yapıyorlardı. Şimdi Rumlar düşman olurlardı onlara. Olsunlar. Savaştı bu. Ve düşmanlık sürüp gidecekti savaş boyunca.

Derbentli Bayındıroğlu, kentte öyküsünü dinlediği ahbabı Topal Ali'yi konuk edinmek istedi. Kalmadı Ali... Köyü burnunda tütüyordu. Bir an önce gitsindi. Haberini iletmişti Bayındıroğlu. Kalaycı söylemişti o'na. Bayındıroğlu'nun, ben kendim gider köylüsüne söylenmesi gerekeni söylerim, dediğini. Bu yüzden, borçluydu zaten Bayındıroğlu'na. Bir de konukluk...

— Hiç böyle düşünme ahbabım. Sen tüm dağköylerinin yüzünü ak ettin. Kentliyi cuk oturtmakla, bizim adımızı yamana çıkardın. Bir gün konuğum olman, beni onurlandırır.

Bir yandan da hak veriyordu. Köyünden, damından bunca zamandır uzaktı. Daha ilk bakışta belli oluyordu bu uzaklık. Üstüne bakarsan bir kentliydi Topal Ali... Altındaki ata bakarsan da öyle... Sako giymişti sırtına. Ayaklarında çakşır yerine, süvarilikli pantalon ve körüklü çizmeler vardı.

Başından fuçulu al fesi çıkarmış, siyah kuzu derisinden bir kalpak geçirmişti. Her haliyle bir kentliydi. Yalnız belinde dağlı kuşağı, üstünde de sahti-

yan kayışından anlaşılıyor dağlılığı. Bir de yürüyüşünden. Yukarıdan yukarıdan basışından belli.

Daha çok direnmedi Bayındıroğlu. Zaten zamanı yoktu Ali'nin. Hemen gidip dönecekti. Bir gecesini çalmak istemedi. İzin verdi. Atı, terini kurulamış, küçük oğlanın tımarından geçince, tüyleri parlayıp, keyiflenmişti. Kuş gibi götürürdü Topal Ali'yi köyüne. Belki yatsıyı kendi evinde kılabilirdi.

Evinde değil ama, camiye yetişti Topal Ali...

Köylü o'nu görünce, namazı unuttu birden. Sardılar çevresini. Kentli olmuştu. Kentlilere karışmıştı her bir şeyiyle. Kalpağından, körüklü çizmesine kadar. Anlatsındı bakalım, görüp, duyduklarını.

Evine bile uğramamıştı daha. Atı caminin kıyısına bırakmış, hemen namaza yetişeyim demişti. Süllü, namazın bozulmak üzere, kocamak üzere olduğunu görünce, uyardı köylüsünü... Tekbir alıp, sünnete durdu. Soluklandılar.

Namaz bitince, kimse yerinden kıpırdamadı. Adsız'ın kahveye gitmek gelmiyordu içlerinden. Ama, Ali şaşkındı. Köy boşalmış gibiydi. Namazı Süllü kıldırıyordu. Gençlerden kimseyi görememiş, öyle bakıyordu köylüye. Sordu. Anlattılar. Zeybekleri, ağanın tutumunu.

Ve sonra Ali'yi sıkıştırdılar. Ali, olan biteni bütün ayrıntılarıyla iletti köylüsüne. Akif Beyin evinden, hatta değirmenden başlayarak, bir sıra içinde, bir aydır neler olduysa, tümünü saydı. Köylü, heyecanla dinliyordu. Yitik saydıkları Ali, capcanlı çıkıp gelmişti ha... Hem de büyük işler gören biri olarak. Nasıl seviniyorlardı. Nasıl coşuyorlardı Tanrım... Kerim gözyaşlarını tutamıyordu. Kemal, diyordu. Bizim Kemal... Ve Topal Ali, başını sallıyordu. «Sen anlatırken inanmazdım Gazi Kerim. Ama, söylediklerinin tümü doğruymuş. Kentte söylediler. Gayri kumandanınla ne denli övünsen azdır. Çok bir büyük adammış gerçekten. Çok da yürekliymiş üstelik. Mevki

Kumandanı Süleyman Bey çok iyi tanıyor. Okul arkadaşıymış. O söyledi. Ben de senin dediklerini anlattım o'na. İnanırım, yapar, dedi. Ya...»

Kerim, sözlerinin tanık kazanmasından mutlu. Daha bir şişiniyor. Ve Topal Ali'nin sözünü keserek, «Biz, Çanakkale'deyken,» diye söze başlıyor. Susturuyorlar o'nu.

Köy kadınları neredeyse sokağa dökülecek. Kocaları hiç böylesine gecikmez. Yatsı namazını kıldıktan sonra, birer kahve içerler Adsız'da. Sonra tin tin evlerinin yolunu tutarlar. Bir değişiklik var bu gece.

Ay, tepelerde dolanıyor. Gece yarıyı aşıp, sabaha yaklaşalı çok oldu. Yoksa, uyuyup kaldılar mı bir yerlerde. Tümünün üstüne ölü toprağı mı saçıldı. Bir gidip baksalar mı? Nasıl gidip bakabilirler? Ne der sonra efeleri. Sokaklara düşerlerse ne derler?.

Biraz daha beklerler. Olmadı komşulara haber verirler. Birlikte çıkarlar sokağa. Birlikte ararlar erlerini. Bulurlar da...

Yatsıdan hemen sonra yatmaya alışmış kişilerin bir türlü uykusu gelmiyor. Sanki hemen kaçıcı Topal Ali... Yarına yok sanki... Bekleyemiyorlar. Akıllarına gelen herşeyi soruyor. Her ayrıntıyı tekrarlatıyorlar.

Sonunda yine Süllü kalkıyor.

— Köylü, biz son zamanlarda bir iyice zevzekeledik artık. Yoldan geldi, yorgundur demiyoruz. Dinlensin hele bir. Gündüzler çuvala girmedi ya. Yarın burda yine Ali yoldaşımız. Birazı da yarına kalsın.

Birlikte çıkıyorlar camiden. Birlikte toplanıyorlar Ali'nin atının başına. Böylesi, Karaayakların tavlasında bile yoktur. Kent beyleri ne denli zengin ki, Tanrım. Bir köylü ırgatın altına böylesine güzel bir at çekebiliyor.

Ama, ırgat değil artık Ali. Onlardan biri. Bir savaşçı...

Meryem, kızlığının hıçkırıklarını unutmuş, yatağına yatırmıştı bir bebek gibi. Masallar söylüyordu o'na. Fatma, ana özlemiyle sokulmuştu göğsüne Meryem'in. Gözlerini kapamış, kulaklarında tatlı bir mırıltı. Mutlu günleri, sevdiğine kavuşan sultan kızlarının öyküsünü dinliyor. Savaşta yiğitlemeleri, yüreklilerin mutluluk sağlayabilecekleri akıyor kulağına.

Neler de biliyormuş bu Meryem ablası. Hiç göstermiyor oysa. Hiç belli etmiyor içindekileri. Ne iyi yoldaş. Kendi derdini unutmuş. Babası bir aya yakın zamandır ortalıkta yok. Savaşta demişti Bayındıroğlu. Savaşta olandan umudu kesmek gerekliydi. Ama, kesmiyordu. Sanki buradaymış. Hemen biraz sonra yanlarına geliverecekmiş gibi anlatıyordu öyküleri.

Başını göğsüne dayamıştı Meryem ablasının. Meryem, analığı yudumluyordu o'nu okşayıp sardıkça. Ilık bir şeyler akıyor içinden. Sarıyor kızı. Ferahlatıp, hafifletiyor. Ve bir umutlu geleceği düşlüyor Fatma...

Kızlığının uyuduğunu anlayıncaya anlatıyor Meryem. Bakıyor ki, çoktan uyumuş. Başını yastığa yerleştiriyor. Bebeğini örten bir ana gibi, örtüyor üstünü. Eğilip, kıvır kıvır saçlarını kokluyor.

Ve kendi bölmesine geçip, yatağını seriyor.

Aşağıda bir tıkırtı var.

Keçiler iplerini mi dolaştırdılar acaba? Kalkıp bir baksa mı? Gecenin bu saatinde başka ne olabilir? Boğulup kalmasın bir de hayvanlar. Kalkıp bakmalı.

Yavaşça doğruluyor. Tıkırtı doğrulmasını beklemiş sanki. Birden kesiliyor. Sonra, bir ayak sesi dolanıyor damın yöresinde. Hayat merdivenlerine geliyor. Çıkıyor merdivenlerini. Topal Ali'nin yürüyüşü bu... Gecenin yarısından sonra... Düş mü görüyor ola? Başka nasıl olur? Topal Ali bu zamanda nereden gelir? Olamaz...

Topal Ali, bacağını sürüyerek girdi bölmelerine. Meryem, bir elini yüreğine bastırmış, bir elini ağzına. İrkiliyor. Ve kollarını açarak, «Efem,» diyor. «Hoş geldin efem...»

OTUZÜÇ

Topal Ali, köyden döndüğünde yine toplantının üstüne geldi. Beyler, Hüseyinoğlu toplantısında görev almış olanlar, bir sorunu tartışıyorlardı.

Yunan, Kasaba'da duraklamıştı. Ama, Akhisar, Aydın yönünde durmaksızın ilerliyor. Ayvalık, Soma, yeni direnme yuvaları olarak yankılanıyor kulaklarda. Salihli'ye Çerkez Etem gelmiş. Mustafa Bey'in kumandası altında cepheye katılmış kendi adamlarıyla birlikte. Mustafa Kemal Erzurum'a doğru gitmiş. Orada bir kongre toplanacakmış.

Tartışmalardan öğrenebildiği bu. Artık, dağlar tüm çete dolu. Ovalarda yeni cepheler. Ve milis kumandanlarının buyruğunda, ordunun en tanınmış, en iyi subayları. Kımıl kımıl bir örgütlenme içinde Ege...

Topal Ali, Mustafa Bey'e sokuldu.

— Beyim, benim dağlarda işim bitti. İzin verirsen, yoldaşların yanına varmak istiyorum. Gayrı benim de silâhı ele almam gerekli.

Omuzlarını silkti Mustafa Bey. İlkin duymamış gibi yaptı. Ama, Ali tekrarlayınca dediklerini, bakışlarına gözlerini dikti.

— Yaptığın iş çok yararlı Ali Efe... Biz gitseydik, bu kadar insan toplayamazdık. Hem cephe durgun şimdi. Bir iki tüfek patlatıyorlar Ahmetli yöresinde o kadar. Canın sıkılır. Ama, yeni cepheler var. Akhisar, Bekir Sami Bey'i geldiği gibi geri çevirmişti. Biz cephe açmayız. Yunan'la vuruşmayız diyerek. Yunan işgal etti orasını. Şimdi kıvranıyor pişmanlıkla. Dağlarda Demirci Mehmet, Yörük Ali, Postlu Mestan, Gökçen efeler. Daha pek çok efe... Durmadan yeni

cepheler açma peşindeler. Ancak, dağınığız. Birbirimizden haberimiz olmuyor. Ve korkuyoruz. Bir gün birbirimizle vuruşacağız diye...

Ali, merakla bekliyor. Bunların ardından ne çıkacak. Yoksa, yeni ve önemli bir görev mi yükleyecekler o'na. Ama, vuruşmak istiyor. Ahmetli baskınının tadı damağında.

Mustafa Bey, gözlerinin ışıltısını Ali'ye geçirme çabasıyla devam ediyor.

— Düşündük ki, dağları çok iyi biliyorsun. Savaşta da denedik seni. İyi dövüşçüsün. Şimdi bundan sıyrılman gerek. Dövüşçü değil, haberci olacaksın. Çeteler arasındaki ilişkiyi sen düzenleyeceksin. Haberleri sen taşıyacaksın. Ve asıl önemlisi, onların silâh, cephane ve yiyecek gereklerini sen karşılayacaksın. Ne dersin?

Savaştan uzaklaştırıyorlardı Ali'yi. Uzaklaştırıyorlardı ya, çok daha önemli bir görev yüklüyorlardı. Dağlardan inemiyecekti demek. Yalnız bir sorun vardı. Dağlar tümüyle bizim değil ki... Rum çeteleri de vardı. Papaslı öyküsü daha eskimemişti. Rumlar değirmeni basmış, sonra Halit Paşa bunların hakkından gelmişti. Ama, Karaosmanoğulları çiftliğini yeni bir Rum birliği basıp, Halit Paşa'nın kafasını kesmişlerdi.

Bu bakımdan büyük ustalık isteyen bir işti yapacağı. Kendisine güvendikleri için seviniyordu Ali. Sonra bakışlarını topal bacağına dikti. Güvenlerinin bir nedeni de bu bacak olmasındı. Savaşçılık yapamaz diye düşünmesinlerdi o'nun için.

Kalaycı, deminden beri konuştuklarını dinliyordu. Atıldı.

— Ali efe, sakın alınma. Geçen gün, Kadri gelmişti Bey'le. O anlattı. Baskın sırasında öyle usta bir savaşçılık örneği vermişsin ki, parmakları ağızlarında kalmış. Hem öyle ayağına da dikme gözlerini. Senin ne yaman dövüşçü olduğunu tümümüz biliyoruz.

Kendi kendisiyle çelişkiye düşmüş gibi bir an durakladı. Sonra ne olursa olsun gibilerden devam etti sözlerine.

— Daha doğrusunu söylemek gerekirse, sen yakalansan bile bir diğeri kadar hırpalanmazsın. Gâvur, ayağına bir bakar. Der ki, bu adam gerçekten ekmek parasının peşinde. Benim aklıma şöyle bir şey geldi. Ben attım ilk olarak bu fikri de, Bey'den izin almadan o yüzden girdim sözün arasına.

— İzin almanın gereği yok. Kalaycı. Baştan beri bu işte birlik değil miyiz? Sen, ben ve Hoca efendi... Bir de Ali efe tabiî... Biz kader yoldaşıyız artık. Ayrı gayrımız yok birbirimizden. Çekinmemiz, sakınmamız da... Oyle değil mi Ali efe?

— Elbet Beyim. Buyrun sizi dinliyorum.

— Düşündüm ki, senin çelebi bağlı durmaktan yoruldu. İki küfe atarız sırtına. Altına yiyeceği, cephaneyi yerleştiririz. Üstüne de kalaylanmış, kalaysız kap. Çeteler arasında dolanırsın. Haber iletir, buyruk yetiştirirsin. Ve de bir aksilik olursa, kalaycıyım ben, dersin. Kap kalaylayıp, ekmeğimi çıkarıyorum.

Birden gözleri parladı Ali'nin. Böylece tehlikeden uzaklaşmıyordu. Aksine belki de asıl tehlikeli işi o yapacaktı. Otekiler, çetede, ya da cephede pek çok yoldaşıyla birlikteler. Ali, tek başına yapacaktı bu işi. Ya işaretleşmeleri nasıl ayarlayacaktı? Bütün sorun buydu.

Alkına geldi. Köydeyken, Hasan'ın bir başına kalakaldığını öğrenmişti. Satı da yittiğine göre, yanına alırdı Yetim'i... İyi kaval çalardı Hasan. Çeteler arasında dolanırken, o kavalla işaretleşirlerdi. Hem de bir gören olursa, oğlum, yetimim ve ben ekmek paramızı ancak böyle çıkarıyoruz demesi kolaylaşırdı.

Başını salladı. Anlattı aklına geleni. Derin birer nefes aldılar. Onlar, Ali'nin bu işi kabullenmeyeceğini sanıyorlardı. Vuruşmak dururken, bir savaşçının haber taşıyıcılığına ayrılması güç olurdu. Ama, çok

ince fikirliydi bu dağlı. Hemen kavrıyordu oluşları.

Kentte eğlenmeden köye döndü tekrar.

Altındaki at, yolları bellemişti sanki. Ali'nin dürtüklemesine meydan kalmadan patikada tırısa kalkıveriyordu. Ve bir gün sürmüyordu yolculuk. Daha kısa geliyordu artık köy yolu. Altında at olunca...

Dudu'nun karşısında diz çöktü. Dudu, Süllü'yle yanyana oturmuş, gözlerini damın köşesine dikmişti. Uzun süre konuşmadılar. Sonra Ali, aklında evirip çevirdiği isteğini ortaya atmaktan başka çare bulamadı.

— Dudu teyze, çok bir önemli iş için geldim sana. Biliyorum. Hasan, bizim tek övüncümüz. Tek kalanımız gidenlerden. Başına kuş pislemesi bile yüreğimizi dağlar. Ama, bu işi ondan başkası yapamaz. Yapsa, inan olsun, dönüp bakmam bile. Ne var ki, hiç bir çocuk, o'nun kadar usta değil kavalda. Hem bir tehlikesi de yok. O'na bir şey olacağına, ben yiterim, bunu bil. Ve de sal Hasan'ı. Birlikte kutsal bir görev yapalım. Olmaz mı?

— Olmaz...

— Neden olmasın?

— Şundan olmaz ki, o tüm köye emanettir. Hem de babası kutsal görev diye gitti. Yitti. Anası, yetimim var, sevdam yüreğimde dedi. Karaayakoğlu'nun şerrinden kurtulmaya çabaladı. Yitti. Şimdi Azrail gibi sen dikildin karşıma. Garipoğullarından kimse kalmayacak mı?

— Değil Dudu anam. Senin bildiğin gibi değil bu iş. Öyle bir sakameti olsa, hiç ben gelir miyim? Hiç bir sakıncası yok. Yalnız ben dediğimde, bir iki üfleyecek kavalına o kadar. İşte sana yemin. Ayağını yere bastırmam. Aç açık komam, kendim kalsam bile.

— Biliyorum Alim. Biliyorum ki, o'na çok iyi bir bakarsın. Ama, bakmak önemli değil ki... Ben, hiç olmazsa bir Garipoğlu'nun kendi eceliyle gitmesini istiyorum.

Süllü ilk kez karıştı söze. Deminden beri, sanki uyuyor gibiydi. Başını dikti.

— Bak Dudu abla... Burada yanılıyorsun. Tanrı, eceli nasıl yazdıysa, öyle gider kişi. Yazgıyı değiştirmek kimin elinde ki... Peygamberle, dul kadın örneğinde olduğu gibi dövünürsek sonra!..

— Ne diyorsun Süllü. Şuncacık çocuğun savaşçılığı mı olurmuş? Bu zaten sabi sübyan. Zaten Cennetlik. Savaşmış, savaşmamış nesine.

— Öyle deme Dudu ablam. Tanrı'nın işi bu. Belki böyle bir görev yazdı alnına. Belki bu işi Hasan'ın yapması gerek. Eh diyelim biz. Al götür diyelim. Sorumu Topal Ali'nin üstüne olsun. Eğer ki, kılına bir hata gelirse, hesabını o versin Hasan oğlumuza. Yarın ahirete vardığında, iki elini yanına alıp, boynunu büksün ki...

— Gelmez. Bir tek kılına en küçük bir hata gelmez. Canım aziz değil mi benim. Aziz. Ama, bilesiniz ki, Hasan'ın kılı kırılacağına, benim başım kırılır. Gözünüz ardınızda kalmasın. Hem, kim neyler bizi. Baba oğul sanırlar. Acırlar bile...

Süllü de Ali'den yana çıkınca, Dudu ses vermedi bir süre. Aklı eren kişiydi ikisi de... Yetim sorumunu iyi bilirlerdi. Gayrı onlar diledikten sonra... Direnirse günaha girebilirdi. Hem de büyük bir günaha. Sonra o kadın gibi dövünürdü bir de bakarsın. Dövünmesi bir yana. Kendi dizi acır. Ya Hasan dikilirseydi karşısına. Tanrı, benim oğluma şehitlik şerbeti içirecekti. Nasıl engel oldun o'na benim güzel ninem, derseydi...

Buna dayanamazdı işte.

Boynunu büktü.

— Siz bilirsiniz. Gayrı benim sözüm geçmez. Siz iki akıllı kişi böyle karar kıldınızsa, ben nasıl karşı dururum.

Birden canlandı. Dikildi.

— Ama şunu bilesin Topal Ali, canlı isterim yavrumu. Bir kılına hata gelmemiş isterim. Gelirse, bu dünyada da, öteki dünyada da iki elim yakandadır. Bilmiş ol...

— Tasa etme sen. Bilmez olur muyum?

Hasan'ı çağırdı Dudu. Sekerek hazırladı.

Hasan uçuyordu kıvancından. Kente gidecekti. Topal Ali dayısı gibi kentlilerle konuşacaktı. Bakarsın, kent çocuklarıyla oyun kurmuş. Tümünü atarım kündeden, diye düşündü. Tümünü yayarım yere bazlama gibi. Hem de ata binecekti. Topal Ali'nin atına.

Kavalını beline soktu. Cepkenini ışılatarak. o'ndan önce koştu atın yanına.

Yorgundular.

İkisi de, hemen uyumak için can atıyordular.

Hanın köşesinde, yatak hazırlanmıştı onlara. Artık, bey evlerine uğramıyorlardı. Çünkü, bey evleri doluydu. Kaç gündür, akın akın, beyler geliyordu Alaşehir'e. Kimdirler? Nedirler? Bilmiyordu Topal. Bilemezdi de...

Dağlardan gelmişti o. Yanında Hasan, akşam çökmek üzereyken, kente girmişti. Hancı, bu kez, handa kalacaklarını söyledi. Temiz yataklar getirmişti evinden. Salt onlar için. Yukarıya sermişti bir güzelce.

Kongre yapılacaktı Alaşehir'de... Bu yüzden, başka kentlerin beyleri bir araya gelmişlerdi. Kimler yoktu ki... Saymakla bitmez. Uşaklı İbrahim Bey, eski bir saylavdı. Manisalı Bahri Bey, işgalden önceki belediye başkanı. Postlu Mestan Efe'nin ününü duymuştur mutlaka. Şimdi de Hacim Muhittin Bey'i bekliyorlar...

Aklı karıştı Ali'nin. Hancının karşısına oturup,

— Yahu, bizim beylerin işi hep kongre yapmakla mı geçecek? Gavur durmadan ilerledi. Bir vuruşma yaptık döndü gitti. Neden ardından gitmedik de, buralarda toplanıyoruz durmadan?

— Hadi deli Topal. Ben ne bilirim bunları? İşin içinde sen varsın. Asıl sen cevapla bakalım. Neden?

— O da var ya... Ben işin içinde olduğum halde, aklım karıştı. Bir türlü bilemiyorum. Sen ne dersin bu işe Hancı... Olası mı görünür sana?

— Elbet olası... Cephe açmak, onu beslemek kolay mı? Para ister, adam ister... Bunları nasıl sağlayacaksın. Halkın katkısıyla. Halk sürü değil ki, bir çobanı dik başına, alsın yürüsün. Nedenini sorar a-

dama. Bu kongreler toplantılar, yapılacak işte halkın onayını almak içindir. Yoksa, boşuna niye toplanılsın.

— İyi ağa. İyi hoş da, Padişahımız efendimiz hiç bize sormazdı böyle işleri. Bu münadi, bir de davul çıkarırdı dağ başlarına. Ardına sıralardı adamı. doğru savaşa.

— O Padişahtır Ali Efe... Hani burada Padişah. Beyler var diyeceksin. Onlar bizim büyüğümüz, akıllımız. Ama, onlar da bölük pörçük değil mi? Gelirken nerden geçtin hem sen?

— Erikli'den.

— Benlibahçe'nin ordan vurmadın mı?

— Vurdum. Ne olacak?

— Peki, görmedin mi Tevfik Bey'in evinin kapısındaki kocaman bayrağı?

— Ne varmış ki, bayrakta. Ben, çocuklardan birinin düğünü var, o yüzden asar sanmıştım. Yoksa bir başka iş mi bu?

— Başka iş ki, hem de nasıl. Git, Kalaycı anlatsın sana bunları.

— Kalaycı nerde ki?

— Tüh yahu unuttum bak. Demişti ki Kalaycı, Topal Ali geldiğinde hemen bana yolla. Ben, Paşazade'nin evindeyim. Galiba yeni bir iş verecekmiş.

— Söylesene Hancı. Niye lafa tuttun beni. Varayım gideyim. Hasan oğlum... Hasan...

Hasan, kendini yatağa atmış, uyumak üzereydi.

Zorla gözlerini araladı. Yavaş yavaş doğruldu yerinden. Sayvanın kıyısına sürüklendi.

— Buyur.

— Karnın tok değil mi yavrum?

— Tok...

— İyi öyleyse. Sen beni bekleme, uyu olmaz mı?

— Olur...

Sırtüstü töperlendi. Daha yatağa varmadan uyudu. Ali, bakışlarını yukarı dikti.

— Ne yaman bir oğlan. Gık demiyor. Benimle beraber dağ taş dolanıyor da, bir kez yoruldum demiyor. Giderken üstünü örtüver olmaz mı Hancı. Bakarsın ben geç gelirim.

— Olur. Tasa etme.

Çıktı Ali...

Dükkânlar kapanmıştı.

Doğru Paşazade'nin evine vurdu.

Hancı'nın anlattığına göre, büyük olaylar gelişecek demekti. Şimdiye değin, hep Alaşehir beyleri, esnafı ve de sarıklıları bir araya gelip tartışırlardı. Şimdi başka kentlerden de adamlar geldiğine bakılırsa, cephe genişliyor demekti. Ali'nin işi de artacak. Daha başka kentlerin çeteleriyle de mi ilişki kuracaktı yoksa.

Olsundu. Hasan iyi iş görüyordu. Hiç sektirmeden vuruyordu kavalı. Hoşlanıyordu da... Pek sevmişti durmadan gezip dolaşmayı. Göğsü çapraz fişeklikli, başı kalpak, ya da fes üstüne, işlemeli fuçulu, cepkenli zeybeklerle konuşmaya bayılıyordu.

Paşazade'nin kapısından, Tevfik Bey'le birlikte girdiler.

Hemen yol verdi Ali. Geriledi. Ellerini göbeğinin üstünde kavuşturup, buyur etti.

Tevfik Bey, tam Akif Bey'in karşısına oturdu içerde. Ali, Mustafa Bey'in ardına geçti. Ve hemen söze girdi Tevfik Bey.

— Demek yarın toplanıyorsunuz ha?..

Önce cevap alamadı sorusuna. Akif Bey, gözlerinde bu sessizliğin ağırlığını toplayarak bakıyor o'na.

— Öyle Beyağabey. Yarın toplanıyoruz.

— Duyduğuma göre, pek çok da delege gelmiş çevre kentlerden.

— Gelmeyenler de var ya, geleni çok...

— İyi... Bu sizin için bulunmaz bir fırsat. Beni katmadınız aranıza. Şimdiye değin dediklerimi tut-

madınız. Ama, bir kez daha uyarmak istiyorum sizi. Zararı yok. Ben olmasam da olur. Ama, tutumunuz hatalı. İyi yolda değilsiniz. Hemen yarın, toplantının başında aklınızı toplayın. İlk madde olarak, Amerikan Mandasını tartışıp, karara bağlayın. Hazır pek çok kent temsilcisi bir araya gelmişken, sesimizi daha iyi duyurma olanağına kavuşun.

— Kongrede konuşulacaklar konusunda şimdiden bir şey söyleyemeyiz. Ama, ben şunu açıkça belirteyim ki, belki dediğiniz olmayabilir. Biz, cepheleri örgütlemek için toplanıyoruz. Sığınacak bir kanat aramak için değil.

— Yanlış yoldasınız. Size bunu anlatamadım bir türlü. Cephe örgütlemek... İyi... Hoş... Ancak, bunun zamanı geçti. Düşman kapına dayandıktan sonra örgütlenecek cepheden hayır gelmez. Bu, tavukların durumuna benzer. Şimdi yapılacak iş, cephe açmak değil, bir an önce Yunan istilâsından kurtulmaktır.

— Biz de buna çalışıyoruz ya işte.

— Siz çalışmıyorsunuz. Azdırıyorsunuz. Kırdıracaksınız halkı. Durduğu yerde, başını belâya sokacaksınız. Yunan yarın gelecek buralara. Kim durduracak o'nu. Bizim Paşazade'nin yüz adamıyla, Çerkez Etem'in on beş atlısı mı? Şaşarım aklınıza. Ahmetlî size cesaret vermiş. Ama, Yunan oradan geri dönmedi ki... Ayvalık, Edremit yönünde vurdu gitti. Akhisar düştü. Ödemiş, Aydın, Ayvalık, Bergama, Menemen, Soma... Hani bunların direnmesi. En güçlü direnmeyi Menemen, bir de Ödemiş yaptı derler. Nasıl kırdı girince Yunan.. Şimdi sizin durumunuz da bu. Alaşehir'in de adını çıkarttınız. Üstelik püskürttük diye. Bırakır mı bunu Yunan yanınıza. Salt bunun için bile, bir sığınacak kanat bulmamız gerekir.

Paşazade başını dikti. Gözlerinde bir yanma var.

— Biz, Manda istedik diyelim. Bakalım kabul ederler mi?

— Ederler tabii. Bana gelen haberler, edeceklerini bildiriyor. Yeter ki, böylesine geniş bir yöre başvursun. Siz bunu sağlayın, Amerika'nın onayını almak benden. Hem bizim sonsuz olarak mandada kalalım dediğimiz yok ki... Şimdilik şu belâyı savuncaya kadar işimiz. Bir kez savdık mı? Gerisi kolay. Harap yurdumuzu onarırız. Gelişir, demokrasimizi kurarız. Kendi kendimizi yönetecek duruma gelince de, ver özgürlüğümüzü bakalım deriz.

Akif Bey alayla süzdü Tevfik Beyi. Ama, belli etmemek için başını hemen yere eğdi.

— O da hemen verir özgürlüğümüzü!

— Verir elbet. Öylesi güçlü bir devlet ne yapsın bizim gibi verimsiz, kısır ve kötü topraklarımızla, bilgisiz halkımızı. O, bir iyilik yapacak bize. Iyilik karşılıksız olur.

— Ya istediğimiz zaman vermezse?

— O zaman gelişmiş olacağız biz. Güçlü olacağız. Vuruşuruz. Zorla alırız.

Topal Ali sıkılmıştı bu konuşmalardan. Nereye gitse, nereye dönse hep bu sözlerle karşılaşmıştı cephe açılmadan önce de... Yine aynı yere mi geldik yoksa, diye düşündü. Ahmetli önünde. Yunan'ı kovalıyan biz değil miyiz? Ve bu arada yükünü sağlam bacağından alarak, topal bacağının üstüne verdi bir süre.

Tevfik Bey, o'nun kıpırdandığını görünce, öfkeyle dikti gözlerini.

— Bir şey mi söyleyeceksin Topal?

— Söylemiyecektim Bey. Hiç bir şey söylemiyecektim. Ama, madem ruhsat verdin. Söyliyeyim. Diyorsun ki, hele bir güçlenelim. O zaman, vermezse zorla alırız özgürlüğümüzü. Gerekirse vuruşuruz. Her vuruşmanın sonu ölümle biter nasılsa. Gördüm bunu ben. Bu gözlerimle. Madem öyledir durum. Madem, sonunda yine vuruşmak ve de ölmek vardır. Niye şimdi yapmayalım bu işi? Neden sadece gücümüz-

le vuruşup, özgürlüğümüzü tezelden almayalım da, elin keferesinin eline bırakalım?

Akif Bey, daha çok öfkelendi. Bunca Bey vardı burada. Kentlinin tüm ileri gelenleri yarınki kongre için toplanmışlardı. Onlar bir şey demiyorlardı da, şu dağköylü ikide bir zırt zırt söze karışıyor. Pişmiş aşa su katıyordu.

— Ulan, ne lâf anlamaz adamsın sen. Ben vuruşmayın diyor muyum? Vuruşun cehenneme kadar. Ama, siz tükenince ne olacak? Hiç düşündünüz mü geride kalacakları? Hiç sonunu düşündünüz mü bu işin? Kime güveniyorsunuz? Kişi güveneceği bir yer olmadan, kendini ateşe nasıl atar? Hiç akıl kalmadı mı sizde? Benim dediğim bu. Önce güvenecek sağlam bir kapı bulalım. Sonra gerekirse yine dövüşürüz. Gerekmez ya... Uygar bir ulus, kendi uygarlığını yaydıktan sonra, neden hâlâ manda tutsun ötekini. Gerekirse bile, zengin ve güçlü olacağız o zaman. Güvenimiz bulunacak.

Ali yine kıpırdandı. Dikti başını. Tevfik Bey, yiyecek gibi bakıyordu. Şimdi biraz daha üstüne gitse, kuşkusuz döverdi Ali'yi. Dövsün.

— Allah var ya Beyim. Müslüman'ın güvenci O'ndan başkası olamaz. Biz ilkin O'na güvenmeliyiz. Ve de güveniyoruz. O olunca, gör bak sonunda biz başarırız. Ama, bir kefereye... O olmaz işte. İngiliz'e güvenmişiz bir zaman, kodu kaçtı. Sonra Alaman'a güvenmişiz. Yarı yolda şamar oğlanına çevirtti bizi. Şimdi bir de hiç bilmediğimiz, hiç duymadığımız yeni bir kefere çıktı. Madem, ölümdür her bir vuruşmanın sonu. Madem öyle de var bu ölüm, böyle de... Neden şimdi olmasın da, sonraya kalsın. Ben, bunu anlamıyorum Bey'im. Cahilim, kusura kalma. Bir anlatıver bunu bana, ayağının altını öpeyim.

Yine pislemişti işin içine bu dağlı. Öyle bir söz etmişti ki, tutarlı bir cevap bulmak mümkün değil. Koca Tevfik Bey, kalkıp ben topraklarımı kaptırmak-

tan korktuğum için korunma istiyorum, sizin için de durum aynıdır diyemez ya... Topal Ali'nin bir toprağı yok ki. Esnaf da ona benzer. İki yakadan birden kıstırıldı şimdi. Tüm beylerle bir arada olsa, anlatır durumu onlara... Der ki, Yunan'ın asıl amacı, bizim topraklara sahip çıkmak. Amerikan Mandası olursak, ülkenin yönetimi bizim elimize geçer. Dilediğimiz gibi sürdürürüz, düzeni.

Bu çıplakların arasında nasıl açıklayacak bunu. En iyisi, bırakıp gitmek. Ne halleri varsa, kendileri görsünler. O, nasılsa kendini kurtardı. Kocaman bir Amerikan bayrağı astı kapıya. Evi, Amerikan toprağı sayılır. Mr. Brown'a da mektubu yazdı. Ben korunma istiyorum diye... Gerisi ne yaparsa yapsın. Ama, bir karar olsaydı. Tüm yöre Amerikan bayrağını çekse, başka olurdu durum. Yunan adım bile atamazdı buralara. Ama, o'na neydi. Nasılsa dokunamazdı ki o'na...

Şimdi şuradan sıyrılıp çıkmaktaydı iş. Gözlerinde öfke tutuşuyordu tümünün. Bu dağlı, farkında olmadan, bir kışkırtırsaydı toplananları. Başına bir iş gelebilirdi. Tek başına da gelmişti buraya. Tümünü karşıya almaktan çekinmemişti. Oysa, töreydi. Bunca aykırı fikirlerin arasına tek başına girmemeliydi adam. Girmişti. En iyisi, sıyrılıp çıkmak.

— Ben üstüme düşeni yaptım. Gerisini düşünmek ve karar vermek size kalmış. Artık ya iyi ve doğru yolu tutar, hemen ilk toplantıda Manda kararını alırsınız. Ya da ölesiye vuruşursunuz ve tüm kentin yakılıp yıkılmasına göz yumarsınız. Sizin bileceğiniz iş. Benden eyvallah.

Kapıyı vurup çıktı. Ardından baktılar bir süre. Bir kaçıştı bu Tevfik Bey için. İyi biliyorlardı. Dağlı susturmuştu o'nu. Ve dağlıda bırakmazdı öcünü. Kâhyayı salardı peşine. Bir yerlerde kıstırır...

Ali, kuşkusuz bakıyordu. Sanki hiç korkusu, bir kırıntı kadar çekinmesi yoktu bu adamın. Yıllardır

tanımasalar. Bağlarında ilkin kesicilik, sonra çekicilik yapan Ali'yi bilmeseler. Başka biri diye damgayı basacaklar. Oysa, ayağının topal oluşunu bile ansır kimisi. Nasıl oluyor da, bu kadar yürekli çıkıyor. Buna akılları ermiyor bir türlü...

Birden Kalaycı bulur gibi oldu bu sorunun cevabını.

— Len Ali efe, boşuna değil dağlar. Boşuna değil en bir büyük efelerin dağköylerinden çıkışı ha... Koca Tevfik Bey'i kaçırttın. Ayağını denk al bundan sonra...

— Alamam ağalar ve de beyler. Tanrı, denk düşürmemiş ayağımı. Ben nasıl alayım.

Güldüler. Birden gevşedi hava. Ve yarınki toplantıya döndü.

Sanki hiç bir şey olmamıştı.

Sanki Tevfik Bey, bunca dil dökmemişti. Kimse o konuya dönmüyor bile. Şöyle ucunda, kıyısında gezinseler ya... Ne gezer. Hep konukları nasıl ağırlayacaklarını konuşuyorlar. Belki elli merkezden delegeler gelecek. Büyük kentler olduğu gibi bunların arasında, küçük kentler, bucaklar da var. Bunların ağırlanması, karşılanması güç iş. Bereket, verimli Alaşehir. Güçlü. Tümünü ağırlar.

Yalnız, kongrenin en başta gelen düzenleyicilerinden olan Hacim Muhittin Bey, ortalıkta yok henüz. Salihli, Balıkesir delegeleri de o'nunla birlikte geleceklerdi. Daha gelmedi. Oysa, yarın kongre başlayacak. O olmadan açılsa olmaz. Ayıp kaçar. Bekleseler. Ya gelmezse.

Hem kongreyi nerede yapacaklar? Kaymakam, böyle toplantılara taraftar olmadığını daha geçenlerde söyledi. Kışla binası olmaz. Kaymakam karşı durunca, okullardan birinde de yapamazlar. Oysa, Erzurum kongresi okulda başlamış. Okul bu iş için en uygun yer.

Kürsü var. Sıraları var oturmak için. Ve kara tahtasına alınacak kararlar yazılabilir. Kaymakam ters gelmese...

Paşazade, Ali'ye döndü.

— Ali efe, kongre süresince bir yere gitme sen. Hacim Bey'le ilgilen. Konuk adam. Sıkılmasın. Her ne isterse, hemen yerine getir. Senden başkası bakamaz o'na. Olmaz mı?

— Olur Beyim. Tasalanma sen.

Gece yarıyı buluyor. Gelen giden yok. Umudu kesseler mi?

Belli olmaz ki. Trenler düzenini yitirdi artık. Eskiden belliydi hangi trenin kaçta geleceği. Şimdi değil. Ya yola çıktılarsa. Ayıp olur. Kenti bilmez adam. Dikilir kalır istasyonda. Bir yer yapmalılar o'na.

Binbaşıoğlu atılıyor. Benim ev boş, diye. Konukları oraya yatırırız. Hele bir gelsinler de... Sonra yer yapmak için ayrılıyor.

Postane kapalı olmasa, Salihli'ye soracaklar yola çıkıp çıkmadıklarını. Kapalı. İş yine Topal Ali'ye düşüyor. İstasyona kadar gidip, bir baksın. Tren kaçta gelecek, öğrensin ki, tümü karşılamaya gitsinler.

Yola düşüyor Ali. Mezarlığın arasından geçerken, bir ürperti alıyor bedenini. Vasili geliyor aklına. O da böyle gidiyordu buradan. Sonra, mezar arasında ölüsünü buldu çocuklar. Kıkırdadı Topal Ali... Amma, korkmuştu gâvur ha, diye geçirdi içinden.

Korkusu azaldı. Eli, farkında olmaksızın tabancasının kabzasına uzanmıştı. Bir tıpırtı duysa, verecekti kurşunu hiç bakmadan.

Yürüdü.

Uzaktan istasyonun feneri görününce, daha bir rahatladı.

İstasyon memurlarının tümü Rumdu. Bunu düşününce yeni bir ürküntü geldi içine. Ya, kimsesizlikten yararlanıp, bir iş açarsaydı bu Rumlar başına.

Sonra tabancasını okşadı. Ne güne duruyordu bu. Dayayıverirdi ensesine keferenin. Telgrafçı nasıl yola gelmişti namluyu görür görmez. Bunlar da öyle olurlardı.

İstasyona geldi. Kalın duvarlı küt binanın düzgün kaldırımında gezindi bir süre. Sessizdi ortalık. Sadece ışıkların sarısında, ince gölgeler vardı. Sorsa mıydı acaba? Gece yarıyı geçeli çok olmuştu. Sabah yakın olmalıydı. Neredeyse ezanlar okunmaya başlar mıydı ki? Neden gecikmişti konuklar? Neden gelmemişlerdi şimdiye? Salihli yakasında bir bozgun olmasın. Başlarına bir iş gelmesin?

Sorsa ne çıkardı... İşte içeride oturmuş sohbet ediyor, sigara içiyordu memurlar. Kapı da açıktı üstelik. Kırmızı şapkalı, tümünün ortasına oturmuş. En büyükleri o olmalı. Kapıya dayandı Ali... Bir süre baktı içeridekilere.

Hiç ilgilenmediler.

Öksürdü bir iki. Bir an dönüp baktılar. Sonra yine kendi aralarında sohbete devam ettiler. Dayanamadı Ali.

— Efendiler, dedi hafifçe. Bir şey soracaktım efendiler.

Kırmızı şapkalı iyice döndü. Şarap kırmızısı yüzünde bir buruşuklukla, kabaca cevap verdi Ali'ye.

— Ne?

— Salihli yanından gelecek tren ne zaman varır istasyona acaba? Bir bileniniz var mı?

— Belli olmaz ki...

— Sağol. Beklesem gelir mi acaba?

— Gelir ya, ne zaman olduğu bilinmez.

Kapıdan çekiliyordu Ali. Adam birden eliyle dur işareti yaptı. Yandaki tekerlek dönmeye, bir tıkırtı vermeye başlamıştı. Tekerleğin üzerinde ince kâğıt bir şerit. Tıkırtı kesik kesik. Adam, elini uzatır uzatmaz, kuşağının arasındaki kabzayı yakalamıştı Ali. Bilmediği tıkırtıya kulak verdi bir süre.

Kırmızı şapkalı, kıpırdandı. Yandaki tekerleğin başına geçti. Dikkat edince, bunun telgraf olduğunu anladı Ali. Nasıl da bilememişti. Kentte telgraf çekerken de aynı tıkırtıları duymamış mıydı? Duymuştu. Ama, orada üstün olan Ali'ydi. Buradaysa yapayalnız. Şu Rum memurlar birlik olup, kesseydiler o'nu. Sonra da trenin altına atıp, çarpıldı deselerdi, hiç kimse ardını arayamazdı. Korkudan aklına gelmemişti ilkin.

Bekledi.

Memur, başını kaldırdı.

— Tam zamanında sormuşsun. Tren, Alkan'ı geçmiş. Bir, yarım saat sonra buradadır. Bekle artık. Karşıla yolcunu.

Kente dönüp haber vermesi gerekti. Ama, ya gelirlerse onlar dönmeden. Ya dikilir kalırlarsa burada. Ayıp olmaz mıydı? Hem belki umutlarını kesmişlerdir. Beklesin daha iyi. Beklesin, Binbaşıoğlu gelmezse, götürüp yatırsın onları.

Bir sigara sardı. Tam fenerin dibine çömelip yaktı sigarasını.

İkinci nefesi çekerken. Binbaşıoğlu göründü.

— Hayrola Ali efe? Gelen giden yok mu?

— Hemen hemenmiş Bey. Bu yüzden haber bile iletemedim. İstersen sen bekle, ben bir koşu gideyim. Beyler kızmasın sonra.

— Ben, Paşazade'den geliyorum. Yatmak üzereydiler. Artık sabaha ancak gelir diyorlar. Bırak yatsınlar. Biz götürürüz Hacim Bey'i. Şimdi karşılaşırlarsa, konuşmaya dalarlar. Yarın işleri çok. Dinlensinler biraz.

— Sen bilirsin. Ama, kızmasınlar sonra.

— Kızmazlar. Konuğu ağırlamak gerek değil mi? Biz ikimiz neciyiz?

— O da var ya Beyim... Peki...

Binbaşıoğlu Hüseyin Bey, bir aşağı, bir yukarı dolanmaya başladı. Sigarasını çekiştirerek ardından sekti. Bir köprüye kadar uzanıyorlardı. Bir dönüp,

su deposunun altına geliyorlardı. Sigarasını çoktan atmıştı Ali. Yenisini sarmaya hazırlanıyordu ki, İzmir yönünden, bir ışık belirdi.

Durakladılar. Işık giderek büyüdü. Ve daha sonra, trenin sesi duyulmaya başladı. Geliyorlardı işte. Bekletmişlerdi. Gecikmişlerdi ama, geliyorlardı ya...

Tren, istasyonun önüne yaklaşınca, kırmızı şapkalı, elinde yeşil, sarı, kırmızı camlı bir fenerle yürüdü perona. Lokomotif yanından geçerken, ışıkları çevirdi. Cuflayarak durdu tren. Durdu ya, hiç yolcu trenine benzemiyordu bu. Olsa olsa marşandiz dedi Ali. Zeytinçay köprüsünün üstünden çok geçtiği için bilirdi trenleri. Marşandizdi bu kuşkusuz. Makinenin ardında tüm kara yük vagonları vardı.

Vagonlardan birinin kapağı açıktı. İçinden sekiz on kişi indiler. Daha ilk bakışta, Hacim Bey'in büyük adam olduğuna karar verdi Ali. Belli oluyordu bu. Kişinin üstünden akıyordu sanki. Uzun boylu, iri yarı, kıvrık bıyıklı güzel bir adamdı. Başında kalpağı, geniş gövdesi ile en önde yürüyor. Diğerlerinin belli bir saygıyla yanında ilerlemelerinden, başlarının o olduğu hemen anlaşılıyordu.

Binbaşıoğlu'yla birlikte yaklaştılar.

Selâm verdi Hacim Bey.

Akif Bey'i, Paşazade'yi sordu. Anlattı Ali. Ardını Binbaşıoğlu tamamladı. Bekliyorlar, dedi ilkin. Sonra, isterseniz istirahat buyrun...

Yorgun olduklarını söylediler. Salihli'de, öğleden sonradan beri tren bekliyorlarmış. İstasyonda oturmak, sonra yük vagonu, açık vagon ne bulurlarsa atlayıp gelmek, yormuş tümünü. Kızdı Ali... Öfkesinden dönüp treni yakası geldi. Böyle bir büyük adam geliyordu da, bir yolcu vagonu bulamıyorlardı ha... Domuzluğundan, gâvurluğundan yapmışlardır bunu mutlaka.

— Elbet Beyim. Türk hattında gâvurdan trenci olursa, böyle yapar...

Hacim Bey uzun uzun baktı o'na. Kim ola ki, bu. Sözlerine bakılırsa, yabana atılır gibi değil. Binbaşıoğlu kendini hemen tanıtmıştı. Ama bu... Çantalara, valizlere yapıştığına göre, beylerden birinin ırgatı olmalı. Bir ırgat nasıl birden karışabiliyor söze..

Sordu sonunda. Dayanamadı. Binbaşıoğlu'nun kulağına eğilerek,

— Kim bu yiğit?

— Topal Ali derler Beyefendi. Bizim Kayalar köyündendir. Yaman bir adamdır. Milis...

— Peki anladım. Ama, nasıl oluyor da karşıcı kalıyor bize. Cephede değil mi milislerin işi.

— Yakında çok iyi anlaşırsınız bizim Topal'la efendim. Görgülü, akıllı bir dağlıdır. Sadece gidip vuruşmakla kalmaz. Ahmetli baskınını düzenleyenlerden biri budur. Ama, hiç göstermez. Sorsanız anlatmaz. Sanki kendisi yokmuş orada. Bizim Kadir dedi ki, diye girer söze. Sonra Marmaralı der, Parti Pehlivan, Koko Mehmet, der... Başka söz alamazsınız ağzından. Böyle biridir işte. Şimdilerde, milis çeteleri arasında ilişkiyi o kuruyor. Siz geleceksiniz diye, yanınıza verdi Mustafa Bey o'nu. Bundan sonra, sizin buyruğunuzda çalışacak.

Başını salladı Hacim Bey... En yaman savaşçılardan biriymiş. Ama, savaş çizgisinin dışına çıktı mı, hemen yumuşak bir ırgat oluyor. Çok tuhaf şu bizim köylü. Dövüşte eşi yok. Ölüm, oyuncak gibi o'nun için. Barışta da, hemen boyun büküyor. Şunun haline bak. Saygıyla yakaladı kendi çantasını. Almak istedi. Bir çekti Topal Ali...

— Aman beyim. Biz duruyorken

Çantaları, valizleri yüklendi. Doğru Binbaşıoğlu' nun evine. Tümü için yer yapılmıştı. Rahat, temiz çarşaflı pufla yataklar, iniveren gözkapakları için kollarını açmış bekliyordu. Hemen soyundu konuklar. Hemen uyudular.

Sabahleyin rahat bir nefes aldı beyler. Balıkesir, Salihli delegeleri de gelmişti ya. Kongre başlayabilirdi artık. Mustafa Bey'in evi, dayanıp döşenmişti bu iş için. Topal Ali, Paşazade'nin buyruğu gereğince, Hacim Bey'in ardından hiç ayrılmıyor.

Sabahleyin önce Kaymakama uğradılar. Yüzünü buruşturarak çıktı Hacim Bey. Kaymakam'ın tutumundan hiç memnun olmamıştı. Oradan, Mevki Komutanlığına gittiler. Rafet Bey, delegeydi kongrede. Soma cephesini temsil ediyordu. Süleyman Bey, o'nun da iyi arkadaşıymış. Tanış çıkmanın anılarını sürdürüyorlardı birlikte. Hacim Bey'i görünce ayakta karşıladılar.

Bir süre yaptıklarından konuştular. Süleyman Bey çok üzgündü. Bir cephede vuruşamıyordu. Ama, yine de yardım ediyordu milislere.

Paşazade'nin çiftliğinde onların eğitimiyle uğraşıyor. Kıvamı gelenleri hemen cepheye sevkediyordu. Bu da bir iş sayılırdı. Çünkü, kendisinde bir yedek teğmenden başka tek kadro olmadığı gibi, emireri de çaldığı bir silâhla dağa çıkmıştı.

Rafet Bey, Soma direnmesini anlattı o'nlara. Cephe açık durumdaydı. İyi olmuştu bu kongre. Balıkesir'den, Salihli'ye, hatta Denizli'ye kadar belirli bir çizgi içinde birleştirebilirlerse cepheyi, çok iyi olurdu. Kongrenin amacı bu olmalıydı. Ve sadece bunu başarsa bile. Çok büyük bir iş yapmış olmanın kıvancını tadardı.

Zaman, sanki değirmen taşının altına girmiş buğday tanesi. Öylesine çabuk eriyor ki... Öğle oluvermiş. Beylerin, konukların karnı çoktan acıkmıştır. Daha önceden haber iletmişti kebapçı Sağır'a Ali...

Hacim Bey, kumandanla söze dalınca, bir ara çarşıya dalmış. Kebapçıya sıkı bir tembih geçmişti. Hazır olsundu öğleye. Konukların yeri belli olmadığından, kapama yemeye gelirlerdi. Sağır, Ali'nin tem-

bihine kulağını uzatır uzatmaz, tahta merdanesini eline alıp, mermer tezgâhın başına geçti.

Hamurları incecik açtı. Sonra üstüne kıyma noktalayarak, küçük küçük kesti. Ceviz iriliğinde bohçaladı hamuru. Ve tepsilerin içine sıralayıp, tandıra sürdü. Kızarırdı orada bu parçalar. Kıpkırmızı çıkarılırdı sonra. Üzerinde et suyu gezdirilip, konuğun önüne konulurdu ki... Yemeye doyum olmaz...

Tüm konuklar, tüm kentli namaz için Pazar camisinde toplanmıştı sanki. Ağustos öğlesinin yakıcı sıcağında, terleyerek kıldılar namazlarını. Sonra doğruca Kebapçı Sağır'ın dükkânının yolunu tuttular.

Efeler, kumandanlar, beyler masaları paylaştılar. Kalpaklılar, fesliler yan yana. Sarıklılar, bir masada saf tutmuşlar. Önden, sarmısaklı, sirkeli, kestirmeli paçalarını kaşıklıyorlar. Arkadan, silme yığılmış kırmızı kapamalar. Üzerinde et suyu gezdirilince, yumuşamış. Birer lokmalık, yenmeyi bekliyor.

Dualar. Şakalar...

Ve yemek biter bitmez, toplu halde Mustafa Bey'in konağının yolu tutuluyor.

Akif Bey, kebapçıya işareti baştan vermiş. Konuklar ellerini keselerine atıyorlar. Sağır, dediklerini duymamış gibi yapıyor ilkin. Sonra kocaman kulaklı kafasını sallıyor. Verildi beyim, ağam, efem, hocam gibi sözlerle, hiç birinden para almıyordu. Dükkânı açılalı, böylesine tanınmış kişileri bir araya getirmemişti. Kaç kentin, en tanınmış kişilerini ağırlamanın sevincinde Sağır. Ellerini oğuşturuyor.

Çarşının ortasından bir fener alayı geçiyordu sanki. Günlerdir, çeşitli yönlerden adı duyulan, «Kuvvay-ı Millîyeciler» Alaşehir'de toplanmışlardı. Yunan ordusunun önünde kurulacak setin kararını alacaklardı. Tozlukların, dolakların yanında cüppeler. Pantalonların altında parlak rugan ayakkabılar dolanıyor dar sokaklarda.

Ve alay, selâma duran esnafın saygılı bakışları arasından geçerek, Mustafa Bey'in evine yöneliyor.

Geniş selâmlıkta yer kalmamış. Başkanlık için tüm salonu görecek uzun bir masa konulmuş. Üzerinde yeşil çuha bir örtü. Yan tarafta bayrak. Sonra karşısında sandalyeler. Otuz dört delege var açılışta. Salon hınca hınç. Sıcak alabildiğine yakıcı. Yüzlerde ter tanecikleri. Ve aydınlık tüm yüzler. Kararlı. Kaynaşmış insanlar. Aynı amaca yönelmenin sıcaklığıyla birbirlerine sokulmuşlar.

Başkanlık için bir tek adayın adı ortaya atılıyor. Balıkesir delegesi Hacim Muhittin Bey... Ve oylar sayılıyor. Hacim Bey başkandır... Sonra yardımcılar seçiliyor. Yazmanlar görevlendiriliyor.

Hoca Abdülgafur efendi, duaya başlıyor. Arapça açıyor konuşmasını. Eller açılmış. Dudaklarda âmin kıpırtısı. Hoca efendi, Arapçadan Türkçeye geçiyor. Yanık, kadife gibi bir ses. Ustaca düzenlenmiş cümleler. Delegeler suskun. Kongreyi merak edip kıyılara sıkışmış Alaşehirliler heyecanlı.

Tanrım. Bu gün burada toplanmış olanlar, senin yardımınla bir kutsal görevi yapmanın ateşindeler. Ülkemiz, haksız ve insafsızca işgale uğramış. İnsanlarımız acıya, ölüme mahkûm edilmiş. Bir kurtuluş umudu arıyoruz. Bize yardım et Tanrım... Sen ki, tüm sıkışmışların, ezilmişlerin, bitkinlerin yardımcısısın. Sen ki, yüreğinde insan olma ateşi taşıyanların yoldaşısın. Sen ki, yurtları, dinleri ve özgürlükleri için savaşanlardan yanasın. Bizimle birlik ol. İşte biz burada, bir büyük savaşın alazını tutuşturmak için toplandık. Sana sığınarak, ülkemizi, insanlarımızı kurtarmak çabasındayız. Bu çabalarımıza yardımcı ol. Bizi başarıdan yoksun kılma yüce Tanrım...

Kelimeleri ayrıntıları, vurgularıyla belirtiyor Hoca efendi. Yüzündeki ter tanecikleri, sakalının kıyısından yol arıyor. Bir ışık var yüzünde. Savaş ışığı gibi... Delegeler, ellerini gökyüzüne açmışlar. Dudak-

larında duaları tekrar eder gibi bir kıpırtı. Ve Hoca'nın her nefeslenişinde, eliyle yakın ağızdan çıkan gürültülü «âminler...»

Topal Ali düşünüyor. Elleri açık. Omuzu çarpılmış.

Daha önce, camide söylenenleri dinlemişti Topal Ali... İçinden bir şeylerin ılıyıp, mayalandığını duyar gibi olmuştu. Güzel konuşuyordu Müftü. Sâtlı Hoca da güzel konuşuyordu. Bunlar konuşurken, ağzını açardı Ali. Ama, bu bambaşkaydı. Sözler, bir çavlan gibi akıyordu ağzından. Ve öylesine denk düşüyordu ki, kulaklara.

Dua bitmiş farkında değil Ali. Ellerinin ayasıyla gözkapaklarına bastırdı. Hoca'nın duası ağlatmıştı o'nu. Gözleri dolmuş, çevresini göremez olmuştu. Gözlerini sıkınca, eli yaşlandı. Yenine sürdü ellerini. Gözlerini açtı. Çevresi aydınlanıvermişti.

Hacim Bey, açış konuşmasını yapıyordu. Kulak verdi Topal. Kulak kesildi.

— Biliyorsunuz ki, iki aydan fazla bir zamandır, tarihsel ve geleneksel düşmanımız Yunan'ın pis ayakları, topraklarımızı çiğniyor. Erkeklerimizi öldürüyor. Kızlarımızın, kadınlarımızın ırzına geçiyor. Özetle belirtmek gerekirse, tüm tarihin yazmadığı kadar acı işkenceler ve cinayetler alçak Yunanlılar tarafından bize uygulanıyor. Eğer biz zamanında hazırlıklı ve uyanık olsaydık, hiç kuşkusuz, düşman, saldırı ve işgal yürekliliğini gösteremezdi. Ben, Türk ve Müslüman namında yaşayan bir kimseden hıyanet beklemem. Madem ki, adı Ahmet, Mehmet'tir, bu vatana bağlıdır. Fakat bazı kişiler, durumu yanlış bir yere sürüklediler... Şimdiyse bu ulus uyandı. Yurdumuz Yunanlıların pis ayakları altında bırakılmayacaktır. Yönetim ne kadar düzenli olursa, etkisi o kadar fazla olur. Biz, beş altı cephede savaşıyorduk. Burada ise pek çok arkadaşlarımız tarihsel görevlerini yapıyorlardı. Bir eksiğimiz vardı ki, o da, yekdiğeri-

mizi tanımıyorduk. Önce bir nokta dikkatimi çekti. En yakın cepheleri birleştirmeliydik. Arkadaşlarım bu fikrimi kabûl ettiler. Balıkesir'de bir ay önce bir kongre yaptık. Bu kongreden büyük bir şey ummuyordum. Ama, zaman gösterdi ki, kongrenin düşünülenden çok fazla yararları vardır. En önemlisi, masraflarımız, örgütümüz birleştirilmiştir. Herkesin vereceği para bilinmiştir. Bir çok yerlerde, bir çok düşüncelerle savaşıyorduk. Gelen bir Fransız ya da İngiliz subayı, ayrı cephelerde bulunanlardan, ayrı cevaplar alıyordu. Şimdi ise, amaç konusundaki tüm fikirler birleşti. Orada bir Merkez Kurulu kuruldu. Bu Merkez Kurulu üyeleri, her ay sonunda belirlenecek masraftan, belirli bir oran içinde harcamada bulunmak ve diğer görevleri yapmakla yükümlüdürler. Bu örgüt eksiktir. Dikili'den Bandırma'ya kadar ortalama merkez olmak üzere buranın, «Alaşehir'in» kararlaştırılmasını düşündük. Burasını toplantı yeri olarak kabul ettik. Sizlere de teşekkür ederiz ki, bu çağrıyı kabûl ettiniz. Amaç, Yunanlıların yurdumuzdan çıkarılmasıdır. Bunun için burada birleştik. İnşaallah, yüce Tanrı bunu da başarılı bir sonuca ulaştıracaktır.

Ali, tekrar âmin demek üzereydi ki, bir el kalktı ikinci sıradan. Sonra, Eşme Müftüsü ve kongredeki kent temsilcisi Nazif Efendi, yerinden doğruldu. Bir sorusu vardı. Kurulması önerilen Merkez Kurulunun, yeri neresi olacaktı. Balıkesir mi?

Önemli olan, cephelerin birleştirilmesi, yönetimin belirli ve tek bir elden yürütülmesi idi. Bunun için kararı yine kongre verirdi. Dilerse, Balıkesir olurdu merkez. Dilerse, bir başka kent. Yerin hiç önemi yoktu.

Savaşçıların anlaşması o kadar kolay oluyordu ki, şaşıyordu Ali... Sarıklı, cepkenli, kuşaklı, yelekli kalmamıştı. Bir ağız gibiydiler. Çekişiyorlar, gelmeyen delegeler bulunduğunu, bunların da çağrılarak,

kongrenin tüm kentleri temsil etmesinin gerektiğini tartışıyorlar. Zaman geçmeden, delege göndermeyen kentlere bildiriler, telgraflar yollanmalıydı. Bir an önce gelsinler. Cepheler, bir tek cephe olarak düşünülecek burada. Neler gerekli, neler istenebilir ve yurdun bu bölümünün olanakları ile, neler yapılabilir. Anlaşılmalı.

Bir de İttihatçılık sorunu var. Bunu da tartışıp, bir karara bağlamalılar.

Daha bu söz ortaya atılır atılmaz, tekrar konuşmaya başladı Başkan.

İttihatçılık yoktu artık. Yurtseverlik, ulusseverlik vardı sadece. Parti kapatılmış, önderleri ya hapsedilmiş, ya da kaçmışlardı. Şu anda, particiliğe bölünüp, iç kavgayı sürdürmenin bir anlamı yoktu. Burada bulunanlar, ne İttihatçıydılar, ne de çeteci. Milis güçlerini temsil ediyorlardı. Bir ülkenin, kıskıvrak bağlanmış bir ulusun, tüm orduları terhis edilir, tüm silâhları elinden alınırsaydı, elbet ancak insan gücü, kafa gücü ve toplanabilenlerin uyanıklığıyla vuruşurdu o ülke.

Vuruşur ve başarıyı bu yolla elde edebilirdi. Etmişti nitekim. Salihli'den, Soma'ya, Balıkesir'e durdurmuştu şimdilik Yunan'ı... Bir toparlanır, bir elden yönetimi de başarırsa, İzmir'den bile atardı. Onlar da isterlerdi, küçük küçük birlikler halinde değil, düzenli bir ordu halinde vuruşmayı. Ama, dağılmış bir orduyu toplamak kolay mıydı? Değildi. Olmadığına göre, milisler bu ordunun çekirdeğini meydana getireceklerdi.

Unutmamak gerekirdi ki, herkesin damarındaki kan, kırmızı akardı. Vuruşma sırasında, hangi partiden, hangi sınıftan olursa olsun, insandılar. Ve özgürlük için tümü kelle komuşlardı bu işe. Kellesini komuş insanlar, sadece savaşçı, sadece yiğittirler. Şu, ya da bu partinin üyesi değil. İşte bu yüzden, ne İttihatçılık, ne de çetecilik yok. Ve yine bu yüzden toplan-

mış kongre, her iki sorunu da, kendinden çözüm bekleyen sorunların dışında kabûl eder.

Her yana, bunu böylece belirten telgraflar çekecekler. Duyuracaklar ki, onların tüm çabası birleşmek ve haksız yere yurt topraklarını çiğneyen Yunan'la vuruşmaktır.

Telgraflar hazırlandı.

Ali, elinde ak kâğıtlar, postanenin yolunu tuttu.

Telgrafçı, Ali'yi görür görmez, kâğıtları kaptı. Parasını bile hesaplamadan oturdu maniplenin başına. Tekinsizdi bu adam. Hemen tabanca çekiyordu. Ve şimdi tüm kent bunlara bakıyor, bunların sözü üstünde duruyordu artık. Çekip vursa, kimse bir şey diyemezdi.

Telgraflar çekildikten sonra, parasını hesapladı adam. Ali'nin yanında o kadar para yoktu. Sen kâğıtlarını yazadur, dedi. Ben gidip para getireyim. Bir iki mızıldanacak oldu adam. Sertlendi Ali...

— Biz borcumuzu öderiz efe, dedi. Eşkiya değil, Milliciyiz biz...

Öyle demişti ya Hacim Bey... Bir şey daha demişti ya. Onu beceremiyor. Millici'si aklında kalmış. Çok önemli bir şey olmalı o da... Önemli olduğuna göre de, akan sular durmalı önünde. Durdu nitekim. Boyun büktü telgrafçı. Konak da yakındı buradan. Seyirtti Ali. Mustafa Bey'in kulağına eğilip anlattı durumu. Hemen bir kese daha sıkıştırdı avucuna Paşazade. Döndü... Keseyi döktü telgrafçının önüne. Ne kadar gerekliyse alsındı...

Kongre bu tartışmalar sona erince, o günkü oturumunu kapadı. Hacim Bey, beylerin en sözü geçenini kongrede görememenin acısını duyuyordu. Tümünden fazlaydı Tevfik Bey'in tanıdıkları. Ama, o aralarında yoktu. Ali'nin kulağına eğildi.

— Beni, Tevfik Bey'in evine götür bakalım Ali Efe...

— Başüstüne Beyim.

Birlikte yürüdüler. Yolda çekinerek söze girdi Ali.

— Bu Tevfik Bey iyi bir adam değil beyim.

— Nerden çıkardın bunu?

— Hep Manda olalım diyor beyim. Biz insan olmaya çabalıyoruz kaç zamandır. O, aksine tutturmuş bir mandalık. Amerika diyor. Aklım ermiyor. Kafam karışıyor ama, o direniyor bunda. Evinin kapısında bir koca bayrak var. Üstünde aydınlık günlerinde gökyüzüne ne kadar yıldız varsa, kopup dizelenmiş. Amerikan bayrağı dediydi Mustafa Bey'im. Şimdi bu Bey Amerikan olduysa, bizden değildir. Neden gidiyorsun o'na?

Güldü Hacim Bey. Elini omuzuna kodu Topal Ali'nin.

— Bizim görevimiz, insanları darıltmak değil. Bir amaç çevresinde toplamaktır. Tevfik Bey, tüm Ege bölgesinde tanınmış, sözü geçen bir insandır. Eğer o da bizimle birlik olursa, daha güçleniriz.

— Siz bilirsiniz Beyim. Siz bilirsiniz ya, bana kalırsa, hiç bizimle olacak gibi değil o...

Kapıya yaklaştıklarında, Topal Ali eliyle gösterdi.

— Beyim, işte burası Beyin konağıdır. Siz buyrun. Ben burada beklerim sizi?

— Neden gelmiyorsun?

— Ben gelmesem daha iyi. Bey bana çok kızıyor da...

Anlamıyordu nedenini Hacim Bey. Ama, durmadı. Yürüdü. Bir koca bey, bir dağlı ırgatla takışsın. Ve o ırgat bundan üzünçle söz etsin. Hem de düşmanlık karışımı bir üzünçle. Gerçekten her davranışta, her tutumda belli oluyor bozgun zamanının havası.

O çıkıncaya dolandı Ali. Pek göze görünmek istemiyor. Tevfik Bey, daha önce söylediklerini tekrarlıyordu konuğuna. Karşılık olarak getirdiği delille-

rin hiç birine inanmıyor. Verilen sözleri anlamazlığa getiriyordu. Kurtuluşumuz yoktu bizim. Ölmüştük. Ancak, bir taze ve başka güç, bize canlılığımızı kazandırabilirdi. Bu güç de, şimdiye değin ne dostluk, ne de düşmanlık etmediğimiz bir ülke olabilirdi ancak. Yarının en güçlü devletiydi bu ülke. Ve kendi düzeninin yeryüzü düzeni olması için, yardım etmek zorundaydı. Şimdi bunu istememekle, yarını yitiriyorduk biz. O bu işe gelemezdi.

Belki önceleri birlikte eylemde bulunsalardı. Gelip öteki beyler, yapacakları konusunda bilgi verip, akıl danışsalardı, o zaman yine yardımda bulunabilirdi. Ama, hiç bir şey sormamışlardı o'na. Sormadıkları gibi, bir dağlıyı karşı çıkarmışlardı. Biri kaşını yıkıp otur, deseydi, dağlı süt dökmüş kediye dönerdi. Ne çare ki, üstelik kışkırtmışlardı kötü ırgatı.

Bunu yediremiyordu kendine. O'nun kalın kafasına söz geçirmenin mümkünü olmadığını biliyorlardı. Bildikleri için de, hep o'nu bırakıyorlardı karşısında. Ve bildiklerini okuyorlar, hiç gereği yokken cephe açıyorlardı. Nasılsa buralara gelmeyecekti Yunan. Milen Hattı Salihli'de bitiyordu. Ama, neden açmışlardı cepheyi? Açmasalar, bu süre içinde barış için çabalasalar, böyle olmazdı sonuç.

Hacim Bey baktı, adamı kendi yanına çekmesi olanaksız. Bir takım fikirlerin ardına düşmüş. Hep kendi dediğini yaptırmak istiyor. En iyisi, tarafsız bırakmayı kurdu kendince. Olan olmuştu bir kez. Geri dönülemezdi. O, yurdunu, ulusun.. düşünen bir insan olarak, karşı durmamalıydı yapılanlara. Biliyordu ki, Tevfik Bey bu düşünceleri yurdunu sevdiği için benimsiyor. İşte şimdi onlar da, savaşmak gerektiğini savunuyorlar. Aynı sevgi yüzünden. Birbirlerine saygı göstermek, vurmamak gerek. Tevfik Bey bu konuda söz verirse, daha rahat sürdürecek kongreyi.

Bu yumuşamada başarılı oldu Hacim Bey. Tevfik Bey, el altından yürüttüğü ve kongrede delege

olan tanıdıkları aracılığıyla ortaya atmak istediği Mandacılık görüşünden, şimdilik vazgeçecekti. Madem savaş kurultayıydı yaptıkları. Yapsınlardı. Tüm kararlarını alsınlardı. Ama, bilsinlerdi ki, asıl doğru yolu o göstermiştir.

Kapıdan çıktı.

Ali sekerek sokuldu yanına.

— Haklıymışsın Ali Efe... Dediklerin çıktı. Senden de çok yakındı Bey. Hiç aman dinlemiyor, töre tanımıyormuşsun. Hemen atılıp, kaçırıyormuşsun toplantılardan koca beyi...

— Yok beyim. Ne haddimize. Ben sadece, aklımın almadığı bazı şeyleri soruyorum. Bey kızıp gidiyor. Sanırsam o'nun kızdığı, benim soru sormam. Nasıl olur da diyordur. Nasıl olur da bir ırgat parçası, bana soru sorabilir. Haklı beyim. Bakın bunda haklı yerden göğe. Ama, savaştayız şimdi biz. Ve savaşta tüm insanlar birliktir. Çünkü, ölüm eşit kılar onları. Kurşun bana da gelse, Tevfik Beye de, aynı sonucu verir bedenlerimiz. Bu bakımdan, bu işte beylik, ırgatlık olmamalı. Değil mi Beyim?

Başını salladı Hacim Bey. Tekrar sırtını sıvazladı. Ve karanlık çökerken, belediye binasının önüne dikildiler.

Bir payton bekliyordu onları. Bindiler. Paytoncuyu tanıdı Ali. Bu, Diyacandopulos Bey'in kâhyasıydı. Hayırdır İnşaallah, dedi kendi kendine. Akşama kadar Rumlara sövdük toplantıda. Şimdi de, paytonlarına mı biniyoruz.

Bu büyük adamların işine hiç akıl ermiyor doğrusu. Kendisi değil miydi, Yunan'ın pis ayakları, diyen. Kendisi değil miydi alçak Yunan'ı bu topraklardan atacağız diye var gücüyle bağıran. Şimdi nasıl olurdu da, binerdi bir keferenin arabasına?

Payton, atların düzgün tırısında, sarsılmadan ilerliyor. İstasyon caddesinden, demiryoluna vardılar. Kula şosesinde bir süre ilerleyip, bir kapısalıktan

içeri girdiler. Buralarını avucunun içi gibi bilirdi Ali. Çevre tüm Rum bağlarıydı. Tüm yazları buralarda geçerdi onların. Geçtiği için de, gözünü kapasa, nereye gittiklerini bilirdi.

Diyacandopulos'un kulesi, asma çokaklarının, önündeki bahçenin çevresini dolanan kavak ağaçlarının arasında, serin bir gülücükle karşıladı onları. Yapraklarda ince bir hışıltı türküleniyor. Kavaklar, uzun boylarıyla, gelenleri selâmlıyorlardı.

Bağ sahibi, kapısalık yolunun bittiği yerde bekliyordu. Yalnız değildi. Yanında iki de yabancı subay vardı. Buna daha çok şaştı Ali... Olası değildi. Bu Hacim Bey, akşama kadar neler konuşmuş, tüm savaşçıların başı olmuştu. Ama, burası neden böyleydi işin. Burada gelmiş, bir Rum'un bağında, iki yabancı subayla buluşmuştu.

Eli tabancasına kaydı.

Dur hele bakalım Ali. Bir yaramaz işle karşılaşırsan, o zaman çekersin tabancayı. Çeker ve de temizlersin tümünü. Olası iş mi bu? Yapılır iş mi? Bu gâvurların tümü, bizim düşmanımız değil mi? Düşmanımız. Başımız, başkanımız neden gelir buluşur bunlarla. Vuruşmak yerine, neden gülüşerek el sıkışır?

Bir nedeni olmalı bunun. Belki kandırmak istiyordur kefereleri. Boş yakalamak istiyordur. Bir büyük adam değil mi Hacim Bey? Büyük adam. Olmasa, bunca beklerler, koca toplantının başkanı seçerler mi? Tanımaz mı bunca akıllı bey, efendi, efe... Tanır. Öyleyse bir hileli iş var bu işin içinde. Hacim Bey, kandıracak kefereyi. Kandıracak ki, vuruşurken bize kolaylık olsun. Hem bu büyük adamların işi belli olmazmış. Süllü dayısı az mı anlatırdı. Gazi Osman Paşa kan kusturmuş Rus Çarına. Ordularını bozmuş adamın. Plevne önünü mezar etmiş binlerce askerine. Sonra yaralı olarak ele geçirmişler o'nu.

Geçirmişler ki, Rus Çarı ayakta karşılamış. Boynunu bile eğmemiş Osman Paşa. Kılıcını kendi eliyle, beline takmış Paşa'nın. Esirim değil, konuğumsunuz, demiş. Elbette bir nedeni var bu buluşmanın da... İşte öyle bir şey... Rus Çarı ile, bizim Osman Paşa arasındaki gibi. Osman Paşa çok bir büyük adam. Eh, Çar da... Koca Rusun kralı... Onların arasında olup bitenlere biz cahillerin aklı mı erer? Ermez. Kim bilir, Osman Paşa da Çarı tutuklasaydı aynını yapardı.

İşte şimdi Hacim Bey de, Dikili'den, Bandırmaya çekilecek bir çizgi içindeki toprakların temsilcisi. Tüm delegelerin başı. Kimbilir, bu Rum ve de subaylar da belki keferenin temsilcisidirler. İster misin burada ballım güllüm bir andlaşma yapsınlar. Olur olur...

Kule'nin sergiye uzanan bahçesinde, kayraktan bir sayvan vardı. Yumuşak, gri taş pırıl pırıl yanıyor. Temizlenmiş. Bir masa donatılmış orada. Rakılar, buz gibi tulumba suyunda soğutulmuş. Üzüm, kiraz, karpuz ve kavunlar kütür kütür.

Daha masayı görünce, iştahı kabarıyor kişinin.

Hemen buyur ettiler Hacim Bey'i... Ali için de bir yer açtılar masada. Yeni bir sandalye kodular. Konuşmaları dinliyor Ali. Hacim Bey çok zaman, hiç bilmediği bir dilde konuşuyor. Demek, başka diller de biliyor. Gâvur konuşmasından anlıyor bu başkan.

Diyacandopulos, kentliler gibi konuşuyor Türkçe'yi. Konuşmasına bakarsan, gâvur olduğunu mümkünü yok anlayamazsın. Ama, iki yabancı subay, öylesine değişik konuşuyorlar ki... Hani, saksağanların dilini kesip konuştururlar ya, yarım, bazı harfleri yuvarlayıp yutarak çıkarır kelimeleri, öyle... Üstelik ters de söylüyor cümleleri. Şaşırıyor Ali.

Mösyö Villa, Mister Johnson, diyor her konuşmaya başlayınca Hacim Bey. Ama, Türkçe konuşmadıkları için, hiç bir şey anlayamıyor. Ara sıra gülü-

yorlar kahkahalarla. Başta Rum Bey'i olmak üzere, keh keh gülüyorlar. Ali, onların gülüşüne bakarak sırıtıyor.

Yemekler dizeleniyor önlerine. Akça pakça bir Rum dilberi, durmaksızın tabak taşıyor. Meze yetiştiriyor.

Ali, o günedek rakı içmemiş. Duru, su rengindeyken ilkin, soğuk suyu koyunca, beyazlaşıyor billûr kadehte. Küçük, elinin içinde kaybolan bir cam kadehe yarıya kadar rakı koyuyorlar. Sonra üstüne suyu katınca, ilkin bulutlanıyor rakı. Sonra, bembeyaz kesiliyor.

Bir de acı ki... Gırtlağını yakıyor kişinin. Öğüresi geldi Ali'nin. Yüzü buruştu. Ağzı sulandı bir iyice. Püskürtmekten korktu. Ve ağzındaki acılığı, kocaman bir yudum halinde gırtlağını yakarak midesine gönderdi.

Sarıldı mezelere. Patlıcan, patates kızartması, sarmısaklı yoğurtla beyazlanmış. Ellerinde çatal. Dirgeni harmana nasıl saplarız, diyor Ali... Öyle bu iş de... Saplıyor çatalı. Beş altı parça birden takılıyor. Sonra gözlerini çevresinde gezdirerek, Hacim Bey'in, subayların yiyişine bakıyor. Onlara bakarken, daha bir şaşırıyor Ali... Yiyemiyecek.

Şimdi sallasa elini tabağa. Ekmeğini bir güzel bansa, sarmısaklı yoğurda. Rakının acısını bir anda unutur. Ne var ki bunda, durmadan içiyorlar. Acı, yakıcı bir şey işte...

Ama, zaman geçtikçe, bir hoşluk başlıyor başında. Bir hafiflik kaplıyor bedenini. Uçacak kendini bıraksa. Bir eliyle sıkıca yapışıyor sandalyeye. Bıraksa, fırlayıp gidecekmiş gibi geliyor. Bir coşku sarıyor her yanını. Türkü okumak geliyor içinden. Ama, böylesi bir yerde... Utanıyor. Yüzü, burnu kızarıyor kendiliğinden. Uzuyormuş gibi... Gözleri kayıyor.

Artık acısını duymuyor rakının. Hacim Bey kalkmasa, kalkmayacak sofranın başından. Sade kahvele-

rini, kulenin üst katında, tabanı halı döşeli geniş bir salonda içiyorlar. Ali, merdivenleri nasıl çıktı bilmiyor. Ve dua ediyor. İlk kez, topallığına dua ediyor. Her zaman, işten alıkoyuyor diye kızdığı topal bacağı olmasa, kepaze oldu gitti...

Ayaklarının altında yer kayıyormuş gibi yalpalıyor Ali. Bereket versin topal. Kimse farketmiyor bunu. Eskiden beri yalpaladığı için, kimse yadırgamıyor. Öyle olmasa, sarhoş diyecekler. İkinci kadehte kendinden geçti. Yalan da değil hani derlerse. Değil ya, olmaz ki...

Kahvesini yudumlarken, düşüncelere dalıyor Ali... Ama, izleyemiyor düşüncelerini. Kopuk kopuk. Bir dalgalanmada, ya da bir yudum kahve alışta, başka bir yerlere kayıveren yumuşaklıkta bu düşünceler.

Yalnız şu sofra, bizim altı aylık yiyeceğimize bedel. Toprak işte bunu veren. Bizim de toprakları-mız olsa Rum Beyi kadar. Biz de çeşitli ürünü çıkarabilsek bu topraklardan. Sonra sattığımızı satsak, satmadığımızla kendimiz geçinsek. Soframızda meyve, et eksik olmaz.

Oysa, onlar keçileri bile iyice kartalıp, kısırlaşınca keserler. Ancak, oğlaklar, erkeç olunca, teke gerekliliğinden fazlaysa, o zaman belki... Ama, başka türlü. Yaşam demektir keçi. Az yer... Ne bulursa yer daha doğrusu. Sütü boldur. Yavrulaması da... Peyniri, yağı, yoğurdu, ayranıyla, toprakları yiteli beri tek yaşam kaynağıdırlar. Bir de ova var tabiî. Tuz, buğday, bir de bez parasını çıkartan. Bu ikisi olmasa, ova ve keçiler, çoktan bitik halleri.

Böyle toprakları olsa onların da... Verimli... O zaman, ne masalar düzerler. İşte gördü burada. Bir çeşit değildi sofradaki. Yüz çeşitti belki. Hem de en iyilerinden. En tatlılarından. Elini nereye atacağını şaşırıyor kişi. Bir de o dirgen midir, çatal mıdır nedir, o olmasa...

Daha bir rahat yiyecek. Daha bir rahat doyacaktı. Ama, bakarken doyuyordu ki...

Köye dönsem, dedi. Köye dönüp olanları bir bir anlatsam, kuşkusuz sopayla döverler beni. Delirdi diye bir iple güzelce kundaklarlar. Sonra da ver ederler sopayı. Ama, belki de inanırlar. Hacim Bey gibi bir büyük adamın yaverliği kolay mı?

Hoşuna gitti. Kendi kendini yaverliğe atamak, güçlendirdi o'nu. Tabiî ya, bir yaver gerekliydi. Başları, başkanları değil miydi o? Bir yaver gerekliydi o'na da... Paşalar gibi. Karşılanışı, gösterilen saygı paşalardan az değildi ki... Hem bakalım paşalar yabancı dillerini bilir, onlarla böylesine rahat konuşabilir miydi?

İkinci günü daha sabahtan, Padişaha sadakat kararı alınmasının tartışmaları ve bunu kongrenin mi, yoksa başkanlığın mı düzenlemesi gerektiği konusunda tartışmalar başladı. Tümü, «Atabe-i Felek Mertebe-i Cenab-ı Hilâfetpenahiye» sadakat konusunda birleşiyorlardı. Ancak, kararın şimdi mi, yoksa sonra mı alınmasıyla, kimin tarafından yazılması söz konusu idi. Bir taraf, kongrenin sonunda yapılmasını istiyor, diğer taraf bunun besmele gibi başlangıçta olmasını savunuyordu.

Salihli delegelerinden Zahid Molla, sanki sadece bu kararı aldırmak için katılmıştı kongreye. Çırpınıyor, bir an önce karara varılıp, bir mektupla durumun bildirilmesini sağlamaya uğraşıyordu.

Hacim Bey bir konuşma yaptı. Aslı aranırsa, kongrenin Padişaha da, hükümete de karşıymış gibi bir anlam taşıdığını çok kapalı olarak belirtti. Ama, yine de istiyorlarsa, sadakat bildirgesi çıkarabilirlerdi. Çıkardılar.

Uşak delegesi, eski milletvekillerinden İbrahim Bey, kongrenin, bir millî meclis anlamını taşıdığını,

her bakımdan ulusu temsil ettiğini ileri sürerek, hemen komisyonlara ayrılıp, alınacak kararların düzenlenmesini istiyordu. Alaşehirlilerle, başkan da buna katılınca, karar kolay alındı.

Akhisar cephesi kumandanı Ethem Bey, bir sorun attı ortaya, Komisyonlar kurulsun, kararlara ışık sağlasındı. Ama, kararlarına öz olacak bilgilerin hiç birini hükümet kanalından almasındı bu kurullar. Çünkü, yanlışa dayandırmış olurlardı.

Hükümet içinde, kongrenin toplanmasını isteyen, hattâ onun kararları yönünde çalışmayı kuranlar vardı. Ama, elbette böyle bir ilişkiden sadece yararlanırlar, hükümet buyruğundan kaçınırlardı. Amaçları bu değil miydi zaten. Hükümetin buyruğuna uyacak olsalardı, bu toplantının anlamı yiterdi.

Hükümet, toplanıp bir karar almıştı. Yunan, İzmir ve yöresine, işgal güçlerinin buyruğu ile çıkmaktadır. Demek ki, bunu oldu bitti kabul etmek gerekir. Aksi takdirde, andlaşmalar bozulur ki, yeniğin andlaşmayı bozması kendi felâketini hazırlar.

Durum bu olunca, hükümet söz konusu olamazdı alınacak kararlarda. Hem kongreye de karşı değil miydiler. Kongrenin dağıtılması, üyelerinin tutuklanması için buyruk göndermişti hükümet. Ne var ki, Mustafa Bey'in milisleri, çevrede kol geziyor ve kenti ellerinde tutuyorlardı.

Kaymakam, bu güçten korkmasa, hükümetin buyruğunu yerine getirecekti. Milisler, en küçük davranışın karşılığını, kurşunla veriyorlardı. Kurşun, sorunları çözümleyen bir yargıç olunca, hükümet eli kolu bağlı kalıyordu, milislerin karşısında.

Bütün bunlar açıkça bilinirken, kararlarını hükümet bilgilerine dayamak, Ethem Bey'in dediğinden başkasını getirmezdi. Yanılırlar, yanlış yolda yürüdükleri için de yenilirlerdi. Oysa, yenmek yükümündeydiler onlar. Cepheleri tutmak, Yunan'ı geri çevire-

meseler bile, yerinden kıpırdanamıyacak bir duruma getirmek zorundaydılar.

İkinci gün bunların tartışmasıyla kapandı.

Tüm delegeler, Cevdet Bey'e çağrılıydılar.

Kazanlar vurulmuş, siniler hamur işleriyle fırınlara sürülmüş, konukları bekliyorlardı. Topal Ali, sofralar arasında gidip geliyor, arada bir, bir yere sığışıp bir iki lokma atıştırıyordu.

Sofranın en canlı, en sevinçli konukları hoca efendilerdi. Tümü, yan yana iki düğün sinisinin çevresini almışlar. Gülerek atıştırıyorlardı önlerine geleni...

Telgraflar çekildiği halde, bazı yerlerden delegeler gelmemişti. Özellikle Bozdağ yöresi için, oraları çok iyi bilen ve milisleriyle tüm dağı kapsamış durumda iki kumandanı gönderme kararı alındı.

Mustafa Bey ve Postlu Mestan Efe, Bozdağı dolaşacaklar, delegeleri çağrılayacaklardı. Cephe kumandanları ile, «Redd-i İlhak Heyeti Merkeziyesi» nin yetkileri tartışıldığı için ancak akşam yola çıkabildiler.

Bir kelime üzerinde saatlerce duruyorlar, bu kelimenin değiştirilmesi için saatlerce tartışıyorlardı. Ali sıkılıyordu. Bunalıyordu bu tartışmalardan. Ama; giderek daha yumuşuyordu hava. Giderek sert çıkışların yerine, uyuşma arayan cümleler kuruluyordu.

Ali, bunun nedenini sorduğunda, güldü Hacim Bey.

— Kongre bunun adı, Ali Efe... Kolay mı, çok ayrı görüşte olan kişilerin bir araya gelip tartışması. Her birinin aklında başka sorun. Her biri başka bir düşüncenin adamı. Gördün işte Zahid Molla'yı. Kendi kenti, Salihli Yunan'ın burnunun ucundayken, toplantının besmelesi Padişaha bağlılıktır diye tutturdu. Sanki, Yunan'ın oralara kadar gelmesine Padişah razı gelmedi.

— Vallah iyi beyim. Hiç yüksünmüyorsunuz.

— Yüksünmek mi? Bizim tek güvencimiz bu insanlar Ali... Eğer onlar bir dağılır, bir noktada buluşmadan, kaynaşmadan ayrılırsa, cephenin birleşmesi güçleşir. Olanaksızlaşır hattâ. Bunu sağlamak için, sabırlı olmak gerek...

— Ya kurşun beyim. O herşeyi çözümlemeye yeterli değil mi?

— Yeterli mi?

Durdu bir an Ali. Boş bir saatindeydi Hacim Bey. Boş olduğu için de Ali'yi konuşturmak istiyordu. Sigarasını yakmış, çeşitli yerlere dağılmış delegelerin toplanmasını beklerken söz açıyor durmadan.

— Ses vermedin. Yeterli mi?

— Elbet yeterli beyim.

— Nasıl? Anlat hele.

— Bak anlatayım Beyefendi. On beş gün kadar önceydi. Ödemiş yakasından bizim milisler için bir kıynam yardım gelmiyor. Oysa, Demirci Mehmet Efe, bizim sınırdaki köylere zeybek salıp, erzak, adam toplatıyor. Mustafa Bey de, durmadan artan milislerin masrafını sadece Alaşehir'in karşılamasından bıkkın. Sadece Mustafa Bey değil. Tüm Beyler. Kendiliklerinden toplandılar. Erzak gerek askere, para gerek. Nereden bulacaklar bunu? Karar verildi beyim. Çevre de katılacak bu işe. Dağ yöresini ben üstüme aldım. Gönüllü topluyorum. Erzak, silâh gönderiyorum. Yeterli değilmiş. Özellikle ağalar, yan çiziyorlar. Yahu diyoruz. Haber götürdüğümüzde. Asıl sizin malınız korunsun diye öleceğiz biz. Bizimki bir ırz kavgası. Ama, sizinki öyle değil. Gelin etmeyin. Verin bir şeyler. Ne gezer beyim. Bir yan çiziyorlar ki, sorma. Tabiî, toplandık bir sabah. Düştük Bozdağ'a. Aştık tepeleri. Bir de baktık ki, Keles'teyiz. Keles'in en bir zengin ağası kim. Kocakulakoğulları... Vardık hanayına. Dedik ki, ağa böyle böyle... Yemine

oturmaz mı adam. Kuruşum varsa bedenime basılsın, diye. Ulan ağa, etme tutma. Burdan yukarıya bir senin adın ünlenir, bir de bizim Karaayakların. Yok... Eh, dedik. Günah bizden gitti. Kolayladık işi. Haydi bakalım, ya canın, ya malın. Ağılda ne kadar koyun, yanında ne kadar altın varsa, söktürdük. Tuttuk dağı. Demirci Efe de, bizim Karaayaklara aynını yapmış. Gelmiş ki, ağa ortalıkta yok. Ambarı kilitleyip yitiklere karışmış. Durur mu zeybekler. İşte beyim. Bu kadar kolay çözümlenir bu sorun.

— Yok Ali Efe... Süngünün ucuyla herşey yapılır, üstüne oturmaktan gayrı, der Fransızlar. Doğru bir sözdür bu. Ama, burada kentleri, cepheleri birleştireceğiz biz. Sizin yaptığınız, aslında doğru. Madem adam katılmamış yurt savunmasına, cezalanmalı. Ama, bunun ölçülerini koymak gerek. Siz ne bulursanız sürüp götürüyorsunuz. Kongre, karar alacak. Her kent belirli bir oranda katılacak savunma giderlerine. Ve bundan sonra aldığımız, çapul değil, vergi olacak. İşte tartışmaların amacı budur. Ve ne kadar çok tartışılırsa, bil ki, insanlar birbirine o kadar kaynaşır.

— Benim aklım ermiyor bu işlere beyim. Hiç aklım ermiyor hem de...

— Peki sonra ne oldu Kocakulakoğlu, ne yaptı?

— Hiç, ne yapacak. Fırlamış gitmiş Demirci Mehmet Efe'nin yanına. Demiş ki, efem, böyle böyle... Demirci, bizim Beylere haber gönderdi. Onlar, Millici'lerin başı ya, ondan.

— Beyler iade ettiler mi alınanları.

— Ederler mi? Dediler ki, senin zeybeklerin Alaşehir köylerinden topladığını ver bize, biz de Kocakulakoğlu'nun koyunlarıyla, altınlarını iletelim tezelden.

— Sonra?

— Sonrası beyim, Demirci Efe hesaba oturmuş olmalı. Ses soluk çıkmadı.

— Ne yani, misilleme miydi bu?

— Eh, biraz öyle gibi. Biraz da, yoksulluk. Beyim, hükümetin bizim toplantıya izin vermediği doğru mu?

— Doğru. Hakkımızda ferman da var, tutuklanmamız için.

— Öyleyse neden hâlâ hükümete bağlıyız diye yırtınır beyler?

— Dedim ya biraz önce. Henüz havasına giremediler. Hele bir girsinler, gör bak neler olacak. Sabırlı olmak gerek bu işlerde. Sabırla götüreceksin konuyu. Hiç ardını bırakmadan. Ve hiç acele etmeden. Hele bir kızışsın hava, bak bu gördüğün, kızdığın kişiler ne kararlar alacak. Şaşıp kalacaksın.

— Sabır güç iş be beyim.

— Sabır, bir yerde fedakârlıktır efe. Yurt ödevi yapanlar ise, en büyük fedakârlığı baştan göze almışlardır. Ölümü, bir kez gözüne kestirmiş kişi için, öteki fedakârlıkların sözü olamaz. Öyle değil mi?

— Öyle beyim.

— Geldiler galiba. Bir bak bakalım da, toplantı başlıyorsa, devam edelim tartışmalara. Sonra da yarın yer değiştireceğiz. Fevziye okuluna gidiyoruz. Elkoduk oraya.

— Desenize Tevfik Bey'in tam karşısına gidiyorsunuz. Kudurur artık.

— Eh ne yapalım. Sizin beylerde de biraz suç var. Adama hiç haber vermemişler yaptıklarından. Buna kızıyor daha çok.

— Dedin ya beyim. Yurt ödevi, fedakârlıkla olur. Eğer öfkesinin nedeni buysa, yanılıyor bey. Kızmak, sinirlenmek yok savaşta. Vuruşmak var. Bundan kaçtı mı kişi, bir özür bulmamalı korkaklığına. Olanı kabul etmeli. İlk o'nun evinde başladı tartışma. Herkesi, Amerika'ya mektup yazmaya çağrıladı o. Biz vuruşma kararı aldık.

— Bakalım, Bu gün, şu demiryolu sorununu da bitirelim de, belki bir kez daha gidip konuşurum Tevfik Bey'le.

— Biz burada karar kılsak, Fransızlar, bizim sınırlarda Türk memur çalıştırmayı kabul ederler mi dersiniz?

— Hele biz karar kılalım da, etmezse kendi bilir. O zaman iş, sizin bombacılara kalır. Fransız kârına bakar. Anlar mı Türk-Yunan. Baktı iş zarara gidiyor. Hemen yapar dediğimizi. İş ki biz karar alalım.

— Ya İzmir'e gönderilen erzak işi?

— İşte o biraz zor Ali Efe. Sizin beylerin çoğu, ekinini İzmir'e satıyor. Uşaklılar, Salihlililer de öyle. Eh, kongrenin çoğunluğunu da onlar meydana getirdiğine göre...

— Satacaklarına versinler milislere. Biz erzak diye, hanay basmıyor muyuz?

— İşte bak, yine sabırsızlandın. Adam gider cephede vuruşur. Ama, bir yandan da ticaretini sürdürür fırsat bulursa. Ekin pahalılandı, zarar etmek ister mi?

— Zaten benim bu işlere hiç aklım ermiyor beyim.

— Ermediği de iyi.

Kâmil efendi girdi kapıdan. Delegeler gelmiş, toplantı salonu dolmuştu. Başkan isterse toplantıyı başlatabilir.

Hacim Bey kalktı. Ali, yanında yürüdü. Kapıyı açıp yol verdi. Sonra her zaman olduğu gibi, selâmlığın köşesine geçip, dikildi.

Dediği çıktı Hacim Bey'in. Topal Ali hiç ummuyordu. Ama, bir de baktı ki, kitle zamanla bir yerde buluşuyor.

Daha Hacim Bey'in önergesi okunurken, burnunu kıvırmıştı Ali. «Yunanlıların her türlü uygarlık yasalarına aykırı olarak ülkemizi ele geçirmesi ve her türlü kötülük ve cinayeti yapmaya başlamaları anından beri patlayan millî hislerin sonucu olarak başlayan savaş ve bu savaşı belirleyen millî eylem kurullarının tek amacı ve asıl emeli, Yunanlıların tarihsel ülkemizden kovulmasından ibaret olduğu halde, bu gerçeğin şimdiye değin merkezi hükümete anlatılması başarılamamış ve dileğimizi bildirecek her çaba kötü düşünceye hedef olmuş ve hatta merkezi hükümetçe tüm örgütlenme çabasının yok edilmesi için kararlar alınmıştır.

Bu durumdan şüphesiz kamu oyu pek üzünçlüdür. Bu duruma göre, sayın kongre kurulunca lâyık olduğu öneme uygun bir surette incelenmek ve tartışması yapılarak, ulusun isteğini göz önünde bulunduracak ve güçlü bir kabine kurulmasına buyruk çıkarılması gereğinin Hâkipây-i Şahaneye sunulmasını dilerim.»

Kim? Dedi Ali... Bunlar mı? Bunlar mı hükümetin değiştirilmesini isteyecekler. Olası değil. Hiç olası değil. Başkan tutmuş, bu adamlarla hükümet değiştirme kararı alacak. Hem de, sadece iki cephe kumandanı, bir de Abdülgafur Hoca efendinin katıldığı bir teklifle. Ayvalık cephesinde Mustafa ve Ali Galip beyler de imza atmışlar altına. Biz de varız diyorlar. Diyorlar ya...

Yine kulak verdi Ali. Gözleri parlıyordu. Eğer bu adamlar, bu önergeyi kabul ederlerse, o zaman Hacim Bey'in her bir dediğine inanacak. Hiç kuşkusuz hem de... Açıklıyor işte nedenini.

— Milli eylemin ve bu eylemin içinde bulunan kişilerin en büyük talihsizliklerinden biri de gerçek amaçlarının anlaşılamamasıdır. Tekrar açıklamanın gereği yoktur. Herkes anlamıştır, inan getirmiştir

ki, amaç tektir: Yunan'ı kovmak. Bunun aksi yönüne gitmek, alçaklıktır. Biz bunu şimdiye değin hiç anlatamadık. Avrupa gazetelerine bakarsınız, bizi çetecilikle suçlarlar. Hükümetimize bakarsınız. Bizi, İttihatçılık, Cumhuriyetçilikle suçlar. Balıkesir için, yakın zamana kadar İstanbul, yalnız «Ozgürlüğünü açıkladı, açıklayacak...» gibi sözler yaydı. Oysa, amacımız, Yunanlıların kovulmasıdır. Düşman bizden dört saat ileridedir. Bu kongrenin de kötü düşüncelerle karşılanacağını çok düşündüm. Hükümet, bu toplantıyı başka şekilde gösterecek bizi kendileri olmazsa, ki buna kendilerinin gücü yetmiyor. Herşey açıktır. İşte tüm karşı durmalara rağmen, toplantımız devam etmekte, ulusun özgürlüğü ve yaşamı için gerekli kararlarını alabilmektedir. İşte bu güçsüzlükleri yüzünden, bizi kötülemeye ve kendi güçleri yetmediği için de, daha güçlülerin yok etmesine gerekçe hazırlıyor. Biz bunları karşılamak zorundayız. Ve karşılayacağız da...

Hadiyin bakalım, dedi içinden Ali. Bunca güzel sözün karşısında, davranın şimdi. Davranın ki, kaldırın ellerinizi. Hep bir ağızdan bağırın yine. Hemen düşsün bu hükümet. Haydi durmayın... Ali'nin içinden konuştuklarını dinleyen yok ki, bir el kalktı. Ve Sındırgı cephesi komutanı, Şişman Etem Bey söz aldı.

Yüzü güldü Ali'nin. O bir savaşçıydı. Ve savaşçı, bilirdi gücün ne olduğunu. Bildiği için mutlaka başkanı destekleyecek. Karar çıkacak demek ki...

— Babıâli bize kötü gözle bakmaktadır. Bu yüce kurulu bir değerli kitle olarak değil, reziller alayı olarak görmektedir. İşte bunun için, eğer önergeyi oylarınızla kabul ederseniz, kararımızı hükümete değil, çünkü burada yurtları için ölüm bahasına savaş kararı vererek toplanmış ve henüz savaş alanının tozunu ayağından silmemiş olan sizler, böylesi bir hükümeti karşınıza almamalısınız. Eğer önerge ka-

bul edilirse, ben, bunun Zât-ı Şahaneye gönderilmesini öneriyorum efendim...

Hemen Ömer Bey kalktı. Alaşehir'i temsil ediyor, aynı zamanda kongre kâtipliğini de yapıyordu. Ali gözlerini dikti. Ömer Bey, başından beri vuruşmacıların arasındaydı. Şimdi kalkıp başka türlü konuşamaz ya... Konuşmadı da... Sadece bir noktayı belirtti. «Meşruti Hükümetlerde ulusu temsil eden, hükümettir. Padişah için kulluğumuzun devamını bildiririz, başbakanlığa da kararımızı...»

Delegelerde tıs yok. Olası mı bu... İnanılası mı? Şimdi mollalardan biri çıkar mı? Bir soğuk su katar mı aşa?

Ama, işler düzgün gidiyor. Tüm savaşçılar konuşunca da, kitle sessiz dinliyor nedense. Gözlerinin içi gülüyor, Ali'nin. Nedeni belli. Savaşçıların elinde silâh var da ondan. Adam ve silâh yalnız onların elinde. Baksana, hükümet bile onların karşısında suspus.

Koca kaymakam, okulu vermem diye diretmişti ilkin. Ama, Mustafa Bey kolu, Karakeçili Alayı kol gezmeye başlayınca, anahtarları kendi eliyle getirmemiş miydi? Hep oraya varıyor iş. Bir kez namluyu diktin mi adamların göğsüne... Ama, bunların tümü de savaşçı ya. Sarıklısı, dolaklısı. Savaşçı olmayan var mı aralarında. Tevfik Bey, onca uğraştı Manda sözünü ettirebildi mi birine... Ettiremedi.

Ayvalık'lı Mustafa Bey girdi söze.

— Bu kararımızı hemen bir bildiri haline getirelim. Sadece yukarıya değil, tüm basına da duyuralım. Ulus anlasın ki, biz bu hükümeti istemiyoruz.

Ve oylamaya geçildi. Salihli Müftüsünün kolunu tavana değdirmek ister gibi kaldırması, öteki sarıklıları da coşturdu. Ama, yine de, oniki kişi oy kullanmadılar. Olsun... Çoğunluk elde edilmişti ya... Demek oniki kişi kalmıştı henüz tam inan duymayan. Yakındı. Çok yakındı onların da ötekiler gibi yüreklenmesi.

On beş dakika ara verildi toplantıya. Yandaki başkanlık odasına geçildiğinde, Hacim Bey, Topal Ali'nin sırtını sığazladı.

— Nasılmış Ali Efe. Sonunda istediğimiz kıvama geldiler mi?

— Yok beyim. Ben memnun değilim bunlardan. On iki kişi, parmağını kaldırmadı.

— O kadar olmasın mı yiğit. Kırk kişi vardı. İki katından fazlası evet dedi. Daha ne?

— Bunların tümünü sürmek gerek cepheye beyim. Yunan'ın önüne dikip, mavzeri tutuşturmak gerek ellerine. Sonra yapacaksın toplantıyı. Bak· nasıl bağırıyorlar...

— Buradakilerin çoğu, dediğin gibi zaten Ali... Cepheden gelenler çoğunlukta.

— Oyu sağlayanlar da onlar ya beyim. Benim dediğim ötekiler.

Daha sonraki toplantıda eylemin adı konacaktı. Onlar, şimdiye değin, «Kuvvay-ı Milliye» demişlerdi. Şimdi, bunu değiştirecekler miydi yoksa? Millicilik, çok iyi bir addı. Daha ne... Ama, bir yeni isim çıktı ortaya. «Hareketi Milliye Reddi İlhak...»

Bu da aynıymış. Olsun. Adından ne çıkardı ki. Önemli olan, eylemdi bu işte. Eyleme bakmak gerekirdi. O da olup gidiyordu. Her geçen gün, daha umutlu, daha kıvançlı bir toplantı günü oluyordu Ali için.

Hükümetin değiştirilmesi için karar alan kongre, Fransız Kumpanyasının, Türk sınırları içinde, Türk memurlar kullanması kararını daha da kolay kabul etti. Eğer kumpanya, aksilik çıkarırsa... İşte o zaman, iş bombacılara kalacaktı. Kongre bunu kararlaştırınca, uymamazlık edemezdi kumpanya.

Parti Pehlivan'ın adamları iyice gevşemişlerdi. Yunan, karşılarında dikilip kalmış. Onlar, ilk bas-

kının coşkusuyla, her zaman başarı kazanacaklarının inancında.

Kazdıkları siperlerde, uyuyanlar, sabah ezanının okunduğunu duymuyorlar. Nöbetçiler, tümseklere dizelenmiş.

Karanlık, giderek gücünü yitiriyor.

Osman, ayağını tımar ettirdikten sonra, Parti Pehlivan'ın buyruğunda, makinalının başına dikilmiş. Biz Poyrazlılar, diyor.

— Bir kez çöktük makinalının başına. Gayri yedi ceddi gelse Yunan'ın, canına okumak boynumuza borçtur.

Poyraz Çetesi, Ahmetli'yi tutmuş. Sağ başlarında, Etem Bey'in çerkezleri. Parti Pehlivan, Etem Bey'in yerine cepheyi gözetiyor. Mustafa Bey, Alaşehir'de kongrede olduğu için, asıl kumandan vekili Parti Pehlivan, bazen de Hacı Ali Bey... Ama, çerkezlerinin usta döğüşçülüğüyle, kısa zamanda büyük ün kazandığı için, Etem, daha yakın geliyor o'na.

Beşir, uzun boyunun üstünde boynunu dikmiş, çevreyi kokluyor gibi. Osman, uzaktan söz attı.

— Hayrola Beşir yoldaş. Zağarlığa mı özendin?

— Yok ağa. Zağarlık kim, biz kim. Öylesi işleri sana bıraktık da...

— Bak sen köpek dölüne... E, sonra...

— Sonrası şu ki, burnuma barut kokusu geliyor.

— Demedim mi ben sana. Barutluğuna iyi bak. Çakaralmazın ateşini tüketmeyesin.

— Delilenme Osman ağam. Makinalının başına oturup da tafra satma bizlere. Bizim elimizdeki, Amerika Kralının has tüfeklerinden. Bir Yunan yoldaşımız, nasılsa unutmuş, buluverdik.

— Hadi delibozuk. Sen silâh bulmazsın. Alırsın düpedüz.

— Yok ağam. Allah bir hakkı için, buluverdik bunu.

— Sahibi aranıyordur artık. Zavallı...

— Yok işte. O dediğini yapabilemez Poyrazlım.

— Neden ulen? Neden yapabilemezmiş?

— Yapabilemez. Çünkü, Parti ağam da iyi bilir ki, oncağız tam alnı kabağından vurulup, yatıverdi yere. Baktım ki, silâhını alacak bir mirasçısı yok. Teto Beşir, dedim. Yazık bu silâhcağıza. Yadın elinde kalırsa, hiç bir işe yarayabilemez. Benim gibisinin olsun ki, tetik bastığına değsin. İyi demişim mi?

— Çok bir iyi demişsin Beşir ağam. Bilmez miyim?

— Bilirsin kâfir. Hem de iyi bilirsin elbet. Herkes, senin gibi makinalıya konmaz a... Bazen böyle, en bir iyisinden Amerikan silâhına selâmı çakar.

— Baka Beşir ağa. Uzun zaman var ki, kıpranmaz bu keferenin askeri. Bir tuzak kurmasınlar bize. Sen yüksektesin. Bir iyicene bak da, bir oyun düzüyor mu haberle ha...

— Yunan'da oyun düzecek hal bırakmamışsınız ki siz. Biz gelinceye, canını okumuşsunuz, Ahmetli düzlüğünde. Şimdi bir daha oyun etmeye kalkabilir mi sanıyorsun.

— Anladım koca çerkez. Kalkabilemez, diyeceksin. Ben de derim ki...

Teto Beşir, gevrek gevrek güldü. Kalpağını ensesine attı bir fiskeyle. Sonra, iki yanına ipek tuğralar işlenmiş kadife tütün kesesini çıkardı. İki parmağının arasına kıstırdığı ince kâğıtla, kalın bir sigara sardı.

Sonra keseyi Osman'a attı.

— Sar bakalım Osman ağam. Sar ki, sabahleyin ciğerlerin temizlensin. İyi tütündür ha...

— Sağol Beşir'im. Sağol.

Osman, sigarayı sardı. Beşir, kav çakmağını çıkardı. Demiri, var gücüyle vurdu taşa. Bir küçük kıvılcım sıçradı.

Ve bir büyük gürültü kapladı yöreyi.

Osman yere kapaklandı.

— Hay uğursuz Çerkez. Çakmak yerine bomba mı attın be...

Bir gülle düştü tümseğe. Toprak alabildiğine savruldu. Osman, makineliyi kaparak, çukura sığındı aceleyle. Bağırdı:

— Teto... Oğlum Teto Ağa...

Ses yok. Daha doğrusu öyle bir gürültü sardı ki, çevreyi. Osman'ın sesi duyulmuyor. Ama, durmadan bağırıyor Osman.

— Hay kırılası Çerkez. Ulen nedir bu yaptığın. Cephaneliği mi patlattın. Fişeklerin mi tutuştu. Tövbe Rabbim. Cehenneme düştük ki...

İlk gülle, Beşir'i uçurmuştu. Osman, makinalısını da, canını da iyi kurtardı. Gülle çukuruna sığınmış, durmadan basıyordu makinalının tetiğine.

— Hele gâvuroğulları. Kor muyum yanınıza Teto'nun öcünü. Yürüyün hele. Gelin bakın, Osman'ın mermisi nasılmış. Şeker ki, baldan tatlı. Ulen sabahın köründe, bok mu var bu yanda topa tutacak. Şuncacıkta, çerkez yoldaşımla dertleşip duruyorduk. Hay uğrulara çarpasılar. Hay dinsiz, imansızlar...

Fişeklikleri tükeninceye kurşun yaktı Osman. Oluk gibi ter akıyordu yüzünden. Ilık bir ağırlık kaplamıştı yüzünün sağ yanını. Elini sürdü. Ter atıyorum diye, sürttü yanağına. Ve birden sövmeye başladı.

— Ulen... Vay babasının şarap çanağına pislediğimin keferesi. Şuna bakın ulen. Bizim de suratımızı götürmüşler. Vay Çerkezim. Vay ki, sana neler oldu. Benim suratımı alan gülle, kimbilir sana ne yaptı. Gördün mü, işleme kesen de bende kaldı. Miras sözü ediyordum. Konduk mu senin de kötü mirasına şimdi. Oldu mu bu? Olur mu? Kalksana be. Kalk da varalım şu keferenin üstüne. Veredelim kurşunu. Bilirim. Bilirim ki, sen bakmadan vurursun. Koma-

yalım öcümüzü. Bak ki, benim surat gitmiş. Hadi yiğitim. Kalk...

Top atışı durmaksızın devam ediyor. Osman'ın sövmesi de...

Parti, omuzunu tuttu.

— Ne o Osman ağa? Yine mi kaptırdın bir şeyler?

— Kaptırdım ki Parti ağam. Kaptırdım ki, Teto yoldaşı sorma...

— Tanrı toprağını bol etsin. Yaman bir silâhşördü.

— Ne demezsin be ağam. Ne demezsin.

— Hadi nöbeti biraz değişelim. Vargit, kafanı bir onart.

— Kafamı mı? Ne olmuş ki kafama?

— Bir delik açmış gülle parçası. Hadi durma.

— Hey Tanrım. Bu bendeki de köpek şansı ki, Pehlivan ağa, nasıl desem. Bu kaçıncı yahu. Her seferinde bir sıyrık, bir delik. Çattık bu kefereyle. Çattık ki...

Direnmedi. Top sesleri hafiflemiş, uzaklaşmıştı. Omuzları düştü Osman'ın. Başını yere eğdi. Siperlerin ardından, sıhhiye çadırına doğru yürüdü.

Hacim Bey, Sarıkız otelinden, Kulalı Mariça'nın evine taşındı. Madem burada kalmam uzayacak, otel odalarında kalmayayım, dedi. Daha sabahleyin çıkarken tembihledi Ali'ye.

— Mariça'nın evini bilir misin Ali Efe?

— Bulurum Beyim.

— Bilmezsin yani.

— Bulurum beyim. Hiç tasalanma.

— Peki. Madem bulursun. Bir zahmet benim eşyaları taşıyıver artık.

— Elbet beyim. Elbet taşırım. Siz rahat olun.

— Çok rahatım Ali Efe... Sen yanımdayken öyle rahatım ki...

Gerçekten de öyleydi. Milis kumandanları sıkıştırmışlardı dünden. Kongreden bir genel af çıksın istiyorlardı. Şimdiye değin işlenmiş tüm suçlar, bağışlanacaktı. Ki, savaşçılar temizlensin. Çünkü, çoğu şeytana uyup, olmayacak işler yapmışlardı cephe açılmadan önce. Ama, cepheye katılmak, Yunan'la vuruşmak, temizlerdi bunu. Kanla temizleşmişlerdi çoğu. Kalanlar için bir bağışlama kararı almak da kongrenin yapacağı işti artık.

Bu gün bu konu tartışılacak.

Bir fırsatını bulup, anlatmalı bunu delegelere.

Toplandılar.

İlkin bir sorun vardı. Sıvas delege istiyordu. Toplanacak kongre için, mutlaka bir delege gönderilsin, demişti Mustafa Kemal Paşa. Hacim Bey bunu sundu ilkin. Hemen karar alıp, birini yola çıkarsalar, iyi olurdu.

Hacim Bey, önergeyi okutup, bekledi. İlk sözü, Uşak delegesi Ibrahim Bey aldı.

— Sıvas'taki kongrenin hangi esaslar üzerinde tartışma açtığını bilmiyoruz. O da bizim gibi, yöresel bir toplantıdır. Öyleyse, bir birlik, bir anlaşma ortamı bulmanın şimdilik hiç bir gereği yoktur. Biz burada, cephe kurduk. Ve Yunan'ın önüne durduk. Eğer durumumuzu göz önünde bulundurup, bizlere yardım ederlerse, «sem'ana ve ta'na.» Yok, bizim bulunduğumuz durumun dışında konuları tartışıyorlarsa, zaten uyuşacağımız bir nokta yoktur. Öyleyse oraya delege göndermemizin hiç bir gereği yoktur.

Mustafa Bey hemen söz aldı. İbrahim Bey, biraz önce erzak sorunu tartışılırken, yine böyle yapmıştı. İzmir'e «zahire» satışının yasaklanması ortaya atıldığında, tüm çiftlik sahibi beyler ayaklanmış, bunun zararlı olacağını öne sürmüşlerdi. Tabiî. Kendileri kefereye buğday satamıyacaklar. Gözleri çakmak

çakmak baktı bir süre. Tek tek süzdü delegeleri. Ve sesinin tüm gücüyle konuşmaya başladı.

— Yunanistan'ın küçücük bir işaretiyle dünyadaki tüm Rumlar aynı fikre hemen uyuyorlar. Çok acıdır ki, bizde tamamen aksine oluyor. Anadolu'nun her yanında durmadan kongreler topluyoruz. Birimiz, diğerinin ne istediğinden habersiz. Bu olacak iş midir? Oyleyse neden toplanıyoruz? Neden bunca söz. Bir birlik gerek bize. Artık ayrı ayrı konuşmaktan kurtulmalıyız. Ben, İbrahim Bey'in söylediklerini bir an için gerçek sayıyorum. Diyelim ki, bir uyuşmamız yok. Başka başka konuları tartışıyoruz. Öyle bile olsa, tüm Anadolu kongrelerini bir yerde birleştirmek zorundayız. Zorundayız ki, Yunan ve öteki devletler, bizi dağınık güçler olarak nitelemesin.

Sındırgı delegesi Mustafa Bey, bunları söyledikten sonra, daha güçlü bir biçimde ve kelimelerin üstüne basa basa, konuştu:

— Ben derim ki, hatta birden fazla delege gönderelim. Kongrenin temsilcisi olarak gönderelim hem de... Gitsin. Anlatsınlar burada olanları. Cepheyi ve kazandığımız başarıları. Birliğin yararını.

İbrahim Bey, tekrar söz istedi. Bahri Bey'in Denizli'ye delege çağırmaya gönderildiği gün yaptığı konuşmayı ansıyanlar, gözleri parlayarak baktılar. «Makam-ı Hilâfeti mi davet ediyoruz ki, heyet-i kiramdan bir zatı gönderelim. Ben muvafık görmüyorum efendim...»

Uşaklı Tahtakılıçzade, yine aynı şeyleri söyliyecekti anlaşılan, Galip Bey, o'ndan önce davrandı.

— Efendim, biz Sıvas'a kongrenin çağrısı üzerine bir delege göndermiştik. Yeniden göndermenin hiç gereği yok. O arkadaşımız da, bizleri çok iyi temsil edebilecek nitelikte bir savaşçıdır. Bu bakımdan, kongrenin böyle bir karar alması şimdilik gerekli değildir.

Sonra genel bağışlanma tasarısı sunuldu genel kurula. Hiç kimse aykırı fikir sürmedi ileriye. Eller kalktı. Eşkiyalıktan, Milliciliğe dönüşmüşlerdi tümü, tertemiz oldular.

General Milne'ye, kongre tarafından hazırlanan karar örneğine uygun bir telgraf çekilerek, durum protesto edildi. Yunanlılar büyük işkenceler yapıyor, hakları olmadan topraklarımıza giriyorlardı.

Mariça, konuklarını ağırlamak için çırpınıyordu. Hacim Bey'in geleceği saatlerde, Topal Ali'yle söze tutuşmuştu. Hafif aksayan, tatlı bir şive ile konuşuyor. Ali'yi güldürüyordu arada.

— Bu Hacim Bey çok bir büyük adamdır Ali kardeş. Dün bizim çarşafları çalmışlardı. Uğradığında söyledim ki, benim çarşaflar uçmuştur. Hiç tasalanma, dedi. Ben buldururum onları. Alan, kendi eliyle getirir gelir. Rab - İsa işini başarılı kısın.

— Öyle ya Mariça Abla... Öyle ki...

— Ben bilirim konuğumu.

— Bilirsin. Yaman bir bacısın sen. Ama, çok yoruluyor beyim. Kırk beş kişinin durmadan çene yapmasını bilir misin sen? Bilmezsin. Yahudi havrası derler ya, işte onun gibi bir şey.

— Demek çok yoruluyor ha?

— Yoruluyor ki...

— Bak, ben o'nu dinlendirmesini nasıl bilirim.

— Ne yapacaksın? Bana der misin?

— Derim elbet. Bir masa donatayım beyime. Bir meze dizeleyeyim. Mastikayı da sürdüm mü önüne, oh derim ki...

— Dur öyleyse, ben de sana çarşıdan kar alıp geleyim.

— Kar... Çok bir iyi edersin Ali Efendi. Buz gibi su yaparız. Şişeyi de salarım kuyunun içine. Artık, isterse içmesin.

— Ben bile içerim be öyle olunca.

— Yok, sana olmaz. Sen madem beyimin koruyucususun.

— Bir bana kalmadı ki kent içinde bey. Kaç yüz yoldasız biz. Beye yan bakanın vay haline.

Mariça, valizi açtı. İçindekileri odaya yerleştirdi. Sonra sakız gibi çarşaf serdi yatağa. Minderleri düzeltti. Mutfağa girerek, bakır sininin üstüne meze hazırlamaya başladı. Küçük piyatalara, çeşitli turşu, salata, kızartma, haşlama koyuyor. Rumca türküler söyleyerek donatıyordu siniyi.

Arada bir yaptığını gerileyerek süzüyor. Beğeniyle türküsüne devam ediyor yeniden.

Topal Ali, elini donduran kocaman bir kar topağıyla döndü çarşıdan. Mariça, bir küçük kovaya aldı yarısını. Mastika şişesini çoktan kuyuya sarkıtmıştı... Geri kalanın kenarlarını temizledikten sonra, su sürahisine attı.

Siniyi odanın ortasına koyarken, Hacim Bey göründü.

Karşıladılar.

Ali, pazara çıktıkça Hasan'ın yanına uğruyor. Hatırını soruyor. Cebine harçlık veriyordu. Sonunda Kalaycı karıştı işe. Önünden geçerken, çağırdı.

—Bakıyorum kendini Hacim Bey'e yaver atadın.

— Ben atamadım. Cephe kumandanı bey buyurdu.

— Ha öyle, ha böyle. Senden çok iyi söz ediyor Hacim Bey.

— Sağolsun. Kendi iyiliği.

— Bana bak. Oğlanı getirdin, bir bıraktın hana. Kaldı orada. Alimallah, Dudu teyze bir duyarsa bu durumu...

Ali, sözünü tamamlatmadı Kalaycıya. Atıldı.

— Yandım ki...

— Ne yanmak hem de... Yapışır yakana artık. Elinden kurtulabilirsen, kurtul.

— Ne yapabilirim ki... Ben, Hasan'ı alıp geldim, iş yapalım diye. Yaptık da bir zaman. Ama, Hacim Bey gelince...

— İyi güç gelmiyor sana yaverlik.

— Niye güç gelsin. Beyin, beni kendinden ayırdığı yok ki, sağolsun. Yemekse, buyur eder. İçmek, rakıyı ilk kez o'nunla siftahladım.

— Korkarım yakında ayık gezeceğin gün olmaz.

— Yok. Beğenmedim. Acı geliyor. Başına bir hoşluk veriyor insanın. Hafifetiyor ya. Tadı kötü.

— Diyordum ki...

Durdu Kalaycı. Araştıran bakışlarla süzdü o'nu Ali.

— Ne diyordun?

— Hasan garip kalmasın. İzin verirsen senin işin bitinceye, bize götüreyim. Çocuklarla kalsın. Ama, sana rastlamak da bir büyük iş oldu.

— Ben her zaman burada değil miyim Kalaycı ağa? Her el attığınızda elinizin altında değil miyim ki, böyle söz edersin?

Fırladı. Doğru hana vardı. Hasan, oyundan dönmüş. Yüzü al al. Hanın tezgâhına dayamış sırtını. Sürtünüyor. Ali Dayısını görünce, kıpırdandı. Bir bakışta anladı Ali. Hasan yine kavga etmiş. Acaba dayak mı yedi?

— Hay'rola Yetim? Bu ne hal?

— Hiç Ali Dayı. Koştum da biraz.

— Kiminle dövüştün yine?

Bu Ali Dayısı da bir bakışta anlar olup biteni. Dövüştüğünü nerden de bildi hemen.

— Dövüşmedim.

— Hadi hadi. Dövüşmüşsün işte. Neden?

Göğsü kabardı Hasan'ın. Gözleri korlandı. Dik dik baktı Ali Dayısına. Anlattı.

— Üç tane Rum kopili, bir oğlanı yakalamışlar. Vuruyorlar ki Ali Dayı, Allah yarattı demeden. Ulan durun, etmen dedim. Dinleyen kim. Onlar üç kişi ya. Önemli değil orası. Bizim oğlan apışıvermiş aralarına. Ha babam, dayak yiyor. Bıraktılar o'nu. Bir hörlediler ki, üstüme. Vay geldi dedim. Vay geldi oğlum Hasan başına. Bir temiz sopa çeksinler mi şimdi bunlar sana. Aklın başına gelsin mi, demeye kalmadı Ali Dayım. Saldırdı kopiller. Bir de kofmuşlar ki... Birine bir künde attım, birine bir şaplak. Öteki bağırarak kaçmaya başladı. Yakaladım bizim oğlanı. Ulan, neden duruverdin. Neden sopa yedin eşek sudan gelinceye? Anası tembihlemiş. İşe bak sen Ali Dayım. Olası mı?

— Korkuyor kentli. Rumlar azdı Hasan. Ondan korkuyor.

— Bırak be Ali Dayı. Atarsın şaplağı suratına. Bak nasıl çüşler.

Eşyalarını topladı Hasan'ın. Bir küçük bohçaya sığıyordu tümü. Hancı hiç Ali'sizlik çektirmemişti çocuğa. Ama,Kalaycı'nın evine götüreceğini söyleyince, daha bir sevindi. Akran bulurdu. Canı sıkılmaz, fazla kavgaya tutuşmazdı. İyi olurdu. Burada biraz daha kalsa, iyi bir nalbant kalfası olacaktı Hasan.

Hacim Bey, yer minderinde bağdaş kurmuş, Mariça'nın hazırladığı çilingir sofrasının keyfini sürüyordu. Yamacına Topal Ali'yi almış, o'nun iştahlı atıştırmasına bakıyor, arada bir Mariça'nın billûr kadehinden rakısını yudumluyordu.

Kapı vuruldu.

Ali gidip açtığında, Galip, Akif, İlhami, Şükrü ve Tahir Beylerle karşılaştı. Hemen buyur etti. Hacim Bey, konuklarını görünce, ayakta karşıladı tümünü. Çevresine aldı.

Sofranın başına oturduklarında, bir telgraf uzattı Akif Bey... Yüksek sesle okudu onu.

— 21 Ağustos 1919 tarihinde, Osmanlı kıtaları veye çetecilerinin Akhisar yöresinde Yunan askerlerine saldırdıklarını ve 13 Ağustos 1919 tarihinde ise Marmara yöresinde benzer saldırılar yapıldığını öğrendiğimi «zât-ı devletlerine» bildirmeyi bir görev sayarım. Birleşik askerlere yapılan bu saldırılara derhal son verilmelidir. Ve bu yörenin güvenliğinden sorumlu olan kumandan sonuçtan bilgi sahibi edilmelidir. Asyayı Suğrada Birleşmiş askerler başkumandanı bulunmaklığım dolayısile, daha fazla vuruşmaya engel olmak için, Yunan askerlerinin şimdi bulunduğu yerlerden ileri gitmemelerini buyurdum. Fakat, eğer Osmanlı askerleri ve çeteleri bu kışkırtıcı ve saldırgan durumlarını devam ettirecek olurlarsa, Yunan askerlerinin, Osmanlı askerlerine karşı istedikleri gibi davranmalarına, Yunan güçlerinin güvenliği sağlamak için savaş biliminin gerektirdiği daha ileri yerlerde yeni siperler ele geçirmelerine izin vermek ve güvenliği sağlayıcı tedbirleri almalarını buyurmak zorunda kalacağım. Böyle bir durumun yaratılmasının önüne geçmek için, derhal gerekli buyrukların verileceğini umarım. Yukarıdaki suret, 12. ve 14. ordu kumandanlıklarına ve Genel Kurmay Başkanlığı tarafından namı devletinize bildirilmiştir.

Bir an durdu Hacim Bey. Tümü susmuş dinliyorlardı. Bakışlarında bir üzünç yanıp söndü. Sonra altındaki imzayı okudu.

— Bahri Siyah Ordusu Kumandanı Genaral Milne...

Yeni bir sessizlik.

Odanın içinde en küçük kıpırtıları davul gümbürtüsü haline getiren bir suskunluk.

Hacim Bey, kadehini kaldırdı. Bir süre, içinde bir şey ararmış gibi çalkaladı, dolaştırdı elinde. Hemen sonra başına dikti.

— Sanırım yeni bir saldırıya hazırlanıyor Yunan. Bu telgraf, gerekçesini hazırlıyor işin. Başbakanlığa mı vermişler.

Akif Bey başını salladı. Galip Bey, cebinden Karahisar'da yayımlanan Öğüt gazetesini çıkarıp, bir süre baktı. Birinci sayfasında, kongrenin, Padişaha ve Başbakana gönderdiği bildiriler yer alıyordu.

— Ben de size, bildirimizin yayımlandığını söyleyecektim. Hemen bu çıktı.

— Zararı yok. Biz savaş kurultayı olarak toplandık. Bir Millî Meclis gibi kararlar aldık. Bir eksik, ya da fazla dokunmaz. Ama, bir an önce gerekli tedbirleri almalıyız. Fırsat vermemeliyiz düşmana. Anladığım kadarıyla, evvelki günkü top atışları, bu notanın verilmesini sağlamak içinmiş. Binbaşı Ahmet Bey bildirmişti de, üzerinde durmamıştık. Bir ilerleme yok. Top atışları, göz yıldırmak için demiştik. Birkaç yaralıyla, birkaç ölü verdik, o kadar, demiştik. Baksana, arkası gelecekmiş. Acaba, yeni bir baskın düzenlesek mi?

— Bana kalırsa, Aydın'ı zorlayalım. Milisleri kaydıralım o yana. Oradan bir vuralım. Belki Ödemiş'e kadar geriletebiliriz.

— Aydın'la yetinsek olmaz mı? Hazır geri aldık. Şimdi bir kışkırtma.

— Bizim kışkırtmamızın gereği yok ki. Kendi kendini gıdıklayıp, gülüyor karşımızdakiler.

— En iyisi, yeni bir bildiri hazırlayalım. Suçun bizimkilerde değil, Yunan askerlerinde olduğunu bildirelim bu Milne'ye. Hiç olmazsa, kendimizi temize çıkarmış oluruz.

— Yaptık bunu. Gerekirse bir daha yapalım. Ama, bu temize çıkarma sadece tarih önünde olabilir. Bunun dışında, iş, güce dayanıyor. Savaş bu işte. Gerekçe önemli değil. Vurmak önemli. Ve biz vurmak zorundayız. Adamlar sanki kendi topraklarına saldırıya girişilmiş gibi konuşuyorlar. Yahu bizim bu ül-

ke. Ve asıl, başından beri saldırıya uğrayan biziz. Bunu belirtelim. Hemen yarın, bir kongre kararı olarak, her yere bildirelim durumu.

Yeni bir karar almış olmanın gücüyle, gözleri ışıladı. Biraz rahatladılar. İçlerindeki ikirciklenme, biraz tavsadı. Elleri uzandı kadehlere. Beyaz, koyu mastika, sonuna değin içildi. Ve yapılabilecek olanlar gözden geçirildi.

— Poyraz ve Etem Bey çetelerine haber iletelim. Bunlar, yeni duruma göre hazırlıklı olsunlar. Karakeçili alayının bir kısmı, Ödemiş, Birgi arasına, bir kısmı da Poyrazların yanına gönderilsin. Hemen yarın bu işler yapılırken, biz de kongre olarak yeni bir karar alıp, General Milne'e duyuralım.

— Öyle. Savaşmaktan başka çaremiz yok. Madem gerekçeyi peşin hazırlıyorlar. Madem istekleri vuruşmak. İstedikleri gibi olsun.

Ertesi gün, kongre tüm bu işlerle uğraştı. Ali bir ara sokağa çıkmıştı. İçeridekiler, çekilecek telgrafın düzeni üzerinde çeneye tutulunca, canı sıkıldı. Bir sigara sararak, okulun önünde yukarı aşağı gezinmeye başladı.

Tevfik Bey'in gölgesi düştü üstüne. Ali, hemen yanladı. Ellerini kavuşturarak, saygılı durdu.

— Buyrun Beyim. Bir buyruğunuz mu var?

— Beyinle konuşacaktım.

— Hacim Beyle mi?

— Evet.

— İçerde toplantı var Bey'im. İsterseniz çağırayım.

— Yok, çağırma. De ki, bu akşam benim konuğumdur. Mutlaka zahmet buyurup onurlandırsın beni. Unutma ha Topal. Unutursan, kulaklarından çivilerim seni duvara.

— Unutur muyum beyim. Siz buyruk verirsiniz de hiç unutur muyum?

Döndü Tevfik Bey. Yüzünü buruşturdu Ali. Yine bir dolap çevirecek olmalı. Yine bir iş düşünüyor olmalı bu bey ya, bakalım.

Biraz yumuşamıştı Tevfik Bey. Hacim Bey'le konuşurken, daha saygılı, daha etkili olma çabasını harcıyor. Denizli'ye gidenlerin, kendisinden bir yardım almadıkları için, mutlaka kovulacaklarını beklerken, delegelerin gelmiş olması belli ki, çok dokunmuş. Nasıl olur, diyor. Nasıl olur ki, benim çağrılamadığımı bile bile Denizliler, buraya gelir. Bunlar yabancı mutlaka. Denizliyle bir ilgileri yok.

Sonra, birden Mustafa Bey'in üstüne çevirdi sözü.

— Bakınız beyefendi. Bu Mustafa Bey, alçağın biridir. Yapmadığını komadı kente. Adamlar boğdu. İnsancıkları öldürdü. Hırsızdır. Siz şimdi o'nu bir cephe kumandanı olarak karşılıyor, hatta, böylesi büyük bir Millî Kurultayın başkan yardımcılığına getiriyorsunuz. Bütün bunlar yalan. Cephenin kumandanı, cephede olur. Kim var şimdi cephede. Etem. Asıl kumandan o olmalı değil mi? Bir eşkiya çetebaşısı, nasıl temsil eder bizi? Hiç düşünmediniz bunları. Hemen, siz de uydunuz. Ben, neden çektim evimin çevresine Amerikan bayrağını. Salt bu alçak çetecinin şerrinden korunmak için. Yoksa, ne gereği vardı bunun. Eğer ben kongrede olsaydım. Eğer, yöreye çekilen telgrafların altında imzam, gönderilen adamların yanında tavsiye mektubum bulunsaydı, bunun iki katı delege toplanırdı burada. Ama, yediremem kendime. Bir Mustafa alçağıyla aynı çatı altında bulunmayı hiç bir zaman yediremem.

— Beyefendi üzülmeyiniz. Yakında yeni seçimler yapılacak. Size de merkez temsil kurulunda bir görev verilir. Tüm işlerini elinize alırsınız. Bendeniz

sizin buyruğunuz altında çalışmayı bir ödev, bir onur sayarım.

Güldü Tevfik Bey. Hacim Bey'in böyle konuşması, sevindirdi o'nu. Ama, yine de durmadı.

— Bir tek şartla katılırım bu ödeve ben. Orada Mustafa olmayacak. Zaten, yakın o'nun sonu. Hem de çok yakın. Göreceksiniz. Göremezseniz, siz burada bulunmasanız bile, yakında duyacaksınız. Kendi buyruğundaki adamlar, o'nun hegemonyasına son vermişler.

— Elbette siz daha iyi bilirsiniz kentlinizi. Ama, bir noktayı hiç unutmamak gerekir ki, efendim. Şimdiye değin gerçekten büyük hizmetler yapmıştır Mustafa Bey. Bunlar, bir insanın tüm yaşamını doldurabacak büyük onur sağlamaya yeterlidir. Sadece ilk cephe kumandanı olmak onuru bile, daha önce yaptıklarının tümünü bağışlatmaya yeter. Sanırım, bir büyüğü olarak siz de aynı düşünceyi taşıyorsunuz.

— Gerçi hizmetleri inkâr edilemez ama... Geçmişi kirli...

Daha çok uzatmadı konuşmayı Hacim Bey. Yarın kongrenin son günüydü. Ve Merkez Kurulu seçilecekti. Orada, adaylığını koyacaktı Tevfik Bey'in. Bir görev almasını cânı gönülden istiyordu. Hiç tasa etmesin. Bundan sonrasını düzeltmek de büyüklere düşerdi elbet.

O'nu seviniyor bırakıp, döndü evine. Düşünüyordu. Dün, Amerikan Mandacılığından başka çıkar yol görmeyen. Delegeleri gizli gizli toplayıp, birtakım kararların alınmasını sağlamaya çalışan, ama hiç bir suretle başarı kazanamayan bu adam, şimdi de, millici davranışın doruğunda görev almayı istiyor. Olacak iş mi bu...

Elbette kongrede söz konusu edilemez. Ama, yine de verdiği sözü tutmak için, bir kere yoklamalı delegeleri. Şöyle ağız ucuyla. Sonra da, ne yapayım. Olmadı, der çıkar.

Tevfik Bey, seçimlerin yapılıp, Merkez Kuruluna Alaşehir adına seçilemediğini öğrenince, yerinde duramaz oldu. Hemen paytonunu hazırlattı. Kâhyanın sürdüğü arabayla, doğru istasyona yöneldi. Afyon - İzmir trenine yetişmek için, çalakamçı gidiyorlardı.

Ali, şimendöfer kumpanyasına yazılan mektubu atmaktan dönüyordu. Kâhyanın atları kamçılayarak. Tevfik Bey'i istasyon yönünde götürdüğünü görünce, ardlarına düştü. Mezar arasına kestirmeden girerek gişenin ardında gölgelendi. Tevfik Bey'in kâhyası, Salihli'ye kadar bilet alınca, durmadı oralarda. Boşa gitmezdi Tevfik Bey. Hemen beyine gidip haber iletmeliydi. Koştu.

Hacim Bey, kongrenin kapanış işlemlerini tamamlamaya uğraşıyor. Durmadan kararlar alınıyor. Ve Merkez Kuruluna bir ad aranıyor. Sonra vazgeçildi. Diğer kararlar, okundu. Artık tüm eller birlikte kalkıyordu. Tüm kafalar birleşmişti bir noktada. Savaş sürecekti...

Bu arada Erzurum'dan, Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'dan bir telgraf, Sivas Kongresi Heyet-i Temsiliyesinden de bir başka telgraf geldi. Alaşehir Kongresinin, onlara nasıl güç kaynağı olduğu belirtiliyordu telgrafda. Kararların başarılı sonuçlara ulaşması dileniyordu. Tümüne cevap verildi başkanlık olarak. Ve Ali tekrar postanenin yolunu tuttu.

Ancak, akşam anlatabildi olanları. Ve Hacim Bey, hemen oturup uzun bir mektup yazdı. Poyrazlılarla Etem'in geçinemediğini öğrenmişti. Şimdi bir de Mustafa Beyle araları açılırsa, cephe bozulabilirdi. Onlar burada on gün durmadan çene patlatarak, cephelerin birleştirilmesi kararını almışlardı. Ama, en güçlü cephe olan Salihli, kendi arasında bölünmeye uğradı. Tevfik Bey'in söyledikleri boş değildi öyleyse. Bir duygusu vardı. Ve şimdi durumu daha da karıştırmak için Salihli'ye gitmişti. Seçilmedi ya...

Bunları anlattı mektubunda. Sonra Poyrazlıların Kumandanı Hacı Ali Bey'le, vekili Ahmet Bey'e de birer mektup yazdı. Zarflayarak uzattı Ali'ye...

— Aman Ali Efe, oyalanma. Tevfik Bey'in Etem'i kışkırtmasından önce, yetiştir bu mektupları. Bir yanlışlık yapılıp, cephe bozulmasın. Artık, barışın da, savaşın da sorumluluğu senin üstünde. Unutma...

İkiletmeli Ali. Doğru Kalaycının evine giderek, Hasan'ı aldı. Handan atını çekti altına. Yetim'i terkisine bindirerek, kaç gündür dinlenen hayvanı mahmuzladı Salihli yönünde.

Tevfik Bey, Etem'in karargâh olarak kullandığı ağabeyi Reşit Bey'in çiftliğine gitti. Kâhyası, Salihli'deki kâhyaya beyin geldiğini haberlemişti. Paytonu istasyonda bekliyordu.

Etem, hanayın kapısında karşıladı Tevfik Bey'i. Buyur etti. Hemen içeri çekildiler. İki çerkez nöbetçi, silâhlarını kavrayarak, kapının dışında durdular.

Hiç oyalanmadı Tevfik Bey. Hemen söze girdi.

— Artık kurtuluş sizin elinizde Etem Bey. Bu şeytanın şerrinden kenti bir siz kurtarabilirsiniz. Siz burada, Yunan'ın önünde cephe tutarken, o, kentte ırzına geçmedik kız, öldürmedik hali vakti yerinde insan bırakmıyor. Ondan sonra da, cephe kumandanı olarak tafralanıyor. Kongre diye topladıkları insanlar da, kendileri gibi olmalı. Hep, cephe kumandanlarının yetkilerini nasıl kısacaklarını tartışmışlar, duyduğuma göre. Size bir şey bırakmıyorlar. Bir an önce, eyleme geçmelisiniz. Kenti bu belâdan kurtarmalısınız. Durmadan asker topluyor. Yakında yine cepheye gelecek. Geçen gün, bir ara sözünüzü edeyim dedim, hemen susturdu beni. Buyruğumdaki bir kolbaşının sözü olmaz burada, deyip kestirdi. Oysa,

asıl kumandan sizsiniz. Ve gereken dersi vermelisiniz bu eşkiya bozuntusuna.

— Nasıl böyle konuşabilir Mustafa Bey?

— Vallahi bilmem. Ama, duyduğuma göre, bunlar İngilizseverdenmiş. Gizlice ilişki kurmuşlar İstanbul'la. Amaçları, gerçek savaşçıları temizlemek. Sonra da, İngilizler nasıl istiyorsa, durumu o şekle getirmekmiş. Zaten, hiç gerek yokken, cephede vurup kaçmaları da bunu göstermiyor mu? Akhisar ve Marmara olayları, yine Mustafa Bey'e bağlı Poyrazlıların başı altından çıkmadı mı? Hem kongre de durmadan cepheyi birleştirecek güçlü, akıllı bir kumandan arıyor. Bu, siz olabilirsiniz. Ben yakın arkadaşlarımla kongreye bunu teklif ettirdim. Ama, kendi bildiklerini okudular. Mustafa Bey'in kongre başkan yardımcısı olması, bizim en büyük şanssızlığımız. Hemen örtbas ettirdi tekliflerimizi.

— Ya, demek öyle. Burası cephe. Cephe kumandanının yeri. Ama, beyimiz orada çene çalmakla zaman kaybettiği yetmiyor gibi, bir de çeşitli işler karıştırıyor ha. Zamanı gelir Bey biraderimiz. Herşeyin zamanı gelir. Hele sabırlı olun biraz.

— Artık sabrım kalmadı benim. Kentlim, gözümün önünde erir yiterken, daha fazla bekleyemedim. Sizi bilirim. Ağabeyiniz Reşit Bey, en yakın arkadaşlarımdandır. Sorun beni o'na. Anlatsın. Bir an önce bu işin bitirilmesi gerek. Yoksa, tüm tanıdıklarıma bildireceğim. Bir düzenleme birliği de ben kuracağım. Ama, hazır birlikler varken, yeni masraf kapıları açmanın bir gereği yok. Ben, onların yolsuzlukları için vereceğim parayı, buraya cephedeki gerçek yiğitlere veririm. Gelirken, üç bin altın getirdim. Dışarıya, sandıkemininize bıraktım. Biliyorum ki, böylesi alçakları temizlemeye yeter bu para.

— Teşekkür ederim Bey birader. Çok teşekkür ederim. Rahmi Bey'in oğlunu kaldırıp, elde ettiğim gelir, kurumak üzereydi. Bu çok makbule geçti. Yeni

güçler elde ederim bununla. Ve tez zaman içinde, Alaşehir'in acısını çıkartırım Mustafa alçağından. Siz tasa etmeyiniz.

Derin bir nefes aldı Akif Bey. Başarmıştı. Görsünlerdi bakalım. Amerikan Mandası tartışmasının ucundan bile dokunmayanlar, cephede ayrılık başgösterince kapansınlardı ayağına. O zaman alay edecekti tümüyle.

Etem, yemeğe kalmasını istediyse de, yorgunluğunu belirterek, izin aldı. Kendi konağına gidip dinlenecekti.

O gider gitmez, bir bahane yaratmak çabasıyla, bir telgraf hazırladı Etem. Alaşehir'de Hacim Bey'e diye başlık atıp, Mustafa Bey'in alçaklığından söz ederek, hemen cepheye gelmesini buyurdu. Artık, kumandan oydu. Ve tümü o'na uyacaklardı.

Etem Bey'in ulağı nefes nefese Poyrazlıların karargâh olarak kullandıkları taş evin avlusuna geldi. Binbaşı Ahmet Bey'in yanına çıkarak, başıyla selâmladı o'nu. Sonra elinde tuttuğu bir kâğıdı uzattı.

Ahmet Bey, hiç sesini çıkarmadan kâğıdı aldı. Okudu. Sonra alaylı bir bakışla süzdü ulağı. Kâğıdı yanına bırakıp, burun kıvırarak,

— Beyin ne zamandır cephe kumandanı oldu? Diye sordu.

Ulak cevap vermedi bu soruya. Omuzlarını silkti.

— Beyim, bunu size iletmemi bildirdi. Gerisini ben bilmem ki...

— Selâm söyle beyine. Benim bildiğim, kumandan Hüseyinpaşazade Mustafa Bey'di. Şimdi değiştiyse haberimiz olsun. Hem, ben adamlarımla konuştum. Biz, bu yörenin korunmasını üstümüze aldığımıza göre, benim kumandanım sadece Hacı Ali Bey'dir. Bir de Mustafa Bey. Vardığında unutmadan söyle ki, cephe kumandanının Alaşehir kongresinde olmasından yararlanıp, yerine geçmeye kalkması hiç de iyi bir davranış değil beyin için. Poyrazlılar, sizin buyruklarınızı dinlemiyecekler, de... Anladın mı? Sonra kulaklarını keserim senin çerkezoğlu...

— Söylerim beyim. Derim ki, Poyrazlılar, biz, buyruğu cephe kumandanından alırız. Etem Bey, milis kumandanıdır. Ve şimdilik Salihli cephesinin kumandanı Mustafa Bey'dir. Bir de Hacı Ali Bey... Bunlardan başkasından buyruk almayız. Tamam mı beyim?.

— Tamam. Aynen söyle bunları. Ve ekle ki, haddini bilsin. Bilmezse bildiririz...

Ulak, ince bacaklı al atın sırtına atladı. Çıkmaz sokaktan, bir hışım gibi çıktı. Reşit Bey'in çiftliğine ulaşmak için, atın karnını mahmuzlamaya başladı.

O gider gitmez, Ahmet Bey, nöbetçileri artırdı. Kente çıkmak konusundaki izinleri kaldırdığı gibi, hemen bir ulak çıkardı Alaşehir'e. Mustafa Bey, haberlenmeliydi olanlardan. Cephe kumandanlığı el değiştiriyordu. Henüz güçlü değildi Etem. Çerkezlerin sayısı, üç yüzü buluyordu. Ama, Poyrazlılarla, Alaşehirliler, binin üstündeydiler. Bastırır ve bitirirlerdi Çerkez'in işini. Acele tutsundu elini. Kongreyi bırakıp, bir an önce, adamlarıyla birlik yetişsindi Salihli'ye...

Çıkmaz sokağın başına dört nöbetçi diktirdi. Koca konağın avlu duvarlarına adamlar dizeledi. İkinci kat, tüm milis doluydu. Mahalleyi olduğu gibi sardırdı Ahmet Bey. Etem, bu cevabın karşılığını boş bırakmazdı. Mutlaka bir eylemde bulunur, bir vuruşma geçerdi aralarında.

Sağa sola, daha başka ulaklar göndererek, Salihli Beylerini toplantıya çağırdı. Bir karar vermeliydiler. Adapazarından bir Çerkez Beyi çıkıp geliyor, tümünün başına kumandan kesilmek istiyordu. Oysa, Ahmetli baskınını onlar düzenlemiş. Yunan'ı ilk kez onlar durdurmuşlardı. Hem, adam bakımından da, güç bakımından da onlar üstündüler. Niye girsinler Etem'in buyruğu altına. Olacak iş değildi bu...

Beyler geldiler. Konağın selâmlığında olanları anlattı Ahmet Bey... Hacı Ali Bey de, o'nu destekliyordu. Zaten, Hacı Ali Bey'in vekiliydi Ahmet Bey... Binbaşı olduğu halde, orduyu bırakmış, savaşmak amacıyla milislerin arasına katılmıştı.

Beyler geldiğinde, ilk söze giren kumandan vekili oldu.

— Olan biteni biliyorsunuz. Daha Yunan Kasaba'yı aldığı gün cephe açtınız siz. Alaşehirliler yettiler ilkin. Ve Salihlililer, siz onlara katılıp, Ahmetli

baskınını düzenlediniz. Yunan yüzgeri edilince, yüreksizlerin çoğu, deliklerinden çıktılar. Ve yaptıklarınızı bozmak amacıyla, ortalığı karıştırmak isterler. Tez zamanda bunun tedbirini almak gerekir.

Reşit Bey'in önünde durdu. Gözlerini gözlerine dikip uzun uzun baktı.

— Öğrendiğim kadarıyla Reşit Bey, siz de Eşref Bey'in çiftliğindeki toplantıya katılanlar arasındaymışsınız. Cephenin açılmasını, kardeşinizin de gelip, savaşçılara katılması için hemen ulak çıkaracağınızı söylemişsiniz. Geldi Etem Bey. İyi de çalıştı. Kendi tuttuğu kısımda yararlı bir arkadaş. Ama, biliyorsunuz. Burada her çete, kendi başına buyruktur. Elbet, bir birlik içinde vuruşmak ve düzenli bir eylemde bulunmak şart. Ama, takdir edersiniz ki, bu iş kongre bitince çözümlenecek. Duyduğuma göre, bugün bu sorun tartışılıyormuş. Benim çetem, ilk savaşçılardan kurulu olarak, sonra gelenlerin buyruğuna girmek istemiyor. Yurdumuzun bu günkü durumunda, böyle çekişmelerin hiç gereği yok. Söyleyiniz kardeşinize. Kendi birlikleri yeter o'na. Alaşehirlilerle bizi rahat bıraksın. Hem yine sizlerin karar ve oylarıyla, şimdilik cephe kumandanı, yani Etem Bey'in de, benim de kumandanımız Mustafa Bey'dir. Yurt bizden görev bekliyor. Düşmana karşı vuruşmak bekliyor. Biz, küçük fırsatlardan yararlanıp, kumandayı ele alma kavgasına girersek, yanlış eylemde bulunur, hata ederiz. Bunu iletiniz lütfen. Ve durumu düzeltiniz.

Reşit Bey, sesini çıkarmadı. Kalktı. Ötekiler toplantıya devam ederken, kardeşiyle konuşmak üzere, çiftliğin yolunu tuttu. Etem, çiftliği karargâh yapalı, o, kentteki konağında kalıyordu. Ahmet Bey'in söylediklerinde gerçeklik payı çoktu. İç vuruşmanın hiç bir gereği yoktu bu günlerde. Bir tarafta kongre yapılır, kendilerini temsil etmek üzere seçilmiş kişiler, cephelerin birleştirilmesi için kararlar alırken,

ani davranışlarla, oldu bitti yaratmak, çekişmelere fırsat hazırlardı.

Bunları söylemedi. Söylese, daha çok üstüne düşerlerdi. Doğru değildi Etem'in yaptığı. Cepheler birleşinceye kadar, sabırlı olması daha iyi değil miydi?

Ulak, çiftliğe geldi. Ahmet Bey'in söylediklerini olduğu gibi anlattı Etem Bey'e... Birden parladı Etem. Poyrazlılardan Marmaralı Osman ve iki arkadaşı, birlikte baskına katıldıkları çerkezin konuğu olarak, çiftlik damlarından birinde sofrayı kurmuşlardı. Üç gün önce Çerkezler, kente inmiş. Apostol'un meyhanesinde birlikte içmişlerdi. Onların gece kente inmesi yasak olduğundan, bu akşam da Osman'ı çağrılamıştı çerkezler. Osman kırmamış. Arkadaşlarını da alarak, çağrıya uymuştu.

Etem, ulaktan haberi alınca, hemen buyruk verdi. Poyrazlılardan kimi yakalarlarsa, orada vuracaklardı. Hiç konuşmak, kimlik aramak yoktu. Demek öyleydi ha. Demek karşı geliyorlardı o'na. Olamazdı bu... Bir baş gerekti Salihli cephesine. O baş da Etem'di işte...

Ulak, atını bağlamak için, tavlaya giderken, Marmaralı Osman'la, çerkezlerin sofra başında eğlendiklerini gördü. Çerkezler coşmuşlardı. Osman da sesinin tüm gücüyle, şarkılar söylüyor, daha bir coşturuyordu onları. Ulak, Osman'ı görünce hemen geri döndü.

Av ayaklarına gelmişti. Ahmetli baskınının kalıntıları, kendi aralarında eğlenti kurmuşlardı. Ve Poyrazlılarla çerkezler, bir sofranın başındaydılar. Durum, bir anda yayıldı çiftliğe. Yedi sekiz Çerkez, damı basıp, orada işlerini bitirmek istediler. Sonra töre durdurdu onları. Konuk kutsaldı. Damda vururlarsa Osman'ı, çarpışma olurdu. Çağrılayan çerkezler, belki Osman'dan yana çıkarlardı. Üç kişi onlardan vururlardı ama, üç kişi de kendilerinden giderdi en az...

Çıktılar çiftlikten. Salihli yolu üstüne bir pusu kurdular. Osman ve yoldaşları buradan geçeceklerdi nasılsa. Ve geçerken, işlerini bitireceklerdi.

Gece yarıyı bulurken, dedikleri çıktı. Reşit Bey, çiftliğe doğru at koşturdu. Kimsin, diye sormadılar bile. Reşit Bey'in atını tanımışlardı. Önlerinden geçerken, üstündekini de tanıdılar. Hiç gelmezdi bu zamanda çiftliğe. Bir iş mi oluyordu yoksa kentte? Onlara neydi olandan. Buyruğu yerine getirirlerdi. Beyleri, Poyrazlıların görüldüğü yerde vurulmasını istemişti onlardan. Kendi konukları olmasaydı Osman, oracıkta temizlerlerdi. Ama, konuklarıydı mademi, işte burada, Salihli yolunun üstünde bitiriverirlerdi işlerini.

Poyrazlılar kuşkusuz bir keyifle, atlarının üstünde kente doğru ilerliyorlar. Üç atlı geliyor çiftlikten. Sallanışlarından belli ki, üçü de iyice sarhoş.

Çerkezler hazırlandı.

Ve üç atlı önlerine gelince, bir yaylım ateşine tuttular onları. İlkin sarsıldı sarhoş vücutlar. Sonra atların boyunlarına kapaklandılar. Ürken atlar, var güçleriyle kente doğru koşuştular.

Çerkezler, verilen bir görevi hemen başarmış olmanın sırıtışıyla, durumu bildirmek için çiftliğe doğru seğirttiler.

Reşit Bey, atından indi. Koşan bir ırgatın eline dizginlerini tutuşturarak, kardeşinin öfkeyle bir şeyler yapmasını önleme çabasıyla, koşarak çıktı merdivenleri.

Etem Bey, kalpağını yanına koymuş, fişekliklerini çıkartıp, pantalon kemerini gevşeterek dirseği üzerine yan gelmişti. Çiftliğin halayıklarının biri gidiyor, biri geliyordu çevresinde. Biraz sonra, namazını kılıp yatacaktı. Kendisi içki kullanmadığı gibi başkalarının kullanmasına da izin vermezdi yakınında.

Ağabeyi gelince, kalktı. Saygıyla oturdu.

Reşit Bey, göz işaretiyle çevredekileri dışarı çıkardı. Sonra nefes nefese konuşmaya başladı.

— Ahmet Bey'in karargâhından geliyorum. Kendisini okuldan tanırım kardeşim. Cesur ve iyi yürekli bir yurtseverdir. Yalnız, kurallara biraz fazlaca bağlıdır. Biliyorsun ki, bu cepheyi Mustafa Bey açtı. Kumandanlık kıdem bakımından onun üstünde. Hem kongre de kararlar almak üzere. Sen, biraz daha sabırlı davransaydın çok iyi olurdu. Onlara böyle günlerde buyruk vermeyecektin. Nasılsa, bir fırsat çıkacak bunun için. Ne Mustafa Bey, ne de Hacı Ali Bey, askerlikten anlamaz. Ahmet Bey'se iyi bir askerdir. Ama, biliyorsun, savaşı siviller yapıyor. Bunun için, sivil bir kumandan gerekecekti. Kendiliğinden buyruğun altına gireceklerdi onlar. Hiç iyi yapmadın.

— Mustafa Bey bana kumandanlık edemez ağabey. Eşkiyanın biri o. Daha geçen gün kendi kentlileri şikâyet etti. Ahaliden para istiyormuş. Vermeyen olursa, o gece işini bitirtiyormuş adamlarına. Kızların ırzına geçiyor, sonra öldürtüp, kuyulara atıyormuş. Böylesi ahlâksız bir adam, cephe kumandanlığı yapamaz.

— Savaş bu kardeşim. Bilmez misin ki, savaşta böyle olaylar olağandır. Şimdi bir de kendimizi alalım ele. Sen örneğin. Kaç kişiden para istedin. Vermeselerdi ne yapacaktın.

— Kuvvay-ı Milliye kararlarına dayanarak asacaktım tümünü. Astım da kaç kişiyi, bilmez gibi niye sorarsın?

— İşte, demem o ki... Bir yerde eşkiyayız biz. Tümümüz. Çapulcuyuz aslını ararsan. Burada cephe tutuyoruz. Tamam. Ama, kendi gönlüyle para yardımı yapanı gördün mü cepheye. Kurşun ya da ip korkusu olmasa, acaba kaç kişiden para alabilirsin?

— Hiç kimse vermez, gönlüne kalırsa. Ama, benim aldığım asker beslemek için.

— Ya onlarınki...

— Onlarınki kendilerine gidiyormuş, denildiğine göre. Hem sadece o kadar da değil. Duyduğuma göre, Damat Ferit ve İngiliz muhipleri ile de ilişkileri varmış. Bizi arkadan vurup, cepheyi çökertmek istiyorlarmış.

— Neden böyle ani öfkelere kapılıyorsun? Adamlar eğer böyle bir niyet taşısalardı, senin, hatta benim adım sanım duyulmazken cephe açarlar mıydı burada? Ne gereği vardı bunun? Hem sakın yanlış anlama sözlerimi. Elbet, bu cephenin kumandanlığına en uygun kişi sensin. Ama, zamanı var herşeyin. Kuvvetleri bir araya toplamak, hepsinden güçlü olduğumuzu isbatlamak gerekirdi. Şimdi senin üç yüz adamın var. Ama, Alaşehir ve Poyraz çeteleri birleşirse, bin kişi eder...

— Ben herşeyi düşündüm ağabey. Poyrazlıların yarısından çoğu cephede. Alaşehirliler de kongre dolayısile, orada karargâh kurmuş bulunuyorlar. Sözde delegeleri koruyacaklar. Ama, aslını ararsan, orada soygun ve cepheden kaçmak amacıyla bulunuyorlar.

Reşit Bey yeniden söze başlayacaktı, çerkezler, sırıtarak girdiler kapıdan. Başları, selâm verdi yere eğilircesine.

— Beyim, buyruğunuz yerine getirildi. Bizim yoldaşların konuğu olan üç Poyrazlı, törelerimiz gereğince, sınırımızdan çıktıktan sonra, sizlere ömür...

Reşit Bey zıpladı.

— Ne? Eyvah. Şimdi bir de kan mı girdi çeteler arasına. Yapmayacaktın bunu Etem.

— Ben herşeyi hesapladım ağabey. Bir cephede bir kumandan olur. Önce disiplin, sonra savaş. Bunu kimse unutmasın bundan sonra.

Atlardan ikisi özengilerini sallayarak, Osman'ınki de, cesedini taşıyarak çıkmaz sokaktan içeri girdiler. Nöbetçiler, baktılar ki, Osman çoktan yitmiş. De-

lik deşik üstelik. Hemen bir soruşturma açıldı. Çerkezlerle birlikte, kafaları tütsülemek üzere Reşit bey'in çiftliğine gittikleri anlaşıldı.

— Vay Osman'ım, dedi Ahmet Bey... Demek piyango sana vurdu ha... Çerkez hiç boş durmuyor. Bunun acısını bırakırım mı sandı...

Hemen bir baskın düzenlemeyi kurdu. Ama, adamları yeterli değildi. Yeni bir ulak çıkardı Alaşehir'e. Mustafa Bey çabuk yetişsindi artık. Bundan sonra sıra kendi adamlarına gelecekti kuşkusuz. Bir an önce birlik olup, çerkezin hakkından gelmeleri gerekiyordu. Bunu yapmadılar mı, birer birer yitireceklerdi adamlarını.

Tepiniyordu yerinde. Tepiniyor, bağırıyordu adamlarına.

— Bunca yiğitsiniz ulan. Bir tek çerkez inmeyecek bundan böyle Salihli'ye. İnerse komayacaksınız Osman'ın öcünü. Koyan bilsin ki, hesabını bana verecek. Şunların yediği naneye bak. Dağdan gelen bağdakini kovar demişler. Beyefendinin buyruğuna girseydik, demek başımıza neler gelecekmiş.

Hacı Ali Bey'e kalsa, hiç durmayacaktı. Parti Pehlivan'la Koko Mehmet, Sart karargâhını tutuyorlardı. Salihli'deki tüm çerkez evlerini yakalım onları çağırtıp da diyordu. Ama, Ahmet Bey, cepheyi açık bırakamayız, demişti. Ne olursa olsun, biz burada çözümlemeliyiz bu sorunu. Çerkezin adamlarının da çoğunluğu cephede. Bir kez de ateşi oraya sıçratırsak, Yunan çiğner geçer.

Ama, ateş sarmıştı ki bacayı... Düzelmesinin mümkünü yok. Reşit Bey, araya girmeyi düşünmüştü bir de. Kardeşine öğüt vermeye gitmişti. İki çerkez bir olup, bu oyunu düzmüşlerdi demek. İlkin silâhlandılar. Ama, çiftlikteki üç çerkez, çıkageldi. Doğru Ahmet Bey'le konuşmak istediklerini bildirdiler.

Daha sokağın başında, namlular uzanmıştı göğüslerine. Ama, bağırıyorlardı.

— Silâhımız yok. Biz de kanlıyız Etem Bey'den. Ateş etmeyin, dinleyin bir kez...

Nöbetçiler inanmadılar çerkezlere. Ama, çevrelerini alıp, Ahmet Bey'in yanına çıkardılar yine de... İnce uzun, kıvrık burunlusu, ellerini göğsüne basıp, biraz eğilerek, bir çerkez selâmı verdi. Sonra, kesik kesik konuşmaya başladı.

— Dinle Bey... Bizim töremizde konuk, namusa el uzatmadıkça, yan bakılmaz o'na. Ama, duyduk ki, yoldaşlarımız, Osman kardeşimizi vurmuş. Bizim haberimiz yok. Bize çağrılıydı. Ahmetli baskınında beraberdik. Oradan arkadaş olduk. Biz kente indikçe, o bizi çağrılardı, biz o'nu. Böyle şey görmedik. Duymadık da... Gayrı izin verirseniz, sizinle birlikte kanımızı almak, konuğumuzun hesabını sormak boynumuza borçtur. Yok izin vermezseniz, işte elinizdeyiz. Kaldırıp vurun ki, bizi, gidip anlatalım öte dünyada, savaş yoldaşlarımıza. Diyelim ki, bizim bir suçumuz, şuncacık haberimiz yok. Olsaydı, sizinle birlikte gelirdik. Öldüren öldürene, sonunadek vuruşurduk töre bilmezlerle...

Poyrazlılardan birkaç kişi tanıdı çerkezleri. Gerçekten Ahmetli baskınında, Marmaralı Osman'la birliktiler bunlar, dedi. Üç silâh verildi hemen. Fişeklikler uzatıldı çerkezlere. Avluya birlikte indiler. Atlara binerken, çiftliğin basılacağını öğrendi çerkezler. Bir kez de baskıncılara baktılar.

— Vazgeçelim Beyim. Etem bizden fazla. Hem de her yana pusu kurdurdu. Basamayız çiftliği. Mustafa Bey'e haber iletelim. Kuş gibi uçsun. Gelsin katılsın bize. Geçsin başımıza. Öyle bitirelim işlerini, dediler.

Sorguya çekti o zaman onları Ahmet Bey. Canlarından korkmamışlardı. Doğruydu söylediklerinin çoğu. İki yüze yakın adamı vardı Etem'in çiftlikte. Baskın çıkabilirdi. Üstelik, Yunan taburundan elde edilen makinalı da ondaydı. Bir nöbet sırasında, cephenin malını, kendi karargâhına taşıtmıştı. Biçerdi tümünü yoksa...

Atlardan indiler. Mustafa Bey, gelinceye baskından vazgeçtiler. Ama, karar yürürlükteydi. Poyrazlılardan hangisi, bir çerkez görürse, orada mıhlıyacaktı.

Çerkezler için de durum aynı olunca, Salihli'nın içinde, milisler azalıverdi. Grup halinde dolanıyorlar. Gözleriyle sokakları dükkânları ve kepenklerin ardındaki gölgeleri izleyerek yürüyorlardı.

Topal Ali, bu curcunanın ortasında vardı Salihli'ye... Durumu öğrenir öğrenmez, Hasan'ı bir hana yerleştirdi. İlkin Poyrazlıların yanına vardı. Sonra cepheye gidecekti. Anlattılar olanları. Ve çerkezler yakasına sakın varma dediler. Etem, kimsenin gözünün yaşına bakmıyor.

Sonra çerkezlerin arasına karıştı. Uzun süredir, cepheden uzak olduğu için, tanıyanlar azalmıştı o'nu. Ama, eski silâh yoldaşları biliyorlardı yine de... Çekinerek sokuldu çerkezlere. Bir kez de onlardan dinledi olanları.

Gerçeği Hacim Bey'e anlatmalıydı. Ama, nasıl? Bunu bilemiyordu. Yine Alaşehir'e dönmeliydi galiba. Cepheye uğrasa, olmazdı şimdi. Atını bıraktı hana. Hasan'ı aldı yanına. Hiç trene binmemişlerdi. Birer bilet aldı akşam treninden.

Hasan, kıvancından uçuyordu. Yazları, çayiçinde uyurken uzun uzun hayalledığı trene binecekti sonunda. İstasyona geldiler.

Tren geç gelecekmiş. Hem akşama da o kadar çok zaman var ki...

Çarşıya çıktılar Hasan'la Ali... Sağlı sollu dükkânların arasından camiye doğru yürüdüler. Bir koca günleri yolda geçmişti. Üç günü de burada harcamışlardı. Belki kongre bitmiş, Hacim Bey Alaşehir'den gitmiştir. Bir an önce yetişip, gördüklerini, duyduklarını anlatmalı o'na. Belki bir çaresini bulur. A-

raya girip, barıştırır kumandanları. O büyük adam değil mi? Tümü uyarlar o'nun sözüne. Nasıl uyuyorlar, tartışsalar bile kongrede. Burada da uyarlar. Ve bu çapraşıklık giderilir.

Hani Yunan duysa, diyor. Bizim bu durumumuzu bir haber alsa, bir an durmaz. Hemen çeker silâhını, saldırır üstümüze. Bizimkiler birbirini kırarken de, geçer yürür.

Çarşının ortasına, Eskihan'ın önüne geldiler.

İleriden Koçineli ve Göynüklü İbrahim Çavuş, Yusuf'un kollarına girmiş göründüler. Koçineliyi de, Alaşehirli Kel Komiseroğlu Yusuf'u da iyi tanırdı Ali. Koçineliyle birlikte baskına katılmıştı. Yusuf ise, Mustafa Bey'in adamlarındandı. Şaştı bu işe. Acaba bir yanlışlık mı oldu. Eğer bir yanlışlık varsa, düzeltmek gerek bunu. Yusuf, eskiden kentin azılılarındandı. Ama, yine de savaşçıydı şimdi.

Kollarından tutup götürmenin gereği neydi ki... Elleri de bağlıydı ardından. Bir adım attı Ali. Koçine'liye tam selâm verinek üzereydi ki, beş altı silâh birden patladı. Çarşılı, hemen dükkânlarına kapandı. Ali, sipere aldı Hasan'ı.

Koçineli ve Göynüklü bir iki sallandılar. Sonra, topuklarının üstünde yaylanır gibi yığılıverdiler yere. Silâhları uzadı, ellerinden. Yusuf, kollarının bağına bakmadan, silâh sesinin geldiği yere koştu. Gözleri parlıyordu.

Grup uzaklaşırken, Poyrazlılardan iki kişiyi tanıdı Ali. Demek, Osman'ın hıncını alıyorlardı. Etem, iki adamının acısını çıkarmak için saldırıya geçerdi kuşkusuz. Ama, adamlarının çoğunluğu cephedeydi. Alaşehirlilerin gelmesi için tam fırsattı bu. Cephedekileri çekemezdi nasılsa. Eğer Alaşehirliler gelirse, bitikti Etem'in işi.

Olanları hem Hacim Bey'e, Hem Mustafa Bey'e anlatmalıydı. Tedbirini o'na göre alsın. Durup dururken, Yusuf'u yakaladıklarına göre... Eğer pundu-

nu bulurlarsa, çerkezler Ali'yi de götürürlerdi Etem'in yanına. O zaman anlat sen durumunu. Fırsat olursa. Konuştururlarsa. Bilmez mi Etem'i o. Sadece, kurşun kanunu kullanır. Bir de ip...

Akhisar'ı basmasının öyküsü daha dillerde. Bekir Sami Bey'i yüzgeri edenler, o kente girince kaçacak delik aramışlar. Delioğlanı da çekmiş ki ipe...

Böyle bu Etem. Şimdi Ali'yi de yakalarsa. Bu öfkenin üstüne, Çakıcı gibi ateşe attırır diri diri... En iyisi hemen trene binip, olanları anlatmak.

Tekrar istasyona döndüler. Çerkezlerin ölüsü, sokağın ortasında kalmış, Poyrazlılar, kendi sığınaklarına çoktan çekilmişlerdi. Ali, durmadan bu ateşin cepheye sıçramaması için dua ediyor. Olası iş mi bu... Her biri, düşman karşısında türlü yiğitlik yapmış kişiler, sanki savaşa özlemliymişler gibi, kendi aralarında vuruşuyorlar.

O kadar dolaştığı halde, Etem'in mektubunu bir türlü verememişti Ali. Daha karargâhına varmadan mıhlarlar, diyorlardı. Hem durum da değişmişti. Belki yeni bir şeyler yazmak isterdi Hacim Bey. Son duruma göre, kumandanları tekrar uyarmak isterdi. Hele bir anlatsındı olanları da, artık kararını o verirdi.

Mustafa Bey, henüz dönmemişti dağlardan. Mestan Efe'yle birlikte gitmiş. Delegeler gönderdiği halde, yeni direnme yuvaları kurmak amacıyla, kendisi gelmemişti.

Asıl haberi Mustafa Bey'e ulaştırmak istiyordu Ali. Başından beri birliktiler. Başından beri, cepheyi açıp, savaşan onlardı. Şimdi, gerekeni yapmak da Mustafa Bey'in üstüne düşen bir ödev olarak ortaya çıkıyordu. Bir dönmüş olsaydı. Olanları bir öğrenseydi zamanında. Ahmet Bey'in dediği çıkar, Çerkez'i bitirirlerdi.

Hacim Bey, Sarıgöl yönünde harekete hazırlanıyor. Oradan, Buldan yoluyla, Denizli'ye geçecek. Denizli delegesi İlhami Bey, Demirci Mehmet Efe adına çağrıladı o'nu. Madem, başında bulunduğu örgüt, Biga'dan Bandırma'ya bir hat içinde, Millî Meclis niteliğindeki Alaşehir Kongresinin kararlarını uygulamakla yükümlü. Ve madem Demirci Mehmet Efe de, o yörede, kongre kararlarına uymak zorunda bulunan bir kumandan. Görüşmeleri iyi olur.

Hacim Bey, olmaz demiyor. Hele, şimdi Galip Hoca adıyla Demirci Efe'nin yanında bulunan, Celal Bey, eski arkadaşı. Bu arada bir konuşmuş olurlar.

Alaşehir Beyleri, ellerini oğuşturuyorlar. Kentleri, tarihsel bir toplantının yeri oldu. Artık unutulmaz. Millî Kurtuluş savaşına hem ilk başladı. Hem de en büyük örgütlenmenin kaynağı oldu Alaşehirliler. Hacim Bey'i uğurlamak üzere toplanmışlar. Bunu tartışıyorlar.

Hacim Bey, bu gerçeği söylüyor onlara.

— Sizi yorduk. Üzdük ama, Türk tarihinin geleceğinde bir ışıklı yer aldınız. Tüm Alaşehirlilere teşekkürlerimizi iletirsiniz artık. Tüm savaşçılara, bizden sonsuz selâmlar.

— Bunun sözü mü olur Beyefendi. Önemli olan, sadece cephedekilerin değil, geridekilerin de savaşın gerekliliğine inanmasıydı. Bunu başardık. Bundan sonrası kendiliğinden gelir artık.

Fırsat kolladı Ali. Beylerin konuşması biter bitmez, sokuldu Hacim Bey'in yanına.

Salihli'de görüp duyduklarını bütün ayrıntılarıyla anlattı. Güldü Hacim Bey... Sanki olanları biliyormuş gibi, üzünçlü bir gülümseme kapladı yüzünü.

— Ali Efe, dedi. Neden böyle bu...

— Bilmem ki, beyim.

— Daha ilk gün bu oyuna başladı Etem. Ben kimseye belli etmedim. Ama, bir telgraf gönderdi ba-

na. Güya Alaşehir bir ayrılık kumkuması olmuş, bu ayrılıkların sebebi de Mustafa Bey'miş, cepheye gidenleri önlüyormuş, hemen çaresine bakılmalıymış bu işin... Haydi dedim, böyle bir şey olamaz. İlk kez cepheyi açanlar, sonra savaşmaktan kaçınamazlar. Herhalde biri gidip şişirdi Etem'i... Bir hata var. İnceledim durumu. Elbette Mustafa Bey de melek değil. Ama, böylesine suçlanacak bir şey de yapmamış. Hem, Etem'le konuşan Mandacılardan biriymiş. Gelip Tevfik Bey'le konuşan kişiymiş öğrendiğime göre. Elbet, kendi isteklerini önleyen kişilere hayır dua edecek değiller ya... Bir fırsatını bulursam, anlatacağım Etem'e bunları. Her söylenene inanmasın.

— Siz söyleseniz Beyim, belki durulur ortalık. Hiç iyi değil bu. Savaş sırasında savaşçılar arasında ikilik çıkması doğru değil.

— Düşündüm bunu Ali Efe. Düşündüm ya, benim buradan ayrılmam mümkün değil. Etem de karargâhından uzaklaşamaz. Bütün bunları kapsayan yeni bir mektup yazayım Etem'e. Sen kendi elinle götür ver. Olmaz mı?

— Olmaz olur mu Beyim. Siz buyurduktan sonra.

— Ama, tehlikeli bu. Seni Alaşehirlilerden diye vurabilirler.

— Vursalar da mektup ellerine geçer ya beyim. Ne önemi var.

— Sen bilirsin. Otur biraz öyleyse. Ben mektubu yazayım.

Etem, dört dönüyordu konağın sayvanında. Bu Poyrazlılar dert olmuştu başına. Hemen cevaplamışlardı ateşini. Korkmuyor, yılmıyorlardı. Bir kıstırsaydı şöyle. Hıncını bir alsaydı. Onun adamları, pusu kurmuşlardı geceleyin. Çiftlik yolunda. Oysa, Poyrazlılar, güpegündüz, çarşı ortasında cevap vermişlerdi buna.

Adamlarını tüm dükkânlara yerleştirdi Etem. Eğer bir Poyrazlı görürlerse, eski buyruk üzerine temizleyeceklerdi. Artık kurşun yasası işliyordu. Ve bu yasa gereğince, er davranan yaşamaya devam edecekti. Koçineli de, Göynüklü de en sevdiği, en güvendiği adamlarındandı. Onları temizleyenlerin hakkından gelecek, kumandanlığını tüm yöreye kabûl ettirecekti.

Ali, ilkin Poyrazlılara uğradı. Ve Hacim Bey'in söylediklerini, yakınmalarını iletti.

— Beyim, çok üzülüyor, Beyim. Savaşçılar cepheyi şaşırdılar, diyor. Biz burda, onların daha iyi vuruşması için, gereken herşeyi yaparken, onların kendi aralarında kavgaya tutuşması haberiyle kahroluyoruz, diyor. Bir an önce uyuşsunlar. Bir an önce birleşsinler düşman karşısında, diye haber iletti. Ben şimdi burdan çıkıp, Etem Beyimin yanına gideceğim. Ona da aynı sözleri ediyor Beyim. Sanırım, kaylolur uyuşmaya. Siz bir iyice düşünün. İsterseniz yarın, bir kurul gönderin. Uyuşma kurulu. Eğer razı gelirse Etem Bey, Kemerli Han'da buluşuruz. Orda tartışır, tatlıya bağlarız bu işi. Savaşçının görevi ölmek. Bir kaç yoldaşımız da kaza kurşunuyla yitmiş olsun. Ne çıkar. Değil mi yiğit beyim? Değil mi ha?.. Ben bulurum sizi Kemerli Han'da Etem ne dedi, bir bir iletirim. Eğer uyuşmayı uygun görürseniz, birlikte gideriz çiftliğe. Bir büyük barış şöleni düzenleriz. Ve bir daha ayrılıklara tümden paydos deriz. Ha?..

— Mustafa Bey ne diyor bu işlere Ali? İki kez haber ilettim. Bir cevap vermedi.

— Haberinizi almamıştır ki, Beyim. O, daldı kongre işine. Mestan Efe'yle birlik Bozdağ ardında yitip gittiler. Yunan atlıları, Birgi önünde görünmez mi? Hemen adam toplayıp, cephe kurmaya kalkışmışlar. O yüzden dönmesi gecikti. Tabiî ilettiğiniz ha-

berler de eline geçmedi. Kenttekiler de dört gözle bekliyorlar. Yakındır. Çok bir yakındır ki, sesi gelir. O zaman gör bak Beyim. Bu uyuşmazlıklar birden çözülür. Kongrede gördüm ben. İlk günler fırlayıp kalkanlar, hükümet, Padişah adı geçtikçe namaza duranlar, sonra biz hükümeti istemeyiz diye karar kıldılar. Neden bu? Amaç bir de ondan. Sizin amacınız da öyle...

— Öyle ya, Etem'i sizin Alaşehirliler kışkırtıyor yine.

— Tövbe de Beyim. Hiç kimse kışkırtmaz.

— Öyle öyle. Ben iyi yerinden öğrendim. Yakında çıkar kokusu gör bak.

Ahmet Bey, bırakmadı Ali'yi. O gece konukladı. Nasılsa, akşam karanlığı bastı mı, Etem'in çerkezleri, kuş kanadına kurşun sıkıyordu. İlkin vuruyor, sonra soruyorlardı kim olduğunu. Kendi adamlarını at sürüşünden tanıyor olmalılar.

Direnmedi Ali. Tüm gece, kongreyi anlattı onlara. Tartışmaları, iş çıkara binince, şahin kesilenleri. Sonra giderek olumlu kararların alınmasını...

Daha gün doğmadan yola düştü.

Çiftliğe varıncaya, üç kez durdurup, üstünü aradılar. Ve çiftliğe geldiğinde Reşit Bey'in yanına çıkardılar. Reşit Bey, kardeşinin cepheye gittiğini, belki akşama döneceğini söyledi. Ali, yan gözle süzmüştü çiftliği. Etem Bey'in atı, tavlasındaydı. Belli etmedi. Ve çırpınarak, «Eyvah,» dedi. Sonra acıyla baktı Reşit Bey'in yüzüne. «Beyim, hemen bir at çektir altıma. Seyirteyim. Bulayım beyimi. Bulayım ki, bu gün Poyrazlılar uyuşma için kente inecek. Haber vereyim.»

Bir bulutlanma geçti Reşit Bey'in gözlerinden. Sonra olumsuzlukla başını salladı. Nerde olduğu bilinmiyordu ki, kardeşinin. Bir telefon, ya da telgraf hattı olsaydı cepheler arasında. Bulmak kolaylaşırdı. Yok, Ali, dövünüyor. Keşke kalmasaydı akşam. Ölüm

ölüm, yetişseydi buraya. Yine durdurur, sorarlardı ya bu çerkezler. Akıl edememişti. Ahmet Beyin aklına kanmıştı.

Kente bari gideyim, dedi. Poyrazlılara haber ileteyim ki, Etem Bey'i bulamadım. Yarına kaldı buluşma. Haberleri olsun. Davranışlarını ona göre ayarlasınlar.

Atladı ata.

Kente girerken, öğle ezanı çoktan okunmuştu.

Poyrazlılar daha sabahtan inmişlerdi Kemerli Han'a... Oturup, kendi aralarında şakalaşarak, Ali'nin Etem Bey'le konuşmasını bekliyorlar. Mustafa Bey, dağlarda olduğuna göre, o gelinceye, ya da Merkez Kurulu, cephe kumandanlığı bir karar alıncaya, Etem Bey'in buyruğuna girecekler. Kavganın gereği yok. Yurt için, Mustafa Bey bilinmez kişilerin ayağına düştüğüne göre, onlar kumandan değiştirebilir.

Poyrazlılar böyle konuştukça, Çerkez Mustafa hayıflanıyordu.

— Bakın yoldaşlar. Konuğumun kanını aldırmayacaksınız demek bana. Vay Osman'ım. Nasıl yanarım ki sana... Ama, yurt görevi diyor bu ödlekler. Yurt görevi gerektirdiğinde, bir töre bilmeze bile eyvallah ederlermiş. Koyup kaçacağım sizi ben. Kendi başıma alacağım konuğumun kanını görün. Ve kendi yoldaşınızdan utanın yarın ahirette. Desin ki, size, bire yüreksizler. Varıp basamadınız çiftliğini bir koca çerkezin. Alamadınız benim öcümü de, baskın yoldaşım Çerkez Mustafa hakkından geldi yine...

— Bu yüreksizlikten değil, imansız Çerkez. Kendin değil misin attan indiren. Mitralyoz var Etem'de. Biçer bizi demedin mi?

— Dedimse, başka günler çuvala mı girdi. Nasılsa yakalardık Etem'in boşluğunu. Ama, suç benim. Sizde iş var diye geldim, çeteye katıldım. Neyi-

me gerekti. Hiç bir şey olmamış gibi gir selâmlığa. Beyim de, törebilmezlik nedir bilir misin? Çerkez yasasında bunun cezasını bilir misin? Sonra sırala kurşunları alnının ortasına. Bas gel, değil mi? Vay Osman'ım. Sattık seni bir pula ki...

— Kışkırtma adamı deli çerkez. Otur oturduğun yerde. Bu iş sürgit böyle mi olacak? Elbet bir fırsat geçer bizim elimize de... Elbet biter bu savaş. Hem de Yunan'ı kovalayarak. Acelemiz ne, alırız kanımızı o zaman. Komayız öcümüzü...

— Hadi ordan Gebeşoğlu... Yaşam mı bu? Sen konuğunu yitir elinden. Göz göre göre can bir yoldaşına pusu kursunlar, sonra adam diye gez.

Dövünüyordu Çerkez. Bir uyuşma olacak, ben töresizliğin acısını çıkaramıyacağım diye, çırpınıyordu. Sanki, töreler savaştan daha önemliydi. Etem Bey'i bırakıp, Poyrazlılara katılmıştı bu yüzden. Yine de, dediğinden şaşmıyordu.

Kemerli Han'ın sahibi, taze kebap pişirdi onlara. Hanını konukla dolu görünce, bir semiz oğlak kesti. Tandırı tutuşturup, bir kebap yaptı ki oğlağı, silkelediğinde salt kemik kaldı elinde. Sininin başına çöktü Poyrazlılar.

Bir güzel karınlarını doyurdular. Sonra, Gebeşoğlu'yla, Çerkez Mustafa, han kapısının ağzındaki çeşmeden ellerini yıkamaya çıktılar.

Susamışlardı da... İlkin Mustafa eğildi çeşmenin oluğuna. Bir tarakka duyuldu arkadan. Mustafa, oluğa tutunmuş, ağzını suya vermişti. İrkildi ilkin. Sonra, ağzının kenarından ince bir kan sızdı.

Gebeşoğlu ise, iki büklüm akara düştü.

Tam karşıdaki dükkânda pusu kurmuş dört çerkez, ikisini de daha ilk atışta vurmuşlardı.

Poyrazlılar, hemen hanın üst katına çıktılar. Karşıdaki dükkânı bir yaylım ateşinin içine aldılar. Kapının dibine çöreklenenler, taş pencerelerden ateş

edenler. Dükkânda ne cam kaldı, ne çerçeve. Ama, çerkezler dayanıyorlar.

Başka dükkânlardan da ateş başladı. Bir çember halinde yağıyor kurşunlar. Hanın önünde bir yarım ay biçiminde, yer tutmuş çerkezler. Poyrazlılar, ilkin Ali'ye sövüyorlar. Yoksa, Etem, böylesine kıstıramaz onları. Geleceklerini öğrendi. Öğrenince, tüm kenti bastı. Pusuya yatıp bekliyorlar. Zavallı Çerkez Mustafa. Töre uygulayıcısı kesilmişti başlarına. İşte yine ansız yakalandı. Ve yitti...

Hep Topal Ali'nin yüzünden bu. O gelmeseydi. Ahmet Bey'i kandırmasaydı, inmeyeceklerdi böylesine açığa. Çıkmaz sokakta, av beklerken, gel sen Kemerli Han'a avlan...

Bir yerlerden yama kadar yerini görmeliydiler ki, şu Topalın. Yok, bir kurşunda temizlemek olmaz o'nu. Yengeç gibi, bacağından asacaksın bir ağaca. Hem de topal bacağından. Sonra, karşıdan veredeceksin kurşunu. Kulağı, boynuzu diye, birer birer yüleyeceksin. Aklı başına gelsin. Poyrazlılara oyun etmek neymiş anlasın.

Mektup getirmişmiş de, savaşçıların birbiriyle vuruşması iyi değilmişmiş de... Nasıl da kandırmıştı tümünü. Ah ulan Ali... Bir geçmelisin şimdi Poyrazlıların eline. Bir geçmelisin ki...

Ali kente girdiğinde vuruşma başlamıştı. Eyvah, diye geçirdi. Onleyemedim. Zamanında haber iletemedim. Yandı bizim Poyrazlılar. Görev de... Bir vurulan varsa, bunun kanı girecek şimdi araya. Üç poyrazlıya karşın, iki Çerkez vurmuştu Poyrazlılar. Şimdi yirmiye karşın en azından, bir yirmi kişi isterler. Yarıldı belle cepheyi artık Topal. Topal bacağın kopsaydı da, akşam kalmasaydın Poyrazlılarda. O zaman yetişirdin Etem'e. Yetişir belki de, bu vuruşmayı da, bundan sonra olacakları da önlerdin.

Birden aklına geldi. Etem, cepheye gitmiş olsaydı, adamlarını da birlikte götürmez miydi. Bu çete-

başları, kırk kişiden az adamla mı geziyordu sanki... Demek Salihli'deydi Çerkez. Salihli'deydi ve bir Çerkez oyunu oynamıştı ki, Ali'ye...

Kandım diye dövündü. Ama, Reşit Bey iyi adamdır. Eski dost. Kandırmaz beni. Ya kardeşi öyle yapacaksın dediyse. Ya bu işi mutlaka silâhla bitirmek istiyorsa... İsteyebilir. İki ayı aşkın bir süredir, silâh patlamıyor cephede. Yunan yılmış gibi. Soma yakalarında vuruşuyor. Salihli yöresinde silâh patlatmaktan çekinir oldu nedense.

Milisler kızıştı. Düşmanı bulamayınca, kendi aralarında çatışacaklar anlaşılan. Etem, bunu mu istiyor ki... Kimbilir. Cepheye gitsen yetişemezsin, demişti Reşit Bey. Demek o da yardakçılık ediyordu Etem'e... Ne olsa kardeşi. Onun kumandan olmasını elbet ister. Ama, bir kumandanlığa değer mi bu çatışma. Ülke sorunu ortada duruyorken, kumandanlık, milislik düşünülür mü? Akıl ermiyor bu beylerin işine canım. Hiç akıl ermiyor.

Sokağın başında dikildi kaldı. Çerkezlerden biri fırladı dükkândan. Yer değiştirecekti galiba. Daha fırlar fırlamaz, yıkıldı oraya. Poyrazlılar, hemen dükkânın içine çevirdiler namlularını. Bir feryat daha geldi. Yandım anam diye bir bağırtı. Ve arkasından giderek, tükenen sövgü...

İki çerkez yitti, diye düşündü Ali. Neden çıktı acaba çatışma. Yine çerkezler mi başladılar. Burada kalmazdı bu... biliyordu.

Demeye kalmadı. Etem, atının üstünde göründü. Ardında otuz kadar çerkez... Vuruşma birden şiddetini artırdı. Dükkâncılar, pazarcılar çekildi çarşıdan. Bir milisler kaldı. Durmadan kurşun yakıyorlar karşılıklı. Ama, ses yok. Etem'le konuşmak istiyor Ali. Ne mümkün. Şimdi silâhlar konuşuyor.

Postaneye koşuyor. Olanları telefonla haber verecek. O memura söyler, memur Alaşehir'e, Hacim Bey'e iletir söylediklerini. Daha köşede duruyor.

Etem'in adamları çevresini sarmışlar postanenin. Nöbete girmişler. İstasyona koşuyor Ali... Bir tren bulup, gitmek amacıyla. Orası da sarılı çerkezlerle.

Etem, tam basmış kenti. Atının, dizginini atıyor eğerin kaltağına. Bir binek taşında, zıplayıp çıkıyor üstüne. Alaşehir yoluna dehliyor hayvanı. Zaman kaybedecek. Olsun. Yedi saatte varır kente. Olan biteni anlatır Hacim Bey'e. Bırak gitmeyi der. Bırak ki, gel uyuştur şunları... Yetiş Beyim. Yoksa kıracaklar birbirini.

Durasıllı'nın alt başında da vuruşmalar var. Yol tutulu. Tekrar Salihli'ye dönmekten başka çare yok. Belki bulur Etem'i. Belki bir konuşma olanağı sağlar. O zaman düzeltir bakarsın arayı...

Akşam olmak üzere. Bir kez karanlık basarsa, belki durur vuruşma. O zaman önüne gelene anlatır. Etem Bey'le mutlaka konuşması gerek.

Ne gezer. Daha kentin ilk evleri görünürken, kurşun sesleri dolduruyor kişinin kulaklarını. Vuruşma devam ediyor. Ali, giremiyor kente. Bir kör kurşuna yitmek var.

Sabaha karşı, atış daha da artıyor. Belli ki, Etem Bey çiftliğindeki mitralyozları getirdi kente. Onlarla dövüyor Kemerli Hanı... Gitti Poyrazlılar. Mitralyoz, tümünü biçer. Meğer ki, sağlam olsun Kemerli Han'ın taşları. Sağlam olsun ki, yetmesin kurşun.

Güneş doğarken, sesler kesildi. Kente girdi Ali... Sokaklara bakındı. Kemerli Hanın önüne geldiğinde, tam dört ceset saydı. Poyrazlılardandı bu. Çerkezler ölülerini kaldırmış olmalılar. Biraz yürüdü. Silâh sesleri, Sart taraflarından geliyor. Demek, Poyrazlılar, karargâhlarında da durmadılar. Poyraz yakasına çekiliyorlar.

Kongre bitti. Hacim Bey'in başkanlığında, bir «Redd-i İlhak Temsil Heyeti» kuruldu. Yedi kişiden meydana geliyordu bu kurul. Bundan böyle, kongre adına, alınmış kararları uygulayacaktı. Kendi arasında, ikişer, üçer kişilik kurullara ayrılarak, çeşitli sorunların çözümünü üstüne aldı kurul üyeleri. Kimi para işleriyle, kimi erzak işleriyle, kimi de güvenlik soruŋuyla uğraşacaklar. Makbuzlar bastırılacak. Toplanacak vergiler, bu makbuzlara yazılacak. Sonra harcanan her kuruş, sektirmeksizin yazılacak bir deftere.

Mektuplar yazılacak dört bir yana. Kongre sırasında alınan kararlar duyurulacak. Kütahya'da yayınlanan Öğüt gazetesi, kararları yayınlıyormuş. Hacim Bey bir sevindi ki buna. Bir kez de, hükümetin kongrenin engellenmesi, üyelerinin tutuklanması için buyruk göndermesine karşın, Fevziye okulunun kongre yeri olarak verilmesine sevinmişti böyle. Mustafa Bey çetesi Alaşehir'e gelince, düzen ellerine geçivermişti. Hükûmetin sözünü dinleyen kalmamıştı artık. Okulda daha rahat yürütülüyordu tartışmalar.

Yalnız, Sivas kongresine delege gönderilmesinin kabûl edilmemesi canını sıkmıştı biraz. Ama, Alaşehirliler kendi aralarında daha önceden çözümlemişlerdi bu sorunu. Naci Bey'i göndermişlerdi. Şimdi bu kongre de başlıbaşına bir Meclis niteliğinde olduğuna göre, önemli değildi başkalarının gitmesi.

Tam on gün sürmüştü kongre. 16 Ağustos Cumartesi günü başlayıp, 25 Ağustos 1919 Pazartesi günü sona ermişti. Hacim Bey, gerekli kararları yazdırıp, mektupları gönderdikten sonra, bir gün daha kalmıştı Alaşehir'de. Çerkezlerle Poyrazlıların vuruşması da, o gün başlamıştı işte. Yetişebilseydi Topal Ali, belki tekrar Salihli'ye götürürdü o'nu. Ama, 28 Ağustos günü, vuruşmalar daha devam ederken, o Sarıgöl'e varmıştı. Oradan, Buldan üstünden Denizli'ye

geçerek, alınan kararları bir kez de kendi ağzından Demirci Mehmet Efe'ye anlatacaktı.

Çünkü, artık cepheler birleşiyordu. Hem Ödemiş cephesi, hem Salihli ve Soma, Bergama, Ayvalık, Edremit, Balıkesir cephesi, bir elden yönetilecekti. Geri görevleri Hacim Bey'in başkanlığındaki kurul yapacak, cephe işlemlerini de kumandanlar...

28 Ağustos sabahı, Etem Bey, Sındırgı delegesi ve Soma cephesi kumandanı Ethem Bey'le konuştu telefonda. Poyrazlılar iyi dayanıyordu. Ya, iki yüz atlıyla yetişirdi yardımına. Ya da cephedeki adamlarını Poyrazlılar üstüne çekip, cepheyi açardı Etem. Vuruşma kesindi. Ve ölnemenin mümkünü yoktu artık. Ethem Bey'i önledi Hacim Bey. Bir gereği yoktu gitmenin. Etem, çekerse çeksindi askerini. Onun yerine cepheye giderlerdi. O, Mustafa Bey'le konuşup, o'nu ve çetesini göndermeye çalışacaktı.

Mustafa Bey zaten hazırlık içindeydi. Adamlarını çiftlikte toplamış, Hacim Bey'le konuşmaya gelmişti.

— Nedir bu olanlar Mustafa Bey?

— Vallahi benim de bir şey bildiğim yok. Kesin bir şey bildiğim yok. Etem, kumandanlık yapmaya kalkışmış. Poyrazlıların kumandan vekili Ahmet Bey, cepheyi Hacı Ali Bey'le Mustafa Bey açtı, kumandan onlardır. Ben başkasından buyruk almam, demiş. Bunun üzerine, Reşit Bey'in çiftliğine eğlenmeye gitmiş üç Poyrazlı'yı vurdurmuş Etem. Onlar da iki adamını vurmuşlar bizim Yusuf'u götürürken. Suçu neymiş biliyor musunuz Yusuf'un. O öfkeyle, Etem'in anasına sövmüş. Salihlililer de yetiştirmişler bunu Etem'e... Buncacık şeyden adam asmaya kalkmış. Ne yapmak ister bu çerkez, aklım ermedi. Ama, izninizle ben gidiyorum cepheye. Orada hesaplaşırız.

— Mustafa Bey, sizden rica etsem. Ortalık yatışıncaya gitmeseniz. Alaşehir daha korunmaya muh-

taç. Hiç olmazsa ilk vergiler toplanıncaya kadar, burada kalsanız da, sonra vuruşma, Yunan vuruşması başlayınca, ihtiyat güç olarak yetişseniz.

— Ama, Poyrazlıları bırakamam.

— Canım bir kaç gün daha sabırlı olsanız ne çıkar. Ben konuşacağım Etem'le. Sonra Demirci Efeyle buluşacağım. Buldan, ya da Denizli'den haber gönderirim size. Bir kaç gün, benim hatırım için kalsanız.

— Beyefendi, size saygım var. Özellikle kongre sırasında gösterdiğiniz yurtseverlik ve olumlu davranışlar karşısında hayranlık duyuyorum. Ama, onlar benim silah arkadaşlarım. En kısa zamanda yardımlarına yetişmeliyim. Bir sonradan gelme çerkezin eline bırakamam onları. Bu yüzden kusura bakmayınız.

— Beyefendi, siz daha baştan cephe açmak suretiyle yurtseverliğinizi gösterdiniz. Hakkınızdaki söylentiler belki de bu yüzden. Sizi çekemiyenler tarafından çıkarılıyor. Ama aldırmayınız. İnsanlar böyledir. Ve ben, yurtseverliğinizden emin olarak tekrar rica ediyorum. Milisleri birbirine kırdırmayınız. Siz ki, cepheden geliyorsunuz. Göğsünüzü düşmana açmış insanlarsınız. Başka bir anlamla, bu günkü yaşamanız bir şanstır. Hem sizin için, hem ülkemiz için. Bu şansı, birbirinizle vuruşarak lekelemeyiniz. Demek istediğim bu...

Mustafa Bey uzun uzun düşündü. Sonra başını eğdi.

— Peki beyefendi. Ben bir hafta daha kalırım Alaşehir'de. Tabiî bu arada bir Yunan hücumu falan olmazsa. Bir hafta sonra sizin buyruğunuzu alsam da, almasam da karargâhıma, yani Sart'a giderim.

— Teşekkür ederim Mustafa Bey. Yurtseverliğinizden bunu bekliyordum. Etem, Ethem Bey'i çağırdı. O da gitmiyor. Bu sorun Poyrazlılarla, Etem Bey arasında olsun bitsin. Başlamış artık, bunu durdur-

manın mümkünü yok. Ama, çatışmaları önlemek bizim başarımızdır. Unutmayın.

Sonra Sarıgöl'e doğru yola çıktı Hacim Bey... Yanında, Uşak ve Denizli delegelerini de alarak. Ethem Bey, Etem'e karşı bir özür bulabilmiş olmak için, birlikte gitti.

Mustafa Bey, çiftlikteki adamlarını da Alaşehir'e getirtti. Kurşunlu Hanın tüm odalarını doldurdular. Altındaki esnaf, milis kuşkusundan sadece öğlenleri çalışmaya başladı. Yukarıda, kafası şişen, aşağı inip, bağırıyordu esnafa...

Ali, Durasıllı altındaki vuruşmanın nedenini ertesi gün öğrendi. Etem Bey, Poyrazlılara Alaşehir'den yardım gelmesini önlemek için, yolu tutturmuştu. Mustafa Bey'in adamlarından Hacı Mustafa ve dört arkadaşı, Sart karargâhına gitmek üzere, Salihli'ye geliyorlarmış. Pusuya düşmüşler. Vuruşma oymuş. Ve Etem'in adamları, dördünü de orada vurmuşlar.

Bir fırsatını bulup, kente atmalıydı kapağı. Mustafa Bey'e ve asıl Hacim Bey'e, Çerkezlerin suçlu olduğunu anlatmalıydı.

Trende gizlendi sonunda. Boş vagonlardan birinin içine girip, kapısını üstünden çekiverdi. Çerkezler atlamıştı. Tren, Alaşehir'e gelinceye kapıyı açmadı Ali. Kemer'de yavaşladığında atladı trenden. Doğru Hacim Bey'i bulmak umuduyla, Kulalı Mariça'nın evine uğradı. Gitmiş. Sonra doğru Mustafa Bey'in konağına koştu.

Daha o gelmeden, olanları öğrenmiş Mustafa Bey. Ama, Hacim Bey'e söz verdiği için, bir hafta bekleyeceğini belirtti. Bu arada hazırlıklarını tamamlar, öyle giderdi. Vuruşma vuruşma. Bırakmıyacaktı cepheyi tek başına Etem'e. Poyrazlılar, çekilmişti Poyraz'a doğru. Ve cepheden gelen bir çatışma haberi, Etem'i durdurmuştu. Salihlililer araya girmişler-

di. Hacim Bey'in mektubu üstüne, Salihli Beylerinin ve en çok da ağabeyi Reşit Bey'in araya girmesi sonucu Etem, silâhlarını bırakırlarsa Poyrazlılarla savaşmayacağını bildirdi. Ya da silâhlı olarak cepheye katılacaklar. Buyruğunu dinleyecekler. Ve hiç bir zaman, ayrı bir karargâh halinde çalışmayacaklardı.

Poyrazlılardan bunu kabûl edenler, silâhlarını bırakıp, cepheye yollandılar. Etem, Salihli'yi ateşe tutmaya devam ediyordu. Poyrazlılardan yana çıkan ve onları ilk vuruşmada gizleyen iki kişinin evini yaktırdı. Çıkmaz sokağı baştan başa, yıktırdı. Poyrazlılardan yakaladığını astı bu sırada.

Ve Alaşehir'e Mustafa Bey'e bir mektup gönderdi. Bu mektupta da, Cephe Kumandanı olarak imza atıyor ve gelip teslim olmasını ya da bütün gücüyle doğru cepheye giderek, buyruğunu beklemesini istiyordu. Mustafa Bey cevap vermedi. Üç günü kalmıştı şurada. Ve üç gün sonra Salihli'ye gidip, eski görevini geri almak için vuruşacaktı. Adamları sabırsızlanıyor, bir an önce eyleme geçmek için çırpınıyorlardı.

Önledi onları Mustafa Bey. Söz verdim, dedi. Sözümü tutarım. Salihli'den gelen haberler hiç iyi değil diyorlardı. Poyrazlılar yitti. Eridi ve teslim oldular Etem'e. Bizim de olacağımız o, beklersek. Durmadan güçleniyor. Durmadan yeni güçler katılıyor o'na. Olsun...

Eylül, asma yapraklarının yeşilinde, sarı benekler halinde ilk günlerini yaşıyor. Kentli daha bağlardan göçmemiş. Sadece bağsızlar, bir de Mustafa Bey'in adamları var kentte. Ama, yakın alandakilerin gelmesi.

Bir sabah, silâh sesleriyle uyanan kentli, yataklarından fırlayarak, pencerelere koştu. Kula şosesinin ağzından, demiryolunun hemen altından başlamıştı

çatışma. Mustafa Bey, korunma gereği olarak, tüm yol başlarına adamlar komuş, pusular kurmuştu. Etem, beşyüz atlıyla kenti basmak üzere, Kula şosesinin başında belirince, tuzaklar işlemez oldu. Çünkü, bir iki atıştan sonra, mitralyozlar çalışmaya başlıyor, pusuyu darmadağın ediyordu.

Mustafa Bey, hemen Kurşunlu hana geldi. Adamlarını sokaklara yerleştirdi. Kendisi hanı merkez edinerek, vuruşma düzenini hazırladı.

Demiryolunun altından, mezarlığın başına geldi Etem çetesi. Fakat, Mustafa Beyliler mezar taşlarının arasında yer tutmuşlardı kendilerine. İlk sırayı biçtiler orada. Sonra, bombacı çerkezler çalışmaya başladı. Mezarda çukurlar açıldı. Ve diriler, bir anda ölülerle kucaklaştı bu çukurlarda.

Atlılar, çoktan atlarını bırakmışlardı. Diz çökerek, hedef küçültüyorlar. Sonra, bombacılara fırsat kazandırmak için, körlemesine çeviriyorlardı mitralyozları. Ama, yine de, iyi nişancıydı Mustafa Bey'in adamları. Attıklarını vuruyorlardı. Tam bitirdik, bunlar yitti artık dediklerinde, yeni bir ateşle karşılaşıp, kayıp veriyordu Etem.

Bombacılar ve mitralyozlar, adım adım ilerletiyor onları. Mezarlıktan sağ çıkanlar, gerileyerek, Gazhane mahallesinin ilk evlerinde sipere giriyorlar. Barikat yapmalarına fırsat vermiyor Etem. Bir kol halinde oradan yüklenirken, bir kolu Dombay Kapıya salıyor. Oradan, Kuyucak yoluyla, Kurşunlu hana çıkmak mümkün. Yıldırım Beyazıt camisinin ardından dolandılar mı, avuçlarının içinde Kurşunlu han...

Ama, caminin yoldan yüksek duvarlarının ardında Alaşehir çetesinin adamları dolu. İş yine bombacılara ve mitralyozlara düşüyor. İki yandan, bomba ve mitralyoz ateşi altında kalan Alaşehirliler, Kurşunlu hana doğru çekiliyorlar.

Yaralılara bakan yok. Ölüler, henüz oldukları yerde kalmış. Kentte kalmış çocuklar, merakla izlemek istiyorlar vuruşmayı. Hasan bunlardan biri. Hanın kapısını kimseye görünmeden açıyor. Ali Dayısı vuruşanlar arasında. Ve Mustafa Bey'in yanını tutuyor. Bir görmeli olup biteni. Fırlayıp gitse bir koşu. Hashasların evin altından, Yağhane camisinin minaresine bir tırmansa. Tabak gibi görünür vuruşma alanı. Ne oluyorsa, bir bir izler Hasan.

Ara sokaklardan, Camibekir caddesine çıkıyor. Sonra Himaye-i Etfal caddesine inip, kurşun vızıltıları arasında, Yağhane camisinin minaresine tırmanıyor. Henüz oralara gelmemiş Etem kolu. Mustafa Bey çetesi de iki yandan, sıkışmamış daha. Bir kol arabacılar arasında vuruşurken, öteki kol, reji müdürlüğünün köşesinden ateş ediyor.

Topal Ali, Mustafa Bey'in yanında. Eline hem sedef kakmalı tabancasını, hem uzun zamandır ayrı kaldığı martinini almış. Topal bacağının üstüne çökerek, bekliyor gelecekleri. Handakilerin çoğunluğu ilk cepheyi açanlardan. Mustafa Bey ortalarında. Gidip geliyor hanın koca avlusunda.

Han duvarları kalın. Savakları, kubbeler arasındaki mazgalları bir kale gibi. Günlerce vuruşabilirler burada. Kapıları iki yandan kale kapısından daha sağlam. Ne makinalı tüfek etkide bulunabilir. Ne de bomba...

Bir büyük kubbeden, alçalarak inen başka kubbeler. Duvarlar öylesine kalın ki, aralarından, üst katlara çıkmak için yollar yapılmış. Tam yerini seçtiler. Ve çevrelerini alacak karşı güçler, eski loncanın orada olsun, Kuyucak mahallesi yönünde olsun, hep aşağıda kalmak zorundalar.

İyi bir sığınak burası. Zaten dört bir yana dizelenen milisler de iyi vuruşçu. Etem, güç girer buraya. Kendi ayağıyla öyle bir tuzağa düştü ki...

Etem, sokak savaşları başlayınca, asıl karargâhı tutmak için, yüz elli bombacıyı ayırdı. Bunlar, ne olursa olsun, durmaksızın ilerleyecek, Kurşunlu Hanı bombalayacaklardı. Kışla caddesinden, aşağı saptılar. Orada, vuruşma devam ederken, zayıf sokaklardan birini aşmayı başardılar. Artık, Kurşunlu Hana kadar önlerinde bir engel kalmamıştı.

Eski loncanın içinden vurup, aşağıda ama, tam karşıda yer aldılar. Hazırlıklarını bitirdiklerinde, güneş yavaş yavaş Toptepesini aydınlatmaya başlamıştı.

Birden bombalar yağmaya başladı hanın üstüne. Eski kubbeler, ilkin dayandı bombaların gücüne. Sonra birer birer çökmeye başladılar. Topal Ali, elinde martini, üst mazgallardan birine çıkmış, çerkezleri gözlüyordu. Biri fırladı, loncanın ardından. O anda kurşunu yapıştırdı Ali. Sonra biri daha...

Birden durakladı eli. Ahmetli Baskınında Parti Pehlivan'ın kolunda birlikte savaştıkları bombacılardan biri, hışım gibi düşmüştü arpacığının üstüne. Tanıdı o'nu Ali. Tanıdı ve bir an durakladı. O duraklama sırasında, bombayı fırlatmıştı Çerkez. Birden, üstündeki kubbe bütün ağırlığıyla çöktü. Bir koca kaya gibi Ali'yi altına alarak, tonozlarını çevreye sıçratıp, avluda parçalandı.

Bunu başka delikler izledi. Artık tutunmanın mümkünü kalmamıştı. Kırk kadar milisiyle birlikte, Toptepe'ye doğru, vuruşarak geriledi Mustafa Bey. Sonra, Bahçearasında gözden yitti. Etem kazanmıştı. Kent elindeydi artık. Savaşçıların çoğunu esir almış, bir o kadarını da vuruşma sırasında öldürmüş, ya da yaralamıştı.

Hasan, minareden indi. Kentin sessizliği içinde, boynu bükük, Ali Dayısını aradı. Mustafa Bey'in yanında gidenlerden değildi o... Hana girdi. Ölülerden başka kimse yok. Yıkılmış, delinmiş ve her yanı tonoz yığını, tuğla kırığıyla, yukarılardan düşmüş koca-

man taşlarla dolmuştu. Taşların, moloz yığınlarının arasından bir el, bir bacak, ya da bir kafa görünüyor.

Loncaya doğru yürüdü. Bir büyük tonoz yığınının yanına varınca, pantalonundan tanıdı Topal Ali Dayısını. Ağlamaya başladı o zaman. Gözlerinden ılık yaşlar akıtarak, taşları kaldırıyor. Bir taraftan burnunu kolunun yenine silerken, bir taraftan da mızırdanıyordu.

Molozları temizledi. Kaldıramadığı parçaları, iteliyerek Ali Dayısının üstünden kaydırdı. Yüzükoyun ortaya çıktı Topal Ali... Bir elinde sedef kakmalı tabancası, bir elinde martini. Ezilmiş bir böcek gibi, yamanmıştı toprağa. Zorladı. Tabancasını almak istedi. Bırakmıyordu. Çaresizlikle çevresine bakındı.

Birini bulsa, kaldırtacak Ali Dayısının ölüsünü. Kaldırtmaz bırakırsa, Meryem Teyzesi ne der? Dursun Efe'si ne der sonra... Nasıl bakar onların yüzüne.

Arana arana, Yağhane camisinin önünden, çarşıya girdi. Kimseler yoktu. Daha doğrusu, tüm kentli, Himaye-i Etfal kahvesinin önünde toplanmışlardı. Yaklaştı kalabalığa. En arkadakilerden birinin paçasına asıldı. Adam ters ters dönüp baktı o'na...

— Emmi, dedi. Ali Dayım ölmüş.

— Git be çocuk. Rahat bırak beni.

Bırakmadı. Çekiştirmeye devam ederek.

— Kaldıralım ölüsünü Emmi. Olmaz mı ha?

— Gidiyor musun sen?

Adam, elini kaldırmış, vurmak üzereydi. Sakındı Hasan. Bir gevşeme oldu kalabalıkta. Sıkışıncaya, ön safa gelmişti Hasan. Etem Bey'i gördü o an. Bir kez Ali Dayısıyla birlikte bir haber götürmüşlerdi o'na. O zaman görmüştü. Başını okşamış, demek sen de savaşçı oldun. Aferin sana, demişti. Belki tanırdı şimdi yine. Tanır, kaldırtırdı Ali Dayısının ölüsünü oradan. Yürüdü bir kaç adım. Gözlerini gözlerine dik-

ti Etem Bey'in. Bir süre bakıştılar. Sonra, gülümsedi Etem. Ve kentliye dönerek, konuşmaya başladı.

— Ey ahali, gördünüz işte. Mustafa alçağı kaçtı. Artık söz adaletindir. Şimdi kimden ne kadar şikâyetiniz varsa, açıkça belirtiniz. Burada hesap görülecektir. Bu hesabı alnının akıyla veren, kurtuldu. Veremeyen de, cezasını çekmeye hazır olsun. Buyrun sizi dinliyorum.

Kentli suskun suskun baktı ilkin. Sonra bir ağızda bağırmaya başladı.

— Çaldılar... Öldürdüler... Irza geçtiler...

Dedikleri, bir uğultu halinde yankılanıyordu. Etem Bey, bıyıklarını dişleri arasına alarak çiğnedi bir süre. Akhisar geldi aklına. Bekir Sami Bey'i kovalıyan kim? Diye sormuştu da, kimse sesini çıkarmamış, sonunda suçu deli oğlanın üstüne yıkmışlardı. Şimdi Mustafa Bey'in arkasından bağıran bu insanlar, o buradayken, korkularından seslerini bile çıkaramıyordu. Kimbilir kendisi hakkında da ne eşkiyalık öyküleri anlatılıyor.

Hem, kongre başladığı güne kadar yapılmış tüm kötü işleri. Millicilere katılmak şartıyla affetmişti. Kendi adamları arasında da, bir çok cinayet işleyenler vardı. Olsun. Şimdi o kazanmıştı. Ve eski bile olsa, cinayetleri yenileyip, cezalandırması gerekirdi.

Elleriyle kalabalığı susturdu. Bir anda, kulaklarda zonklıyan bir sessizlik egemen oldu dört yol ağzına. Sonra Etem Bey, tek tek, üstüne basa basa sıraladı kelimeleri.

— Hep bir ağızdan olmaz. Birer birer ve de zamanını, yerini söyleyerek anlatın olanları. Kimin yaptığını da belirterek.

Sonra, arkasında silâhları ellerinde duran adamlarına döndü.

— Savaş yargısı yapacağız arkadaşlar. Yargıçlar ve cellâtlar ayrılsın.

Hemen dört kişi ayrıldı adamların arasından. Sonra iki kişi daha... Ayrı ayrı durdular. Etem, kentliye onları gösterdi.

— İşte yargıçlar. Davanızı onlara anlatın. Verecekleri karar aynen uygulanacaktır. Yalnız suçluları saklamayın. Saklayan, suçlu kadar ceza görür bizden...

Yargıçlar kahvenin avlusunda önlerine çektikleri bir masanın çevresini alıp, mahkemeyi düzenlerken, o kahvenin kapalı bölümüne geçti. Hasan, deminden beri gözlerini dikmiş, Etem'e bakıyordu. Ardından yürüdü. Çerkezlerden biri kapıdan girmek üzereyken tuttu kolundan. Yekindi Hasan. Kurtardı kendini. Bu kez, kollarından yakaladı adam. Tam kucaklarken, bağırdı.

— Bırakın be. Ben, Bey emmimi göreceğim.

Etem Bey sese kulak verdi ilkin. Sonra seslendi.

— Bırakın. Nedir?

— Beyim bir çocuk.

— Gelsin hele bakalım.

Bıraktılar. Girdi Hasan. Dimdik durdu Etem'in karşısında. Gözlerini gözlerine dikti yine. Bir süre bakıştılar. Sonra, bakışlarını indirdi Etem.

— Ne istiyorsun delikanlı?

— Ali Dayımın ölüsünü kaldırın ordan.

— Nerden?

— Kurşunlu handan.

— O bir âsiydi. Neden kaldıralım...

— O âsi filân değildi. Benim Ali Dayımdı. Topal Ali Dayım...

— Ne? Topal Ali orda mıydı? Onlarla birlik. Üzüldüm buna. Bir tek o'na üzüldüm işte. Ötekiler haketmişlerdi. Ama, o neden karıştı onların arasına? Buna aklım ermedi...

— Dün bana dediydi ki Ali Dayım, Etem Bey haksız dediydi... Poyrazlılar uyuşmaya gelmişler Salihli'ye. Vuruşma olacak galiba Hasan, ben Mustafa

Bey'in yanındayım, dediydi... Minareden seyrettim vuruşmayı ben. Sonra gittim ki, Ali Dayım ölmüş. Kaldırın ölüsünü. O âsi değildi. Yaman bir adamdı benim Ali Dayım. Kaldırın ordan olmaz mı Bey emmi...

— Ya, demek öyle dedi ha. Bakın buraya...

Hemen iki çerkez seyirtti. Ellerini göğüslerinde çaprazlayarak beklediler.

— Çocukla birlikte gidin. Topal Ali'ye bakın. Öldüyse, büyük bir tören düzenleyin o'nun için. Korkmuş çocuk. Bilmiyor. Belki ölmedi, yaralandıysa, hemen hastaneye kaldırın. Söyleyin benim için, iyi baksınlar.

Sonra başını salladı iki yana.

— Allah Allah. Anlamadım gitti. Yoksa o gün, uyuşma için mi gelmişti Topal...

Çerkezler ikiletmediler Beylerinin buyruğunu. Kaptılar Hasan'ı. Birlikte Kurşunlu Han'ın yolunu tuttular. Hasan, önde koşuyordu durmadan. Hana vardılar. Topal Ali'nin başına dikildiklerinde, kollarının üstüne dayanarak kalkmak üzere buldular o'nu. Hasan, bir sevindi ki... Koşup boynuna sarıldı birden.

— Ali Dayı... Ali Dayı, sen sağ mısın?

İnliyordu Ali... Belli ki bir yerleri kırılmış. Çerkezler hemen kucakladılar o'nu. Birkoşuda Benli Bahçeyi, Şeyh Sinan camisini geçtiler. Hastaneye taşıyarak, Etem Bey'in söylediklerini tekrarladılar. Hasan, ceketinin eteğinden yapışmıştı Ali'nin. Yanında çerkezlerin ağırlık altındaki koşmalarına yetişmek çabasıyla, seyirtiyordu durmadan.

Doktor, bir iyice gözden geçirdi Ali'yi.

— Amma sağlam bünyesi varmış ha... Sadece kaburgaları ezilmiş. Bir aya varmaz, ayağa kalkar, korkmayın. Ne altında kalmış bu?..

Hasan atıldı hemen.

— Han yıkılmış üstüne emmi. Kurşunlu Han yıkılmış.

— Hadi deli oğlan. Korkmuşsun sen anlaşılan. Düşmüş bu...

— Vallaha değil. Kocaman taşlar vardı üstünde. Ben kaldırdım.

— Senin kaldırdığın taş, bir adamı bu kadar ezer işte. Peki korkma. Neyin oluyor senin bu?

— Ali Dayım. Topal Ali Dayım...

Çerkezler durumu anlatmak için geri dönerken, Hasan sevincinden başında döneniyordu Ali Dayısının. Kurtulmuştu yine. Kaptırmamıştı paçayı. Hem de bir aya kadar iyileşecekmiş. Yalnız komamıştı yine o'nu. Birlikte dağlara çıkacaklardı yine. Hasan kaval çalacak, Ali Dayısı haber iletecekti Millici güçlere. Oh...

Yargıçlar kurulunun önüne gelen, anlatıyordu durumu. Benden şu kadar para istediler. Korkumdan verdim. Ama, filânca vermedi. O gece evini bastılar. Hem neyi varsa aldılar. Hem de, boğdular adamcağızı.

Peki kim yapıyordu bunları?.. Çoğunluk, Raşit Hoca'nın oğlu, Salih efendiyi gösterdi. Reji'de kolcubaşı iken, eşkiyaya soyunmuştu. Biri de, son nefesini verirken yetiştiği bir komşusundan Emiroğlu'nun adını duyduğunu söyledi. Ama, Emiroğlu, Mustafa Bey çetesiyle ilgili değildi. Buna tüm kentli tanıktı.

Salih Efendi'yi arattı Etem Bey. Emiroğlu'nu da... Sonunda, kadın kıyafetinde, Toptepeye doğru kaçarken yakaladılar Salih Efendiyi. Emiroğlu'nu dört kızanıyla birlikte, Erikli mahallesindeki evinde bastılar. Vuruşarak öldü.

Yargıçlar, Salih Efendi'nin asılmasına karar verdiler. Çarşı ortasındaki mezat yerinde uygulanacaktı karar. Üç yüce çınar vardı orada. Dallarından birine

atıldı ip. Altına bir masa, bir de sandalye konuldu. Salih ve kentlinin adını saydığı altı kişi daha, dizelendi çınarın yanına.

Sandalyenin üstüne çıkıp, ip boynuna geçirilirken, son sözü soruldu. Salih, hiç eziklik göstermiyordu. İlkin konuşmak istemedi. Cellâtın yüzüne baktı. Sonra kendisini seyreden kentliye çevirdi başını.

— Ey beni görmeye gelenler. Ben bu cezaya kendimi çoktan hazırladım. Şimdi sizden bir isteğim var. Komşuluk hakkını bana helâl ediniz.

Sonra cellâdın yüzüne baktı. Ve cellât usta ellerle, ipi boynuna takıp ilmikleyerek, ayaklarının altından sandalyeyi çekiverdi. Ayakları bir iki kez çırpındı Salih Efendi'nin. Sonra uzadı. Boynu, bir omuzunun üstüne sarktı...

Diğerlerinde hiç oyalanmadılar. Kentlinin parlayan bakışları, ürpertili bir kıpırdanışla saflarını sıkıştırmasına aldırmaksızın, çınarların dallarına dizelediler.

Etem, Topal Ali'yle konuşmak istedi. Hasan başında bekliyor, ranzasının dibinde kıvrılıp uyuyordu gece olunca. Ali Dayısı baygındı. Doktor, ezikleri elden geçirdiğini. Bir aya kalmadan iyileşeceğini söyledi Etem Bey'e. Hasan'ın başını okşadı tekrar Etem.

— Biraz daha yetişmesen, yitiriyormuşsun Ali Dayını küçük efe, dedi. İyi ki, doğru bana geldin.

Bir süre baktı. Doktor, ayılmasının henüz mümkün olmadığını söyleyince, başını salladı.

— Ayılınca söyleyin. İyileşir iyileşmez bana gelsin. Kendisiyle konuşacaklarım var. Düşmanımdı. Ama, bir nedeni vardı bunun. Ve tüm yaşamı boyunca, sadece yurt için vuruştu Topal Ali. Yani mert bir düşmandı yine de... Kurtulmasını isterim doktor. Daha çok hizmetler görür o. Yeter ki, bir ayağa kalksın.

— Kurtulacak Beyefendi. Hiç merak buyurmayınız. Zaten, öyle pek ağır değil yarası. Sadece bir kaç kemiği ezilmiş o kadar.

Arkasındaki çapraz fişekliklilerden birine işaret etti. Adam, bir kese para çıkarıp, yastığının altına koydu.

— Çocuğa da iyi bakılsın. Yaman bir mücahittir o da... Ne gerekiyorsa buradan alırsınız. Yetmezse, bana bildiriniz Doktor Bey. Hemen gerekeni gönderirim.

— Aman efendim. O, bizim hastamız.

— Unutmayın. Benim de hastam o...

Topuklarına basarak döndü. Adamlarıyla birlikte çıktı hastaneden.

Hasan, kolunu uzattı. Ali Dayısının yüzünü okşadı bir süre. Sonra duyurmak istemezmiş gibi mırıldandı .

— İyileş olmaz mı benim Ali Dayım. Hemen iyileş olmaz mı?

OTUZALTI

Aysız bir gece.

Gökte yalnız belli belirsiz çoban yıldızı kalkıyor.

Dağların doruğu sis içinde. Kuzeyden sert bir rüzgâr esiyor. Çeşitli bitki kokusuyla dolduruyor yöreyi.

Keçidağı yamaçlarının kuytusunda, altı silâhlı fısıldaşıyor.

Fısıltıları, rüzgârda kesik kesik. Titriyorlar. Gömleklerinin, cepkenlerinin yırtık yerlerinden, tenlerini yalayan rüzgâr, titretiyor dişlerini. Dişleri takırdadıkça, elleri mavzerlerini sıkıyor. Fişekliklerini birer omuz hareketiyle düzeltiyorlar. Tüm mermi dolu fişeklikler.

Sakalları uzamış. Dizleri, elleri nasırdan sertleşmiş. Tam ortalarında Dursun, geniş bir yer kaplayarak oturuyor. Yanındakiler de, köylüleri. Topçu'nun Halil, Hürmüz'ün Mehmet, Topal Ali'nin Kerim'i. Kayınbiraderi... Sonra, Yaban'ın Ali'siyle, İnad'ın Halil'i...

Dursun, vuruşmalarda pişmiş. Aydın'ın geri alınışında, en önde gelenlerden. Kısa zamanda Demirci Mehmet Efe'nin has kızanları arasına girmeyi başardı. Bu son sınavı. Bunu da başarırsa eğer, çetesi büyüyecek. Efe, öyle demiş. Takım verecek artık o'na. Takım verecek ve daha büyük işlere koşacak.

Başkası olsa, yerinde duramaz. Hiç belli değil Dursun'un yüzünden bu... Arkadaşları da biliyorlar. Bildikleri için, bir küçük kıvanç arıyorlar yüzünde. Bulamayınca, burun kırıyor, bizim Deli İmam, kumandan olasıya sevinmiyecek, diyorlar.

Savaşlar, Dursun'a bu adı kazandırdı. Deli İmam... Dursun adını, Adsız ününü, tüm zeybekler unuttu. Deli İmam, diyorlar sadece. Ve ancak o zaman tanıyorlar...

Ünü, köyüne çoktan ulaştı.

Fatma, köy kadınlarının gözdesi. Yavuklusu bir büyük zeybek, bir yaman savaşçı olmuş ki...

Dün bir haber gelmişti Efe'ye... Yunan, Ahmetli düzlüğündeki karakollarına cephane yığarmış. Bir hazırlık olabilir bu... Etem Bey, Kütahya üstlerinden, isyan bastırmaya gideli, tüm cephe, Demirci Efe'nin buyruğunda artık.

Cephane haberini alınca Efe, bir kolaçan etmesi için Dursun'u gönderdi. Eğer, durumu elverişli görürse, bu silâh ve cephaneyi kendi saflarına alması, çok yararlı olurdu.

Şimdi köylerinden iki, hatta üç günlük uzaklıkta, Keçidağı yamaçlarında, yapacağı baskını bunun için kuruyor Dursun. Ve bu yüzden, tek kılı oynamıyor kara sakallarının.

Sis, giderek, yamaçtan ovaya iniyor.

Göz gözü görmez bir karanlık basıyor çevreye. Dursun, bunu beklermiş gibi kıpırdanıyor. Mavzerinin dipçiğini yere dayayıp, üstüne yüklenerek dikiliyor.

— Hadin bakalım. Vakit tamam. Sen alt baştan in Mehmet. Sen doğru yürü Halil. Siz de benimle gelin. Yeri iyi bellediniz değil mi?

Bu ilk baskın değil ki... Yunan hükümeti sanki onlara çalışırmış gibi oldu son günlerde. O, cephane ve silâh yığıyor karakollarına. Bunlar, bir gece baskınında, ne var, ne yok sürüp götürüyorlar. Bu ovayı, avuçlarının içi gibi bellediler artık. Bu sonuncusu en gücü. Biliyorlar. En azından dört Yunan karakolu aşacaklar. Yunan akıllandı. Ön karakollara cephane yığmıyor artık. Ordugâhına en yakın, arka karakollar-

da depo ediyor gereçlerini. Olsun. «Bu dağlar bizim,» diyor Dursun. Ve ekliyor hemen. «Ova da...»

Dağılıyorlar.

Birbirlerinden ayrıldıktan sonra, kedi yürüyüşüyle ayrı yönlerde uzaklaşıyorlar.

Sis, giderek toprakla birleşiyor. Ayazda, dalga dalga bir puhu kuşu ötüyor. Bunu iki ötüş izliyor hemen. Yine sessizlik. Yine karanlık. Ve bu susku içinde, çok uzaklardanmış gibi, rüzgârın uğultusu. Bir ağır yaralının iniltisi gibi. Sisi daha ağırlaştıran. Daha kalınlaştıran bir yel bu...

Biraz sonra, Puhu kuşu tekrar ses veriyor. Hem de üst üste iki kez ötüyor. Ve yine üç ötüş... Daha yakın ötüşler birbirine. Daha açık ve belirli. Rüzgâr iniltisine karışmıyor bu kez... Kulaklarda yankılanıyor.

Belirli bir çemberin, nirengi noktaları gibi. «Puhuuu... Puhuuu...» diye uzayıp gidiyor.

Ötüşlerin ortasında, silik, fersiz bir ışık beliriyor. Ötüşler duruyor. Rüzgâr, sisi daha çok karıştırıp, içindeki bu noktayı yitirmek ister gibi güçleniyor.

Işığın yandığı yerde, gezinmeler, konuşmalar oluyor. Seslerin gidiş gelişinden belli eylem. Yoksa, o fersiz noktanın kıpırdanışları dışında, hiç bir şey görmenin mümkünü yok. Yunan nöbetçileri bunlar. Karakola iyice yaklaşmışlar.

Bir kıpırtı duymanın paniğindeler. İçeridekileri kaldırıp, kaldırmama konusunda karar veremedikleri, seslerinden belli. Sesler giderek yükseliyor. Ve çoğalıyor.

Dursun yere yapışmış. Tarlanın içinde, sürünerek sokuluyor ışığa. Yunan, bir bostan çardağını, kuleye çevirmiş. Büyük, geniş bir bina çıkarmış taştan. Karakol yapmış ovanın göbeğine. Açıklığa çekilmesinin nedeni, olan biteni görme çabası. Bağ arasındaki karakollar, iki günde bir basılıyor. Rüzgâr çıkmaya görsün, nöbetçiler, korkudan tüm asmaları delik deşik

ediyorlar. Ediyorlar ya, bir yararı olmuyor bunun. Yine de baskına uğrayıp, yitiyorlar.

Burası çok güvenli. Koca bostan. Bir kurşun menzilinden, kıpırtıyı sezinlemek, eylemi durdurmak mümkün. Ama, bu sis neyin nesi. Öylesine kaplamış ki, çevreyi. Nöbetçiler, ışığı güçlendirdikleri halde, birbirinin yüzünü göremiyorlar. Seslerin yükselmesinden içerdekiler uyanmış. Kuş ötüşlerinin yönünü, ötüş biçimini soruşturuyorlar. Sonra, bir yanlışlık olduğuna, korktuklarına karar vermiş olmalılar. Sesler azalıyor.

Işık iyice yaklaşınca, ötüş değişiyor bu kez. İnce, tiz, keskin bir çaylak çığlığı kaplıyor yöreyi. Sisin arasında gölgeler kıpırdanıyor. Sessiz yaklaşıyorlar. Nöbetçi, kulübenin kapısında korkuyla dikilmiş kalmış.

Elinde fener. Çaylağın ıslığı öylesine keskin ki... Üstüne atılacak sanıyor kişi. Nöbetçi de öyle. Kapıyı tıklatarak, içerideki arkadaşını çağırıyor. İkileşiyor ışıklar. Köşelere doğru gidip dönüyorlar. Kapının ağzında, yan yana duruyor. Çevreyi dinliyorlar bir süre. Sonra yine yürüyorlar.

İki nöbetçi de aynı anda, iki köşede beliriyorlar. Köşelerden birine Dursun, birine Halil sinmiş. Işık, önlerine düşünce sarılıveriyorlar nöbetçilerin ağzına. Aynı anda iki bıçak parlıyor. Ve aynı anda sarsılan iki diri vücut, gevşeyip yığılıyor toprağa.

Ölmemiş olabilirler. Duruşları ölü duruşu. Yitmiş bunlar. Ama, onlar içeri girmeden bağırabilirler. Hemen, başlarındaki fuçuyla, ağızlarını sarıyorlar. Bir kez içeri girinceye... Sonrası kolay. Uyku sersemi askeri, tetiğe dokunmadan avlar onlar.

Dursun yine başta.

Kapıdan giriyorlar. Mehmet, ışığı açıyor. Halil silâhları topluyor hemen. Ve Dursun, birden bağırıyor

Uyuyanlar, yataklarında sarsılıyorlar. Sonra gözleri iri iri açılmış, fırlıyorlar yerlerinden. Ve ölümün

soğuk yüzünü görmemek ister gibi, gözlerini kapıyorlar tekrar. Bekliyorlar. Kıpırtısız ve sessiz.. Kurşunlar yağacak şimdi üstlerine... Bir tarakka sonra yitiklik.

Ayağının ucuyla, en yakındakini dürtüyor Dursun.

Gözlerini açıyor asker. İlkin korku, sonra yakarışla bakıyor Dursun'un gözlerine. Dursun bir baş işaretiyle kalkmasını söylüyor. Elleri başının üstünde doğruluyor adam. Ve Rumca bir şeyler söylüyor.

Diğerleri, o ne yapıyorsa, aynını yaparak, yataklarından kalkıyorlar. Duvarın dibine gidip, arkalarını dönerek, diziliyorlar.

İki bölmeli kule. Ön tarafta, askerler yatıyorlar. Yanda, bir mutfak var. Kendi yemeklerini, kendileri pişiriyor olmalılar. Gâvurun işine akıl mı erer. Askerini mutlaka örtü altına yerleştiriyor. Bir de kendilerini düşünüyor Dursun. Dağda, bir oyuk bulduklarında nasıl sevinirler. Ya da bir eski çadırın altına sığındıklarında.

Ama, ağırlık olur çadır. Onu taşıyacaklarına, biraz cephane daha fazla taşırlar. Bir köye indikleri zaman görüyorlar dam altını. Oysa, şunlara bak. Taş kuleler içinde, yan gelip yatıyorlar. Belki, diyor Dursun. Belki biz de böyle rahat olsak, bunlar gibi avlanırız.

Kerim'le Ali, yan bölmenin kalın kapısına yükleniyorlar. Açılmıyor kapı. Kilitli olmalı. Hiç konuşmadan, elini uzatıyor Dursun. Anlıyor Yunanlı. Kapının anahtarını veriyor. Açıyorlar kapıyı. Ve feneri, uzatır uzatmaz, gözleri ışılıyor tümünün de...

İyi bir av bu... İç bölme, sandık sandık cephane, silâh dolu. Sandıkların ağızları açılmamış bile. Öylece, yepyeni duruyorlar. Dayanamıyor Kerim. Birini yükleniyor hemen. Ama, ağır. Ancak birini taşıyabilir biri... Daha fazlasını götüremez.

Suratını asıyor hemen.

— İmam, diyor. Çok ağır bunlar. Nasıl götüreceğiz?

Oysa, tümünü götürmeliler. Götürmeliler ki, sınavı kazandıklarını isbatlasınlar. Bir koca oda dolusu silâh ve cephane. Kaç milisi donatır bu... Kaç zeybeğe sevincinden takla attırır. Birini bile bırakamazlar. Hazır Yunanlıyı böylesine kıstırmışken. Hazır dışarıda, göz gözü görmez sis varken.

Ama, nasıl? Bunları taşımaya kalkışsalar, en azından bir kaç kez gidip gelmeleri gerek. Rüzgârın iniltisi arttı. Biraz sonra, tepelerden iner yel. Aşağılardaki sisi katar önüne. Pırıl pırıl bir gece başlar. Ya da sabah... Uzaklardan görünür olup bitenler. Öteki karakollar yakındır. Neden kimseyi öldürmek yok dedi, Dursun. Neden, hiç silâh patlatmadı... Hatta, çevirip mevzeri bir tarakkada temizleyivermedi uyuyanları da uyardı. Bir nedeni var bunun. Belki daha çok nedeni var. Akıl ermez ki, Dursun'un işine. Hiç olmayacak işi bitirir bakarsın. Olacak işi de yapmaz. Bekletir.

Karakollar yakın. Bir vuruşma olsa, hemen yetişir öteki kefere. Bunu anladılar. Ama, başka nedenleri bilmiyorlar ki... Söylemez. Söylese işte, gözleri arkada kalmaz hiç bir zaman. Hem bakalım durur mu bu kefere. Arkalarından açar sandıkların birini. Kurşun yağdırır. Onlar sırtlarında cephaneyle, havai fişek gibi yanarlar tövbeler olsun...

Dursun, arkadaşlarının düşündüklerinden habersiz sanki. Belinden bir ip çözüyor. O da ne? İpi ne zaman aldı? Ne yapacak? Kerim, dışarıda olanlardan habersiz. İçeriden söz atıyor.

— Len İmam. Burda dolu cephane, silâh var. Lâkin nasıl götüreceğiz bunları?

— Sen bak bakalım hele, tümü dolu mu sandıkların?

İçeriden ses gelmiyor bir süre. Sonra, Kerim'in hayıflanma dolu sözleri yankılanıyor.

— Dolu. Tümü de dolu...

Kerim çıkıyor bölmeden. İmam'ın beline sardığı ipi çözmeye uğraştığını görünce, gözlerinde bir ışık yanıyor. Anlamıştır. İmam kararlı. Ne bulursa götürecek. Yükleyecek sandıkları sırtlarına.

— Yaşsa be imam. Böylelikle, ikişer, üçer sandık alırız sırtımıza...

— Biz neden alalım?

— Ne? Almıyacak mıyız? Len, efe keser bizi be. Bunca gereç elde et. Sonra bırak gâvura ha.

— Bırakacağımı kim söyledi?

— Neden alalım dedin ya... Alalım İmam. Birini bile bırakmayalım bu kara dinlilere. Sonra da cıvdıralım yine bunların üstüne. Olmaz mı ha...

— Elbet alacağız. Tümünü de götüreceğiz.

— Nasıl?

— Şimdi görürsün...

Yerde bir tomar ip birikmiş. Hâlâ çözüyor. Ne yapacak bu kadar ipi Dursun? Aklından geçenleri söylese de, yardım etseler ya... Söylemez. Bir kızıyorlar ki, böyle zamanda. Ama, güveniyorlar da... Kaç kez, yaşamlarını kurtarmadı mı? O olmasaydı başlarında, çoğu yitikti şimdiye. Her kavgada bulunmuşlardı. Aydın alınırken de, tekrar kaptırılırken de, oradaydılar. Kaç yaralı, kaç şehit vermişlerdi. Ama, Deli İmam ve de arkadaşları, en tehlikeli yerde vuruştukları halde, kurtulmuşlardı hiç bir şey olmaksızın. Öyleyse bilirdi o işini. Bilir ve en iyisini yapardı nasılsa.

Biraz beklesinler bakalım. Biraz zaman tanısınlar. Çözsün şu ipi hele. Çözsün ki, yapacağını bir görsünler.

Yunan askerleri, büyülenmiş gibi gözlerini ipe dikmişler. Silâh kullanamıyacaklarını onlar da biliyorlar. Hemen sarılır çevreleri. Diğer birlikler hemen yetişir yardımlarına. Öyleyse bu ip ne oluyor. Bir ders mi vermek istiyor Yunan askerine bu çe-

te... Tümünü asacak mı yoksa... Yapar mı yapar bu eşkiya bozuntuları. İnsafı olmaz ki, bunların.

Oysa, ipe asacağına, birer bıçakla bitirsin işlerini. Savaş sırasında, askerin asılması kadar kötü bir şey olamaz. Onlar, bir kurşunla bitirmiyorlar mı yakaladıklarının işlerini? Bitiriyorlar. Neden böyle yapıyor bu.

Gözleri büyüyor askerlerin. İşte teslim olmuşlar. Artık, bundan ötesine ellerinde demekler. Dilediğini yapar, çete başı. İsterse, kıyık kıyık kıyar etlerini. Ne diyebilirler ki... İpe gitmekten, saldırsalar mı üstlerine. Onlar daha kalabalık. Bunlar altı kişi tümü. Onlarsa on... Dışarıdakilere ne oldu ki... Hiç ses gelmedi. Öldürdüler mi?

Bu düşünceler, iyice çörekleniyor yüreklerine. Ve dizleri titremeye başlıyor korkudan.

Dursun, ipi çözünce rahat bir nefes alıyor. Kuşağını sarıyor tekrar. Eylemi öylesine yavaş ki... Canı sıkılıyor yoldaşlarının da, düşmanlarının da... Bir an önce bitse ya bu iş. Ne yapacaklarsa yapsalar ya bir an önce...

— İmam, bunca ip getirdiğine bakılırsa, tümünü asacaksın galiba bunların?

— Sen öyle mi düşündün Kerim?

— Başka nasıl olur. Yoksa ellerini bağlayıp, tutsak mı götüreceksin?

— Bizim tutsağa yedirecek ekmeğimiz pek boldu da...

— Yahu söylesene ne yapacaksan? Çatlatırsın insanı sen be...

Dursun ters ters baktı Kerim'e... Kerim boynunu büktü. Dişlerinin arasından kısık bir sesle, buyruğu patlattı Dursun.

— Hadi fazla dırlanma da, sandıkları çıkarın içerden. Birini bırakmayın ha...

Başını salladı Kerim. Öfkeyle girdi bölmeye. Önüne gelen ilk sandığı kucaklayarak, kapının önüne bıraktı.

— Al bakalım.

Dursun, ipi kulaçlayıp ölçerek, parçaladı. Sonra, sırtı dönük, bakışlarında kuşku, davranışlarına bakan, tutsaklardan birini çekip aldı.

Üç sandık yükledi sırtına. Sonra, kollarıyla birlikte sandıkları bağladı. Ve sırayla, tümünü önünden geçirdiğinde, yerde de bölmede de, üç sandık kurşun kalmıştı.

Onları da kendileri tuttular iki yanlarından. Önüne kattılar tutsakları. Karakollara çatmayacak biçimde, geldikleri yollardan dolanarak, yamaç yönünde, yittiler sisin içinde.

Keçidağı yamacına gelinceye, hiç biri konuşmadı. Tutsaklar tökezleyecek olsa, namluyu dayıyorlardı enselerine. Yamaca gelince, kıkırdadı Kerim.

— Len Imam. Kırk yıl düşünsem, bu akıl gelmezdi kafama. Gâvura atacağımız kurşunu, yine ona getirtiyor, ayağına kadar ona taşıtıyorsun. Efe duysa bunu, kimbilir nasıl zevklenir.

— Bırak zevzekliği. Adamlar yoruldu. Çöz şunları hadi...

Tutsaklar, dağa geldikçe, daha çok korkmaya başlamışlardı. Artık hiç kurtuluş yoktu. Kendi yörelerinden bir iyice uzaklaşmışlardı. Burada silâh da atabilirlerdi, bıçak, ip de kullanırlardı artık. Kendilerine kalmıştı yapacakları.

Sabah oldu olacak. Bir ağarma var gökyüzünde. Dursun, Ali'yi daha Yunan sınırını aşar aşmaz salmış dağlara. Gidip, yakın çetelerden, hayvan bulsun diye. Önemli olan, cephaneyi dağın yamacına taşımak değil. Orada korumak. Yunan, askerinin de, cephanesinin de yittiğini görunce, karış karış arar buraları. İzini yitirmeli. Yitirmeli ki, aradığında bir şey bulamasın.

Böyle bir manga, bir takım düşse peşlerine, hiç aldırmayacak. Kuracağı pusularla tümünü tüketir Dursun. Ama, biliyor. Her baskının ardına, bir kaç

bölük birden düşüyor. Hem de makineli tüfeklerle desteklenerek.

Tutsaklar, ter içindeler. Yarı gece, sırtlarında ağır yükle yol yürüdüler. Engebeli topraklar üstünde, ortalık ağarınca görüyorlar ki, dağlara tırmanmışlar. Dayanılır gibi değil bu. Ama, ölüm korkusu, kişiye öyle bir yaşam gücü veriyor ki... Üç sandık cephaneyi, bunca yola taşımak bile, bir yerinde bir sakatlık yaratmıyor. Bir saniye daha fazla yaşama umudu, sırtındaki yükü unutturuyor kişiye.

Tüm tehlike şimdi. Ölüm asıl şimdi başlıyor. Sandıklar dedikleri yere getirildi. Artık bir gereği kalmadı onların. Burada dizeleyiverirler kurşunun karşısına. Ve yitiriverirler işlerini. Bir ara ışık vurmuştu peşpeşe çıkarlarken kulenin köşesine. Görmüşlerdi. Arkadaşları cansız yatıyor. Hem sağ olsaydılar, o üç sandığı kendileri yüklenir miydi? Verirlerdi onları da nöbetçilerin sırtlarına.

İyi de olmuştu ama. Gözlerini açsalardı. Daha bunlar yaklaşmadan durumun farkına varıp uyansalardı, belki bunlar tutsağıydılar şimdi. Öylesine de zordu ki, bunları tutsak etmek. Geldiklerinde, baskına çıktıklarında ölmek çabasındaydı bunlar. Ölmek amacına savaşan biri için, ölüm en büyük başarıdır. Öylesiye vuruşmak da ölümdür nasılsa.

Dursun, sandıkları üstüste yığdırıp, yanından biraz uzaklaştıktan sonra, tütün kesesini çıkardı. İlkin tutsakların önüne attı. Ardından, çakmağıyla kavını da uzattı.

Bir kıvanç doldu içlerine. Öldürmeyecekti. Besbelliydi bu... Öldürecek olsa, niye tütün versin. Elleri titreyerek keseyi açtı çavuş. Tütünü kâğıdın üstüne döktü. Saramıyordu. Ellerinin titremesinden. Hazır sigaraya alışkın olmanın acemiliğinden, tütünler yere saçılıyordu. Dursun, böyle davranınca, şaştı Kerim. Birer kurşunda işlerini bitirmek varken, üstelik sigara veriyordu. Yine bir düşündüğü vardı Deli İmamın ya, ne?

Aldı tütün kesesini. Her biri için, birer sigara sarıp uzattı.

Askerlerin, sigaraları alırken, gözleri gülüyordu. Gözlerinin içine daha fazla bakamadı Kerim. Bakışlarını yere indirdi. Sonra fısıltıyla sordu Dursun'a

— Hiç düşman bakışı değil bunların bakışları. Sigaraları verirken, gülüyorlardı sanki...

— Ee, ne yapsınlar, elyesiri şimdi onlar. Korku adamı, böyle yapar Kerim Ağa... Ölüm korkusunu bir yol duydu mu ensesinde adam, yumuşar, hamur gibi olur.

— Yok yahu. Bunlar, o işkenceleri yapanlara hiç benzemiyorlar. Baksana yüzleri ne temiz.

— Savaş bu, belli mi olur kimin ne olduğu. Biz bile, sırası geldiğinde nasıl adam öldürüyoruz. Gözümüz kırpılıyor mu hiç?

— Bizimki başka, Deli İmam. Biz, yurdumuzu koruyoruz. Eşkiya çıkmadık ya...

— Eh, bunlarınki de yeni yurt edinme savaşı. Neden kızıyorsun?

— Bok işleri mi var bizim yurdumuzda. Gitsinler, başka yerde toprak edinmeye savaşsınlar.

— Başka yerler güçlü Kerim'im. En güçsüz bizi bulmuşlar. Bilmez misin, gücü gücü yetene, demiş eskiler. Bunların gücü de bize yetiyor işte...

— Hadi yetse ya... Dokansam ağlayacaklar.

— Eğlenme bu durumlarıyla. Bakarsın bir gün de bizim başımıza gelmiş.

— Yok ağa. Ölüm bu durumdan iyidir. Kurtuluştur ölüm. Sen sarın bilmem kaç okka yükü. Koca bir ova boyu taşı, sonra bileme ne olacağını. Dayanılmaz bu kadarına. Yüreği yarılır adamın be...

— Anla işte. Can nasıl aziz. Nasıl tatlı.

Tutsaklar, sigaralarını yakmışlar. Dumanlarını içlerine çektikten sonra yere doğru üflüyor. Sonra Dursun'a bakıp bakıp yılışıyorlardı.

Bir acıma kapladı içini İmam'ın. Ölüm korkusunu düşündü bir an. İlk baskınları düşündü. Kurşun vızıltısının arasında, nasıl korkmuştu. Başını, kocaman bir taşın ardına gizlemiş, cıvıltıları dinlemişti savaşın yarısına değin. Sonra, böyle durmanın ölümü daha bir yaklaştırdığını anlamıştı. Ve o hızla, kurşun sıkmaya başlamış, bir daha da durmamıştı artık. Yanında arkadaşları vurulup düştükçe, alışmıştı ölüme. Kanıksamıştı.

Kimbilir. Kerim'in dedikleri doğrudur belki de... Bunlar yeni gelmişlerdir. Hiç vuruşmada bulunmamışlardır. Bilmedikleri için korkuyorlardır. İnsan değil mi tümü... Düşman. Evet... Ama, insan onlar da... Nasıl bakıyorlar gözlerine. Kimbilir, onların da yavukluları vardır köylerinde. Fatma gibi, bekliyorlardır. Bir an önce dönse de, kavuşsak, düğün, dernek kurup, bir yastığa baş kosak diyorlardır. Tanrı... Onların Tanrısı da yaşasınlar diye yaratmadı mı onları? Yarattı. Öyleyse neden geldiler buralara? Neden bu vuruşma?

Nedenlere cevap veremiyor. Ama, içinde bir kıpırtı, bir acıma yükseliyor durmadan. Salıverecek tümünü. Gitsinler. Böylesi bakan insanlara kurşun sıkamaz o... Tutsağa eli kalkmaz. Zaten ben, hiç bir zaman savaşçı olamıyacağım, diye düşündü. Köydeki imamlık yeter bana. Hep imam gibi düşünüyorum. Vuruşuyorum. Evet ama, bilerek değil bu. Sanki düşte gibi...

Güneş, sıcağını saldı dağlar üstünden. Bahar ılıklığı kapsadı yeryüzünü. Ayaz, sis ve rüzgâr yitti...

Tutsakların sigaraları da bitti. Aydınlıkta bulurlardı yollarını. Sırtlarında birer gömlek, ayaklarında pantalon ve postallar vardı sadece. Elbiseleri, karakolda bırakılmıştı. Elini uzattı Dursun. Sonra yine el işaretiyle, kalkıp gidin dedi.

İlkin bir şey anlamadı tutsaklar bu işaretlerden. Kuşkuyla kalktılar. Yan yana dizelenerek, sokuldular

birbirine. Dursun tekrarladı eylemini. Aşağıları gösterdi. Sonra, koşun işareti yaptı. Gitmek istemiyorlardı. Olamazdı bu. Özgürlüklerini tekrar bağışlayamazdı Türkler. Yüzlerine, gözlerine bakarak vuramıyacaklardı demek onları. Arkalarından vuracaklardı.

Bir kaç adım gerilediler. Yüzleri, Dursun ve arkadaşlarına dönük, korkuyla, kuşkuyla gerilediler bir kaç adım. Sonra, başlarındaki çavuş döndü. Yürüdü yamaçtan aşağıya... Biraz da öyle gittiler. Sonra tümü birden koşmaya başladılar. Yuvarlanıyor, kalkıp tekrar koşuya devam ediyorlardı.

Halil, silâhını doğrulttu. Ardından, Kerim ve ötekiler. Dursun, namluyu tuttu eliyle.

— Bırakın gitsinler, dedi.

Şaşkın şaşkın baktılar yüzüne. Çavuş bir ara geri dönmüş, namluların bir bir kalktığını görerek, olduğu yerde mıhlanmıştı. Ötekiler de dimdik durdular. Bir süre beklediler kurşunun sırtlarına saplanmasını. Sonra, canhavliyle tekrar koşmaya başladılar. Dönüp baktı ki çavuş, keyifle gülüyorlar arkalarından. Silâhlarını yanlarına uzatmışlar, kıkır kıkır gülüyorlar.

— Yamansın be Dursun ağa, diyor Kerim. Demek kıyamadın kefereye ha...

— Arkadan adam vurmak yok bizim töremizde. Varsın gitsinler. Buralardayız. Yine karşılaşırız.

— Hah işte o zaman bu gâvurcağızlar bakmazlar senin gözünün yaşına.

— Yok, ben onlarınkine bakarım vuruşmada.

— Yahu temizlik temizliktir. Kim sorar bize ki, Yunan'ı arkadan ya da önden vurmuşuk.

— Tanrı sorar Kerim.

— Tanrı... Desene gine imamlığın tuttu.

— İmamlıktan değil bu. İnsanlıktan. Eğer silâhsız adamları arkadan vurursak, onlardan ne farkımız kalır bizim. Gâvur gibi olmaz mıyız? Gâvurlara benzemez miyiz?

— İyi ama, onlar vuruyorlar bizimkilere. Hem gâvur onlar. Müslüman değil ki...

— İşte benim de dediğim o ya. Kafan almıyor mu? Ne farkımız kalır onların yaptığını yaparsak gâvurdan? Hiç, değil mi?

— Sanki onlar anlardı bunu da...

— Anlamasınlar. Bir iyilik, karşısındaki anlasın, sana borçlu olsun diye yapılmaz ki... İyilik olduğu için yapılır.

Ali, ardında hayvanlar, bir kaç da zeybekle göründü. Efe, yakınlardaymış. Olayı duyunca, Dursun'u çağırtmış yanına. Cephane ve silâhları da alıp, birlikte gideceklerıniş.

Oyalanmadan, sardılar sandıkları hayvanlara. Sonra ardlarına düştüler.

Ali, gözleriyle tutsakları aradı bir süre. Sonra Kerim'in yanına sokulup sordu.

— Tutsaklara ne oldu? Temizlediniz mi yoksa?

— A'a... Salıverdik tümünü.

— Salı mı verdiniz?

— He ya... Şaştın mı?

— Şaşılmayacak gibi değil ki? Bizim Deli İmam'a bir şeyler mi oldu yoksa?

— Hiç bir şey olduğu yok. Arkadan adam vurmazmış o...

— Bak sen işe? Ne zamandan beri?

— De len. Hiç vurduğu var mıydı?

— O da doğru ya... Hazır kefereyi elimize düşürmüşken diyordum...

Dursun'un gür sesi ikisini de irkiltti.

— Deme Ali... Deme ki, Tanrı aynı işi başına getirmesin. İnsanoğlu bu dünyaya ektiğini biçmeye gelmiştir. Sen ne yaparsan, bilesin ki, başına o gelecektir.

Kerim alaylı bir sırıtışla baktı eniştesine. Sonra ellerini yüzüne sürerek, «Âmin,» dedi. Dursun hiç kızmadı. Gözlerini yola dikti. Ayaklarını sürüdü.

Efe, yanına çağırttı Dursun'u. Sırtını sığazladı. Bir bölüklük silâh kaldırdın gene İmam, dedi. Deli İmam, demişlerdi efeye. Ama, o Delisini kaldırmıştı konuşurken.

— Aferin sana. İyi vuruştun. Başından beri izledim seni. Kayalarlılar iyi vuruşur demişti Hacı Musa emmim. Çakırcalı Efe'nin düze indiği bir sıra, bize uğrayıp, sizin bir Süllü Dayınız varmış. Köpekdöğen galiba... Çocukluğumda uzun uzun anlatmıştı o' nu bana. Bir masal gibi... Sağ mı şimdi o?

— Sağ efe...

— Gördüğünde benden çok selâm ilet. Hacı Musa'nın da öcünü alamadık daha. Alırız Tanrı kısmet kıldıysa. Dediklerinin tümü doğruymuş. Gerçekten iyi vuruşuyor dağköylüler.

Sonra göğsünü kabarttı. Gevrek gevrek güldü...

— Beni de yabana atma ha... Ben de dağ köylüyüm.

— Aman efem...

— Hadi hadi. Mızıldanma şimdi. Sart yöresinin savunmasını sana vermek istiyorum. Kefere durmadan bu kadar silâh yığdığına göre, niyeti bozuk anlaşılan. Kemal Paşa da buyruk verdi bana. Kütahya' ya çekileceğim. Sen ardçı kalacaksın buralarda. Güvenim sonsuz. Unutma. Ölmek var, bir karış toprak kaptırmak yok kefereye. Ama, pisi pisine de gitmek yok ha...

Boynunu büktü ilkin Dursun. Sonra dikildi efe' nin karşısında. Adamlarının sayısı yirmiye çıkıyordu. Arkada bir sıra daha olacaktı. Küçük gruplar halinde. Ve birbiriyle ilişkili kalacaklardı. Birine bir şey olursa, vuruşarak çekilecekler, Kütahya'da efeyi bulacaklardı. Gerisini orada düşünürler artık.

Kaç zamandır cephenin çekileceği söyleniyordu zaten. Mustafa Kemal Paşa, çoktan Ankara'ya gelmiş, Meclis toplamıştı. Tüm cepheler, bu Meclisin buyruğunda toplanacak, milisler asker olacak deniliyordu. Demirci Mehmet Efe, bir yıla yakın bir süredir «Garp Cephesi Komutanı» idi. Şimdi de, aynı mührü basarak, buyruk vermişti Dursun'a... O'nun söylediklerini yazmışlar. Altını mühürleyerek, eline vermişlerdi. Böylece, bu yörede kalan tüm birliklerin başı oluyordu Dursun.

Demek haberler doğru çıkmış, Kemal Paşa'nın buyruğu ile, efesi Kütahya yolunu tutma hazırlığına girmişti. Meclis, tüm Anadolu adına eylemde bulunabilecekti bundan sonra. Hemen açılır açılmaz, böylesine etkili olabildiğine göre...

Bir ay var mıydı ki açılalı... Olmuştur. Günlerin nasıl geçtiği belli olmuyor ki, cephede... Ya tüm durgunluk. Ya kısa süren vuruşmalar. Ya da işte böyle, bir gece önceki gibi baskınlar, sürükleyip götürüyordu günleri...

Bir selâm çaktı Dursun. Efe'nin işi çok olmalıydı. Her bir şeyi de biliyordu. Yıllar önce anlatılan Süllü öyküsünü unutmadığına göre... Akıllı bir adamdı efe. Hem de çok akıllı. Nasıl ansımıştı o öyküyü... Eh, kolay mıydı bir koca cephede Mustafa Kemal Paşa adına kumandanlık etmek? Değildi.

OTUZYEDI

Muratlı'dan küfeleri doldurup, Sart tepelerine tırmanmaya başladılar. Nif - Salihli şosesinin üstüne çıktıklarında, Ali, Hasan'ı tuttuğu gibi iki küfenin ortasına oturttu. Demirci Mehmet Efe, Kütahya'ya çekileliberi, küfeleri hayvanın sırtına sarmışlar, köy köy dolaşıyorlardı. Görünürde yaptıkları iş kalaycılıktı. Ama, küfelerin dibinde, çeteler için cephane ve yiyecek taşıyorlardı.

Asıl önemlisi, haber taşımaktı. Çok güçlü değildi cephe. Askere yazılmak isteyenler, daha çok Kütahya, Eskişehir yönünde trene binip gidiyorlardı. Düzenli ordu demiş Kemal Paşa. Düzenli bir ordu kuracağız. Bu, Büyük Millet Meclisinin ordusu olacak. Ve yenecek Yunan'ı.

Yunan, son hazırlığını tamamlamak üzere. Yakında büyük bir saldırıya geçecek ya, ne zaman. En önemli günlerde, cephe askersiz, silâhsız bırakıldı. Bir düşündüğü var Kemal Paşa'nın. Yunan, buralarını biliyor. Herhalde, bilmediği yerlere çekecek o'nu...

Ali, bunları düşünürken, Hasan iki yanına sallanarak, uyuklamak üzere. Ardından dürttü o'nu. Yepeşledi.

— Hadi bakalım Hasan efe, vur bir zeybek havası...

Hasan, kavalında oynak zeybek havaları üfleyerek, yürüyüş düzenine uydurdu kendini. Yol şenlendi birden. Merkep, bir iki kulaklarını oynattı. Sonra başını eğip, yürümeye başladı. Ali, kavalın tatlı sesine bırakmış düşüncelerini.

Zeybek oyunu yapacak Kemal, diyor. Onlar nasıl yaparlar müfrezeye... Kaçıyormuş gibi düşerler önüne. Dağları bilmez genellikle müfreze. Bilmediği için de, tuzağına düşüverir zeybeğin. En bildiği yerde, bir dar boğaza kısar ki, geri dönse dönülmez, ileri gitse gidilmez. Buraları gözden çıkardı şimdilik. Ama, hazırlık büyük. Durmadan, asker ve para topluyorlar. Hep, Eskişehir, hattâ Ankara yönünde yükleniyor vagonlar.

Buradakiler de yabana atılır savaşçılar değil ki? Biz kaç kişiydik, diyor o zaman. İki yüz yoktuk herhalde. Nasıl durdurduk Yunan'ı. Şimdi iki yüzden fazladır çetelerin tutarı. Parmaklarıyla hesaplıyor. Beşparmak dağlarından, Keçidağı yamaçlarına kadar, bir bir aklından geçiriyor efeleri, çavuşlarıyla milisleri.

İki yüzden çok fazla. Çerkez Etem'in buyruğunda üç binden fazla adam var. Demirci Mehmet Efe'de daha da fazla... Bunlar birleşiyor şimdi. Ya da birleşecek. Durdurmaz Yunan'ı bunlar. Komazlar yurdumuzda. Hele Kemal Paşa da kumandayı kendi ellerine alırsa. Gazi Kerim haklı. Hiç yüzünü gören yok Paşa'nın. Hiç kendisiyle konuşmuş yok aralarında. Ama, tümü saygı duyuyorlar o'na. Efelerine, beylerine dediğini yaptırabildiğine göre...

Etem, o'nun buyruğuyla kaç isyanı bastırdı. Konya'dan, Düzce'ye kadar kaç yere yetişti. Bir de şu Poyrazlılar sorunu olmasaydı, bayağı sevecekti Etem'i. Ama, Mustafa Bey'i silâh zoruyla kumandanlıktan atması, hiç doğru değildi. Onlar ki, ilk cepheyi açmışlar, ilk kez durdurmuşlardı Yunan'ı...

Bir yıla yakın bir süre geçti aradan. Vuruşmanın nedenini daha çözümleyemedi Ali. Oysa, o olayları yaşamıştı. Ne gereği vardı? Neden oldu onlar. Bilmiyor...

Şu çocuk da öyle güzel kaval çalıyor ki... Ömer Dayı'nın hakkı var. Eğer bir çoban olsa bu, koca sü-

rüleri hiç çebisiz çevirir. Koca sürüler... Koca sürüler sadece Karaayakoğullarında var. Başkası görmedi bile koyunun yüzünü yıllardır. Onların yardımcısı keçi... Çabuk üreyen, kıtlığa dayanan güçlü hayvanlar... Koyun nazlı olur. Beslenme ister. Beslenme de güç... Bu gücü bulsalar, ırgatlık nelerine...

Bu yıl ikinci kezdir ki, ovaya inemiyorlar. Karaayakoğlu da topuk diredi. Köylüleri tüm yakınma içinde. Bereket, yarısına yakını milis yazıldı. Eğer onlar da olsalardı köyde, tümü aç kalmıştı. Milisler, kendi ekmeklerini kendiliğinden çıkardıkları için, yük olmuyorlar köylülerine.

Böylece, geçen bahar, Halil Ağa'nın verdikleri bu yılı da çıkartır onlara. Gelecek yıl inemediler mi ovaya, tümden bitiktir halleri. İnemezler de... Yunan, hazırlığını bitirmiş olmalı. Eğer gerçekten bitirdiyse, o zaman komaz buralarda hiç birini.

Bari ekin ekselerdi. Buldukları bir karış toprağa atsalardı tohumu. Belki verirdi Tanrı. Belki bir umut kapısı açardı onlara. Daha ana rahmine düşmeden, kırk yıl önce kısmetini yaratmıyor muydu kulunun? Yaratıyordu. Bakarsın bir güç vermiş taşlı topraklara. Bir yumuşaklık vermiş taşın yüzüne. Ekin dolmuş üstleri.

Biliyor.

Köylüleri de aynı düşüncenin içinde olduklarından, arpa bezemişlerdi kışın. Buğdayın arasından ayıkladıklarını, tohumluk etmişlerdi. Buğdaya kıyamıyorlardı artık. Bu toprak, attıkları her tohumu, aç bir dev gibi yutuyordu. Onlar da arpa ekmişlerdi. Bakarsın çıkmış, umutları gerçekleşmiş.

Ellerini kaldırdı.

— Tanrım, dedi. Yüce Tanrım. Sen acı kullarına. Yoksul bırakma bizi. Emeğimizi taşta koma...

Hasan, parmaklarının eylemini çabuklaştırdıkça, kavalın ağzından çıkan öykü de kıvançlanıyor. Merkep, boynunu biraz kaldırıyor yerden. Hızlanıyor. Ali,

bacağını daha çabuk sürükleme kaygısıyla bakıyor Hasan'ın ensesine.

Başı bir boynunun üstüne çarpılmış Hasan'ın. Kavalının gölgesi küfenin üstünde oynaşıyor. İleri-deki tepeyi bir aşsalar, hemen sağa dönüp, yamaca vuracaklar. Yamacın üstündeki, düztepe büyüğünü geçer geçmez de, seslerini duyururlar Dursan'a...

Bir varsalar yanına. Anlatacakları çok. Cephe üstündeki milisler, kuşkulu haberler verdiler. Yunan durmadan hazırlanıyormuş. Toplar açığa çekilmiş. Tekerlekleri, hayvanları tek tek gözden geçiriliyor-muş. Yürüyüş hazırlığı bu... Geriye olamaz.

Tetik dursundu Dursun... Yakında şenlik baş-lardı yine. Bir büyük cayırtıyla, vuruşmaya girerler-di. Kaç zamandır tek tük duyulan silâh sesleri, gü-cünü arttırdı yine.

Tepeyi kıvrılırlarken, çevreleri sarılıverdi.

Hasan kavalını çekti ağzından. Merkep, kulakla-rını kısarak boynunu dikti. Ali, olduğu yerde dikildi kaldı. Yunan askerleriydi bunlar. Ve bir çember içi-ne alıvermişlerdi onları. Demek, uzun zamandır gö-zetliyorlar. Böylesine hazırlıklı olduklarına bakılırsa.

Belli etmeden bir göz gezdiriyor Ali... Tepenin iki yanı da asker dolu. Demek, dün gece onlar Mu-ratlı'dayken duydukları ses, vuruşma sesiydi. Ezdi geçti bizimkileri Yunan ha... Demişti milisler. Bu ha-zırlığa göre biz güçsüz kalırız. Tümünü mü temizle-mişti bu kefere onların? Hiç biri çekilememiş miydi geri?

Olamazdı bu. Tetikte bekliyordu bizimkiler. Sen geriye acele haber ilet demişlerdi. Muratlılar, biraz mermi bulduk deyince, çakılmış kalmıştı. Keşke hiç oyalanmasaydı. Hiç oyalanmasaydı ki, damadına bir an önce haber iletseydi. Ya, o'nu da temizledilerse. Bu kadar kalabalık askeri cephede vuruşurken bile görmedi Ali...

Ağzı şaşkınlıkla açıldı. Sonra topladı kendini. Şaşkınlık iyi değildi. İş açardı adamın başına. Bir kurşunluk değeri vardı bu adamların gözünde. Belki kurşun bile harcamazlardı. Girdikleri yerdeki otları kurutmuyorlar mıydı? Yalnız Menemen'de, kadın ve çocukların dışında iki yüz kişiyi kesmemişler miydi? Şimdi niye sakınsınlar? Bir topal adamla, bir küçük çocuk değil mi karşılarındaki?

Ah ulan, diye geçirdi. Tabancamı, silâhımı bırakmıyacaktım ki... Vuruşa vuruşa gideyim. Ama, haberciliğe başladığı gün, tabancasını, güzelim martinini hana bırakmıştı. Kuşku çekmemeliydi. Gerçek bir esnaf gibi, göze batacak tüm fazlalıklardan sıyrılmış gezmeliydi.

Öyle ya, sakat bir esnaftı o şimdi. Bir savaşçı değil. Neden kuşkulanacak. Derin bir nefes aldı. Olan biten den hiç haberi yokmuş gibi, bir gülücük sarmaladı yüzüne. Gülerek Rumca selâmladı askerleri.

— Kalimera Kiryo...

Kalaycı öyle derdi komşularına sabahları. Kaç kez birlikte açmışlardı dükkânlarını. Kepenkleri kaldırırken, dinlerdi Topal Ali... Hep birbirlerine, «Kalimera Kiryo,» derlerdi. Aklında kaldığı gibi, söyledi o da...

Aralarından biri ayrıldı. Üstünde asker elbisesi, başında kasket vardı. Belli ki yerli Rumlardan bu. İlkin bir süre Rumca konuştu. Ali'nin bir şey anlamadığını görünce, bozuk bir Türkçe ile, sordu.

— Vre kimsin?

Ali rahattı artık. Konuşma başladığına göre, bitinceye kadar, canlarını kurtarmıştır. Hem bakalım öldürecekler mi o'nları. Ne gereği var bunun. İki zavallı der, geçerler mutlaka. Bütün sorulara kuşkusuz cevap verebilirse, paçayı kurtardılar demektir.

— Ben kalaycı Ali, Beyim. Bu da oğlum. Köy köy dolaşıp, kap kalaylarız.

— Başka kimse yok mu?

Ağlar gibi boynunu büktü Ali. Anlamazlığa getirdi.

— Yok efendi. Anacığı iki yıl önce sizlere ömür. İkimiz kaldık sadece. Ekmek kavgası, ikimizi de gezginci etti. İşte anacağı sağ olsaydı, şuncacık çocuğu yanıma alıp, dağ bayır gezdirir miydim? Ne yaparsınız ki, kimsesizlik zor. Hem de çok zor...

— Doğru söylediğin nereden belli?

Ali, çaresizlikle ellerini iki yana açtı. Başını omuzunun üstüne yıktı. Omuzlarını silkeleyerek cevapladı soruyu.

— Allah inandırsın ki, doğru.

Hasan, gözlerini dikmiş, bir Topal Ali'ye, bir askere bakıyor. Ötekiler çevrelerinde gülerek seyrediyorlar olanları. Asker dönüp, başlarında sırmalı kasketli dikilmiş duran birine, Rumca anlatıyor konuştuklarını. Adam, kaşlarını kaldırıyor. Başka bir eylem yok.

Asker tekrar dönüyor, Ali'den yana. Hiç ses çıkarmaksızın bir süre bakıyor. Sonra, hayvanın üstünde olanları seyreden Hasan'a bir şaplak indiriyor.

Hasan kaykılıyor ilkin. Sonra dengesini bulamayıp, hayvanın boynuna sarılarak yere kayıyor. Ali'nin bacağına sarılıyor sonra. Yüzünün yanmasına aldırmaksızın öfkeyle sokuluyor.

— Baba, diyor. Baba bak şuna...

Derin bir nefes alıyor Ali. Bir hata yapsaydı Hasan. Ali Dayı deyiverseydi, ikisini de temizlerdi Yunan askeri. Artık ne deseler inandıramazlardı. Ama, çocuğun o acıyla baba, demesi, kurtarmıştı aklının erdiği kadar. Belli olmazdı gâvurun ne edeceği ya, şimdilik kurtarmıştı hiç değilse.

Asker, ellerini beline dayamış. Hasan'ın durumuna gülüyordu. Çevrelerini alanlar da... Ali, elini uzatmış, Hasan'ın saçlarını okşuyor. Yumuşak, okşayıcı bir sesle, avutmaya çalışıyor o'nu. Artık kurtardı ya paçayı. Artık bir kez yalanı doğrulandı ya... Korkusu yok...

— Ağlama oğlum. Amca şaka etti seninle. Bakalım ne diyeceksin, ne yapacaksın diye engastan yaptı. Şimdi ağlarsan, bebek der, senin için. Ağlama olmaz mı?

Hasan düşerken, kavalı da elinden kaymış, toprağın arasında yuvarlanıp duruyordu. Asker, bir Hasan'a, bir kavalına baktı. Sonra ensesinden kavradı Hasan'ı. Kavalın yanına iteledi. Ayaklarını yere sürtürek,

— Çal, dedi. Bize flüt çal...

Hasan, bir süre kavala baktı. Eğilip alası gelmiyordu. Gâvura kaval çalmayı hiç istemiyordu içi. Sonra bakışlarını kaldırdı. Ali'ye dikti gözlerini. Ali, başıyla işaret etti ilkin. Sonra sesinde aynı yumuşaklıkla tamamladı işaretini.

— Çal oğlum. Efendiler eğlensin. Çal...

Kavalını aldı Hasan. Askerin yüzüne baktı. Bir iki üfledi.

Kalbi, boğazını tıkıyordu sanki. Ağzı tüm tükrük doluyordu. Ses çıkmıyor kavaldan. Sadece «fıyt, fıyt» diye sesler geliyor. Yutkunuyor Hasan. Tükrüğü çiğnenmemiş bir lokma gibi boğazını acıtıyor.

Üstüne yürüyor asker. Buyruğunun tezelden yerine getirilmemesinden sinirli. Ayağını kaldırıyor. Postalının tabanı, gözünde büyüyor Hasan'ın.

— Çal vre...

Korkuyla gözleri büyüyor Hasan'ın. Zorluyor kendini. Ve giderek kuruyor nefesi. Giderek, türküler dökülmeye başlıyor kavalından. Unutuyor olanları. Başını, omuzu üstüne yıkınca, tüm kavalıyla söyleşir zaten. Yine öyle oluyor.

Karacaoğlan'ın diyar diyar dolaşmasını anlatıyor. Dinlemiyorlar Hasan'ı. Kendi aralarında şakalaşıyorlar. Sonra bir şeyler konuşuyorlar. Asker dönüp, susturuyor Hasan'ı. Ali'nin yanına sokulup, sorguya başlıyor.

— Buralarda çeteler varmış. İkisini temizledik gelirken. Bir teki sağ kalmadı. Amma da inatçı şeylermiş ha... Ölünceye vuruştular. Ama, daha varmış. Biz biliyoruz. Ve bekliyoruz onları da... Sen bilirsin. Gezip dolaştığın yerlerde rastlamışsındır. Söyle bakalım bize yerlerini. Gördüklerini anlat. Nerede gördün. Bize baskın yapacaklar mı?

Amma aptal şeydi bunlar be... Bilse bile söyler miydi bir Türk, Yunan'a kendi milislerinin yerini. Söylerdi kimbilir. Ölüm korkusu, adama neler yaptırır. Kendi anasını teslim edenler varmış diye duymuştu Ali... Kendisini de öyle biri mi sandılar yoksa... Ah, Hasan olmasaydı yanında. Bilirdi yapacağını o. Bilirdi ya, Hasan güvenine bırakılmıştı. Dudu, iki dünyada da olsa, yakasını bırakmazdı sonra...

Alttan alması gerekiyordu.

Öyle yaptı.

— Bilmem ki, efendi. Ben hep köyleri dolaşırım. Hiç birinin ne yerini bilirim, ne de kim olduklarını. Eğer buralardaysalar, ben döneyim bırakın da... Güvenli yerlere gideyim. Yanımda çocuğumla başıma bir iş gelmesin bari...

Yalan söylüyora hiç benzemiyor bu sakat adam. Ama, hiç belli olmuyor ki, bu gezginciler. Bakıyorsun, böyle çoluk çocuk ayağına düşüp yalvarıyor. Bir de bakıyorsun ki, sen ardını dönünce, kurşun yağdırmaya başlamış. Çeteci bunların tümü. Gerillacı. En iyisi eline geçmişken, bırakmamak.

Öfkeyle bir küfür savurdu asker. Hem savaş sırasında, kalaycılık yapmak da neyin nesiydi. Arkadaki sırmalı subay bunu soruyordu. Sınırın kıyısında, savaş olduğunu bile bile kalaycılık yapan, köy köy dolaşan bir adam, pek çok şeyi bilirdi. Sıkıştır, demişti askere. Adam, kumandanından böyle bir buyruk alınca, süngüyü dayadı Hasan'ın ensesine.

— Eğer çetelerin, efelerin yerlerini söylemezsen, oğlunu yok bil Topal.

Hasan sessiz oturuyor. Süngünün ucu ensesinde kıpırdadıkça, kan çıkarıyor. Ilık bir yaşlık kaplıyor ensesini. Ama, yüzünü bile buruşturmuyor. Gözünü bile kırpmıyor bu durum karşısında.

Ali, topallayarak askere yanaşıyor.

— Gözünü seveyim efendi. Şu koca dünyada şuncacık çocuktan başka kimsem kalmadı. Ne anam, ne de başka kimsem var. Eğer bu da yiterse, yaşamak benim için tüm anlamını yitirecek. Beni vur. Birini öldürmen gerekiyorsa gerçekten, işte, ben buradayım. Bırak oğlumu. O daha çok zaman yaşar. Benim için durum öyle değil. Yaşıyacağımı yaşamış, göreceğimi görmüşüm ben. Bilsem söylemez miyim hiç? Bana ne çetelerden, efelerden. Bilsem hemen göstermez miyim yerlerini. Ama, inan olsun ki, dinim, imanım hakkı için söylüyorum ki, ne yerlerini biliyorum, ne de kim olduklarından haberim var. Ben bir yoksul kalaycıyım.

Asker, Ali'nin dediklerini kısaltarak aktarıyor kumandana.

Tam bu sırada Hasan dikiliyor. Ensesi acımaya başladı. Canını yakıyor bayağı süngü. Derisini çizmiş, etinin arasında oynuyor olmalı. Ensesini kıpırdatmadan, yan gözle Ali Dayısına bakıyor, ve oyuna devam ediyor Hasan.

— Baba... Ne istiyor amcalar bizden. Neden öldürecekler beni?

Asker, süngünün ucunu biraz çekerek Hasan'a soruyor bu kez.

— Sizin bu dağlarda efeleriniz varmış. Tanıyor musun onları sen? Yerini biliyor musun?

— Biz hiç dağlara çıkmayız ki, amca? Orada insanı keserlermiş. Ensesinden testereyle kıtı kıtır keserlermiş hem de... Babam da, ben de korkarız dağlardan. Tekinsizmiş oraları. Hiç gitmeyiz. Gitmeyiz değil mi baba?

Asker, Hasan'ın dediklerini de aktarınca, kumandan bir baş işaretiyle süngüyü çektirdi ensesinden. Topal'dan herşey umulurdu. Ama, ensesinde süngü iziyle şuncacık çocuk yalan söyleyemezdi. Gerçekti söyledikleri. Ensesinden süngü çekilir çekilmez, elini sürttü acıyan yere Hasan. Eli kanla ıslandı. Gözleri dolu dolu oldu bir an. Tam ağlayacaktı ki, Rum askeri bağırdı.

— Daha burda mısınız? Haydi ne duruyorsunuz. Haydi oksi...

Ali, Hasan'ı kucaklayarak tekrar merkebe bindirdi. Dehledi hayvanı, gözlerden uzaklaşmak umuduyla, ova aşağı vurdular. İleriden, Bintepelerden, tekrar yukarı vuracak, Yunan askerinin, ardlarına düştüğünü bildireceklerdi çetelere. Bilsinlerdi ki, cephe yarılmış. Yeni bir cephe tutsunlar. Yeni bir çizgi çeksinler gâvurun önüne...

Seslerinin duyulmayacağı kadar uzaklaşınca, sırtını okşadı Hasan'ın.

— Aferin Yetim... Tam babanın oğlusun. Hiç açık vermedin. Öyle kandırdın ki, gâvuru...

Hasan'ın gözleri güldü bu söz üstüne. Ensesinin acısını unuttu.

— İyi ettim değil mi dayı... Çok bir iyi ettim değil mi?

Ali, başını salladı.

— Elbet ya. Oğretsem böylesine doğal yapamazdın. Sanki gerçekten öyleymiş gibi yuttu kefere.

Eliyle tekrar ensesini yokladı Hasan. Bir iki sallandı semerin üstünde.

— Anacığını sattığımın gâvuru. Ensemi deşti len...

Ali, kahkahayla güldü Hasan'ın tepkisine.

Babasından bile yiğit çıkmıştı oğlu. Hem akılca, hem yürekçe babasından fazlaydı. Bir parmaktı daha. Bir parmaktı ya, eğer o yalanı tamamlamayı akıl etmeseydi, şimdi Topal Ali yoktu dünyada. Haberi de

iletemiyeceklerdi milislere. Yeni bir cephe kurulup, durdurma olanağı bulunamıyacaktı.

Bintepelerin yamacına varınca, dönüp ardına baktı Ali... Artık hiç bir şey görünmüyordu. Göz alabildiğine yeşildi her taraf. Haziran sıcakları, Temmuz yakıcılığına dönüşmek üzereydi. Bir an düşündü Ali... Haziranın bitmesine daha bir hafta var.

Ve onlar, bir yıldır, Yunan karşısında çeşitli görevlerin içinde bulunuyorlar. Geçen yıl Mayıs sonlarında açtıkları cephe, bir yıldır dayanıyor. Demek yarıldı artık. Yunan ilerliyor. Ahmetli çizgisindekilerin tümünü kesmişler. Öyle anlaşıldı askerin sözleri. Şimdi, Sart yamaçlarından, Salihli'ye doğru akıyorlar.

Eğer Salihli'de bir mola verirlerse, milisler Kemer önlerinde durdurabilir belki onları. Yoksa, gitti kent. Bunca uğraşı, bir anda yitirilmiş olacak. Yok olmaz ama... Yitirilecek olsa, niye çeksin Mustafa Kemal Paşa onları geri. Bir bildiği var. Bir bildiği var ki...

Tepelere vurabilirlerdi. Vurdular da... İlk tepeyi aşıp, çukura girince, Hasan kendiliğinden «Ey gaziler» i çalmaya başladı.

Sonra çekti kavalı ağzından. Bekledi. Tek kıpırtı yok.

«Len,» dedi Topal Ali... «Len bizimkileri de mi yitirdiler yoksa... Vay anacığını...» Kuşkuyla bakındılar çevreye. Kuşkuyla arandılar. Bir iz, bir küçük belirti de yoktu ki...

Hasan, tekrar vurdu «Ey Gaziler» i... Bu kez, nefesinin tüm gücüyle üflüyor kavala. Belki duyuramadılar. Belki, bir iş var tepelerin başında. Ne ola ki o iş? Bir sakıncalı durum yaratmasınlar milislerin başına. Ne sakınca yaratabilirler ki ...

Bin kuşku birden sarıyor içlerini. Gözleri tepeleri tarıyor. Bir küçük kıpırtı yakalamak umuduyla. Tam, türkü biterken, bir sarı fuçu belirdi tepenin

doruğunda. Bir an yellendi rüzgârla. Sonra, yitiklere karıştı.

Bilmeyen, hiç bir şey anlayamazdı. Ama, Ali'nin de Hasan'ın da yüzü gülüvermişti. Demek tepenin doruğundaydılar.

Hayvanın başını, fuçunun göründüğü yere doğru çevirdi Ali... Ardına düştü yamaçta. Semerinden iteliyerek, çıkışına yardım etti.

Köy gençleri, sıraya dizilmişlerdi. Daha uzaklardan Hasan'la Topal Ali'yi tanımışlar, doruğa çıkmasını beklemişlerdi.

Dursun yaklaştı ilkin. Kaynatasının elini öptü. Hasan'ın ensesinde kan görünce, kucaklayıp indirdi o'nu.

— Gel bakalım Hasan efe... Ne var, ne yok ovada?

— Kumcuk gibi gâvur var Dursun efe. Nah böyle kaynıyor...

Ali, başlarından geçenleri anlattı. Dursun, Hasan'ın ensesine baktı bir süre. Saçlarını okşadı.

Hasan, yumruk parmaklarını kıpırdatıp, söylediklerini tanımlıyordu elleriyle.

Dursun, Ali'ye baktı.

— Korkma be efe, hiç bir şeyin yok.

— Yok elbet. Bir küçük sıyrık o. Ama, korkutamadılar bizi. Bi aldattım ki, gâvurcağızları sorma. Baba dedim Ali Dayı'ya. Bir yapıştım paçasına. Yuttular...

Diğer gençler Hasan'ı, yaptıklarından ötürü kutlarken, Dursun'la Ali, bir kıyıda uzun uzun konuştular. Sonra, küfeleri indirip, içlerindekini boşalttı Ali. Hasan'ı bindirdi tekrar. Dursun, elini aldı Ali'nin. Koklar gibi öptü.

— Helâllaşalım baba... Tüm çeteler çekildi. Yunan dün yardı bizim cepheyi. Alımetlideki yoldaşlar kurtulur gelir diye boşuna bekledik. Ötekiler çekildi yavaş yavaş. Biz ardçı kaldık. İyi oldu geldiğin. Sen

bir haber iletebilirsen kente iyi olur. Salihli bu gün gitmiştir. Biz bir gün oyalayabiliriz Yunan'ı. Efe, çekilmeden öyle dedi. En elverişli yerde, oyalayabildiğin kadar tut. Olmadı çekil. Kırılmaya bakma, bize gereklisin, dedi. Artık Tanrı ne yazdıysa o olur. Eğer, yaşamak varsa yazgımızda, iki üç güne kadar, köyde buluşuruz. Yoksa, hakkını helâl et...

Sonra, Kerim yapıştı babasının ellerine. İki kez öpüp, iki kez de başına koydu.

— Dursun efem hepimiz adına denileceği dedi baba. Gayri bize söz bırakmadı. Gerek biz Kayalarlılar, gerek öteki köylü yoldaşlardan selâmı ilet. Ve de bildir ki, dönmeyenimiz, Tanrı'nın katındadır. Olmaz mı?

— Benden yana tümünüze geçmiş bir hak varsa yavrularım, anamın ak sütü gibi helâl olsun. Şehit dua istemez. Ama, kırdırmayın kendinizi boş yere. Göreyim sizi ki, biriniz on onbeş Yunan'ı kırmadan, gözünü yummasın.

Giderek hıçkırıklaşıyordu sesi. Biraz daha konuşsa ağlayacaktı. Döndü. Ötekilerin elini öpmesine fırsat bırakmadan çılbırını çekti merkebinin.

Hem oğlu, hem damadı yitecekti Yunan ağır basarsa. İki yanlı yanacaktı. Biliyordu. Ama, yurt göreviydi bu... Kentliyi kırardı Yunan. Eğer haber iletmez, onlar da tutamazsa, bire kadar kırardı. Bir yıl kaybettirmişti Yunan'a kentli. Adım attırmamıştı bir yıldır. Adam, silâh ve yiyecek olarak durmadan beslemişti. Bunun acısını komazdı.

Durmamalı. Bir an önce haber iletmeliydi ki, Yunan girmeden toparlansın.

İş işten geçmiş olursa kötüydü. Dilerdi Tanrı'sından. Dilerdi ki, yetişebilsinler.

Hasan, uzun süre sustu. Ensesi giderek şişiyordu. Bir ağırlık vardı iki omuzunun arasında. Başı, istediği gibi oynamıyordu. Kente gideceklerdi -nasılsa, Kentte bir çaresine baktırırdı Ali Dayısı...

Bir şey kurcalıyordu aklını. Dursun efesiyle şimdiye değin kaç kez buluşmuşlardı. Hiç birinde, ayrılırken böylesine sözler etmemişlerdi. Neden şimdi değişmişti tümü. Sanki ağlamaktaydılar. Yiğit bilmez miydi efesini o... Yiğit değil miydi? Kaç köyde, büyükler aralarında konuşurken, ününü duymuştu. Deli İmam, diyorlardı. Deli İmam bir tanedir...

Şimdi neden böyleydi durum.

Sormadan edemedi.

— Ali Dayı, sana bir soracağım var.

— Buyur, sor Hasan'ım...

İşte...

Ali Dayı da bir üzgündü ki... Vazgeçti ilkin. Hiç bir şey sormasa belki daha iyi olacaktı. Ama, sor demişti. Açmıştı sözü. Sorabilirdi.

— Dursun efem neden helâllaştı bizimle?..

— Onlar kenti kurtarmak için, hani aşağıda gördüğümüz kalabalık gâvur var ya, işte onlarla vuruşacaklar. Güç bir iş yapacaklar. Kimin kalacağı belli olmaz.

— Ha... Yoksa, onlar da babam gibi şehit mi olacaklar?

— Kimbilir, belki de...

— Söyleseydik Ali Dayı. Söyleseydik ki, şehit olmasınlar. Şehitlik iyi değil. Babam şehit olmasaydı, ben yetim kalmazdım. Anamı uğrular alamazdı. Hadi dönüp söyleyelim...

Yüzünü buruşturdu Ali... Sesli sesli burnunu çekti. Bir kaç adım sürükledi bacağını. Hasan tam cevap almaktan umudunu yitirmek üzereydi ki, konuştu çatallı bir sesle.

— Yiğit dediğin, ölüm gerektiğinde gözünü kırpmamalı Hasan'ım. Kişi, geride kalanları düşünürse eğer, yürekli davranamaz. Ve böylece, en büyük lekeyi sürmüş olur kalanlara. Baban yitti senin. Anan uğrulara karıştı. Ama, şehitoğlu dedirtti ya. Bu yeter...

OTUZSEKİZ

İzmir, Nif, Salihli, Alaşehir yolu, Bozdağlarla, Gözlübabayı birleştiren Kemer gediğinden geçer. Kemer, ovanın üstünde bir set, bir ince tümsek olarak uzanır gider. Ve bir Gediz nehri, bir de demiryolunda gedik verir.

Karayolu, Gediz gediğinden yararlanarak açılmıştır.

Dursun, Topal Ali'den bozgun haberini alınca, son bir çabayla Yunan'ı tutma umuduna kapılıp, tepelerden yol gediğine indi. Sabahın alacasından, öğle sıcağına kadar durmaksızın siper kazdırdı yoldaşlarına. Bir adam boyu, ince bir hendek kazdırdıktan sonra mola verdi. Taze toprağı, çay suyuna atıyorlardı. Yunan, ilkin öncülerini geçiriyor tüm geçitlerden.

Asıl birliğini sonra sürüyor. Dursun, baskınlar sırasında bir iyice öğrenmişti bunu. Ödemiş öyle gitmiş, Soma'dan gelen haberler bunu tanıklamıştı.

Yolu tüm genişliğiyle kapsayabilecek bir yere, kendi makinalısını gizledi. Ve siperlerde, terleyen adamlarına kesin bir buyruk verdi. «Ben ateş etmeden, kimse tetiğe dokunmayacak. Son kozumuz bu. Burada ne denli oyalayabilirsek, kentlinin kurtuluşu o denli kolay olur. Unutmayın. Bir küçük hata, sabahtan beri sürüpgelen uğraşımızı boşa çıkarır.»

Güneş, tepelere son öpücüklerini konduruyordu. İlerideki dönemeçten öncüler göründü. Siperdekiler hemen kasıldılar. Bir takıma yakın Yunan askeri, buraya kadar engelsiz gelmenin rahatlığı içinde ilerliyor. Parmaklar tetiklere dolandı. Bir karıncalanma gezindi işaret parmaklarının ucunda. Sonra, kulaklar,

bir küçük çıtırtıyı, Dursun'un makinalısından çıkacak ilk tetik çekmesini bekleyerek, açıldı.

Bir türlü gelmiyordu çıtırtı. Öncü takım, elini kolunu sallayarak geçti yanlarından. Arkadaşları yan gözle baktılar Dursun'a. Niyetini bozmuştu Deli İmam. Adını değiştirecek bu gidişle. Deli İmam yerine, çılgın imam diyecekler. Öncü olarak bir takım çıkaran Yunanlı, en azından bir tabur vardır. Deli İmam, otuz kişiyle. Öncü tabura karşı mı duracak yoksa...

Dursun, Topal'ın Kerim'i çağırdı yanına. Makinalının başına o'nu oturttu. Sonra, kendisi dirseklerinin, dizlerinin üstünde yürüyerek yoldaşlarını dolaştı.

— Tutmalıyız burda gâvuru. Babam, kentliye haber uçurup, kent boşalıncaya tutmalıyız. Ben arkadan dolanıp, cephaneliğini vurmaya çalışacağım. Tabur kurşun menziline girdi mi biçin.

Dememiş miydi onlar. Deli İmam delice şeyler kuruyor diye. İşte dedikleri çıkmıştı. Arkadan dolaşıp, mekkâresini uçuracak gâvurun. Biliyorlar. Deli İmam kadar usta bombacı yoktur. Attığı yerde, ne insan, ne araç, hiç bir şey bırakmaz. Ama, otuz kişiyle bir koca Yunan taburuna karşı durulur mu?

Mızıldanamıyorlar bile artık. İmam öyle dedi ya, hiç kuşkusuz öyle olacak bu iş. Duracaklar. Hem de tutacaklar Yunan taburunu. Tek kişi geçirmeden. Öncü takımı, az sonra ya tabanları yağlayıp, kente doğru kaçar. Ya da dönüp, kırılır. Bir hafif makinalı da o yöne çevrilmiş bekliyor. Hem de, Avşar'lı Tekin'in elinde.

Öncülerin sakıncasız geçmesi, Yunan taburunu bir iyice gevşetmiş. Rahat adım, sekerek yürüyorlar. Aralarında, Rumca türkü mırıldananlar bile var. Yürüyorlar. Dönemeci geçtiler. Kuşkusuz. Umutlu. Ve kentte dinlenmek sevinciyle dolular besbelli.

Siperdekiler, silâhlarını omuzlanmışlar. Parmak-

larındaki karıncalanma bir iyice artmış. Deli Imam görünürlerde yok. O, çoktan dolanmıştır yan başa. Mekkâreyi kestirmeye bakıyor. Gördü mü cephane yüklü hayvanları, işlerini o anda tamamlar. Belki gördü de, kurşun menziline girmelerini bekliyor. Girmiştir artık canım. Başla haydi...

Düşüncelerine göre davransaydı Dursun, başları olamazdı. Öldürür adamı heyecandan. Yerinde duramaz hale getirir.

Yoldaşları bu yüzden, üstlerine basıp geçse gâvur, seslerini çıkaramazlar. Bir yeni durum doğmuştur. Ansızın bir boşluk görmüş, plânını değiştirmiştir, Deli İmam. Ve böylelikle daha çok düşman öldürme karşılığında daha kolay bir baskın düzenlemiştir.

Dönemeçle, kemer tümseği arasındaki boşluğa girdiler artık. Haydindi Deli İman. Bekleme daha fazla. Savur şu bombalarını. Top güllesi gibi düşür gâvurun ortasına. O şaşkınlığında biz de biçîverelim iyice sokulanları...

Dursun, arkadaşlarının nasıl sabırsızlandığını iyi biliyor. Her zaman böyle olur. Akıllarına geleni hemen işlemeye kalkarlar. Ama, önler onları. Tam sabırları tükenirken, gereken buyruğu ya da işareti veriverir.

Yunan kalabalık. Bir taburdan bile fazla. Ama, eski çay yatağının düzlüğüne gelince, önündeki bombaları sırayla süzdü Dursun. Cephane yüklü katırlar, kolun ardında, ardçıların yanındaydı. Uzaklığı hesapladı. Bombaları yetiştirebilirdi. O ilk bombayı savurduğunda, milisler biçmeye başlardı askeri. Şaşkınlığa düşerse bir kez, belki Salihli'ye kadar geri çevirmek bile mümkündü. Ama, toparlanırsa, o zaman, gece sıyırılıp yitmek gerekecekti artık.

Bombalardan birini aldı. Önündeki çalıyı siperleyerek, koluna bir yarım daire çizdirdi. Ve «Allah Bismillâh,» diyerek nişanladığı yere fırlattı.

Başını soktu çalının dibine. Ve aynı anda, önce bir gümleme oldu öte yandaki hayvanların başında. Sonra bir tarakka ve fişek patlayışları, bomba gürültüleri başladı. Siperdekiler durmadan tetiğe basıyor, Kerim makinalıyla tarıyordu şaşkın düşmanı.

Dursun, bombayı tam cephane sandığının üstüne oturtmuştu. Önündekileri atmasının gereği kalmamıştı artık. Bomba patlar patlamaz sandık daha büyük bir gürültüyle dağılmış, ardındaki, önündeki ve yanındaki hayvanları, yükleriyle birlikte kendiliğinden havaya uçurmuştu. Arkalarda ne oluyor demeye kalmadan, makinalının tekdüzen tıkırtısı başladı. Hemen onunla birlikte, tek atışlar. Ama, her biri kıyıcı.

Tabur mıhlandı kaldı olduğu yerde. Tabak gibiydi açıklık. Arkada, durmadan tutuşan cephane katarı. Önde makinalı ve tek tüfek atışı.

Dursun, çalının arkasından, önüne düşen kitlenin arasına savuruveriyor bombaları. Mekkâreciler, hayvanları bırakmışlar. Katırlar, her yanlarından gelen gürültüden ürkmüş, yüzgeri kaçma çabasında. Katar, aradan bıçakla kesilmiş gibi ayrılınca, cephanenin bir kısmı kurtuluyor. Ve o anda gerilemeye başlıyor Yunan taburu.

Öncüler, geride bir şeyler olduğundan kuşkuya düşerek, hemen dönmüşler. Kemer ağzına gelir gelmez, Tekin'in toparlak yüzü, bir ay gibi yayılmış. Kocaman parlak dişlerini gösteren, kalın dudaklarını yayarak makinelisini oynatıyor.

Yunan taburu dönemecin ardına atıyor kendini. Düzlükte kalanlar umutsuz. Öyle ansız avlandılar ki... Kumandan, kendini toparlayamadı daha. Birliğinin yarısı kıyıldı. Öncüler geri dönemediler. Tekin, tek başına tümünü biçti beride. Bir nefesleniyor Yunan kumandanı. Sonra, henüz dönemeci geçmemiş topları kurduruyor.

Ve dövmeye başlıyor Kemer tümseğini.

Siperler sağlam. Tümsek, koca güllere dayanıklı. Karnı yarılıyormuş gibi saplanıyor gülle. Sonra, gökyüzüne doğru bir havalanıyor. Ama, tam ortasında açmış siperi Dursun. Bekliyormuş gibi top akınını.

Hemen dolanıyor geçtiği yoldan. Yoldaşlarının yanına gelerek, makinalısını kucaklıyor. Gülleler etkili artık. Siperin üzerinde patlamaya başlıyor. Yine de bırakmıyorlar vuruşmayı. Gün battı batacak. Karanlık çökünceye oyalamalılar düşmanı. Karanlık çökünce de, sıyrılıp giderler. Yine Kemer üstünden, dağlara ağarlar. Ama, bir çökse karanlık.

Gün uzuyor.

Dönemecin ardından ilkin al bir alaz parlıyor. Beş on alaz birden. Sonra, Kemer tümseği depreme tutulmuş gibi sarsılıp, hallaç elinde pamuk gibi atılıyor. Dursun, acılı gözlerle bakıyor oyulan siperlere. Yoldaşları, toprakla birlikte havada döneniyor. Yarım kol, yarım kafa.

Dua ediyor. Dudaklarında belirsiz bir kıpırtı. Karanlık bir çökse...

Batı yakasında bir savaş kızıllığı. Kan kızıllığı bu... Ölüm kanadını germiş üstlerine. Germiş ya, kolay teslim olmuyorlar yine de... Makinalının tarakkası hiç durmuyor. Dönemeçe kadar olan açıklığı tarıyor durmaksızın. Artık, tüfek tetiğindeki parmaklar durmuş. Amacı, yitikliği belli etmemek Dursun'un.

Her gülle, tepelerinde patlıyor. İyi nişanlıyor karşıdakiler. Toparlandılar besbelli. Toparlansın bakalım. Bu kıyım, en azından iki gün durdurur o'nu. Öylesine korkmuşlar ki, gülleler salt tümseği dövmüyor. Arkadaki tarlalarda da kocaman oyuklar açıyor.

Gecenin örtüsü, bir umut gibi dağlardan ovanın üstüne gerilmeye başladı. Karanlık, top güllelerini azalttı. Artık, arada bir dövüyor Yunan.

Dursun, makinalısını kucakladı. Düşün ardıma, dedi umutsuz, kısık bir sesle. Kimse kalmadı sanıyor-

du. Kalmış. Kayıbı öylesine çok değil. Siperden sürünerek, Bozdağ yöresine fırladıklarında, bir toparladı yoldaşlarını.

Yarısından çoğu kalmış yol gediğinde. Yaralılar, sürükleniyor. Kucaklıyor sağlamlar. İlk altı kişi katılmıştı köyünden. Bunlardan üçü kalmış siperde. Kalabildiyse. Öteki köylerden de, on beşe yakın milis yok artık. İnadın Halil, Hürmüz'ün Mehmet ve Yaban'ın Ali'siz varacak Kayalara.

Tümseğin siperinde, dağyukarı yürüyorlar. Ne yaralılarda bir tısıltı var, ne sağlamlarda. Kararmış yüzleri, acılı gözleriyle, ayaklarının ucuna bakarak ilerliyorlar durmadan. Kente girmeden, tepelere vuracaklar. Sonra, dolanıp, Kayalar'a çıkacaklar. Yaralıların bakılması gerek. Ve oradan da, doğru Kütahya'ya... Demirci Mehmet Efe'nin yanına...

Topal Ali, Hasan'ın yarasını sardırmadan Kalaycı'nın dükkânında mola verdi. Daha o ağzını açmadan, anlattı olanları.

— Durmak yok artık Kalaycı yoldaş. Cephe bozuldu. Yunan askeri sel gibi bu yana akar. Hemen toplayın kentliyi. Ağın dağlara. Dağ köyleri sığınaktır sizin için. Durman. Ya yarın, ya bu akşam girer kente. Girince de...

Sözünü bitirmesine fırsat vermedi Kalaycı. Fırladı dükkândan. Türk esnafının arasına sıvıştı hemen. Duyduklarını anlattı. Dükkânlarının kepengini çekmediler bile. Esnaf, evine doğru koşuyor.

Acı haber tez yayılır, demişler. Daha çarşıdan evlerine varmadan, cephenin bozulduğu haberi yayıldı kente. Bir koşu tutturdu kentli.

Bülbül Hoca, evinin bahçesine gömdüğü altınları beline sardı. Sonra mahallesindeki dul kadınları

çevresine toplayarak, Sarıkız yönünde yola düştü. Mısırlar, sadece kapıyı çekivermişlerdi.

Ayenoğlu, nefes darlığı çekiyordu yıllardır. Ama, Yunan sözünü duyunca, hırıldayarak yola düştü. Ayşe Molla, çarşafını yarım giymişti. Kocası elinden yapışmış, sürüklüyordu o'nu. Can korkusu, diye düşündü kadın. Helâya gitmek için yarım saat mızıldanan adama bak. Ne hale geliyor...

Arapların Ayşe, on ikinci ve tek oğlu Mehmet'i kaybetmiş. Arıyor durmadan. Eşyalarını evinin avlusundaki derin kuyuya atıyor. Sonra gözlerinde yaş, bağırıyor arada bir. «Mehmet!..» Mehmet yok ortalıkta.

Fırına da ekmek vermişlerdi. Onları alsa mı?

Bülbül Hoca, başını uzatıyor kapıdan.

— Ayşe bacı nerdesin?

— Burdayım Hoca efendi. Buyur.

— Duydun değil mi, olanları?

— Duydum. Duydum ya Hocam, Mehmet yok ortalıkta.

— Sen yürü bakalım hadi. Yunan'ın şakası yokmuş. Kadın, kız dinlemiyormuş. O genç çocuk. Nasılsa kurtarır paçayı. Sen gel bizimle.

— Oğlumu bırakamam ki...

Bir an düşündü Hoca. Sonra başını eğerek konuştu.

— O gitmiş. Benim Yaşar söylüyor. Arpacılarla birlikte Kozluca üstüne doğru giderken görmüş.

— A'a gitmez. Benim oğlum, beni bırakıp bir yere gitmez...

— Ana, oğul düşünülecek zaman değil hatun bacı. Yürü hadi...

Böyle zamanda yalan söylemek günah sayılmazdı. Kadın kalırdı bakarsın burada. Başına bir iş gelirdi. Mahalleli tümden yola düşmüştü. Bir kalan olursa, başına ne gelir Tanrı bilir.

Kapısız, Mustafa Bey'le birlikte Toptepeye ağmıştı vuruşma zamanı. Bir yıl oluyordu kayıplara karışalı. Dediklerine göre, Eskişehir'de orduya yazılmış onlar. İsmail, ortalıkta görünmüyor. Bülbül Hoca, Kapısız'ın genç karısını da aldı kafilesine. Yola düştüler.

Mehmet, çarşıdan döndüğünde, anasını bulamadı. Evleri öylesine boş duruyordu. Nereye gitmiş ola ki... Kâtip Karısı'nın yanında olmasın. Genellikle oraya gider anası. Fatma Hanım Teyze, kocası Tabur Kâtibi ölünce, kente yerleşmiş. Komşu edinmişti onları. Oğlu İhsan, Mehmet'in arkadaşıydı. Birlikte oynar, birlikte yaparlardı yapacaklarını.

On iki çocuğun tek kalıntısı olduğu için, anası üstüne titrerdi. Kentlinin çoğu, okumayı dedesinden öğrendiği, üstelik yetim olduğundan yaramazlıklarına aldırmazlardı. İhsan, anasının dizinin dibinde oturmuş, kara kara düşünüyorlar. Bülbül Hoca onlara da uğramış. Ama, bir türlü gözü yememiş kadının o yolu. Anan gitti, dediler. Bülbül Hoca kandırdı o'nu. Birlikte gittiler. İstersen sen de git...

Siz ne olacaksınız sorusunun cevabı yoktu. Bekliyeceğiz diyordu Fatma Hanım. Bekleyecek ve dua edeceğiz.

Kahveci kızının nişanlısı daha yeni dönmüştü askerden. Yemen'deki tutsakları yeni bırakmışlardı. Yedi yıldır nişanlısını bekliyordu Kahveci Kızı. Ama, Yunan geliyor sözü, Kahvecileri de ayaklandırmıştı.

Bir ödünç gelinlik buldular. Ve kızlarına giydirdikleri gibi, Keçecilere götürüp bıraktılar.

Tenekeci Halil, üç kez istetmişti Tahir Usta'nın kızını. Üçünde de geri çevirmişlerdi. Topal Ali'nin haberi kente yayılır yayılmaz, Halil'i aramaya çıktı Tahir Usta. Dükkânın kepengini yenice çekmiş, eve doğru gidiyordu Halil. Kolundan tuttu.

— Halil oğlum, sen benim kızı istiyordun, değil mi?

— Evet Usta...

— Gel benimle...

Kaçarmış gibi koluna yapışmıştı Halil'in. Birlikte yürüdüler. Caminin önünden geçerken, İmam'ı aldı Tahir Usta. Kapıdan girerken, karısına bağırdı.

— Kızı hazırlayın.

Ne olduğunu bilmeden hazırladılar kızı. Kapının ardında nikâh kıyıldı. Kızı eline tutuşturdu Tahir, Halil'in.

— Tanrı bir yastıkta kocatsın oğlum. Al verdim gitti...

Atıcıların küçük Osman, kapının önünde ağlamaya oturmuş. Anası, babası yok evde. İhsan, bir ara sokağa çıktığında, o'nu görünce eve alıp gelmiş. Çocuklarını bırakıp gitmişler. Sonunda Fatma Hanım da ayaklandı. Kentli yollara düştüğüne göre, bir bildiği vardı.

— Biz de gidelim, çocuklar, dedi.

Çarşafını giydi. İhsan'ın elinden tutarak, Sarıkız yolunda yürümeye başladı. İhsan, Osman'ı kucaklamıştı. Birlikte gidiyorlar. Mehmet yok yine ortalıkta. Bakındı İhsan.

— Ana, Mehmet nerde?

— Şimdi yanımızdaydı ya...

— Yok. Kaybolmuş.

— Hay deli oğlan...

Sözünü bitirmeden, Mehmet yetişti arkalarından. Fırına verdikleri ekmek aklına gelmiş. Gidip, onları almıştı. Minyeti bırakmış fırında. Bezini heybe yapıp, ekmekleri sarmış içine. Boynuna asarak, yarı yolda yetişti Fatma Hanım Teyzesine.

Şeyh Mehmet efendi, sağılan bir meme gibi, giderek pörsüyen kente bakıyor. İşte böyle olur sonu, diyor. Ben size zamanında söyledim. Savaşmaya kalkar mısınız? Neymiş efendim, Yunan'ı sokmayacaklarmış kente. Hani ne oldu yiğitliğiniz. Yunan geliyor işte. Şimdi düşünün bakalım kara kara. Aç, açık kalın dağ başlarında. Ölüme atın kendinizi. Oysa, benim dediğim tutulsaydı. Bir vuruşma olmasaydı. Yunan gelirdi efendi efendi. Bizim için hiç bir değişiklik olmazdı.

Gitmeyin, diyor. Siz kaçarsanız şimdi, Yunan topraklarınıza, malınıza, mülkünüze el kor. Boş buldum, der. Benim buraları. Ama, burada olsalar, el koyamaz mı istediğinde.

Hem zaten dinleyen kim o'nu.

Evine giriyor. Gelini hazırlığı tamamlamış. Bir o'nu bekliyorlar. Karısı ve iki torunu gözlerine bakıyor Şeyh efendinin. Sessiz yakarıyorlar. Acele edelim, diye.

— Gitmek yok. Gâvur bizimkilerden saygılı sarıklılara. Görün bakın, hiç bir şey olmayacak. Hattâ eskisinden bile daha iyi duruma kavuşacağız. Saygısı kalmamıştı insanlarımızın. Tekkeler, zaviyeler, bir iyice pörsümüştü. Şimdi, dolup taşacak.

Kalaycı dağ yönünde gidecekti. Topal Ali, Hasan'ı hayvanın üstüne attı. Ben, kentliye yardım e-

deyim Kalaycı, dedi. Arkadan yetişirim. Sen, Hasan'ı al, bizim köye çık. Bakarlar size. Hiç yüksünmezler. Sakınma.

Olur, diyerek yola düştüler. Hasan, Ali Dayı diye dönmek istediyse de, o duraksamadı.

— Sen git Hasan. İşin bitti artık. Durma buralarda. Hem bak, konuğun da var. Onları ağırla köyde. Ben akşama kadar kentte kalacağım. Sonra yetişirim size. Bak, atı alakodum. Hadi, durmayın.

Mahalle aralarını dolaşmaya başladı onlar girince. Bırakılmış çocuk, unutulmuş kadın buldukça, Sarıkız önüne getiriyor. Çeşmenin başında kimi görürse, onların yanına katıyordu. Bir gün içinde, bir tek gelinlikle tam on yedi kızı evermişti babalar. Bizim üstümüzden gitsin diyorlardı. Başkasının namusu haline gelsin kızlarımız. Biz, kadınlarımıza bakamazken, bir de kız derdine düşmeyelim yaban ellerinde.

Ali, topladığı kadınlarla, çocukları Sarıkız çeşmesine bırakıyor, tekrar iniyordu kente. Dağları gösteriyordu onlara. Ağın dağlara. Yunan, şimdiye değin hiç dağları denemedi. Hep ovadan gidiyor. Ama, sonu dağ bunun. Dağlar bizim. Ve oralarda işi bitiktir artık.

Kemer tümseğinin gölgesinde geceyi yürüyerek geçirdi Dursun ve adamları. Kozluca üstüne vardığında güneş yüzünü göstermişti. Köye birini saldı hemen. Ocak kimse, merhemini alıp gelsindi. Yaralı var...

Sonra dinlenin, dedi arkadaşlarına. Yaralılara baktırıncaya kadar siz dinlenin. Ben nöbet tutarım.

Paçayı sağlam sıyırmış olanlar, hemen uykuya daldılar. İki gece, bir de vuruşma gündüzü gözlerini kırpmamışlardı. Yıldırım gibi yol almış, kent yolunu tutmuşlardı iki gün içinde. Yorgunluktan, donmuştu sanki tümü. Ayaklarını sürüyorlardı artık. Bir de ya-

ralıların ağırlığı. Tam zamanında mola vermişti Deli Imam. Un salaacktı yine. Tüm yöre adını ünleyecekti o'nun. Yirmi otuz adamıyla bir koca Yunan taburunu kırmış geçirmiş bizim Deli İmam diyeceklerdi. Gözünü kırpmadan girmiş askerin arasına. Gündüz gözüyle veretmiş bombayı. Ve dağıtmış bir koca taburu. Sonra topa tutulmuş. Yılmamış. Yaralısı, sağlamıyla çetesinin yarısına yakın kısmını kurtarmış yine de...

Bunları düşünemediler bile. Kesik kesik geçti akıllarından. Birinin düşüncesini, öteki tamamlar gibi, kırık cümleler halinde.

Ve oldukları yere çökerek, uykuya daldılar.

Kozluca'nın ebe anası, elinde bir merhem kavanozuyla sekerek geldi. Yaralıların durumu kötü olanlarını bir bakışta ayırdı. İlkin onların başına çöktü. Yaralarını temizliyor, merhem çaldıktan sonra sarıyordu. Hafif yaralılar uykuya dalmışlardı.

Yaraları sarılıp, inlemeleri durunca, onlar da uykuya vardılar. Zaten, ölesiye yaralı olanı alamamışlardı. Yunan daha sonraki atışlarda işini bitirmiştir onların. Kendisini sürükleyebilendi yanındakiler. Yaraları temizlenip, yaşlı kadının merhemiyle sızıları durunca, kendiliğinden uykuya varmıştı onlar.

Kesesini çıkardı Dursun. Bir altın uzattı kadına.

— Yoruldun nine. Şunu al ki, yorgunluğunu biraz olsun karşılasın.

Kadın ters ters baktı yüzüne.

— Gazi yarasının tımarı için para alınacağı hangi kitapta yazar, bi de, bakalım?

— Yazmaz Ebe Ana... Yazmaz ya, bunca yol yürüttük seni. Bu yol kirasıdır.

— Sen Deli Imam mısın?

— Öyle diyorlar.

— Hiç para alınam senden. Senin adamlarından da. Bir başınıza, bunca gâvura karşı kenti korumak andı içmişsiniz. Kaçanlar anlattılar. Durdurmuşsun da Yunan'ı. Daha ne...

— Durduramadık Ebe Ana... Öğleye varmaz, kenttedir.

— Kentte kimse kalmadı ki, bizden. Bir gâvurlar, bir de gâvur yanlısı olanlar... Tanrı gazanızı kutlu kılsın. Ben varayım gideyim. Bir isteğiniz var mı? Ekmek, su gibi?

— Yok ana. Sağol.

Kadın gidince duaya oturdu Dursun.

Bir yılı aşıyordu ki, dua etmeye zamanı olmamıştı. Süllü Dayısından, Derbent'teki hocadan öğrendiği tüm duaları bir bir aklından geçiriyor. Durmadan okuyordu. Milisler, öylesine derin bir uykunun kucağındaydılar ki...

Şeyh Mehmet Efendi, öğle namazını mescitte kıldırmış, eve geçecekti. Yan kapıdan gideceği yerde, sokağa çıktı. Mescidin önünden, köşeyi dönüp, evinin sokak kapısından girecekti içeri. Öğleyin, mescide toplanmış birkaç kişiye, tüm başımıza gelenlerin, hep o Padişah buyruğu dinlemez âsiler yüzünden olduğunu anlatmıştı. Dinleselerdi Padişah'ı. Bir karakol gücü olarak gelecekti Yunan. O zaman, işkence yapamaz, hiç bir kötü davranışta bulunamazdı. Oysa şimdi, kazanmış olarak geliyordu. Artık, insanı toprağıyla tüm kent onlarındı. Dilediğini yapacaktı. Ama, göreceklerdi bak. Yunan, Mustafa Bey çetesinden daha insaflı, daha namuslu çıkacaktı. Bir altın için adam kesmişti o imansızlar.

Cezalarını da kendileri gibi bir eşkiyanın elinden görmüşlerdi. Ama, yetmezdi bu kadarı. Asıl başlarını, kentliyi kışkırtanları yakalayıp, ipe çekmek gerekirdi ki... Onların çoğu, kelleyi kurtarmıştı yine. Arada olan, Salih efendiyle, mollası Behlül'e olmuştu. Bir suçu olsaydı ya Behlül'ün. O zaman Etem'e ses çıkarmanın mümkünü yoktu ki... Hiç birine ses çıkarmanın mümkünü olmuyordu. Ellerine bir silâh

aldılar mı, kendilerini güçlü sayıyorlar. Sonra silâh gitti mi, bakıyorsun kuzu kesilmişler.

Tam köşeye geldi. Sırıtıyordu. İyi vurmuştu yine. Köşeyi dönerken, iki efzun önünü kesti Şeyhin. İri yarısı süngünün ucunu gösterdi.

— Para, dedi.

Hemen kuşağına saldırdı Mehmet Efendi. Bir kese çıkardı oradan. Uzattı. Efzun, sallayarak aldı keseyi. Devam etti.

— Daha...

— Kiryo. Ben yoksul. Ben Şeyh. Bulunmaz daha. Hepsi bu...

Yol verdi asker. Kısa, ama hızlı adımlarla kapısına geldi Şeyh efendi. İpini tuttu. Bir silâh patladı o an. Şeyh efendinin, kırmızı ensesi birden beyazlaştı. Sonra bir delikten, köpürerek aktı kanı. Eli çekildi. Kapı, ağırlığının altında kendiliğinden açıldı. Bedeni dışarıda, kafası içeride uzandı kaldı eşiğe.

İlkin bir yaşlı çığlık duyuldu evin içinden. Sonra, diğerleri katıldı buna. Çocuklar bağrışmaya, gelin ağlamaya başladı. Yamandı kocasının üstüne karısı. Kaç kez söylemişti. Domuzdan post, gâvurdan dost olmaz. Biz de kentlimizin yaptığını yapalım. Bir an önce dağ yukarı ağıp gidelim, diye. Dinletememişti.

Askerler, cesedin üstünden atlayıp girdiler evin içine. Genç gelin, küçük çocuklarını kucaklamış, gözleri yuvalarından fırlayarak, gelenlere bakıyordu. Biri, sokulup kolundan çekiştirdi gelini. Daha çok sarıldı çocuklar. Yaşlı kadın durumu görünce atıldı üstlerine. Çırpınıyor. Bağırıyordu.

Aldırmadı askerler. Bir dipçikte yere yuvarladılar yaşlı kadını. Gelini sürüklediler. Ve eteklerine yapışan çocukları dağıtıverdiler dipçik darbeleriyle.

Topal Ali, evin önünden geçiyordu. Çığlıkları duyunca kapıdan baktı. Hemen tabancasını çekti. Ve savaş zamanı uzattığı haykırışlarından birini patlattı yine.

—Bırak kadınları gâvur oğlu...

Sonra askerlerin dönmesine fırsat bırakmaksızın, tetiğe bastı. Birini hemen yıktı yere. Öteki can havliyle kendini bir sipere attı. Ama, bırakmadı Ali. Köşelemeye nişan alıp, tekrar bastı tetiğe. O asker de devrildi yanüstü.

Gelin, çocuklarını kavramış, dikilmiş kalmıştı ortalıkta.

— Durma bizim gelin, dedi. Hemen Sarıkız ötede dağa sar. Hadi durma...

— Anam...

— Bırak ananı şimdi. Ben bakarım.

Sırtından itekleyerek çıkardı o'nu. Genç kadın, koşmaya başladı. Çocuklar halâ ağlıyor, analarının bacaklarına sarılıyorlardı. Ellerinden tuttu sonunda onları. Ve köşeyi dönüp, gözden kayboldu gelin.

Yunan askerleri, silâh sesiyle irkilmiş, toplu halde sokağı sarmışlardı hemen. Demek, direnebilecek kadar yürekliler vardı henüz kentte. Kökünü kurutmak gerekti bunların. Siperlenerek, İrim'in köşesine yaklaştılar.

İsmail, Mariya ablasının evindeydi. Anasının gittiğinin farkında değil. Çörekler yapmıştı Mariya o'na. Dışarıda olup bitenle ilgilerini kesmişler, iç odaya kapanmışlardı. Silâh seslerini duyunca, pantalonunun uçkurunu çekiştirerek kapıya fırladı. Bir şeyler oluyordu sokakta. Onlar, kendi yaşantılarındayken, silâhlar patlıyordu.

İrim ağzında Yunan askerlerini görünce, bahçeye daldı Ismail. Kayısı ağacının dalına asıldı. Anasına bakması gerekti. Babası giderken, anasını kendine teslim etmişti. Ne var ki, o, Mariya ablasının sıcaklığında, değil anasını, tüm dünyasını unutmuştu.

Anasını bulamadı evin içinde. Demek Yunan'ın geleceği duyulmuş, onlar da kaçmışlardı. O da bir yolunu bulup, sıvışmalıydı kentten. Ama, yukarısı tüm Rum mahallesiydi. Şimdi yakalarsa Rum çocuk-

ları o'nu. Kuşkusuz elleriyle parçalarlardı. Az mı dövmüştü onları. Yunan'ı, babası giller Salihli ötesinde durdurduktan sonra, azana azmı sopa çekmişti. Şimdi nasıl girebilirdi onların sokağına.

Sokak kapısını açtı. Topal Ali, kendini Şeyh Mehmet Efendinin evinin siperine almış bir başına karşı duruyordu Yunan askerine. Bir yiğitlik kabardı içinde. Değirmen baskınını ansıdı hemen. İçeriden, babasının bırakıp gittiği tabancayı aldı. Kapının ağzına varınca, seslendi Ali'ye.

— Dayan Ali Dayı... Yettim...

Ali, iki kolunu açarak bağırdı.

— Sakın çıkma evden. Damdan dama fırla git. Sarıkız üstüne. Şeyh Mehmet Efendinin gelinini götür dağ yukarı. Kimse kalmadıysa sen götür.

Dinlemedi İsmail. Sokağa fırladı. Aklınca Ali'nin yanına koşacaktı. Daha sokağın ortasına gelmeden, sekiz dokuz yerinden birden vuruldu. Bir boş çuval gibi yığılıverdi. Ali, o arada bir iki askerin yerini kararlamıştı. Dişlerini sıkarak, ateşe başladı.

Bir yandan söğüyor, bir yandan attığını vuruyordu.

Vuruyordu ya, arkasını boş bırakmıştı Ali. Arka yoldan, dama çıkmış bir efzun, boşluğunu kolluyordu. Biri kafasını uzatmış, nişan almaya çabalıyor. Ali, hafif yan verdi duvardan. Tetiği çekti. Ve aynı anda bir silâh daha patladı arkadan. Ali'nin topal bacağı seğridi bir süre. Sonra, ağzında bir kan sızıntısı belirdi.

— Hey kudreti büyük Allah'ım. Bir hayının evini korurken mi geberecektim ben...

Gözleri ağardı. Bacağının seğrimesi durdu. Uzandı Ali... Hem de Şeyh Mehmet efendinin tam üstüne, yanlamasına uzandı kaldı.

Dursun, duayı kesti sonunda. Güneş tepeleri ağmış, arkadaşları uykularını aldıkları için, kendilikle-

rinden doğrulmaya başlamışlardı. Kerim omuzuna vurdu. Döndü Dursun.

— İyi uyudunuz mu?

— Hem de eşşekler gibi. Hor hor uyumuşuz da, birimiz kalkıp, İmamdan nöbeti almayı akıl edememişiz. Sen de dürtmedin birimizi. Hani nöbetleşe uyuyacaktık.

Güldü Dursun. Acı, buruk bir gülümseyiş sakallarını titretti. Yüzünü buruşturarak baktı arkadaşlarına. Tümü uyanmış, yaralılar bile, kemiklerini çıtırdatarak geriniyorlardı.

Savaşın etkisi yitirilmişti bu uykuda. Tümü, yaşama devam etmenin mutluluğunu duyuyorlardı. Ya, siperlerle birlikte havaya uçan onlar olsaydılar... Kemer'den buraya, bu düşünceyle, tek kelime konuşmadan gelmişlerdi. Yorgunluk ve günlerdir süren uykusuzluk, İmam'ın güvenli nöbetiyle yitince, yaşamanın kıvancı kendiliğinden kapladı içlerini.

Uykıdan sonra kendilerine yeni geliyorlardı sanki. Acı anılar unutulmuştu. Şakalaşmaya başladılar. Tekin, Dursun'un durgunluğuna daha fazla dayanamadı.

— İmam, eline sağlık. Ekin gibi biçtin Yunan'ı...

— Biçtik Tekin. Biçtik ya, onlar da bizi biçtiler.

— Bizim kaybımızın sözü mü olur Efe. Bir koca Yunan taburunda, bir bölük adam kalmadı, sen ne diyorsun?

Çete güldü bu söze. Artık rahatça anlatılabilirdi geçenler. Etkisinden bir iyice kurtulmuşlardı o dehşet saatlerinin. Gülüşerek şakalaşmaya oturdular. Dursun, dikildi ayakta.

— Dinlendinizse gidelim.

Kalktı Çete. Yolda, Kerim dürtükledi Tekin'i.

— Sen de az değilsin ya Tekin Efe. Az daha bıraksaydı toplar, tümden biçecektin Yunan'ı be...

— Ne sandın ya. Yalan mı diyorum. Sen ilk çırpıda bir yetmiş seksen kişiyi biçtin. Öncüler kaç kişiy-

di. İmanına yandığımın keferesi. Tümünü yaydım toprağa gâvurcukların. Tohum niyetine ektim dinim hakkı için. Ya İmam Efe'nin bombaları. Kendi kendine tutuştu ulan kefere. Kendi alazıyla yandı görmedin mi? Bomba mekkâre katırlarını uçurmaya başlayınca ne şenlikti o be... Vay canına yandığımın. Nasıl kaçışıyordu asker. Cephanenin yakınına düşen nasıl tutuşuyordu maytap gibi...

Dursun bir türlü ortak olamıyor onların kıvancına. Aklına şehitler düşmüş. Bir gece baskını düzenlemiş olsalardı, kayıp vermezdi bu kadar. Gene yitirirdi düşmandan bir dolu askeri. Ama, kendi kaybı bu kadar olmazdı hiç bir zaman. Gündüz gözüyle çatışınca, sonuç buydu. Açık savaş için güç gerekliydi. Güçten fazla da makina, araç, gereç gerekliydi. İşte, ilk ağızda kırılmıştı Yunan. Kırılmıştı ya, dönemeci siper alıp, dayanmıştı top güllesini. Hallaç gibi atmıştı tepeyi. Siper, kurşun kavgasına göre kazılmıştı. Top ummuyorlardı. Ama, Yunan savaşa gidiyordu. Bunun için tüm gereçlerini de birlikte götürüyordu gittiği yere.

Keşke bekleseydi. Kentte bassaydı Yunan'ı. Ama, Salihli cephesini sağlam biliyordu kentli. Ve bozgun çok hızlı gidiyordu. Topal Ali, haberi ulaştırdıktan hemen sonra, Salihli'ye girmişti Yunan. Girmiş ve hiç oyalanmadan, Alaşehir yoluna düşmüştü. Ancak, bu kadarını yapabilirdi Dursun. Eğer kentte basmaya kalksa, sokak savaşı yapacaktı ki, kaynatasının anlattığına göre, bunun için de çok adam gerekliymiş. Çerkez Etem, yalnız yüz elli bombacıyla gelmiş Mustafa Bey'i basmaya.

Kaç kez Etem'i aramıştı cephede Ali. Bir türlü rastlamamışlardı. Hastanede iyileştikten sonra, doğru Salihli'ye varmıştı. Ama, Etem, Düzce İsyanını bastırmaya gitmiş. Sonra bir daha da Salihli yöresinde görünmedi. Kütahya'yı karargâh yapmış diyorlar.

Demirci Efe, Eskişehir yöresini tutmuş. Düzenli ordu sözleri yankılanıyor. Ama, nedir bilinmez ki...

Akşam karanlığı çökerken, Sarıkaya pınarından su içtiler. Karınları acıkmış, gurulduyordu. Köye gelmiş sayılırlardı artık. Bir güzel doyururlardı karınlarını. Sonra Topal Ali'yi beklerlerdi. Kentten en son haberleri iletecekti onlara. Öyle demişti Bintepelerde. Sonra da orduya katılırlardı. Eğer efeleri katılırsa.

Silâhlarının gölgesi önlerinde uzarken, köye girdiler. Köylü gözlerine inanamadı. Karşılayıcıların en önünde Hürmüz vardı. Mehmet'i, Dursun'un çetesindendi. Şimdiye değin Topal Ali'den hep sağlık haberini almıştı oğlunun. Oysa şimdi...

Çete bir bir önünden geçtiği halde, Mehmet'i görünmemişti. Koştu. Başı yerde giden Dursun'un koluna yapıştı.

— İmam... Yiğit Deli İmam. Memedimi n'ettin?

— Mehmedimiz Tanrı katında şimdi Hürmüz Teyze. Bizim için şefaatçi gitti...

Hürmüz bir süre dondu. Mavi gözleri kıvılcımlar saçtı Dursun'un gözlerine. Sonra ellerini kaldırdı.

— Şükür Tanrı'ma, dedi. Şükür, bana da bu günleri gösterdi. Ben de şehit anası oldum...

Kimse ağzını açıp tek kelime söyleyemedi bu söz üstüne. Kimse Dursun'la birlik olup da şimdi görünmeyenleri soramadı. Bir rahatladı ki Dursun. Derin bir nefes aldı ki... Vuruşmadan beri ilk kez yüzü güldü. Ve o gülücükle babasının kahvesine yöneldi, topuklarına basa basa... Bir peykeye oturdu. Köylü başına toplandı. Kadını, kızı çember oldu çevresinde.

Hem, salt köylü de değil. Kentliler de var aralarında. Demek buralara kadar çıktılar ha. Hiç ummazdı bunu Dursun. Kalaycı gelip yamacına oturdu. Dursun selâm verdi o'na. Kalaycı, kenti anlattı. Hasan hastalanmıştı. Ensesi şişmiş. Dudu ninesine teslim etmişlerdi. Şimdi Kalaycı ve üç aile daha, Satı'

nın bir göz damında kalıyorlar. Çarşaflarla üçe bölmüşlerdi damı. Her bir aile bir bölmede kalıyor. Öbür damlarda ağzına kadar insan dolu. Hasan, Dudu ninesinin yanında. Yakılar komuş ensesine Dudu ninesi.

Böyle giderse, yakındır diyorlar. Köye kıtlık gelecek. Açlık başlayacak. Bir oğlak, bir sarı altına gidiyor. Aç insanlar. Geçen gün, Aladağlı'nın Mehmet'i anlatıyordu Topçu Salih'le ikisi, bir köylü saçından bazlama çalmışlar. İlkin istemişler. Vermemiş. Mehmet lâfa tutmuş kadını. Salih çalmış bazlamayı. Kadın durumun farkına varınca, pınara kadar kovalamış közlü odunla bunları...

Daha ne öyküler böyle. Ama, savaştan gelmiş yorgun kişilere bunları anlatmanın gereği yok. Hele bir karınlarını doyursunlar. Bir uykularını alsınlar. Sonra konuşulur.

Dursun bakınıyor.

— Babam dönmedi mi kentten? En son haberleri iletecekti bize.

Adsız, başını salladı.

— Dünürüm gelmedi oğlum. Bir baktırsak mı?

— Nereye baktıracaksın baba. Kent, Yunan elinde artık. Eğer başına bir iş gelmese, şimdiye yetişmiş olması gerek.

Kalaycı atıldı söze.

— Bize, siz gidin dedi. Benim işim var. Biz dün geldik. Daha bir gece yattık burada. Akşam olmak üzereydi. Benim hesabıma göre, bu gün anca girmiştir Yunan. Gelir nerdeyse.

— Bekliyeceğiz zaten. Gelinceye bekliyeceğiz.

Süllü'nün işaretiyle yaşlı kadınlar mutfaklara koştular. Savaşçılar için, bir sofra düzüldü yoklardan. Dudu, elinde merhemi, yanında ensesi sarılı Hasan kahveye girdi. Yaralılar tımar isterdi. Hasan, sokuldu Dursun'un yanına.

— Vuruştunuz mu Dursun Efe?..

— Vuruştuk Hasan Efe. Vuruştuk ya, bizimkiler seninkilerden azdı.

— Hadi be sen de... Benimle eğleniyor musun?

— Neden eğleneyim. Yarısı Salihli'de kaldı gördüklerinin. Yarısı vuruştu bizimle. Senin kadar yiğit çıkamadık biz.

— Topal Ali Dayım'ı görmediniz mi?

— Görmedik. Sen bıraktığında birşey yoktu ya...

— Ona birşey olmaz. Görün bakın, gelir yakında.

Dua ettiler tümü de... Topal Ali dönmeliydi. Kalaycı, daha sabahtan başlamıştı Ali'nin yaptıklarını anlatmaya. O zamana değin, Ali'nin içinde böyle bir yürek taşıdığını bilmiyorlardı. Kalaycı anlattıkça, parmakları ağzında kalıyordu köylünün.

Meryem, sonunda dayanamamıştı.

— Kalaycı ağa, demişti. Tüm dediklerin doğrudur bilirim efemi. Ama, neden bıraktın geldin o'nu kentte? Öylesi bir yiğit, Yunan işgaline dayanamaz. Tek başına da olsa, vuruşmaya otururşa hiç şaşmam.

— Vallahi bizim kız, ben de şaşmam.

İşte şimdi çıkmıştı, tek başına kalmasının nedeni ortaya. Dursun'a en son haberleri iletecekti. Ama, neden gelmiyordu. Neden, gecikmişti bu kadar. Kentliden gelebileni dün gece köyü bulmuştu. İsterse Ali, tümünden daha çabuk gelirdi. Tüm kestirmeleri o'ndan daha iyi bileni yoktu ki, bu yörede.

Oğulluğu gelmişti. Damadı da dönmüştü sağ salim. Kızlığı Fatma'nın yüzü nasıl aydınlanmıştı. Babasının yitikliğini unutuvermişti. Eğer yitikse...

Yavuklusu. Tüm dağlara Deli İmam diye ün salan Dursun'u sağdı ya... «Biz kadın kısmısı,» diye düşündü Meryem. «Erimizi, kendi efemizi düşünürüz sade...»

Konuklar, bir gece için, biraz daha sıkıştılar. Savaşçılar, kendi damlarında, kendi yataklarında yatsınlardı. Dudu, yaralıları çoktan götürmüştü damına.

Hasan'ı da yaralı saydığı için, tırmarlarını yapar, yaralarını ben sararım diyordu. Siz rahatınıza bakın.

Üç gün Topal Ali'yi bekledi Dursun. O üç gün içinde, durmaksızın yiğitliğini anlattı o'nun. Kalaycıyla yan yana oturuyorlar. Kentte olanları o, dağda geçenleri Dursun anlatıyordu. Arada bir, Hasan karışıyordu söze. Yunan bizi kıstırdığında diyordu. Bir güzel kıvrandı ki, Ali Dayım, ben şaştım.

Üç gün sonra, Dudu'nun izin verdiği yaralıları da ardına katarak, dağüstünden yola düştü. Daha fazla beklemesi doğru değildi. Belliydi artık. Topal Ali, gelmeyecekti bundan sonra. Savaş biter bitmez, dayıbaşılık da Süllü'ye kalmıştı tekrar. Dayansındı artık. Köyün bu yüküne de dayansındı bir iyice.

Başını salladı Süllü.

— Tüm duam o köylülerim. Ve de kentli beyler. Hele bir bitirelim savaşı. Hele alnımızın akıyla defedelim Yunan belâsını. Gerisi kolay. Dursun'um sağ dönerse, kaynatasının yerini o alır. Olmazsa, Tanrı'nın yazdığı olur. Hiç bir sürü yoktur ki yeryüzünde, başsız kalsın. Biz de kalmayız, tasa etmen. Ulusca kaldık mı bakın. Kentte Beyler çıktı. Dağda efeler. Sonra tümünün üstüne de Mustafa Kemal Paşa. Yunan bozdu cepheleri. Ama, dağlar bizim. Ve de düzenli bir büyük ordu kuruluyormuş. Bir kurulsun. Bizim, bir tümenimizin önünde koca Rus ordusu pes edeyazdı. Ordumuzun önünde Yunan mı dayanır.

OTUZDOKUZ

Sabah rüzgârı, çamlardan bahar kokusu getire getire esiyor. Dursun'un yanık sesi, köylüleri dalgın uykularından okşayarak uyandırıyor karanlıkta.

Bir hırıltı yapışmış Süllü'nün gırtlağına. Acılı, kıvrandırıcı bir hırıltı. Gözleri ak ak. Odun alazında kızarıp, damlalaşan bir aklık bu. Ağaçları şişmiş kütüklere dönmüş.

Hırıltılar, yalnızlığına yoldaş. Kızının akşamdan üfleyip yaktığı ocak, hırıltıya direnip, odun sürebildikçe parlıyor. Ayağının biri ocağın hemen yakınına kaymış. Duymuyor ısıyı. Kıpırdanıyor yerinden. Karnı yavaş yavaş yükseliyor. İki elini göbeğinin üstüne kilitlemiş. Ayak parmaklarından dizlerine, dizlerinden karnına doğru uzayıp gelen soğukluğu boğmak isteğiyle sıkıyor ellerini. Uzayan uyuşukluk, yürüyen soğukluk o sıktıkça duracağına artıyor.

Bir an duruyor hırıltısı. Dursun'un yanık sesinde Tanrı'yı düşünüyor. Tanrı'nın adını anmak istiyor yüksek sesle. Dudakları büzülmüş. Dudakları uyuşmuş. Bir türlü anamıyor o adı. Yalvarıyor içinden. Giderek donan düşüncelerle, «Tanrım,» diyor. «Tanrım, imansız göçürme. Sen yardım et bana. Adını anmadan, senin varlığına, Peygamberinin birliğine tanıklık etmeden alma canımı.»

Bu düşünceyi geçirmesi bile rahatlattı o'nu. Ocaktaki alev, gözlerinin düzeyinde parladı bir kez. Süllü, giderek hafifleyen nefesine aldırmaksızın, son bir direnişle sakalını titretiyor. Bir güç geliyor birden. Bir direniş yüceliyor, kalbinin derinliklerinden. Bedeninde uçmak özlemiyle tutuşan bir atılış beliriyor. Doğruluyor Köpekdöğen. Sonra, daha rahat bir

yer bulmuş gibi yığılıyor yatağa. Hırıltı duruyor. Yana kaymış kafası. Gözleri ak ak dikilmiş aleve. Ve ateş, bir kez daha parlayarak, külleniyor.

Kızı, kocasını camiye savdıktan sonra, babasına bakmaya geliyor. Kapıdan giriyor. Babasını yıkılmış görünce, bir ikirciklenme kaplıyor yüreğini. «Baba,» diyor. Sonra yanında diz çöküp, elini uzatıyor omuzuna. Tekrarlıyor çağrıyı. Cevap yok Süllü'de. Sarsıyor bu kez. Elleri soğumuş vücudu kavrayarak, uyarma çabasıyla sarsıyor. Birden, bir çığlıkla irkiliyor. «Gitti babam...»

Çığlık, köyün içinde yankılanarak dolaşıyor bir anda.

— Süllü dayı ölmüş.

— Süllü dayı ruhunu teslim etmiş.

— Köpekdöğen sizlere ömür...

Bir anda yayılıyor köye ölüm haberi. Camiden çıkanlar doğru Süllü'nün evine geliyorlar. Hemen, bir iş bölümü yapıyorlar aralarında. Ve bu iş bölümü uyarınca, kimi mezar kazmaya, kimi kefen hazırlamaya, kimi başında son duasını ederken, Dudu, avluya yaktığı ocağın üstünde kocaman bakır kazanı oturtmaya çabalıyor.

Yeni yetmelerin eline, tahta güğümleri tutuşturup, pınara koşturuyor. Ölünün suyu taze olmalıdır. Ardından bir de tembih geçiyor.

— Beri bakın, elinizi değirmeyin. Oyuna dalıp eğlenmeyin ha...

Dursun, hocasının başına geçti. Çenesini çekip, bağladı. Sonra başına çöküp, Yâsin okudu bir süre. Bitirince, dua etti. Topçu Yusuf, tabutla teneşiri almak için camiye döndü hemen. İnadoğlu, kazmayı, küreği aldı. Gençlerden birini çağırdı başıyla. Mezarlığın yolunu tuttu. Kendilerine bir iş düşmeyenler, damın önündeki sayvanda, çömeliyor. Üç aşağı, beş yukarı gezinip, tesbih çekiyor. Çocuklar, yeni bir oyun aramanın derdinde. Sesleri pek yükselirse, Du-

du çatınıp çıkıyor avludan. Bir bağırıyor onlara. Çocuklar kaçışıyorlar.

Kendi aralarında geçmiş günleri ansıyorlar. Süllü'nün içinde bulunduğu olayları anarak, o'nu yaşatmaya çalışıyorlar. Ölüm ne kötü şeydi. Ölecek miydi Süllü dayıları. Daha iki yıl bile olmamıştı, herşeyden elini eteğini çekeli. Bir kez daha böyle olmuştu. İmamlığı Dursun'a, dayıbaşılığı toprağı bol olsun, Topal Ali'ye bırakmıştı. İkisini de bir iyice pişirmişti bu işlerde. Sonra ben kocadım, deyip kıyıya çekilmişti.

Oysa, Tanrı razı değilmiş o'nun dinlenmesine. Dursun, milis yazılıp, savaşa katılmış, çavuş olup İzmir'e girmişti 9 Eylül'de... Topal Ali'nin kentte Yunanla vuruşurken yittiğini, kent 5 Eylül'de geri alınınca öğrenebilmişlerdi. Yok, kent alınınca değil. İlk kaçaklar, Yunan yerleşti diye dönmüşlerdi bir kez. 24 Haziranda kaptırdıktan üç ay kadar sonra, tümü dönmüşlerdi yerlerine. Tam, bir yıla yakın, Yunan boyunduruğunu kabûl ettiler. Hatta, Kayalar köyü bile. Süllü yaşantımızı sürdürmek zorundayız, demişti. Yaşantımızı sürdürmek zorunluluğu. İşte şimdi sürdürememişti o artık. Yoktu...

Ayaklarını sürüyerek, peşlerine takmıştı onları. Kente varmadan, tepelerin ardında konaklamışlar, Süllü, kendisi inip, kolaçan etmişti ortalığı. Onlar için bir sakınca olmadığını iyice öğrendikten sonra, kesiciliğe başlamışlardı yeniden. Ama, Sakarya yönünden Yunan'ın bozulduğu, önüne gelen yeri yaka yıka kaçtığı haberi gelir gelmez de, lokmamız yeter, deyip, ardına taktığı gibi köye döndermişti. Sonra kent yanmış. Baştan sona yanmış. Kentli, korkudan onlardan hemen sonra yollara düşmüştü yeniden. İşte o zamanlar öğrendiler Topal Ali'nin yiğitçe ölümünü.

Sonra, Dursun çıkageldi. Birlikte gittiklerinin çoğunluğu yitmişti. Ama, Deli İmam, İzmiredek yürü-

müştü Yunan'ın ardından. Yolları, yanan kentleri, Başkumandanlık savaşını anlatmıştı onlara. Kemal, derken o'nun da gözleri Gazi Kerim gibi parlıyordu. Kemal, diye bir başlıyordu savaş anılarına. Başka söz çıkmıyordu ağzından. Kerim'le ikisi yan yana geliyorlar. Çanakkale savaşındaki davranışından başlayıp, Başkumandanlık savaşına, İzmir'e kadar anlatıveriyorlar olanları.

Süllü, bazen söze karışırdı. Köylü savaş öykülerine daldığında, Dursun'un gözlerinin içine bakar. «Namaz vakti geliyor,» diye uyarırdı onları. Savaş süresince, baştutarlılıklarını hiç yüksünmeden yüklenmişti tekrar. Ben, yerime adamlarımı seçtim, diyordu. «Seçtim ya, ikisi de birbirinden beter savaşçı çıktı. Galiba, bizim köyde dayıbaşılık töresi, imamların üstüne kurulacak. Bir kez kurtulalım bundan dedik. Topal Ali'yi dayıbaşı, Dursun'u imam yapmaya kalktık. İlkin, güvey kaynata oldular. Sonra baksana Topal Ali'ye, yitiklere karıştı kent içinde.

Dursun, kenti iyi bilir artık. Savaştı orası için. Kentli de iyi bilir o'nu. Ne yaman bir savaşçı olduğunu öğrendi. Bundan sonra, dua edelim ki, sağ esen dönsün. Çünkü, benim gücüm kalmadı. Dursun'un geldiğini bir görsem. Yeniden köylünün önüne geçip, tekbir getirdiğini bir işitsem yok mu...»

Ölüm ne kötü şeydi. Yok belki de iyi şeydi. Artık kendini sürükleyemez olmuştu Süllü. Yarım saatte zor varıyordu camiye. Namazlarını evde kılayım da demezdi ki... Dursun gelmişti işte. Gazi İmam, olarak. Kumandanı Gazi Kemal olmuştu. O Gazi İmam. Delisini unutturmuş. Hem uzadığı için, güç geliyor söylenmesi. Gazi Deli İmam dediler bir süre. Sonra Gazi İmam'a indirdiler bunu. Yakında Dursun'a dönerler yeniden. Belli mi olur köylünün deyişi. Süllü'nün dediği de çıkmıştı. Dursun, yeniden düşmüştü köylüsünün önüne. Yakında, kente inecekti. İnecek, kentlinin selâmını toplayacaktı.

İlk kez yapacaktı dayıbaşılığı. Kentliden tanıdıkları çoğalmıştı artık. Yanında vuruşan bağ sahipleri vardı. Yiğitliğini biliyorlardı. Dönersek, demişlerdi vuruşma sırasında. Sağ esen dönersek, arayalım birbirimizi. Unutmayalım. Savaş arkadaşları unutulur muydu hiç?

Süllü Dayısına güveniyordu Dursun. O, kente indiğinde, köylünün namazlarına imamlık ederdi yine. Umudu boşuna çıktı.

Ölüm nasıl yaklaştırıyor kişileri birbirine. Kaç yıllardır köylünün arasına katışmayan. Hanayından bu yana sadece tarlalarına gitmek için çıkan Hasip Ağa bile, bir koşuda gelmişti Süllü'nün evine. Sırtını, damın duvarına dayayarak çökmüş, elindeki kehribar otuzüçlük tesbihi çekiyor. Kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu.

Ölüm, Karaayakoğlu'nu bile korkutup, köylüsünün arasına karıştırdıktan sonra, ötekiler için, büsbütün dehşet verici. Karaayaklar bile ölümün karşısında titriyorlar. Ellerinin eremediği, önüne duramadıkları bir o var çünkü...

Kimse yarınından güvenli değil. Hiç bir suçları olmadığını biliyorlar. Biliyorlar ya, yine de umutlu değillller Cennetten. Yeryüzünde böylesine yoksulluk ve yoksunluk çektikten sonra, daha da kötüsünü yaşamak korkusu, yüreklerini buruyor. Çünkü, yasak sayılan şeyleri gerektiğinde öylesine yapıyorlardı ki...

Hasan, neredeyse on yaşına girecek artık. Dursun Efe'si geçenlerde kolundan tutup, birlikte camiye götürdü o'nu. O gün bu gündür de, köylüsüyle birlik camiye girip çıkıyor. Namazlarının birini de geçirmiyor.

Ninesi, bildiği duaların tümünü, ezberletmişti. Arapça öylesine benliğini yitirmişti ki, ağızdan ağıza dolanırken. Dursun Efe'sinin okuduğu duaları, ken-

dininkilerden başka sanıyor Hasan. Ne olsa, o'nunkiler daha az bozulup, yayvanlaştığı için...

Şimdi Süllü'nün topladığı insanların arasına o da katılmıştı. Oradan oraya gidip geliyor. Ninesinin elinden, tahta güğümü ilk kapanlardan biri. Herkesten önce varmış pınara. Tüm çocuklardan önce doldurup, koşarak dönüyor.

Koca kütükler atmış ocağa ninesi. Tutuşturmuş. Kazan, alazların arasında kızıyor. Hasan, güğümü koşturunca, boşalttı ninesi. Hafif bir cızıltı yükseldi suyun değdiği yerlerden. Arkadan öteki çocuklar da gelince, doldu kazan. Ağzına kadar doldurdu Dudu. Ateşini ölçerdi. Kaynamasını beklemeye başladı.

Ilıştırmak için, bir kez daha gönderdi çocukları pınara. Onlar dönünceye yıkanırdı Süllü. Ama, Hasan, güğümü suya gitmemişlerden birine kaptırmıştı. Daha Dudu ninesi boşaltıp koduğunda, biri kapmış, seyirtmişti pınara.

Ateşin karşısına, ninesinin yanına çöktü Hasan. Bir süre alevlere, alevlerin içinde kütüğün közleşmesine baktı. Dudu, yan gözle torununu süzdü. Kendi torunundan daha büyük bir içtenlikle bağlıydı Hasan'a. Böylesi oturdu mu, hayretmezdi artık. Yine bir soru hazırlıyordu ki, cevabı mümkünsüz. Yeryüzü Münkir-Nekir'i derlerdi köylüler. Durup durup, bir soru soruyor ki, aklı tepesinden fırlıyor adamın.

Ve dinlerlerdi sorusunu bir süre. Cevap vermek zorunda kalmamak için de, başlarını sallayıp, kovalarlardı. Hemen de belli olurdu soru soracağı zaman. Çöner. Yerde kendi kendine sallanır. Sonra oturturdu soruyu. Tıpkı şimdiki gibi...

Yanılmadı Dudu. Hasan bir süre sallandı çömeldiği yerde. Sonra başını dikti. Gözlerini kısıp, ağzını büzerek.

— Nine, dedi. Nine ölüm nedir?

Dudu, düşünceli düşünceli baktı Hasan'a... Ne deseydi acaba? Nasıl anlatsaydı ölümü? Öyle soru

soruyordu ki, bu çocuk insana. Tüm yaşamı, insan yaşamının ilk basamağından, son eşiğine kadar geçen günlerini izleyip, sağ, esen düzenlemek çabasıyla geçen Dudu bile, zınk diye kalıyordu yerinde. Doğal bir şeydi ölüm. Doğmak kadar doğal. Bunun ne olduğunu hiç bir zaman düşünmemişti ki... Yutkundu. Anladı Hasan. Ninesi bir cevap arıyor. Aramasa, yutkunmaz. Bir iş bulur. Haydi, der. Sen bunu yap gel bakalım. Acele bu...

Yutkunduğuna bakılırsa, cevabını arıyor. İyi. Kızmadı. Zaten, ölü başında kolay kızmaz insanlar. Kavga döğüş yaparlarsa o başka. Gürültü oluyor, ölü rahatsızlanacak diye, kızarlar bir. Onun dışında, öylesine yumuşak, öylesine değişiktirler ki...

Böylesine doğal bir şeyin, çözümlenmesi mümkünsüz bir problem olduğunu o zaman anlıyor Dudu. Bunca yaş, yaşadım diye geçiriyor. Bir kez olsun aklıma gelmedi bunu düşünmek. Çok bir akıllı olacak bu oğlan canım. Keşke tutsaydı Karaayakoğlu'nun sözünü anası. Bir okusaydı bu. Kente gidip, ünlü hocaların önünde bir diz çökseydi. Ülkede bir eşi daha bulunmaz bir bilgin olurdu hiç kuşkusuz. Kişiye böyle sorular soran bir çocuk, bir de bunları yeri yurduyla öğrenirse, yörenin en bilgili kişisi olmaz mı?

Şimdi cevap vermek gerek bu soruya. Bir çocuk için en kötü şey, büyüklerini bilgisiz bellemektir. O zaman saygısı kalmaz. Dünyası yıkılır. Hiç bir şeye değer vermez olur. Bu bakımdan oturaklı bir cevap bulup, yerleştirmeli yerli yerince.

Gözlerini ateşe dikmiş bakıyor. Yeni bir soru sormanın gereğini bırakmıyacak bir cevap arıyor alevlerin arasında. Bir gören, eğe kemiğinden geleceği okuyor sanır. Dişsiz, sivri çenesi fırlamış. Kalın kütüklerden çıkan alevin içine dikilmiş bakışları. Bir şeyler arıyor oradan. Kütükten, kızarıp yükselen alaz, bir şeyler söylüyor o'na.

Gözleri parlıyor Dudu'nun. Güzel bir cevap sevinci dudaklarını büzüyor.

— Ölüm neye benzer biliyor musun Hasan?

Hasan, kıpırtısız bekledi ninesinin cevabını. Gözlerini kırpmadan baktı yüzüne.

— Neye Nine?

— Toprak acıkır Hasan. Toprak da insanlar gibidir. Belirli bir süreç içinde acıkır. O zaman sürmek gerekir o'nu. Ekmek gerekir. Doyduysa ne âlâ. Doymadıysa daha ister toprak. Terini alır insanoğlunun. Yetmez. Tohumunu, emeğini alır. O da yetmez aslan' ım. Gayrı alacak bir şeyi kalmamıştır. Canını alır. Bir can yetmezse, pek çok can alır. Doyar toprak. Bir süre doyar aldığıyla. Sonra yine acıkır. Sustu. Bir süre düşündü yeniden. Ve devam etti. İşte ölüm, insanoğlunun bir lokma gibi, bir tohum gibi toprağa düşmesine benzer. Anladın mı koçum...

Başını sallladı Hasan. Hiç bir şey anlamamıştı ninesinin söylediklerinden. Ama, öyle sözler dizelemişti ki, anlamını bilmese bile gerçeğe yaklaştığını sandı Hasan. Ölüm gibi, anlamsız bir oluşum, ancak böyle anlatılabilirdi. Çok bilge kadındı bu ninesi canım. Herşeyi biliyordu. Çocuk doğurtmayı. Sonra, yara tımarını. Yara tımarı aklına gelince, eli ensesine gitti. Güldü. Kaç yıl olmuştu ensesi düzeleli. Ama, canını yakmış olmalı Yunan. İki yıla yakın bir süre geçtiği halde, unutamıyor.

Kalktı Hasan. Süllü'yü çoktan unutup, boğuşmaya başlayan akranlarının arasına katıldı. Ama, oyunları yarım kaldı. Büyükler başlarına dikildiler hemen. Ölü başında boğuşulmaz, oyun oynanmazdı. Başka zaman olsa, kışkırtır, kızıştırırlardı oysa. Şimdiyse, yumruklar bir baskı aracı olarak havada sıkılmıştı. Çözülüverdi yumak. Büyüklerin dediğini duymayıp da, boğuşmaya devam edenlerin enselerinde bir iki tokat şaplayınca, onlar da bıraktılar. Bir köşeye çekilerek, ovunmaya başladılar.

Kadınların çığlığı yöreyi inletmek amacıyla ha bire uzuyor. Süllü'nün dediklerini, yaptıklarını, yediklerini ve sevdiklerini sayıp sayıp ağlayan kadınların çığırmasında, her kıpırtı büyüyor, daha göze batar bir hale geliyordu.

Dursun, yüzü kararmış. Kara sakalını titreterek, bir yandan dua ediyor. Bir yandan da, hocasının cenazesini hazırlıyordu.

Sonunda başıyla bir işaret verdi kadınlara. Ağlayarak kalktılar. Damın öteki bölmesine geçtiler. Dursun, yaşlandıkça iyice küçülen hocasını kucakladı. Dudu'nun hazırladığı teneşirin üstüne yatırdı. Beyaz sakalları göğsünün ak kıllarına karışmasa, çocuktan farklı değil Süllü. Teneşirin üstünde öylesine çelimsiz.

Yıkıyor, kefenliyor. Ve öteki erlerin yardımıyla, tabuta yerleştiriyor Süllü'yü, Dursun. Sonra, köylünün omuzlarında, salınarak camiye doğru yürüyor tabut.

Dudu, bir süre ardından bakıyor gidenin. Sonra, gözlerini kırpıştırarak.

— Sıra benimdi Süllü. Sen daha diş çıkarırken, ben saçı örüklü koca kızdım. Ama, öldürmeyen Tanrı öldürmüyor. Anlaşılan, benim toprağım daha acıkmamış.

Dursun, kente gidip geliyor. Kaynatasının yerine dayıbaşılığı da o yapacak artık. Köylünün gözü üstünde. İniyor kente. İlkin, eski işverenlerine uğruyor bir bir. Sonra, birlikte vuruştuğu yoldaşlarına. Otırup, anılarını tazeliyorlar.

Esnaf dükkânlarında, savaş anıları başlayınca, saatler unutuluyor. Uzayan öyküler, günü farkında olmadan akıtıyor. Dursun, irkiliyor. Ve anlatıyor niye geldiğini. Köylüsü bekler o'nu. Yazın, yaz gecelerinin serinliğinde anlatırlar bu öyküleri. Şimdi iş

bulması gerek. İki yıldır ovaya inmemiş köylüsü. İki yıldır, ne üst kalmış herbirinde, ne de yiyecek tek lokma. Bunu karşılamaları gerek. Bu yıl, her yıldan daha çok çalışmaları gerek.

Hem artık savaş bittiğine göre, biraz artırırlarsa gündeliklerini. Yaşam kolaylaşır. Dokuz, on ay oluyor Yunan'ı denize dökeli. Terhis olalı dört ayı buldu mu ola? Olmuştur. Yeniden düzen tutmak zorundalar her bir şeye. Daha askerden geldiği gün evermişti o'nu Süllü Dayısı. Kız çok beğendi demişti. Topal Ali'nin yitikliği, beni vekil yapar. Haydi bakalım Adsız. Kış günü düğün olmaz deme. Bu işi bitirelim. Meryem, boynunu bükmüştü. Daha gencecikken iki kez dul kalmanın acısı, Fatma'nın yoldaşlığıyla gidiyordu. Ama, gerçekten çok beklemişti yavuklusunu.

Mehmet, babasının sözünün üstüne söz komazdı ki, zaten. Şimdi en büyük Süllü olduğuna göre, nasıl biçerse, öyle dikerlerdi. Dursun'a da gerekliydi çok para. Bu yüzden, daha çok iş arıyor kentliden. Verirlerse, çalışırlar. Vermezlerse...

Deli İmam'ı kırarlar mıydı hiç. Dillere destandı o'nun çeteciliği. Sonra orduya yazılmış, gık demeden İzmir'e kadar vuruşmuştu. Bursa, İstanbul üstüne göndermemişlerdi eski çetecileri. Hemen toplamışlar. Bir süre yedek güç olarak tuttuktan sonra, salıvermişlerdi.

Kimin yanına vardıysa, bizim bağa da gelin, diye söz aldı. Topal Ali'den, hatta Süllü Dayı'dan bile daha fazla işle dönüyordu köyüne. Elbette öyle olacaktı. Savaş nasıl kırdı, bizi diye düşünmüştü yol boyu. İşçi gerek bunca bağı işlemek için. Kolay mı? Savaş, erleri yitirdi. Kadınlarla çocuklara kaldı işin çoğu. Bu yüzden, adam başına daha çok iş düşüyor. Yoksa, ben bu acemiliğimle onlardan fazla iş alabilir miyim?

Mümkünü var mı bunun. Hem kentli de kırıldı. Bunun yerini doldurmak isteyecek. Üzüm çokakta çok durmaz. Ya keser, serersin. Ya da akar yiter ken-

diliğinden. Çok adam gerekli bu yıl. Biz de çok iş yaparız. İki yılın acısını çıkartırız. Doldururuz torbalarımızı. Sandıklarımıza atarız giyecekleri. Gelecek yıllar işimiz azalsa bile, ucu ucuna ekleyebiliriz.

Kervan olup ovaya iniyor köylü. Süllü'nün koyduğu yasalar hiç değişmeyecektir. Kent yine gözlerde büyümüştür. Oraya girilmez. Kentlileri damlarında, köylerinde ağırladıkları, onların da kendileri gibi olduğunu gördükleri halde, değiştirmiyorlar yasayı. Yine eski yollardan, eski konak yerine doğru iniyorlar.

Hasan, Dursun efesinin eteğine yapışıyor. İş istiyor o'ndan.

— Dursun efe, beri bak Dursun efe.

— Buyur Hasan.

— Ninem kocadı artık. Çalışamaz. Sen bana bir iş ver. Evimiz bakım ister. Ninem yumuşak yumuşak yiyim ister. Ben büyüdüm. Gayrı bebecikler gibi su taşıttırma bana olmaz mı? Bir dürüst iş ver. Çalışayım akşamadek. Çalışayım ki, kazancımı hakedeyim.

Başını okşuyor Dursun. Savaş yoldaşı. Daha çok da kaynatasının yoldaşı. Ama, onlara da kavalıyla güven getiren bir eski savaşçı Hasan da...

— Olur Hasan. Hele bir varalım ovaya. Sana da bir iş uydururuz.

— Ben uyduruk iş istemiyorum. Bayağı iş ver. Keleter taşıyayım ha... Keleterci olayım ben de... Tıpkı babam gibi... Ninemin deyişine göre, o en birinci keleterciymiş.

— Öyleydi Hasan Efem rahmetli, Yetimim. Öyleydi ya, senin için henüz erken keletercilik. Hele bir kaç yıl daha geçsin. Hele geliş biraz daha. Sonra düşünürüz.

— E, ne yapacağım ben. Karılar gibi üzüm mü kestireceksin yoksa...

— Ovaya varalım dedim ya Hasan. Hele dur, varalım bir kez ovaya.

Peki, diyor Hasan. Boynunu büküyor. Dayıbaşının sözünden çıkmak olmaz. Demek daha keletercilik yapamaz. Neden ama... Kolunda güç, göğsünde yürek taşımıyor mı o... Kaldırır keleteri. Belki babası gibi dört-altı değil ama, iki keleter taşıyabilir ya... Dursun efesinden iyi bilecek değil ki... O ne derse, öyle yapacak. Öyle yapmak zorunda. O hem yaman bir savaşçı. Hem de dayıbaşı...

Ova sıcak.

İki yıldır dağların serinliğine bir iyice alışmış köylüler bunalıyorlar bu sıcaktan.

Dağda ne giymişlerse soğuğa karşı, yine o var sırtlarında. Kalın giysiler, terlerini içlerinde tutuyor. Kokutuyor onları. Ama, daha çok bunalmalarına da olanak tanımıyor ya. Bir tek giysisi olursa kişinin, ne yapabilir? Hem daha da iyi kalın giysi. Güneşin işlemesine, bedenin yanmasına engel oluyor.

Dursun, Hasan'ı kesici ayırdı. Zoruna gidiyor bu iş Hasan'ın. Zoruna gidiyor ya, başını okşayıp, bunu yapacaksın deyince Dursun efesi, yapmam diyemiyor. Eğer şimdiden ağır iş altına girerse, kavrulur kalırmış. Sonra babası gibi olamazmış. Ninesi de destekleyince Dursun efesini, alınmıyor artık.

Dudu Nine, çocuklarla, eşyaların başında bekçi kalıyor. Dursun, dayıbaşılık hakkından bir gündelik ayıracak o'na. Hasan da tam çalışınca, durumlarını düzeltirler.

Akşamları, elinde iki salkım soğutulmuş üzümle dönerken, bir güç kaplıyor Hasan'ın içini. Kuyu suyunda soğutulmuş üzümler, ninesinin dişsiz ağzında yiterken, keyifle gülümsüyor. Durmadan dua ediyor o'na Dudu.

Bir ağırlık geliyor üstüne. Giderek çocuk oyunlarından kaçınıyor artık. Büyüklerin söyleşisine dinleyici oluyor. Yadırgamıyor büyükler o'nu. Hatta çok

zaman, savaş söz konusu olduğunda soruyorlar. Etem, Mustafa Bey çatışması nasıl oldu? Sonra söz açılıyor. Yaman bir adamdı Etem. Ama, Kemal'le çatışmayacaktı. O çok büyük bir adam. Hem en büyük kötülüğü de yaptı Etem. Yurdunu terketti. Ve üstelik, Yunan'la birleşip, yurt savunmasındakilere karşı vuruştu.

Zeybeklik töresi nasıl gerektirir. Bir kızan, efesine karşı durdu mu, o efe, o'nu temizlemelidir. Yoksa, efeliğine gölge düşer. Bu iş de böyle. Kemal, tümünün kumandanı. Bir kumandan o'na karşı geldi mi, artık düzen bozulur. Düzenin bozulması da, yenilgi demektir. Katlanılmaz buna. İşte gözlerinde o kadar büyüttükleri Etem bile Yunanlılara katıldığı halde, sürüp gittiler. Dumlupınar'da bir sabah patlayan toplar, bir hafta sonra İzmir'e çekilen bayrağın muştusu oldu...

Bazen kendiliğinden coşar Hasan. Söyleşiye katılmadan, karnını doyurup yan gelir söğüdün altında. Sırtını ağacın kalın gövdesine dayayarak, kavalını çıkarır.

Gecenin yıldız yıldız parladığı, Ay'ın aydınlık bir gülücükle, gergin karınlarını göğe çevirmiş uzananları selâmladığı zamanlarda, tatlı bir ses gezinir üstlerinde. Önünde binlerce koyundan meydana gelmiş bir sürü varmışcasına. Tüm çakıl taşları koyun kesmişçesine. Üfler de üfler kavalına.

Atalarının göçebelik zamanlarından kalmış tüm öyküleri ard arda sıralar artık. Yetmezse, yeni şeyler bulur. İçinden geçen, gözlerini parlatan tüm düşünceler, kavalın ince ağzından türkü olur. Dökülür gecenin sıcağına. Kulaklardan yüreklere bir ılıma gibi akar.

Kavalı ağzından çektiğinde, sırtını sığazlar büyükler. Çevresinde kenetlenmiş bulur akranlarını. Gözlerini dikmişlerdir Hasan'ın parmaklarına. Öyle kalmışlardır. Güler. Onlar da gülerler ve «daha» derler. Haydi daha çal.

Tekrar başlar Hasan. Biraz daha kıvançlı havalar tutturur bu kez. Tek düzen, ışıksız bir yaşantının insanlarına, yeni dünyalar, özlem duyguları hayaller yaratır kavalıyla. O kaval çalarken, iç dünyaları bilinçlerini iterek, yüzeye yansıyor sanki... İç dünyaları temiz onların. Aydınlık... Görevini yapmış kişilerin mutluluğunda. Ama, yeterli değil ki, bu kadarı. Her an ölüme hazır olmak, yaşamı dilediklerince götürmeye yeterli değil. İşte bu yetmezlik acısından, Hasan'ın kavalıyla kurtuluyorlar.

Yeni giysileriyle, tüm düğün havasında, toylar düzenlenen bir dünyayı yaşıyorlar. Davullar vuruyor bir yanda. Oyunlar oynanıyor öte yanda. İnsanlar güleç. İnsanlar mutlu. Ve orada toprak aç değil. Tohum, emek, ter, can istemiyor. Kendiliğinden fışkırıyor her bir şey. Ektiğini biçiyorsun. Çok çalışıyor, çok kazanıyorsun. Bir kış, bir aylık çalışmanın tutsağı değilsin. Başaklar boy vermiş. Başını aşarcasına. Asmalarda tombul üzümler. Toprak, karnını yardıkça, ekmek yanığı gibi, yağırdıyor.

Cennet olmalı ora... Ölümsüz bir yaşantının bulunduğu yer başka neresi olur? Cennete gidiyorlar bir küçücük çocuğun nefesinin ucunda. Savaş yok. Savaşın gereği de... Herkes, kendi çalıştığınca kazandıktan sonra... Herkes aynı mutlu yaşamın tadını aldıktan sonra, ölüm niye gereksin? Öldürmek çabası niye?..

Zaten bu dünya geçici. Bu dünyanın güçlüğü oranında, kolay bir yaşantı sağlayacak öteki dünya. İşte, Hasan'ın anlattığı bu. Herkesin toprağı, herkesin işi olacak devamlı. Ve mutlu bir yaşama dalacaklar. Bir başkasından iş isteme, geçimini bir başkasının bağırtılı keyfine bağlama zorunluluğu yok. Kendinin herşey. Az çalış, az kazan. Çok çalış, çok kazan.

Şaşılası bir şey bu. Neden Hasan böyle vurduğunda kavala, hep bunları düşünüyorlar. Neden tüm köylünün düşüncesi, hep bu noktada kenetlenip ka-

lıyor. Demek bir üfleme değil Hasan'ınki. Gerçekten bunları söylüyor. Dokuz, on yaşlarındaki bir bebenin aklından geçmez bunlar. Bir söyleyen, bir söyleteni var. Ne derler, söyleyene değil, söyletene bak sen...

Tanrı'nın muştusu olmalı bu. Buncağız çocuğa, böylesine düşleri başkası anlattıramaz. Kaval çalmak bir Tanrı vergisidir. Doğru... Ama, bunları anlatmak, Tanrı vergisinden de öte bir büyük şeydir.

Çünkü, her zaman böylesine coşmaz Hasan. Böyle öyküler anlatmaz. Kendiliğinden oluyor bu. Haydi Hasan, vur bakalım kavalına dediklerinde, hiç böyle değil. O zaman yine götürür koyunları yaylağa. Yine suya indirip, ağıla çeker. Ama, böylesi değil. Bildiğimiz çobanlar şakır nefesinde. Bunda ise, babasından, anasından ve de tüm geçmiş ozanlardan kalma bir umut kıvılcımı var.

Bakarsın, bazen oyun havası tutturmuş. Durgun, sert zeybek havası, dağları anlatıyor sana. Dağlardaki vuruşmayı, kurşunun ucunda düğümlenmiş bir kaderin ağır öyküsünü. El kaldırır kocaman adamlar. Dönenirler çakılların üstünde, kuma diz vura vura...

Ağır bir zafer sonrasını anlatan Aydın Zeybeği... Umutlu bir direnişin keyfinde zıplatan Sarı Zeybek. Yukarıdan yukarıdan parmak şıklattıran Harmandalı. Arka arkaya dizilir. Güneşin kızgın ışıklarında çıtırdamış çakıllar, gecenin serinliğine alışmaya başlarken kaval susar.

Ocaklar, küçük kıvılcımlar sıçratarak küllenir. Yıldızlar daha belirli, daha ışıltılı göz kırpmaya başlar. Sevdalı köy kızlarının gözlerine benzer gök. Işık ışık özlem, burcu burcu sevda dokunur üstünde...

Bazen de tüm üstelemelerine aldırmaksızın omuz silker. Kavalını eline bile almaz. Eğer çok üstelerler, hele işe Dursun da katılırsa, çıkarır kavalını. Ama, öyle bir çalar ki, tümü ağlar. Hep acılı havalar bulup üfler artık. Bir kez, hiç olmazsa nefeslenecek kadar kıvançlı bir şey çal değil mi? Sakın ha... Ağlatır tü-

münü. Kanıncaya, doyuncaya... Ve de biri dayanamayıp, ağzından kavalı çekinceyedek.

Öyle günlerinde en iyisi söyleşi kurmaktır. Savaşı, savaşta olanları anlattırmaktır Deli İmam'a... Savaş sözü geçti mi, Adsız'ın Dursun'u hemen Deli İmam kesilir. Öyle kolay anlatmaz olanları. Ya, kayınbiraderi söz açacaktır. Ve bilerek yanlışlık yapacaktır bir yerde... Ya da Kerim...

Yine böyle bir akşam. Söyleşi kurulmuş. Savaş öyküleri almış yürümüş. Birden bir soru geliyor Hasan'ın aklına. Sorsam mı, sormasam mı diye gözlerini kırpıştırıyor. Dursun, o'nun durumunu görünce ikirciklendi. Sözü kesip, kaçmak istedi. Kaçamadı.

— Dursun efe, tüm gâvurlar kaçtı dedin. Onların bağları, evleri n'oldu?

— Kentli bakıyor bağlarına.

— Neden?

— E, bağ bakılmak ister. Boş mu kosunlar. Duyduğuma göre, göçmenlere vereceklermiş.

— Göçmenlere mi? Kim bu göçmenler?

— Yunan'da kalan topraklardan yurda gelecek olanlar.

— Kaçıp gidenin malını, kaçıp gelene verecekler ha...

— İşte onun gibi bir şey.

— Biz neden bakmadık bu bağlara. Kentli bakacağına biz baksaydık ya. Yunan'ı biz kaçırmadık mı? Siz vurmadınız mı dağlarda?

— Öyle ama, biz köylüyüz. Köyümüzdeki toprağımıza bakabiliriz ancak.

— Köyümüzde toprak var mı? Yok. Deseydin ya o zaman kumandana. Gâvur kaçtı. Bizim köyde toprak kalmadı. Boş yerlere biz bakalım, deseydin ya...

— Olmaz Hasan'ım. Hiç bir asker böyle bir şeyi diyemez.

Daldı Hasan. Uzun süre düşündü. Başını kaldırdığında, gözleri kor gibi yanıyordu.

— Madem öyle de, neden gidip vuruştunuz siz?

— Irz için. Namus ve de yurt için.

— Bağlar kentlinin olsun diye ha...

— Kimbilir. Belki de...

— Ben de Topal Ali Dayımı akıllı bir adam sanırdım.

— Akılsız mı?

— Akılsız ya. Elin ırzı ve yurdu için vuruşulur mu? Bize neydi buralardan?

— Bize ne olur mu hiç Hasan. Buralar olmazsa açız biz. Kim bakarsa baksın bağlara. Bizi ırgat tutacaklar ya. Yine biz çalışıp, biz doyunacağız buradan. Böyle kötü şeyler getirme aklına sen. Daha küçüksün.

— Eh, orasını anladım. Ama, gâvurlardayken de biz çalışmıyor muyduk?

Yeni bir sessizlik kapladı ortalığı. Bakışlar bir Hasan'ın, bir Dursun'un üstünde toplanıyor. Kızmıştı yine Deli İmam. Hem de hiç birinin sorularına cevap veremediği Hasan'a kızmıştı. Yunan karşısında vuruşmaya benzemiyordu bu iş. Haydi bakalım. Cevap bulup yetiştirsin şimdi.

Dursun, çaresizlikle bakındı. Biri girseydi ya söze. Neden o'na bırakıyorlardı bu lâf anlamazın sorularını cevaplamaya. Tümü biliyordu işte. Bir başkaydı bu çocuk. Kaval çalarken, tümünü güldürüp ağlatıyor, soru sorarken, çuvallatıyordu kişiyi.

Baktı, cevabı da o vermek zorunda. Yutkundu.

— Orası öyle Hasan. Ama, tümden Rum keserse, belki çalıştırmazlardı bizi.

— Kimi çalıştıracaklar? Hani adam?

— Bulurlardı. Onların yoksulu da çoktur kimbilir. Getirir, onları çalıştırırlardı.

Daha çok uzatmadı söyleşiyi Dursun. Hemen kalktı.

— Geç oldu artık. Yatalım. Sabaha işimiz çok.

Omuzlarını silkti Hasan. Ninesinin yanına sokuldu. O gider gitmez, bakıştı oturanlar.

— Amma sordu ha...

— Ne diyorsun emmi. Sırtım terledi valla. Nerden de bulur çıkarır bu soruları.

— Hiç birimizin aklına gelmedi bu şimdiye biliyor musun İmam.

— Nerden gelir ki... Yürü vuruş derler bize, vuruşuruz. Öl dediklerinde ölürüz. Sonra gel çalış, iş gör derler, yaparız dediklerini. Bundan ötesini bilmeyiz ki...

— Okusaydı bu çocuk. Bir okula gitseydi, bilgisinin üstüne çıkacak bilge bulunmazdı tövbeler olsun.

— Okuyamadı işte. O da bizim gibi körlenip kalacak.

— Düşünüyorum da, neden vuruştuğumuzu bilemiyorum ben. Hasan'ın tüm dedikleri doğru.

— Doğru ya, çözümü bulunmadıktan sonra, yararsız. En iyisi gidip uyumak.

Onlar uyuyorlardı. Ama, Hasan'ın gözüne uyku girmiyordu ki... Aldığı cevaplar yetersizdi. Üstelerse, kovalardı Dursun. Kovalar, bir kaç gün almazdı o'nu söyleşiye. Neden ölmüştü Topal Ali... Hem de hep karşı durduğundan yakındığı bir adam için. Bilemiyordu. Bilemiyecekti de galiba. Çünkü, büyükleri de bilemiyordu bunun cevabını.

KIRK

Kayalar köyünün yaşlıları sıraya girdiler sanki. Dünyanın yaşamını Dudu'ya bırakıp bırakıp yitiyorlar. Her yitenin ardından hayıflanıyor Dudu. Sıra benimdi, diye. Ama, bir türlü o'na gelmiyor sıra. Bir sabah kalkıyorlar ki, biri yitmiş kocaların. Ya da bir öğle, camiden çıkınca, ikindiye zor yetiştiriyorlar.

Toprak acıktıkça, «daha,» diyor. Ve kurumuş yaprak gibi, kocalardan birini çekip alıyor kendine. Hürmüz, İnadoğlu, Topçuların Hasene, bir bir yitikler kervanına katılıyor.

Ve Dudu, ellerini göğe kaldırıp, yakarıyor Tanrı'sına. Sıra benimdi oh yüce Tanrım. Neden şaştı yine Azrail'in... Sonra, düşünüyor. Azrail şaşmaz. O, toprak meleği, hiç bir zaman şaşırmaz yolunu. Görevi kimeyse, toprak lokma olarak kimi seçtiyse, o'nu alır ancak. Daha zamanı var kendinin. Bekliyor olmalı Tanrı. Anasız, babasız kalan Yetim Hasan'ın bir yurt, yuva sahibi olmasını bekliyor. Yeryüzündeki son görevi bu o'nun. Hele bir kez eversin Hasan'ı. Şöyle, parmağı kınalı, saçında yıldızlar balkıyan, kara gözlü bir kız bulsun. Bak durur mu Tanrı'nın işlevi.

Hasan, bu yaz kesicilikten kurtulacak artık. Kıvancı o... Sanki kesicilikten kurtuldu mu erler arasında sayılacak. Hemen büyüyüverecek. Öyle geliyor o'na. Bir yiğit olduğunu o zaman onaylıyacaklarmış gibi geliyor. Görsünler ama bir. Çekiciliğe bir başlasın. Babasının adını yerde korsa, o'na da Gariplerin Yetim Hasan, demesinler. Babası ne kadar taşıyorsa, o da o kadar yüklenecek. Yüreği ağzına gelirmiş kızların. Gelsin...

Söz verdi Dursun Efe'si o'na.

— Söz Hasan, dedi. On beş yaşına bas. Keletercisin.

Bu yaz basacak on beş yaşına. Ve bu yaz başlayacak çekiciliğe. Gayrı ondan sonra seyreyle sen Hasan'ı. Babasının mânileri varmış. Onun kavalı var. Yandı mı bir kınalı kıza, babası gibi mâni söyleyeceğine, kaval çalar o da...

Geçen güzden hazırlıklıydı buna ninesi. Ne demişti akşam yatarken.

— Geliştin artık Hasan'ım. Hele bir de keleterci ol. Yüklen altı keleteri yiğit omuzlarına. Bir salın bağın içinde. O zaman evereyim seni. Diyeyim ki, Dudu, Hasan'ın babasının yerini tuttu. Geçti bile. Durma artık. Ever oğlanı. Ve de hemen çıkayım kız aramaya. Kendin bulamaz, sümsüğün biri yanaşıp, benim aramama komadan seni çekip almazsa elimden. Gayrı işim tamam o zaman. Dünyada yapacağım tek görev bu kaldı. Bunu da yaptım mı, Azrail Aleyhisselâmı beklemekten artık işim yok. Kaç zamandır, Kadriye Teyzeni aldım yanıma. Babanla birlik, Balkan'da şehit düşen Osman'ın karısını. Biliyorsun. Ananın yerini tutmadı. Tutmaz elbet. O yalnız benim değil, tüm köyün, tüm Bozdağ'ın biriciğiydi. Hastaya, sayrıya bir bakanı da oldu mu, köyün kocaya gücü yetmez artık. Yolcu yolunda gerek derim. Derim ya, bir yüklen keleterleri. Gözüm bir görsün bunu. Ancak o zaman.

Gülmüştü Hasan. Gülmüş, ninesini de güldürmek için sokulmuştu o'na.

— Hadi ordan koca kız. Sen daha kaçımızı gömersin. Böyle lâflar istemem bir daha. Dur bakalım. Beni evereceksin. Sonra torunlar var. Benim çocuklar. Dizelenecekler dizinin dibine. Nine diyecekler, sen çok bir güzel masallar bilirmişsin. Babamız söyledi. Bin yılların öyküsünü dillendirirmişsin. Ne ki kalmış atalarımızdan, tümü sendeymiş. De hele bakalım. De ki, öğrenelim biz de, diyecekler. Anlatacaksın bana

anlattıklarını. Sonra dahası var. Namazı, niyazı öğreteceksin onlara. Nasıl öğrettiysen bana. Bir bir... Bunca işin arasında ölmenin gereği var mı?

— Var Hasan'ım. Sesini duyuyorum kendi toprağımın. Yaşadığım yeter artık. Bundan artığı kötü. Hem de çok bir kötü. Kurt kocayınca, köpeğin maskarası olurmuş. Kocadı mı bir insan. Gitmesini bilmeli. Kalıp da kimsenin maskarası olmamalı. Eli ayağı tutar, kendi havruzunu kendisi dökerken, varıp gitmeli toprağına. Acıktı benim toprağım da gayri. Duyuyorum. Sen nice tohum atsan doymaz. Beni yiyecek illâ. Tohum olarak beni istiyor. Ne demiştim sana. Toprak acıktı mı bir kez, insanı yemeden doymaz. İşte ben de, çağrısını duyuyorum artık toprağımın. Çağrısını duyduğuma göre, gecikme sen. Senin derneğini, düğününü göremez, toyunun kazanını vuramazsam, bil ki, gözlerim açık gitti.

— Nine, kız kadın nine, deme böyle. Ne dedim sana. Daha çok bir erken. Ben bırakmam. Toprak acıktıysa, senden başkasını bulamadı mı? Dolu. Yeryüzü insan dolu. Ben savaşta, insanların kırıldığını gördüm. Kaç yıl geçti aradan. Daha isteyebilemez bu toprak. Doymuş olmalı. Hem de öylesine doymuş olmalı ki, yıllarca bir daha acıkmayasıya...

— Bilmez gibi konuşuyorsun be Hasan'ım. Cahil çocuklar gibi konuşuyorsun. Demedim mi sana, toprak her daim acıkır. Ve lokmasını almadan doymaz. Neden inadedersin böyle. Sen dediğime kan. Zamanın geldi artık. Çekiver bir kınalı kekliğin kanadından. Bilesin ki, gecikirsen, bensiz sürecek mutluluğun. Sürsün. Sen mutlu oldun mu, ben de mutlanırım toprağın altında.

— Hadi hadi. Yine nerden esti aklına bu kara öykü. Sırası mı bunun. Bak karanlık basalı çok oldu. Yine aklına bir şeyler takıldı senin. İşte Dursun Efem söz verdi. Bu yaz, çekiciliğe başlayacaksın dedi. Farz değil ya benim sevdalanmam. Senin bir bildiğin, bir

istediğin varsa başımla birlik. Çek al. İstemem nine dersem, o zaman söylersin diyeceğini. Ama, böyle acı sözler etme benim yanımda. Senden başka ninem, dedem yok ki benim. Anamla babamın mezarı bile belli değil. Eğer sen de olmazsan başımda, kimi mutlamak için toy düğün yapacağım ben? Kimin isteğini yerine getireceğim. Bir garip kişinin, toyundan düğününden ne olur ki... Tek başıma, köksüz ve de dalsız, budaksız bir ağaç gibi kalmışlığıma mı yakacağım alan ateşini. Yoksa, senin için mi? Bunları hep bilirsin. Bilirsin de, yine bana söyletmek istersin.

— Yok artık Hasan'ım. Söyletmek falan değil. Derim ki sana, bu yazı zor çıkarırım ben. Kendimi dinliyorum. Şöyle bir yokluyorum yüreğimi. Dama diyor. Benim kandilin yağı tükendi. Tükendi de, fitili yanıyor artık. Toprağım da kızmış, homurdanıyor durmadan. Açmış ağzını bekliyor. Eğer çıkarırsam yazı, iyi bilesin ki, salt senin mutluluğunu görmek için çıkarabileceğim. Yoksa mümkünsüz.

— Sanki yukarıdaki çağırsa, direnmek elindeymiş, ya da duracaksın deyince, gidebilirmişsin gibi konuşuyor, günaha giriyorsun be nine.

— Yok, günaha girdiğim falan yok koçum. Kişi kendini bilir. Kişi, benim yaşıma geldi mi, toprağıyla, selâmlaşır artık. Seçer toprağını. Bir kez de seçti mi, işi tamamdır. Dilerim Tanrı'dan, sana benden çok daha uzun bir yaşam versin. Dilerim ki, ninemin dediği doğruydu diyebilesin.

Sesini çıkarmadı Hasan. Son günlerde, ölümü düşürmez olmuştu dilinden. Ya bir kız peylemişti Hasan'a. Bir türlü, bu budur diyemiyordu da, hep ölümü sürüyordu öne. Ya da gerçekten bir bildiği, bir gördüğü vardı... Boşuna konuşmazdı ninesi. Hele böylesine uzun. Hiç konuşmazdı. Bir masal anlatırken, masalı bitinceye durmazdı çenesi. Sonra, hep kesin, kısa ve öz konuşurdu. Nedense bir iki gündür, sıklaştır-

mıştı ölüm sözünü. Azrail'in kanat ürpertisini duymuş gibi.

Kış, beyaz bir örtü olmuştu dağlarda. Ayaz, beyaz örtüyü dondurmuş. Soğuk, insanların teninde, keskin bir bıçak ucu gibi dolanmaya başlamıştı. Adsız'ın kahvesi sıcacıktı. Sigara dumanları, bir kaç tavan daha yapmış, kendi içinde katlanmaya başlamıştı. Dipteki ocakta, kocaman kütükler, kızarıp, eriyordu durmadan. Ve bir yenisi atılıyordu.

Tüm damların bacasında, kalın kalın dumanlar. Oyuklarında, sağlam, sık dokunmuş çul ve keçe parçaları.

Yatakları serdi ninesi. Hasan dirseğinin üstünde kaykıldı yatağına. Sonra, ninesinin uyumadığını görünce,

— Nerden çıktı bu karamsarlık nine. Hani söz verdiydin bana. Düğünümde el kaldırıp oynayacaktın.

— Dediğim o ya yiğitim. Sen elini tez tutmazsan, sözümü yerine getiremiyeceğimden korkuyorum.

— Nasıl tez tutayım elimi nine? Bir gönlü yakın bulamadım ki daha. Hem kadınlar arasından kurtulup, çekici bile olamadım ki... Bu yıl yaparım, dedim Dursun Efem'e. Dinletemedim. Sen de destekledin o'nu. Bu yıl erken dedin. Yük alırsan sırtına, gelişemezsin. Şimdi de tutturdun elini tez tut, diyorsun. Bu dağın kışında, kız aramaya mı çıkayım. Ne derler Bozdağ yöresinde sonra. Oğlanın soğuk başına işlemiş, beynine vurmuş demezler mi?

— De, densizlik etme akşam akşam. Sana kız aramaya çık deyen vardı da... Benim aklıma geldi işte. Bu yazı kaçırma diyorum sana. Bir kocanın dediğine takılır kalır mı adam kısmı.

— Peki nine. Yaz gelsin bir kez. Ovaya inelim. O zaman yaparım dediğini.

— Hah şöyle. Benim dediğim bu koçum. Yazı geçirme demek istiyordum.

— Geçirmem nine. Sen istedikten sonra, hiç geçirmem.

— Değil mi ya. Kızlar nerden bulacak senin gibisini. Yiğitliğine yiğitsin ki, bileğini büken bulunmaz. Yüreğin desen, tüm Bozdağ alaz kesse de, yalasa tepeleri, seninki kadar sıcak ve de güçlü olamaz. Daha dokuz yaşında var yokken gâvur süngüsüne ense veren kim? Sensin. Daha ne ister bir dişi galek. Hiç bir şey. Meğer ki, sen ısmıklanma. Kız bir mâni düşürür er'e, iki mâni düşürür. Baktı ses gelmiyor, ses gelen yere dönüverir. Sonra besmele çekti. Yorganı boğazına kadar örtüp, gözlerini kapadı. Uyumuyordu. Hasan biliyordu uyumadığını. Ama, sözü uzatmadı artık. Kendisinin uykusu gelmişti. Döndü sırtını ninesine. Başını kolunun üstüne koyarak, uykuya daldı hemen.

Dursun'un sesi, dağın ayağında yankılandı.

Hasan, ilkin düşündeymiş gibi dinledi yanık, yumuşak sesi. Sonra dikildi birden. Namaza geç kalacaktı. Bir göz attı ninesine. Yattığı gibiydi. Hiç kıpırtısız uyuyor.

Nasılsa biraz sonra kendiliğinden kalkar.

Şimdiye değin, hep namazdan çok önce uyanıp, Dursun kapının önünden geçtiğinde dürterdi o'nu. Bu gün öyle değil. Olamaz tabiî. Gece lâfa tuttu. Geç uyudular. Kendisi bile, bunca gençliğine karşın, ancak uyanabildiğine göre...

Abdest aldı. Camiye koştu. Namaz dönüşü, çorbasını hazır bulurdu.

Tarhanayı kaynattıktan sonra, sütle karıştırırdı ninesi. Yemeye doyum olmaz. Keçiyi sağar, taze sütü emiştirirdi çorbaya.

Namazını kıldı. Karnı acıkmıştı. Doğru dama yöneldi.

Ninesi daha uyuyor.

Neredeyse güneş doğacak. Ninesi, tüm yaşamı boyunca üstüne güneş doğdurmamış. Doğdurana da bir kızar ki... Uyaracak. Uyarmazsa eğer, kalkınca kavga eder. Hem öyle bir kavga ki... Kişinin üstüne güneş doğarsa uyurken, uğursuzluk getirirmiş. Güneş doğmadan kalkmalıymış insan. Kalkmalı, işine başlamalıymış.

Oysa, kendisi uyuyordu şimdi. Uyarsa, kıyamıyordu. Uyarmasa, kızacaktı. Sonunda karar verdi. Uyaracaktı ninesini. Yaklaştı. Diz çöktü önünde. Hafifçe dürttü.

— Nine... Nine kalk sabah oldu.

Ses yok Dudu'da. Kıpırtı yok.

Korkuyla tekrar sarstı. Yüzünü, alnını okşadı. Bir soğukluk geliyordu eline. Yine de yakarıyordu.

— Hadi benim güzel ninem. Kalk artık. Sonra kızacaksın ama. Üstüme güneş doğdurdun Hasan. Tüm günahım üstüne olsun diye, ileneceksin bana. Kalk bak... Çok geciktin. Hiç böyle yapmazdın. Gün doğdu. Her bir yan aydınlandı.

Öyle duruyor Dudu. Ve elinden, beynine bir soğukluk akımlaşıyor Hasan'ın. Birden fırlıyor yerinden. Damın kapısından hızla çıkıyor. Ve nereye gittiğini bilmeksizin, fırfır dönüyor köyün içinde.

Gözlerine bir perde inmiş. Ayak alışkanlığıyla koşuyor yollarda.

Başında iki kelime döneniyor. Ve bu iki kelimenin dönenişi gibi, fır fır gidip geliyor Hasan. «Ninem ölmüş...»

Dursun, camiden çıkınca ilkin eve uğrar. Kalkar kalkmaz camiye koştuğu için, sabah kahvaltısını namazdan sonra eder. O, namazı kıldırıp dönünceye, tarhana çorbasını, ya da bulamacı hazır eder Fatma. Bu, değişmez bir töre haline gelmiştir Deli İmam'ın evinde.

Tüm köylüleri, camiden doğru Adsız'ın kahvesine giderlerken, o sabah sigaralarının nikotinini, çor-

bayla temizleyip, herkesten sonra gider kahveye. Bu yüzden kaç kez çıkıştı baba'sı. «Amma keyfine düşkün oldun ha...»

Dursun hiç cevap vermeyince daha da üsteler nedense.

— Topalın kızı fena yapıştı sana. Nerdeyse dizinin dibinden ayrılmıyacaksın. Bari çağır, namazları da birlikte kıldırın.

Başını eğerdi Dursun. Yine sesini çıkarmazdı babasına. Ama, ertesi sabah, düzen yine kurulduğu üzere yürürdü. Adsız dilediği kadar söylensin.

Çorbasını içmiş, evden kahveye gidiyordu Dursun. Başını önüne eğmiş, dudaklarında bir dua kıpırtısı, yavaş yavaş ilerliyor. Kahveye doğru döneceği sırada, Hasan koştu geldi. Var gücüyle tosladı Dursun'a. Dursun boş bulundu. Duvara yapıştı. Hasan, sadmeyle yere düştü.

Dursun Hasan'a, Hasan Dursun'a baktılar bir süre. Sonra öfkeyle dikildi Dursun.

— Ne o Yetim. Övendire yemiş camız gibi ne dönenip duruyorsun köyün içinde?

Hasan yerden kalktı. Utançla başını eğdi. Üstünü silkelerken.

— Ninem, dedi.

— N'oldu Ninene?

— Ninem... Ninem ölmüş...

— Ne?

— Ninem ölmüş.

— Ölmüş mü?

— Ölmüş...

Döndü Dursun. Hasan'ın elini yakalayarak, Dudu'nun damına doğru koşmaya başladı. Kapı açıktı. Girdiler. Vardı, başucuna diz çöktü. Elini yüzünde gezdirdi. Soğumuştu.

Buruşuk, sarı yüzünde bir gülümseme var. Bu gülümseme, ölürken Cennet'i gören kişilerin yüzünde olur ancak. Bir de şehitler güler böyle. Yaşamın

birden kesilmesi, yüzlerinde dondurur gülüşlerini. Ya da, son gördüklerinden sevinmişlerdir. Çünkü, onlar da Cennetliktirler.

Çok ölünün yüzü korku doludur. Buruşuktur. Yılların etkisiyle buruşmuş bir yüz değildir bu. Korku buruşuğudur. Beğenmeme görüntüsüdür. Çünkü, denildiğine göre, son anında yeri gösterilir kişiye. Beğenmezse, korkar. O korkuyla bir buruşur yüzü. Öyle gider. Beğenirse, güler. Dudu Nine gibi...

Dudu Nine, tüm köy tanıktı ki, Cennetlikti. Sarı yüzü, ay ışığı gibi parlıyor. Bu bile yeterli gideceği yerin belirtisine. Yüzündeki gülümsemenin izleri, gözlerinin kökeninedek yayılmış. Gözleri söneli çok olduğu halde bile, belli oluyor sevinci.

Ellerini açtı Dursun. Yâsin okudu ebesine. Ezberindeki en uzun. Sûreleri sıraladı arka arkaya. Hasan. omuzubaşında ellerini ardına kavuşturmuş, Dursun'u dinliyor. Aslında bir görüntü bu. Hasan, dünyayla tüm ilişkisini kesmiş. Kulakları duymuyor yanıbaşında okunanları. Gözleri camdan bir perdenin arkasında. Görmüyor...

Dursun, duanın arasında, kendinden geçmiş dikilen Hasan'a baktı.

— Dikilip durma, dedi. Koş Kadriye Teyzeyi çağır.

Boş gözlerle bir süre baktı Hasan. Duymamış gibi duruyordu. Dursun, söylediklerini tekrarlamaya hazırlanıyordu ki, boşalan bir zemberek gibi fırladı yerinden.

Arkasından baktı Dursun. Başını salladı. «Garip Yetim,» diye düşündü. Temelli kimsesiz kaldı. Dudu nine yetiyordu o'na. Dudu nine her bir şeyine koşuyordu. Baba, ana aratmamıştı. Ama, tek başına bırakıp yitmişti sonunda. Sevincini, oğlan mutluluğunu görememişti. Hasan'ını everemeden, gelin kızının damın içinde kiril kiril dönüşünü göremeden toprağına kavuşmuştu.

Oysa ne muradlar düzüyordu aklında? Neler anlatmıştı geçen güz? Ova dönüşü bir ara yanına düşünce, nasıl öykülemişlerdi ballandıra ballandıra. «Oğlanı bir eversem Dursun'um, demişti. Telli bir kız alsam. Şöyle dur durak bilmeyen cinsinden. Mutluluğunu bir görsem garip yetiminin. Unuttursam acılarını. Babasını ana karnındayken yitirdi. Anasını aklı ererken. Bir başına kaldı koca dünyada. Bu dünya da öylesine acımasız ki... Hiç garip, yetim dinlemez. Yoksulun bir biner tepesine. Fır fır üstünde döner. Tüm yükünü verir. Kamburlaş sen altında. Kamburlaşabildiğince. Ama, dinlemez Felek. Öylesine yüklenir. Oysa bir yurt yuva sahibi oldu mu kişi, derdini paylaşabilir. Bir olanak, bir yol bulur. Kimsesizlik acısı çok bir kötüdür. Kendimden bilirim. Neden durmadan o'nu bunu evlât edindim ben. Meyvesiz ağaç gibiyim de ondan. Bir başıma kaldım efem de yitince. Dünya büyük, benim düşüncelerimden, görgülerimden bile... Ve de yalnızlık çok acı...

Bir kez varabilsem oraya. Bir kez yalnızlıktan kurtarsam yetimimi. Kişi gençliğinde, bir başka, bir sıcak nefesi yoldaş buldu mu nefesine, gücü artar. Direnmesi sağlamlaşır. Bir de tek başına kaldı mı? Ölüm kurtuluş gibi gelir.

İşte istemediğim o. Yetim dayanamaz. Tanrı, yüceliğini gösterecek biliyorum. Daha doğmadan yazgısı kötü yazılmış birine daha çok çektirmeyecek. Bir yoldaş yazacak alnına. Yıldızlarını barıştırıverecek. Babası da öyle olmuştu bunun. İkiciğimiz, ana oğul gibi yaşayıp giderdik. Tanrı'nın bildiğini kuldan ne saklayayım. Tüm köy, Satı'yı mehel biçmiştik o'na. Kıpırtı yok oğlanda. Sonra bir gün...

İşte böyle bir gün de oğlunun başına gelecek. Dağların töresi bu. Dönenip dururken, yakalayacağım o'nu. Ve hemen topuğumu sürüyüp, ayağımı dayayacağım kız evine. Benimdir diye çekip alacağım. Gayrı anasının damı mı olur, benimki mi? Yoksa ikisini de

beğenmez yeni bir dam mı kurar bilemem. Alır yoldaşını yanına. Beni de bırakır Azrail'in güzel ellerine. Oynayarak, sevinerek giderim. Gözüm ardımda kalmaz.»

Hiç biri olmamıştı dediklerinin. Yetimini, boynu bükük bırakıp yitmişti işte. Ve Hasan, tüm köylünün çok akıllı dediği o çocuk, duyduğunu anlamaz olmuştu birden.

Haklıydı ki... Hem de nasıl. Kolay değildi. Bunca yoksunluk kolay değildi. Köylüsü vardı. Vardı ya, köylüsününki, bir selâmlık, bilemedin üzünç ve kıvanç yoldaşlığıydı sadece. Yaşam boyu sürmezdi ki... Hem Hasan, yitirdiklerinin sevisiyle bağlanmıştı Dudu Ninesine. Şimdi, herşeyi elinden yitiyordu. Anası, babası her bir şeyi o'ydu. Ancak o'nun dilinde masallaştığında anlam kazanan kelimelerdi bunlar. Şimdi hiç biri yok artık.

Kadriye çığlık çığlığa gelinceye kadar, hem okudu, hem düşündü Dursun. Köyün en kocası, en bilgesi de yitmişti sonunda. O'nun yarı yaşındaki Topçu'nun Yusuf kalmıştı en koca olarak. Ondan sonra da, babası yaştakilerde sıra. Ecel, tırpanını şaşmadan indiriyor dağ yöresinde. Bir Dudu ninede şaşar. O'na değmez bilirlerdi.

Kadriye hem ağlıyor, hem çenesini çekiyordu Dudu Ninesinin. O tüm köye, hatta yetmezse Bozdağ'a yetişmeye çabalardı. Ebe, ocak olarak. Şimdi yerini o'na bırakmıştı. Ağzına tükürerek, tüm hünerini aktarmıştı o'na. Gayrı, ağrısı, sızısı olandan, doğumu, ölümü olanadek o bakacaktı.

Tek başına ilk çenesini çektiği kadın da, Dudu ninesi oluyordu. Bir garipsiyor kişi. Dursun, Süllü Dayı'nın ölüsünü kaldırırken söylemişti de, önemsememişti o kadar. Bir güç geliyordu ki... Bir yanlışlık yapmaktan öylesine korkuyordu ki...

Eskiden, Dudu sağken korkmazdı. Başında beklerdi o. Bir yanlışı, bir bilmezliği olsa, hemen uzanıve-

girdi. Şimdi yok artık. Ve bir yanlışlık yaparsa, tüm sorumu kendine ait. Sorum yüklenmek, güç iş.

Kadriye gelince, kalktı Dursun. İlkin evine uğrayı. Anasına haber verdi. Kadınları toplayıp gitsindi Dudu'nun evine. Hasan'ın elinden kavradı. Zorla kahveye götürdü. Suratı kararmıştı Dursun'un. Savaş zamanı, yoldaşları şehit düştükçe böyle kararırdı işte. Göz kapakları iner. Yüzü buruşur. Tüm kara sakala keserdi suratı. Kerim, bir bakışta anladı bir şeyler olduğunu. Bekledi. Eniştesi belki kendiliğinden konuşurdu.

Oysa iyi bilirdi ki, böyle karardı mı Dursun, ağzından söz çıkmaz. Durmadan kendi kendine düşünür. Çatlatır karşısındakini. Sormak gerekir artık. O zaman bile, bir kaç kelimeyle anlatır olanları.

Bir süre sessiz baktı Kerim. Sonra dayanamadı.

— De artık Dursun efem. De ki bilelim. Niye karardın böyle.

Dursun, dalgın gözlerle baktı Kerim'e. Dudaklarını büzdü. Bir iki yutkundu. Boğuk bir sesle cevapladı o'nu.

— Dudu nine sabaha karşı ölmüş.

Kahvedekilerin tümü korkulu bir ürperişle ayağa kalktılar.

— Ne, ölmüş mü?

Bir sessizlik kapladı kahvenin içini. Ocaktan kayan çıtık sesini kahvenin öteki ucuna kadar taşıyan bir sessizlik. Dudu'nun ölümsüzlüğüne öylesine inanmışlardı ki... Şimdi birden yitiklik haberini alınca, konuşamaz oluyorlar.

Uzadı sessizlik. Sonra hep bir ağızdan konuşmaya başladılar.

— Demek o da ha...

— O da mı girecekti kara toprağa.

— Tümümüzün dayamağı, tutamağı Dudu Teyze de yitiklere karışacaktı demek.

— Dünya ne yalancı. Hiç ummadığı, beklem ğı zamanda nasıl aldatıyor kişiyi.

— Daha dün dönenip duruyordu.

— Hiç bir şeyciği yoktu.

— Kimsenin aklına gelmezdi bu.

— Kendi ölümümü düşünürdüm de, o'nun öl leceği aklımın ucundan geçmezdi.

— Kimsenin aklına gelmezdi ki...

— Gelmezdi ya. İşte o da yok artık.

— Ölüm bu. Acılı. Karalı. Öyle bir zamanda ruyor ki adama.

— Belini büküyor. Canını yakıyor.

— Oysa ne muradlar kurardı o. Gözleri ışıl ışı dönenirken, neler anlatırdı.

— Gayrı masal onlar. Dudu nine de masallar ülkesine göçtü.

— Cennetliktir o. Hiç kuşkusuz Cennetliktir.

— Tümümüzün üstünde hakkı var. Bu hakla o'nu Cennete götürmezse, bilelim ki, biz yandık.

— Götürür. Tanrı'nın bir sevgili kulu ki... K me kısmet olur böylesi ölüm. Akşamdan tatlı tat konuşup, köylünle şakalaş, yat. Sabahleyin kalksın ki insanlar, sen yitiklerdesin.

— Eh, Tanrı, her kuluna kendi bildiği gibi ölmeyi yazar.

Hasan, konuşulanları dinliyor. Dursun Efesi gibi. Kararmış o da... Başını eğmiş. Kulaklarında yankılanan anlamsız sözleri dinliyor gibi. Tüm köylü korkuyor ölümden. Öylesine korkuyor ki... Can tatlı tabiî. Ölüm, bir bilinmez. İnsan bilmediğinden çok korkar. Olümü bilmediği için korkuyor Cennet, Cehennem. Anlatılan, bilgeler tarafından söylenen şeyler bunlar. Ama, ölüm, geldi kapıya dayandı mı, tümü uçuyor akıldan. Çünkü, somut değil. Bir görüp dönmüş, gördüğünü anlatmış yok.

Gözlerindeki buğu donmuş. Görmesine engel oluyor. Bir ağlayabilse. O buğuyu bir çözebilse rahatla-

ak. Mümkünü yok ki bunun. Sıkıyor gözlerini. ıkça, kızarıyor. Acıyor. Ama, tek damla yaş, bir nem bile gelmiyor parmaklarının ucuna.

Yusuf, her zamanki gibi, kazma küreğe yapışa- yanına iki kişi aldı. Mezarlığa tırmandı. Oteki- namazdan önce, cenazeyi camiye götürmek ama- a evin önünde toplandılar.

Şimdiye hazır olmalıydı.

Olamamıştı.

Yokluğu ilk gün hissettirmişti kendini. Kendi enazesi ortalıkta kalacaktı galiba. Bir de, gözüm arkada değil demişti. Köylümü bırakmış sayılmam. Kadriye yetişti. Her bir işi yerli yerince yapar. Ama, işte öğle olacaktı neredeyse, kendi cenazesi hazır ol- mamıştı daha.

O olsaydı şimdi. Sağ olsaydı da, şu cenaze işini görüyor bulunsaydı. Çoktan hazırdı. Çoktan yıkan- ış, kefenlenmiş ve tabuta yerleştirilmiş olurdu. Hiç durmazdı böyle zamanda. Ölü, sürüncemede kalamaz, erdi. En büyük günahtır bu. Toprağı acıkmıştır kişi- nin. Dört gözle bekliyordur. Sabah öldüyse öğle, öğ- len öldüyse ikindi namazına yetiştirmeli hemen. Yok- sa, bir günaha girer ki kişi, yıllarca namaz kılsa öde- yemez.

Kadınlar bunu bildikleri için, dolanan erkeklerin de etkisiyle, bir an önce hazırlamaya uğraşıyorlar. Fakat, durmadan şaşırıyorlar ne yapacaklarını. Şa- şırdıkça da gecikiyorlar.

Kadriye hem ağlıyor, hem cenazeyi hazırlamak için çırpınıyor. Bir türlü istediği gibi, Dudu Teyzesi- nin yaptığı gibi olmuyordu.

Teneşirin üstünde, bir örtüyle yıkıyor o'nu. Karnını sığazlayarak içini temizliyor. Yeniden yıkayarak, parmaklarının arasına çörek otu serpiyor. Orasına burasına pamuk koyuyor. Ama, tam bitti derken, bir noksanlık hissediyor. Bir şeyi unutmuş gibi bir his

gelip çakılıyor aklına. Yeni baştan başlıyor. Daha önce kaç kez birlikte yaptıkları işleri bir bir aklından geçirerek, tekrarlıyor. Ve yine de tamam, deyip kefeni bir türlü geçiremiyor vücuduna.

Erkeklerin sabırsızlandığı haberi gelince, bağışlanma diliyor Dudu'dan. Bir noksanı, bir kusuru varsa bağışlasın o'nu. Ne yapsın ki, düzeltecek, ekleyecek kimsesi yok. Tüm aklını yitirdi o'nun öldüğünü duyunca. Ve kefeni doluyor sonunda. İki uçtan bağlıyor. Tabuta yerleştiriyorlar elbirliğiyle. Tamam haberini veriyorlar dışarıya. Erkekler giriyor. Çullarla çevrili avludan, Dudu'nun tabutunu yüklenerek çıkıyorlar.

Yavaş yavaş camiye getiriyorlar Dudu'yu. Öğle olmuş, namaz zamanı gelmiştir. Biraz daha gecikseydi Kadriye, ayrı namaz kılmak gerekecekti. Dursun dama çıkıyor. İlkin, yanık yanık selâ veriyor. Sonra, ezana başlıyor.

Köyün, köy olma nedenlerinden biri daha düşmüştür toprağın bağrına. Eskiler, çorak, çatlak topraklarıyla ağzını açmış bekleyen köy mezarlığında toplanmışlardır bir bir.

O tarafa dönünce, daha bir yanık okuyor ezanı Dursun. Tüm köylünün gözünde yaş parlıyor. Tüm köy ağlıyor Dudu'nun ardından. Yusuf işini bitirmiş. Yanındakilerle birlikte tepeden aşağı, namaza yetişmek amacıyla koşarak geliyor.

Namazı kılınıyor Dudu'nun. Öğle namazının arkasından, saf bağlıyor erkekler. Musalla taşının üstüne kodukları tabutun ardında dizeleniyorlar. Dursun, hafif yan vererek bağırıyor.

— Hatun kişi niyetine. Meyyit için selâte... Uyun hâzır olan imam efendiye...

Dudaklar kıpırdıyor. Bir mırıltı uçuşuyor gökyüzüne doğru. Vücutlar dikilirken, omuzlar düşüyor. Başlar eğiliyor yere.

Başladığı gibi çabucak bitiyor cenaze namazı. Tabut omuzlarda yükseliyor. Kervan oluyor köylü. Mezarlık yolunda, uzayıp gidiyor.

Hasan'ın bir kolunun altına hasır, direğine tahtaları sıkıştırmışlar. Eline de su testisini almış. Başı önünde, hemen tabutun arkasında yürüyor. Kulaklarında bir uğultu. Kafasında bu uğultunun durmadan büyüyen yankısı var. Başka bir şey duymuyor Hasan. Yerde sürünerek giden ayakların hışırtısı, büyük bir gonga durmadan darbeler indiren balyoz gibi yankılanıyor başının içinde.

Zonkluyor başı. Keçeleşmiş. Tahtalaşmış başının içinde ince bir ışık beliriyor. Gri bir toprak yansıyor bakışlarında. Oysa yol, önünde gidenlerin basıncıyla ezilmiş, sıkışmış karlarla iz iz...

Hasan farketmiyor bunu. Gri bir sertlik ayağının altındaki. Gri bir toprak. Gözlerini örten buğu, ancak bu kadarına izin veriyor.

Kervan dalgalanarak yükseliyor. Mezarlık, köyün orman tarafında. Köyden daha yüksek bir tepede. Burada yatanlar, köydekilerden fazla artık. Yıllardır mezardakiler, yaşayanlardan fazla. Savaşın götürdükleri, tümsek olup uzanmamış üstelik. Bir de onlar olsa, tüm korkacak köylü.

Mezarlık değişmiş sanki. Güzelleşmiş. Kıraç, çatlak toprağın ayıbını örtmüş kar. Beyaz, temiz bir örtü, kırık mezar taşlarında heykelcikler oymuş. Mezarların başlarındaki taşlar, aşağıdan, Sarıkaya pınarının kayalarından koparılmış. Kar, oyuklarında, bir kilim motifi gibi biriktiğinden, her biri başka bir cismi canlandırıyor. Mezar, eski umutsuzluğunu, açlığını yitirmiş gibi. Çatlak değil toprakları. Bembeyaz, kümbetli bir yumuşaklık içinde. Yitik değil o kümbetlerin altındakiler. Yorganını tepesinden çekmiş, derin bir uykuya dalmışlar.

Kıraç toprak, karın altında uykuya yatınca, rengini değiştirmiş. Belki de, yuttuğu insanların, güç

vermesi bu... Verimli topraklar gibi yumuşamış. Gevşemiş. Ve koyu kahverengi bir görüntü kazanmış.

Tabutu toprak yığının yanında indirdiler. Dursun bir kıyıya çekildi. Yüksek sesle okumaya başladı. Yusuf başa geçerek tabutu açtı. Hasan'ı çukura indirdiler. Kerim, karşısına geçti. İki ucundan tuttular kefeni. Gerdirerek indirdiler. Yüzü kıbleye gelecek şekilde sağ yanının üstüne yatırdılar.

Donuk gözlerle yukarıdakilere baktı Hasan. Çık, dediler. Tamam.

Kerim çıktı. Hasan bir an kaldı aşağıda. Elini uzattı. Yüzüne doğru uzandı eli. Okşamak ister gibi bir iki sallandı. Ansızın büzüldü kolu. Çekti elini. Mezarın iki yanına tutunarak yukarı aldı kendini. Yusuf indi tekrar. Tahtaları sıraladı güzelce. Sonra hasırı örttü tahtaların üstüne.

Ve küreği uzattı Hasan'a.

— Al. İlk toprağı sen at.

Hasan küreği aldı. Toprağa daldırdı. Hasırın üstünde pıtırdadı toprak. Dağıldı. Hemen aldılar elinden küreği. Çıkmasından, dirilmesinden korkarmış gibi telâşla toprak yığmaya başladılar hasırın üstüne.

Dursun durmadan yüksek sesle dua ediyor. Sesi, karların üstünde yankılanıyor. Ölümün bilinmezliğinde iyice yumuşamış düşünceler, Dursun'un sesiyle yayılıyor tepelere doğru.

Taze toprak, diğerlerinden daha yüksek bir kümbet oluyor. Fazla gelen tahtalardan birini başucuna dikiyorlar. Sıra talkına gelmiştir artık. Hoca talkın verecektir ölüye. Adının çağrıldığını duyunca, başını kaldıracaktır ölü. Tak, diye vuracaktır alnını tahtaya. Ve o zaman, «eyvah. Ben ölmüşüm,» diye uzanacaktır yeni baştan.

Münkir, Nekir gelecektir. Münkir soracak, Nekir cevapları yazacaktır. Soruları bildi mi, yaşadı. Doğru Cennet'e... Bilemedi mi vay geldi başına. Bu son sınav, sınavların en gücü. Cevapları veremeyen yan-

dı. Hemen yetişir Zebani. Topuzu bir indirir. Bin parçaya dağılır insan. Toz gibi un ufak olur. Sonra toplarlar o parçaları. Haydi yeni baştan topuz... Kıyamete, ya da günahları bağışlanıncaya değin böyle sürüpgider artık.

İşte talkın, yukarıdakilerin, aşağıdakine yardımıdır. Daha çok imamın, ölüye cevapları kopye geçmesidir. Ne ki, sorulacak aşağıda, bir bir cevaplarını bildirir imam. Biliyorsa, hatırlatır. Bilmiyorsa, belletir. Böylece, Münkir'e hazırlıklı olur ölü. Soruyu sorunca, cevabı yapıştırır. Ve tutar Cennet'in yolunu.

Dursun demin çömeldiği yerden kalktı. Köylüler hemen uzaklaştılar mezarın başından. İmam, talkın verirken, ölüyle konuşurmuş. Rahatsız etmek olmaz. İlkin eğildi Dursun. Başucuna doğru eğildi mezarın. Sonra sıkıntıyla doğruldu.

Ölü, kim olursa olsun, anasının adıyla çağrılanırdı. Oysa, Dursun, Dudu ninenin anasının adını bilmiyordu.

Sıkıntıyla yaklaştı kalabalığa.

— Anasının adı neydi Dudu ninenin?

Kalabalığın gözleri Hasan'ın üstünde birleşti. Bilse o bilebilirdi.

Hasan'da tıs yok. O da köylüleri gibi anlamsız gözlerle bakıyor Dursun'un yüzüne. Geç kalacaklardı. Münkir nerdeyse gelir. Soruları sormaya başlar. Bir an önce bulup çıkarmalılar anasının adını.

— Hasan, ninenin anasının adını bilmiyor musun?

Omuzlarını silkti Hasan. Bilmiyorum anlamına. Dursun korkuyla devam etti.

— E, n'olacak şimdi? Anasının adı bilinmezse, talkın verilemez ki...

Birbirlerinin yüzüne baktı köylüler. Sonra Hasan gibi, omuz silktiler. Bakışlar yön değiştirdi. Geldi, Yusuf'un üstünde kenetlendi. Yusuf, başını yere eğdi. O da bilmiyordu. Nereden bilsin. Dudu, iki, yaşında-

dı o'nun Yusuf doğduğunda, Dudu'nun anası öleli yıllar olmuştu. Hiç anasının adı da geçmezdi ki... Geçse bile ansıyamıyordu şimdi. Yanılabilirdi. Yanılınca da günaha girerdi.

— Süllü Dayı sağ olsaydı. Belki o bilirdi. Ama, bizim hiç birimiz bilmiyoruz.

Talkınsız cenaze gömülmezdi ki... Yarım olurdu hizmeti. Hiç yapmasalar daha iyi. Biliyorlar. Dudu, onların yardımına kalmadan verir hesabını. Akça yüzüyle çıkar Tanrı'nın sınavından. Ama, ya takılırsa bir yerlerde. Bunca hizmet ettiği köylüsünün yardımına bir sarılacağı yer olursa. Nasıl ilenir. Nasıl acınır orada.

Belki kadınlar bilirlerdi. Onların yanında anasının adını anmış olabilirdi bir kaç kez. Bir aklında tutan olmuştur.

Kerim'e işaret etti Dursun.

Kerim, bayır aşağı, ayakları kayarak köye koştu.

Tekrar çöktü ölünün başına. Kerim gelinceye, dua edecek, melekleri oyalıyacaktı.

Dudu'nun varlığı doğaldı onlar için. Doğarken ilk kez o'nun yüzünü görmüşler. Büyüyüp, öldüklerinde, erkekse sularını ısıtmış, kadınsa yuyup kefenlemişti tümünü. Sanki o'nun da bir kökü yoktu. Sanki o da kendileri gibi, bir anadan, bir babadan dünyaya gelmemişti. Hiç sormamışlardı kökünü. Söylememişti Dudu.

Yaşlanmak iyi değildi. Hele yalnız kalırsa kişi, soyu sopu unutuluyordu. İşte, tüm köy el bağlamış önünde. Tüm köylü ayakta, bir ad bulmaya uğraşıyor. Ama, bulamıyor bir türlü. Eğer kadınlardan da bilen çıkmazsa, o zaman biterdi bu iş.

Kerim, Dudu'nun damında toplanmış kadınların tümünün üstünde dolaştırdı bakışlarını. Yaşlısı genciyle, birikmiş ağlaşıyorlardı. Hiç birinden ses gelmedi. Bilmiyorlardı. Onlar da duymamışlardı hiç anasının adını.

Çaresiz kalınca dikildi Dursun. Köylüleri, mezarın çevresinden uzaklaştırıp, eğildi tekrar başucuna. Ve seslendi. «Havva binti Dudu...»

Nasılsa Havva, tüm insanlığın anası değil miydi? Hem de ilk ana. Bir sakıncası yoktu bunu söylemenin. Kendi anasının adını unuttuysa, ilk ananın adıyla çağırırdı o da... Öyle yaptı. «Havva kızı Dudu,» diye ünledi. Ve devam etti sonra...

Talkını bitirip dönerlerken, köylüler kıpırdanıyorlardı. Yoksa anasının adını biliyordu da, onlarla alay mı etmişti Dursun.

Yusuf sormadan edemedi.

— Len imam, madem biliyordun da neden dört döndürdün bizi?

— Bilmiyordum ki, Yusuf Dayı.

— Bilmiyordun da nasıl verdin talkını?

— Havva anamızın adıyla çağırdım. Duymuştur. Anlamıştır.

Vay be, dediler. Hiç birimizin aklına gelmedi bu. Öyle ya... Ancak Dursun gibi bir bilge akıl edebilirdi bunu. Hem din, hem dünya işlerinde üstüne yoktu doğrusu. Adsız, ne denli övünse azdır oğluyla. Köylü ne denli onurlansa hakkıdır.

Köylüler yol boyunca Dursun'u överek yürüdükl erinden, Hasan'ın aralarında olmadığını anlamadı lar. Tam köye girerken dönüp baktıklarında, tepenin başında kıpırtısız durduğunu gördüler. Başını eğmiş Uzaktan belli bile olmuyor başı. Öyle duruyor. Bir taş parçası gibi...

KIRKBİR

Hasan, yüzü ninesinin mezarına dönük, kıpırtısız dikiliyor. Ağlamak geliyor içinden. Ağlayamıyor. Sabahtan beri, dizinin dibine oturtup ezberlettiği duaları okumak istiyor. Ama, olmuyor. Bir tek duanın, bir tek kelimesi bile belirivermiyor başının içinde. Zorluyor kendini. Zorladıkça, başı zonkluyor.

Daha çok unutuyor bildiklerini. Ninesini de yitirdikten sonra, bir başına kalmıştı yeryüzünde. Babası bilmediği bir ülkede din uğruna şehit gitmişti. Anası, dibi görünmez bir yarın başında cinlerle yitmişti. İkisinin de bir karış toprağı başında dikilip dua edecek bir taşı yoktu. İşte şimdi, ninesinin belirli mezarının başındaydı. Ama, tek kelime çıkmıyordu ağzından.

Oysa, köylüsünden dua etmek için ayrılmıştı o. Sabahtan beri bir tek dua edemedim ardından diye hayıflanıyordu. Köylünün kalabalığından kurtulur, bir başına kalırsa, belki aklına gelirdi ezberindekiler. Gelmiyordu.

Olur iş miydi bu? Tam gerekli olduğu bir zamanda konuşmadıktan sonra, o dil neye yarardı ki... Tam yerini bulduğu zaman, ezberlediklerini ortaya çıkarmayan bir kafayı ne yapsın. Yumruklamak geçti içinden. Tutup dilini koparmak geçti. Yapamadı. Kolları, iki yanına bağlanmıştı sanki. Kalkmıyordu.

Gözlerindeki buğu durmadan arttı o hırsla. Gözleri hiç görmez oldu. Ellerini yumruk yapmıştı başına vurmak için. Kaldıramamıştı. Gözleri dolunca, kendiliğinden kalktı yumrukları. Gözlerinin üstüne bastı. İki damla yaş aktı gözlerinden.

Sonra çoğaldı. Yanaklarından çenesine gözyaşı süzülmeye başladı.

Dualar peşpeşe sıralandı aklında. Birini, bir diğeri izleyerek, dizelendiler dilinin ucunda, Fatiha ile başladı Hasan. Sonra, ezberindeki tüm duaları sıraladı. Ellerini gökyüzüne kaldırıp, yakarıyor Tanrı'ya.

— Sen her bir şeyi bizden iyi görüp, bilensin yüce Tanrım. Bilirsin ki, ninem, yaşamı boyunca hep sevap işlemiştir. Ne kimsenin günahına girmiştir, ne de yardımdan başka bir iş yapmıştır. Bunları bilirsin Sen. Bildiğin için de, o'nu has kulların arasında sayarsın. Benim duam yardım edemez, bilirim. Ama, tanığım o'na. Bana baktı. Hem de öyle bir iyi baktı ki... N'olursun. Herşeye gücü yeten Tanrım, n'olursun o'nu anamla babamın yanına yolla. Buluşsunlar orada. Buluşsunlar ve de koklaşsınlar dünyada olduğu gibi.

Gözleri parlıyor artık. Bir ışık yanıyor gözlerinde. Tüm varlığını Tanrı düşüncesinde eritmiş bir saflığın kıvılcımlanışı bu. Kişi inancının kutsal ateşiyle parlıyor. İnsan inancının yüceliğine bir delil Hasan. Bir kez inandı mı insan. Bir kez benimsedi mi, doğru ya da yanlış, o inanç için varlığından geçebiliyor. İşte Hasan'ın duruşu ve bakışı böyle bir belge o anda.

Dünyayla ilişkisi yine kesilmiş. Ama, deminki gibi değil. Demin, işlemeyen bir beyin ve bedene sahipti o. Düğmesine basılan bir makina, ipi çekilen bir kuklaydı. Şimdi öyle değil. Belki hiç bir zaman düşünemediği, ya da sadece kaval çalarken akımlaştırabildiği kadar parlak düşünceleri, kelimeleştiriyor.

Ve sonra, Tanrı'dan söz almış bir ermiş gibi doğruluyor. Başını kaldırıyor. Göklere doğru uzun uzun bakıyor. Ellerini yüzüne sürerken, içtenlikle bitiriyor duasını.

— Âmin Allahım, âmin...

Canı sigara istiyor. Sabahtan beri ilk isteği bu. Ne bir yudum bir şey aldı ağzına. Ne bir nefeslik si-

gara. Sigara isteği, ellerinde eylem oluyor hemen. Tütün kesesini çıkarıyor. Kadifeden tütün kesesi. İşlemeli kadifeden. Ninesinin armağanı bu kese. Cepkeni eskiyince bir tütün kesesi bir de para kesesi dikmişti o'na. Yaz dönüşleri artan parasını biriktirsin, tütünü nem yapmasın diye... Tütün kesesini görünce, yine ninesi düştü aklına. Bundan sonra her sigara içişte anacaktı demek.

Sigarasını sardı. Kav çakmağını çıkarıp, tutuşturdu. Derin derin çekti sigarayı. Başı döndü. Sabahtan beri hiç içmediğinden yadırgamıştı dumanı. Çabuk çabuk iki nefes daha aldı. Başının dönmesi geçti. Bir ferahlık geldi içine. Dumanları savurarak, kıvrılışlarına baktı uzun uzun.

Ve dudakları kendiliğinden mırıldandı. «Bu köyde durulmaz artık. Köksüz ağaç gibi yaşanmaz. Herkesin bir dalı, budağı var. Benim kimsem yok. Onları gördükçe, daha bir kötü olacağım.»

İrkildi ilkin. Sanki kendi içinden, kendi düşüncelerinden gelmiyordu bu ses. Bir süre bakındı çevresine. Sonra alıştı. Daha rahat tekrarladı düşüncelerini. Gidecekti. Tutunacak bir kimsesi. Güvenecek bir yeri olmadıktan sonra. Bir sorumu, görevi de yoktu ki...

Demek o'nu köye bağlayan bir ninesiydi. Oydu ya... Başka kimi, kimsesi yoktu ki... Bir avuç toprağı, bir belirli işi mi vardı? Yazdan yaza ırgatlık etmek değil miydi bağlarda. Tüm yaptıkları bu değil miydi?

Artık ninesi de yoktu. Kaç kez geçirmişti bu düşünceyi aklından. Ovanın toprakları verimli. İnsanları güçlüydü. Bir gün hep oralara gidip, toprak sahibi olmayı kurmuştu. Ama, ninesi sağ olsaydı. Yazgının tüm dağköylüler için dokunduğuna razı gelecekti. Evlenecek, çoluk çocuğa karışarak onların sorumunu yüklenecekti. Şimdi öyle mi ya. Dal gibi... Gövdesinden kopmuş bir dal gibi hem de...

Burada yaz kış çalışması mümkün değil. Topraklar akıp yitmiş. Tüm kaya kesmiş dağlar. Ovaya gi-

der. Aylıkçı durur bir bağcıya. Yaz kış çalışıp para biriktirir. Sonra bir parça toprak alır. Bağ diker o da...

Bunlar olmasa bile, artık damlara giremiyor. Anası yiteli, kendi damlarına uğramadı. Ninesiyle birlik yaşadı bu günedek. Şimdi o'nu da gömdüğüne göre...

Hem ninesinin de isteğiydi bu. Her zaman nasıl yakınırdı yoksulluktan. Anasıyla, babasını anlatırdı. Eğer sevda olmasaydı arada, zor kavuşurlardı birbirlerine. Biz köy büyükleri, sevdadır, kutsaldır demeseydik, Karaayakoğlu çeker alırdı, ananı. Neden? Güçlü o. Varlıklı. Ucu görünmez tarlaları, sayısı bilinmez davarları var. Her bir yerde geçerli olan, güçtür. Paradır. Var mı pulun, dünya kulun. Yok mu pulun, Cehennemdir yolun.

Ondan istiyorum bir an önce seni evermeyi. Beni kıramaz köylü. Başlığı az tutar. Başlık diye direttiler mi bir kez, kazanıp vereceksin. Yoksul nasıl kazanır? Hiç düşünmez bunu insanlar. Ya töreleri ayak altına alıp, sürüyüp gideceksin kızı. Ya da tırnağını taşta koyup, kız evinin isteğini yerine getireceksin.

Şimdi yitirmişti ninesini. Artık kimse hatır saymazdı. Saymayacağı için de, buralarda durmasının gereği yoktu. Yine ne derdi Dudu. Yalnızlık bir şekilde çekilebilir. Varlıklı olursan. Kimse yalnız komaz adamı. Zenginin akrabası çok olur derler. Herkes, yakın kesilir sana. Yok, bir de yoksul musun? İşte o zaman bitiktir halin. Selâm vermezler. Dünyanın düzeni her yerde böyle işler. Kimsecikler baş, baştutar olmaz adama.

Gidecek Hasan.

Durmayacak burada. Yaz kış çalışıp, güçlü olacak. Biriktirdikleriyle, toprak alacak. Ve toprağında sarı başaklı ekinler, tombul taneli üzümler yetiştirecek. O zaman, akrabası çoğalır. Yalnızlıktan bir iyice kurtulur.

Ninesi sağken, düşünmüyordu bunları. Bir oyun, bir boş söz gibi geliyordu anlattıkları. O vardı yanında. Ve ikisi, birbirini tamamlayarak, hiç bir zaman yüksünmüyorlardı yaşamı. Oysa, şimdi oğulcağızını tek başına bırakıp gitmişti. Hasan, ne çamaşır yıkamasını bilirdi, ne yemek yapmasını. Ninesi her bir işini görürdü o'nun. Kocalığına bakmaksızın, her bir işine yetişirdi. Bunların nasıl yapıldığına dönüp bakmamıştı ki, şimdiye.

Bakmaya kalksa kovalardı. Er kişi, kadın işine karışmamalıydı. Nasıl ki, kadın da er kişinin işine hiç bir zaman karışamaz. Kararının üstüne karar koyamaz. Öyle... Çamaşır, yemek kadının has işidir. Çocuk bakmak da öyle. Bir erkek, bunlara karışmaya kalktı mı erkekliğini yitirir. İlk başta da, karısının gözündeki saygıyı yitirir.

Saygı üstüne dönenir ev dediğin. Kadın, kocasına saygı duymalıdır. Duymadı mı, yuva söner. Yuvalıktan çıkar. Bir kabir azabı olur ki yaşam, çekilesi değil. Oysa, er kişi Tanrı'nın bir armağanıdır kadına. Yaşamını sağlaması, ısısını söndürmesi için.

Sigarası bitmişti.

Adım adım köye yaklaşmıştı da, farkında değil. Ninesine. Ninesinin sözlerine, bir de hayallerine dalmıştı. Güçlülük hayallerine. Yığın yığın üzümler, harman harman buğdaylar döneniyordu başının içinde. Yoksulluğunu ancak böyle örtebilirdi. Ama, bu köyde bunların hiç birini yapmanın mümkünü yoktu ki... Babasından, anasından kalan tarlalara, tohum atmaya kalksa, kayalar güler. Bağ dikmeye kalksa, çubuğu dikecek toprak bulamaz.

Gitmeli bu köyden. Ninesinin hayallerini gerçekleştirecek olanaklar bulmalı kendine. Yaratmalı. Ve sonra, güçlü olmalı. Güçlü olarak dönmeli köyüne.

Yusuf kolundan tutup, yanına oturtunca irkildi. Kahveye girmiş demek.

Köylüleri, başsağlığı diliyorlar.

— Hüküm Allah'ın.

— Başın sağolsun Yetim.

— Hepimizin gideceği yer orası Hasan.

— Allah gani gani rahmet eylesin. Çok bir iyi insandı.

— Allah sana o yattıkça ömür versin.

Hasan, elini kalbine bastırdı. Hafif eğilerek,

— Sağolun ağalar. Tanrı size ömür versin...

Yusuf bir sigara uzattı. Kendi eliyle sarmıştı. Kerim, yanan sigarasını verdi, yakması için. Adsız'ın Mehmet, ocağın kenarından kahve fincanını koydu önüne.

Köylünün üzünçlü gözleri, geçit yaptı gözlerinde. Her biri tatlı bir anıyı ansıyor. Her biri kişinin içindeki üzüncü illâ artıracak bir şeyler söyleme çabasında. Zorla ağlatacaklar. Ve kendileri de ağlayacak bu arada. Direniyor Hasan.

Direnince, övüyorlar o'nu. Böylesine metin olduğunu bilmezlerdi. Tam bir yiğit oldu demek. Dünyadaki tek tutamağını gömdüğü halde, hiç yakınmadan durabildiğine göre...

Kalkıyor Hasan. Dama gidip, kimseye haber vermeden hazırlandıktan sonra, sabahleyin yola düşecek. Kente gidecek doğru. Bir iş bulup, durmadan çalışacak. Bir yıl içinde, köyün alt başında, verimli bir toprak parçası alacak kadar para biriktirir. Yusuf bırakmıyor. Kolundan tutup, yanına oturtuyor. Gelenektir. Ölü evine yemek pişirilir. Ama, bir Hasan için ayrı yemek yapmaya kalksalar şimdi, atılır. Günah. Bu akşam yemeğini birlikte yiyecekler. Hiç bir yere gitmesin bakalım.

Boynunu büktü Hasan. Şimdi olmazsa, yatsı namazından sonra hazırlanır. Nasılsa zamanı çok. Sabaha kadar uyuyabilecek mi bakalım? Yapar hazırlığını. Hazırlığı olup da ne yapacak sanki. Bir kaç parça eşya değil mi çıkın edeceği. Temiz bir gömlek, bir

mintan. Sonra bayramlık çakşırını alır. Kesesinde parası da oldu mu? Her ihtimale karşı hazırlıklı demektir.

Sesini çıkarmadı. Birlikte gittiler camiye. İlkin akşam namazlarını kılıp, Topçu'nun evine birlikte girdiler. Yemeklerini yedikten sonra, yatsı namazını kılmak için yine camiye yürüdüler yan yana.

Namazını kılınca, doğru dama geldi. O yitip gidecekti. Ama, keçi ne olacaktı. Bunca yıl beslemişti onları. Bağlı bırakır gider, köylüler o bakıyor diye aldırmazlarsa? Kapandı derlerdi. Dama kapandı Hasan, bir kaç gün zor çıkar artık. Ölürdü zavallı.

Hem kışlık yiyecekleri de çürürdü o dönünceye. Ne derdi ninesi her zaman. Uzak yola çıkan, mutlaka helâllaşmalıdır. Gidip de gelmemek, gelip de görmemek var, derdi. O da, bir helâllaşmalıydı köylüsüyle.

Tümüyle birden vedalaşmaya kalksa, bırakmazlardı. Sen şimdi üzgünsün. Yalnızsın da ondan kuruyorsun bu düşünceleri, derlerdi. Gitme hele kal. Kışı bir geçir. Dağlar kara keseli ne oldu şurada. Yol iz belli değildir. Bulamazsın kenti. Bir boran çıkar, yolunu yitirir, donar kalırsın. Donmasan, kurda kuşa yem olursun. Otur yerinde, derlerdi .

Demiyecek birini düşündü. Kadriye Teyzesi geldi aklına. Bu erzakı o'na verir. Keçiyi teslim ederdi o dönünceye baksın diye. Evi de yakındı buraya. Alırdı gerektiğinde. Kendi malı gibi kullanırdı her bir şeyi. Anahtarı, kilidi yoktu ya...

Kendine gerekli olacakları çıkınladı. Biraz bazlama, bir koca topaç peynirle, iki baş soğan kodu yanına. Kapının eşiğine bıraktı onları. Kadriye Teyzesinin kapısını tıkılattı. Kadın, gece çağırmalarına alıştı çoktan. Yine biri, ebeliğe çağrılıyor sandı. Açtı kapıyı.

Anlattı Hasan. Bir bir saydı düşündüklerini. Ve kadından söz istedi. Kimseye bir şey söylemiyecekti.

O hele bir varıp gitsindi kent aşağıya. Ondan sonra isterse, söyleyebilirdi.

— Hasan, dedi Kadriye. Hasan gitmesen olmaz mı? Ben vardım işte. Ananın, ninenin yerini tutmam. Biliyorum. Ama, yine de tutmaya çalışırdım. Bir çocuğum da sen olurdun. Kalsaydın.

— Kalmam Teyze. Kal demiyeceğin için sana geldim. Bilirdin ninemin isteklerini. Onları yerine getirmeden de dönmem. Onun için, erzakımı al, güle güle kullan. Keçime de iyi bak. Eğer bir iyilik etmek istiyorsan bana, ara sıra damlara bakıver. Bir düzene kosan, ömrümce dua ederim. Yalnız kal deme. Olmaz mı?

— Hani benim demem...

Hasan dinlememişti o'nu. Dönüp gitmişti.

Sustu kadın. Bir kez aklına komuştu artık. Döndürmenin mümkünü yok. Ninesinin söylediklerini biliyordu. Şimdi o'nsuz kalınca, gücünü yitirmiş belliyor kendini. Bu yüzden gidecek buralardan. Başkası olsa, daha çok sarılır köylüsüne. Ama, bunlar başka. Babası, anası başkaydı. Elbet oğulları da başka olacak.

Uzun boyu, yatağı bir baştan ötekine kaplıyor. Siyah gözleri, gözkapaklarının baskısına aldırmıyor. Yenice sertleşmeye başlayan sakalları, elinin tersini sürttükçe hışırdıyor. Uyuyamıyor Hasan. Dönüyor yatağın içinde. İğneler batıyor gözlerine.

Oğuyor. Acıtıyor gözlerini. Yön değiştiriyor yatakta. Bedeni yer ediyor. Yatak diken oluyor bu kez. Tüm sarı diken. Batıyor. Rahat vermiyor. Uyumak isteği arttıkça, uykusu kaçıyor.

Düşünüyor Hasan. Eskiden böyle mi olurdu? Başını yastığa koyunca, derin uykulara dalmaz mıydı? Dünyayı görmezdi. Dünyayı unuturdu uyku derdinden. Ninesi uykusuzluktan yakınınca alay ederdi o'nunla.

Kişi uyuyamaz olur muydu hiç? Ama işte, alay ettiği şeyler kendi başında şimdi. Zavallı ninesi yakınmadan önce neler çekiyormuş. Düşünmek istemiyordu ninesini. Düşünmeden edemiyordu. Başını sallıyor. Düşüncelerden kurtulmak amacıyla, yastığa vuruyor başını. Ama, boşuna. Gelip çakılmış aklına Dudu... Çöreklenmiş başının içine. Sarstıkça büyüyor. Başını patlatıp, fırlayacak gibi.

Yarını düşünmek istiyor. Düşüncelerinde yön değiştirmek umuduyla, mezar yolunda kurduğu hayallere dönmek istiyor. Mümkünsüz. O, başka şey düşünmek istedikçe, anasının ölümünden bu yana, ninesiyle el ele sürüklemeye çalıştığı yaşam canlanıyor. O çırpındıkça güçleniyor anılar.

Kurtuluş yok. Anladı bunu. Ve doğruldu yatağında. El yordamıyla kavalını aradı. Belki üç yıldır el vurmamıştı o'na. Ovada yaz günleri bile canı kaval çalmak istemiyordu artık. Büyüdüğünü kendi gelişmesinde gördükçe, kavalı üflemez olmuştu. Şimdi birden içine doğuveriyor. Belki bir nefes halinde üflerse düşüncelerini hafifler. Kurtulur.

Sandığın dibinden kavalı çıkarıp, sırtüstü uzanıyor yatağa. Kavalı alıyor ağzına. Parmakları eski çalaklığını yitirmiş. İlkin direniyorlar. İstediği gibi çıkmıyor ses. Sonra alışıyor parmakları. Oynaşmaya başlıyor perdelerin üstünde.

Uzun uzun acısını anlatıyor karanlığa. Dudu'nun damından, havaya bir acı karışıyor. Köyün üstüne bulut olup çöken. Kahvedekiler, damlardakiler suskunlaşıyor. Kaval sesine vermişler kulaklarını. Hasan, hiç böylesine acılı vurmazdı bu kavalı. Anılar tazeleniyor. Hıçkırıklar nokta vuruyor nefeslenmeye. Ve hayvanı haşadıyla, tüm Kayalar köyü, Hasan'ın acısını dinliyorlar.

Ne onulmaz yara ki bu, böylesine ses veriyor kavaldan. Ne bitmez tükenmez acı ki, gece yarıyı bul-

duğu halde, alaz saçıyor çevresine. Yorulmak da bilmez mi kavalı üflerken. Hiç nefes almaz mı bu... Şuraya bakın. Dur durak biliyor mu?

Sonunda yoruluyor. Fırlatıyor kavalı elinden. Ve içinde belli belirsiz hale gelmiş bir sızıyla, dalıyor.

Gözlerini açtığında, karanlık devam ediyordu. Uzandı. Damın kapısını aralıyarak dışarı baktı. Toprak kar beyazlığında aydınlık. Gökyüzü yıldız yıldız.

Kalktı. Yorganını, yazın ovaya inerken yaptıkları gibi yuvarlayıp büktü. İki ucundan iple bağlayıp, omuzuna attı. Kapının eşiğine bıraktığı çıkını eline alarak kent yolunda yürüdü.

İçinde bir boşluk, durmadan büyüyor. Bir yorgunluk, bir eziklik kaplıyor her bir yanını. Adımları ağırlaşıyor giderek. Karanlıkta sallantılı bir gölge gibi yürüyor Hasan.

Köyün kurulduğu düzlüğün yamacına gelince durdu. Döndü. Garipsi bir özlemle geriye baktı. Tüm köy uykudaydı daha. Bir pişmanlık doldurdu içini. Keşke gitmeseydi Kadriye Teyzesine, haber vermeseydi ben gideceğim diye. Gidemiyor bir türlü. Köyünün ak karanlığı kavramış bedenini. Yamaçtan aşağıya bırakmıyor.

Ayaklarını oynatmak istiyor. Başaramıyor. Dikilmiş kalmış yamacın başına. Bir gören olursa şimdi o'nu. Bir türlü gidemediğini bir sezerlerse. Köy çocuklarına masal olur artık. Yetim Hasan, derler. Kaç kez gitmeye kalktı. Hem de kimseye haber vermeden sıvışayım dedi de, gidemedi. Kolay değil köylüsünden ayrılmak. Yurdunu bırakıp yâd ellere gitmek ölümden beter.

Bir horoz öttü sağ tarafından. Bu Kel'in Denizlisiydi mutlaka. Sesinden bildi. Her zaman böyle çektirir. Öterken görmek gerekti Denizliyi. Kuyruğu-

nun üstüne çöker gider nefesi bitene. Tüyleri altın tozu serpilmişçesine parıldar güneşte. Ötüşünde bir çalım vardır ki, sanırsın savaş kazandı.

Dursun Efesi'nin yoz horozu hemen karşılık verdi Denizliye. Gevrek, boğuk bir sesle, «ü'ürüüü...» dedi, kesti. Mümkünü mü var Denizliyle yarışmanın. Ama, horoz işte. Biri öter de, öteki durur mu? Yoz horoz tazeledi ötüşünü. Ne denli çırpınırsa çırpınsın Denizliye ulaşamaz. Öfkesinden çatlayacak bir gün. Yarışı kaybettim, kazanayım derken görsün baksın Dursun efesi, çattadanak çatlayacak bu horoz.

Bakalım kentte böyle horozlar var mı? Olsa bile, ötüşlerinden kimin olduğunu bilebilir mi Hasan. Tanıyamaz. Kent horozlarını nereden bilecek? Öyleyse bilmediği yerlerde işi ne? İşte yurdu. Otursa ya. Hiç kıpırtısız, yaşamın onlar için kurduğu düzene uysa ya...

Olmaz artık. Bir kez karar kıldı. Gidip sözünü söz etmesi gerekiyor.

Ortalık ağardı ağaracak. Dursun, neredeyse camiye gitmek için kalkar. Bir görürse o'nu burada dikilmiş. Hemen kolundan tutar. Dur Deli Yetim, der. Gel bakalım. Nereye?

Boynunu bükecek o zaman değil mi? Dönüp gidecek köye.

Peki kendi kendine verdiği söz. O ne olacak? Nasıl bakacak Kadriye teyzesinin yüzüne. Akşam yakarmadı mı kadın. Gitme, ben analık edeyim sana demedi mi? Dedi. Dinlemedi bile sözünün gerisini. Omuzunu silkip geçti. Şimdi dönerse...

Yaş doldu gözlerine. İçindeki boşluk yaş olup uzadı.

Kent korkulu. Giden yitiyor orada. Topal Ali Dayısı bile, o'nu gönderip kaldı da, yitik haberi geldi ardından. Hep böyle onlar için kent. O da gitti mi, yitti bellesin. Burası köyü yine. Aç açık kalmaz. Köylüsü tutar elinden. Düşse kaldırır.

Silkindi.

Kolunun yeniyle gözlerini, burnunu sildi.

Gidecekti o... Sarı başaklı harmanlar, tombul üzümlü bağ sahibi olmadan da dönmeyecekti köye. O zaman dönmesinin bir gereği de yoktu ki... Köylüsünü alırdı kendi yanına. Gelin derdi. Buralarda yaşam kolay. Siz de bağ, tarla sahibi olun.

Gelirlerdi. Yaşamın kolay olduğunu bir anlarlarsa gelirlerdi.

Ya bir de yiterse oralarda. Köy korkusuna delilik ederse.

Etsin. Dönüşü yok artık o'nun. Yürüyüp gitmek zorunda.

Yürüdü...

Gün açarken, Derbent yöresine gelmişti. Yol yürümekten karnı acıkmış, sigarası iyice acılaşmıştı. Dere başına oturarak azığını çıkardı.

Ayaklarını iki yana açıp, söğüt gölgesinde kuru bir yere oturdu. Sırtını söğüdün gövdesine dayadı. Karnını bir güzelce doyurdu. Üstüne eğilip, dereden su içti. Su, ılıcacıktı. Yöre çok soğuk olduğundan, öyle geliyor olmalı. Çenesinden sular akarken bir sigara sardı. Zerde gibiydi sigaranın dumanı. Yemek üstüne öylesine tatlıydı ki meret. Doyum olmuyor.

Düğün toylarından bilir. Hele bu düğün toyu Karaayakların olursa. Sayısını unutursun sofraya gelen yemeklerin. Eskiden, çok eskiden köylüleri de yaparlarmış bir toy oldu mu? Ama, felek öyle bir vurmuş ki köyün kamburuna. Beş altı çeşit çıkarabilen, parmakla gösterilir, yıllar boyu anlatılır olmuş.

Gel gör ki, Karaayaklar için değil bu kural. Onlar bir toy verdiler mi, yine eskisi gibi. Dizelenir de dizelenir koca sinilerin üstüne yemekler. Say say bitmez. Bir büyük şölen olur. Doyasıya, kanasıya yerler artık. Ağa kişi başka oluyor. Banknotu yığın yığın, altını ölçekle ağaların. Oysa Yetim Hasan'ın bir karış toprağı yok ekilecek.

Tanrı kullarını öyle bir sınava komuş ki, yeryüzünde. Nerede dinsiz imansız var, dünya malıyla donatmış. Nerede muti, inançlı kulu var, yoksulluğun en koyusuyla bunaltmış. Bir sınav böylesine acıya değer mi? Bir sınav için insancıkları böylesine boğmak, ününe yaraşır mı hey koca Tanrı?

Yaraşmaz. Ama, bilinmez ki... İşine karışılmaz ki. Elbet bir bildiği var o'nun. Ninesi öyle demez miy-

di? Bir bildiği var ya, bunların da bildiği çok. Bizi çalıştırdılar yıllar boyu. Ormanı tükettirdiler. Açılan yerleri aldılar elimizden. Odun, kömür hiç pahalılanmadı dedik biz. Tanrı işi... Meğer değilmiş. Karaayakların işiymiş. Ama, aklımız suya erinceye, onlar hanayı kurdu. Ve de ağalıklarını ünledi tüm Bozdağa. Sonra da hem azdılar, hem yozdular. Tanrı deneyini bunun için kurarmış. Verirmiş malı melâli... Sonra bakarmış. Ne yapacak diye...

Dudu ninesi, bir gün kızmıştı yine. Böyle konuşulup dururken, haydin oradan, demişti. Tanrı ne tapucudur, ne de sandık emini. Hiç bile o vermiyor kimseye hiç bir şey. Uğraşıp, didindik biz. Eloğlu saflığımızdan yararlanıp, üstüne oturdu. Hepsi bu...

Süllü Dayısı nasıl köpürmüştü o zaman. Yine günaha giriyorsun, diye nasıl babalanmıştı. Hemen susmuştu ninesi. Tövbe, demişti sonra. Demek günaha giriyorum ha... Demek, biz çalışırken, onların yan gelip yatması da bu deneyin içinde ha... Olsun. Tanrıdan gelen başımızla birlik. Ne diyelim.

Yine ninesine dalıp gitmişti. Toplandı. Yolu ıraktı. Bu gün ve gece yol alması gerekiyordu. Bir acelesi, bir bekleyeni yoktu kentte. Yoktu ya, madem iş bulup çalışmaya gidiyordu. Gün yitirmemeliydi.

Bir sopa kesti söğütten. Bileği kalınlığında. Yürürken yonttu budaklarını. Azık torbasını ucuna bağladı. Yorganın ipi boynunu acıtmıştı. Yer değiştirdi.

Gün bitmiş, akşam karanlığı tepelerin üstünden patikaya doğru ağmıştı. Hasan, sopasını patikanın taşlarında tıkırdatarak, kente doğru yürüyor.

Kurt, kuş olurdu bu çıplak tepelerde. Hele şimdi. Kar, yeryüzünü beyaz örtüsünün altında gizlediği için de, azgın olurdu tümü. Aç olurdu. Aç olunca da saldırırdı hiç bakmadan. Sopayı sıkı sıkı kavradı. Bir umudun ardında koşayım, bir acıyı unutayım derken, kurda kuşa yem olmak vardı hiç yoktan.

Titredi Hasan. Kuşkuyla çevresini dinledi. Kendi ayak seslerinden başka tek tıkırtı yok yol yöresinde. Ama, ses çıkarmazdı ki canavar. Ansızdan gelirdi. Ansızdan yapışırdı adamın ensesine. Oluk oluk kanını akıtırdı. Etlerini parçalar, bir güzel yerdi sonra.

Durdu.

Bacakları titriyordu. Sopasına dayanıp, tekrar dinledi çevresini. Hiç bir şey yoktu işte. Korkusundan utandı. Yaraşır mıydı o'na korkmak? Başını sallayarak yürümeye başladı. Bir can için bunca korkulmazdı. Yunan, ensesine süngüyü dayadığında daha yakın değil miydi ölüme? Yakındı. Öyleyse neden korkuyordu şimdi. Elinde kocaman sopa vardı. Canavarı haklardı daha yanına varamadan. Beyninin üstüne bir tane indirdi mi...

Sert sert vurdu sopayı yere. Öksürerek gırtlağını temizledi. Bir türkü tutturdu.

Gece karanlığı koyulaştıkça, Hasan'ın yorgunluğu da arttı. Tutturduğu yönde gidiyor. Ama, nerede olduğunu bilmiyordu. Her yanı, dümdüz kar altındaydı. Tümseklerle, çukurlar belirsiz. Kar iyice donduğu için, sert. Kentin ışıkları görünmediğine göre, daha çok yolu var.

Ayakları yukarıdan yukarıdan adımlıyor. Yokuşu tırmanır, tepeye varırsa belki bir sığınak görebilir. Bu kar beyazlığında, kolay görünür ışıklar. Gecenin koyuluğu, karın aklığında, hep sabahın yalancı karanlığını andırıyor.

Kente yaklaşmakta olduğunu, bir kardan anlayabilecek. Karlar erimeye yüz tuttuysa, ovaya yaklaşıyor demektir. Kışın bu zamanında ovada kar kalmaz. Ovaya yakın tepelerde de...

Biraz daha yürüyünce düşündüğü çıktı. Yer yer çimenler belirmeye başlamıştı. Kar perçemlerini toplamış. Giderek, çimenlik adalar daha da büyüyor. Gözkapakları giderek ağırlaşıyor Hasan'ın. Uyudu uyuyacak. Ama, kar var yörede. Kar varken, uyumak

doğru değil. Kuytu bul, karın üstünde yat, derdi ninesi. Yeter ki, rüzgâr almasın. Yel aldı mı kar, hiç belli olmaz. Ya donar, kazık gibi dondurur adamı. Ya da sulanıp erir. O zaman daha da kötüdür. Bir hasta olur ki kişi. Punta olur. Çok uğraştırır insanı. Karda yatacaksın, kuytu bulacaksin unutma.

Kuytuyu nerede bulacak ki... Bildiği yolun üstünde ise, kuytu bulmanın mümkünü yok. Başka yerlere düştüyse, kente varamıyacak demektir. Bir görse ışıkları. Ya da bir köyün üstüne düşse. Varsa bir eve. Ya da köy odasına. Yorganını uzatıp, bir yatsa...

Ayakları kendiliğinden geriliyor artık. Uyumalı. Biraz kestirmeli hiç olmazsa. Yoksa, bir adım daha atamıyacak.

Kar da bitti işte. Çimen çevresi. Yumuşacık. Yağır yağır. Ayağına dolanıyor. Nemli çimenler. Olsun. Yorganı var. Nem yorganın içine geçinceye, o uykusunu alır. Serdi yorganını. Sonra içine girip, sarındı iyice. Ve ayazın farkına bile varmaksızın uykuya daldı.

Sabah olurken gözlerini açtı. Terli bedeninde, yorganın içinde de olsa, gecenin soğuk eli dolaşmış, her yanı tutulmuştu. Tüm kulunç olmuştu bedeni. Ninesi sağ olsaydı şimdi. Burada bulunsaydı. Kırıverirdi kulunçlarını. Şifalı ellerini bir gezdirirdi kulunçların üstünde. Bir ovalardı onları. Hiç bir şeyi kalmaz, kuş gibi kalkardı ayağa.

Her kıpırdanışında ince bir sızı iğneliyor etlerini. Bir süre kıpırtısız kaldı olduğu yerde. Güneş, gökyüzünde iyice belirinceye öyle kaldı. Ova sıcağı yellendi yüzünde. Kızardı bedeni şimdi. Kızar, kulunçlar gevşerdi.

Bekledi. Kulunçları gevşeyinceye uzandı yorganın içinde. Farkında değildim. Ama, ninemden bayağı bir şeyler öğrenmişim ben de, diye düşündü.

Yorganın içinde oturup, bir süre çevresini süzdü. Kentin üstündeki Toptepenin düzlüğündeydi. Sevinçle doğruldu bu kez. Kente gelmişti. Demek, yorgunluğu ve uykusunun gelmesi bundandı. Öyle yürümüştü ki yolu, kente gelinceye kadar hiç duraklamamıştı.

Kenti seyre koyuldu olduğu yerden. Savaş geçeli yıllar olmuştu. O zaman da, kenti seyretme fırsatı bulamamıştı bir türlü. Başka zamanlar da, ne bu tepelerden geçerlerdi. Ne de kente dönüp bakmalarına izin vardı. Savaş sırasında nasılsa girebilmişti kente. O da, ova yönünden. Böylesine yüksekten hiç görmemişti.

Evler küçük küçük görünüyordu. Sabah güneşi damların kiremitlerinde yansıyor, kızıl parıltılar saçıyordu çevreye. Sokaklar patikalar gibi. Birbiriyle bir doğrultuda kesişiyor. Damlar, evler yepyeni kentte. Beyaz badanalarıyla pırıl pırıl.

Kentli varlıklı. Güçlü... Oysa, Dursun efesi kaç kez anlatmıştı. Yunan, Dumlupınar'dan önlerine düştükten sonra, Alaşehir'i, Kasaba'yı ve hattâ İzmir'i yakmıştı. Alaşehir, Tepe mahallesindeki evlerin dışında, tümüyle kül olmuş. Kasaba da öyle... İzmir'se üç mahallesini yitirerek kurtarmış paçasını.

Bir de şimdi gel gör. Kasaba hiç yanmamış sanki. Birden değişivermiş. Nerede o'nun minaresinden Etem-Mustafa Bey çatışmasını seyrettiği kent. Nerede bu. Onun yolları eciş bücüş. Binaları çöktü çökecek gibiydi. Bununsa, kocaman caddeleri, yepyeni evleri var. Kiremitlerinin parıldamasından bile belli bu.

Kimbilir aşağısı ne güzeldir. Buradan küçücük görünüyor her bir şey. Binalar, oyuncak kulübeler, caddeler birbiriyle keşisen çizgiler gibi. Elini uzatsa, istediğini, istediği yere sürer. Kıpırdatır. Ve fiskelese yıkar herşeyi.

Kollarını tüm genişliğiyle açıp bir sarsa, kucaklar kenti. Kucağında taşır gider. Caddelerde gidip gelen

bir kaç insana, parmaklarının ucuyla hafif fiskeler vuruyor. Yitiveriyor insanlar. Fiskelerden kaçınmak için, konuşuyorlar.

Hasan, bağışlamış bir büyük kıvancıyla üstünü başını silkeliyor. Yorganı açılmış olmalı. Çimenlerden nem kapmış pusatları. Yan taraftaki patikadan bayır aşağı inmeye başlıyor.

Patikanın birleştiği ilk sokağa dalıyor. Yürüdükçe daralıyor sokak. Oysa, yukarıdan bakarken, böyle daralan sokakları hiç görmedi o. Küçücük, kulübeler gibi görünen yapılar, yanlarına gelince devleşiyor. Her biri birer hanay oluyor Hasan'ın gözünde. Yangından sonra nasıl yapmış bu hanayları kentli. Karaayakoğullarını varlıklı bilir onlar. Anlaşılan, kentlinin her biri bir Karaayakoğlu. Bunca ağanın olduğu yerde de bitiktir ırgatın işi ya... Tanrı geleceğini kutlu kılsın artık.

Yürüdüğü sokak, bir duvarla kesiliyor. Şaşırıyor Hasan. Afallıyor. Ne garip işler yapıyor bu kentli. Koca ovada yer tükenmiş gibi gelip, yolun ortasına dam kurmuş. Hem, evlerinin tümü de birbirinin üstüne yığılmış gibi. Yan yana. Duvarları var yüksek yüksek.

Sokaklara sahip çıktığına göre kentli, şimdi o'nu görürse buralarda, başına bir iş getirebilir. Benim toprağımda ne arıyorsun diye sorsalar, ne cevap verecek.

Geri döndü. Patikanın başında, başka bir yol aradı kendine. Buldu.

Taş döşeli, dosdoğru inen bir caddeye çıkmıştı. Sapmadan yürüdü yolun kıyısında. Tulumbacılarının nalçası, şak şak şakırdıyordu yolun taşlarında. Ürktü Hasan. Kendi ayak seslerinden ürkerek, dönüp baktı arkasına.

Sonra, yol nereye giderse, gitme kararıyla yürüdü yeniden. Ses, kendi ayaklarından geliyordu. Demek, kentte kalırsa, nalçalı papuç giyemiyecek. Kent çocuklarının bağlarda bile nalçalı papuç giymemesine

şaşardı zaten. Çok şıkırdadığı, nallı hayvan geçişini andırdığı için giymiyorlarmış demek.

Yol, kıvrılmaksızın iniyor. Hasan, çarşıya gelince rahat bir nefes aldı. Çok az değişmişti çarşı. Yine dükkânlar yan yanaydı. Daha yeni, daha güzel. Ama, sokaklar, caddeler, aynıydı çarşıda. Aradığını kolay bulabilirdi. Bir aradığı olursa.

Kalaycı'nın dükkânın önünden geçerken bir baktı. Başkası vardı içeride. Tanıyamadı. Sonra, Ali Dayısının o'nu her zaman bıraktığı hana uğramayı kurdu. Hele bir akşam olsundu. O zaman giderdi. Hancı tanırdı o'nu. Tanır ve yer açardı savaş sırasında olduğu gibi.

Eski günleri anarlardı. Ali Dayısından söz ederlerdi. Belki görmüştür hancı. Topal Ali dayısının nasıl vurulduğunu görmüştür. Bir iyice öğrenir ondan. Köye gelen haberlerde, anlatılıyordu nasıl vurulduğu. Ama, açık değildi. Belki Hancı gördüyse, daha iyi anlatırdı o'na. Sonra gidince o da köylüsüne anlatırdı duyduklarını.

Bağlarında çalıştığı kimselerin yanına da pek gidemezdi ki... Kış günü o'nu görürlerse, köyde kıtlık var sanırlardı. Hemen düşürürlerdi yazın ücretlerini. Zaten pek bir şey aldıkları yoktu. Büyükleri, her zaman kentlinin çok kurnaz olduğunu söylemez miydi?

Buluttan nem kaparmış kentli. Ve hemen hesabına bakarmış işin. Kendine ne kâr kalacak, düşüncesine yatarmış. Şimdi o gider, ben kışın da çalışmaya geldim derse, yoksullukları ortaya çıkar. Az iş verirler bakarsın. Az ücret ödemek için, bunu fırsat sayarlar.

En iyisi, hiç birinin yanına uğramamak. Hem Kalaycı değiştiğine göre, belki başka ölenler de olmuştur. Belki ölmüştür Kalaycı. Ya da hastadır. Geçen yaz ne diyordu Dudu ninesiyle konuşurken. Ben de gidicilerdenim artık, demiyor muydu? Nasıl söyle-

şi kurarlardı yaz akşamları. Kardeş bellemişti Kayalar köylüsünü o. Bozgunda konuk edindiler diye...

Şimdi niye yoktu acaba dükkânında. Daha ötesi. Neden tezgâhında başkaları çalışıyordu. Demek, ya hastaydı. Ya da Kayalarlı ahbaplarının yanına gitmişti.

Helvacı'nın önünden geçerken durakladı. Helva, beyaz mermerin üstüne yenice dökülmüştü. Susam, çöven ve yanık şeker kokusu genizini yaktı. Taze helva, yumuşacık olur. İplik iplik ayrılıp, erir kişinin ağzında. Bir de yanında, beyaz pazar ekmeğinin tazesi oldu mu? Bir dağköylü için yiyeceklerin en iyisi, armağanların en değerlisidir.

Hasan bir türlü geçip gidemiyor. Dükkânın önünde çakılıp kalmış. Karnı bir gurulduyor ki... Canı helvayı çektikçe, açlığı kuduruyor. Yanındaki mecidiyeler yeter nasılsa. Yeter ya, ne kadar isteyecek bilmiyor Hasan. Köyde olsa. Adsız'ın bayat helvasından isterken kuşkusu yok. Bana helva ver, der. Verir o ne kadar verirse, yazar hesaba. Daha doğrusu, çeteleye çentik atar kendince.

Burada bilemez ki. Beş kuruşluk dese, belki az ister. Kızar adam. On kuruşluk dese, bir öğünde on kuruşu yedi mi, tez zamanda aç kalır. Bir öğünde değil bu canım. Bir kez. Canı istedi şimdi. Yemesin olmaz. Adsız'a yaptığı gibi yapar. Helva, ekmek ver emmi, der. Ne verirse adam, ne kadarlık verirse kaylolur.

Hem öğrenir. Kentte ne kadar helva alınıyor. Ne kadar tutuyor bir öğünlük. Bilir. Girdi kapıdan. Dükkânın yan tarafına, iki yanında peykesi olan, kaba tahtadan uzunlamasına bir masa vardı. Peykenin bir ucuna ilişti Hasan.

Helvacı, yürüdüğü sürece o'nu süzmüştü. İşte yine tekinsizlik geldi buldu o'nu. Bir kaç kuruşla siftah yapacak sabah sabah. Bu ırgatlar, hep böyledir. Gelirler. Kurulurlar dükkâna. Sonra da, azık torba-

sından ekmeğini çıkarıp, yirmi paralık helva derler. İşin yoksa, durmadan tas tas su taşı bunlara. Helvayı, küçücük küçücük koparıp, kocaman lokmayla yutar. Susadıkça tasa yüklenir artık.

İşte bu da onlardan. Şimdi açar torbasını. Koca ekmeği kor masanın üstüne. Ve yirmi paralık helva kes bakalım emmi, der.

Oysa, siftah dediğin güçlü olmalı. Şöyle attığın zaman, yerde tıngırdamalı para. Sakalına sürerken, ürpertmeli. Kırk parayla, yirmi parayla siftah yaptı mı, akşama kadar rast gitmez artık işi. Hep küçük küçük alış veriş olur.

Ona kalsa, siftah etmeden böylelerini dükkândan içeri sokmaz. Sokmaz ya, babası, derdi her zaman. «Siftahın uğuru, mikdarında değildir. Adamındadır. Adam vardır, gelip, mermerin üstüne döktüğünün yarısını kestirse, akşama kadar bir daha bıçak vuramazsın. Adam vardır, on paralık helva alır. İki kez daha helva döversin içerde.

Sen sen ol. Mikdara değil, adama önem ver. Bakarsın bir tekinlisine çatmışsın. Bakarsın, bir ayağı uğurlu, sürüyüp girmiş ayağını. Bu yüzden, artık eksik, ağa, ırgat deme. Tümünü saygılı karşıla. Ekmek teknen gözüyle bak ki, Tanrı da saygının karşılığını versin.»

Babası, o'na böyle derdi. Şimdi o da oğluna anlatacak bunları. Ve helvacılar sülâlesinde gelenek olduğu üzere, yaşına bakmadan, peykenin ucuna ilişen Hasan'a döndü yüzü gülerek.

— Buyur ağam. Hoş geldin.

— Hoşgördük emmi. Allah hayırlı işler versin.

— Sağol. Bir isteğin mi var?

— Canım çekti emmi. Helvan pek güzel. Bana biraz helvayla ekmek verir misin?

— Elbette ağam. Hemen.

İşte. Parasını da söylememişti. Ne kadar istediğini bildirmemişti. Kendince keserdi. Ekmeği de, helva-

yı da... Yirmi paralık yapmazdı da, bir kuruşluk verirdi. Bir kuruşluk da ekmek. Yine iyiydi. Sabah sabah, hiç belli olmuyordu durum. Babasının hakkı vardı.

Helvacı gülerek, uzun bıçağını aldı eline.

Hasan, derinden bir oh çekti. Pot kırmamıştı. Adamın girerken asılan yüzü gülüvermişti. Demek, hata yapmadı. Konuşabildi kentliyle. Hem de isteğiyle sevindirerek.

Yağlı kâğıdın üstünde tarttı taze helvayı. Ekmeğin tazeliği daha keserken belliydi. Sünger gibi incelivermişti bıçağın altında.

Yarım ekmekle, bir topan helvayı önüne kodu adam. Ekmekten dumanlar çıkıyordu. Beyazlığı, gözünü alıyordu Hasan'ın. Kentli tombul tombul olurdu elbet. Bu ekmek, katık bile istemezdi. Hiç katıksız, giderdi kuşkusuz.

Bir koca lokma kopardı ekmekten. Bir parça da helva attı ağzına. İnce kesmişti helvayı ustası. Dilimlerden birini olduğu gibi attı ağzına. Eriyiveriyordu. Ekmek de, helva da daha ağzına alır almaz eriyiveriyordu.

Kocaman tasa, küpten su doldurduktan sonra, önüne koyarken, karşısına oturdu helvacı.

— Iraktan geliyorsun galiba dayıoğlu.

— Iraktan.

— Bir iş için mi bu geliş.

— İş için...

Helvacı, süzdü Hasan'ı. Hasan da helvacıyı. Kentliyle konuşmalarını yasaklamışlardı onların. Hiç de kötü görünmüyordu adam. Hiç de anlatıldığı gibi değildi işte. Dağa, konuk olarak geldiklerinde biliyordu o. Ama, sonra kentte yine bağırıp çağırmışlardı. Belli olmuyordu kentli gerçekten. Belli olmadığı için de temkinli olması gerekti. Bakarsın bir oyun çıkar altından. Bakarsın bir sakametlik başgösterir.

Helvacının canı sıkılıyordu sabahtan beri. Konuşacak birini arıyordu. İşte bulmuştu. Ama, çekiniyordu konuşmaya. Biraz deşse... Biraz kurcalasa altını.

— İş kendin için mi? Yoksa köyün işi falan mı?

— Kendim için Dayı.

— Kendin için ha. Desene yağlı bir ağa buldun. Yanaşacaksın kapısına. Bütün bir yıl çalışacaksın bu kararla. İyi. Tanrı kolaylık versin. Ama, hiç kusura kalma, sizin işlerinize benim aklım hiç ermiyor. Gelip, buralarda el yanında çalışıp didiniyorsunuz. Sonra, kazandığınızı götürüp, kız babasına teslim ediyorsunuz. Seninki de öyle mi?

— Ne gibi?

— Başlık için mi bu çalışma?

Güldü Hasan.

— Değil ağam. Başlıkla bir ilgisi yok.

— Ha, iyi öyleyse... Hiç aklım almıyor bu başlık davasını benim...

— Bazı töreler, bazı kişilere ters gelebilir ağam. Gelebilir ya, yine de uyulur onlara.

— Ters ki, ne ters. Sanki satıyormuşum gibi gelir bana. Bir kızım olsa da başlık istesem. O kızı, haraç mezat satıyormuşum gibi gelir.

— Eh, biraz öyle. Ama, kızevi, kızın çalışmasından yoksun kalıyor. Hem kız , verdiğin başlığı kısa sürede çıkartır meraklanma.

— Demek sen başlıktan yanasın.

— Töremdir Dayı. Töreye saygılıyım ben.

Başını salladı. Sonra gözlerini gözlerine dikti Hasan'ın.

— Bizde böyle töreler yok.

— Var ağam. Var ya, kişi kendi töresini ayıramaz. Çünkü, o'nu benimsemiştir artık .

— Var mı? Nerden çıkardın bunu?

— Var ya... Sizinki altın hesabı, takı hesabı. Ondan pek açık değil. Ne olsa kentlisiniz siz. Kibarsınız.

Biz dağlıyız. Açık açık yürütürüz pazarlığı. Siz gizliden.

— Anlamadım.

— Anlamıyacak bir şey yok ki... Şu kadar altın, şu kadar beşibiryerde takmazsa, kızı vermem, demez misiniz? Dersiniz. Öyleyse, bunun bizim başlıktan farkı ne? Hiç... Yalnız, daha kibarca. Verdiği, kendisine gidiyor gibi görünen bir gelenek. Oysa, sizin kızlarınız ev işinden gayrısına el vurmaz. Bizde öyle değil. Bizde belki verdiğin sana gelmiyor. Ama, bir yaşam boyu emeğini veriyor. Tarlasında, çiftinde. Yaz günü ovanın bağlarında. Kazandığını hep kocası alır...

Çok konuşmuş gibi sustu birden. Çok konuşmuştu. Helvacı başını salladı. Doğruydu dediği. Doğruydu ya, kadının çalışması da bir sakat gelenekti. Ne demekti kadının çalışması.

— Bizde kadının dışarı iş işlemesi ayıptır.

— Hiç bir şey ayıp değildir Dayı. Meğer ki, zorunlu olasın. Siz varlıklısınız. Adam çalıştıracak güce sahipsiniz. Olmayın da görün bakın ayıp oluyor mu? Hem...

Sustu yine. Durmadan açık veriyordu. Neyine gerekti o'nun kentliyi eleştirmek. Helvasını yesin, kendine yatacak bir yer bulduktan sonra, iş arasındı. Lâfa tutulursa burada, akşamı ederdi işsiz güçsüz.

Ama, bırakmadı helvacı. Söz açtı yeniden.

— Hem ne?

Kanı ısınmıştı bu adama. Sorarken, yanına otururken, dostça davranmıştı. Yoksa, ne gereği vardı bir kentlinin, bir dağköylüyle konuşmasının? Helvasını yer, parasını verip çeker giderdi. Gelip söyleşi kurduğuna göre, canı sıkılıyor, söz atacak birini arıyor olmalıydı. Hasan'la konuşsun ne çıkar.

İçinde çöreklenen korkunun, giderek gevşediğini. Eridiğini hissediyor. Seviniyor.

— Hem yaşam, tek kişinin kaldıramıyacağı kadar ağırdır. İki kişi omuz verirlerse o'na, daha bir kolay çekilir yükü. Bizde töre böyle der. Bir elin nesi var, iki elin sesi var, derler bizim dağlarda. Bu yüzden, karı koca birlikte çalışırlar. Daha mutlu olurlar böylece. Daha çok buğday alırlar damlarına. Daha yeni esvaplar giyerler. Çocukları iyi bakılır.

— Bak bunda haklısın galiba. Bizde kadının dışarı işi yapması ayıp olduğundan, aç kalır, çıplak gezer de, gidemez işe kadın. Gidemeyince tüm yükü erkek omuzlar. Dediğin gibi, güçlük çeker. Ama, bizim töremiz de budur ne yaparsın?

— Töreye karşı gelinmez. Bir kez yasa kılındı mı töre, artık karşı gelmenin mümkünü yoktur.

Helvasını bitirdi. Ekmeğini de... Koca tası dayadı ağzına. Kana kana su içti. Diliyle, dudaklarının kıyısında kalmış kırıntıları topladı. Sonra, elinin tersiyle ağzını sildi. Gözlerinin içine baktı Helvacının.

— Borcum Dayı?

— İki kuruş.

Kadife kesesindeki bozuklardan iki kuruş ayırdı. Uzattı Helvacıya. Adam parayı alırken güldü.

— Yanaşmalık mı yapacaksın. Yoksa işçilik mi?

— Yanaşmalık...

— İş buldun mu?

Ne cevap verseydi acaba? Daha ilk gördüğü adama, iş bulamadım derse, sorarlardı. Madem iş bulamadın, ne işin var kentte? Adam bu soğukta, deli olsa ininden çıkmaz. Sen işsiz güçsüz niye geldin? İş mi dolup duruyor? En iyisi buldum demesi. Bir işim var, derse bir oyun edemez adam. Ne oyun edebilir ki?.. Hiç... Onlar, kendi yarattıkları korkulardan korkuyorlar. Kentliler de kendileri gibi insan işte. Yok. Onlar güçlü. Varlıklı. Patron onlar. Patronları.

Hasan'ın geciktiğini görünce, üsteledi Helvacı.

— Cevap vermedin ya? İş buldun mu?

Neden üsteliyordu bu kadar. Bir bildiği mi vardı. Daha kapıdan girerken, kimin ne olduğunu biliyor muydu yoksa bu kent esnafı? Ninesi derdi de, inanmazdı. Onlar, adamın aklındakini görürler. Sihirbaz gibidir tümü.

İşte şimdi yine öyle oldu. Eğer aklındakini görüyorsa, işsiz olduğunu bilir. Niye soruyor. Anladı. Ona söylętecek. Söylemiyecek işte. Hiç tanımıyor bu helvacıyı. Hiç tanımadığı için de açık vermeyecek.

— Buldum. Bir yerim var.

— Ya çok iyi...

İnanmamıştı o'na helvacı. İş bulan adam, doğru ağasının yanına giderdi. Ama, belli olmazdı ki bu köylüler. Helvayı gördüler mi hele, hiç dayanamazlardı. İki elleri kanda olsa, bir kaç lokma atıştırmadan, işlerine dönmezlerdi. Bu da onlardan biri olmasın.

Değil ama. Kaç yıllık esnaf o. Adamı bir bakışta tartar. Bu iş bulmuş bir insan değil. Öyle de kanı ısındı ki...

— Çobanlık bilir misin sen?

— Az biraz anlarım Dayı... Tanrı sürünün bereketini artırsın. Yoksa koyun mu besliyorsun.

— Yok. Benim için değil. Benim ova, köylü bir ahbabım vardır da... Sürü düzüyor. Yalnız iyi bir çoban arıyordu. Kanım kaynadı sana. Haydi gel, vazgeç ağanın yanına gitmekten. Seni göndereyim o'na. İyi para verecek.

— Yok. Olmaz şimdi dayı. Söz verdim bir kez.

— Peki sen bilirsin. Ama, bir haftaya kadar uyuşamıyacak olursan gel. Bana tembihlemişti. İyi bir adam bulursan gönder, diye. Hoşuma gittin sen. Eğer boşta olsaydın hemen git derdim. Gerçi yanaşmalık iyi para getirir. O aylıklı iş. Ama, çobanlığı da yabana atma. Bir kez rahatsın. Kışın, yaylaklar karla kaplandı mı, işin sıcak damda. Ağıla çekersin davarı. Yan gelir yatarsın. Yanaşmalıkta öyle mi ya... Bir

iş bulunur. Alan işi. Çalışkan adam bunlardan korkmaz. Bilirim. Ama, çobanlık da çok rahattır. Bak, düşün taşın. Eğer, aklın keserse, hemen göndereyim seni.

— Sağol Dayı. Çok sağol. Ama, söz verdim. Dönmek olmaz şimdi. Hele bir gideyim. Bakayım. Eğer uyuşamazsak. Dediğin gibi, haftaya kadar gelirim.

Kalktı. Dükkândan çıktı.

Ya gerçekten kanı ısınmıştı Helvacının o'na. Ya da işçi yoktu kentte. Yoktu da, çalışmak isteyen kapanın elinde kalıyordu. Bir de eskilerin anlattığı öykü vardı. Kandırırmış adamı kentli. Salt alay olsun diye, altından kaçarmış. Ve sonra kıkır kıkır gülermiş karşısında. Oyuna getirirmiş bir de... Acı çektirirmiş.

Daldı çarşının sokaklarına. Dolanarak yürüdü. Bir yerlerde, işçi pazarı kurulduğunu biliyordu. Ama, nerede olduğunu bilmezdi. Kış işi de yapan işçiler vardı, bağlarda. Yazın, birlikte üzüme girdiklerinde onlardan duymuştu. Genellikle erkek işi olurmuş kışın. Ve köylerini bırakıp gelirmiş erkekler. Yazın da olurmuş erkek işi ya, kışınki kadar tatlı para vermezlermiş adama. Bir çekicilikte para olurmuş yazın. O da, kaç kişiye bir çekici düştüğüne göre, tüm kesiciliğe kalıyorlar demektir.

Oysa, kışın toprak bellenmek, çapalanmak ister. Bel, çapa, kesicilikten çok daha kazançlıdır. Daha çok yorar kişiyi. Elbet. Ama, parası da çoktur. Bir kış, devamlı çapacılık yapabilse kişi, bel belleyebilse, dağ yöresinde dört beş dönümlük tarla parası biriktirirmiş.

Şimdi iş bulmadan önce, yatacak bir yer bulmalıydı. Yorganını serecek, başını sokacak bir yer bulduktan sonra, iş aramaya çıkacaktı. Gerçekten, dedikleri kadar varsa, kış kazancının üstüne, yaz gelirini de ekledi mi, hayallerine bir adım daha yaklaşmış sayacaktı kendini.

Dolanırken, ırgat pazarını buldu. Küçücük bir alandı burası. Ve kürekleri omuzunda, çapaları ellerinde bir sürü insan vardı. Kimi sırtını duvara dayamış, kimi çömelmiş bir kıyıya. İş bekliyorlar.

Gün doğalı çok oldu. Artık iş bulamaz bunlar. Demek, Helvacı gerçekten sevdi o'nu. Ya da alay edecek sonunda. İşsiz dolu olduğuna göre, neden iş vermeyi kursun. Ya alay etmek için, ya da gerçekten kanı ısındığından.

Hasan acemi. Nasıl iş bulunacağını bile bilmiyor daha. Ne çapası var, ne bel küreği. Kolay iş bulamaz. Onun için en iyisi yine yanaşmalık. Her bir şeyi ağadan olduktan sonra. Ama, yanaşmayı da daha yazdan peyliyor kentli. Bir kez de alıştı mı adamına, bırakmıyor artık. Belki işlerin olmadığı, iyice kesildiği zaman, bir aylığına, on beş günlüğüne gönderiyor köyüne. Ama, ondan sonra, hep yanında tutuyor. Yıllar yıllar boyunca yanaşma durup, yanaşma ölenler var.

Döndü pazardan. Yerini öğrenmişti ya. Kolay bulurdu artık. Yarın, herkesten önce gelirdi buraya. Beklemeye başlardı. İlk gelen iş sahibi o'nu görür. Pazarlıkta kesişirlerse, çalışmaya başlardı. Pazarlık etmeyeceğim diyordu. İlk işimde hiç pazarlık etmeyeceğim. Ne verirlerse. Sonra sonra, işi bir iyice öğrenince, topuk dayarım.

Buraya yakın bir yer bulmalı. Herkesten önce kalkıp gelebilmek için, hemen yakınlardaki hanın birinde yer peylemeli şimdiden. Bunca adam bulunduğuna göre burada. Pek çoğunun da iş bulup gittiğini hesaplarsan, hanlarda yer kalmamıştır. Bir adamlık

yer bulur artık. Yakarır hancıya. Samanların üstünde yatarım, der. Bulur bir yer.

Sokağı indi. Hemen aşağıda, bir nalbant vardı. Kocaman kapısı, kapının hemen yanında tezgâhıyla, hem nalbant, hem de hancıydı Hasan usta. Alt katta, hayvanlar bağlanıyordu tablalara. Üstteki yarım katta da, insanlar yatıyordu. Ot yataklar üstünde, eski velenseleri örtünerek.

Sokuldu nalbanta. Nal döğüyordu. Elindeki çekici, üç kez nal'ın üstüne, bir kez de örse vuruyordu nalbant. Ve, «tok, tok, tok, tınnn...» Diye ses veriyordu. Hiç şaşmadan tekrarladığı için bunu, bir türkü söyler gibiydi.

— Hayırlı işler usta.

— Sağol.

— Yatacak yerin var mı?

Yeni bir tok tok tok, tınnn. Başını kaldırdı Hasan Usta. Şöyle bir baktı Hasan'a.

— Çook...

Sevindi Hasan. Demek yatacak yeri çoktu. Pazar'a yakındı burası. Çok yakındı hem de. Uyandı mı, tümünden önce varırdı ırgat pazarına. Tümünden önce varınca da, tümünden önce iş bulur, çalışmaya başlardı.

Hasan utanarak soruyor.

— Beni alır mısın yatınak için?

— Elbet. Ver kimlik belgeni. Geç ser yorganını.

Hasan, donuk gözlerle süzdü Hasan Usta'yı. O dediği neydi ki... Hiç bilmiyor böyle bir şeyi. Hiç gerekmedi o'na. Kimlik belgesi... Ne işe yarar ki o? Hasan yatacak handa, belge değil ki... Yoksa peşin para mı istiyor? Herhalde. Belge dediğine göre, peşin istiyor olmalı. Tam, elini kesesine atacakken, Hasan Usta tekrarladı.

— Nüfus cüzdanın yoksa, hiç kusura kalma, yatıramam oğlum. Senden ötürü başımı derde sokamam. Bir kez daha böyle, senin gibi biri geldi. Tam hanı

kapanmak üzereydim. Açıkta kalmış. Parası da azmış. Kıyamadım. Aldım. Otele gidemezdi. Hava da bir iyice soğuktu. Hüviyet cüzdanı falan da yokmuş. İt oğlu it. Hani sen üstüne alınma ama, numara yaparmış bana. Hüviyet cüzdanı da varmış yanında, her bir şeyi de... Bir de hancı olacağım ben. Nah kafa. Bir bakışta anlayacağım adamdan. Ne gezer. Acıdım aldım. Sen gir içeri. Gece yarısı, millet uyurken koyunlarında ne varsa, yüklen götür. Olacak iş mi bu... Ertesi gün, namazdan sonra hana bir geldim ki, kıyamet yıkılıyor. Bin pişman oldum hancılık yaptığıma. Hiç böyle bir iş gelmemiş başıma. Düşün. Ara, ara. Başım döndü. Kentin içinde bulmanın mümkünü yok. Kimdir, nedir bir bilen de çıkmıyor ki, namussuzu gittiği yerden bulup çıkarasın. Neyse uzatmayalım. Vardık karakolun kapısına dayandık. Dedik ki, Komisere, böyle böyle. Olan oldu. Gayrı çaresi senden. Adam hörlemez mi üstüme. Hancılık ruhsatını verirken ne dedik sana biz. Hüviyetsiz adam almayacaksın demedik mi? Alırsın. Çaldırırsın milletin parasını. Sonra karakola. Besbelli ki, ellisin o'nunla sen. Aman... Etme komiser bey. Tüm kent bilir beni. Babam, babamın babası, onun da babası hep nalbantlık, hancılık etmişler kentte. Bilirler ki, benim böyle işlerle, hiç bir ilgim, ilişkim olamaz. Dinlet dinletebilirsen. Adam yıkacak mı beni falakaya. Anırtacak mı, azmış eşek gibi... Dayak yediğime falan yanmıyacağım yeğen. Hiç yanmıyacağım da, damga vurulacak alnıma. Diyecekler ki, eski hancıların Hasan Usta, hırsız kesmiş. Bu kentlinin ne yapacağı zaten belli olmaz. Bir zamanlar da en ünlü hocanın, en efendi oğlu, eşkiyaya soyunmuştu kentin içinde. Olur olur. Ateş olmayan yerde duman tütmez. O gün bu gündür tövbe ettim hüviyetsiz adam almaya. Bereket, Sarıgöl'de yakaladılar o iti de, ben bir ilgim olmadığını ispatladım. İspatladım ya, komiser sert çıktı. Bir daha, dedi. Bir daha hüviyetsiz, adam yatırdığını du-

yarsam, yaktım seni. Hem hanını kaparım, hem de atarım ki seni içeri. Hele bir daha çıkmayasıya. Ben kanundan korkarım oğlum. Hele komiserden daha çok korkarım. Dev gibi adam. Vurdu mu yıkar yere. Kaç yüz yıllık esnafıyım ben bu kentin. Bok yoluna devlet memuruyla kötü olup, dayak yiyemem.

Kimlik kartının ne demek olduğunu anlayamamıştı bir türlü. Anladığı bir şey varsa, kentte, hiç bir handa yatacak yer bulamıyacağıydı. Handa bulamazsa, nerede yatacak. Sokakta mı? Boşuna değilmiş eskilerin dediği. Parasıyla yatacak yer bulamadıktan sonra, böyle yere gelinir miydi hiç.

Boynunu bükmüş dinliyordu Hasan. Hasan Usta, sözü bittiği halde, o'nun öyle dinlemesinden. Boynu bükük durmasından, yumuşadı.

— Ben alamam seni. Başkası da alamaz, bunu bil. Kimlik cüzdanını göstermedin mi, hiç bir hancı ve de otelci, buyur geç diyemez. Ama, bir bildiğim var. Belâlı bir heriftir. Hemen sıçrar adamın üstüne. Eli ayağı da tutuktur. Ama, yamandır ha... Ağzı bir açıldı mı, yedi ceddin sıraya girer kolaylanmak için. Eli ayağı tutuk olduğundan, polisler göz yumar ona. Üstelik şerli bir heriftir de... Polis biraz üstüne varacak olsa, hemen mektuplar yağdırır sağa sola. Berhayı bir basar ki... Sen o'na git. O alırsa, yatacak sorununu çözümlersin. Hem, açıkça söyliyeyim sana. Eğer o da almazsa, kentte durma daha iyi. Kimseler almaz seni. Para kazanmak istemez mi adam. İster. Ama, durduğu yerde, üç beş kuruş alacağım diye de hiç kimse dayağı, hapisi göze alamaz. Hadi durma sen. Doğru yollan Topal'a.

Hasan'ın kıpırtısız durduğunu görünce, güldü.

— Yolu bilmiyorsun öyle ya. Dedim biraz önce. Ben de kafa kalmadı ki... Nato kafa, nato mermer. Buradan doğru çık yukarıya. Birinci, ikinci değil. Üçüncü de değil. Dördüncü sokaktan sola sap. Sağ yanına bir kocaman bina gelecek. Okuldur orası. Okulu

geç. Yine sağ yanında bir bakkal göreceksin. Çerçi Ahmet derler. Geç o'nu da... Solda, bir bakkal daha vardır. Deli Yaşar. Ondan üç ev sonra, Topal'ın dükkânına rastlarsın. O da bakkaldır. Konuş o'nunla. Eğer, geç yat aşağıda derse, paçayı kurtardın. Demedi mi, kentte yatacak yer bulamazsın sen. Meğer kendine tanıdıklardan birinden bir kefil bulasın. Var mı tanıdığın?

— Yok Hasan Usta. Hiç bir tanıdığım yok.

Kalaycıyı sormayı geçirdi aklından. Sormadı. Ola ki, tanış çıkardı adam. Tanış çıksın istemiyordu. Alay ederlerdi sonra. Kayalarlılar, kente düşmeye başladı kış günü de derlerdi. Yüz yıllardır süregelmiş bir töreyi bozmuştu o. Töresizliğin acısını, köylüsüne çıkarttırmasının bir gereği yoktu. Hem açık kalırsa, giderdi Helvacıya. Uyuşamadım derdi. Ben çobanlığa kayılım.

Hasan Ustanın gösterdiği gibi yürüdü. Okulun önüne gelince, durakladı. Hiç böyle büyük bir bina görmemişti yaşamı boyunca. Bir Kurşunlu Hanı görmüştü. Topacıktı. Kubbeleri, sayvanlarıyla büyüktü yine de. Ama, bu nerede, o nerede.

Böyle binalar çıkarabildiğine bakılırsa, kentli çok zengin olmalı. Çok zengin elbet. Bir pazar dolusu adamı, toprağında çalıştıracak kadar güçlü olan kişiler, isteseler kimbilir daha ne büyük binalar yaparlar. Yapmıyorlardır. Pek belli etmek istemiyorlardır durumlarını. Ninesi, parayla iman gizlidir. Kimde olduğu belli olmamalı demez miydi her zaman.

Okula dalınca, Hasan Ustanın söylediklerini unuttu. Cadde de uzayıp gidiyordu önünde. Bakkal sözcüğü kalmıştı yalnız. Bakkal. Gözleri parladı. Bakkala gider sorardı aradığını. Gösteriverirdi adam. Dili eskiyecek değil ya.

Birinci bakkalın önünde durdu. İnce vücutlu, ufak tefek, iki parmak uzunluğunda beyaz bir sakalın çevrelediği sevimli yüzlü bir ihtiyardı, bakkal. Yıl-

lardır mahallenin bakkalı oydu. Ama, son yıllarda, komşuları yeni dükkânlar açmışlardı çevresinde. Zıttına gidiyordu bu. Kızıyordu ya. Elden ne gelir. Bir kez açmışlardı. Kapatmak elinde değildi ki...

Tanrı her kulunun kısmetini ayrı yazmıştır. Mahalleli eskiden kırık deriğini ondan alırken, şimdi üçe bölünmüştü ya, olsundu.

Yaklaştı bakkala.

— Hoca emmi, dedi.

Yüzü gülüverdi Çerçi Ahmet'in. Kendisine hoca denilmesinden çok hoşlanıyordu. Hoca değildi. Sadece beş vakit namazında, abdestinde bir adamdı. Ama, hoca dediler mi, eski bir özlemi kabarıyordu içinde. Bunu yaşamış gibi oluyordu. İlkin mahalle veletleri farketmişlerdi bunu. Çerçi Amca'nın yerini, Hoca amca almıştı. Her hoca diyene, bir halka şeker veriyordu çünkü. Sonraları, tüm çocukların hoca amca demeye başlaması, şekerleri kestirdi o'na. Ama, alışmışlardı artık. Şeker vermese de, Hoca amca diyorlardı.

Haydi onlar yerliydi. Mahalle çocuklarıydı. Ve şekerin alışkanlığındaydılar. Ya bu... Bir yabancıydı. Ve yabancı olmasına karşın, sektirmeden Hoca olarak tanımlamıştı o'nu. Sevincinin nedeni buydu.

— Buyur oğlum. Bir şey mi istedin?

— Bir soracağım vardı da...

— Sor bakalım.

— Buralarda bir Topal varmış. Evinde adam yatıran. Acaba çok uzak mı daha?

Başka türlü söylese, bir yanlış yol gösterirdi o'na. Hoca amca, demeseydi eğer, gerisin geri döndürecek bir adres verirdi. Şimdi doğrusunu söyleyecekti. Topal'a kızsa da, bu çocuğun bir günahı yoktu ki...

Şimdi söylemese, yanıldığını sanır. Hoca değilmiş o, der. Şeytanın biriymiş. Kötü düşünür hakkında. Ne gereği var bunun. Topal'dan hıncını başka zaman, başka şekilde çıkaramaz mı?

Koluyla yolu gösterdi.

— Soldaki birinci bakkalı geç. Hemen ileride, bir bakkal daha vardır. Aradığın adam o.

— Sağol hoca emmi.

Yürüdü tanımlama üzerine. Bir daha unutmazdı artık. Hem yakınına da gelmişti nasılsa. Bir bakkal geçecekti. Şuraya bak. Bir mahallede, bir sokağın üstünde üç tane bakkal. Çarşıda da bakkal dolu. Bu kentli ne çok şey yiyor ki, böylesine bol bakkalı var. Tümünü geçindirdiğine göre. Kimbilir, yolu baştan sona yürüse daha kaç bakkalla karşılaşır.

Topal, dükkânının vitrini olarak kullandığı sokak penceresinin kesik camı önünde duran Hasan'a bir göz attı. Ve bakar bakmaz anladı niye geldiğini. Kimlik kartı yoktu bunun. Gelişi çarşı yönündendi. Ve şimdiye değin hiç görmemişti o'nu. Görse tanır. Demek, çarşıda yatacak bir yer bulamadığı için gelmişti. Eğer tahmini doğruysa, hem peşin alacak ücretini. Hem de öteki müşterilerinin iki katı.

Eski kurtlardandı o. Mahkemede gardiyanlık yaparken, bir ara Emiroğlu çetesinde eşkiyalığa soyunduğu söyleniyordu. Ama, Tanrı, bazı suçların cezasını yaşarken verir, kimsenin yaptığını yanına komazmış. Bir gün kalkıyor ki o güçlü adam, eli ayağı büzülüvermiş. Biriktirdiği ne denli altını, parası varsa, tüm doktorlara yediriyor. Boşuna. Artık yerinden kalkması, büzüklüğün geçmesi mümkünsüzdür.

Bir bakışta, Hasan'ın duruşundan avucuna düşmüş bir av olduğunu anladı. Kurda kuzuydu duruşu. Ve araştırdı dibini.

— Ne istedin?

— Yatacak bir yer.

— Kimliğini ver, geç aşağıda bir yer bul kendine.

Yine kimlik çıkmıştı karşısına. Durakladı. Dönecekti. Demek komiser, Topal'ın da gözünü korkutabilmişti sonunda. Dokunulmazlığı kalkmıştı bunun da ha... Sokakta kalacaktı.

— Kimliğim mi?

— Yok değil mi? Bir bakışta anlarım ben. Anladım ya, sordum yine de... Demek kimliğin yok. Tüm kentte, buradan başka yatacak yer bulamıyacağını biliyorsun değil mi? Biliyorsun. Bak buna sevindim. İnsan bir şeyi iyi bilirse, anlaşma kolay olur. Sana yer veririm burada. Bak şunu iyi belle. Hırsızlık, hayınlık yok ha. Böyle bir şey yapmaya kalktın mı, iş polise, karakola kalmaz. Hem eline bir şey geçmez. Aşağıdakilerin tümü senin gibi çıplaktır. Hem de, ben sabahacek nöbet tutarım kapıda. Ve en küçük aykırılığında bitirirler adamı. Sonra, her gece için on kuruş vereceksin. Bir haftalık da peşin. Bastır parayı, git aşağıdaki odalardan birinde yer bul yat. Paran yoksa, oyalanma dükkânın önünde. Hadi bakalım.

On kuruş. İki kuruşa karnını doyurmuştu o. Şimdi on kuruş yer ücreti verecek. Hiç insafı yoktu bu kentlinin anlaşılan. Üstelik bir haftalık da peşin istiyor. Parası olan adam, çalışmaya gelir mi buraya.

Bir hesabetti kesesindeki paraları. Bozuklukların dışında, üç lira kadar parası vardı. Şimdi, on kuruştan, yetmiş kuruşunu buraya verdi, bir de iş bulamadı mı, iki hafta sonra aç kalacaktı. Bir haftalık vermese olmaz mıydı acaba? Bir sorsa mıydı bunu?

Topal, Hasan'ın aklından geçenleri bir bir okuyor. Hep böyle olur. Peşine bir takılırlar ilk geldiklerinde. Zaten alışsa, bir kaç yıl devamlı gelse, peşin istemez Topal ondan. Bilir ki, ilkin kendi borcunu ödeyecektir işçi. Ödemezse hem sokakta kalır, hem bir daha kolay inemez kente. Değneğe diker adamı Topal. Kendi köylülerinin gözünde kepaze ettiği yetmiyormuş gibi, ardından parasını alıncaya izler artık.

Ama, böylesi bilmez o'nu. Öğreninceye kadar da, parasını kaptırmanın bir gereği yok. Şimdi pazarlığa girişecek, ilk geldiğine, yalnız da olduğuna bakılırsa, durucu değil bu. Çok kalamaz kentte. Ya

iş bulamaz. Ya da bulsa bile, doyumluğunu ele geçiremez. En kısa zamanda geldiği yere döner. Peşin peşin alırsa parayı, ondan boş kalan yere adam gelinceye kadar, zarar etmez hiç değilse.

Durmadan da düşünüyor. Arpacı kumruları halletsin bunun yanında. Hiç bu kadar düşünenine rastlamamıştı. Hemen pazarlığa geçerlerdi ötekiler. Şaşkınlıklarını atar atmaz, on kuruş çok ağa, diye başlarlardı. Hem bir haftalık da pek fazla. O kadar param olsa, işim ne ırgatlıkta. Köyümün suyu çıkmadı ya...

Bu öylesi değil. Utangaç utangaç duruyor. Başını önüne eğmiş, düşünüyor. Sabrı taştı sonunda.

— Haydi. Uzat yetmiş kuruşu, var git yat. Yoksa durma mekânın önünde.

Hasan tekrar sıkıntıyla baktı Topal'ın yüzüne. İnce bir ter basmıştı düşünmekten.

— O kolay emmi, dedi. Para işi kolay da, benim derdim başka. Yanaşmalığa geldim buraya ben. Aylıkçı duracağım. Aradım, ağamı bulamadım. Bir yere gitmiş, üç güne kadar gelirmiş. Üç gün, beklemem gerekti. İstersen üç günlüğü vereyim hemen. Ama, bakarsın üç gün sonra çıkmışım. Çıkmazsam yine veririm. Ama çıkarsam...

Bu da başka türlüsüydü işte. Bir haftalığı alacaktı. Madem üç gün sonra gideceğini kendi ağzıyla söylemişti. Dört gün kâra geçerdi hiç yoktan. Neyine gerek. Ama, alttan alsa vermez bu. Bir inat dağköylüye benziyor. Bunlar iş inada bindi mi, gider bir kovukta yatar da, yapmaz karşısındakinin dediğini.

Yekindi. Camın arkasından yumuk ellerini kaldırarak, söğmeye başladı.

— Len dürzü. Len boynuzuna yaldız vurduğumunun geyiği. Biz sormadan, soruşturmadan. Adın nedir demeden, elli kişinin arasına geç yat diye güvenıyoruz sana da... Sen, kırk kuruşuna mı güvenemiyorsun. Şunun yediği naneye bakın. Len, senin

kırk kuruşuna mı kaldım ben. Burada yatan işçilerin tüm kazancı bende durur. Çar çur etmesinler diye, tümü bana bırakır paracıklarını da, hiç birinin aklına seninki gibi itlik gelmez. Defool. Sana oda falan vermem ben. Bana güvenmeyen adama, ben hiçten güvenmem. Hırsız mısın, hain misin nerden bileyim? Hadi bas şuradan. Elimi kana bulamadan çekil gözümün önünden.

Yumuk ellerini sallıyor. Çırpınıyor oturduğu yerde. Sesi bir de gür ki... Minareye çıkarsan bunu, kuşkusuz dağlarda yankılanır ezan. Dursun Efe'min sesi hiç kalır bunun yanında, diye düşündü. Şuraya bak, amma bağırıyor ha...

Döndü Hasan. Başını eğdi. Bir iki adım attı.

Değişivermişti Topal. Bunda yanılmıştı. Hiç öteki dağlılara benzemiyordu bu. Gedizliler, Afyonlular olsa, yılışır, hadi dört gün olsun derlerdi. Biraz daha söğer, biraz daha bağırırdı onlara. Çıkarır verirlerdi sonunda haftalığı. Bu tam düşündüğü gibiydi işte. Gidip bir kovukta sabahlar, ama gelip yatmaz bir daha evinde. Hem üç gün değil mi bu. Dört gün kazanayım derken, üç günlükten de olacak.

Yine bağırarak, ama yumuşak bir azarlama gibi sordu.

— Nereye?

— Sana oda vermem dedin emmi. Vermezsen, ben de verecek birini bulurum. N'edeyim.

— Peki hadi beş günlük ver bakalım. Hemen üç gün sonra geleceği ne belli. Gelmezse nasılsa kalacaksın burada. Gelirse ağan, hemen veririm paranın üstünü.

— Sen kendi iki günlük ücretine güvenmiyorsun emmi. Sonra da elli kişinin arasına salıyorsun beni. Demek ki, güveniyorsun aslında. Hem ben para için söz etmedim. Ama, bakarsın adam gelmiş. Ben sana haber verememişim. Boşuna bekletirsin yerini. Demem oydu.

— İyi canım. İyi işte. Ver üç günlüğü öyleyse. Ver de yandaki kapıdan in aşağıya. Kendine bir yer bak. Gerisini sonra ayarlarız. İnşallah üç gün sonra gelir ağan. Yerine yerleşirsin.

— Sağol emmi.

Kesesinden bütün bir liralık çıkardı. Uzattı Topal'a. Topal, lirayı gördüğü gibi, kesesinin şıngırdadığını da duydu. Demek parası vardı. Sağlamdı durumu. Hemen, aldı lirayı. Sonra hiç bekletmeden yetmiş kuruşu geri verdi. Hep böyle yapardı. Hemen üstünü verirdi ki paranın, karşısındakinin güveni artsın. Para elinde mızırdansa, iş yok derdi karşıdaki. Paracı bu. Çalar çırpar.

Bir kez de güven değil mi, artık çalıp çırpsa bile, kimse farkına varmaz. Yeter ki, karşısındakinde güven uyandırmayı başar sen. Sonra temizlik dersin kesersin parasından. Çamaşır yıkaması, ocakta yemek pişirmesi dersin kesersin: Ve böylelikle, ücretlerinin yarısına ortak olursun.

Yorganını yüklendi. Yandaki kapıdan toprak bir yola çıkılıyordu. Yol, derince bahçeye iniyor. Orada yürürken, bir yatacak yer için amma uğraşıyor kişi ha, diye düşündü. Kentin işleri, hiç akıl alır gibi değil. Köye çıkıp gelse bir konuk. Ya da başka bir iş için, gelen olsa, yemesi içmesiyle, en yumuşak döşeklerde yatmasıyla karşılanır. Oysa kentli, adım başında nasıl para alacağını kuruyor konuktan.

Bir küçük avluya çıktı yol. Avlunun dört bir yanı silme kapıydı. Tek tek kapıları yoklamaya başladı. Tümü de açıktı kapıların. İlk kapıdan başladı bakmaya. Yirmiye yakın yorgan dürülmüştü içeride. Buraya bir de o sığamaz.

İkinci kapı da öyle. İçerisi karanlık ve kokuluydu. Ağır bir şeyler kokuyor. Ter, nefes ve nem karışımı bir koku bu. Ama, daha iyisini nereden bulacak. İkinci kapı da ağzına kadar yorganla dolu.

Ortaya gelen üçüncü kapıyı açınca duraladı. Bir süre baktı içeriye. Öteki odalara bakınca, çok dardı burası. Orta yere iki kalas uzatılmış, çevresi toprakla örtülmüş kalasların. Ortasında uzunlamasına bir delik. Kapının ardında da, ibrik var. Bir an düşününce, anladı. Bunun, çuvalla örtülüsünü bağlarda yapardı kentli. Helâydı bu. Buradaki insanlar için yapılmış anlaşılan.

Savaş zamanı handa kalmıştı. Ama, böyle bir şeye rastlamamıştı orada. Sıkıştığında, ters yığınlarının arasına oturuveriyordu. Belki vardı da o görmemişti. Bilmiyor şimdi. İlk kez, dört bir yanı kapalı bir dam helâsıyla karşılaşmanın şaşkınlığında.

Köşedeki odaya gelinceye kadar, kendine bir yer bulamadı. Orası dolmamıştı daha. Yorganını attı yorganların arasına. Bu gün geçmişti. Yitirmiş sayılırdı bu günü. Yarın erkenden çıkardı pazara. İki gün daha. Bakardı iş buldu. İyi iş, kalır. Çalışır. Olmadı, Helvacının başına dikilirdi. Ben ağamla uyuşamadım emmi, derdi. Buyur, neresiyse gideyim.

Eğer çok zorunlu kalmazsa, çobanlık yapmazdı. Çobanlık rahat işti. Hele koyunların dilinden anladıktan sonra, tüm işlerin en rahatıydı. Ama, parası azdı. Kentteki bir çapacının bir ayda aldığını, bir yılda zor alırdı çoban. Bu yüzden istemiyordu. O, kente çok çalışıp, çok para kazanmaya gelmişti. Bir tarla, bir bağ parası biriktirecekti buradan. Yoksa, ne gereği vardı yâdellere düşmenin.

Ama, dönemez artık köye. Hiç olmazsa bir yılı geçirmeden dönemez. Tüm köye örnek olur sonra. Bak, derler çocuklara. Garibin Yetim Hasan kente gitti de, aç sefil döndü. Ne üst kalmış üstünde, ne de baş, başında. Öyle dedirteceğine, çobanlığa durdu. Varsın parası az olsun.

Yarın tüm işçilerden önce varmalı pazara. İş bulmaktan umudunu yitirinceye kadar gitmeyecek çobanlığa. Kimsenin zorladığı yok ya. Aç kalmak kuş-

kusu başladığında, gidip, elini öperdi Helvacı'nın. Olur derdi çobanlığa.

Ya bir de iş buluverirse. Umduğu gibi çıkarsa iş durumu. Her gün iyi para kazanacak işler bulur, hiç olmadı aylıkla yanaşma durursa. İşte o zaman, tüm aklındakiler gerçekleşirdi artık.

Yine tarlalar geliyor gözünün önüne. Altın başaklı ekinler geliyor. Yoksulluk acısını her hasadta unutturan kocaman harmanlar dizeleniyor. Hemen umutsuzluğa kapılmamalı. Irgat pazarında beş on işsiz gördü diye, hemen kendinin de işsiz kalacağını düşünmemeli. Hemen boyun eğmemeli çaresizliğe.

Dikiliyor Hasan. Eli boynuna gidiyor yine kendiliğinden. O, savaşta, Yunan süngüsüne bile boyun eğmedi. Bir koca efe oldu şimdi. Hasan efe. Ve kendini kurtarmaya çıktı. Dağlara değil. Silâh zoruyla değil bu kurtarma eylemi. Ovaya indi o. Ovada, kendi alın teriyle kuracak yarınını. Ve örnek olacak köylüsüne. Hasan, diyecekler. Gariplerin Yetim Hasan. Ninesini de yitirince, durmadı bu yoksul, kıraç, çatlak ve tüm kaya topraklarda. Salındı gitti ovaya.

Gece demedi gündüz demedi çalıştı. Alnının terini, yağmur damlası gibi akıttı toprağa. Tohum edip ekti. Ama, topladı sonunda ektiklerini. Şimdi bir bağ sahibi ki anlatılması mümkünsüz. Bir tarlası var ki, adamı dik sonbaharda. Yaz geldi mi adam biçersin.

Sonra, ninesinin düşünü gerçeğe çıkaracak artık. Bir kınalı keklik bulacak kendine uygun. Çevresinde dönenen, efem diye süzülen bir avrat. Çocukları olacak, anasının, babasının, ninesinin adını vereceği.

Yan üstü yıkılmış Hasan. Düşüncede mi, düşde mi bilmiyor. Başaklar dalgalanıyor. Okşuyor onları. Bir büyük kulenin çevresinde, adam boyu çokaklar fırdönüyor. Üstlerinde kocaman kocaman üzüm salkımlarıyla gelip geçiyorlar. Bir tulumbadan buz gibi su akıyor. Ve bir at, nallarından ateşler saçarak koşuyor Hasan'a doğru.

«Ih,» dedi Hasan. Karnında bir acıyla iki büklüm oldu. Bir ateş bastı her yanını. Bedeni tüm yanıyordu. Karnının üstüne biri basmıştı. Çevresinde konuşanlar var. İçerisi de öylesine kararmış ki, hiç bir şey görmüyor Hasan.

Akşam basmış olmalı. Herhalde yatak komşuları geldi. Ve gelenler, içeride bir başkasının olduğunu bilmeden, yürüyüverdiler. Biri karnını çiğnedi Hasan'ın. Böylesine acıdığına bakılırsa, biri üstünden geçti.

Ne güzel düş görüyordu. Korkmuştu ilkin. Canlı gibi oluyor düş. Karnına basan attı sanki. İki büklüm kalktığında, ilk bu gelmişti aklına. At, çiğnemiş geçmişti o'nu. Ama, sesleri duyunca, değişti düşüncesi. Çevresinde insanlar vardı.

Yeni bir kıpırdanma oldu yöresinde. Biri daha gelip çarptı Hasan'a. Sonra, bir sövgü fırladı adamın ağzından.

— Ulan kim yığdı bu yorganları üstüste böyle...

Debelendi adam. Debelenince, dizleriyle, kafasına, göğsüne vurmuştu Hasan'ın. O zaman anladı, orada bir oturan var. «Pardon,» dedi ortaya. Kendilerinden biri sanmış olmalı. Ekledi sonra.

— Rıza sen misin be. N'arıyorsun orda?

Dışarıdan Rıza'nın sesi geldi.

— Ben burdayım Dayı. Bir istediğin mi var?

— Peki kim burdaki yahu. Az daha eziyorduk adamı.

Hasan, konuşmaları duyuyor. Debelenmenin kendine zarar verdiğini anlıyor. Ama, ses verecek durumda değil. Bir kaşıntı almış bedenini. Bir yanma almış ki... Hiç bilmediği, hiç görmediği bir şey bu. Hart hart kaşınıyor. Kendinden geçmiş sanki. Tüm gücünü tırnaklarına vermiş. Kanatasıya kaşıyor orasını burasını. Ama, yine de geçmiyor kaşıntı. Artıyor.

Adam, bir kibrit çakıyor sonunda. Bir süre Hasan'ın kaşınmasını seyrediyor.

— Sen de nerden çıktın be dayıoğlu? Az daha ezecektik, ses vermiyorsun.

Hasan, yine başını sallayarak, kaşınmaya devam etti. Cevap verecek durumda değildi ki...

— Kaşınma o kadar. Yoksa paralarsın etlerini. Kaşınmanın hiç faydası yoktur. Tahta biti yemiş seni. Dayan biraz. Alışırsın. Gündüz yattın galiba. Akşam basınca, tümü fırladı. Yalnız yakaladılar seni. Ve sıvandılar.

Eli yandı adamın. Söverek kibriti attı yere.

— Ulan verin şu feneri. Yakalım da, birbirimizin yüzünü görelim.

Yine yaktı kibriti. Kibritin aydınlığında lâmbayı buldular. Yakınca, ölü bir ışık sardı odanın içini. Uzun uzun baktılar Hasan'a. Ve sırayla hoş geldin, dediler. Cevapladı Hasan.

İçlerinden sesi en dik çıkanı, kendini tanıttı.

— Ben, Çal'dan Yanık İsmail. Bunca kızanın dayıbaşısı sayılırım. Sen nerden, kimlerden oluyorsun bakalım yeğen?

Hasan da kendini tanıtıyor. Ve bir yandan da sivtinmeye devam ediyor. Gülüyor İsmail.

— Dağköylü olduğun nasıl da belli. Tahta biti, yükseklerin havasına dayanamaz. Sizin oralarda bulunmaz. Bedenin alışkın değil. Ama, çok geçmez. Sen de alışırsın bizim gibi. Artık yadırgamaz olursun. Kanımızı emer bu meretler bizim. Ama, karnı da doydu, bir kapçıkken, nohut gibi ireldi mi, bırakır adamın yakasını.

— Öldürmüyor musunuz be dayı bunları?

— Öldürmekle bitmez ki... Bir kez sıvanmasınlar adama. Bir kez dizelenmesinler ard arda. Ordu bunların yanında bölük kalır. Hangi birini öldüreceksin. Biz iş adamıyız ağa. Bırakırız onlar da kısmetini çıkarsın. Tüketecek değiller ya adamı?

— Vay anacığını sattığımın. Tüketirler be... Tövbeler olsun tüketirler bunlar adamı.

— Yok. Korkma. Şimdi biz de varız ya. Işığı söndürdük mü, paylaşırlar tümümüzü. Sana az düşer artık. O kadar yakmaz bundan sonra. Tasalanma.

Toplandı yatak komşuları. Bir gövece su doldurup, biraz tuz attılar. Beyaz, yumuşak pazar ekmeğini doğradılar tuzlu suyun içine. Ve tahta kaşıklarını hazırlarken, buyur ettiler Hasan'ı. İsmail arkasını getirdi.

— Hep tuz ekmek yeriz sanma ha yeğen. Biz genellikle şeker ekmek yeriz. Yüz gram şeker atarız gövece. Karıştırdık mı, doyum olmaz şerbet haline gelir su. Sonra, daldır kaşığı, tıh diyesiye ye... Bakma bu gün talihin yokmuş. Tuza düştün. Götürü bir yer almıştık. Geç kaldık. Bitiriverelim. Bir gün daha oyalanmayalım dedik. Bakkallar kapamış. Yedekte tuz vardı. Ona kaldık anlayacağın. Hadi buyur bakalım.

Hasan, azık çıkınını açtı. İçinde bazlama, koca bir topan da peynir vardı. Bazlamayı doğradılar hemen gövece. Topan elden ele dolandı. Hasan'a gelmeden bitmişti. Aldırmadı. Bir tahta kaşık da o'na uzattılar. Onlarla birlik tuzlu suda ıslanmış ekmeği lokmalamaya başladı.

Karınları doyunca, tütün tabakaları atıldı ortaya. Utandı Hasan. Yine kesesini çıkardı. İsmail'e uzattı. Yine elden ele dolaştı kese. Hasan'a bir sigaralık tütün kalmıştı bu kez. Sardı.

Sigaralardan ilk nefesler çekildikten sonra, bir «ooh,» sesi kapladı çevreyi. İsmail söz açtı yeniden.

— Bu tütün bizimkilere benzemiyor. İçimi, yağ gibi. Bir hoşluk veriyor adamın gırtlağına. Kendiniz mi ekiyorsunuz?

— Yok ağa. Güzün getirirler. Alırız. Sonra kendimiz kıyar, dinlendiririz.

— Belli. Damarlarını da ayıklamışsınız galiba?

— Ayıklarız.

— Ondan böyle bu... Tekel karışmıyor mu?

— Bizim orda, Tekel falan yok ki...

Sonra, dostluğa dayanarak, dibini araştırmaya başladı İsmail. Niye gelmişti kente? Bir işi var mıydı hazırda? Yoksa ne yapmayı düşünüyordu?

Anlattı Hasan. Hiç bir işi yoktu şimdilik. Çalışmaya gelmişti. Ama, gözü yılmıştı ırgat pazarına uğradığında. Hem aracı da yoktu. Ne çapası, ne de küreği vardı. Kış işini pek bilmezdi o. Bilmediği için de hazırlıksız yakalanmıştı.

İsmail, başını sallayarak dinliyordu Hasan'ı. Sonra dostça omuzunu yepeleşledi.

— Bak sen işe ki, yarın biz de işsiziz. Eğer öyle olmasa, çapanın, küreğin sözü olmaz. Bizde her zaman fazladan bir çapa, kürek bulunur. Alırsın birini, kullanırsın. Sevdim seni yeğen. İnan olsun, bir iş çıkarsa, birlikte gideriz. Hiç tasalanma o bakımdan. Yalnız sabahleyin bir iş bak kendine. Yarın ben de bir dolaşıp, bir kaç yere bakacağım. Bulursam, yarından sonra birlikte gideriz. Bulamazsam, biz de senin gibiyiz. Tasa etme. Dua et yalnız. Hava yağışlı olmasın. Bir yağış yaptı mı, en azından bir haftamız gitti demektir. Yapmazsa, tavı var toprağın diye, iş buluruz. Sen, istersen bizim kızanlarla çık yarın ırgat pazarına. Belki bir iş bulursun. İstersen al çapalardan, yada küreklerden birini ayrı git. Bakarsın, yalnızsın diye yüklenir kentli. Pek severler yalnız adamı. Pazarlık edemez, karşı duramaz diye. Canını çıkarırlar. Ama, güçlüsün maşaallah. Altından kalkarsın her bir işin.

— Sağol ağa. Hele bir sabah olsun.

Sabahleyin, tümünden önce kalktı Hasan. Ayaklarının ucuna basarak, kapıya yöneldi. Bunca kişi için bir tek helâ görmüştü. İlkin o işini görmeliydi. Sonra, bir abdest alıp, camiye gitmeliydi. Kaç gün vardı ki, namaz kılmamıştı. Eğer iş bulursa, kolay kılınmazdı namaz. Yazdan bilirdi. İşe girdi mi adam, namazı niyazı bir kıyıya bırakıyordu. Yine öyle olurdu

bakarsın. Hiç olmazsa, bu sabah namazını kılmalıydı ki, bereketi artsın işinin.

Abdestini aldıktan sonra, bir sigara yakarak, kapının kıyısına oturdu. Daha ilk nefesi çekerken, bir gürültü oldu avluda. Kapıyı aralayıp baktı. İsmail'in adamları uyuyordu daha. Ama, öteki odalardakiler boşalmıştı birden. Helâ kapısı önünde kavgaya tutuşmuşlardı. Gürültü, Çallıları da uyarınca, doğruldu.

— Sabah şerifler hayır olsun yoldaşlar. Size hayırlı işler. Ben gidiyorum.

— Hayırlı işler efe... Hayırlı işler olsun.

Çıktı Topal'ın evinden. Çarşıya doğru yürümeye başladı. Niyet etmişti akşamdan. Sabah namazını Yağhane camisinde kılacaktı. Eski günleri ansırdı belki. Etem-Mustafa Bey çatışması geçti gözlerinin önünden. Yağhane camisini bunun için seçmişti zaten.

Kuyucuk caddesinden aşağı sarkıp, sola dönüverecekti ki, tatlı bir ses yankılandı kulaklarında.

Ayakları olduğu yerde durdu. Hiç böyle ses duymamıştı Hasan. Sabahın son karanlığında, yumuşak bir el, ışığı çekiyor gibiydi yeryüzüne. Dalga dalga yayılıyor, gırtlak oynaşmalarıyla yükselip alçalıyordu. Süllü'nün sesi güzel derlerdi. Dursun'unki ondan da güzel çıktı. Ama, bu sesi duymamış olmalıydı köylüleri. Beyninden, kalbine doğru ılık bir şeylerin aktığını hissetti Hasan.

Duraklayarak okumaya devam ediyordu müezzin. Ve sanki, kentin tüm uyuyanlarını bir mıknatıs gibi kendine çekme çabasındaydı. Çekerdi de... Sabah yelinin kokulu yumuşaklığı, bu sesin yanında hiç kalırdı. Ahdim olsun, diye düşündü. Ahdim olsun ki, dediğimi yapar yapmaz çağıracağım bu müezzini. Bir mevlüt okutacağım geçmişlerimin ruhuna. Parmağı ağzında kalsın köylümün.

Ezan bitmiş, ilâhilere başlamıştı müezzin. Yunus Emre'yi çok dinlemişti Dursun'dan o. Hatta Süllü'den bile dinlemişti Dursun savaştayken. O henüz Ali Da-

yısıyla dolaşmaya başlamadan. Nedense bu Yunus bir başkaydı. Öyle ağlamaklı, özlemli değil. Yaşayan. Direnen ve bu direnmesini de dervişçe, rindce belirleyen bir Yunus.

Yaşamı bir varış oluyor Yunus'un. Tatlı bir esintiyle yayılıyor. Varıp, Hasan'ın bağrına saplanıyor gibi. Müezzin minarenin şerefesinde, döneniyor. Ve sabah yeli, bir o yandan, bir bu yandan ulaştırıyor kulaklara Yunus'u.

— Yoldaş olalım ikimiz - Gel dosta gidelim gönül - Haldaş olalım ikimiz - Gel dosta gidelim gönül. - Ölüm haberi gelmeden - Ecel yakamız almadan - Azrail hamle kılmadan - Gel dosta gidelim gönül...

Gözleri yaşardı Hasan'ın. Ellerinin tersiyle gözlerini oğdu.

— Aferin be Hafız. Amma koyduruyorsun ha...

Yürüdü sonra. Ayaklarının ucuna basarak, camiye girdi. Hafız, minarede turunu tamamlamış aşağıya inmişti. Bir coşku var gibiydi üstünde. Bir derviş olmuştu o da... Bir Yunus olmuştu Hasan'ın gözünde. İki dizinin üstüne çökmüş, dalmıştı Hasan. Hemen arkasına oturdu müezzin. Bir besmele çekti.

Sonra bir süre sessiz oturdu. Gırtlağı titriyordu sanki. Hasan yan gözle baktığı için öyle geldi. Kel'in denizlisi nasıl. İşte öyle. O da böyle çektirdi mi, bir süre titretir gırtlağını artık. Al ibiği sallanır durur bir süre. Hafız da öyle olmalı. Kişi böylesine güzel bir sesin sahibi oldu mu, kimbilir ne mutludur. Tüm insanların, kendinden geçerek o'nu dinlemesi...

Daha, minareye çıkmadan lâmbaları yakmış olmalı. Caminin içi apaydınlık. Bir süre öyle oturdu adam. Sonra, galip Hasan'ın yanına diz çöktü. Daha müezzin minareden inmeden, camiye girebilenler, Tanrı'nın iyi kullarıdır. Böylesiyle selâmlaşmak bile yarar sağlar kişiye.

Selâm verdi. Elini göğsüne bastırarak eğildi Hasan. Sallandı. Sonra, hayranlıkla süzdü müezzini. Bu

ses, bu karaya yakın esmer, orta boylu adamdan mı çıkıyordu. Tanrının işi. Kime ne verdiği hiç belli olmaz ki...

Daha gelen giden yoktu camiye. Olmazdı da... Bu nasılsa erkenden düşmüştü. Ezanı erkenden okurdu o. Sonra bir süre de ilâhi söylerdi Yunus'tan. İner, beklerdi artık. O'nun sesiyle uyanacaktı mahalleli. Uyanıp, abdestini alarak, camiye gelecekti. Erken okuduğunu bildiklerinden pek acele etmezlerdi. Daha zaman var diye...

Söz açtı. Cemaat gelinceye, deminden beri kendini süzen şu yabancıyla konuşurdu. Hiç görmemişti bunu camide. Bir yabancıydı. Kılığına bakılırsa, bir dağköylüye benziyordu. Oysa, dağköylüler kışın hiç inmezler kente. Bunun ne işi ola ki?

— Yabancısın galiba?

— Yabancıyım.

— Ne yandan?

— Dağdan. Kayalardan.

— Çok uzak olmalı. Çıkaramadım.

— Uzaktır. Derbentten yarım günlük yol.

— Anın belli. Yakın bir yerden olsaydın gözüm ısırırdı seni.

Adamın konuşmasından cesaretlendi **Hasan. Gözlerini kırpıştırarak övdü o'nu.**

— Maşaallah hafız emmi. Sesinin maşaallahı var. Sabah karanlığında adamın içine işliyor ki, kendinden geçiyor kişi. — Eliyle kalbini göstererek devam etti.— Nah şurasına bir gıcık gelip çakılıyor insanın. Allah, diyor. Allah, sen nelere güç yetirirsin ki... Hani dedim, demin kendi kendime. Hani insan imansızın biri bile olsa, bu çağrıyı, böylesine güzel bir sesten duyarsa, güp diye yıkılır yere. Alnını secdeye vurup, o saat imana gelir.

— Allah vergisi bu. Benim bir hünerim yok.

— Öyle deme Hafız emmi. Ben çok hafızlar, müezzinler dinledim. Hiç birinde senin gibi gırtlak hü-

neri yok. Yelle yarışıyordu sesin. Yeli delip geçiyordu inan olsun.

— Sağol.

Bir hoşnud oldu ki bu övgüden. Kentlisi söylerdi her zaman. Söylerdi ya, onlar hep tanıdıklarıydı. Tanıdık, ne denli olsa, kayırır kişiyi. Önemli olan, hiç tanımadığı birinden bunları duymak. Bir gereği yoktu ki bunları söylemesinin. Camiye namaz kılmaya gelmiş bir yabancıydı alt tarafı. Kılar namazını çeker giderdi. Ama, gözleri nasıl parlıyor.

Daha konuşacaktı müezzin. Sözü uzatacaktı. Ama, tek tük gelmeye başlamıştı kentli. Cami Tanrı'nın eviydi. Burada dünya kelâmı konuşulmazdı. Onların konuştuğu dünya kelâmı değildi. Olsun. Ne hocaydılar, ne de vaiz. Ancak onlar konuşabilirlerdi burada.

İmam, sıvalı kollarını indirip, cüpbesini uçuşturarak geldi. En öne geçip, oturdu. Müezzin o oturunca, selâvat çekti. Sünnet'e durdular.

Farzı kılıp, tesbih duasını bitirir bitirmez, Kur'an okumaya başladı müezzin. Bir yabancıdan övgü almanın coşkusundaydı. Cemaat donmuş gibi kaldı olduğu yerde. Bir an önce dükkânlarını açmak çabasıyla doğrulmuş olanlar ilkin iki büklüm, yarı kalkmış, yarı oturur bakındılar. Sonra çöktüler yeniden.

Bir çavlandan, bin sesli tele dokunarak akan bir su gibiydi caminin içini dolduran. Âyetlerin Arapça sözleri, anlam kazanmış birden. Sanki anlıyor ne dediklerini Hasan. Anlamadığını bile bile, içine doluşuyor Arapça... Akıyor. Kulaklarından kalbine, beynine ılık bir ışıma gibi, yol alıyor her söz.

Dua bitmiş. Kentli de Hasan gibi. Olduğu yerde kalmış. Bir kalkıp gitmeyi akıl eden yok. Sanki biri kıpırdasa, üstlerine örülmüş sesten havayı parçalayacak. Ve bir daha duyulmayacak öylesine güzel şeyler.

Caminin ışıkları, yavaş yavaş yitikliğe gidiyor. Gün, dışarıda kendi güçlü aydınlığını yaymaya baş-

lamış olmalı. Daha çok duramaz kentli. Aralarından biri kalkınca, ötekiler de fırlıyor yerinden. Hasan, arkalarına düşüyor. Kendi aralarında konuşuyorlar.

— Hiç böyle yapmazdı Kiriş. Ne oldu buna bu sabah?

— Coştu ki, hem de nasıl.

— Her zaman böyle coşsa, cami dolar. Sabah akşam dolar inan olsun.

— Her zaman olmaz ki bu. İnsan o da...

— Tanrı bir maya katmış içine. Tıkanıyordum yahu az daha.

— Ben de. Bir oturup kalmışım. İşim de vardı. Ne iş kaldı aklımda, ne bir şey.

Hasan'ın da işi vardı. Koşmaya başladı. Çoktan ırgat pazarında olması gerekirdi. İş sahipleri, gün doğmadan başlasın isterdi gündelikçiler. Ya da en geç, gün doğarken işin başında bulunmasını. Gün doğmuştu. Bu günü geçirdiğini anlıyor. Anlıyor ya, farkında değil ki.

Pazara gittiğinde, düşündüğü gibiydi durum. Akşam, yatak komşuluğu ettiği İsmail'in adamları bile, kürek ellerinde dolanıp duruyorlardı küçük alanda. Onu görünce çevresini aldılar.

— Sen, bizden önce çıktın evden. Nerelerdeydin? Dedik ki, bu iş buldu.

— Yolda eğlendim ağalar. Geciktim.

— Biz de geciktik. Daha doğrusu tam vaktinde geldik ya iş yok. Bir iki kentli geldi. Eskiden tanıdıklarını aldı gitti. Yağış bekliyor millet. Bir yağış olur, ardından güneş açarsa, belki o zaman iş buluruz artık. Yağış da olmasa bekler bunlar. Senin anlayacağın bir hafta sürer artık bu işsizlik. Ya yağış sonrası için, ya da kentlinin yağıştan umudunu kesmesi için.

— Toprak beklemez ki...

— Toprağı dinleyen kim. Şimdi belletip çapalatsa, bir yağış oldu mu, toprağı ot bürür. Yeniden çapa,

bel ister toprak. Kentlinin düşündüğü budur. İki kez çapa parası vermeyecek.

Bir hafta nasıl beklerdi Hasan? Bunlar buraların kurduydu. İyi bilirlerdi. Bir umutsuzluk doldurdu içini. Galiba çobanlığa evet demesi gerekecekti. Kentte boş durdukça cepten yiyordu. Ninesinin ölümlük dirimliktir diye saklattırdığı paraların tümünü yer, Helvacı bir başkasını gönderiverirseydi çobanlığa. Tümden açık kalırdı.

İsmail ortalıkta görünmüyordu. Belki o bir iş bulur. Eğer o da bulamazsa, durmamalı kentte. Bir an önce işe başlamalı. İki, bilemedin üç hafta dayanır. Ama, ya iş bulamazsa? Sonrası kötü. Hem de çok kötü. Aç açık kalıp, sürüne sürüne köye dönmek var işin ucunda. Tarla, bağ düşleri görürken, tüm köy yetişkinlerine kötü örnek olmak var. Masal olmak var Kayalarda. Yüz yıllar boyu anlatılacak bir masal olmak var.

Yaşlıların kentten korktuğu kadar var. Kente kimsenin gitmesine izin vermemeleri çok doğru. İşte başına gelenler ortada. Öğle oldu olacak. Bir tek kişinin daha geldiği yok. Gelse biri. Bana bir adam gerekli dese, hemen düşecek önüne Hasan. Hiç pazarlık etmeden. Ama, gelmiyor.

Akşama kadar dayanacak. Olmadı, yarın sabah erkenden girecek Helvacı'nın dükkânına. Ben geldim, diyecek. Uyuşamadım.

KIRKDÖRT

Daha ilk soruşunda Kenan'ı gösteriverdiler.

Gidip, elini öptü Hasan. Helvacı İbrahim'in selâmını söyledi. Beni, o gönderdi, deyince, bir adını sordu ağa. Sonra ardına taktı Hasan'ı. Bayır yukarı tırmanmaya başladılar birlikte. Şaştı bu işe Hasan. İnsan, kimsin, nesin, necisin demez miydi? Demiyordu. Anlaşılan, Helvacıya güveni çoktu Kenan Ağa'nın. Çoktu ki, hiç bir şey sormadan, bayır yukarı tırmanıyordu.

Mendore, ovanın Kula dağlarıyla birleştiği noktada, bir koca köy. Çok eski bir köymüş. Yüzyıllara dayanırmış tarihi. Hasan, bir Kayalar'ı düşündü. Bir de burasını geçirdi gözlerinin önünde. Köy, adı, bir karşılaştırmaya itti o'nu.

Kentteyken böyle bir karşılaştırma gereğini hiç duymamıştı. Kent başkaydı. Kent, gözlerinde erişilmez bir düştü onlar için. Ama, burasının adı köy olunca, ister istemez, düşünceye dalıyor kişi.

Ovanın zenginliğinin bir delili köyleri de... Kendi köyünde, sadece ağanın hanayı kiremitlidir. Burada, caminin damı bile kırmızı kırmızı gülüyor kişiye. Sanıyor ki kişi, toprak damlı yerler, hayvanlar içindir burada.

Kayalar, bir baştan bir başa, bir tek sokağın üstüne kurulmuş gibidir. Burada ise, kent gibi sokaklar, mahalleler var. Aralarında, taş döşelilerine bile rastlıyor insan.

Köyü, adı gibidir. Tüm kaya kesmiştir yıllardır. Burası aksine. Yağır yağır toprak. En verimli, en tavlı ve her ürün için elverişli olanından hem de... Bayırdan aşağı bir göz gezdirince, aklı şaşacak nere-

deyse. Bir yanda ekin tarlaları, bir yanda bağlar. Ekinler, daha bahara dönüşmeden yeşil yeşil gülüyor. Bağlar, kahverengi çubuklarını birbirine sarmış gibi. Boş yerler de var. Nadaslık mı? Bir an durup, ağasına buralarını anlattırmak geçiyor içinden.

Sonra gülüyor kendi kendine. Bir tekme vurur ki, adam kıçıma, soluğu yine kentte alırım, diye düşünüyor. İşi yok da, koca ağa oturup, ovayı anlatacak o'na.

Kenan'ın yamaçta ağıl olarak yaptırdığı binaya geliyorlar sonunda. Burası bile, kendi damlarından daha gösterişli. Karaayakların ağılını kaç kez gördü Hasan. Ezbere bilir. Ama, bunun yanında, orası yaylak ağılına bile benzemez. Yaylakta, çalı çırpıdan çevirip, bir ağıl yaparlar ya koyuna. Gündüz güneşten korunsun diye. İşte öyle kalır.

Yepyeni. Duvarlarının kerpici daha karşıdan gülüyor kişiye. Dört bir yanında kocaman, tahta kapaklı pencereler. Ve genişçe bir kapısı var. İçinde koyun dolu. Bir yanda da, ayrılmış bir bölme, üst katta genişçe bir hayat var. Bölme, tavana kadar saman yığılmış. Yanda arpa çuvalları.

Kenan, Hasan'ın ağılını beğendiğini bakışlarından anlıyor. Bir gülümseme dolanıyor yüzünde. Gerçekten iyi bir çobansa, bu ağılda çok para kazandırır o'na. Bakalım deneyecek. Kötüsü olsa pek göndermez helvacı. Ama, nerden bilecek? Bakarsın çobanım demiş, hiç bir şeyden anlamıyor.

— İşte senin yerin burası Hasan. Say bakalım koyunlarını.

Bunca koyunu hiç saymadı o. Utanıyor. Başını önüne eğip fazlasını da bilmiyordu zaten. Ya yüzden çoksa buradaki koyunlar. Yan yana yatmışlar, gözlerini Hasan'a dikerek alayla ağızlarını oynatıyorlar. Çobanı beğenmediler anlaşılan. Beğenmedilerse, zor koyunu yönetmek. Melek gibi görünür. Kanar kişi o görünüşüne. Bir ziyana girerse sonra, bitirir adamı.

Geviş getiriyorlar. O parmağının ucuyla sayıyor. Yüze gelince, duraklıyor. Ağa'sı, ırgat çalıştırmaya alışmış olmanın rahatlığıyla, «yüz bir...» diye devam ediyor. Ve yüz yirmi dediklerinde, bitiyor koyun. Sayınayı bitirince, hayatı gösterdi Kenan.

— Orada yatar kalkarsın. Yerini hazırlattım ben. Kente indiğimde bir de kepenek alırım sana. Kepeneğin dışında, neler gerekliyse koydurdum yukarıya. Su tulumundan, kavalına kadar. Senin kavalın yok mu?

— Köyde bıraktım.

— Eh, onlardan birini alırsın artık. Beğenmezsen, sonra daha iyisini alırız. Yılda otuz lira vereceğim sana. Yemen içmen, kurbandan kurbana da bir takım elbise. Anlaştık mı?

— Sen bilirsin ağam.

— Haftaya bir koç gelecek. Killikten aldım. Karamanmış. Hep, gelin koyunu yüğürürmüş dediklerine göre. En semiz toklular, beş liraya giderken, otuz pangnot saydım. O gelesiye, yaylakların karı erir. O zamana ağılda bakarsın. Sonra sen bilirsin artık.

— Olur ağam.

— Güğümler arkada olacak. Sabahleyin sağarsın koyunları erkenden. Şimdi süt yok. Ama, gelince sağarsın. Sonra ben aldırtırım onları. Boşları bıraktırır, doluları aldırırım. Yiyeceğini, sigaranı da gelen adam getirir. Yaylağa çıktığında belirli bir yer biçersiniz. Oradan gelip alır. Şimdilik suyu, aşağıdan bizim kuyudan çekeceksin. Kocaman iki küp koydurdum ağılın köşesine.

— Girerken gördüm.

— Her daim dolu dursun onlar.

— Başüstüne.

Sonra cebinden bir paket hazır sigara çıkarıp uzattı.

— Yarına kadar yetir bunu. Yarın tütün gönderirim sana. İstersen hazır sigara göndereyim.

— Nasıl istersen ağam.
— Peki. Hangisi denk gelirse.

Dönüp, kapıdan bir kez daha malını süzdü. Ablak yüzü, bir gülücükle parladı. Hiç bir şey sormamıştı çobanı. Başka davar sahipleri, çobanın iyisi, bir şey sormaz, dediler. İşini bilir o. Sordu mu, belle ki, pek iyi değildir. Yaylağını kendi bulur iyi çoban. Sürübaşısını da. Hasan onlardan olmalı. Hiç sormuyor. Sadece gözlerini dikmiş, bir koyunlara, bir ağasına bakıyor.

Orta boylu, toparlacıktı ağası. Yüzü al al yanıyordu.

Kenti. Kentte kazanacaklarını düşündü bir an. Sonra, aklından sildi tümünü. Şimdi bir ağılı, bir de koyunları vardı artık. Bundan ötesi, geride kalmıştı. Aç koyacaktı az daha kent o'nu. Yol boyunca bir şey yememişti. Şimdi bir iyice gurulduyor karnı. Ağası, akşama kadar bir şey göndermezseydi, acından kıkırdardı sabaha.

Küplerin ikisi de doluydu ağzına kadar. Acaba kendinden önce çobanı var mıydı ağanın. Helvacı, sürüyü yeni düzdüğünü söylüyordu. Ama, usta bir çoban gölgesi sezer gibi oluyordu Hasan. Yemi verilmiş, küpleri doldurulmuştu koyunların. Neden yalan söylesin Helvacı. Killikten koç almaya kalktığına göre, doğru olmalı söylediği. Eski sürü, kendi koçunu kendisi düzer. Hiç Karaayakların, başka yerden koç aldığı duyulmuş mudur? Ömer dedesi koç satar daha. Öteki dağ köylerin sürü sahiplerine, ünlü Karaayaklar koçu satar.

Ömer dedesi geliyor aklına. Daha ufacıkken anlatmıştı koyunun bakımını o'na. Elinde bulunsun, derdi. Sen yine çobanlık yapma. Ama, bakarsın bir gün gerekiverir. Bil, öğren. Gerektiğinde bakınıp kalmazsın.

İşte gerekivermişti şimdi. Karnı da bir gurulduyor ki... Ömer dedesini bastırıyor açlık. Söylese

miydi acaba? Ağam, benim azığımı gönder dese miydi? Demediği iyi oldu. Paketin ağzını yırttı. Bir sigara telledi. Açlığı bastırırdı tütün. Dumanı içine çektikçe iştahı kapanır. Yine Ömer dedesini, dediklerini düşünebilirdi.

Hem, unutmazdı adam. Bir koca ağa, çobanını aç koyacak değil ya. Unuttuysa bile, sofraya oturunca aklına gelir. Çobanı unuttuk, der. Sofradan kalkar kalkmaz, koşturun azığını.

Dolandı koyunların arasında. Alçak yemlikler yaptırmıştı ağası. Tahtadan, su oluğu gibi uzanıp giden yemlikler. İçleri, saman karışımı arpa doluydu. Koyunlar, bir iyice doymuş olmalılar. Geviş getirerek, Hasan'ın eylemini izliyorlar.

Hayata çıktı. Bir eski kilim, samanla doldurulmuştu. Yatağı bu olacak. Yorganını serdi üstüne. Yanda dolu bir su tulumu ve küçük bir torba vardı. Torbanın içini bir karıştırdı. Üç tane kaval vardı. Biri ince, biri kalın dilli, bir de dilsiz kaval.

Karnının açlığından canı kaval çalmak istemiyordu. Ama, bir denemeliydi. Hangisi iyiyse onu alırdı. Elbette hiç biri Ömer dedesinin kendi elceğiziyle yaptığı kavallara benzemezdi. Kaval, derdi Ömer dedesi. «Bir çobanın silâhıdır. Koyunu bununla yönetecek, yalnızlığını bununla giderecek, uykusunu bununla dağıtacaktır. Hani, bir yerde hem gözü, hem kulağıdır desen yeridir kaval için.

Çünkü, koyun bir yaman hayvandır ki, uyumasını bekler çobanın. Uslu sanırsın. Bir karşıdan bakan, ağırlığını görüp, imrenir sürünün. Ama, bir kez gözünü yummaya gör. Bir kez, senin kepenek altına oturup, uyuduğunu sezinlesin koyun. En olmayacak neresi varsa, gider bir takılır oraya. Artık, çırpın dur.

Bu yüzden kavalın iyisini seç. Senin aklından geçeni aktarsın perdeden. Baktın iyi ses vermiyor. Aklından geçenden başka bir hırıltı çıktı ağzından. Çal yere. Çünkü, koyun buna göre ayarlar kendini. Ve

bir küçük ses farkı, yaptığından döndürür o'nu. Çobanım acemi der. Acemi çoban, dişsiz köpeğe benzer sürünün başında. Hem sadece koyun da değil.

Dağların kurdu, canavarı da beller uzaktan çobanın iyisini. Salt kaval çalışından. Bakar ki, parmaklar ustaca vuruyor perdeye. Çıkan ses, usta işi. Uzaktan dolanır canavar. Beklemez ki, biri dağılıp, sürüden ayrılarak, kucağına düşecek. Yok, bir de tersini anlarsa, dolanır. İnsanın aklı şaşar.

Tanrı, kısmetini verir yaratığının derler ya hani. Acemi çoban elindeki koyun da, dağ canavarının kısmetidir. Uzaktan bir diker gözünü gözüne koyunun canavar. Tıpış tıpış yürür gider hayvan. Tilki, bağ zamanı duyarsın. Anlatır bağcılar. Nasıl, ağaçların dalında tüneyen tavuklara bir baktı mı, paldır küldür aşağı alıp boğar. Bu da öyledir. Koyun, kendiliğinden düşer yola. Kendiliğindenmiş gibi de uzatır boynunu kurdun ağzına.

Çok şaşılası iştir bu. Neden, bilir misin? Çobanın onları koruyamıyacağı inancı vardır içinde de ondan. Kendi kendini zaten koruyamıyacaktır. Bir kez atlatmıştır çobanını. O atlatınca, ondan çok daha güçlü, çok daha akıllı kurt, haydi haydi uyutur artık.

Biz insanlar da öyle değil miyiz? Bir güçlü gördük mü, yarış ederiz o'na teslim olmak için. Birbirimizi çiğneriz. Ve sonra da yakınırız. Vaktiyle önüne dursak. Dikiliversek, güçlü diye kimse kalmaz yeryüzünde. Bir sürü koyun, tosunu bir tutsa. Bak atlar yapar bunu. At sürüsü, bir tehlikeyle karşılaştı mı, kafa kafaya verip, art ayaklarını hazırlar. Artık, o ayakların yetişeceği yere gelenin vay haline. Koyun yapamaz. Aksine ardına düşer gider, onu yiyecek olanın.»

Serindi hava. Serin değil, bayağı soğuktu. Güneş de batmak üzereydi artık. Giderek, devriliyordu Bozdağlar üstünde. Bozdağlar, güneşe yakın olmanın açıklığındaydılar. Hasan'ın keskin gözleri, tüm çıp-

laklığını görüyor kendi dağlarının. Bu yan ise, öyle değil. Başını çevirip baktığında, daha yamacın başında yeşillikler gülümsüyor. Bozdağlar kar içinde uzaktan bakınca. Her yanı bembeyaz. O beyazlığın altında tüm taş, tüm kaya olduğunu biliyor Hasan. Ta, Nif tepelerine kadar, korkunç bir çıplaklığın ürpertisini duyuyor iliklerinde.

Savaş zamanı az mı gezdi? Bilmez olur mu hiç? Biliyor. Biliyor ya, bu dağlar neden böyle. Yamaçları neden yeşil? Ya insan yok buralarda. Ya da, ovalı iyi bakmış dağına da... Belki uzaktaki, Kula'nın ötesindeki dağlar çıplaktır. Belki buraları ovaya yakın olduğu için böyle.

Kavalları yanına uzattı. İlkin ince dilliyi aldı. Bir iki üfledi. Sesini beğenmedi. Bıraktı. Sonra, dilsizi denedi ağzında. Pek boğuk geliyordu sesi. Kalın dilliyi aldı. Bir iki üfledi. Bu ötekilerden iyiydi.

Karnı guruldamasaydı şimdi. Açlıktan kazınmasaydı. Keyifli bir hava tuttururdu. Ama, canı istemiyordu. Yine de bir iki üfledi kavala. Bir hafif, su havası vurdu. Kapıyı açıp, küplerden, arka su doldurduktan sonra, kıyıya çöküp, su havasını vurmaya başladı.

Beğenmemişlerdi koyunlar. Geviş getirişlerinde alaylı bir umursamazlık sezmişti Hasan. Bakalım, bu ağıl denemesinde başarı kazanacak mıydı? Aslında bu da o'nun kurnazlığıydı. Yine Ömer dedesinin öğrettiği hilelerden biriydi. Koyunun yapmak zorunda olduğu bir işle başla, demişti. «Örneğin, ağılda yatıyorsa, akşam bir, sabah bir su içecek demektir. Bunu iyi kolla. İlk su havasını o zaman vur. Bir kez dinledi mi, bir kez uydu mu sana, gerisi kolay. Hemen alırsın havasını. Alır, iyice pişirinceye değin, sürü başını avucuna alıncayadeğin, hep o havada vurursun kavala.

Aman, sürübaşını unutma. Seç hemen. Seç ve, ilkin onu avla. Bir kez sürübaşını avucunun içine aldın,

dediğini yaptırabilir hale getirdin mi korkma. İstersen çomar bile alma o sürüye. Çomardan beterdir sürübaşı. Çomardan bin beterdir. Ne zaman doyduğuna, ne zaman kandığına aklın ermez. Sürer götürür. Çeker getirir.»

Bu sürünün başı kimdi acaba? Bir çıkarabilseydi o'nu. Okşar, severdi. Nasılsa öğrenirdi bunu. Dikkat ederse, şimdi suya çıkarırken bile öğrenirdi.

Güneş Bozdağın çatalı üstüne gelmişti. Gayri bir saata varmaz, kararır ortalık. Suyun zamanı. Ustaca bağdaş kurdu kapının dibine. Avurtlarını daha fazla şişirdi. Artık kavalın sesi, tüm yamacı kapsamaya başladı. İlkin kendi kulaklarında yankılandı. Giderek yükseldi kaval sesi. Koyunlar meleştiler ilkin. Sonra kulaklarını dikip, yattıkları yerden havayı dinlediler. Ağızları durdu. Hasan, kulağının birini ağıla vermiş. En küçük kıpırtıyı yakalamak çabasında. Öteki kulağıyla havayı izliyor.

Parmakları, bir tüğ gibi titriyor perdelerin üstünde. Ve hüzünlü değil havası. Bir doygunluğu, bir doygunluğun üstüne içilecek suyun gurultusunu anlatıyor. Şırıl şırıl bir dere akıyor yamaçta sanki. Kavalın ucundan fışkıran bir pınar, serin bir suyun, iç gıcıklayıcı şırıltısıyla dolduruyor yöreyi.

Koyunlar, kavalın sesini bastırmak kuşkusunda gibi. Hiç meleşmeden kalkıyorlar. Düzenli bir sıra halinde, yapma arkın yanına varıp, boyunlarını eğiyorlar. Kana kana su içtikten sonra, tekrar ağıla dönüyorlar.

Görülmemiş bir düzen bu.

Kenan Ağa, kaval sesiyle birlik hanayının önüne çıkmış. Gözlerini yamaca dikince, oradaki düzenli kımıltıdan ürküyor. Bir sıra suya doğru uzanırken, bir sıra ağıl kapısına dönük. Irgatları işi bırakmış. Tüm kulaklar, yamaçtan gelen çağıltıya takılmış.

Öyle bir çağıltı ki bu... Dudakları kuruyor Kenan Ağa'nın. Su içesi geliyor. Dikilip kalıyor olduğu

yerde. «Ulan,» diyor. «Ulan çoban falan değil bu. Bir ozan. Bir ozan ki...» Sonra çevresine bakınıyor. Yalnız kendisi değil dikilip kalan. Irgatlar, kadınlar...

Yarın kente inecekti. Anlatmalıyım, bunu diye kuruyor. Bizim Helvacı öyle bir çoban göndermiş ki... Kutlamalıyım kendisini. Adamdan böylesine anladığını sanmazdım. Anlıyormuş meğer. Hem de bir bakışta anlıyormuş. Pes...

Beyaz kımıltı gözlerinin önünde kaybolduktan sonra, döndü Kenan. Diğerleri de işlerine eğildiler hemen. Kentten kaval alırken, «bunlar, iyi mi,» diye sormuştu. Adam cevap vermişti o'na. «Çalacağına bağlı ağam,» demişti. Demek, hüner kamış parçasında değil. Hüner, çalmakta onu. Üfleyip, perdelemekte. Adam da az usta değilmiş hani.

Hasan, bu arada sürü başını da seçmişti. Ağıl kapısının yanına uzanmış, geviş getiren benekli bir koyundu bu. Semiz. Kalın tüylü bir anaç. Kulaklarını kıpırdatarak dinlemişti o'nu. Hiç kıpırtısız. Su geçti havasını vururken, yerinden doğrulmuştu en sonunda. Ötekiler o'nu bekliyormuş gibi kalkınmışlardı.

Sıranın başına geçip, ilk suyu kendisi içmişti. Ve ağılın kapısından içeri girmedi. Gelip Hasan'ın yamacına dikildi. Ordusunu denetliyen bir komutan gibi, dimdik duruyor. Öteki koyunların belirli bir sıra içinde gidip dönüşlerini izliyordu.

Hasan, tüm sürü tekrar ağıla girince, kavalı ağzından çekti.

Benekli koyun, başını uzattı. Elinin üstüne kodu ağzını. Hasan, okşadı o'nu. Sürübaşı bu olmalıydı. Bir güzel okşadı. Telli telli baktı koyun. Sonra meledi yılışarak. Ve Hasan, boynundan çekiştirip, ağıla sokuncayadek, yanından ayrılmadı.

Küpün başına dikildi bir süre Hasan. İnip doldursa mıydı acaba? Küpler boş kalmayacak demişti ağası. Boş bırakırsa şimdi, bakarsın kızar. Ama, sabahleyin doldurur. İkisini birden. Güğümleri yükle-

nir. Sabah suyunu da verdikten sonra, ağzına kadar doldurur. Akşama değin işi ne? Şimdi giderse ayıp olur. Açlığını belirtmek için dolanıyor, der ağası.

Kavalı beline soktu. Tam toparlanıp yürümeye uğraşıyordu ki, hanayın kapısından bir nokta belirdi. Durmadan yamaca tırmanıyordu bu nokta. Ve yaklaştıkça beliriyordu kimliği. Bir küçük kızdı bu. Elinde bir çıkın taşıyordu. Dememiş miydi o? Ağası, ırgatını, çobanını düşünür. Kendisi istemeden gönderir gerekeni.

İşte dediği çıkıyordu. Beklemesi çok iyi olmuştu. Karnının açlığını belirtmedi kimseye. Sevindi Hasan. Ağzı yayıldı yüzünde. Kavalını okşadı belli etmeden. Hem koyunları kazanmış, dediğini yaptırmıştı ilk ağızda. Hem de açlığını belli etmemişti.

Kız geldi. İlkin uzaktan bir süzdü Hasan'ı. Tepeden tırnağa.

Sonra yaklaştı yanına. Çıkını yere bıraktı. Altın örükler gibiydi saçları. Kıpırdandıkça, arkadan aldığı akşam güneşinin renkleri uçuşuyordu tellerinde. Dört, beş yaşlarında var yoktu. Gözleri gülerek bakıyordu. Çekiniyordu yine de. Bala benziyordu gözleri. Süzülmüş bal gibiydi. Çekingenlik kıvılcımı uçuşmasaydı birde, belki daha güzel olacaktı bakışları.

Yumuk yumuk kınalı elleri var. Küçücük kalkık bir burnu. Etli dudaklarının pembeliği yanında, olmamış böğürtlenin yeşil içindeki güzelliği halt etsin.

Giysisinden belli ki, ırgat çocuğu değil. Kıyıda durup öyle bakışı, Hasan'ı tartmasından. Kaval çaldıktan sonra hep böyle yapardı köylüsü de. Bir süre bakarlardı o'na. Acaba bu bizim bildiğimiz Hasan mı? Tanıdığımız, köylümüz mü diye...

Şimdi kızın bakışları da öyle. Çıkını bıraktığı halde gitmiyor. Gözlerindeki çekinme giderek yerini gülüşe bırakıyor. Hasan da dikmiş gözlerini o'na. Bir

kardeş sevisi canlanıyor içinde. Babası, evlendikten hemen sonra askere gitmese, kimbilir o'nun da böyle bir kardeşi olurdu. Olsaydı işte, böylesine uzaklara düşmezdi Hasan. O kardeşine bakardı. Kardeşi o'na. Kimselere işi düşmezdi. Ninesi öldükten sonra bile, birbirlerine dayandıkları için, yaşamı sürükleyip götürürlerdi.

Sonunda dayanamadı kız. Ellerini ardında kavuşturup, sallanarak yaklaştı.

— Senin adın ne?

— Hasan.

— Deminki kavalı sen mi çaldın?

— He ya. Ordan duyuldu mu?

— Üüüf. Duyuldu da geçti bile.

— Öyleyse bir daha çalmam.

— Çal çal... Ne güzel çalıyorsun öyle sen. Masal anlatır gibi. Sevdim ben seni. Biliyor musun?

— Ben de seni sevdim Bal Kız. Adın ne senin?

— Zeynep.

— Adın da kendin gibi güzelmiş bal kız. Kim verdi bu adı sana bakalım?

— Babam vermiş. Bunun adı Zeynep olsun demiş doğduğumda.

— Baban kim?

— Sen babamı bilmiyor musun?

— Ne bileyim. Yabancıyım ben.

— İşte buraları bizim ya...

— Ha, Kenan Ağanın kızı mısın sen?

— He ya...

— Peki neden sen getirdin azığımı. Başka ırgat yok mu?

— Uuu, dolu. Ama, çıkını hazırladıklarında ben kaptım geldim. Çok bir güzel kaval çalıyorsun. Emetime iyi bakar bu, dedim. Gidip bir bakayım ki, öğrensin. İyice bellesin Emetimi. Yormasın. Uzaklara götürmesin. Anlatayım dedim.

Emeti, kendiliğinden kapıdan çıkmış, sekerek geliyordu. Kızın sesini duyunca fırlamış olmalı. Demek sürübaşı, Zeynebin koyunuydu. Sarıldılar. Öptü onu Zeynep. Okşadı. Tüylerini tarazladı. Ve deminden beri yumulu tuttuğu avucunu açtı.

Bir topan, peynir şekeri vardı avucunda. Emeti, hemen kaptı şekeri. Sonra bir süre elinin üstünü, içini yaladı Zeynep'in.

— Benim koyunum işte bu. İyi bak buna olmaz mı? Çok bir iyi bak. Öyle yaylağa falan da götürme. Yorulur, hastalanır sonra.

— Koyun yaylakta gelişir Zeynep abla... Yaylak koyun için, semizlenme demektir. Ama, tasa etme sen. Çok bir iyi bakarım. Madem senin koyunun o, hiç ayırmam gözümü üstünden.

— Kaval çalsana bize. Emetiyle bana, bir kaval daha çalsana.

— Şimdi olmaz Zeynep abla. Bak akşam oluyor. Koyunlar kızar sonra. Onların yanında yerli yersiz kaval çalınmaz. Yarın, öğle üstü gelirsen, bol bol çalarım. Olmaz mı?

Mızırdandı kız. Tepindi.

— Hayır. Şimdi çal.

Bir kuşku girdi Hasan'ın içine. Ağa kızarsa sonra. Delibozuk, derse. Gece gündüz kaval çalınmaz ki, herşeyin bir zamanı var. Iyi bir yaylak bulduğunda oturacaksın kavala. Bir de su zamanı, dönüş zamanı. İkide bir kaval çalar durursan, şaşırır koyun. Zevzek bu, der. Aldırmaz. Nasılsa bize değildir, diye...

Öyle de bakıyordu ki kız. Dayanamadı. Hem sürübaşı da karşısındaydı. Bir iyice yola getirirdi onu. Karnının açlığını unuttu yine. Kaval aklına gelince, unutuverdi karnındaki kazıntıyı. Hem azığı gelmişti ya. Gerisi kolaydı. Kız gitti mi, çökerdi başına çıkının. Atıştırırdı.

Bağdaş kurdu çimenlerin üstüne.

Ortalık kararmıştı kararacak.

Güneş, iyice kızıllaşmış. Ve dağların doruğunda, bulutlara bin renk vererek dikilmiş duruyor. Asılı bir kandil sanki. Tepenin ardında kaybolma hazırlığına girmiş. Bulutlar, selâma durmuşlar. Üstündeki renkli giysilerini her birinin üstüne atmış sanki. Beyaz, mavi, sarı, yeşil, mor, kırmızı... Birbirine girmiş gökyüzünde. Bir tutuşmuş ki...

Zeynep, Hasan'ın kavalını eline alarak, bağdaş kurduğunu görünce, bir kolunu Emetisinin boynuna dolayıp, dizçöktü.

«Zeynebim, Zeynebim» le başladı Hasan. Zeynebim türküsünü, içinden gelerek bir kardeş ayrılığının acısıyla vurdu durmadan. Sonra, kimsesizliğini, yoksulluğunu, yalnızlığını vurmaya başladı. Kekliği aldı ele. Yitikliğini. Kanadının kırıklığını. Ve tam burasında, acıyla kıbrayışını canlandırdı. Sonra yine döndü. Bir başka, bir duyulmadık türküye.

Kapalı gözleri bir ara Zeynep'e takıldı. O'nun ağladığını görünce, dolandı kıvançlı türkülerin çevresinde. Ve yine bir kıbramayla, sevinçli türkülere döndü. İlkin, Toroslar üstünün kekik kokulu havalarından başladı. Sonra Ağrı, Murat dağları üstünde dolandı bir süre. Kazdağı, derken, Bozdağların öyküsüne daldı. Ama, her üfleyişinde bir kahkaha çıkıyordu kavalından. Gözlerinde yaş kurumuş, yanaklarında gamzeleşen bir gülücük belirmişti Zeynep'in.

Kenan, yemeğini yedikten sonra, sıcak ocak başında kahvesini içiyordu. Çoban'ın azığı demeye kalmadan, Zeynep kaptı götürdü, dediler. Tamam, diye düşündü. Bekle şimdi. Çoban yeniden başlar türküye artık. Zeynep gitti mi oraya. Rahat vermez oğlana. Demin yerinde duramıyor, kırk kez dönüp yeniden soruyordu bunun kim olduğunu.

Kahvesinden son yudumları alıyordu ki, dediği çıktı. Zeynebim türküsünü anlamıştı. Yaman bir oğlandı bu. Kızının adını öğrenmiş, adının türküsünü

çalmıştı hemen. Sonra, kekliği de anladı aradaki. Ama, ötekilerin hiç birini anlamadı.

Mayalı bir yürek vardı bu oğlanda kuşkusuz. Öyle mayalı bir yürek ki, mangal kadar olmalı. Bir de akşam yeli kesmese şu öyküyü. Yine bir şeyler anlamıyacak. Anlayamaz o bunları. Ozan kafası gerek anlamak için. Bildiği türküler gelince sırıtıyor. Ama, hiç duymadığı, hiç bilmedikleri, bildiklerinden o kadar çok ki...

Yalnız neden bu kadar hüzünlü vuruyor. Bir öğrenmeli nedenini. Belki bir derdi vardır, demeye kalmadı. Birden coştu. Hüzünlüyken nasıl ağlatacak gibi oluyorsa. Gibisi fazla. Karısı Iraz, oturmuş ağlamaya. Şimdi de, yüzünün yaşını kurulamadan, burnunu çekip, gülümsemeye çalışıyor. Hey Tanrım. Bazı kullarına neden böylesine içli bir yürek veriyorsun.

Onlar da olmasa, galiba dönmez bu dünyanın çarkı. İşte öylelerinin hatırına dönüp duruyor. Ve öyleleri var diye, sallamıyor başını koca öküz. Yoksa, bizim gibilere kalsa, dedi kendi kendine. Çoktan, yıkılmış olurdu yeryüzü.

Hasan kavalı ağzından çektiğinde, boynuna atıldı Zeynep.

— Hasan efem, dedi. İçten, tatlı bir sesle, yumruk ellerini yüzünde dolaştırarak. Benim, biricik Hasan efem. Demin böyle masallar anlatmadıydın. Bir başkaydı deminki çaldığın. Neden?

— Demin koyunları suluyordum da, ondan bal kız.

— Her bir işin türküsü ayrı mı?

— Ayrı ya.

— Koyunlar nerden bilir bunu?

— Çobanlar, bin yıllardır hep aynı havaları vurur da ondan.

— Hiç değişmez mi havalar?

— Çobanına, sürübaşısına göre değişir elbet. Ama, genellikle aynıdır.

— Peki, neden şimdi ağlatasıya vurdun? Yüreğin çok mu yanık? Yanıksa de bana. De ki, bileyim. Sen benim Hasan efemsin. Yanıklığını bileyim ki, ben de ağlayayım.

— Benim yüreğimin yanıklığından değil bu bal kız. Kavaldan öyle çıkar ses. Hüzünlü...

— Neden?

Güldü Hasan. Güneş ve doğa, sanki o kaval çalarken dinlemek için durmuşlardı. Şimdi birden kararda yöre. Bir gölge uzadı Bozdağlardan. Ovayı kaplayarak, yamacı karartarak, geldi durdu üstlerinde.

— Uzun sürer anlatması Zeynep abla. Çok bir uzun sürer. Seni de beklerler evden. Yarın anlatırım olmaz mı? Hem yemek zamanı şimdi. Karnın acıkmıştır.

Sabırsızlandı kız. Gözlerini, gözlerine dikti yine.

— Ben yemeğimi yedim. Senin acıktıysa, buyur ye...

Çıkını kucakladı. Açmaya çabaladı. Kaptı Hasan. Bir ağa kızı, o'na çıkın açamazdı. Töreye aykırıydı bu. Ama, ilkin direndi Zeynep. Sonra bıraktı.

— Madem acıktın. Hem ye, hem anlat bakalım, neden öyle ses verir kaval?

Kimbilir hangi çobandan dinlediği bir öykü anlatmıştı o'na Ömer dedesi. Kavalın öyküsünü. O da Zeynep'e anlatırdı bunu. Ne var ki, ortalık kararmış, bayırla hanayın arası da bayağı uzak. Sonra darılır ağası. Kızı öyle çok eyleme yukarıda der.

— Karnımın açlığından değil. Baban kızar sonra.

— Babam bana kızmaz.

— Bana kızar.

— Kızmaz. Ben gidince derim babama. Hasan efem bana masal anlattı derim. Kaval böyle böyleymiş. Hadi ama...

Her insan, başarısını yüceltmek ister. İyi kaval çalan çoban da, usta çobandır. Başarılı çobandır. Ka-

valını öğer. Bir soyluluk bulur onda. Basit bir kamış parçasına öyle bir anlam kazandırır ki, anlattığına inanır kişi. Ömer dedesinin anlattığı da, bir masaldı kuşkusuz. Bir eski ve usta çobanın, kavalında bulduğu soyluluk, çobandan çobana aktarılıp gelmiş.

Bir an duraladı. Anlatmaya başladı.

— Bir yoksul kızı varmış eskiden. Çok, pek çok eskiden. Güzelmiş.

— Çok mu güzelmiş Hasan efe?

— Güzelmiş. Senin kadar güzelmiş. Sesi... İşte o'nun bir eşi daha yokmuş. Ayın on dördü gibi yüzünde, güldüğünde güller açan bir ağzı varmış. Ve bu ağız, türkü söylemeye başladı mı, bülbüller susar, dereler çağıldamaz olurmuş. Tüm doğa, put kesilir, türküsü bitinceye kızı dinlermiş. Ve tabiî o türküye başlayınca, tüm doğa sustuğu için, her bir yana dağılırmış sesi. Yeryüzünün tüm kovuklarında, tüm yücelerinde bir sevdalı yel gibi dolanır dururmuş. Duyan vurulurmuş sesinden kıza. Ve vurulanlardan biri, Cin Padişahının, çirkin, kambur, cüce oğluymuş. Hemen çıkmış babasına. Selâm vermiş. Demiş ki, ey benim Cinlerin Kralı olan yüce babam. Şu türkü söyleyen güzel kız var ya, ben o'na vuruldum. Ne yap yap, al bana o'nu. Oğlu böyle der de, durur mu cinlerin başı. Karanlık, derin mağarasından adamlar salmış. Demiş ki kıza, böyle böyle. Benim oğlum sana vuruldu. O, cinlerin enbir güzelidir. Gel, gelinim ol. Ölümsüzlüğe er. Güzelliğin hiç bozulmasın. Sesin, insanlara ve de doğaya bir yel gibi yayılsın. Tüm adamlarım pervane kesilsin çevrende. İste dilediğini yetiştirsinler. Öl dediğinde ölüp, ol dediğini oldursunlar daha ağzından çıkarken.

Atıldı Zeynep. Gözleri Hasan'ın ağzında, kesti sözünü.

— Kız ne demiş?

— Ne diyecek. Omuz silkmiş. Meğer bir sevdiği varmış kızın. Sevdasından söylermiş o türküleri. Ve

de Tanrı, sevdası için bağışlamış o güzel sesi o'na... Bir Padişah oğluymuş sevdiği. Ama, öyle böyle değil. O yüzünü gösterdi mi, güneş utancından saklanacak yer ararmış. Oylesine yakışıklı, öylesine güçlü bir yiğitmiş ki, anlatılamaz. Günlerden bir gün, ay yüzlü, yıldız bakışlı, su akışlı sesli sevdalısına yetişmeye gelirmiş. Geçit vermemiş de Kaf Dağı. Bir kızmış yiğit. Kılıcını çekip bir indirmiş. Ortasından ikiye ayırmış dağı. Düşün sen. Nasıl bir yiğitmiş, kendin bul artık. Cin Kralı her bir şeyi bilmez mi? Bilir. Yeryüzünde ne ki olup bitiyor, tüm dünyaya yayılmış cinleri bildirir o'na. Kız, ben Cin Padişahına varmak isterim. Bana kalsa, bu büyük, bir görkemdir. Onur verir. Ama, yüreğime anlatamam durumu. O başkasının. Ve de hiç bir zaman yüzünü o'ndan çevirip, kimselere gitmez. Kusuruma kalmasın yüce Kral. Bağışlasın beni, diye haber salmış dünürcülere. Ben yiğitimi beklerim. Onun içindir türkülerim... Kral bir kızmış buna. Çatınmış bir oturmuş. Olmaz, demiş. Ben bir şey isteyeyim de, olmasın. Olmaz... Ama kambur, çirkin ve de cüce oğlan düşmüş babasının ayağına. Aman baba demiş. Bir kez daha. Kızmış Kral. Oğlum demiş. Nevcivan yolda. Kaf Dağını önüne gerdim. Bir kılıçta ikiye biçip geçti. Şimdi Aras ırmağına vardı varacak. Hadi bir kez de onu önüne gerip, yeniden isteteyim. Ama, varmaz bu kız sana. Sevdayı bilirim ben. Pek direnirsek, yetişir kapar kızı. Sen de dünya durdukça hayretmezsin gayrı. Git, işimize bakalım. Dinletememiş. Yine haber salmış kıza. Aras ırmağı bir kabarmış şehzadenin önünde. Bir yücelmiş ki, sanırsın her bir yan deniz oldu. Yine kızmış şehzade. Anlamış durumu. Eski insanlar çok bir akıllı olurlarmış. Anlamış ki, bu işe cinler, periler karıştı. Yıkmış ormandan bir koca kütük. Atmış suya. Soyunmuş. Gömleğinden bir koca yelken yapmış mı? Ama, rüzgârı durdurmuş cin kralı. Yine kızmış şehzade. Ciğerini şişirip, bir üflemiş ki, yelin sözü mü olur.

— Geçmiş mi? Geçmiş mi Aras'ı yiğit ?

— Geçmiş. Geçmeye geçmiş ya, kız yine çevirmiş dünürcüleri. Artık, oğlunu dinlememiş cin kralı. Oturmuş küresinin başına. Bakmış ki, kız dere kıyısında hem testisini dolduruyor, hem de türküye başladı başlayacak. Bir kez başlarsa, büyü bile tutmazmış. Çünkü, olduğu yerde o bile kalır, mayası kabarmadığı için, sözünü dinlemezmiş kralın. Kız daha dudağını oynatmadan, büyüyü kabartmış kral. Okumuş, üflemiş. Ve tam türküye başlarken, bir kamış haline getirivermiş o'nu. Dere boyunda kamışlar vardır hani. Kaval onlardan yapılır. Kavalın iyisi yapılır ha. Ağaç kavalı demiyorum. İşte onlar o kızdan türemişler. Ve de bir yüreği yumuşak, kamışların yel değdikçe inim inim inlemesini görünce, öyküsünü sormuş. Kamış bu. Gören kalbe hemen hemhal olmuş, anlatmış öyküsünü. Bunun üzerine kesmiş adam o'nu. Delikler açmış üstünde. Ve üflemiş ki, kızın bin yıllık öyküsünü anlatır. İşte bu adam ilk çoban. Bu kaval ilk kavalmış. Ömer dedem derdi ki, bu kavalı benim dedem görmüş. Sakalı belinde bir çobanın elindeymiş. Sonra bir daha gören, duyan olmamış. Kendiliğinden söyler derdi. Daha ağzına götürürken, o ses vermeye başlar. Ne denli acemi olsan. O, kızın sesi çağıldarmış ağzında. Ömer dedem, çok bir usta çobandı. Bir kez kavalı aldı mı ağzına, koyunları oynatırdı inan olsun. İnsanları bırak. İşte bu yüzdendir ki, kaval daha üflerken ağlar. O ay yüzlü kızın, kavuşmamışlığını anlatır. Çobanda değildir suç. Bin yıllar ötesindeki Cin Kralındadır.

Öyle bakıyordu Zeynep. Hiç böylesine güzel masal dinlememişti. Ninesi de bilirdi masal anlatmasını. Neler anlatırdı o'na. Devleri, perileri, kız kaçıran ecinnileri. Ama, böylesine güzel anlattığını hiç duymamıştı. Bir başkaydı bu masal. Kavalın masalını, çobanlardan başkası bilmiyordu kimbilir.

— Yazık kıza, dedi hıçkırarak. Çok bir yazık hem de...

— Yazık ya, elden ne gelir. Güzelin alıcısı çok olur derler. Bakarsın cin çıkar, bakarsın melek. Hadi sen git de, baban daha çok meraklanmasın.

— Olur gideyim. Her zaman kaval çalacaksın bana değil mi?

— Çalarım. Yeter ki sen iste. Hem öyle bir çalarım ki...

— Sağol Hasan efem.

Döndü. Emeti peşine takıldı ilkin. İteledi o'nu.

— Hadi yerine git Emeti. Bak, Hasan efem gücenir sonra. Kaval çalmaz sana. Çalmaz da, ağlarsın.

Koyun dinlemedi o'nu. Yürüdü. Hasan yerinden kalktı. Okşayarak tuttu koyunu. Çevirdi yüzünü ağıla. Yumuşak bir sesle.

— Hadi bakalım Emeti. Ayıp sana. Gir ağılına.

Emeti ağıla, öteki koyunların yanına girdi hiç sessiz.

Zeynep, gidip gidip arkasına bakıyordu. Hasan, giderek karanlığın içinde yitiyordu. Bir gölge haline, bir duman haline geliyordu. Masallardan fırlamıştı sanki. Bir masaldan fırlamış, gelmiş yamacın başına. Sonra yine yerine dönüyordu.

Babasının dizinin dibine oturdu hanaya gelince.

— Baba, dedi. Hasan efem öyle bir masallar biliyor ki... Bana kavalın masalını anlattı. Bir acıklı, bir acıklı ki...

— Demek ondan öyle acı acı vururmuş ha kaval?

— Sen biliyor musun masalı?

— Bilmiyorum ya. Sen söyleyince aklıma geliverdi birden. Anlat bakalım, nasıl bir şeymiş bu.

Kıvançla toparlandı Zeynep. Dizlerinin üstüne oturdu. Yumuk ellerini kucağında kenetledi.

— Eskiden, çok eskiden... Diye anlatmaya başladı Hasan'dan duyduklarını...

Otlar kurumuş, karşıdan Hasan'ın gördüğü kadarıyla, Bozdağların tepesinde kar beyazlığı başlamıştı. Artık uzak yaylaklara gitmiyordu Hasan. Bayırın üstündekileriyle yetiniyordu. Bakarsın kar bastırır. Boran çıkar. Zarar verir koyunlarına.

Ağası, bir yaylak dönüşü yanına uğradı. Yazın, sıcakta yaylamaz koyun. Bu yüzden, yaz geldi mi, geceleri sürer onları Hasan. Havalar soğumaya başlayınca da gündüz. Ağası, kolaylıkla çıkıvermez ağıl yanına.

Zeynep'se haydi artık git demese, yanından ayrılmayacak. Koyunların çanını dinler, yaylak dönüşü. Duydu mu çanı, Hasan yukarıdan inerken, o aşağıdan çıkar. Konuşacak bir şey bulamasalar, bakışırlar. İçindeki özlemi karşılıyor Zeynep. Tatlı bakışı. Yumuşak sesiyle, Hasan efem, diye dönenmesi yetiyor o'na.

Uzun süre konuşmadıkları olur. Coşarsa Hasan, bir oturur kavalın başına. Onunla anlatır içindekileri. Zeynep suskun dinler o'nu. Gözlerini gözlerine diker. Kınalı ellerini kucağına alır, ilk günkü gibi dinler. Kocaman kocaman açar gözlerini. Bal tadı süzen bakışlarıyla.

Ağa, kendisi çıktığına göre, önemli bir şey var.

— Hasan, Helvacı İbrahim senden koçluk bir toklu istiyor. Gelinlik olacakmış. Kendi eliyle seçsin. Kendi eliyle getirsin bakalım, diyor. Oğlanı nişanlamaya hazırlanıyormuş da, kurbanlık koçu şimdiden kendi beslemek istiyor.

— Maşaallah. İbrahim emminin evlenecek oğlu var mı?

— Eh, aklımda kaldığına göre, on beş, on altı yaşına girdi oğlan. Vakit değil mi?

— Vakit ağam. Ne zaman götüreyim?

— Ne zaman istersen.

— Ya koyunlar ne olacak?

— Sen haber bırak. Ben gidiyorum diye, bir adam gönderirim.

— Ama...

— Hadi hadi. Yeter artık. Kaç yıldır bir gün bile dinlenmedin. Koyunlarım, koyunlarım diye döneniyorsun. Hiç bir yere gitmiyor, bir şey yapmıyorsun. Sen başlarından ayrılsan ölecek değil ya koyunlar. Bir gün de ayrı kalıversinler senden. Hem biraz dinlenmiş olursun.

— Ben yorulmuyorum ki ağam. Koyunlarım yetiyor bana. Bir de bizim bal kız. Geldi dikildi mi başıma. Hasan efem, Emetim neden zayıflıyor diye bir sorguya başladı mı?

— Eh, o da büyüyor artık Hasan. Büyüdü bile değil mi?

— Bilmem. Ben hiç farkında değilim ağam. Bana hep o ilk geldiğim günkü kız gibi geliyor.

— Büyüdü. Onunu geçti artık.

— Tanrı yaşını uzun, kısmetini bol etsin.

— Âmin. Ne zaman gidersin sen?

— Yarın erken indiririm sürüyü. Gider. Dönüşte yine yaylağa çıkarım ağam. Bir gece için, birini gönderirsen olur.

Bir süre oturdular. Bir sigara uzattı Kenan. Karşılıklı yaktılar.

— Gönderirim. Sen sakınma ha. En iyisini seç. Eğer o olmasaydı, ben senin gibi çobanı nerden bulurdum? Her yıl, bir sürü koyun sattırıyorsun bana. Ama, her yıl daha da artıyor sürümüz.

— Aman ağam. Tanrı'nın verdiğini benden bilme. Koyunlarımız iyi çıktı.

— Değil Hasan. Hiç değil. Aynı sürüden düzdüğümüz kaç kişi battı. Neden? Çobanları iyi değildi onların da ondan. Sen çok iyi çobansın. Bağlısın da bana. Hiç aklından geçti mi başka ağaların yanına çoban durmak.

Kuşkuyla süzdü o'nu Hasan. Bir bildiği, bir düşündüğü mü vardı yoksa. Kurban arefelerinde bir kaç kez, buradan aldığının iki, üç katına isteyenler olmuştu o'nu. Dönüp bakmamıştı. Zeynep'in kardeşliği, alıştığı koyunlarının uysallığı yetiyordu o'na. Acaba bu sözler mi erişmişti ağasına? Bunun için mi ağzını arıyordu? Yoksa bir başka niyeti mi vardı Kenan ağanın. Artık davarcılıktan vaz mı geçecekti?

— Hiç düşünmedim ağam. Ben, sen git deyinceye burdayım. Ama, git dersen, durmam gayrı.

Telâşlandı Kenan.

— O ne biçim söz Hasan. Hani benim demem, yıllığın az gelir, bir isteğin olur.

— Yok ağam. Hiç bir isteğim yok. Ben bu yaylaklara, buralara alıştım. Nereye gitsem yapacağım çobanlık olduktan sonra, niye gideyim.

Başka bir şey demedi Kenan Ağa. Kalktığı gibi, bayır aşağı indi. Dilinin altında bir şey vardı da, söyleyemedi gibi geldi o'na. Bilmiyor. Anlayamadı bir türlü dilinin altındakini. Dinlenmesini, kente inmesini neden istiyor ola? O seçiverir burada tokluyu. Her gün kente giden ırgatlar var. Ondan iyi bilirler Helvacı'nın dükkânını. Neden o'nu gönderiyor ağası? Dur hele bakalım. Helvacı anlatır nedenini.

Tokluyu kucaklayıp, dükkândan içeri girdi. Yol boyu şaşmıştı kentin durumuna. Tüm bayrak donatılmış. İstasyon caddesinde, çarşı sokaklarında defne dallarıyla, çiçeklerle bezenmiş taklar. Üstlerinde yazılı al bezler.

Bir büyük şölen ola kentte. Öyle bir şölen ki, her bir yanı güleçleştirmiş.

Dükkândan içeri girerken, gülerek karşıladı Helvacı.

— Gel bakalım Hasan Dayı. Nerelerdesin?

— Dağlarda, bayırlarda İbrahim emmi. Hayırlı işler olsun.

— Sağol. Ne var, ne yok?

— Bildiğin gibi işte. İyilik sağlık.

— Yahu n'ettin sen bu Kenan'a?

— N'etmişim emmi? Hayrola?

— Çok seviyor seni. Geç otur şöyle de biraz konuşalım bakalım.

Tokluyu bıraktı. Helvacı, sürükleyip, arkada bir yerlere bağladı hayvanı. Döndü. Peykenin ucuna ilişmiş Hasan'ın karşısına oturdu.

Hasan, deminden beri aklını kurcalayan soruyu öğrenmek istedi ilkin.

— Kent niye donanmış böyle emmi? Bayram seyran mı var?

— Var ya. Hem de en bir büyük bayram. Cumhuriyet Bayramı.

— Cumhuriyet Bayramı mı?

Anlamamazlıkla bakıyordu Hasan. Helvacı güldü. Dağda bir çobandı o. Ne bilsin. Anlattı.

— Şimdi artık hükümetimiz Cumhuriyet oldu. Gazi öyle demiş. Kaç yıldır ne Padişah var, ne de halife. Her bir şey biz kendimiziz şimdi. Gazi... Yönetim bizim elimizde. İşte bu yıl, Cumhuriyetin ilânını kutluyoruz yeniden. Sen hiç görmedin mi Cumhuriyet şenliklerini?

— Görmedim.

— Ohoo... Bir görsen, parmağın ağzında kalır. Gel bak...

Birlikte dükkânın arkasına geçtiler. Helvacı, helvayı orada karardı. Bir küçük kazan hazırlamış. Kürreklerini ayrıca koymuş yanına. Çöven, şeker teneke-

si de öte başta duruyor. Bir tek arabanın içine, ocak örüyor kalfa. Helva ocağı. Kazanı oturtacaklar üstüne.

— Gördün mü?

— Gördüm ya, hiç bir şey anlamadım.

— Ben ağana söylerim. Yarın kal burada. Kal da şenliği gör. O zaman anlarsın her bir şeyi.

— Ne zaman oldu bu Cumhuriyet?

— On üç, on dört yıl var herhalde. Hiç haberin olmadı mı senin Hasan?

— Nerden olacak? Biz köylüyüz. Aklımız ermez ki, böyle şeylere. Neyse ben gideyim işim kalmasın.

— İşin kalmaz. Tasa etme. Ben derim Kenan'a. Hasan'ı ben alakodum. Hem konuşacaklarım var seninle. Bak neler göreceksin kentte. Hele bir akşam olsun. Birlikte gideriz Halkevi bahçesine. Şenlik var orada. Bir şenlik ki...

— Olmaz emmi. Ağam kızar. Ağam kızmasa bile, koyunlar kızar.

— De len. Başlarım koyunlarından. Kaçmadılar ya. Bir gün çıkmayıversinler yaylağa. Gelmişken bırakmam seni ben. Ağan kızarsa iş yok değil ya, çeker gidersin.

Hasan ikircik lenerek baktı Helvacının yüzüne.

— İbrahim emmi, dedi tek tek. Yoksa ağam beni kovacak da yüzüme söyleyemiyor mu?

— Hiç bir ağa, hiç bir ırgatının yüzüne söylemekten korkmaz. Bunu bil Hasan. Benim diyeceğim başka. Kenan, senin bir gün o'nu bırakıp gitmenden korkuyor. Kurban arefelerinde yapılan teklifleri duymuş. İkircikleniyor.

— İkircik lenecek ne var? Ben gitmem ki, ağam git deyesiye.

— Biliyorum. Ben biliyorum bunu da, Kenan bilmiyor. İnsandır diyor. Paraya bir yere kadar dayanabilir. Ve senin için iyi şeyler düşünüyor Hasan. Bir türlü söyleyemediği bu. Zamanı geldi diyor. Bir

kınalı kız bulmalıyım o'na. Yandaki tarlalardan biraz toprak ayırmalıyım. Kendi başını kurtarsın. Bunca yıl, hizmetimde durdu. Ben de bu kadarcık elinden tutayım o'nun. Ağanın dediği bu. Ne dersin?

— Bilmem ki ne desem. Tanrı tuttuğunu altın etsin derim. Derim ya, ben ovada durucu değilim. Bir gün, ağam davarcılıktan vazgeçince, kendi köyüme dönüp, orada yerleşmek isterim. Çok yıllar oldu oradan çıkalı.

— İşte ağanın korkusu da bu. Temelli oralara bağlamak ister seni. Alışmış. Dayanmış sana. Kaç kez kendisi söylemek istemiş. Söyleyememiş. Bana açtı sonunda. Ben derim, dedim. Yolla sen bana. Ben söylerim. Yolladı. Diyeceğimiz bu işte. Hemen cevap vermen şart değil. Düşün hele. Çoban aklı düşünmeye alışkın değildir. Yavaş çalışır. Sen bir iyice düşün. Kurban arefesinde, kente indiğinde anlatırsın cevabını bana. Ben de ağana söylerim, olup biter.

— Olur emmi. Sağolun. İkiniz de sağolun. Beni düşündüğünüz için, Tanrı gönlünüze göre versin. Varayım ben gideyim artık. Gecikmeyeyim.

— Olmaz demedim mi sana deli çoban. Bu gün de yarın da burdasın demedim mi? Bak şuna.

— Bana bunca iyilik edersiniz. Ben şenlik keyfine kalırsam günaha girmem mi?

— Hiç bir şey olmazsın. Kal dedik. Adam, büyükleri bir şey dedi mi, kalır o'nun üstünde. Gebermedi ya koyunlar. Kal ki, bu gün konuğum olasın benim. Birlikte şenlik seyredelim. Yarin da gör beni bak. Neler yapacağım geçitte.

Boynunu büktü Hasan.

Akşam olmak üzereydi.

Kolundan tuttu Helvacı.

— Hadi gidip, önce yemek yiyelim.

— Ben helva ekmek yirim emmi. Sen git yi evinde.

— O ne demek. Konuğumsun demedim mi? Bu gün biz ne yersek, sen de ondan yersin. Konuk, umduğunu değil, bulduğunu derler. Hadi bakalım. Yüklen tokluyu.

Dükkânı kalfa kapatırdı. Az bir işi kalmıştı. Son tuğlaları sıralıyordu arabanın üstüne. Sonra kazanı oturtacaktı. Bitmişti işi. Biter bitmez, kapatır, şenliğe giderdi o da...

Toklunun boynuzlarından çekiştirerek, Helvacı'nın evine vardılar. Koyunu gören, sevgiyle bakıyor Hasan'a. Birden değerli bir konuk oldu çocukların gözünde. Sofraya birlikte oturuyorlar. Sonra, birlikte kalkıyorlar. Babaları, daha sabahtan söz vermişti çocuklara. Akşam, Halkevi önündeki şenliğe birlikte gideceklerdi.

Halkevinin köşesine geldiklerinde, afallayarak durdu Hasan. Yıllar önce, üstünde dikilip, kenti seyrettiği tepe, değişmiş, renklenmişti sanki.

En ucuna, bir koca bayrak asılmıştı. Bir albayrak. Ama, üstünde ay-yıldız yoktu bu bayrağın. Kocaman kocaman altı tane ok vardı. Ardına dayamışlar güneşi. Gecenin karanlığında her bir yerden görünüyor. Halkevi köşesi daha bir açıklık olduğu için, oradan iyice belli bayrak. Işıl ışıl. Gergin. Sonra onun hemen yanında, yine ışıkla yazılmış bir yazı.

Çocuklar, ellerini çırpıyorlar. Takların, bayrakların altından geçip, Halkevine giriyorlar. Geniş bahçenin çevresi, insanla dolmuş. Çocuklar, demir parmaklıklarına tırmanmışlar. Yaşlılar, geniş bir açıklığın çevresine dizilmiş sandalyelere kurulmuşlar. Gençler onların arkasında ayakta. Ya da Halkevinin merdivenlerine, şurasına burasına oturmuşlar.

Sağ tarafta, genişçe bir kumluk. Bir humbara yerleştirilmiş oraya. Arada bir, uzun boylu, iri yarı bir belediye çavuşu, fişek fırlatıyor gökyüzüne. Altından tutuşturup, atıveriyor havaya doğru. Vıjj, diye

gidiyor fişek. Sonra gökte patlayıp, renk renk yıldızlar halinde saçılıyor.

Çocuklar, başları yukarıda, önlerini görmeden koşuyorlar saçıldığı yöne doğru. Boş kovanı kapmak için, birbirine, duvarlara, kaldırıma çarpıp düşüyorlar.

Hasan, dikilmiş seyrediyor onları. Halkevinin çevresi ışık dolu. Apaydınlık yöre. Gece, korkusundan çok yükseklere çekilmiş.

Onlar geldikten az sonra, davullar vurmaya başladı. Şenlikli havalar üflüyor zurnacı. Ve sallanarak insanlar geliyor. Sallanarak çıkıyorlar alana. Zeybek oynuyorlar.

Yabancı gözlerle bakıyor Hasan. Demek her yıl, şenliklerle kutlarlarmış Cumhuriyeti. Her yıl böyle büyük şölenler, törenler düzenlerlermiş. Tepenin başına çektikleri kocaman bayrak ne ola ki... Sormayı kendine yediremiyor. Bu da, derler sonra. Dünyadan habersizmiş.

Habersiz. Hiç haberi yok dünyadan. Cumhuriyetin ne olduğunu bile bilmiyor. Hem de neyse o kocaman olmalı. On dört yıl. Uzun bir zaman. Bir insan, evlenme çağına gelir. Eğer insansa Cumhuriyet de, belki evlenme töreni bu...

Ama, helvacının deyişine göre, bu gün her ilde, her ilçede bu törenler yapılıyormuş. Hatta köyler bile bayrakla donanmış. Bayram, tüm yurtta coşku içinde kutlanıyormuş. Her yıl, iki gün sürermiş şölen.

Bunca yıldır hiç farkında değil Hasan. Nereden olacak. O dağlarda. Çobanlıkla tüketiyor ömrünü. İyi ama, kendi köyündeyken de bilmezlerdi böyle şeyleri. Ama, Gazi istemiş. Gazi büyük bir adam. O ne yaparsa, iyisini, doğrusunu yapar demişlerdi köydeki büyükleri. Öyle büyük bir adam ki... Hele Gazi Kerim Dayısı... O'nu anlatırken bitiremezdi. Sonraları da Dursun efesi...

Savaş yılları geldi aklına. Bu Halkevi yoktu o zaman. Hattâ ilk kente geldiğinde de yoktu. Sonra Kurşunlu Han, pırıl pırıldı savaş sırasında. Şimdi yıkılmış, viranelik olmuş. Yeni bir fişek patladı. Çocuklar gözleri yukarıda, önlerini görmeden koşuştular yine.

Davulcu daha bir coştu. Zurnacı iyice tizden vurdu perdelere. Oynayanlar, zıplamaya başladılar. Ve bir duraklama oldu. Bir alkış kapladı çevreyi. Bir adam, Halkevi balkonuna, bir tasvir çıkardı. Baktı Hasan.

— Gazi... Varol Gazi Kemal. Tanrı seni başımızdan eksik etmesin. Ya ya ya, şa şa şa, Kemal Paşa çok yaşa...

Alkışlar. Bağırmalar. Ve balkona asılan kocaman resim.

Resminden bile belli O'nun ne büyük adam olduğu. Bakışları kor gibi. Resimden bile hemen dikilip, savaş gösterecekmiş gibi bakıyor. Anılarını dolduran insana baktı uzun uzun. Başında kalpağı, geniş omuzlarında sırmalı ceketiyle, canlı gibi duruyor karşısında.

O da alkışladı. O da bağırmaya başladı kalabalıkla birlikte.

— Ya ya ya, şa şa şa, Kemal Paşa çok yaşa...

Belediye çavuşu, üst üste beş altı fişek patlattı. İnsanlar daha bir coştular sanki. Davul yeniden vurmaya başladı. Ortaya çıkıp oynayanlar, davulcunun yanına varıp, para sıkıştırıyorlar avucuna. Bir tokmaklıyor davulcu. Sonra elinin ucundan cebine akıtıveriyor bahşişi.

Dönüyor ortada. Oynayanlarla birlikte oynuyor. Diz çöküyor. Karın üstü yatıp, göbeğinde vuruyor davula. Ve kalkıp sekerek, oturanların önünde dolanıyor. Paralar çıkıyor. Paralar uzatılıyor davulcuya.

Çocuklar el çırpıyorlar. Sonra büyükler de başlıyor el çırpmaya.

Kadınlar, daha uzaklardan çarşaflarına bürünmüş, evlerin pencerelerine, balkonlarına dizelenmişler.

Bir coşku sarmış tümünü. Davulcu yoruldukça, marşlar söylüyor kitle. Ve arada bir bağırıyor.

— Yaşasın Cumhuriyet. Yaşasın bağımsızlık...

Hasan da bağırıyor. Kelimeler başında bir balyoz gibi titreşimler yaratırken, kalabalığa uyuyor o da... Arkalarda bir yerde, rakı şişeleri açılıyor. Beyler, şölen veriyorlarmış. Koyunlar kesilmiş. Püryanlar yapılmış. Arkalara dolanan, rakıyı çekiyor. Püryanın kızarmış parçalarını tıkıyor ağzına. Ve dönüyor tekrar alana. Ellerini kaldırıp, zeybek havasında durmaksızın zıplıyor.

Işıklar, oynayanlar siliniyor gözlerinin önünden. Gerilere, çocukluğunda bıraktığını sandığı günlere gidiyor Hasan. Topal Ali Dayısıyla birlik, Salihli düzlüğünde gördükleri, canlanıp büyüyor gözlerinin önünde.

Yunan askerleri. Çeteciler. Vuruşma. Savaş...

Ve bir yaşlı merkebin arkasında, bir topal ile, elinde küçücük kavalı bir çocuk...

Ey Gaziler, Sarı Zeybek, Dağlar Dağlar... Daha nice türkü.

Ve vuruşan insanlar. Kaçan insanlar. Anasını yitiren çocuklar. Çocuğundan ayrı düşmüş analar. Yollara dizelenmiş aç kervanları. Saçtan, pişmemiş bazlama çalan kocaman insanlar...

Sonra bu şenlik. Yaşa diye bağırmalar. Cumhuriyet, bağımsızlık...

Nereden, nereye...

Derin bir soluk alıyor. Çevresine bir bakıyor ki, alanın ortasında. Ellerini kaldırmış. Zeybek oynamakta. İyi oynadığını hiç bilmezdi. O oynarken, çevresindekiler çekilmiş. Hasan eski günlere dalarak,

ortaya nasıl geldiğinin farkında değil. O eski günleri yaşıyor yine. Ensesi kaşınıyor. Yunan askerinin süngü dayadığı yer, tatlı tatlı kaşınıyor. Elini uzatıp kaşımak gelmiyor içinden.

Hani vuruşanlar nerede? Onlardan kimse yok gibi şimdi... Kalaycı ortalarda görünmüyor. Beyler... Beyler işte orada. En başta oturuyorlar. Gazi ise, tümünün tepesinde. Şenliği kolaçan eder gibi...

O'na baktıkça daha bir coşuyor Hasan. Zurnanın sesi siliniyor kulaklarından. Davul susuyor. Ve yaptığının farkında olmaksızın, kavalını çıkarıyor.

Bağdaş kuruyor yere. Bağdaş kurup oturuyor. Çocukların gürültüsü, sarhoşların bağırtısı. Ve hep bir ağızdan kutlanan,

— Yaşasın Cumhuriyet, yaşasın Bağımsızlık deyişleri.

Savaş günlerinde olduğu gibi. Çetelere haber iletmek istediği zamanlar yaptığı gibi. Yerde oturmuyor şimdi. Topal Ali Dayısının merkebinin semerinde. Sallanıyor onun yampiri adımlarına uygun olarak.

Ey Gazilerle başlıyor. Aralarındaki işaret buydu. Sonra, içinin coşkusunu, kavalın deliğinden salıyor havaya.

Giderek, çocuklar susuyor, kıpırtılarını unutuyorlar. Sarhoşlar bağırmaktan vazgeçmiş. Tüm gözler Hasan'ın elindeki kavala dikilmiş. Bir kaval değil bu. Kentlinin deyimiyle, «tam çalgı...» Bir bando ki, yeri göğü gümletiyor.

Coşkusunu doğaya armağan edip, bitirirken Gazi'nin gözlerine takılıyor gözleri. Gülüyor Gazi. Canlıymış, o'nun yaptığından mutluymuş gibi gülerek bakıyor. Hasan da gülüyor. Kavalını ağzından çekerek, bir asker selâmı çakıyor Kemal Paşa'ya.

Bir anda, gök gürlemesini andırır bir gürültü oluyor çevresinde. İsteriz, bağrışları arasında, birbirine çarpılan ellerin şakırtısı bu... Hasan korkuyor. Ürküp, utançla kalabalığın arasına karışmak istiyor. Ne mümkün. Sırtını sığazlayanlar. Alkışlayanlar...

Sonunda Helvacı yetişiyor.

— Bırakın. O yapacağını yaptı artık. Bir daha kesseniz çalmaz. Deli çoban. Coştu bir kez.

— Bizi de coşturdu. Sağolsun.

— Sağolsun, sağolsun...

Zurnacı, davulcu hemen başlamışlar. Hasan'ı geçmek çabasındalar. Bir küçük kaval, kitleyi böylesine coşturduktan sonra, onların davulu, zurnası, yeri yerinden oynatmalı. Serhad türküleri, savaş öyküleri zurnanın ince sesi, davulun kalın gümlemesiyle yeni bir coşku gibi sarıyor havayı.

Hasan kaval çalarken, fişek atmayı unutmuş olan çavuş, yeniden ateşliyor fişeklerini.

Himaye-i Etfal kahvesinin köşesine bıraktı o'nu Helvacı. Buradan iyi seyredersin şenliği, dedi. Tören önünden geçtikten sonra durma. Ardına takıl. Cumhuriyet alanında, asıl tören var. Doğru oraya gidersin.

— Demiryolunun üstündeki mezarlık kaldırıldı. Bir yanına kocaman hükümet konağı yapıldı. Öteki yanına, bir büyük alan. Gençler top oynuyorlar orada. Bu gün tören yapılacak. Kervan önünden geçti mi, geçti, oyalanma. Hemen, in alana. Asıl oradakini de gör.

Başını salladı Hasan. Beklemeye başladı. Akşam yaptıklarını düşünüyordu. Ne yaptığının pek farkında olmamıştı. İlkin yabancılık duyduğu coşku, birden sarıvermişti o'nu. Sarınca da, hem kendi coşkusu artmış, hem kitleyi şaşırtmıştı.

Çocuklar, yol boyunca anlattıkları yetmezmiş gibi. Gelip çöreklenmişlerdi gece yarısına yakın. Başına oturup, haydi bakalım, demişlerdi. Bize kaval çal. Başından savıncaya akla karayı seçti. Bereket şimdi okulda onlar. Ve okulla birlikte törene katılacaklarmış,

Davullar vurdu Halkevinin önünde. Davulların hemen arkasında, zeybek giysileri içinde çocuklar. Kervan yürüdü. İlkin davullar geçti Hasan'ın önünden. Sonra, zeybek çocuklar. Onların arkasında, bir takım asker. Rap rap... Bir alkış koptu askerler geçerken. Çevresine bir baktı Hasan. Bir anda sokakların, caddelerin kaldırımları insanla dolmuş.

Askerlerin arkasında, siyah önlükleri, beyaz yakalarıyla okullular. Ve sonra tek arabalar sıraya girdi. Her arabada bir zurnacı, bir davulcu. Durmadan çalıyorlar.

Arabaların içinde ocaklar, körükler, örsler. Demirci demir döğüyor. Tak tınn, tak tınn, vuruyorlar kor haline gelmiş demirin üstüne.

Demircinin ardında kalaycı. Çırağı, arabanın kıyısına çekilmiş, dikmeye tutunarak temizliyor bakırı. Kalaycı, ocağın üstünde kızdırıp, kalaylıyor.

Tenekeci, bakırcı sıraya girmiş.

Mutaf heybe, Çulfa kilim, Hacı tezgâh dokuyor.

Kasap et doğrarken, Şekerci şeker döküyor. Ve döktüğü şekeri serpiyor kıyıdan geçidi seyredenlerin üstüne. Uzun boylular, ustalar havada kapıyorlar şekeri. Kaptıkları gibi de ağızlarına atıyorlar. Çocuklar, biraz papcanalar, yerlerde kavgasını yapıyorlar.

Hasan bakıyor. Durmadan, davul zurna eşliğinde, kulaklarına kadar süslenmiş hayvanların çektiği, tekerinde defneler, çiçeklerle bezeli arabaların geçişine. İçlerinde çarşının tüm esnafı, gezginciye çıkmışlar.

Öylesine rahat. Öylesine işinde gücünde bir görüntüleri var ki...

Helvacı, helva karıyor daha. Küreği almış eline. Peştemalı dolamış beline. Yüzünde ter, durmadan döğüyor çöven, şeker, susam karışımını.

Nalbant nal düzeltiyor. Duvarcı duvar örüyor arabanın içine. Bir panayır ki, her usta kendi hünerini beğendirmenin yarışında.

Arabalar biter bitmez, Helvacının dediğini yaptı Hasan. Hükümet alanına doğru koşmaya başladı. Ama, her köşe başında durup, kervanı bir kez daha gözlemekten kendini alamıyor. Alamadığı için de, alanda kalabalığın arasında sıkışıp kalıyor.

Ayaklarının ucuna dikilerek, görmeye çalışıyor olanları.

Yakındaki bir tümseğin üstüne kadar, sürüklenerek varıyor sonunda. Oradan tüm kentliyi görmesi mümkün. Kadını, erkeği, kundaktaki bebesiyle Alaşehir, alana toplanmış. Yaşlı, genç yok. Tümünün yüzünde gülücükler. Bakışlarında erişilmez bir onurun ışıltısı.

Ortaya sandalyeler konulmuş. Bunların üstüne, yöneticiler, beyler kurulmuş. Önlerinden geçenleri selâmlıyorlar. Geçit törenine katılanlar, sandalyelerin önünden geçerken, başlarını çevirip, dimdik bakıyorlar kaymakamın, kumandanın gözlerine. Ve onlar ayakta cevap veriyorlar bu bakışlara.

Yığınlar, kendi aralarında konuşuyorlar.

— İşte bizimki. Bak ne güzel kalaylıyor kabı...

— Bak bak. Benim oğlan nasıl yürüyor. Hay kerata... Baban da mı zabitti?

— Kız güldü...

— Hişt. Önüne baksana. Adımların yanlış. Düzelt. Yoksa çavuştan sopayı yersin.

— Şuraya bak be... Şekerci az daha hızını alamayıp, kazanı kaymakamın kafasına geçirecekti.

Bir yandan bunları izlerken, bir yandan, deminki konuşmaları düşünüyor Hasan. Kürsüye çıkan, tüm gücüyle bağırmıştı. «Kutsal Cumhuriyet. Kutsal bağımsızlık. Kurtuluş savaşımızın yüce armağanı. Büyük önderimiz çok yaşa...»

Ve çocuklar şiirler okumuşlardı. Sallanarak, elleriyle göğü döğerek, bilinmez bir düşman boğuyormuşcasına eylemde bulunarak. Gözlerini bir noktaya dikiyorlardı. Sonra, bağırıyorlardı artık.

Hangisi daha çok bağırır, hangisi daha çok çırpınırsa, en çok alkışı o topluyordu.

Yürüyüş biterken, davullar yeniden vurdu. Oyunlar yeniden başladı. Ve kitle, ağır ağır Halkevinin önünde toplandı yeniden.

Bir süre daha oyalandı Hasan. Sonra, Helvacı'nın dükkânına girdi. O, terini silerek, arabanın üstünden ocağı indirme uğraşına girmişti. Gözleri parlayarak sordu Hasan'a.

— Nasıldım geçitte?

— Çok bir iyiydin emmi.

— Sen helva kapamadın mı?

— Gerilerde kalmıştım. Bana değmedi.

— Gel öyleyse. Kazanın dibinde bıraktım biraz. Kendimiz için. Cumhuriyet bayramı bu. Al bir kaç lokma. İyi gelir.

— Coşku içindeydi insanlar. Alkışlıyor, bağırıyorlardı durmadan.

— Tabiî. Bayram dedik ya. Sen bir de bu akşam gör o insanları. Bak nasıl coşacaklar.

— Yok. Ben gideyim artık. İznini almaya geldim.

— Düşündün mü dediğimi?

— Düşünürüm İbrahim emmi. Daha çok zaman var önümüzde.

— İyi. Düşün. Sonra haber ver bana. Ağan, kararını bekliyor. Kendi elimle bir düğün yapacağım Hasan'a, diyor. Köylünün parmağı ağzında kalsın.

— Yapar. Bilirim. Çok bir iyi insandır benim ağam.

Elini öptü Helvacının. Bir yandan bayramı, bir yandan da, ağasının düşüncesini kurarak, demiryoluna doğru yürüdü.

Kenan kente inmişti. Her zaman yaptığı gibi, ilkin Helvacı'nın yanına uğradı.

İbrahim, bir umutla o'nu bekliyormuş, hatta aramaya çıkmış da, karşısında görmüş gibi sevindi. Hiç böyle olmazdı. Ellerine sarılarak buyur etti. Sonra, başıyla arka tarafı işaretledi. Yürüdü Kenan.

Bir giz verecekti galiba Helvacı. Dükkânın içinde bir kaç kişi vardı. Kimi helva ekmek yiyor. Kimi, kalfalarla sohbet ediyordu.

Arka tarafa geçti.

Ardından gelen Helvacı, kapıyı kapattı bir iyice. Sürgüledi. Yine de duyurabilirmiş kuşkusuyla, fısıldayarak konuştu.

— Çok esaslı bir iş var.

— Esaslıysa yapalım.

— Yalnız biraz tehlikeli.

— Bilirsin beni Helvacı. Eğer iyi parsa varsa ucunda, tehlikeden yılmam.

— Bildiğim için sana açıyorum ya. Hem tehlikesi bize değil. Eğer, ağzı sıkı adamlar bulabilirsek onlara.

— Neymiş bu iş? Söylemedin.

— Söyliyeceğim. Savaşı biliyorsun.

— Biliyorum. Yoksa biz de mi giriyoruz?

— Yok. Girmiyoruz. Girmiyoruz ya, girmekten beter olduk.

— Anlat anlat...

Helvacı yutkundu. Çevresine bakındı kuşkuyla. Kenan, nefesini tutmuş bekliyordu.

— Savaş uzadı. Hemen biter sanılıyordu. Bitmedi. Alaman, Rusya'nın içine bir daldı. Kaldı oralarda.

Kızışmış anlattıklarına göre. Bir iyice kızışmış savaş. Ama, uzaması, iyi değil. Biz savaşa girmedik. Biliyorsun. Ama, girecekmiş gibi hazırlandık. Mareşal, hemen yarın silâhlar patlar, süngüler çekilirmiş gibi hazırlanıyormuş. Bu arada, hükümet bir iş yapmış. Alaman, aç kalmış diyorlar. Para çok. Çok ya, yenmez bilirsin. Bizden buğday istemiş. Hükümet paranın yüzünü görünce, dayanamamış. Hemen satmış elindeki ekini. Ve toplayıp, silolara depo etmiş ne varsa. Şimdi savaş yüzünden, bu buğdayı götüremiyor Alaman. Bizimkiler de sattıkları için bir şey yapamıyorlar. Kurtlanmış tümü. Derler ki, denize dökeceklermiş. Mareşal, yeni ekini ordu için toplatıyormuş. İlkin asker diyormuş. Sonra siviller. Buğday, daha tarlalardan toplandığı için, kent unsuz kaldı. Buğdaysız kaldı ki, kırılacak. Sizin oralarda buğday var mı?

— Dolu.

— Hah işte. Onları kente indirebilirsen eğer. Ben ölçeğini yirmi beş liradan alırım. Trink para. Adamın getirsin buğdayı, oracıkta ölçekleyelim. Hemen paranı elinde bil.

— Paranın sözü mü olur aramızda Helvacı. Ne kadar buğdayım varsa göndereyim sana.

— Yalnız seninki yetmez. Kentli aç ki, beni yer bulsa. Sen köydeki buğdayları da kapat. Başka açıkgözler türemeden, tümüne el koy. Sonra bir ağzı sıkı adam bul.

— Adamın ilgisi ne bu işle anlayamadım.

— Şu ki, kente tahıl sokmak yasak. Yollarda devriyeler var. Bir yakaladılar mı, zifirimizi sökerler. Kazancımızı elimizden aldıkları yetmezmiş gibi, aylarca, yıllarca hapislerde çürürüz. İşte adam bunun için gerekli. Yakalandı mı, ben yaptım diyecek.

— Böylesi adamı bulmak kolay. Sen asıl devriyeleri nasıl aşacağını söyle hele. Madem devriyeler var, buğdayı getirmenin mümkün olmadığını sen de biliyorsun. Beğenmedim bu işi ben. Kusura bakma. Bir başkasını bul sen.

Helvacı gülerek baktı. Sonra kolunu yepeşledi Kenan'ın.

— Mümkünsüz olsa, seni katar mıyım araya? Deli misin? Biliyorsun. Benim oğlan asker. İl Candarma Komutanlığında. Her hafta parola düzüyorlarmış tüm il sınırları için. Ve ilçelerde, bucaklarda bu parola uygulanıyormuş artık. Parolayı bilen, elini kolunu sallaya sallaya geçiyormuş. İster atla, ister arabayla olsun. Çünkü, çeşitli kılıklarda denetime çıkılıyormuş geceleri. Her bir yan sıkı bir kontrol altındaymış.

— Eee?

— Eesi bu. Benim oğlan karargâhta yazıcı. Tüm parolalar elinden geçiyor. Bizim kentinki de... Geçen gün gittiğimde anlattı bunu. Aklıma bir şeytanlık geldi. Neden yararlanmayalım. Parolayı öğreniriz. Sonra, adama belletiriz. Aysız gecelerde, durmadan buğday taşırız kente. Yüzü belli olmasın, kimliği ortaya çıkmasın yine kimsenin. Asker uzaktan sorarmış. Geç dermiş sonra. Ve bir daha dönüp bakmazmış bile. Ne dersin?

— Bir denemeye değer. Bir ölçek buğday yirmi beş lira ettikten sonra...

— Bak gördün mü? Senin de gözlerin parladı. İstersen getiren adama veririm paraları. İstersen indikçe kendin alırsın.

— Para kolay. Kolay da, sen nerden anladın bu işleri. Hep oğlan mı anlattı?

— Yok canım. Ne zamandır, bir kıynam arpa, buğday sokmuyorlar kente. Köylü dinlemeyip getirecek olsa, yolda yakaladı mı candarma, canına okuyor. Hem ekinini alıyor adamın elinden. Hem de bir araba sopa. Köylere bile karakol kurulmuş diyorlar. Ofis alıyormuş ne varsa. Gidip denetliyormuş memurlar. Burada şu kadar ekin var. Yiyeceğin şu, artanı ofisin. Etme, tutma yok. Sizde olmadı bu?

— Yok. Olmadı.

— Öyleyse yakındır. Yakında çöreklenir ofis. Benim duyduğum, her bir yerde birden başladığıydı. Nasıl olur?

— Bizim orda pek tarla yok. Bilir herhalde hükümet bunu. Bir benim var, bir de sekiz on kişinin daha. Ötekiler hep bağ. Belki bu yüzdendir. Kentte yapıyorlar mı bu dediğini?

— Yapmıyorlar. Demek, buğday eken köylerde uygulamışlar bunu. Öyle ya, sizin orada, sadece yiyeceğiniz için ekip biçiyorsunuz. Bak ne akıllı iş...

— Oldu. Ne zaman başlayacağız bu işe biz?

— Bu gün ayın kaçı? Gök ayının.

— Bilmem. Herhalde on ikisi filândır.

— Hah iyi bildin. Tam on ikisi. Üç gün sonra ay küçülmeye başlayacak. Sonuna gelirken damla sen kente. Konuşuruz. Ertesi akşam zifiri karanlık olur çünkü. O zaman ben bir Manisa yapar. Öğrenirim parolayı. Gerisini artık sen ayarlarsın. Yalnız, dediğim gibi. Hemen köye dön istersen. Ne kadar ekin varsa, arpa, buğday deme. Tümüne el ko. Parasıyla. Ölçeğine on lira versen, köylü kuyruk olur kapında. Ne var ki, kimsenin dikkatini çekme. Usuldan usuldan al. El altından.

— O kolay. Köylü benden borç para istemeye gelir. O zaman, bana ekin gerekti. Ver fazlanı, al parayı derim. Hem de iyilik yapıyormuş gibi, fazla fiatla alayım ki, borcun kalmasın dedim mi, sevincinden göbek atar. Ve kimselere söylemez. Ya da söylemez görünüp, hemen ötekilere duyurur. Ekmekliğini bile satar gör bak.

— Ve sakın açıkta bırakma bunları. Bir gizli yere biriktir. Yoksa, duyar hükümet. Bir kulağına giderse, hemen el kor. Sonra derdine yan artık. Kazığı bir yersin ki...

— Sen tasa etme Helvacı. Bu işleri bana bırak. Demek şimdi, ay karanlığa çekilirken, ben geleyim öyle mi?

— Öyle...

Sonra kapıyı açtı. Birlikte çıktılar. Birer kahve ısmarladı. Karşılıklı oturup, sohbete koyuldular.

Hasan, koyunlarını önüne katmış, yaylağa çıkarıyordu. Çağrıldığını duydu. Ses uzaklardan geliyordu. Bu sırada kimse çağırmazdı o'nu. Köylülerden birine, ya da ağanın öteki Hasan ırgatlarınaydı bu çağrı.

Aldırmadan yürüdü.

Kavalını beline sokmuş, kepeneği omuzunda sürdü koyunları. Uzun çomağını uzatıp, sürüye yol göstererek, ağır ağır tırmanmaya başladı bayırı.

Çağrı tekrarlandı aşağıdan. Hasan'ın yanına bir de Yetim, eklenmişti şimdi. Çağrı kendineydi. Durdu. Bir kez daha bağırdı ses. Döndü. Ağasıydı gelen. Hem bağırıyor. Hem de koşaradım çıkıyordu bayırı.

Bir yandan da, kollarını sallayarak, gel işareti yapıyordu. Göbeği zıplıyor, kendinden önde koşuyordu durmadan. Çok önemli bir iş olması gerekti. Kenan Ağa'nın bu yokuşu tırmanması için, kendisiyle özel konuşacağı ve bunu hanayda yapmak istemeyeceği bir gizi olması gerekti.

Güldü. Hiç gereği yoktu bunun. Mutlaka, yıllar önce, Helvacı'ya sordurduğu sorunun cevabını isteyecekti. Bir kez demişlerdi o'nu. Bir daha üstünde durmadıkları için, ne Hasan bir şey söylemiş. Ne de onlar tekrar sormuşlardı kararını. Unutulup yitmişti.

Şimdi birden aklına gelmiş olmalı. Ağa kişi. Belli olmaz ki... Aklına estiyse, salt bunun için tırmanır bayırı. Yoksa, herhalde gelip, şuradan semiz bir toklu ayır diyecek değil. Bir dolu ırgat var aşağıda. Birini gönderir. Çevirtir bir toklu.

Kenan ağanın konuğu geldi mi, Hasan'ın telli kuzularından bir ikisi gider o gün. Bir ırgat tırmanır

yamacı. Böyle böyle der. İyilerinden ayıracaksın. Ağa öyle dedi. Ayırır. Verir. Ve arkalarından, üzünçle bakar. Kendi boynu gelecekmiş gibi olur bıçağın altına.

Kurbanlıklara böyle acımaz nedense. Onlar dinin gereğini yerine getiriyorlar. İnsanların kesilmesini engelliyorlar diye sevinir üstelik. Eğer koç olmasaydı, gökten inmeseydi nice olurdu insanlığın hali... Kurbanlık, bir kutsal iş. Ama, Kenan ağanın konukları öyle mi?

Kentin ileri gelenleri. Kaymakamı, kumandanı, memuru... Konuk gelirler. Kuzular çevrilir. Rakılar açılır. Ve bin türlü yemek yapılır onların önüne. Kuzucukları rakıya meze olur. Kurbanda kutsallaşacağına. Nasıl acımaz. Acır elbet. Ama, ağa buyurduktan sonra da elinden hiç bir şey gelmez. Seçer verir.

Ağa bunun için çıkmış olamaz buralara. Koyunlarının başında dikilmiş bekliyor. Bakalım ne diyecek. Eğer, o eski evlendirme sorusunu ansıdı da, o' nun için geldiyse. Düşüneyim diyecek yine. Düşüneyim, deyip atlatacak.

Bir çoban adam o. Çobanlıktan kurtulmadıkça, evlenmenin bir gereği yok ki. Yazın en güzel gecelerini, karısından ayrı geçirmek yaraşmaz er kişiye. Sadece yazın da değil. Mart sonu geldi, dağlardaki karlar erimeye başladı mı, koyun yaylağa çıkar artık. İlkin gündüzleri. Gündüz için bir sorun yok. Ama, Nisan yağmurları, havanın ayazını yıkayıp götürdükten sonra, geceleri çıkmak gerekir artık. Nisan ortasından, Eylül, hatta çok zaman Ekim sonuna değin sürer bu gece çıkışları. Askerlik gibi bir şey. Yılın yarısından çoğunu, dağlarda geçireceksin. Sonra bunun adı evlilik, yurt yuva sahibi olmak... İstemez böylesini o.

Kurduğu, düşündüğüyle taban tabana zıt. O, karısıyla birlik çalışmalı. Akşam olunca da...

Bunu diyemez ağasına tabiî. Diyeceği, düşünmedim ağam. Hiç düşünmedim. Bana biraz daha zaman ver. Bir iyice ölçüp biçeyim ki, sonunda bir yanlışımız çıkmasın.

Kenan, Hasan'ın yanına gelinceye, bunalmış, kan ter içinde kalmıştı. Yanına vardığında, hiç konuşmadı. «Oh,» diye oturdu ilkin. Kocaman mendilini çıkarıp, yüzünün, ensesinin terini kurulamaya başladı.

Ellerini göbeğinin üstünde kavuşturdu hemen. Başını hafif eğerek, ağasının konuşmasını bekledi Hasan. Emeti, sabırsızlıkla yaklaştı. Kepeneğinin eteğine sürünüp, meledi. Gözlerine bakıyor, eğleme bizi, diyordu sanki.

Ayıplayan, azarlayan gözlerle baktı Emetiye Hasan. Emeti, önemli bir şeyler döndüğünü anlamış gibi, ayaklarını altına kıvırıp, yattı.

Kenan derin derin nefes aldıktan sonra, konuşmaya başladı.

— Dün kente inmiştim Hasan. Yüreğim sızladı. Hâlâ sızlıyor daha. Sen yıllar var ki, gitmiyorsun. Gitmediğin de iyi. Sen görsen hiç dayanamazsın. Bilirsin, ben biraz sert yürekliyimdir. Hele sen görsen. Ağlarsın. Benim bile ağlamaklı olduğum yerde. Nasıl anlatsam sana bilemiyorum. Kestirmeden gireyim, diyorum. Girilecek gibi değil. En iyisi sürüyü çevir sen. Uzun sürecek. Dağılıp mağılmasın.

Hasan ferahladı. Kentle ilgili bir işti bu. Ağası yine kente gönderecekti galiba. Ama, bunun için, bu kadar konuşmasının gereği yoktu ki... Hazırlan, kente gidiyorsun, derdi. Giderdi Hasan. Haddine mi düşmüş ağasına karşı gelmek.

Çevirdi koyunları. Emeti mızıldandı ilkin. Direndi. Sonra, boynunu eğip, çekti sürüyü ağıla. Kapısını bir iyice kapattı Hasan. Sonra dönüp, ağasının karşısına dikildi yeniden. Yanında yer gösterdi Kenan.

— Geç şöyle Hasan. Karşıma otur. Uzun sürer anlatacaklarım. Yorulma.

Direndi.

— Ben ayakta durmaya alışığım ağam.

— Geç otur canım. Geç şöyle...

Oturdu. Kenan nefeslenmişti. Yenice paketini çıkardı. Uzattı Hasan'a. Yaktılar.

— Ne diyordum. Ha, kentten söz ediyorduk. Gittim ki, sorma. Senin Helvacı, salt helva satıyor. Ama, görsen bilemezsin helvasını. Hani nerde o ünlü, kaymak gibi gözelenen helvalar. Yok. Kara bir şey oturtmuş tezgâhın mermerine. Pekmezden yaparmış. Şeker kalmamış kentte. Şeker hiç yokmuş. Gayrı her bir tatlılarını, pekmezden yapar olmuşlar. Dediklerine bakılırsa, şekerin kilosu beş liraya çıkmış. Ve sadece, memurlar yerlermiş. Hadi şekeri bırak. Yoksulun şeker gördüğü mü var. Asıl diyeceğim o değil. Diyeceğim şu ki Hasan'ım. Ekmek de yok Helvacı İbrahim'in dükkânında. Sade orda mı yok. Ne gezer. Her bir yerde yok ekmek. Kara kara bir şeyler atılıyor fırınlara. Ve fırınların önünde, yaşlı, genç, kadın, erkek ve de parmak kadar çocuklar kuyruk olmuşlar. Titreşiyorlar. Hani o apak, daha karşıdan bakarken insanın ağzını sulandıran pazar ekmeği var ya? Kurma hiç o'nu. Bir düş olmuş. Düşlerden bile uzaklaşmış. Bir masal haline gelmiş. İnsanlar aç Hasan'ım. İnsanlar, birbirini yiyecekler. Ekmek karneye binmiş. Gaz, şeker karneye binmiş. Hatta inanmazsın belki. Kefenlik bez bile karneye binmiş. Dediklerine göre, silolar buğday doluymuş. Kurtlanmış buğdaylar, çürümüş de denizlere dökmüşler. Bir hükümet düşün Hasan'ım. Bir hükümet düşün ki, insanını aç koyuyor. Neymiş efendim, savaş varmış çevremizde. Hiç savaş görmedi mi bu ulus. Hiç bilmiyor mu savaşın ne olduğunu. Sen savaş gördün değil mi?

Dikildi Hasan. Dalıp gitmişti ağasının konuşmasına. Uykudan uyanır gibi silkindi. Başını salladı.

— Gördüm.

— Aç kaldın mı hiç?

— Kalmadım Tanrıya şükürler olsun. Hiç aç kalmadım.

— Hem de vuruşma vardı değil mi?

— Vardı ağam. Büyük vuruşmalar vardı.

— Düşün bak şimdi. Savaş yöremizde bizim. Alamanla Rus kapışmış. Bize ne bundan değil mi? Bırak birbirini kırsın gâvur. Gâvur azalmadıkça, Müslüman nasıl başeder onlarla. Değil... Onlar birbiriyle tutuştu diye, hükümet el komuş ne denli ürün varsa. Arpasından çavdarına, hatta mısır darısına kadar. Doldurmuş silolara. Düşünmek yok. Bu insan ekmek yemedi mi, ölür. Katık olmasın. Katık aramaz Türk dediğin. Bir küçük topan peynir ver, bir bütün ekmeği yer o'nunla. Sonra da açar ellerini Tanrısına dua eder. Ama, ekmek vermezsen, doymaz kimsenin karnı. Hiç doymaz. Ve bir hükümete insanını, bir ağaya ırgatını aç komak yaraşmaz. Ama, gel anlat bunu hükümete. Dilekçeler yazmışlar. Altına yüzlerce imza, parmak basmışlar. Dinleyen kim. Bir kıynamını bile çıkarmamışlar depolardan onca ürünün. Ve karnede ne yazıyorsa, fırıncılar o kadar vermekle yükümlü. Düşün sen. Yüz yıllar boyunca, ekmeği nimet bellemiş bir ulusun ekmeğini kesiyorsun. Ne hale gelir o. Ölür be... Acından ölür.

Hasan yine başını salladı. Olası iş miydi bu hükümetin yaptığı. Ne ister insanlarından. Haydi biz de savaşa girsek, tarlalar ekilmese, bağlar bakılmasa o zaman hakkı var. Ne ürettiniz ki, ne yemek istiyorsunuz desin. Ama, şimdi. Tarlalar, adam boyu başak, bağlar asma boyunca üzüm dolu. Neden vermez ulusun ekmeğini ulusa bunlar. Vardır bir bildikleri diyecek. Diyecek ya, açlıkla oyun olmaz ki... Açlık gelip kapıya dayandığında, bazlama hırsızlığı yapan hocalar görmüştü o. Ki, bu hocalar her bir şeyin en ince noktasını bilir. Hırsızlığın günahı konusunda, heybe dolusu âyet sayar, hâdis söylerler.

Kenan, Hasan'ın dalıp gittiğini görünce, daha bir coştu.

— İşte kentli tam işin bu kertesinde Hasan. Öldü ölecek. Bizim ambarlarımız, ağıllarımız ekin, saman dolu. Açlığın bize yetişmesi yok. Ama, kentli öyle değil. O, dışarıdan almaya alışmış. Şimdi kesilince ekin, bir açlığa düşmüş ki... Yüreğim perem perem oldu. Fırınların önünde ağlayan yaşlı kadınlar gördüm. Gözleri kan çanağına dönmüş, ağzını yaka yaka ana-babasının, kardeşlerinin hakkını yiyen çocuklar. Sen olsan dayanır mısın buna? Dayanabilir misin?

— Dayanmak mümkün değil ki ağam.

— Değil tabiî. Bunları görünce aklım başımdan gitti. Başımızda bir gâvur hükümeti olsa. İnan bunu yapamaz. Gâvurun etmediğini edecek nerdeyse bizim hükümet. Yahu iyi bilirim. Yunan işgali sırasında, kumandan gelirdi bize. Aman Kenan Ağa, derdi. Aman sakın ol, tarlalarını boş bırakma. Ek, biç. Doldur ambarını ki, köylün aç kalmasın. Doysun. Yoksa kırılır gidersiniz. Düşün bir. Gâvur ekmek yemez. O, bizim bir lokmada yediğimiz ekmeği, üç öğünde tüketemez. Senin anlayacağın, ekmeği yemeğine katık eder. Biz öyle miyiz ya... Kuru ekmeği yesek doyarız. Ekmek nimetimiz bizim. Tek doyumluğumuz.

— E, öyle gelmiş atalarımızdan. Öyle gidiyor işte.

— Ama, kesmişler kentlinin ekmeğini Hasan. Çocukların ağlamasını, kadınların kendi hakkını, doymayan çocuklarına vermesini bir düşün. Babalar, kocaman adamlar hüngür hüngür ağlıyorlar. Açlıktan ağızları büyümüş çocuklarına, ekmek veremedikleri için. Çıkarıp kafalarından şapkalarını yerlere çalıyorlar ki, yüreği ağzına gelir kişinin. Eksik olsun, diyorlar. Böyle babalık eksik olsun. Olmaz olsaydık. Karnın aç diye oğunan çocuğuna bir lokma ekmek götüremedikten sonra, babalık neye yarar.

— Çok zor.

— Zor ki, ölümcül. Oysa, bir de bize bak. Yahu dedik. Bırakın. Bizim ambarlar ekin dolu. Götürelim kente. Verelim yoksullara. Hiç olmazsa, bir kaç gün, bir kaç hafta karınları doysun. Hem, sadece yoksullar değil Hasan. En bir zenginler bile dediğim gibi. Göçmüş gözleri içine. Karınları desen, adam yanına varamıyor gurultusundan. Ekmek yemedi mi, öldü Türk Milleti be yahu. Bırakın ki, getirip dağıtalım ekinleri. Kim dinler. Kime anlatırsın bir kelâm sözü. Kaçakçılıktan tutanak yaparız demezler mi? Meğer köylerden kente, bir tane arpa getirmenin cezası bilmem kaç ay hapismiş. Gel de dayan duruma Hasan. Helvacı ne dedi biliyor musun? Ben her zaman atla giderim kente. Atımın torbası da dolu olur. Torbadaki arpayı bana bırak, dedi İbrahim emmin. Bırak ki, akşama kahve değirmeninde öğütüp, çocuklara doyasıya bir bazlama yedireyim. Kentin en soylu esnaflarından, en sözü geçer paralılarından biri bunu söyleyen. Çocukları aç kalmış. Benim yeğenlerim. Arpanın sözü mü olur, dedim. Bu dediğini Hasan bir duysun. Yarar kent yolunu. Deler, dibinden geçer de, sana buğday ulaştırır benim ahretliğim. Hiç tasa etme sen.

— Sağol ağam. Benim adıma, benden iyi demişsin.

— Bilmez miyim seni. Bunca yıldır yoldaşız ikimiz. Karındaşız. Karındaştan ileriyiz. Bilmez miyim ne düşüneceğini. Neyse uzatmayayım yiğitim. Karar kıldık İbrahim'le. Yarın gece ay yok. Sen bizden iyi bilirsin ya... Aysız gece karanlık olur. İbrahim'in oğlu askerde şimdi. Parolayı biliyor. O, babasına iletecek. Babası bana. İletti bile. Söz verdim o'na. Dedim ki, köye döner dönmez, başımızdaki bu olumsuz işi Hasan'a anlatacağım. Eğer pundunu bulursak, bu benim ekinim, köylümün ekini ve de tüm param bitinceye kadar sürecek. Kentli doysun. Doysun ki, ana-

lar sussun. Bebeler, ağlamasın. İyi demiş miyim Hasan?

— Çok bir iyi demişsin ağam. Ağzına sağlık.

— Sen ne dersin bu hayırlı işe? Var mısın?

— Benim sözüm olur mu ağam. Sen hayırlı bir işe karar kıldıktan sonra, benim hiç bir sözüm olamaz. Buyurursun bana dilediğini. Yaparım.

— Yalnız bir şey daha var Hasan. Sen, hayrı, şerri iyi bilirsin. Yaptığımız duyulsun istemiyoruz. Ne kentli bilsin, ne de hükümet adamı. Bakarsın bir aksilik olmuş. Tutuklamışlar seni. Dibini arıyorlar. İşte o zaman, bizi kimse bilmemeli. Ne İbrahim emmini, ne de beni. Senin anlayacağın, ekinin çıkış yeri de varış yeri de bilinmemeli. Senin yiğitliğini çok bir iyi bildiğimden açtım bunu. Hem hayır için, insanların yararı için ölmekten bile sakınmayacak birisin sen. Bu yüzdendir ki, kimseye güvenemedik. Kimseye veremedik bu hayrın payını da, aklımıza sen geldin. Dedik ki, yaparsa bir Hasan yapar bu işi. Gerisi vızıltı. Eğer o da, ben yapamam, ağzımdan bir söz kaçırırım derse, ne yapalım. Çocuklar ağlasın. Ana-babalar döğünsün. Kendi çoluk çocuğumuzu perişan edemeyiz başkaları için. Ne dersin?

— Ser gider ağam, bizden sır gitmez. Madem beni düşünmüşsünüz bu iş için. Madem hayrınızın ucundan bana da bir pay ayırmışsınız. Hapisliğin sözü mü olur. Ben aldım buğdayları. Ben götürüp dağıttım kentliye. Aç kalmışlar duydum ki, derim. Acından ağlaşırmış. Dayanamadım. Yüklendim buğdayları, varıp dağıtayım derken, tutukladılar.

— Oldu Hasan. Dilerim ki, Tanrı'dan bu iyiliğini görsün. Ve de yazsın defterine. Şimdi istersen çık yaylağa. Ama, yarın akşam, gün batmadan hanayda ol. Gayrı, ben bir ırgat gönderirim sürü için. Sana da bir oda ayırtırım hanayda. Bundan sonra, bu yana pek çıkışın olmaz. Ay'ın ışıladığı geceler, istersen yine sen çıkarsın yaylağa. Ama, karanlık gecelerde,

durmadan buğday taşıyacaksın. Ne kadar param varsa, ekine yatırdım. Sevabı yeter bana. Bir dua etse kentli, malımın bereketi katı katına artar.

— Öyle ağam. Tanrı her bir hayrın karşılığını mutlaka verir.

Kalktı Kenan. Sigara paketini orada bırakmıştı. Hasan kalkarken aldı. Uzattı.

— Kalsın Hasan. Bu akşam da hazır sigara iç. Hadi kal sağlıcakla.

Yürüdü. Bayır aşağı inerken, bir tilki gülüşü vardı yüzünde. Ellerini oğuşturuyor, yerinde duramıyordu. Çok sıkı olurdu bu dağlıların ağzı. İyi akıl etmişti Helvacı bunu. Hasan demişti. Hasan yapar bu işi. Bir kez de iyi tembih geçer, Tanrı yardımı sözünü sıkılarsan. Ensesinden kesseler, gık demez. Nasıl da biliyordu adamını.

Hasan, koyunlarını çıkarırken, acılı acılı baktı onlara. Belki bir daha yaylağa süremiyecekti. Bir daha yayamıyacaktı onları. Bakarsın yakalamışlar. Bakarsın hapse atmışlar. Atsınlar. Kentliyi doyurmak için, elinden gelen her şeyi yapacak. Madem aç komuş hükümet. Madem bir iyilik yapıyor ağası. O da katılır iyiliğin peşine. Bunun için hapiste yatmanın sözü mü olur. Yarın iki eli yanına gelip de, Tanrı'nın huzuruna vardığında, aç bakalım defterini der. Ben, Kurtuluş savaşında milislerin yanında, çetelerle döğüşürken, Yunan süngüsünde gazi oldum, bir... Halkını aç koyan hükümetin buyruğunu dinlemeyip, açlara buğday taşıdım geceleri ve de bunun için damlarda yattım iki... Benim sevabım da bu kadar işte. Başka bir sevabım yok. Yok ya, suçum, günahım da yok...

Ama, koyunları ne olacaktı? O, kent yollarında gezinirken, koyunlarına kim bakacaktı? Ağa'da ırgat yok değildi. Doğru. Yarın dikerdi ikisini koyunların başına. Öbür gün de, bir usta çoban bulurdu. Ama, hiç

kimse Hasan gibi bakamazdı ki, koyunlarına. O, benimsemişti onları.

Bedeninden bir parça koparıyorlarmış gibi, bir acı duydu. Yarından sonra, belki bir daha yaylayamıyacaktı koyunları. Ulusunu aç bırakan hükümet kimbilir, bir yakalarsa neleryapardı o'na Köylünün buğdayını aldığına göre, bir kişi gidiş dönüşte bitmezdi götüreceği buğday. Aman bitmesindi. Bitmesindi ki, kentli açlıktan kurtulsun. Sevabı daha çok artsın.

Sürdü yaylağa doğru.

Bayırın başına gelince, sürüyü kendi başına bıraktı. Gece olmuş, Ay Bozdağların Batı ucunda belirmişti. Biraz sonra, yitiklere karışır. Bir daha da, en azından yirmi gün, varlığı belli olmaz. Sonra, yine gösterir yüzünü. İncecik bir gülümseme gibi... İşte o zamana kadar kent yollarında olacak. En azından o kadar ayrı düşecek koyunlarından. Hep, gece çıkılsa yaylağa, gündüzleri gelir görür. Okşar tümünü. Ama, bir haftaya kalmaz. Artık, geceleri yaylamaya başlar koyun. Sıcaklar bastı... Gündüz yol gidemez. Giderse, erir.

Bayırın başına oturdu.

Kavalını ağzına alıp, başladı ayrılık türküleri vurmaya.

Koyun, çobanın durumunu hemen sezinler. Bir iki sürttüler ağızlarını otlara. Sonra, birbirine sokulup, omuzlaşarak, dinlemeye başladılar çobanlarını. Ayrılık vuruyordu. Acılı, kavuşmasız bir özlemi dillendiriyordu ki...

Akşamüzeri hanaya indi. Herşeyi hazırlamışlardı. Arabayı koşmuş, altına buğday doldurup, üstüne gübre yığmışlardı. Koyun gübresi. Burada bile yararını görüyor koyunlarının. Sanki bir bağcıya gübre götürüyormuş gibi gidecek demek. İyi bu...

Hasan'ı kendi sofrasına aldı Kenan. Bir ırgat için, büyük onur nedeniydi bu bile. Irgatlar, bayramların, bir de Ramazanın bazı günleri dışında, ağalarıyla bir sofrada yemek yiyemezlerdi. Oysa, şimdi sofrasındaydı ağasının. Sevindi. Daha şimdiden belliydi ki, büyük bir iş yapıyor Hasan. Büyük bir göreve hazırlanıyor.

Yemekte, yapacaklarını anlattı Kenan. Yol boyunca yapacaklarını belletti. Ve bir soran olursa söylesin diye, parolayı ezberletti bir güzelce. Parola «Gece,» karşılığı «Karanlık» tı. Bir kaç kez sordu. Doğru cevap alınca, ellerini oğuşturdu.

Sofradan kalktılar.

Karanlık, hanayın avlusunda bekleyen arabayı, bir koca leke haline getirmişti.

Zıplayarak, arabanın kenarına bindi Hasan. Sonra, dilini dişleri arasında dolaştırarak, «cık cık,» yaptı ilkin. Arkasından besmele çekerek, dizginleri kastı.

— Deh yavrum...

Araba yürüdü.

Kula yoluna çıkıncaya, sigara içebilirdi ağasının dediğine göre. Hanaydan ve köyden çıkar çıkmaz bir sigara tutuşturdu. Dumanlarını savurarak, yolun karanlığında sigarasının ucunu bir ateş böceği gibi ışılatıp, karartarak ilerledi.

Kula şosesine çıkınca, arabanın tekerleklerini keçeyle sardı. Ağasının tembihlediği gibi. Atın ayakları**na sıra gelince, bir şey bulamadı.** Kula Şosesinin sıkıştırılmış küçücük taşları üstünde, ses yapar atın yakları. Arandı. Sonunda, yem torbasını yırttı.

Bir gölge gibi ilerliyor Ay'sız gecede. Gecenin karanlığı içinde, ara sıra bir çukura düşen tekerin tıngırtısından başka ses yok.

Canı sigara istiyor. Ama, buralarda sigara içmenin mümkün olmadığını biliyor. Sigaranın ateşi, çok uzaklardan görünür. İş açar sonra başına. Devriyelerin gözünü üstüne çeker. Ve daha kente varmadan iyiliğini tamamlamadan yakalanır.

O bir sigara içeyim derken, kentte aç insanlar, bir lokma ekmeğin derdine düşmüşler. Bekliyorlar onu. Kimbilir nasıl bir sabırsızlıkla. O bir sigara içeceğim diye, böyle büyük bir tehlikeyi hazırlayamaz. «Dayan oğlum Hasan» diyor. «Sigarayı kentte içersin artık. Yeter ki bir an önce var. Bir an önce kurtul vebalden. Ver insancıkların buğdayını. Gerisi kolay. Sigara da içersin, canın çekerse, buz gibi soğuk su da...»

Şimdi yakalanmanın bir nedeni yok. Yakalanmak bir şey değil zaten. Asıl düşünülmesi gereken başka.

Başında bir ağırlık döneniyor. Ağzının içi zehir gibi. Bir sigara içse, hem daha iyi düşünür. Hem bu acılıktan, bu ağırlıktan daha ilk nefeste kurtuluverir. Ama olmaz.

Yürümekten sıkıldı. Arabanın okunun üstüne oturdu. Ayaklarını sarkıtarak, içten içe türkü söylemeyi denedi. Sonra, kendi sesinden ürkerek irkildi. Mırıldanmaya başlamıştı. Türkü, dudaklarından taşmıştı. Ağzını kapattı eliyle. Bir duyan oldu mu kuşkusuyla çevreye bakındı. Tek kıpırtı yok.

Yakalanmayı umursamıyor. Hiç umurunda değil yakalanmak. Ha dağda çobanlık etmiş, ha hapishanede mahpusluk. Bir farkı yok Hasan için. Belki dağla-

rın özgür yüce, havasını arayacak. Ama, işlediği ya da işlemese bile niyetlendiği sevaptan ötürü de, yarın Cennete gidecekti ya. Yeterdi bu o'na. Yeterdi. Yalnız, buğdayı yetiştirip dağıtmalıydı ki... Açları, doyurmalı, dualarını almalıydı ki... Bir şeye benzesin yaptığı.

Kişi, ne yaptığını, niçin eziyete dayanması gerektiğini bilmeli. Yoksa, hapiste yatmanın da, gece yarıya yaklaşırken canı çeken sigarayı içmenin de bir anlamı kalmaz. Bunu bilmedi mi, yaşantısının bile farkında değildir.

Yunus düştü aklına. Ninesinden bir masal gibi dinlemişti o'nu. «Kırk yıl,» demişti ninesi. «Kırk koca yıl benim yavrum. Bir düşün. Yarı yaşamdır bu. Tam kırk yıl odun taşımış Taptuğun kapısına. Ve bu kırk yıl içinde bir tek eğri odun getirmemiş bilir misin? Biz iki dal koparıp, kendi evimize getirsek, biri yamrı yumrudur oğulcağızım. Bir düşün o insanlardaki yüreği. Dermiş ki, dermiş ki, Koç Hasan'ım. Taptuğun kapısı öylesine doğrudur ki, buradan, odunun bile eğrisi giremez. İşte Yunus'u Yunus yapan bu çiledir. Yeryüzünü dolaştırıp, ozanların en ünlüsü, en yücesi yapan bu içindeki alazdır. Bu alaz bir kez düştü mü insanoğlunun yüreğine, gayrı ne ezâ kâr eder o'na, ne de cefa... Hem de bilir sırtındaki yükün ağırlığını. Bilir sorumunu. Ve acısını ta ciğerinin bağrında duyar. Ciğerinin bağrı yanar. Ama, gık demez. Yeter ki, kişi yaptığı işin doğruluğunu bilsin. İnansın buna.»

O da inanıyor. Ve biliyor ki, yaptığı iş doğrudur. Bir açа, bir lokma sunmak. Bir susuza, bir damla vermek, sevapların en büyüğü. Bunun için, yeryüzündeki acıların tümü bir araya gelip, üstüne horlasa, gözünü bile kırpmaz Hasan. Kırpmaz ve kazanır yarını.

Şimdi gelse hükümet adamları. Yakalasalar o'nu. Yaptığı işin hiç bir değeri kalmaz. Acıyı boşuna çekmiş olur. Bir niyet yeterli değil. Eylem gerek. Eylem olmadı mı, sen dünyayı düzeltmeyi kur istersen. O-

tur, düzeni değiştirmek üstüne tatlı düşlere dal. Kalkıp, bunun gereğini yapmadın mı? Hiç değeri yoktur.

«Bir şeyi düşündün, inandın mı, eyleme geçeceksin hemen. Hükümet, kanun sonraki iş. Bir sakıncası varsa bunun. Bir cezası varsa, çekersin. Ama, yaptığın gerçekten doğru bir işse, ceza sana şeker şerbeti gibi gelir. Meğer ki, yanlışta olasın. O zaman iki türlü acı var artık senin için. Hem yanlışta olmanın, hem acıyı duymanın basıncı altındasın.

Hükûmet, madem iyi yapamıyor işini. Madem, insancıklarını aç koyuyor ve zenginler buluyor sadece yaşamın yolunu. O zaman, durmayacaksın sen. Yakalarlarmış, hapse atarlarmış demiyeceksin. Dedi mi eskiler. Topal Ali dayın, hükümete, Yunan'a karşı durmadı mı? Yakalayın, vurun diye ferman çıkarmışlardı hakkınızda. O zaman dinlediniz mi bunu? Dinlemediniz. Ne oldu? Ülke kurtuldu. Bayramında el çırpıp oynadığın, kaval çalıp coşturduğun Cumhuriyet geldi. Ve herkes kendi kendini yönetti. Madem, şimdi yine aç komaya başladı insanlarını hükümet. Ağan, kapısında ekmek yediğin kişi söyledi bunu sana. Durma. Hiç bir şey istemesin canın. Bir an önce umut taşı aç karınlara. Bir an önce ulaştır o umudu. Ve bir gün için de olsa, açın doygunluğundan dua devşir. Haydi bakalım. Oyalanma...»

Öyle bir iş ki yaptığı, salt sevap. Ve Tanrı'nın büyük armağanı, Cennet'i kazanmaya yeter düşüncesine göre. Oyleyse, hükümet adamlarının cezasının sözü bile olmaz. Tanrı armağanı yanında. Hattâ, ne denli acı çektirirlerse o'na, o kadar büyük sevap kazanır. Hazır buna Hasan. Ve hazır olduğu için, göğsünü kabartıyor. Şehit babasıyla, yitik anasına lâyık bir evlât olmanın kıvancıyla unutuyor sigara isteğini. Yumuyor dudaklarını. Belki türkü söyleyiveririm diye.

Kenan Ağa bir büyük iyilik etmiş o'na. Bir sürü ırgatı varken, bu kutsal görev için o'nu seçti. Bir de koyunlarından ayrılmak zor geldi o'na. Olacak iş mi? Ne akılsızca düşüncelermiş onlar. Hiç insan bir çobanlık uğruna böyle bir sevaptan geçer mi? Ama, dağlı aklı bu. Cahillik.

İyinin, kötünün yerini bilir mi cahil. Bereket versin, ağası çok sever o'nu. Çok düşünür. Sevdiği, düşündüğü için ki, böylesine bir sevaptan pay almasını sağlıyor. Yoksa, yüzüne bile bakmaz kimse. Bir çoban adamın, sözü mü olur böylesi işlerde.

Yere atladı. Gösterilen ilginin boş olmadığını ispatlamalıydı. Bu da ancak, buğdayların yerine teslim edilmesiyle mümkündü. Çevreyi dinledi uzun uzun. Tek çıtırtı yok. Gecenin koyuluğu giderek artıyor.

Hayvanın başını okşayarak, sevinçle ilerliyor. Köye ilk gidişini düşünmeye çabalıyor. Aradan o kadar uzun bir süre geçti ki... Düşünemiyor.

Sonra, koyunlarla bayram arefelerinde kente inişi geldi aklına. Arkadan arabalar geldiğinde nasıl kavgaya tutuşurlardı. Arabacı, yolu aç geçeceğim diye tuttururdu. Koyunlar kolay yol vermez. Sokulurlar birbirine. Kenetlenirler. Daha da kapanır yol. İşin yoksa uğraş artık. Arkada arabacı durmadan sövmektedir. Sen elinde çomak, oradan oraya seğirtirsin.

Bağların çıplak dallarında hafif bir rüzgâr türkü söylemeye başladı. Kulakları sessizlikte, en küçük çıtırtıların kaynağını tanımakta usta olmasa, yüreğine bir korku saplanırdı. Hemen tanıyor sesleri. Ve nereden çıktıklarını da...

Kente yaklaştıkça, daha sık durarak çevreyi dinliyor. Hiç belli olmaz. Bakarsın bir hendeğin içine gizlenmiştir hükümet adamları. Bakarsın yanıbaşında yürüyordur. Öylesine yakındır ki, elini uzatıp yakalıyacaktır. Hükümetin eli uzundur derler.

İşte o zaman, akşamdan beri üstüne titrediği sevap havaya uçar. Tam kente girmek üzereyken bir yakalanırsa... Yaşamı boyunca yanar Hasan. Kaçırılır fırsat mı bu? İşte, uzaktan yıldızlı gökyüzü gibi beliren kent, giderek yaklaştı. Evleri ortaya çıkmaya başladı. Sokaklar belirli. Demiryolunu geçti geçecek Hasan.

Bir geçse. Gerisi kolay. Kente girmiş sayılır. Çınarların altındaki düzlükte teslim edecek buğdayları. Ağası öyle dedi. Helvacı orada bekleyecek o'nu. Ve ötekiler de. Buğdayını alan, gizlice karışacakmış karanlığa.

Bir yanı, çınarların düzlüğüne kadar mezar. Bir yanında, Forbes Kumpanyasının, yüksek duvarları. Arada, Kula şosesi. Ve üstünde karanlık bir yalnızlıkta, hayvanının başını yakalamış, arabasını tıkırtısız götürme çabasındaki Hasan.

Demiryolunu geçti.

Her zaman kulübesinde olan bekçi, bu akşam yok. Neden acaba?

Çınarların altına vardığında, bir kalabalığın kımıl kımıl beklediğini gördü. Ürktü. Tamam yakalanmıştı işte. Ama, Helvacı İbrahim'i karşısında bulunca, bir sevinç kapladı içini. Görevini başarıyla bitirmişti. Sonunda, ulaşmıştı sevaba. Artık korkmazdı.

İbrahim, sırtını sıvazladı.

— Hoşgeldin Hasan.

— Hoşbuldum emmi. İstediklerin gübrenin altında.

— Ben bakarım. Sen dinlen biraz. Hemen yola çıkmak istersin belki.

— Olur emmi. İşin bitince haber et. Ben çınarın altındayım.

Çınarların birinin ardında kayboldu ilkin. Köyden çıktığından beri, kuşkudan işeyememişti bile. Kendini sipere alarak, rahatladı. Sonra, kalabalığa en yakın çınara arkasını dayayarak, sigarasını yaktı.

Birbirini çiğneyecekti insanlar. Helvacı İbrahim, elinde bir ölçek, durmaksızın ölçüyor ve açılan çuvallara deviriyor. Bağıranlar. Sıra benimdi diye itişenler. Hasan gözlerini dikmiş. İtiş kakışı izliyor. Yüzlerini göremiyor hiçbirinin. Sadece, seslerinden, tüm erkeklerden meydana gelen bir kalabalık olduğunu anlayabiliyor. Öylesine karanlık gece. Ve çınarların altındaki düzlük, gölgeler arasında kaldığından daha da koyu.

Arada bir, İbrahim'in onları uyaran sesi çınlıyor.

— Susun be. Patlamadınız ya. Sırayla veriyoruz işte.

Açlık ne kötü şey.

Bir an sadece buğdayların ölçeğe girerken, çuvala akarken çıkardığı ses duyuluyor. Hemen sonra, yine başlıyor itiş kakış.

Aralarından biri sigara yakmak için bir kibrit çakıyor. O kısa aydınlıkta karışmış, kırışmış ve incelmiş yüzler görüyor Hasan. Tümü öfkeli, Hırsla sıkılmış, dişlerin iyice çökerttiği avurtların birbirine geçecekmiş gibi olduğu yüzler. Açlıktan, diyor. Tümden aç kalmış bu kentli.

Ne iyi etti de getirdi onlara buğdayı. Hemen yarın. Daha çok yüklemeli arabaya. Daha çok insan doysun. Dayanamıyacak. Bu bağırtı, bu itişme, bir ölçek, bir şinik buğday için. Olası değil. Kentli, başka zaman, buğdayın yüzüne dönüp de bakmaz bile. Fırınlarda, sıra sıra dizelenmiş has ekmek, beyazlığının üstünde, genç kız utangaçlığı pembeliğiyle salınırken, buğdaya kim bakar. Ama, ağasının dedikleri doğru. Bir de çökmüş avurtları, zayıflamış yüzleri, büyümüş gözleriyle, itişen şu insancıklara bak.

Yatıp, kalkıp dua etmeli o. Bir güçlü ağanın yanında. Kendi ırgatından geçtim, kentliyi bile doyurma sevabına girecek kadar güçlü bir ağanın yanında. Açlığın ne olduğunu bilmiyor.

Buğday bitince, Hasan'a seslendi İbrahim. Koştu Hasan. Yarınki parolayı ezberletiyor o'na. Sonra, elinde ölçek, sırtında buğday çuvalı, karanlığa karışıyor. Buğdayı alan çoktan gitmiştir zaten.

Hasan, bir süre tek başına kalıyor çınarların altında.

Sonra atlıyor arabaya.

Gübreler, yumuşacık bir yatak gibi. Örtünün ucunu kıvırıyor üstlerine. Demiryolunu geçinceye kadar oturuyor. Sonra, boylu boyunca arabaya uzanarak, sürüyor beygiri. Köyün yolunu iyi bilir o.

Sabah ezanı okunmaya başlıyor, Pavloz bağının kıyısına vardığında. Uzaktan kesik, kesik duyuluyor. Artık şimdi kimse dokunmaz o'na. Yakalasalar bile, köye gübre götürüyorum. Erkenden kalkıp, yola düştüm, der.

Koyunlar, bahar otuna uzak yaylaklara çıktığı için, Ay devrini tamamlayıncaya köyde bekledi Hasan. Yanlarına varamadı bir türlü. Arada bir bulutlu geceler oluyordu. Hemen hazırlıyorlardı arabayı. Bu yüzden, koyuncuklarını göremedi.

Aysız geceler yeniden başladı.

Ve her gece, kent yolunda araba sürdü Hasan. Gündüzleri uyuyor. Gece, tıpırtı gözleyerek, kente buğday taşıyordu.

Yine uykuya dalmış. Bir sarsıntıyla uyandı. Zeynep, başucunda diz çökmüş, gözlerinde sicim gibi yaşla, sarsıyordu o'nu. Yorgundu. Uykusu çok derinlerdeydi. Bir türlü toparlanıp kalkamıyordu.

Zeynep, hem ağlıyor. Hem sarsıyordu durmadan. Arada da bir şeyler söylüyordu ya, anlayamıyordu Hasan. Gözlerini açmış, kızın yüzüne bakıyor. Ama, görmüyordu bir şey. Sadece, çenesine süzülen, gözyaşlarına takılmış aklı. Neden ağlıyor bu kadar? Bir yeri mi acıdı? Bir şey mi oldu yoksa? Babasının

başına bir iş mi geldi? Zeynep başka türlü kolaylıkla ağlayıvermez.

Ağası aklına gelince, doğrulup dikildi. Birden olup biteni duymaya başladı. Gözlerini dikti Zeynep'in yaşlı gözlerine.

— Neden ağlıyorsun Zeynep?

— Babam, Hasan efe... Babam...

— N'oldu babana? Bir iş mi geldi yoksa başına?

— Babam, sürüyü olduğu gibi satıyor. Benim Emetimi de...

Durakladı. Güldü. O da bir şey oldu sanmıştı. Sürüyü satıyordu demek sonunda. Sevap, bir kez bulaştı mı kişiye, yakasını bırakmaz. İşte böyledir. Demek, köylüden parayla aldığı buğdayları, kentliye bedava dağıtıyor ağası ha. Hiç bu kadar iyi olduğunu bilmezdi. Demek gerçekti bu. Şimdi parası tükenmiş, sıra koyunlarına gelmişti.

Girdiği sevapları bir düşündü Hasan. Sonra, ellerini Zeynep'in omuzlarına koydu. Zeynep, bir yandan hıçkırıyor. Bir yandan, Hasan'ın geniş göğsüne yasladığı burnunu, gömleğine sürtüyordu.

— Engel ol babama Hasan efem. Emetiyi satmasın.

— Demek tüm sürüyü satıyor ha? Demek köylü, ağası kadar olamadı. Yardım için, onlar da o'nun gibi davranamadı. Bak sen işe...

— Hadi Hasan efe. Adamlar geldi. Pazarlık ediyorlar. Git söyle babama. Emetiyi satmasın.

— Söyleyemem bal kız. Ben bunu babana söyleyemem.

— Neden? O, seni dinler.

— Dinler bilirim. Ama, günaha gireriz sonra. Çok bir büyük günaha gireriz. Bir sevaba niyetlenmiş insanın önüne geçmek, günahların en büyüğüdür. Şimdiye kadar yaptıklarının tümü, bir yanlış davranışta uçup gider.

— Babam neden satıyor sürüyü?

— Zeynebim. Benim bal kızım, kentli aç. Bir görsen kentlinin durumunu. Şimdi nasıl ağlıyorsun, bunun on katı ağlarsın en azından. Sen kendin yapışırsın babanın eteğine. Benim Emetiyi de sat, kentliye buğday yetiştir diye. Hem artık buğday yetiştiremiyoruz. Salt buğday da değil götürdüğümüz. Yarı yarıya arpa karışığı. Ama, bir görsen o babacıkları. Nasıl kapışıyorlar. Nasıl sıraya giriyorlar. Orada senin gibi küçük kızlar var. Bal bakışlı, gül gülüşlü kızlar. Onlar da senin gibi on iki yaşını aşıyorlar. Ama, yarın olamazlar senin. Açlıktan bükülüp kalmış zavallılar. İbrahim emmim, öyle dedi geçen akşam. Yetiştin Hasan'ım. Hızır gibi yetiştin kentlinin imdadına. İşte baban o küçük kızlar için satıyor koyunlarını. Köylü hain. Buğdayını bedava vermiyor baban gibi. Verse, kolay. Vermiyor. Vermediği için de, para ödemek zorunda baban. Demek parası tükendi. Şimdi de koyunlarını satıyor. Ama, bu davranışıyla, sana Cennet'i, Cennet'in en bir güzel köşesini hazırlıyor. Ağlama hadi. Sus. Ve git babana, benim Emetiyi de sat bu iyilik için, de. Bir dersen bunu, sen de en azından baban kadar sevap kazanırsın.

— Babam para almıyor mu kentliden?

— Alsa, ben getiririm. Hiç para vermedi şimdiye İbrahim emmim. Ben götürdüm. O dağıttı. Hem de hak geçmesin diye ölçek ölçek dağıttı.

Zeynep, elinin tersiyle gözlerini silip, burnunu çekti.

— Kentin kızları güzel mi Hasan efem?

— Güzel Zeynep.

— Çok mu güzel?

— Çok güzel.

— Benden de güzel mi?

Hasan güldü. Başını avuçları içine alıp, göğsünden kaldırdı Zeynep'in. Gözlerini gözlerine dikti bir süre. Sonra yine bağrına basarak, okşadı o'nu.

— Senden güzeli dünyaya gelmiş m'ola Zeynebim. Senin bir eşin, menendin daha bulunur m'ola. Elbet senden güzel değil kentin kızları. Ama, onlar da kendilerine göre güzel. Kendi aralarında. Yoksa, benim Zeynebim, tüm güzellerin biriciğidir ki, bir benzeri daha bulunmasız.

Zeynep sarıldı Hasan'a.

— Benim Hasan efem. Tatlı dilli yiğit efem. Biricik efem. Hadi bi kaval çal da dinliyeyim öyleyse. Anlat bana bu dediklerini. Kavalla daha güzel söylüyorsun.

Nazlanmadı Hasan. Kavalı eline aldı. Sonra durakladı birden.

— Çalayım. Anlatayım ya, hadi git babana söyle ki, Emetiyi satarken üzülmesin. Ben kayılım, de. Emetiyi de sat ki baba, sevabımız artsın, de. Olmaz mı?

— Şimdi...

Fırladı Zeynep. Bir koşuda babasının yanına varıp geldi. O kapıdan girerken başladı Hasan. Uzun süredir kavalını çalma olanağından yoksundu. Ağıldan ayrıldığı gün, kavalını getirip, kıyıya bir bırakmıştı. O bırakış. Şimdi alıyordu eline. Ve Zeynep için çalacaktı.

Kenti. Kentin kızlarını. Açız diye bağrışan çocukları. Açılan elleri. Hıçkıran anaları, kahırla durmaksızın söven, itişen babaları anlattı.

Anlattıklarının hiç birini görmemişti. Ama, arabasındaki ekin bitip de, ayrılacakları kısa süreler içinde, bir kaç kelimelik kısa cümlelerle anlatmıştı ona bunları İbrahim. Baştan da, ayrıntılarıyla ağası söylemişti. Şimdi kavalda onu öykülüyor Hasan.

Zeynep'in gözleri, içtenliğin buğusunda damlalaşmaya başlarken, havaları değiştiriverdi. Anlatmıştı kenti. Şimdi biraz da girdiği sevabı, bunun kıvancını anlatsındı o'na. Hafif bir yel esti kavalın içinde. Bahar yeli. Sonra yapraklar yeşillendi. Baharlar aç-

tı, beyazdan ala, mora kadar. Kuzular meleşti. Barış geldi yeryüzüne. Ekinler boy attı. Üstlerinde kocaman başaklarla. Açlık unutuldu. Mutluluk ve esenliğe boğuldu her bir yan.

Yağmurun taneleri daha iri, güneşin ısısı daha güçlüydü. Bağlarda oynaşan üzümler, daha tatlı, daha tombul. Mânileşen insanlar daha içten, daha kıvançlı söylüyorlar. Bir evren kurdu kavalıyla Hasan. Zeynep için. Öyle bir evren ki, yaşamaya hemen başlanabilir.

Baktı, Zeynep gülüyor artık. Kavalı çekti ağzından.

Bakıştılar.

Bir süre, yarattıkları bu evrende, el ele tutuşup, bayırlarda koşarak, bahar çiçekleri kopardılar hayallerinde. Gözlerinin derinliklerindeki acı izi tümüyle yitti. Yerini bir mutluluk aldı. Zaman belirsizleşti. Yaşam sadece gözlerindekinden meydana geldi. Ve içlerindeki ışık dışlarına yansımış gibi, yüzleri pembeleşti...

— Ya, dedi Hasan. İşte böyle...

— Anladım efem. Her bir şeyi anladım. Ne isterdim biliyor musun? Ne isterdim?

— Ne isterdin Zeynep?

— Kız Zeynep, gel bak ne diyeceğim...

Anası, Zeynep'i çağırıyordu. Bir an durakladı. Sonra kalktı yerinden. Koşarak çıktı...

KIRKSEKİZ

Gecenin karanlığı Hasan'ın üstüne bir örtü gibi çökmüş. Arabanın belirsiz tıkırtısı bile karanlığın kalınlığında yitmiş gibi.

Hasan, artık alıştı gece yolculuklarına. Ve bu alışkanlıkla, aldırışsız. Gözünü kapasa, yolu yine kazasız, takılmasız bitirir o. Nöbetçilerin nerede ne zaman çıkacağını. Parolayı sorduktan sonra, «geç» deyip sinişlerini bir bir biliyor.

İbrahim emmisi çok yaman bir adam. Herşeyi biliyor. Kaç kez önünü kesti nöbetçiler. Kaç kez parola sordular. Söyledi. Ve hiç birinin yüzünü görmeden geçip gitti. Biliyordu ki, onlar da o'nun yüzünü görmüyorlardı. Parolayı bildi mi, askerin işi bitiyordu. İşi bitince, belki hemen arkada biri vardır yine diye, siniyordu sipere.

O hiç açlığı bilmiyordu. Daha doğrusu tam aç kalmak üzereyken, çobanlığa atmıştı kapağı. Bir akşamüstü, Zeynep, elinde çıkın gelinceye yutkunmuştu durmadan. Tükrüğü diken gibi olmuştu boğazında. Yırtıyordu sanki. Adam, acıkınca nasıl gurulduyor karnı.

O zamana kadar, ne anası, ne ninesi açlık çektirmemişti o'na. Bilmiyordu. O günden sonra da ağası çektirmedi. Kentli ise, aynı durumda değil. Olsa, arpa, buğday. Bulabilse... Bulamıyor... Tüm dayanağını yitirmiş.

Bir kurtarıcıları var. Hasan. Hasan bir gün götürmese arabayı. Bir gün aksatıverse, kimbilir o'na güvenen kaç kişi aç kalacak.

Ya bir iş gelirse başına? Ya bilmediği bir olayla karşılaşırsa? Ya hiç tanımadığı, sesini bilmediği biri

çıkarsa karşısına? O zaman kentlinin durumu bitiktir. Hasan gider yatar damda kaç aysa. Sonra sapasağlam çıkar yine. Ama, kentli dayanamaz. Dayanamayınca kötü iş. Dayanabilse. Açlığın ne olduğunu bilmez ki çocuk. Bağırır. Anababasına, ekmek bul bana der.

Her akşam. Arabanın yanında yürüdüğü her akşam, bunları düşünür Hasan. Ve her akşam, içinde bir kuşkuyla, yürür geçer. Yok. Çok akşamlar hiç düşünmeden gider. Aldırmaz. Başka şeylere takılmıştır kafası. Ama, bazı akşamlar böyle birden ikirciklenir. Bir kuşku düşer yüreğine. Giderek büyür.

Koyunlar satılıp, köylerden arpa, buğday haline getirilince düşünmeye başlamıştı yeniden. Şimdi farkediyor bunu. Ağası, sevap kazanmak için, güzelim sürülerini satmıştı. Zeynep'i sevapla avutmuştu. Ama, Hasan bir yakalanır. Bir çarparsa hükümet gücüne, bu sevap yitti. Hem o kadar ekin elinde kalır ağasının. Akar. Çürür. Hem de kentli aç kalır. Lânet eder Hasan'a.

Aptal gibi yakalandı, derler. Bize ekin getirmemek için. Korktu. Bir korkuya düştü, gidip teslim oldu, derler. Bunca zamandır yakalanmayan adam, başka nasıl yakalanır. Tanrı korusun. Gidip teslim olabilir mi o? Belki bu götürdüğü ekin, Zeynep'in Emetisinin parasıyla alındı. Belki sevabı, doğrudan o'na yazılacak.

Aklına Zeynep düşünce, kuşkudan biraz kurtuldu. Büyümüştü artık. Koca kız olmuştu Zeynep. Ama, Hasan için daha o ilk gördüğü günkü kızdı. «Sevdim seni,» diyen küçük kız. Bal kız. Hiç büyümüyordu o'nun gözünde. Hasan efem diye kollarını tüm genişliğince açıp, sarılıveriyordu. Ve nedense, hep ikisinin bulunduğu bir evren kuruyordu Hasan. Bir evren ki... Dille anlatılmaz bu. Kavalla anlatılır ancak. Düşüncelerin akımı, çok hızlıdır. Yetişmenin mümkünü yok. Nefes olunca, kaval anlatır o'nu.

Kente bir şey kalmadı. Bir sigara içimlik yol. Neden kuşkuya düşüyor bu kadar? Neden içindeki ikirciklenme? Başka geceler geçiverirdi. Zeynep düştü mü aklına, dünyayı unutur, gözleri karşıya, kentin karartılmış ve belirsizleşmiş ışıklarına diker, yürürdü durmaksızın. Bir de bakardı ki, çınarların altına gelmiş.

Bugün öyle değil. Tüm kuşku kaplamış içini. Bir türlü kurtulamıyor bundan.

Ayakları kendiliğinden hızını artırıyor. İçindeki kuşku, daha da hızlanmasını istiyor. Durmadan koşmak geliyor içinden. Ya da arabayı bırakıp, yitiklere karışmak. Bir ağırlık var üstünde. Ve bu ağırlıktan kurtulmanın yolunu bir türlü bilemiyor Hasan.

Korkuyor.

Korkunun ne denli güçlü olduğunu öğreniyor yeniden. Köyden, kent yoluna inerken, yıllar önce de bu korku girmişti içine. Ama, sonra, türküleriyle avutmuştu kendini. Şimdi türkü de söyleyemiyor ki...

Sağ tarafına bir karaltı dikiliyor. Hiç böyle olmazdı. Ve sert bir ses soruyor.

— Parola...

Zınk diye kalıyor Hasan.

Düşüncelerine öylesine dalmış ki, parolayı unutmuş.

Zorluyor kendini. Kafası çatlayacak gibi. Bir türlü aklına gelmiyor parola.

Bakınıyor.

Çevresinden yardım umarak, boynunu büküyor. Ve sessiz bekliyor. Aklında değil parola. Çevresi nasıl karanlıkta bezenmişse. Başının içi de öyle. Parolayı orada yitirmiş. Bu karanlıkta düşürdüğünü bulabilir mi kişi? Bulamaz. Parolayı nasıl hatırlasın Hasan?

Karaltı biraz daha yaklaşıyor. Bu kez daha sert sesi. Daha öfkeli.

— Sana parola dedim...

Cevap yok Hasan'da. Bir makanizma tıkırdıyor gecede. Seslerinden biliyor Hasan. Ve karaltının sesi, iyice boğuklaşıyor.

— Üçe kadar sayacağım. Parolayı söylemezsen, ateş ederim.

Beygir huylanıyor. Hasan, can havliyle daha çok zorluyor başını. Bir zongultudan başka hiç bir ışık yok.

Ses sabırsız.

— Bir... İki...

Ve bir duraksama. Üç demekten. Ateş etmekten sakınmak ister gibi.

Hasan, kuruyan dudaklarını büzüyor. Yutkunarak arabadan atlıyor.

— Dur ağam. Dur ateş etme.

— Kaldır ellerini.

Denileni yapıyor Hasan. Karaltı iyice yaklaşıyor.

— Kıpırdanma? Ne arıyorsun burada?

Ses yok Hasan'da. Sadece sesli nefes alıp veriyor. O kadar.

Karaltı iyice yaklaşınca, bunun candarma olduğunu anlıyor Hasan. Ellerini başının üstünde kenetleyerek bekliyor.

Candarma, gecenin içinde yankılanan bir ıslık çalıyor. Sonra, arabadan uzaklaştırıyor Hasan'ı. Beklemeye başlıyorlar.

Candarma kumandanı, Cemil Onbaşıdan tekmili aldıktan sonra, erlerin önünde topuklarını vurarak gidip gelirken, durmadan söğüyordu.

— Allah belâsını versin bu kaçakçıların. Herifler nerdeyse karılarımızın ayağından donu kaçıracaklar. Biz eli kolu bağlı bekliyoruz. Nasıl yaparlar bu işi. Kim haber verir onlara aklım ermedi.

Gelip Cemil'in önünde durdu. Gözlerini kısarak, uzun uzun baktı gözlerine. Suçlama vardı bu gözlerde. Sen, yapıyorsun diyordu kumandan. Mutlaka sen haber veriyorsun. Rüşvetçiliğini bilmez miyim ben?

Evet. Kıstırdığı köylülerden dövmemek için bir kaç küçük armağan alır Cemil. Ama, böylesine örgütlü bir işe kolay giremez. Parola veremez kimseye. Askerdir o. Askerliğe başlayıp, uzatmalı kaldığından bu yana, askeri gizi herkesten iyi bilir.

Kumandanın bakışları bir şamar gibi yüzüne dikilince dayanamadı. Boğuk, sert bir sesle cevabı yapıştırdı hemen.

— Benim haberim yok kumandanım. Ne söylüyorsanız, aynen uyguluyorum ben. Ama, kaçakçılar bir yolunu buluyorlar. Parolayı söyleyip, erlerin önünden ellerini kollarını sallayarak geçip gidiyorlar.

Kumandan daha çok öfkeleniyor bu kez. Tepiniyor.

— İyi ya işte. Ben de bunu diyorum. Parolayı kim veriyor bu it oğlu itlere? Nereden öğreniyorlar? Benim araştırdığım bu. Kendime bile güvenim kalmadı. Parolayı şu âna kadar bilen bir ben varım. Sana bile akşamları söylüyorum. Ama, yine öğreniyorlar. Deli olmak işten değil. Nasıl?.. Nerden?..

Kendi kendine söyleniyordu. Ama, gözlerinden belliydi ki, öfkesi geçmemiş kumandanın. Yine de sesini yükseltti Cemil.

— Vallahi bilmem ki kumandanım. Mutlaka bir iş var bunda. Ama, ne? Bilemiyorum.

Kumandan daha bir köpürdü. Ve öfkeyle atıldı Cemil'in üstüne. Elini kaldırdı. Sonra durdu. Er değildi ki bu? Uzatmalı onbaşıydı. Kendisi gibi bir devlet görevlisi. Vurmadı.

— Ne yâni. Ben mi veriyorum parolayı demek istiyorsun?

— Aman efendim. O nasıl söz. Benim demek istediğim, esaslı bir araştırma yapalım. Gerekirse...

Kumandan dalmıştı. Dinlemiyordu Cemil'i. Birden başını dikti. Sanki dinlemiş, Cemil'in sözünü tamamlamak istermiş gibi atıldı.

— Gerekirse parolayı değiştireceğim. Ve yakalıyacağım bu namussuzları. Sonra da ipin ucunu bırakmayıp, ilk yuvasına kadar süreceğim. Görsünler bakalım nasıl yakalanırmış kaçakçı. Görsünler bakalım, benim bir ortaklığım var mıymış bunlarla? Anlasınlar. Hani, kendimden emin olmasam, ben de öyle düşünürüm. Benden başka parolayı bilen yok. İl'den kapalı geliyor parola zarfı. Mühürlü ve imzalı geliyor. Kimse açamaz. Bu it oğlu itler bildiklerine göre, onlara benden başkası veremez parolayı? Kentli bir yerde haklı. Benden kuşkulanmakta haklılar. Ama, görsünler bakalım. Benim bir ilgim var mıymış bunlarla. Bir iyice anlasınlar. Hemen bu gün parolayı değiştireceğiz Cemil. Çift hat kurup, değiştireceğiz parolayı. Ve ikinci hattın parolası, değişik olacak.

— Ama efendim...

Kesin buyruk vardı İl Candarma Kumandanlığından. Parolalar gününde ve değiştirilmeksizin kullanılacaktı. Ansızdan yapılan denetlemeler için gerekliydi bu. Cemil o'nu hatırlatmak istiyordu.

— Aması falan yok Cemil. Birinci hat, eski parolayı kullanacak. Ama ikincisi...

Gözleri parlıyordu. Kaçakçılarla bir ilgisi olsa, böylesine çırpınmazdı adam. Demek o da yanlış düşünmüştü şimdiye. Sanıyordu ki, kumandan, kumpanyayla ortaktır. Ve birlikte yürütüyorlar bu işi. Oyle olmasa, kendisinin bile akşamüzeri, devriyeye çıkarken öğrendiği parolayı, kaçakçı nereden bilecekti.

Boynunu büktü. Sevgiyle doldurdu gözlerini. Saygılı bir selâm çaktı kumandanına.

— Buyrun kumandanım. Nasıl isterseniz. İkinci hattın parolası ne olacak?

— Parola «Kaçakçı,» işareti de «Yakala.» Nasıl?

— Yakalıyacağız kumandanım. Mutlaka yakalıyacağız. Görün bakın.

Seviniyordu. Kumandanın temiz çıkması, içine bir güç vermişti Cemil Onbaşının. Kuş uçurtmayacaktı bu gece. Şimdiye değin, yakalayacak bile olsa, içinden gelmiyordu. Nasılsa elliydi onlar kumandanla. O yakalasa, salıverecek değil miydi? Bakarsın yakaladı diye bir de kızmış. Bir pundunu bulup, sürmüş o'nu.

Oysa, emekliliğine bir şey kalmamıştı. Şimdiye değin aldığı küçük armağanlardan bir ev yapmıştı kentin kıyısında. Dayamış döşemişti. Biraz da parası vardı. Şimdi emekli oldu mu, bir küçük iş yapardı. Bakarsın bir mahalle bakkallığı uydurur. Evi kışlaya yakın, eski candarma olduğu için tanıdığı da çok bulunduğu için, köylüler alışverişlerini ondan yaparlar. Hapistekileri, askere gidecekleri yoklamaya geldiklerinde, bir kez uğrar, bir şeyler alırlar. Arada bir çıkmayacak işlerini izler. Üç beş kuruş, geçinir gider.

Hep bunları düşünmüştü. Çocukları burada doğmuş, burada büyümüş, okullara başlamışlardı. Şimdi kuş uçmaz, kervan geçmez köylerden birine sürüverirseydi kumandan o'nu, tüm yaşamı yıkılırdı. Elindeydi bunu yapmak. İlçe sınırları içinde, istediği yere verirdi o'nu.

Ama, madem bir ilgisi yoktu. Görsünlerdi bakalım. Yanmıştı kaçakçılar. Yanmışlardı ki...

O hızla topladı askerleri. Ardına takıp, tüm giriş yollarına çift hat yaptı. Eğer birinci parolayı bilirlerse, bırakacaklardı. İkinciyi soracaktılar sonra. Ve yakalıyacaklardı «Mareşal» gelse. Hiç gözünün yaşına bakmadan tutuklayıp, Cemil Onbaşılarını bekleyeceklerdi. Gerisini o bilirdi artık

Cemil Onbaşı, ıslıkları duyar duymaz zıplamaya başladı. İlk av torbaya düşmüştü. İlk kaçakçı kapana kısılmıştı işte. Koşarak Kula şosesine çıktı.

Candarmanın bulunduğu yerde, yan yana iki karaltı görünce sevindi. Biri arabaydı bunun. Öteki de iki insan karaltısı.

Nefeslendi.

Sonra, elektrik fenerini çıkarıp, Hasan'ın yüzüne sıktı. Gözleri kamaştı Hasan'ın. Sakındı. Onbaşı yaklaştı. Feneri candarmaya uzattı.

Hasan, ışığın kamaşmasından gözlerini kapamış. Öyle duruyor. Candarma, feneri yandan tutunca, gölgesi arabanın üstüne düştü. Uzadı.

İyice sokuldu Onbaşı. Tam yanına gelince, elindeki kamçıyı vargücüyle Hasan'ın suratına vurdu. İrkildi Hasan. İnce bir sızı kapladı başını. Bir daha vurdu onbaşı. Bir bir daha... Ve Hasan, giderek uyuştuğunu hissetti. Yüzünün ve bedeninin acı duymamasından, belliydi bu.

Cemil onbaşı farkında değil durumun. Durmadan vuruyor. Tüm hırsını, tüm öfkesini almak umuduyla, kıyasıya kamçılıyor Hasan'ı. Bu öfke, biraz da Hasan'ın hâlâ yere yıkılmamış olmasından. Eski gücünü yitirmiş gibi geliyor o'na. Ve vuruyor durmaksızın.

Ses yok Hasan'da. Taş kesilmiş ayakta. Yüzünde, ensesinde parmak parmak kabarıp, yarılan kamçı izlerinden habersiz sanki. Yutkunuyor. Dudaklarını ıslatmak istiyor diliyle. Dudakları büyümüş. Birer koca somun gibi asılmış ağzının iki yanına. Dili yetişmiyor.

Kamçı yarasından gözkapakları şişmiş. Ne ışığı görüyor Hasan. Ne de en küçük bir iz. Her kamçıdan sonra, ince bir kan sızıyor yüzünden. Dudaklarının arasında tuzlu bir ılıklık akıyor, kamçı izlerinden.

Candarma yılmış bu dayaktan. Korkuyla bakıyor Cemil Onbaşıya. Ayakta nasıl durabilir bu insan? Böylesi dayak yedikten sonra, hâlâ dimdik nasıl kalabilir? Başka köylüleri bilir o. Daha ikinci kamçıda yerlerde sürünmeye başlarlar. Kendileri bile. Cemil Onbaşı daha kamçısına el atarken, yere yatmaya hazırlanmazlar mı? Çünkü yıkamadıkça kızar onbaşı.

Deminden beri dövdüğü halde, bir tek şey sormuyor. Öfke dayağı bu. Hem de ne dayak.

Dayanamadı sonunda candarma. Kısık, boğuk bir sesle uyardı onbaşıyı.

— Onbaşım. Parolayı bilmiyor. Kaç kez sordum, bilemedi. Galiba acemi bu.

Cemil o zaman durakladı. Sonra, sarstı Hasan'ı.

— Söyle bakalım parolayı. Söyle diyorum, yoksa bitiririm seni. İt oğlu it. Keraneci. Deyus. Kaçakçı iti. Çabuk söyle parolayı.

Bırakıyor bir süre. Sonra yine sarsıyor.

— Konuşsana ulan. Dilini mi yuttun. Hayvan. Söylesene. Nerden nereye bu gidiş. Dingonun ahırı mı belledinız burayı. Hangi köydensin. Söylesene...

Gene ses yok Hasan'da.

Arabaya bir el atıyor Cemil. Gübrelerin altını bir yokluyor ki, tüm ekin. Ama, acemi olmalı bu. Candarmanın söylediği gerçek. Parolayı bilse, şimdiye bülbül kesilirdi. Nereden duyduysa duydu salak. Bir araba da ben götüreyim, dedi anlaşılan. Dedi ve enselendi hemen.

İtekledi Hasan'ı. Candarmaya.

— Al götür bunu. Ben konuşturmasını bilirim.

Candarma, Cemil Onbaşının itekleyişiyle yola düşen Hasan'ın kolundan tutuyor. Bir eliyle de beygirin dizginlerini çekerek, karakola doğru sürüyor.

Cemil bağırıyor arkalarından.

— Geçerken Mirza'ya haber et. Nöbeti alsın.

— Başüstüne onbaşım.

Her yanı keçeleşmiş Hasan'ın, yürüyor. Yürüdüğünün farkında değil. Candarma ne yöne yederse, o yana gidiyor. Bu sarsaklığı candarmayı da kızdırıyor. Kolunu bırakıp, vurmak için elini kaldırıyor. Ama, duruyor sonra. Cemil öylesine dövdü ki, vuracak yer bırakmadı onlara.

Nöbetçiye haber verip, arabayı karakolun bahçesine bıraktıktan sonra, içeri giriyorlar. Hasan'ı karanlık bir koridorun ucuna sürüklüyor candarma. Orada dar bir kapı açıyor. Ve Hasan'ı o kapının önüne getirdikten sonra, girmesi için iteliyor.

Hasan, tüm duygularını, tüm sezgilerini yitirmiş. Yol boyu esen rüzgâr, kamçı yaralarını soğutmuş. Dayanılmaz bir sızı kapladı tüm bedenini. Gözkapakları hiç açılmayacak gibi kapandı iyice.

Candarma ardından itekleyince, merdivenlerin farkına varmadı Hasan. Adımını öne doğru attı. Ve yuvarlanarak, yere kapaklandı. Bir süre olduğu yerde kaldı. Kesik kesik nefes alarak dinlendi. Sonra, ellerinin üstünde sürünerek dayanacak bir yer aradı.

Eli yumuşak bir şeye çarptı. Bir ses duraklattı o'nu.

— Höst... Höst len. Insan var burda.

Olduğu yerde kaldı Hasan. Şaşırdı.

Adam, bu sessizlikte bir süre bekledi. Sonra tekrar konuştu.

— Kimsin? Necisin?

Ses vermedi Hasan. Dudaklarını oynatabileceğini bilse, belki ses verecek. Ama, umutsuz. Eli bir şeyler araştırır durumda asılı kalmış. Bedeni giderek kasılıyor sızıdan. Bir an önce dayanacak bir yer bulmalı. Bulup dayanmalı.

Adam, bırakmıyor peşini.

— Eğer dilsiz falan değilsen bir ses ver. Dilsiz değilsin ya?

Dudaklarını büzüyor Hasan. Bir acı saplanıyor başına. Kendini bırakıyor yine. Ve sadece bir hece fırlıyor ağzından.

— He...

Olduğu yerde çöküyor. Dizlerinin üstüne oturup, aranıyor elleriyle. Buluyor sonunda. Parmaklarının ucunda, duvarın sertliğini duyunca, büyük bir iş yapmış olmanın rahatlığıyla dayanıyor duvara. Ya daha döverlerse. Bunları nereden buldun diye sorguya çeker döverlerse. Belki bu dayak bir başlangıçtır. Ya söyletirlerse dayakla.

Söylemiyecek. Öldürseler söylemiyecek. Sızı giderek artıyor. Ve düşünmek istemiyor Hasan. Sızı olmasa salıverecek kendini. Sanıyor ki, sızının artması düşüncelerindendir.

Bir sevap kazanmak istemişti. Bunun acısına da katlanacaktı. Savaşı unutmuş muydu? O zaman tüm ölüm vardı. Ölü gezdik, dememiş miydi Topal Ali Dayısı. Demişti. Çekip vursalardı adamlar, hiç bir şey gerekmezdi. Şimdi öyle değil. Bir, bilemedin bir dayak daha, kurtarır paçayı. Daha sonra hapishane. Orada dayak yoktur artık. Yaramaz bir iş yapmadıktan sonra, dayak yoktur orada.

Şimdi o bakmalı ağzından bir şey kaçırmamaya. Yavaş yavaş kafası işlemeye başladı. Durduğunu sandığı duyguları, hep birden çalışıyor. Ve dayanılmaz sızıyla birlikte, izlemesi gereken yolu düşünüyor Hasan.

Bu buğdayları Kenan Ağam, gönderiyor dediği anda, o'nun yakasına yapışırlardı. Hem aç koyuyorlardı halkı. Hem de yardım edeni yakalayıp dövüyorlardı. Hiç acımasız. Kenan Ağa dayanamaz bu dayağa. Daha ikinci, üçüncü kamçıda ölür. Zeynep, babasız kalır sonra. Ağlar. Zeynep bir damla yaş akıtacağına gözünden, Hasan'ın etlerini parça parça doğrasınlar. Gık demez. Yeter ki, Zeynep üzülmesin. Ağlamasın.

Hemen de ağlar. Emetisi satılırken nasıl ağlamıştı. Kocaman kız olduğu halde, gelmiş, boynuna sarılarak nasıl gözyaşı dökmüştü. Bir Emetisi gidiyor diye öyle ağlayan kız, kimbilir babasına bir şey olursa nasıl ağlar, nasıl paralanırdı. Zeynep... Bal kız...

O dayanıklıdır. Yoksulluk kişiyi dayanıklı kılar. Böylesi dayakların izini kendi kendine siler o'nun bünyesi. Ama, Kenan Ağa öyle değildir. Ağa kişi o. Yoksulluk yüzü görmemiş. Dayak nedir belki babasından bile yememiş. Şimdi, bir iş sararsa başına, dayanamaz. Asıl dayaktan değil. Güvendiği, inandığı adamı, sofrasında yer verdiği, sevap yoldaşlığı ettiği Hasan'ı bir oyun ederse, asıl buna dayanamaz. Oracıkta yiter.

Sonra Zeynep...

Nasıl varacak yanına Zeynebinin. Nasıl bakacak bal gözlerine? Mümkün mü bu? Değil. Temelli aklından silmesi gerek Zeynebi artık. Bir daha görmemesi gerek. Buna dayanamaz işte. Zeynepsiz bir yaşama...

Hayır. Hiç bir şey söylemiyecek. Sorsalar, dövseler değil ya, en ağır acılara sürseler ağzını bile açmayacak.

Kararı biraz ferahlattı. Sızıları hafiflemiş gibi geldi o'na. Tabakasını çıkardı. El yordamiyle, demin sesin geldiği yöne uzattı.

— Bir sigaramı yakar mısın?

Adam da elini uzattı. Arandılar bir süre. Sonra tabakayı buldu adam. Sigarayı ağzına götürdükten sonra, bir kibrit çakıp, yakması için Hasan'a uzattı. Ve uzatmasıyla öyle kaldı.

— Vış anam. Vış ki vış... Amma insafsız vurmuşlar len. Surat komamışlar sende. Kıyık kıyık kıymışlar. Vay deyus oğlu deyuslar vay...

Sonra Hasan'a kızdı adam. Öfkeyle bir tükrük attı yere.

— Hiç akıl yok mu sende be Dayıoğlu. Adam bu kadar dayak yer mi? Yalandan bir şeyler kıvırır, Cemil keratasının dayağından kurtarırsın paçayı. Sonra mahkemede, doğrusunu söylersin. Dayak korkusundan karakolda öyle konuştum der çıkarsın. Bundan kolay ne var. Bak bana. Bir küçük sıyrık bile yok. Cemil ne dediyse, öyle onbaşım, dedim. Hiç bilmediğim, hiç gitmediğim bir yerde, eşek çalınmış. Sen mi yaptın ulan, dedi. Ben yaptım onbaşım dedim. Daha ne kadar varsa, tümünü ben yaptım. Yeter ki, kamçıyı alma eline.

Şaşıyor Hasan. Kişi yapmadığı bir işi, nasıl yaptım der. Hem de eşek hırsızlığına nasıl razı gelir. Sormadan edemedi.

— Hiç yapmadıklarını da mı yaptım dersin?

— Tabiî.

— Nasıl dersin ağa. Olur mu?

— Ya, demiyeyim de, sana döneyim değil mi?

Bak bu da doğru. Ama, bir kez yemiş bulundu dayağı. Şimdi ağzını açmaz artık. Bu kadar daha dövseler, gık demez. Çünkü, ağası var işin ardında. Ağasından çok da, Zeynep var.

Adam, devam etti sözüne.

— Sen çok bir safmışsın. Bu kadar dayak yiyesiye durulur mu? Hiç olmadı at kendini yere. Cemil insafsızının huyudur. Adamı yere yıkasıya döver. Yıktı mı, gücüne inanmış gibi sevinir. Kabarır.

— Sen eskilerdensin galiba? İyi biliyorsun buraları.

— Dedim ya. Anasının hörekesinden bit çalınsa, Cemil beni yakalar. Sonra da, kamçısını tartmaya başlar hemen. Atarım kendimi yere. Başlarım yakarmaya. Ayağının altını öpeyim onbaşım. Ölünü göreyim ki, ben yaptım. Vurma derim. Tıkar buraya be-

ni. Hiç dokunmadan. Sonra da, yargıcın karşısına çıktım mı, tamam. İlk oturumda kurtarırım paçayı.

Üstlerinde gezinmeler oldu. Sonra kapıya yaklaştı ayak sesleri. Kapı gıcırtıyla açıldı. Ve biri daha yuvarlandı merdivenlerden. İnlemeye başladı adam. Tutup kaldırdılar. Sırtını duvara verip, bir kibrit çaktı eşek hırsızı.

Yeni gelen Hasan'dan beterdi. Ve onların da kendisi gibi tutuklu olduğunu anlayınca, konuşmaya başladı adam.

— Buğday getiriyordum. İki hat üstünde pusu kurmuşlar bu gün. Nerden bileyim. Birinci hatta parola sordular. Bildim. Geç dedi asker. Geçtim. Sonra ikincide tekrar sordular. Söyledim parolayı. Söyledim ya, boşuna. Yakaladılar. Buğdayları aldılar elimden. Sonra da, yandım Allah diyesiye, verdiler odunu. Verdiler odunu. Canıma tak dedi. Tam söyleyecektim ki, bayılmışım. Attılar buraya. Ama, bir daha elini kaldırsın candarma. İlk ağızda söyleyeceğim ağamın adını. Diyeceğim ki, Helvacı İbrahim. Bana parolayı o veriyor. İnsafının içine tükürdüğümün Helvacısı. Ölçek başına beş lira kazanacağım diye, canımı sokakta bulmadım ya ben. Kırk beş liraya satıyor arpa karışığı buğdayın ölçeğini kentliye. Hem de trink para. Gündüzden topluyor parayı. Gecenin karanlığında, gayri nasıl bilirse öyle veriyor ekini. Hem oradan, hem buradan kırpıyor durmadan. Bana mı kaldı? Elini kaldırsın yarın candarma. Elini kaldırsın, bülbül gibi anlatacağım tümünü. Sadece o da demiyeceğim. Daha kimler var bu işin ardında. Tüm köy ağaları örgütlendi. Durmadan ekin taşıtıyorlar kente. Biz aptallar da onların yerine dayak yiyor, onların yerine damda yatıyoruz yok yere. Neymiş, ölçek başına beş papel de bana verecekler. Gidip yakalasalar ya onları. Güçleri bize yetiyor. Çünkü, arkamız yok bizim. Kimsemiz yok. Bize vurması kolay...

Birden sızıları arttı Hasan'ın. Demek öyleydi ha. O, sevap peşinde koşarken, meğer kaçakçılık yapıyor. Yoksulların açlığını giderme bahanesiyle, soyuyorlarmış onları ha... Nasıl akıl etmedi bunu şimdiye? Nasıl düşünmedi? Kenan ağanın başkaları için beş kuruşunu harcamıyacağını neden hiç aklına getirmedi?

Aptallık olur ama, bu kadarı fazla değil mi? İşte iş meydana çıktı. İşte öğrendi herşeyi. Helvacı İbrahim'de bağlanan düğüm, her yere aynı ipliği salar. Ona dediklerinin tümü yalandı demek? Açlıkla ağzı büyüyen çocuklar. Halkını aç bırakan hükümet.

Gidip söylemeliydi. Şimdiye değin yaptığı tüm kaçakçılıkları bir bir anlatmalıydı. Tanrıdan sevap kazanıyorum derken, boyuna kadar günaha batmış meğer. Nasıl öder bunu? Gidip olan biteni bir bir anlatmakla. Ama, Zeynep... Zeynep ne olacak? Sonra telli telli bakmaz mı Bal kız... «Hasan efem, bir kez kurtarsaydın ya babamı. Bir daha yapmazdın. Ben yokum bu işlerde, dердin. Neden babasız bıraktın beni,» derse...

Der. Zeynep, babasını çok sever. Hem öyle çok sever ki... Başına bir iş gelirse, dayanamaz o da ardından yiter. Ah ne olur, şu adamı bir daha dövseler yarın. Bir iyice dövseler ama, bayıltmadan. Bir bir saysa kaçakçıların adını. O zaman o söylememiş olur. Zeynebe karşı utançlı durmaz. Benim haberim yok der olmazsa. Hiç haberim yok Bal kız...

Bir şeytanın, bir gâvurun kızı. Ama, öylesine güzel ve saf ki Zeynep. O'nun, kavalında ne demek istediğini bir o bilir. Bir o anlar. Ondan ötesi, sorarlar hep. Şu çaldığın neydi? Bir anlatsana öyküsünü, diye sıkıştırırlar. O hiç sormaz. Bakar gözlerinin içine. Herşeyi anladığını belirterek, ya da koşar, atılır boynuna. «Hasan efem,» der. «Benim biricik Hasan efem...»

Ona yapamaz bu oyunu. Bir gün gidecek yine oralara. Karşı karşıya gelecekler. Bakışacaklar. O zaman anlatacak olanları. Ya da kavalını alacak eline. Onunla anlatacak. Zeynebim, diyecek. «Benim güzel Zeynebim. Kıyasıya dövdüler beni. Her bir yanımı al kana buladılar. Ama, ağzımı açıp bir söz etmedim. Hep sen vardın aklımda. Senin bal bakışın vardı. Kulaklarımda kamçı yerine, senin sıcak sesini duyuyordum. Hiç acımadı... İnan ki, hiç acımadı vurdukları yer. Çünkü, ben seninle doluydum. Sana gelmiştim...»

Adam konuşuyordu daha. Sızıldanıyordu. Döndü Hasan. Kolunu tuttu adamın. Sıktı.

— Sakın ha. Bundan fazlası olmaz. Kişi ekmek yediği yere nankörlük etmemeli. Sakın ağzını açayım deme. Olan oldu bir kez. Eğer ağzını açarsan, unutma ikimiz aynı suçtan, aynı dama gireceğiz. Gayri sen düşün sonunu.

Sustu adam. Eşek hırsızı, kendi kendine mırıldandı.

— Bravo dağlı. Aptalsın ama, mertsin. Sevdim seni. Adın ne...

— Yetim Hasan derler ağa?

— Yetim Hasan ha? Mendoreli Kenan'ın çobanı mı?

— İyi bildin?

— Bak sen. Ününü çok işittim senin. Hatta bir kez deneyeyim dedim. Bakalım şunun sürüsünden kaç koyun sürerim. Bizim oğlan vazgeçirdi. Onun sürüsüne yanaşılmaz, çünkü bu dağların en iyi çobanıdır, dedi. N'ettin koyunları. Yitirdin mi?

— Eh onun gibi bir şey. Bak iyi olmuş ağa. Benim sürüye yanaşmadığın iyi olmuş. Elimden bir kaza çıkardı sonra. Sürüme göz dikene hiç dayanamam.

— Bak sen. Yüreklisin de demek? Biliyordum zaten. Adam bunca dayağı boşuna yemez. Ya bayılır

şu çalakakıcı gibi, ya da bülbül olur şakır. Ağzını bile açmadığına göre, sağlam yürek var sende.

Bir sigara yaktı. Bir iki nefesledi adam. Sonra devam etti yeniden.

— Ama şunu bil ve bir daha bana, sakın sürüme yanaşma, iyi olmaz deme. Benim sanatım bu. Sen çobanlıkta ne kadar usta isen, ben de mal almada o kadar ustayım. Kafamı kızdırırsın sonra, sürer götürürüm malını.

— Helâl olsun be ağa. Malımı süren senin gibi ustası olsun.

—Hah şimdi oldu kardeşlik. Şimdi beni dinleyin...

Üstlerinde bir gürültü oldu. Sustu adam. Üçü de kulak verdiler. Kumandandı bu. O'nun sesiydi yukarıdan gelen. Kıdemli hemen tanıdı. Son gelene kaydı gözleri bir süre. Acıyarak baktı. Öfkeye kapılırlarsa, söyletirlerdi adamı. Söyletirler, sonra da Hasan gerekeni yapardı. Bir dert sarmıştı ki başına.

Gri bir ışık vurdu iki parmak genişliğindeki pencereden. Biraz açıldı içerinin karanlığı. Ve kumandanın sesi, tüm gürültüyle duyuldu yukarıdan.

— Demek birinci parolayı bildi ha. Bu iyi işte. Sonunda yakaladık desene namussuzları. Cemil, sana teslim o kahpenin dölü. Göreyim seni, şakıt şunu. Şakıt ki, bülbül haltetsin.

Birden kesildi gürültüler. Bir başka ayak sesi gezindi üstlerinde. Kıdemli ellerini oğuşturdu.

— Yaşasın. Kurtardık yine paçayı. Hem de nasıl. Savcı yetişti.

Sonra sevincinin nedenini açıkladı arkadaşlarına.

— Savcı dayak düşmanıdır. Bir tutuklu olduğunu duydu mu, ya kendi gelir alır. Ya da hemen istetir hükümete. Bu, o'nun ayak sesi. Kurtardık ki, ne kadar sevinsek azdır.

Dediği gibi de çıktı. İki candarma indi aşağı. Bileklerine kelepçeleri vurarak, ard arda dizdiler onları. Yanlarına iki candarma daha verdiler. Savcı önde, onlar arkada kışladan, hükümetin yolunu tuttular...

KIRKDOKUZ

Güzel bir yaz günü. Güneş, göğün doğu tepesinde ışıl ışıl yanıyor. Hasan erkenden kalkmış. Henüz hapishanenin kapıları açılmamış. Volta için hiç biri dışarı salınmamış daha. Hasan, ağasının tembihi üzerine, çırağıyla her hafta hatırını sorduran Helvacı İbrahim'den bir kaval istemişti.

İbrahim, tüm isteklerini hemen yerine getiriyor. Ne ağası, ne İbrahim, kendileri gelmiyorlar yanına. Ama, her hafta, hiç aksamaksızın para, sigara ve başka istekleri olursa yetiştiriyorlar.

Kızıyor Hasan. Neden böylesine benimsedi Zeynep'i. Neden, içinde tutuşan yalnızlık acısının tek söndürücüsü bildi o'nu. Bilmese, bellemese böylesine aldanmazdı. Salt Zeynep için katlandı suskunluğa. Salt Zeynep üzülmesin diye, ağzını açıp, asıl işi yapanlar şunlardır demediği gibi, demek isteyeni de susturdu. Ve bir yıla yakın bir süredir, hapiste yatıyor. Kaval aklına geldikten sonra yalnızlıktan kurtuldu Hasan. Onunla söyleşerek, içindekileri döküyor, rahatlıyordu.

Daha güneş doğmadan, dar, demir parmaklıklı pencerenin önüne dikilmişti. Hapishanenin basık tavanının altında, tam adam boyuydu bu pencere. İki karış genişliğinde, kerpiç duvara tutturulmuş kara boyalı demirlerle örülmüştü. Arkası tüm ranzayla kaplıydı Hasan'ın. Kapı, sövelerinden çıktı çıkacak. Gardiyan Şakir Efendi, tutukluların tümüne güvenir. Kapı açık bile kalsa, hiç birinin çıkıp gitmeyeceğinden öyle güvenlidir ki...

Hasan, gününü yetirmişti artık. Savcının haberi gelir gelmez bırakacaktı o'nu Şakir efendi. Öyle de-

mişti. Ve hapisten çıkar çıkmaz, Kenan'ın yanına varacaktı Hasan. Kaç yıldır yanındaydı ağasının. Hesabını görüp alacağını aldıktan sonra çekip gidecekti.

Hiç durmayacaktı ovada artık. Ova insanının kalleşliğinden yılmıştı. Yine kendi dağlarına çekilecek, parası yeterse bir tarla alıp, bir daha ovaya inmeyesiye yerleşecekti.

Kavalını ağzına almıştı Hasan. Güneşin daha doğmamış uçlarına doğru üflemeye başladı. Tutukluların tümü, bir sabah öyküsüyle gözlerini açtılar. Hasan coşmuştu yine. Ve o coşkuyla, dağları, dağların özgür havasını anlatıyordu. Yücelerden ses veriyordu bu gün. Yüceler dile geliyor, özgürlüğü, bağımsızlığı ve mutluluğu anlatıyordu.

Bir evren vardı duvarların ötesinde. Bu evren, kucağını açmış bekliyordu o'nu. Buradan çıkınca, dağlara, dağların serinliğinde mutluluğa ulaşacaktı. Zeynep gelip çakılıyordu burasında aklına. Zeynep...

Hiç haber alamamıştı Zeynep'ten. Ama, biliyordu ki, o çoktan evlenmiştir. Daha hapse girmeden büyüdüğünü sezinlemişti o'nun. Hapiste bir yıl boyunca hep o'nu düşünmüştü. Güzel kızdı. Kısmeti bol olurdu. Ve bir ağa oğlu, çeker alırdı kuşkusuz. Almıştır bile...

Kardeş yüreğiyle mutluluğunu diledi Hasan. Hep böyle oluyordu zaten. Kardeş sevgisi miydi yüreğindeki, yoksa tutkun mu Zeynep'e seçemiyor. Belirsiz duyguların çırpıntısında ne yaptığını bilmiyor. Kavalı karışıyor. Kavalından çıkan havalar bir coşku, bir üzünç oluyor.

Yine öyle oldu.

Özgürlük muştusunu vururken, sıla özlemine geçiverdi. Bir gitseydi şimdi Mendore'ye. Zeynep evlenmemiş olsaydı. Karşılaşsaydılar. Onsuz geçen bir yılı anlatsaydı Hasan. Kavalıyla... Ve Zeynep, yine eskiden olduğu gibi, dizinin dibine otursa, boy-

nuna sarılsaydı. Kardeşlikten çıkıyordu Zeynep. Bir sevgili haline geliyordu yine. Kaval umutsuzluğu vurdu. Sonra coştu birden. Aklında dolaştırdığı karışıklığın, aydınlanmasından kıvançlıydı. Evet. Kardeş özlemi değildi içindeki. Sevda özlemiydi.

Ve bu yüzden hiç kalamazdı ovada. Bir an önce çekip gitmeliydi. Bir an önce, dediğini dediği yere vardırıp, Kenan Ağanın elini öpmeliydi. Gayri ben de bir ağayım dağ yöresinde. Gariplerin Yetim Hasan Ağayım. Zeynep bana yaraşır. Ver ağam, diyebilirdi.

Zeynep beklerdi o'nu. Sonunadek beklerdi. Böylesine uzun sürmüş bir uyuşmanın sonucu böyle bitmeliydi. Helvacının çırağı iki kez kaçırmıştı ağzından. Zeynep, o'nu görmeye gelmiş. Ama, babası bırakmamış. Daha kötü olur. Onu bırakırlar, beni alırlar. Yerine. Hasan senin oralara gelmeni istemiyor. Senin yerine ben gittim. Anlattım gitmek istediğini. Sakın ha, diyor. Eğer gelirse, bir daha yüzüne bakmam, dedi gizi sözlerle önlemiş gelmesini.

Bu da gösteriyor ki, Zeynep unutmadı o'nu. Unutmayacak. Öyle olunca da bekler. Gerekirse ölünceye bekler o'nu balkızı...

Güneş, Hasan'ın kaval sesine doğuyordu sanki. Kıvançlı, oynak bir hava tutturmuştu. Artık içinde yeşeren güveni söylüyordu şimdi. Beklerdi Zeynebi. Bunca zaman bekledikten sonra, bir kaç yıl daha beklerdi. Kenan ağa sözünden çıkmazdı kızının. Zeynep, babasını ne kadar seviyorsa, o da kızını öyle sever. Evlenmeyeceğim dedi mi, veremez kimselere. Ve Hasan ister sonunda. Hasan isteyince, varıyorum der, Zeynep. Sonra dağlarda yeşeren ekinler. Güneşin yangınında sararıp kuruyan başaklar. Ve dövende, tarlada el ele, yan yana ikisi...

Çalıyordu Hasan.

Durmadan vuruyordu kavala. Nefesini kısmadan, türküyü aralıksız çıkararak.

Tutuklular, dirseklerinin üstünde yan gelmişler. Hasan'ı dinliyorlar. Kaç kez yalvarmışlardı. Çevresine toplanıp, gâmımızı dağıt diye eteklerine yapışmışlardı. Ama, duymazdı onları. Canı istemedikçe, vurmazdı kavalına.

Şimdi canı istemişti işte... Belki de ayrılacağı bu günü hiç unutmamacasına kazmıştı akıllarına. Bir ses çıkarsalar. Bir kıpırdansalar bırakıverirdi. Yaşamları boyunca anlamadıkları doğa, kafalarının içinde kelimeleşmişti. Kendi yaşamlarını, küçük mutluluklarını anlatıyordu ince kaval sesi. Ama, bir başka biçimde...

Gardiyan, cezaevinin kapısını açıp, Hasan'ı özgürlüğüne kavuşturmak için gelmişti. Günü dolmuş, savcıdan bırakılsın yazısı ulaşmıştı. Ama, dikenli telle örülmüş avlu çitinin başında dikilip kalmıştı. Candarmalar, kendilerinden geçmişler. Omuzlarında silâhları, gezinmeyi bırakmışlar. Dinliyorlar.

O da kaldı olduğu yerde. Hasan'ı dinliyor. Kapının iki yanında, volta avlusuna gölge veren akasyaların yaprağında oynaşan yel bile durmuş. Hasan nefeslendikçe, daldaki serçenin kısa cıvıltısı duyuluyor sade.

Hasan, yoruldu sonunda. Sabahın ilk aydınlığından beri kaval çalıyordu. Zamanı unutmuş, tümüne de unutturmuştu.

Tutuklular birden dikildiler. «Yaşa, varol, nurol...» Bağırışları kapladı damın içini. Kapılar açıldı hemen sonra. Güneş tüm ışığıyla doldu içeri. Ve Şakir efendinin gür sesi patladı bir muştu gibi.

— Bana kalsa, seni bırakmam Hasan. Burada olduğun, kavalı ağzına aldığın zaman, unutuyoruz dünyayı. Arkadaşların da unutuyorlar. Zamanının nasıl geçtiği bilinmiyor. Ama, özgürlük saati çaldı. Artık sen bizim değil, dışarının malısın. Haydi bakalım. Hazırlan ve vedalaş...

Sesini çıkarmadı Hasan. Gözlerinde bir sevinç kıvılcımı parladı. Boynunu yana eğip baktı gardiyanın gözlerine. Gitti. Tutuklularla tek tek vedalaştı. Sonra, Hacının Osman'a bıraktı kavalını. Yanından ayrılmaz, öğrenmeye çabalardı Osman. O, çarşıdan yenisini alacaktı.

En son, gardiyan ve candarmalarla el sıkıştı. Ve tutukluların tümünü avluda el sallar bırakarak, bohçası kucağında yürümeye başladı.

Köye vardığında, Kenan ağasını bulamadı ilkin. Kente inmişti. Akşama gelmesi bekleniyordu. Hanayın kapısında dikildi bir süre. Sonra birden Zeynep gördü o'nu. Eskiden olduğu gibi, kollarını açarak koştu. Top gibi sıçradı yanına gelince. Boynuna sarıldı Hasan'ın.

Hem ağlıyor, hem kıvancından yerinde duramıyordu.

Gözlerini, gözlerine dikti. Özlemini böylece gidermek çabasıyla kanasıya baktı Hasan'a.

— Öyle özledim ki, efem seni. Öyle sıkıldım ki sensiz. Yaşam anlamını yitirdi. Kaç kez dedim babama. Hatta bir defa kente kadar gittim. Ama, salmadılar. Helvacı emmimle babam, senin, beni orda istemediğini söylediler. Neden istemedin beni bicik efem? Yoksa, eskisi kadar sevmiyor musun artık. Yoksa darıldın mı bana. Babam hapisliğine neden oldu diye, bana da kızdın mı? Hiç senin dediğin gibi değilmiş. Şimdi köyün yarısından fazlası bizim. Hep satarmış babam senin götürdüğün ekinleri. Yardım olsun diye değilmiş. Yanılmışsın efem. Yoksa bu yüzden mi darıldın bana? Desene...

Nefes nefese kaldı. İçindekileri söylemiş olmanın rahatlığıyla baktı tekrar gözlerine. Gözleri berrak, bakışları kuşkusuzdu.

— Ben, sana darılabilir miyim Zeynebim. Dama gelmeni istemedim. Çünkü, orası senin göreceğin bir yer değil. Senin gibi güzel ve de içli bir kız üzülürdü sonra. Bunun için dedim ki, babana, sakın olsun gelmesin buraya. Ölücü değilim ya. Çıktığımda gelir, bol bol kaval çalarım o'na. Gönlünü eylerim.

— Ben gönlümü eylemeni istemiyorum ki senden. Seni görmek. Yanında olmak yeterli. Yokluğundan büyük acı mı olur benim için. Anam, babam, efelerim hep yanımda. Ama, hiç biri senin gibi değil. Hiç birine senin kadar yakın olamıyorum istesem de... Artık babamı sevmiyorum, biliyor musun? Senin tutuklanmana neden oldu para hırsı. Köylü de sevmiyor artık. Ekinimizi elimizden ucuza aldı, bize bile pahalıya sattı diyorlar.

— Haltediyorlar. Baban iyilik etti Zeynep. Çok bir büyük iyilik etti.

— Hiç bile değil. Parayla sattı ekini...

— Parayla satmış bile olsa, açlığını giderdi kentlinin.

— Yoksa biliyor muydun sen de?

Gözlerinde bir bulut belirdi Zeynep'in. Bir öfke yığınlaştı bakışlarında. Ürktü Hasan.

— Bilmiyordum Zeynep. İçerde öğrendim. Ama, sonra çok düşündüm bunun üstünde. İlkin ben de senin gibi kızmıştım. Hatta, bir daha gelip, yüzüne bile bakmayacaktım babanın. Sen olmasaydın. Söyleyecektim de... Olmadı. Sonra zaman geçti aradan. Düşündüm ki, bir iyi yanı vardır yine bunun. Kentli tümden aç kalacaktı o buğdaylar olmasa.

— Ama, doğru değil. Aldığı gibi satsaydı. Köylüden ölçeğini beş, sonraları on liraya almış. Arpa da karıştırmış içine. Koyunları daha çok ekin almak için satmış. Durmadan da toprak aldı. Dedim ya, köyün yarısı bizim şimdi.

— Olan oldu artık. Elden gelecek bir şey yok...

— Öyle. Yok. Ya, kızıyor insan yine de...

Yine bakıştılar. Hasan'ın da kendisi gibi oyuna gelmiş olması, Zeynep'i sevindirdi. Demek biliyordu. Bilmiyordu ya. Bilse hiç karışmazdı öyle işlere Hasan efesi. Karışmaz, hatta belki önlemeye bile çalışırdı. Daha üstüne varırlarsa, gider haber verirdi. Haber verince de... Babasını tutuklarlardı bu kez. Yüzüne bakmazdı bir daha Hasan efesinin. Bakmaz, küserdi. Belki bu yüzden, bilse bile boynunu bükmüştü demek.

Sarıldı tekrar.

— Benim bicik Hasan efem. Demek beni düşündün hep ha?

— Seni düşündüm ya. Yeryüzünde, benim düşüneceğim başka kimse yok ki Zeynebim.

— Öyle ya. Kimse yok benden başka. Ama, benim olduğu halde, ben de hep seni düşündüm. Neden?

Baktı Hasan. Bunun nedeni, kelimelerle anlatılmazdı. Kavalı olsaydı yanında. Çarşıdan aldığı vardı sahi. Arandı. Yeni kavaldı. Eskisi kadar iyi anlatmazdı içindekileri. Ama, en iyisini seçmişti arayarak.

Zeynep, o'nun arandığını görünce hayıflandı.

— Bana bıraktığın kaval vardı ya efem. Ben onu bir gün yere düşürdüm. Arabanın altında kaldı. Atılıp alacaktım ki, Irgat Ali önüme geçti. Az daha ben de çiğnenecekmişim.

— Sakın ha. Kaval mı yok. Ben kendim bile oyarım kaval. Hem de en bir birincisinden. Ama, hazırı varken, uğraşıya girmiyor kişi. Kentten gelirken aldım geldim bir tane.

Çıkardı kavalı. Tam çalmaya başlayacaktı ki, Kenan ağa geldi. Tekrar çıkınına soktu kavalı. Eğildi, elini öptü Kenan ağasının. Kesik, kısa cümlelerle konuştular bir süre.

— Kurtuldun mu?

— Sayende ağam.

— Sevindim buna.
— Sağol ağam.
— Doğru geldin değil mi?
— Pazara uğrayıp, bir kaval aldım geldim.

O öyle deyince, bir sıkıntı bastı Kenan'a. Sürüyü satmış, parasıyla ekin aldıktan sonra, tarlaya çevirmişti. Yeniden sürü düzmeye hiç mi hiç niyeti yoktu. Daha doğrusu, Hasan'la bir arada görünmekten çekiniyordu.

Hasan anladı durumu. Anladı ya, Zeynep yanlarındaydı. Sofraya birlikte oturdular. Sonra kendi eliyle kahvelerini pişirip geldi Zeynep. Hasan gözünün içine bakıyor gitsin diye. Gitmiyor kız. Çöreklenip oturuyor yanlarına.

Oysa, hesap görmeye geldi Hasan. Hesabını görüp gidecek. Dağ yakasında bir tarla alıp, bir ağa olacak. Ve sonra, gelip Zeynep'i isteyecek babasından. Korktuğuna uğramadı. Zeynep, kimseye varmamış henüz. Bu bir işaret o'na, beklemesi bir delil.

Sonunda uykusuzluğu ağır bastı. Zorla kalktı yerinden. İyi geceler dileyip, kendi odasına geçti. Sevindi Kenan. Kızının yanında anlatamıyordu durumu. Hasan da...

Zeynep gider gitmez, sözü açtı Hasan.

— Ağam, bir yıllık tutukluluk döneminde düşündüm. Durum açığa çıktı. Beni kaçakçı belledi̇ler. Senin yanında olmam, çamur sıçratır sana da... Dedim ki, kendi kendime. Hasan, çıkar çıkmaz git ağana. Hakkını yerde komaz. Gör hesabını, kendi köyüne çekil git. Bilmem ne dersin?

Kenan, sorunu bu kadar kolay çözümlemiş olmanın sevincine düştü birden. Gözleri ışıladı. Uç bulup kendisinin söylemek istediği şeyleri bir çırpıda sıralayıvermişti bu dağlı. Yaman bir oğlandı. Yaman bir oğlandı ki...

— Koç Hasan'ım. Sen benim bir kızanım, bir kardeşim, oğlum gibisin. Senden ayrılmak müşkül. Sensizlik zor. Ama, dediğin doğru. Madem öyle karar kıldın. Madem kendi kanadınla uçmak istiyorsun engel olmam sana. Ben düşünüyordum ki, sen bizi bırakmazsın. Şuradan, kendi tarlalarımın yanından bir tarla alırız sana. Bir de eli kınalı bir kız... Yine birlikte oluruz. Yine baba oğul gibi geçinir gideriz. Ama, madem öyle istiyorsun. Engel olmam sana.

Cüzdanına davrandı. Altı tane yüzlük çıkardı oradan. Dürdü. Uzattı.

— Hakkın bundan fazla eder Hasan'ım. Ama, yanımda bu kadar var. Dilerim Tanrı'dan gönlüne göre versin. Dilerim ki, tarlaların ekin, kesen para dolsun. Benim elimden gelen bu.

Para fazla gelmişti Hasan'a. Almadı ilkin.

— Ağam, pazarlığımız böyle değildi. Fazla veriyorsun.

— Hiç fazla değil Hasan. Sen, bana çok kazandırdın. Verdiğim, kazandırdığına orantılıdır. Hiç tasa etme. Eğer hakkın olmasaydı vermezdim. Ne dedin demin, ağam, hakkımı yerde komaz dedin. İşte benim yaptığım bu. Onun için hiç çekinme al. Güle güle harca. İçerde dikilmiş pusatların, tütün hakkın da duruyor. Onları da dilediğin gibi alıp gidebilirsin.

Bir süre oturdular yine. Gece yarıyı aşıyordu. Hasan toparlandı.

— İznin olursa, ben gideyim ağam.

— Yo... Olmaz. Bu gece benim konuğumsun.

— Öyleyse helâllaşalım. Sabahleyin siz kalkmadan yola düşeceğim ben.

— Benden yana bir karınca bacağı kadar hak geçtiyse, anamın ak sütü gibi helâl olsun.

— Benden yana da...

Tekrar elini öptü ağasının. Geceleri buğday taşırken yattığı odaya geçti. Yatağı olduğu gibi duru-

yordu. Yorganını açtı. Uzanır uzanmaz uyurum sanıyordu. Uyuyamadı. Zeynep takıldı aklına. Bir süre o'nu düşündü. Kenan, düşündüğünü belli etmişti. Zeynep'i istemeye kalkışmak, törelere karşı gelmek demekti. Anlamıştı bunu. Kaçışının asıl nedeni de buydu zaten. Bir an önce uzaklaşmalıydı buradan. Kararını kesinleyince uyudu.

Sabahleyin, hanay uyuyordu kalktığında. Yorganını dürdü. Eşyalarını topladı. Bir çıkın yaptı. Ve yine tümünü uykuda koyup, gitmek üzere avluya çıktı.

Birden durakladı. Zeynep, o'na bıraktığı kavalı düşürüp kırdığını söylemişti. Hem bundan sonra kaval gerekli değildi o'na. Bir çiftçi olacaktı. Bir çoban değil. Coştuğu zamanlar, kaval çalmak isterse, yeni birini oyardı. Kendi eliyle. Ve artık kimseye vermezdi o'nu. Zeynep dışında, kimsenin elini sürdürmezdi.

Zeynep'in odasının, hem Kenan ağanın odasına, hem de sayvana açılan iki kapısı vardı. Sayvan kapısını açtı. Zeynep derin uykuda. Karanlık, iyi görmesine engel oluyor. Ama, karanlıkta ve uykuda bile öylesine güzel ki Zeynep.

Başucuna diz çöktü. Bir süre seyretti o'nu. Nefes alışlarını dinledi. Sonra, kavalı yastığının yanına bırakarak çıktı.

Hiç geri bakmadan, kente doğru yürümeye başladı.

Zeynep sıkıntıyla uyandı. Döndü yatakta. Dönünce, eline bir şey değdi. Korkuyla irkilip yokladı eline değeni. Bir kavaldı bu. Aldı. Bağrına bastı. Uzun uzun kokladı. Hasan efesi bırakmıştı bunu.

Bırakmıştı?..

Öyleyse?

Öyleyse kendisi gitmişti. Dün anlayamamıştı bunu. Hem haberim yoktu kaçakçılıktan demişti. Ama, hapisten çıkınca doğru köye gelmişti. Neden? Demek hesap görmeye geldi babasıyla. Çobanlık haklarını almaya geldi. Aldı ve gitti...

Başka türlü bırakmazdı kavalını. Kente giderken de öyle yapmaz mıydı? Bir kavalını bırakırdı Zeynep'e... Şimdi de gitti o. Bıraktı o'nu. Yoksa, gitmeyecek olsa, tatlı tatlı çalardı. Ağlatırdı o'nu.

İçinde kıpır kıpır beliren sevdasını yüzüne vururdu. Kaval sesiyle sarsılır, sarılırdı boynuna o zaman. İçinin ateşiyle o'nu yakmak hevesi duyardı. Ve yakardı da...

Bu düşünceler geçince aklından, zıplayıp kalktı.

Şimdiye değin, böylesine kesin değildi içindekiler. Bir ağabey sevgisi gibi geliyordu o'na. Ama, isteyenler. İsteyenleri geri çevirirken, içinde kıvılcımlanan sevinç... Birden gözünün önünden geçti.

Demek anlamıştı bunu Hasan. Anladığı için, gidiyordu buradan. Zeynep'i acılarıyla başbaşa bırakarak. Bir başkasının olmasına göz yumarak. Yürekli bilirdi o'nu. Zeynebi bir başkasına vermektense, ölmeyi göze alacak kadar yiğit bellerdi. Yanılmış.

Yok, yüreksiz olamaz o. Yüreksiz olsa, kendi yerine babasını yatırırdı damda. Duyduğuna göre, candarma yakaladığını çok dövermiş. Onu da dövmüştür. Öylesi dayağa dayanan kişi ödlek olamaz. Bir nedeni vardır bunun. Zeynep'in o'nu sevdiğini bilmiyordur. Bilse...

Bilse bırakıp gider mi hiç. Bir ağabey, kardeş sevgisi sanıyordur içindekini. Dağlı o. Yıllar boyu çaldığı kavalda, sevdayı kutsallamış bir kişi. Sevda gelip çakılsa bağrına. Bir ateş gibi yaksa o'nu. Ölümü yeğler ayrılığa. Bilmiyor. Söylemedi ki...

Oysa, anlaması gerekmez miydi? Hasan'ın yanındayken Zeynep'in uçmaya hazır bir kuş gibi ha-

fiflediğini nasıl bilmezlikten gelirdi. Daha ne isterdi sevda için? Daha ne gerekti ki... Yanıp tutuşuyordu o'nun için işte. O yanıp tutuşurken, Hasan bırakıp kaçıyordu. Olacak iş miydi bu? Madem o'nu bırakıp gidecek, bir armağan bırakmanın, hem de armağanların en değerlisini bırakmanın anlamı ne?

Alsın kavalını. Birlikte götürsün. Hem o'nun armağanı sayılmaz ki bu. Hiç çalmadı daha. Ha, gidip çarşıdan kendisi bir kaval almış. Ha bu... Eğer babası gelmeseydi akşam. Eğer içindekileri anlatmış olsaydı bununla. O zaman bir değer kazanırdı. Yoksa...

Kalktı yerinden.

Ayaklarının çıplaklığına aldırmaksızın, kent yolunda koşmaya başladı.

Hasan, köyden iyice uzaklaşmıştı.

Doğudan tatlı, ılık bir yel esiyor. Açık bağrından girip, tüm bedenini okşuyor. Dayanamadı Hasan. Yolun kıyısına çekilerek, yumuşak toprağın üstüne uzandı.

Özgürlüğünü tatmanın kıvancıyla birden dalmış.

Kaç zamandır çobanlık yapmasa da, kulakları eski alışkanlıklarını yitirmemiş. Hatta cezaevinin duvarları bile etkilememişti kulaklarının alışkanlığını.

Bir ayak sesiyle gözlerini açtı. Üstündeki uyuşukluk yitmiş, rahatlamıştı. Herhalde biri kente gidiyordu. Bu kadar erken kim yola düşebilirdi ki... Sabahın olmasına çok vardı daha. O kadar az uyumuştu ki, odasında. Belki gece yarıyı aşalı çok olmamıştır.

Başını hafifçe kaldırdı hendekten. Geçeni izlemeye başladı. Bir kadındı bu. Eteklerinin savruk hışıltısından belli ki, yollara düşen kadın. Ay, yüzünü neredeyse karartacak. Yıldızlar kıvır kıvır. Ve yolda koşarak gelen bir kadın...

Düşünde görse bunu. Hayra yormaz Hasan. Bir kadının, gecenin içinde kent yolunda koşması akıl alır iş değil. Kim ki? Niye böyle seyirtiyor ki?..

Biraz daha yaklaşınca tanıdı Hasan. Zeynep'ti bu... Hay deli kız. Düşmüş ardına geliyor. Olası iş mi? Başına bir şey gelirse yollarda. Ya ardına anababası düştüyse? Hiç sesini çıkarmamalı. O geçip gittikten sonra, başka yönde tutardı yolu. Biliyordu ki, Zeynep aklına koduğu bir şeyi yapar. Kente, orada da bulamazsa, ta, Kayalar köyüne kadar gider. Bulur o'nu sonunda. Bulur ve istediğini söyler.

Bir kez ardına düşmüş. Daha yarı yolda geri çevirmeli o'nu. Anlatmalı ki, gidişi temelli değildir. Dönecek. Dönecek ve Kenan Ağa'dan kızını isteyecek. Hem de güçlü olarak. Bir Hasan Ağa olarak gelecek. Yoksa, mümkünü yok kızının yöresine yaklaştırmaz o'nu Kenan Ağa...

Tam önüne gelince seslendi.

İlkin korkuyla durdu Zeynep. Sonra sesi tanıdı. Atıldı boynuna. Sarıldı sıkıca. Ağlıyordu. Bir çocuk gibi, hem koşmuş hem ağlamıştı yol boyu. Başını göğsüne yasladı. Gözyaşlarını Hasan'ın yakasız gömleğine içirdi. Ve kollarının tüm gücüyle sıktı o'nu.

Durmadan ağlıyor.

Sussa...

Ağlamasa...

Belki anlatacak gidişinin nedenini Hasan. Ama, ağlaması öylesine dokunaklı ki. Ağzını açamıyor. Açsa, kekeliyeceğini, hiç bir şey söyleyemiyeceğini anlıyor. Saçlarını, omuzlarını okşuyor Zeynebin. Hıçkırıkları giderek içine dönüyor. O okşadıkça, sokuluyor ve teninin tüm ısısı akımlaşıyor, Hasan'ın bedeninde. Kenetleniyorlar. İki, diri beden, sarılıyor birbirine. Zeynep, başını kaldırıyor bir kararla. Ve ağzını, Hasan'ın ağzına kapıyor. Bir süre, öyle kalıyorlar. Yanıyor ikisi de... İki kor parçası gibi...

— Kaçtın ha...

Bir hıçkırık gibi bu söz. Kızgınlık, kırgınlık yerine hınç alır gibi.

Hasan, dayanamıyor artık. Eğiliyor kendiliğinden. Ve Zeynebin, dolgun, küçücük pembe dudaklarını ağzının içinde tutukluyor. Yaslanıyor Zeynep. İnce gömleğinin altından, diri göğüsleri sürtüyor Hasan'ın açık bağrına. Ağzından, göğsünden yücelen bir ateş, buhar oluyor içinde. Tüm düşününü yitiriyor Hasan.

Sarıyor Zeynep'i. Sıkıyor. Ve kemikleri kütürdüyor kızın.

— Balkız. Balkızım. Zeynebim...

Sonra irkiliyor birden. İtiyor kızı göğsünden.

— Gecenin yarısında kent yolunda ne arıyorsun sen?

— Seni.

— Neden?

— Bırakıp gittin beni. Burada bir başıma bırakıp gidiyordun. Anladım bunu. Ve ardına düştüm. Bensiz gidemezsin. Beni bırakamazsın. Ben seninim. Hasan efemsin benim. Her bir şeyimsin. Anam, babamsın. Ve de bicik efemsin. Al beni de. Götür gideceğin yere. Götürmesen de gelirim ben. Ta, Kayalara kadar. Sora sora Bağdat bulunur demişler. Bulurum seni. Kaçırmam.

Kollarını uzattı. Tekrar sarılmak istiyordu. Artık, kelimeler anlamını yitirmişti. Anlatmak istiyordu Hasan. O bir ağa kızıdır. Kendisi çoban. Ve yeryüzünün ayrı dağları bir araya gelse, kavuşup kenetlense, yedirmezler Zeynebi o'na.

Dinleyen kim. Engel olamıyor kızın isteğine. Güçlü, yiğit Hasan gitmiş. Son buluşmayı mümkün olduğunca değerlendirme çabasında bir sevdalı gelmiş yerine.

— Etme Zeynebim. İyi değil yaptığımız.

— İyi... Hem de çok bir iyi.

Sarılıyor yeniden. Ve ekliyor.

— Korkma. Kimse duymadı kaçtığımı. Bir ara uyandım. Baktım ki, kavalını bırakmışsın. Kaçtı, dedim. Benden korktu. Dün bakışlarından anladım her bir şeyi. Sevdalımsın benim. Ben de senin. Korkma. Hiç bir şey yapamazlar. Duysalar bile biz uzaklarda oluruz. Yakalayamazlar. Al götür beni. Sonra derim ben babama. Derim ki, Hasan efeme sevdalıydım. O koyup kaçtı beni. Ardından gittim. Dağköyünecek.

Sokuluyor. Isı bir kez daha sararsa bedenini. O sert göğüsler bir kez daha sürtünürse, kendini bırakacak Hasan. Zeynep anladı bunu. Anladığı için varıyor üstüne. Sarılmak, o doyum olmaz yangına bir kez daha düşmek istiyor.

Bırakmıyor Hasan. Saçlarından kavrayıp, burkuyor başını. Biraz aralanıyor Zeynep. Ama, elleri bir arayışın içinde. Okşuyor erinin her yanını. Dayanamıyor Hasan. Tekrar çekiyor kendine. Ve eriyorlar. Bir damla olup, toprağın üstüne düşüyorlar sanki... Bir tohum oluyorlar. Sevda tohumu. Toprak, ağzını açmış bekliyor onları...

Ay, son ışıklarını gönderiyor üstlerine. Bir gülücük var yüzünde. Yılların sılasını altındaki kaynaşmış bedenlerle birlikte yaşıyor gibi.

Zeynep'in elleri çalak. Hasan'ın gömleğini devşirme çabasında Zeynep. Ve Hasan, önlemek istiyor o'nu. Ağa kızına yapamaz bunu. Adımlarını attıkları kapının ardı karanlık. Ay gülüyor şimdi. Yıldızlar balkıyışlarıyla göz kırpıp, durmayın diyorlar. Ama, içi başka Hasan'ın. Biliyor. Kenan ağa yedirmez Zeynep'i o'na. Eli uzundur. Ve bir ağa, onurunu lekeliyen kızı olsa öcünü alır. Hasan'ı temizler hiç kuşkusuz. Önemli değil bu. Zeynep'siz bir yaşam, zaten yitiktir. Ama, Zeynebi de vurdurur. Kolu uzundur. Zeynep bilmez bunu. O, sevdasının odunda tutuşmuş bir keklik şimdi.

Tekrar tutuyor omuzlarından. Bunları anlatacak. İtiyor Zeynebi. Gömleği açılıyor. Ve açık yakasın-

dan, göğüsleri dışarı fırlıyor balkızın. Yarı aralık dudaklarında, bir utanmazlığın tüm baştan çıkarıcılığı. Umursamıyor Zeynep. Bir alay yanıp sönüyor gözlerinde. Bir çağrı el ediyor durmaksızın.

Kenan ağa, elinde silâhıyla geliyor aklının ucuna. Sonra, önünde direnip duran güzelliğe kayıyor aklı. Ölüm öylesine kıvanç verici geliyor ki... Ama, Zeynep. Bırakmazlar o'nu. Ne korkunç öyküler dinledi o. Bir ağa, ırgatlarından biriyle kaçan kızını, kendi eliyle, hanayındaki tüm ırgatlara peşkeş çekmiş yıllar önce. Hem de sevdalısının önünde. Sonra ikisini birlikte öldürmüş. Törebilmezliği böyle cezalandırmış aklı sıra. Dayanılmaz buna. Yapar mı yapar Kenan.

Ama, sokuluyor Zeynep. Dayanılası değil. Tüm korkuları silip yitiren bir güzellik, bir ateş bu. Birden, sarılırken yere düşen kaval takılıyor gözüne. Kurtuluş umudu gibi sarılıyor o'na. Ve göğsüne kapanmış Zeynep'ten ilk kez alıyor düşüncelerini.

Diliyle anlatamıyacağını, kavalıyla söylemeye başlıyor. Zeynep anlar. Aklı, sevdanın tutuşmasında bile olsa anlar dediklerini.

Yasaları. Yoksulluğu, anababa sevgisini ve sevdayı söylemeye başladı. O götürürdü o'nu. Cennet, Zeynebin bastığı yer, Cehennem o'nsuzluktu. Kendinden iyi kimse bilemezdi bunu. Ölüm, adının anılması bile değmeyecek basit bir olay, sevdasının yanında. Ama, Hasan'ı vurmazlar ki sade. Öyle olsa, Zeynebinin bir gülüşü için tüm yaşamını göz kırpmadan verir. Nasıl verdi yıllarını, öyle... Ne var ki, ağa, onuruyla yaşayan kişidir. Bir kez, ırgatı kızını kaçırmış. Göz yummuş buna dedirteceğine, tüm varını harcar, bu lekeyi temizlerdi üstünden. Önemli olan Zeynebin yaşaması. Üzünçlü de olsa, sevinçli de...

Gelesiye gidiyordu o. Gelecekti. Hiç kuşkulanmasın. Belki gelecek yıl, belki öbür yıl. Mutlaka gele-

cekti. Sevda, beklemekle olurdu. Eğer bekliyemiyecekse, eğer yanında bir er nefesinin kokusunu böylesine özlediyse, kim olsa farketmezdi. Ama, yok gerçekten Hasan'ı seviyorsa, beklemeyi bilirdi. Bu birinci koşuldu sevdada. Anası bir sevdalıydı o'nun. Öyle bir sevdalı ki, babası, evlendiklerinin altıncı ayına varmadan yitip gitmişti, tüm köylüsü üstüne düşmüştü de, dönüp kimselere bakmamıştı. Sevdanın ölçüsü, mihengi budur işte.

Ağa kızı, ağa töresini iyi bilirdi. Bildiği için de, başlarına gelecekleri anlatmasının bir gereği yoktu o'na. Anlardı. İlkin Hasan'ı vururlardı kıstırsalar. Bu ağalar öylesine onur düşkünü olurlardı ki, dağlar kıralı Çakıcı Mehmet Efe'ye bile kız vermemişlerdi. Zorla da alınmazdı töreye göre. Bir dağlı olan Hasan, töreleri uygulardı. Şimdilik. Ama, gelecek yıl, tarla, dam sahibi olup, kendine Hasan Ağa dedirttikten sonra... Bakalım gücü yeterse vermesin Kenan Ağa...

Göğsüne kapanmıştı Zeynep. Yeniden ağlamaya başlamıştı. Şimdiye değin böylesine güçlüklerle karşı karşıya olduklarını hissetmemişti. Şimdiye değin bir sevda değildi içlerindeki. Bir tomurcuktu. Rengi, kokusu bilinmeyen bir küçük tomurcuk. Öyle bir açmıştı ki birden. Dayanılmazdı buna. Kavalın anlattıkları doğru olduğu halde bile dayanılmazdı.

Kenan ayak yoluna gitmek için kalkmıştı. Avluya çıkar çıkmaz duraladı. Yine bu deli çobanın kavalı ayaklandırıyordu doğayı. Coşmuştu Yetim. Öyle bir coşkuydu ki bu, Kenan bile anladı dediklerini. Gitmekten. Ayrılığın güçlüğünden söz ediyordu. Yoldaşlığın, canbirliğinin keyfini, ama önündeki engelleri anlatıyordu.

Yolcuydu artık. Gecenin içinde dalga dalga yayılan bir öyküyü keyifle dinledi. Helâya girip çıktıktan sonra, yatağına sırtüstü uzanıp, ellerini başı

altına alarak yorumlamaya başladı. Kaç zaman vardı ki, özlem duyuyordu Garip'in kavalına. İşte şimdi, coşmuştu yine. Giderken tümünde ılık bir armağan bırakmak istemiş olmalıydı.

Ah, Zeynep uyanık olmalı, neler dediğini sormalıydı o'na. Her zaman en iyi o anlardı Çoban'ın kavalının dediklerini. Yorumlardı. Yorumlardı da, masalcı nineleri geçti diye şaşıp kalırdı Kenan. Daha gündüzden, ne çalacaksa anlatıyor mu ne bu kıza, diye şaşardı.

Anlatmıyordu. Biliyordu ki, kızının yüreği çok inceydi. Anlayışı çok yaman. Kendiliğinden çözüp söylüyordu bunu. Şimdi uyanık olsa...

Olmadığı nerden belli. Belki o'nu çağırıyor Hasan. Ben gidiyorum. Haydi sen de gel, diyor. Belki gitti bile yanına. Gitti de, ikisi birlik, alay ediyorlardır nasıl aldattık diye. Bir şey var bu kavalda. Bir şey var ki, Kenan anlamadığı halde, kızı anlıyor.

Bir giz vardı aralarında demek. İrkildi birden. «Keserim. İkisini de keserim sonra» diye mırıldandı. Başka türlü mümkünü mü vardı Hasan'ın dediklerini anlamanın? Neden buydu. Ve şimdi aynı anlaşılmaz öyküleri vurduğuna göre çoban, kızı çağırıyor olmalıydı. Ben babanla hesabı kestim. Gidiyorum. Sen de gel, gibilerden.

Gider miydi kızı? Giderdi hiç kuşkusuz. Öyle yetişmişti o. Kasabaya kadar inmemiş miydi Hasan'ı görmek için? Zor önlememiş miydi cezaevine gidişini? Şimdi de ardına takılır giderdi. Seyreyle çalkantıyı ondan sonra. Kenan ağanın güzel Zeynebi, yanlarındaki çobana kaçmış. Meğer kimsenin haberi olmadan sevişirlermiş... Daha binlerce söz. Ve iki paralık olan onuru...

Hasan iyi çocuktu. Mertti. Dürüsttü. Gık dememişti onca dayağı yediği halde. Hapislik tehlikesi başgösterdiğinde bile ağzını açıp tek kelime söyle-

memişti. Ama, iyi biliyordu ki, herşeyi öğrenmişti. Neden sustu? Salt Zeynep içindi bu. Yoksa dağlılar, aldatıldıklarını öğrendiler mi, kudurmuş kaplana dönerler. Saldırırlar ki...

Eşek hırsızı, kurtulup geldiğinde anlatmamış mıydı olanları. Adam az daha söyleyecekmiş yaptıkları işi. Hasan engellemiş. Oysa, iyi biliyordu o anda Hasan'ın tüm dünyasının yıkıldığını. Yine haberci gelen söylemişti.

— Adam, olanbiteni anlatınca, bir süre ses gelmedi Hasan'dan. Sonra bir parladı...

Demek bunu kuruyordu. Sen beni aldattın Kenan ağa, diyordu. Şimdi ben de seni aldatayım. En değerli varlığını, onurunu sürüp götüreyim elinden. Gör... Haklıydı hani. İyi oğlandı. Zeynep ağzının içine bakardı o'nun. Öl dese ölür... Belliydi ki sevdalıydı kız. Daha bir parmakkenden tutulmuştu. Hiç anlamamıştı bunu kalın kafası. Böyle bir sona varabileceğine aklı yatmamıştı bir türlü. Varmıştı işte.

Bir sıkıntı bastı içine. Eğer ırgatı olmasaydı Hasan. Çobanı bulunmasaydı, Zeynebi daha iyisine veremezdi. Ama, tüm dağlara ve ovaya kepaze olurdu. Bir koca köyün yarısına sahip olan Kenan ağa, kızını çobana kaptırmış derlerdi. Bu yıkıyordu o'nu. Ve salt bunu dedirtmemek için, Hasan'ı da, kızını da vurabilirdi.

Onurunu başka türlü temizlemesinin mümkünü yoktu. Aklına başka bir şey gelmiyordu. Sıkıntıyla döndü. Karısını dürttü. Bir bakmalıydı. Başının içinde durmadan öldürmek dönüyordu. Ya ölür, ya da öldürürdü. Başka çıkarı yok bu işin.

Karısı yön değiştirip uyumaya devam etti. Daha sert bir dürtüşle uyandı Iraz. Göğsünü ovalayarak kocasına baktı.

— Buyur ağam...

— Kalk. Dinle...

Kadın doğruldu. Uyku sersemi bir şey duymuyordu ki... Dikkat etti. Bir kaval sesi, doğayı kapsamış, yel olmuştu sanki.

— Senin deli çoban coştu yine desene...

— Evet. Coştu. Bir işaret bu. Kalk bak bakalım Zeynep yatağında mı?

— Nerde olur?

— Kalk bak sen...

Direnmek istedi kadın. Kenan öfkeyle sümsükledi o'nu. İstemeyerek kalktı. Kapıdan yan odaya baktı. Zeynep, yatağında mışıl mışıl uyuyordu.

— Yatıyor ya işte.

— İyi bak. Git yatağına bir iyicene bak.

Kocasının direnmesine anlam veremiyor kadın. Ama, dediğini yapmaktan başka da çaresi yok. Gidip, yorganı açıyor. Ve dehşetle açılıyor gözleri.

— Ana!..

Kenan zıplayıp kalktı yatağından. Başucundaki tüfeği aldı. Acele fişek sürdü namluya. Ve kapıdan çıkarken bağırdı karısına.

— Çabuk uyar tümünü. Ardımdan yetişsinler. Kızı kaptırmayalım.

Iraz, bağırarak odaları, damları dolaşırken, o uzun paçalı beyaz donu, ibrişim gömleğiyle, tabuttan fırlamış bir hayalet gibi, kent yolunda, kaval sesinin geldiği yöne doğru koşmaya başladı. Hem koşuyor, hem durmadan sövüyordu Hasan'a. İyi ki uyanmıştı. İyi, ki, farkına varmıştı olanların. Bitmişti çoban. Gördüğü yerde yapıştıracaktı kurşunu. Aklı başına gelsindi bir. Ağasına oyun etmenin mümkünsüz olduğunu bir iyice anlasındı.

Ay, son aydınlığını ulaştırmaktaydı yeryüzüne. Bozdağ üstlerinde yitti yitecek. Tarlalar, tümsek tümsek gölge. Ve bu gölgelerin arasında, birbirine sarılmış iki insan. Dünyayla ilişkilerini kesmişler. Biri durmaksızın kaval çalıyor. Öteki sarılmış gücünün elverdiğince. Hasan ve kızı bu...

Hasan'ın sırtı kapı gibi önünde. Zeynep, başını göğsüne gömmüş o'nun. Kenan'ın çıplak ayakları ses vermiyor. Yine de bir hendeğe girdi. Avına yaklaşıncaya kadar, kendini belli etmek istemeyen bir avcıydı o. Eski avcı. İyi bilirdi yapacağını. Aman vermeyecekti. Tekinsizdi bu dağlı. Ardında olup biteni de sezerdi bakarsın.

Böylesine usta işi bir oyun düzdüğüne göre, Kenan'ın ardını bırakmıyacağını iyi bilirdi. Bildiği için de temkinli olurdu.

Sokuldu... Hiç sezinlemiyorlar.

Hasan, parmaklarını yakarcasına ısınan kavalı ağzından çekti. Zeynebin, bedenini tüm gücüyle sıkan kollarını açtı. Ve tatlı bir sesle avuttu o'nu.

— Gayri her diyeceğimi dedim Zeynebim. Yolcu yolunda gerek. Bırak beni.

Doğrulmak için kıpırdandı. Zeynep bırakmadı. Sarıldı tekrar.

— Olmaz. Her bir şeyi anladım. Ama, ne olursak birlikte olacağız. Bırakmam seni. Bırakamazsın beni. Birlikte öleceğiz gerekirse.

— Senin kalman gerek Zeynebim. Güzelsin sen. Küçüksün de daha. Bir ağa kızısın. Ben bir ırgat. Mehel görmezler bizi birbirimize. Yedirmezler. Ve öyle acılar verirler ki, dayanamazsın.

Kararlı bir silkinişle kurtuldu kızın elinden. Zeynep, tutunamamış kapaklanmıştı. Ellerini toprağa batırarak hıçkırmaya başladı.

— Olsun. Eziyet senin yanında kıvançtır. Ne yapacaklarsa, birlikte göğüsleriz. Bırakma beni, sensiz. Al götür beni de...

Bağırıyordu. Ürktü Kenan. Demek yanılmıştı. Hasan, kızı bırakmak istiyor, o kendiliğinden gidiyordu ha. Bu daha kötüydü. Zorla götürüyor olsaydı. Uykuda gibi gidiyor olsaydı, kızı tutmanın mümkünü

vardı. Şimdi yok. Alsa götürse. Dövse, günlerce hapsetse. Kurtulur kurtulmaz yine yola düşer kız. Irgadın ardından gider. Umudunu yitirmeli o'nun. Tamığı bulur hemen. Der ki, kızımı sürüklüyordu. Kaçırmak istiyordu. Ateş etmek zorunda kaldım. Zaten sabıkalı. Bir kaçakçıdan herşey umulur.

Hasan eğildi. Dayanamamıştı. Kaldırıp, köye göndermek istiyordu. Olmazsa kendisi götürüp teslim edecek Kenan ağaya. Ben gidinceye iyi tut, diyecek. Sonra bulamaz beni. Yoksa, gidemiyecek. Ayrılamıyacak. Anlıyor bunu. İçinde durmadan eriyor direnişi. Eğer bunu da yapmaz, ya da yaptığı boşa giderse, ölüm ölüm, götürecek artık.

Elini uzatmıştı Hasan. Zeynebin kollarından tutup kaldıracaktı. Birden bir patlama yırttı kulaklarının zarını. Ardından bir vınlama. Bir sarsıldı Hasan. Ve olduğu gibi durdu bir an. Sonra, boylu boyunca uzanıverdi toprağa.

Zeynep, patlama olur olmaz sesini kesmiş, gözlerini açmıştı. Hasan, yanına yıkılınca doğrulup kalktı. Kucakladı Hasan'ı. Sırtında hafif köpüklenerek, püsküren kanı görünce bir çığlık bastı.

— Hasan'ım. Yiğit efem, Dedim sana. Beni bu imansızların elinde koma dedim. Beğendin mi şimdi yaptığını. Vurdular işte seni. Kıydılar. Bir de onlara iyilik etmeyi kuruyordun. Onurlarını kurtarmak istiyordun. Gördün mü başımıza geleni. Sensiz yaşamak mümkün mü artık. Sensiz yaşanabilir mi?

Sarıldı Hasan'a. Kenetlendi üstünde. Bir yandan sarılıyor. Bir yandan, sesinin tüm gücüyle haykırıyordu.

— Mümkün mü efem? Sensizlik mümkün mü?..

Kenan dayanamadı. Unuturdu zaman geçince. Bağırır, çağırır. Ama, duyanlar ne der. Bilir kızının deliliğini. Bir kez başlarsa bağırmaya susmak bilmez. Gider atar ağıla o'nu. Kapar kapısını üstünden. Kimseler duymaz sesini. Dilediğince bağırsın.

Yaklaştı. Kucaklayıp kaldırmak istedi. Hasan'a kenetlenmişti Zeynep. Çırpınıp kurtuldu elinden. Bu kez, silâhı yere bıraktı Kenan. Daha bir güçle çekti kızını. Neredeyse adamları, oğulları yetişirdi. Öyle görmesinler.

Bir babasına baktı Zeynep. Gözlerinde öldürücü bir kın ışıyordu. Ürktü Kenan. Bakmaya devam ediyor kızı. Sustu hem. Yüzü karardı. Bir de tüfeğe baktı. Sonra bir sıçrayışta kaptı tüfeği. Namluyu göğsüne dikti babasının.

— Bu yerde yatan, beni sana göndermeye uğraşıyordu. Sen ağa kızısın, ben ırgat. Mehel görmezler diyordu. Mertti. Yiğitti. Ama, sizinle başedecek yüreği yoktu. Benim var. Şimdi seni öldürmeli değil mi? Hasan'ımı nasıl öldürdünse öyle...

Sesi, kesin ve kararlıydı. Dediğini yapacağını anladı Kenan. Ayaklarının bağı çözüldü. Diz çöktü korkuyla.

— Kızım. Benim güzel kızım. Seni zorla götürüyor sandım. Yere kapanmıştın. Kaçıracak sandım seni. Aklım gitti.

— Zorla kaçıracakmış. Ben kaçıracaktım o'nu. Direniyordu. Aptal... Gayrı onsuzluk çöreklendi içime. Gayrı yaşamalı değil. Ama, bunu senin yanına da koymalı hiç değil. Bunu bil.

— Kızım... Senin iyiliğin...

Sözünü tamamlayamadı Kenan. Zeynep, sıkıca yapıştığı tüfeğin tetiğine basıvermişti. Kenan bir yandan konuşuyor. Bir yandan sokuluyordu çünkü. Bir adım kalmış, kalmamıştı kızına. Dizini bir kez daha sürüse yerde, tüfeği kapabilirdi. Sonra bir sopa çekti mi, aklı başına gelirdi. Görsün bir.

Ama, düşündüğü gibi olmadı. Zeynep fırsat tanımadı babasına. Kurşun boğazına saplandı Kenan'ın. Bir iki hırıldandı. Sonra yan üstü düştü yere. Baş Hasan'ın başına değecekti neredeyse. İğrenerek bakt o'na Zeynep. Hasan... Babası... İkisi de yitikle

diler. Yeryüzünde en çok sevdiği iki insan, yan yana uzanmışlardı.

Uzaktan bağırış, ayak sesleri geliyordu. «Yettik ağam. Vardık... Geliyoruz...» Ve gürültüler, gürültüler...

Yaşamak çekilmezdi bundan böyle. Bir anlamı yoktu yaşamanın. Tam ortalarına girdi. Namluyu ağzının içine dayayarak, dipçiği yere yasladı Zeynep. Tetiğe basıverdi.

SON